ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ / ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ - 5

Άννα Αγγελοπούλου - Μαριάνθη Καπλάνογλου
Εμμανουέλα Κατρινάκη

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΩΝ ΤΥΠΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΑΤ 560-699

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ
44
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ Ε.Ι.Ε. / ΑΘΗΝΑ 2007

cc BY NC

Φωτογραφία εξωφύλλου: Δ. Τλούπα

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ–5

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΩΝ ΤΥΠΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΑΤ 560-699

ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ

ΣΠΥΡΟΣ Ι. ΑΣΔΡΑΧΑΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ,
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

Κατάλογος Ελληνικών Παραμυθιών
Εποπτεία Επεξεργασίας: Άννα Αγγελοπούλου

© ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ
Αχαρνών 417, Τ.Θ. 1048, 111 43 Αθήνα
Τηλ. 210.25 99.485, Fax 210.25 99 302

ISBN 978-960-7138-38-5

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ – 5

ΑΝΝΑ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ – ΜΑΡΙΑΝΘΗ ΚΑΠΛΑΝΟΓΛΟΥ
ΕΜΜΑΝΟΥΕΛΑ ΚΑΤΡΙΝΑΚΗ

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΩΝ ΤΥΠΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΑΤ 560-699

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ

44

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ Ε.Ι.Ε.

ΑΘΗΝΑ 2007

CC BY NC

Στους συντρόφους μας,
τους μαγικούς μας βοηθούς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με τον πέμπτο τόμο του Καταλόγου μας παρουσιάζουμε την επεξεργασία του τελευταίου μέρους των μαγικών παραμυθιών (AT/ATU 300-749), που καλύπτει τους τύπους AT/ATU 560-649 (μαγικά αντικείμενα) και AT/ATU 650-699 (υπερφυσική δύναμη και γνώση).

Πολλά από τα παραμύθια που εξετάζουμε και κυρίως οι τύποι AT/ATU 560-569, προβάλλουν ως κύριο λόγο της επιτυχίας των ηρώων τους την απόκτηση κάποιου μαγικού αντικειμένου. Όσο το έχει στην κατοχή του ο πρωταγωνιστής, όλες του οι επιθυμίες πραγματοποιούνται, ενώ μόλις το χάσει καταστρέφεται, χάνει το θρόνο του, τη γυναίκα του, τα πάντα. Τα αντικείμενα είναι συνήθως φανταστικά, παραβαίνουν τους νόμους της φύσης και φέρνουν το επιθυμητό αποτέλεσμα στη ζωή του ήρωα με την ελάχιστη προσπάθεια. Το μαγικό δαχτυλίδι που κάνει θαύματα, το λυχνάρι του Αλαντίν, η κουκιά που φτάνει στον ουρανό, ο μαγικός μύλος που έκανε τη θάλασσα αρμυρή, το πουγκί που βγάζει ασταμάτητα φλουριά, η μαγική φλογέρα, το τραπεζομάντιλο που γεμίζει φαγητά, ένα χαλί που σε μεταφέρει όπου θέλεις. Σχηματίζεται έτσι μια πρώτη ομάδα μαγικών αντικειμένων που καθιστούν τον ήρωα άτρωτο κι ακαταμάχητο, πραγματοποιώντας μια αρχέγονη φαντασίωση παιδικής παντοδυναμίας. Συχνά έχουν θετική αλλά και αρνητική επίδραση επάνω του, όπως για παράδειγμα τα μαύρα σύκα που, όταν τα τρώει, του φυτρώνουν κέρατα, ενώ όταν τρώει τα άσπρα, του πέφτουν τα κέρατα. Σ' αυτόν τον κύκλο λειτουργούν τα μάγια αλλά και το αντίδοτο στα μάγια, το θαύμα υπάρχει αλλά και τα πάντα καταστρέφονται όταν πάφει να λειτουργεί. Μ' αυτόν τον τρόπο συνειδητοποιεί ο ήρωας την τέλεια αδυναμία του, όταν πρέπει να στηριχθεί μόνο στις δικές του δυνάμεις και προσπαθεί πάσει θυσία να επανακτήσει το χαμένο του θησαυρό. Μέσα από τη διαδικασία αυτή ο ήρωας ενηλικιώνεται.

Μια δεύτερη ομάδα αποτελούν τα παραμύθια *Ο βοσκός των λαγών* (AT/ATU 570), *Όλοι μαζί κολλημένοι* (AT/ATU 571), *Ο χορός στ' αγκάθια* (AT/ATU 592), όπου οι ήρωες χρησιμοποιούν μαγικά αντικείμενα που αλλάζουν υποχρεωτικά τη συμπεριφορά των ανθρώπων και υποχρεώνουν τους πάντες να υποταχθούν στη θαυμάσια δύναμή τους. Έτσι ανατρέπουν τα δεδομένα της χαμηλής κοινωνικής τους προέλευσης και αντιστρέφουν τους όρους του πεπρωμένου τους, αναγκάζοντας τους ισχυρούς να υπακούσουν στις πλέον ανομολόγητες επιθυμίες τους.

Η τρίτη τέλος ομάδα αφορά την υπερφυσική δύναμη και γνώση. Ιστορίες όπως *Τα δώρα του Αγίου* (AT/ATU 611), *Τα φύλλα που ανασταίνουν*

(AT/ATU 612), *Οι δυο ταξιδιώτες* [(*Ο Θεός θέλει καλοσύνες ή κακοσύνες;*) AT/ATU 613], *Οι επιτήδειοι αδερφοί* (AT/ATU 653), *Οι τρεις σοφοί αδερφοί, Το ξεστρατισμένο ζώο και τα έξυπνα συμπεράσματα* (AT/ATU 655 / AT 655 A), *Ο θετός γιος του δράκου και η Πεντάμορφη* (AT*667), *Η γλώσσα των ζώων* (AT/ATU 670), *Ο Σταχτογιάννης* (AT/ATU 675), αφηγούνται περιπέτειες ανθρώπων που έχουν ή αποκτούν μαγικές ιδιότητες και χαρίσματα που τους εξομοιώνουν με υπερφυσικά όντα. Έτσι κατορθώνουν να πραγματοποιούν αδύνατα ζητήματα αλλά και τις βαθύτερές τους επιθυμίες κοινωνικής ή και σεξουαλικής επιτυχίας. Στα παραμύθια αυτά συμπεριλαμβάνονται διηγήσεις δομημένες με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιβεβαιώνουν στο τέλος τον κανόνα «οι καλοί ανταμείβονται και οι κακοί τιμωρούνται»[1].

Παρόλο που σε γενικές γραμμές ακολουθήσαμε την κατάταξη του Γεωργίου Μέγα, χρειάστηκε να διαφοροποιήσουμε ορισμένους τύπους που, με τα υπάρχοντα δεδομένα, δημιουργούσαν προβλήματα στην κατάταξη. Η ερευνητική μας προσπάθεια κατέληξε σε ορισμένα πορίσματα για έναν αριθμό παραμυθιών, στα οποία δόθηκαν νέοι αριθμοί τύπων και υποτύπων. Οι νέες κατατάξεις ακολουθούν τις πιο πρόσφατες μελέτες για το παραμύθι είτε των δικών μας ερευνών είτε ξένων μελετών, που γνωρίσαμε από τη διεθνή βιβλιογραφία είτε, τέλος, προτείνονται βάσει της τρίτης αναθεώρησης του διεθνούς Καταλόγου AT από τον καθηγητή Hans-Jörg Uther, που κυκλοφόρησε πρόσφατα[2]. Στο τρίτομο έργο του (που εδώ αναφέρεται ως ATU), ο συγγραφέας προτείνει κάποιες συγκεντρώσεις υποτύπων σ' έναν ενιαίο παραμυθιακό τύπο και καταργεί γενικά πολλές αποσχίδες παραμυθιών, που θεωρεί περιττές νοηματικά. Εμείς λάβαμε υπόψη μας κάθε νέα του κατάταξη, τη συζητήσαμε και αποφασίσαμε είτε να την υιοθετήσουμε είτε να κρατήσουμε την προηγούμενη τυπολογία, του διεθνούς Καταλόγου Aarne-Thompson (AT). Επομένως στην αγγλική μετάφραση του Καταλόγου μας θα αναφέρονται πλάι σε κάθε παραμυθιακό τύπο AT και ο τύπος ATU συστηματικά, ούτως ώστε το έργο μας να μπορεί να χρησιμοποιηθεί και από τη νέα γενιά των ερευνητών.

Οι κυριότερες προτάσεις κατάταξης του παρόντος τόμου είναι οι εξής:

– Τύποι AT/ATU 567, AT/ATU 567 A, AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A.

Στην ελληνική παράδοση παρατηρούνται ορισμένες διαφορές των σχετικών αφηγήσεων από την αντίστοιχη περιγραφή στους δύο διεθνείς καταλόγους AT και ATU και ίσως γι' αυτό ο Γ. Μέγας φαίνεται πως προβληματίστηκε σχετικά με την ορθότερη κατάταξή τους.

1. Bremond Claude, «Les bons récompenses et les méchants punis. Morphologie du conte merveilleux français», στο Claude Chabrol, *Sémiotique narrative et textuelle*, Larousse, Paris 1973, σ. 96-121.

2. Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales, A Classification and Bibliography*, FF Communications No 284, Helsinki 2004.

Τα παραμύθια αυτά έχουν κοινό θέμα τη βρώση ενός μαγικού πουλιού από έναν νέο ή από τρία αδέρφια και τα επακόλουθά της. Φαίνεται πως ο Μέγας αρχικά είχε κατατάξει τις ελληνικές παραλλαγές των παραμυθιών αυτών ως AT 567, προσθέτοντας αργότερα και κάποια δελτία με τον αριθμό AT 567 A, χωρίς να είναι ξεκάθαρο τι διαφοροποιεί τα τελευταία από τις πρώτες. Εδώ διακρίναμε δύο ομάδες παραλλαγών με βάση το αν περιέχουν ή όχι το επεισόδιο της κλέφτρας βασιλοπούλας. Στην πρώτη περίπτωση τους δώσαμε τον αριθμό AT 567 A (αφού έχουμε τρία αδέρφια να πρωταγωνιστούν, όπως στον αντίστοιχο τύπο του διεθνούς Καταλόγου), ενώ στη δεύτερη μιλάμε για συμφυρμό των τύπων AT 567 και AT 567 A, καθώς ο AT 567 δεν απαντά αυτόνομος στην ελληνική παράδοση.

– Τύποι AT/ATU 571 και AT/ATU 571 B: συμπτύσσονται σ' έναν ενιαίο τύπο, τον AT/ATU 571.

Οι τύποι AT/ATU 571 και AT/ATU 571 B παρουσιάζονται συχνά σε συμφυρμό. Στην Ελλάδα, ο τύπος AT/ATU 571 B αριθμεί μόνο δύο παραλλαγές που δεν παρουσιάζουν σαφή διαφοροποίηση από τον τύπο AT/ATU 571. Συνεπώς τους ενοποιήσαμε.

– Τύπος AT/ATU 572*: αναφέρεται αυτόνομα με δύο μόνο παραλλαγές. Στον κατάλογο ATU δίδεται μια διαφορετική περιγραφή του τύπου. Οι δύο ωστόσο ελληνικές παραλλαγές που ο Μέγας κατέταξε ως AT 572* είναι παραπλήσιες.

– Τύπος AT 591*: μεταφέρεται στις νουβέλες.

Στα μαγικά παραμύθια, ως ελληνικό οικότυπο με αριθμό AT 591*, κατατάσσει ο Γ. Μέγας μια ομάδα δεκαέξι παραμυθιών (κυρίως από τα νησιά του Αιγαίου, τα μικρασιατικά παράλια και την ανατολική Θράκη) που περιέχουν την αναζήτηση ενός άγνωστου μαγικού άνδρα, θεματολογία που παραπέμπει στον κύκλο των παραμυθιών της αναζήτησης του μαγικού συζύγου (AT/ATU 425). Ωστόσο υπάρχουν και πολλά στοιχεία που απομακρύνουν το παραμύθι μας από αυτόν τον κύκλο των παραμυθιών και γενικότερα από το μαγικό παραμύθι: η εισαγωγή του παραμυθιού προσεγγίζει τα ρεαλιστικά παραμύθια (νουβέλες): η ηρωίδα είναι μια βασίλισσα που άδικα θεωρείται από τον άνδρα της ως άπιστη και την κακομεταχειρίζεται· μαθαίνοντας από μιαν άλλη γυναίκα για έναν άλλο βασιλιά, το αναφέρει στον άνδρα της και αυτός φεύγει σε αναζήτησή του. Δεν έχουμε δηλαδή το γάμο και την απώλεια του μαγικού συζύγου όπως συμβαίνει στον κύκλο των παραμυθιών του AT/ATU 425 αλλά την εξαρχής αναζήτησή του από έναν συγγενή της (τον άντρα της). Εξάλλου τα μαγικά στοιχεία του παραμυθιού είναι μάλλον περιορισμένα και συγκεντρώνονται στο πρόσωπο του δεύτερου βασιλιά όπου εμφανίζονται με υπαινικτικό τρόπο: στο όνομά του (Εφτάσκεπος, Κριθαρίτης, Χρυσοπράσινος αετός, βασιλιάς Αλέξανδρος), στη μαγική ομορφιά του, στη δύναμή του να μεταμορφώνει (έχει μεταμορφώσει τη δική του άπιστη γυναίκα σε φοράδα ή γουρούνα που

όμως την περιποιείται), στα μαγικά αντικείμενα που στέλνει ως δώρο στην αθώα βασίλισσα για να τη μεταφέρουν κοντά του (διαμαντένια καρφίτσα, μαγικά περιστέρια, ταμπακέρα, βραχιόλια, φιόρο διαμαντένιο, χαλί κτλ.). Αν στα παραπάνω προσθέσουμε μια σειρά από δευτερεύουσες παραμυθιακές πλοκές (το θέμα της φτωχιάς που αναζητά μια γυναίκα που δεν έχει πίκρες, για να της ράψει ένα πουκάμισο, το θέμα του μαύρου εραστή, που η ομορφιά του παρομοιάζεται με τα μαύρα σταφύλια σε άσπρο πιάτο), το παραμύθι μας συνθέτει στοιχεία από διαφορετικά παραμυθιακά είδη (μαγικό παραμύθι, νουβέλα, θρησκευτικό παραμύθι) που τόσο θεματικά όσο και ως προς τη γεωγραφική τους διάδοση υποδεικνύουν μια ανατολική προέλευση. Τα παραμύθια αυτά θα μελετήσουμε σε επόμενο τόμο.

– Τύπος AT/ATU 594*: καθώς αριθμεί μία παραλλαγή, αλλά δεν έχει καμία σχέση με την περιγραφή του αντίστοιχου τύπου στον ATU, δεν τον εντάξαμε στον παρόντα τόμο.

– Τύποι AT/ATU 611, AT *611 A, AT 611 B: προτείνεται να καταταγούν στον κύκλο του *Ευγνώμονα νεκρού*, ως AT 507 D *(Τα δώρα του Αγίου)*.

Καταρχάς ενοποιήσαμε τους τύπους AT/ATU 611, AT *611 και AT 611 B σ' έναν ενιαίο τύπο, τον AT 611 (*Τα δώρα του Αϊ-Νικόλα*), που αποτελεί ουσιαστικά μια υπο-ομάδα του παραμυθιακού τύπου AT 507 C *(Η κόρη με τα φίδια)*. Ο Μέγας κατατάσσει εξάλλου ορισμένες παραλλαγές της ιστορίας του Αϊ-Νικόλα στον τύπο AT 507 C κι ορισμένες στον παρόντα AT 611, χωρίς να φαίνεται ξεκάθαρα το γιατί. Βέβαια, συχνά τα θέματα των δύο τύπων είναι συναφή. Προτείνουμε κατά συνέπεια να υπάρξει ενοποίηση, δηλαδή να συμπεριληφθούν οι σαράντα τρεις παραλλαγές του AT 611 στον κύκλο του *Ευγνώμονα νεκρού*, δημιουργώντας ένα νέο υπότυπο, τον AT 507 D.

– Τύποι AT/ATU 612, AT 612 A: ενοποιήθηκαν ως AT 612.

Στις ελληνικές παραλλαγές δεν υφίσταται διάκριση μεταξύ AT/ATU 612, AT 612* και AT 612 A, οπότε ενώσαμε τους τύπους. Ο Μέγας φαίνεται να θεωρεί ότι μόνον ο τύπος AT 612 A συνδυάζει το μοτίβο των φιδιών με το επεισόδιο της άπιστης γυναίκας. Ωστόσο ο Κατάλογος AT αναφέρει συνδυασμένα τα δύο επεισόδια και στους δύο τύπους. Αλλά και στον Κατάλογο ATU υπάρχει η απλούστευση που κάναμε, δηλαδή οι δύο τύποι είναι ενωμένοι στον ενιαίο τύπο ATU 612.

– Τύποι AT 650, AT/ATU 650 A, AT/ATU 650 B: οι δύο πρώτοι ενοποιήθηκαν ως AT 650 A και ο τύπος AT/ATU 650 B προσαρτήθηκε στον τύπο AT 301 B.

Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν παρά μόνο πέντε καταγραφές του παραμυθιακού τύπου AT650 και επτά του τύπου AT/ATU 650 A, που είναι πλατιά διαδομένος στην Ευρώπη, ειδικά στις σκανδιναβικές και βαλτικές χώρες[3]. Το θέμα

3. St.Thompson, *The Folktale*, σ. 85-86 και σ. 279.

του αντρειωμένου ήρωα με την ηράκλεια δύναμη και το πλήθος των άθλων καλύπτεται στην Ελλάδα από άλλες αφηγήσεις, όπως τα παραμύθια του *Δακρυγιάννη* και του *Αρκουδογιάννη*, που ανήκουν στον τύπο AT 301 B με τον οποίο παρατηρούνται συμφυρμοί.

Ο Γ. Μέγας είχε διατηρήσει τρεις υπότυπους. Εμείς ενώσαμε τους δύο πρώτους (AT 650 και AT/ATU 650 A) διότι δεν παρουσιάζουν κάποια ουσιαστική διαφοροποίηση.

Όσον αφορά τον τύπο AT/ATU 650 B *(The Quest for a Strong Compagnon)* είναι ουσιαστικά ανύπαρκτος στην Ελλάδα με τη μορφή που παρουσιάζεται στη διεθνή ταξινόμηση (AT και ATU). Το επεισόδιο των πανίσχυρων συντρόφων υπάρχει στις ελληνικές παραλλαγές αλλά δεν αποτελεί αυτόνομο παραμυθιακό τύπο. Διαπιστώνουμε ότι ο Μέγας καταχώρισε εδώ αφηγήσεις που χαρακτηριστικά ανήκουν στο μύθο του *Αρκουδογιάννη / Δακρυγιάννη* (AT 301 B) όπου και τις εντάσσουμε, διπλασιάζοντας κατά συνέπεια τον αριθμό των είκοσι οκτώ παραλλαγών που δίδεται στον αντίστοιχο τόμο του Καταλόγου[4] μας.

– Τύποι AT/ATU 653 και AT/ATU 653 A *(Οι επιτήδειοι αδερφοί)*: ενοποιήθηκαν σ' έναν ενιαίο τύπο ως AT 653.

– Τύπος AT *675 A: η μοναδική παραλλαγή αυτού του τύπου ενσωματώθηκε στον τύπο AT 652.

– Τύποι AT 676 και AT 954: ενοποιήθηκαν ως AT 676.

Στην ελληνική παράδοση οι παραλλαγές του AT 676 ενώνονται σχεδόν πάντα με τον AT 954. Ενοποιήσαμε λοιπόν τους τύπους AT 676 (ένα μαγικό παραμύθι που αποτελεί το πρώτο μέρος της ιστορίας) και AT 954 (μια ιστορία κλεφτών που αποτελεί το δεύτερο μέρος της) σε έναν ενιαίο τύπο, τον AT 676. Στον Κατάλογο ATU οι δύο τύποι είναι επίσης ενωμένοι αλλά στον ενιαίο τύπο ATU 954. Εμείς προκρίναμε την ένταξή τους στον AT 676, καθώς οι Έλληνες παραμυθάδες δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο πρώτο μέρος της ιστορίας, κυρίως στην αντιπαράθεση του πλούσιου και του φτωχού αδερφού που οδηγεί τον δεύτερο μακριά, σε ένα απομονωμένο μέρος, όπου ανακαλύπτει την είσοδο στο μαγικό θησαυρό.

Τέλος, ο Μέγας είχε ξεκινήσει τη δημιουργία ορισμένων νέων τύπων και οικοτύπων με μία μόνο παραλλαγή, χωρίς ποτέ να περατώσει τηνκατασκευή τους. Ένα τέτοιο παραδειγμα είναι ο τύπος AT 652 A του οποίου η μόνη παραλλαγή υπάγεται σαφώς στον τύπο AT/ATU 407 *(Η Δάφνη)*. Εξάλλου στον κατάλογο ATU ο τύπος AT 652 A υπάγεται στον AT/ATU 407.

Όσον αφορά τους τύπους AT/ATU 560 *(Το μαγικό δαχτυλίδι)* και AT/

4. Άννα Αγγελοπούλου - Αίγλη Μπρούσκου, *Επεξεργασία παραμυθιακών τύπων και παραλλαγών AT 300-499*, <Γ. Α. Μέγα. Κατάλογος ελληνικών παραμυθιών 3>, ΙΑΕΝ, αρ. 34, ΚΝΕ-ΕΙΕ, Αθήνα 1999, τχ. Α', σ. 67-78.

ATU 561 *(Το μαγικό κεράκι / Αλαντίν)* δεν υπάρχουν τα σχετικά δελτία του Γ. Μέγα. Έτσι προβήκαμε σε μερική αποκατάστασή του αρχείου μετά από βιβλιογραφική[5] καθώς και αρχειακή έρευνα στα χειρόγραφα του Λαογραφικού Φροντιστηρίου (ΛΦ). Για τον τύπο AT/ATU 560 εντοπίστηκαν συνολικά τριάντα οκτώ παραλλαγές. Για τον τύπο AT/ATU 561, εντοπίστηκαν δεκαοκτώ παραλλαγές από τις τριάντα τέσσερις που φαίνεται πως περιείχε η δελτιοθήκη του Μέγα[6]. Οι υπόλοιπες προέρχονται προφανώς από το ΛΑ, το ΙΛ και το ΚΜΣ, όπως και οι υπόλοιποι τύποι του αρχείου Μέγα.

Στο τέλος του τόμου συμπεριλαμβάνεται ένα παράρτημα με τους τύπους AT/ATU 315 *(Η άπιστη αδερφή)* και *AT 316 A *(Το ταμένο παιδί και η άπιστη γυναίκα)*, που δεν είχαν περιληφθεί στον τρίτο τόμο του Καταλόγου πλάι στους αντίστοιχους τύπους.

Στον τύπο AT/ATU 315 *(Η άπιστη αδερφή)* καταχωρίσαμε δεκατέσσερις παραλλαγές, αναθεωρώντας την άποψη που είχαμε εκφράσει σε προηγούμενο τόμο ότι όλες οι ελληνικές παραλλαγές του θα έπρεπε να ενσωματωθούν στο παραμύθι της *Άπιστης μάνας* (AT/ATU 590)[7]· σε αυτές συμπεριλάβαμε τις περισσότερες από τις παραλλαγές που ο Μέγας είχε κατατάξει ως AT 315 καθώς και τέσσερις παραλλαγές που στα δελτία του φέρουν τον αριθμό AT 590, αφού αναπτύσσουν παρόμοια δομή με τις πρώτες.

Ο τύπος *AT 316 A *(Το ταμένο παιδί και η άπιστη γυναίκα)* περιλαμβάνει παραλλαγές που ο Γ. Μέγας είχε κατατάξει ως AT 315, AT 590 και AT 590 A. Δεν περιλαμβάνεται στους καταλόγους AT και ATU. Ωστόσο, ο τούρκικος τύπος EB 149 είναι παρόμοιος και το παραμύθι είναι επίσης γνωστό στη Βουλγαρία (*AT 315 A*)[8]. Όσον αφορά τις ελληνικές παραλλαγές, ο Γ. Μέγας φαίνεται πως δίσταζε για μια οριστική κατάταξή τους, ενσωματώνοντας άλλες από αυτές στον AT 315, άλλες στον AT 590 *(Η άπιστη μητέρα)* και άλλες στον AT 590 A/ ATU 318 *(Η άπιστη γυναίκα)*. Ο δισταγμός αυτός οφείλεται εν πρώτοις στην περιγραφή του τύπου AT 315 στον AT, που δεν ανταποκρίνεται με ακρίβεια στο υλικό, αλλά και σε ουσιωδέστερους λόγους που έχουν να κάνουν με το περιεχόμενο του παραμυθιού και με την ύπαρξη κοινών στοιχείων

5. Βλ. κυρίως τα σχόλια του R. M Dawkins στο παραμύθι αρ. 39 *(Ο Γιαννάκης)*, του βιβλίου του R. M. Dawkins, *Forty five Stories from the Dodekanese*, Cambridge 1950, σ. 424-426.

6. Όπως αναφέρει ο Μ. Μερακλής σχολιάζοντας τα παραμύθια αρ. 16 και αρ. 17 του βιβλίου της Κ. Μουσαίου-Μπουγιούκου, *Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης*, Εκδόσεις Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1976, σ. 262. Τα δύο αυτά παραμύθια, που ανήκουν στον τύπο AT 561, δεν περιλαμβάνονται στο αρχείο Μέγα που σταματά πριν από το 1976.

7. Αγγελοπούλου- Μπρούσκου, *ό.π.*, τύπος AT 315 A, τ. 3, τχ. Α', σ. 309.

8. Επομένως πιθανόν να είναι γνωστό και σε άλλες χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου και της Εγγύς Ανατολής.

ανάμεσα σε όλες αυτές τις αφηγήσεις. Φαίνεται πάντως πως έχουμε έναν καινούριο τύπο, γνωστό ως τώρα τουλάχιστον σε Ελλάδα, Τουρκία και Βουλγαρία.

Μια τέτοιου είδους συλλογική δουλειά ενέχει ορισμένους κινδύνους, κυρίως ως προς την ομοιογένεια του συνολικού αποτελέσματος. Έτσι η επιλογή διαφορετικών κατατάξεων και η ανασκευή παραμυθιακών τύπων έγινε από τις συντάκτριες με τη σύμφωνη γνώμη και των τριών. Η ενοποίηση ορθογραφίας και στίξης καθώς κι οι τυπογραφικές διορθώσεις έγιναν και στον παρόντα τόμο από την Εμμανουέλα Κατρινάκη[9]. Το συντονισμό και την επίβλεψη ανέλαβε όπως και στους προηγούμενους τόμους η Άννα Αγγελοπούλου.

Η μελέτη αυτή εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Ιστορικού Αρχείου Ελληνικής Νεολαίας της Γενικής Γραμματείας της Νέας Γενιάς, φιλοξενούμενου προγράμματος στο Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών (ΙΝΕ-ΕΙΕ), στο διάστημα από τον Ιανουάριο του 2005 έως τον Ιούνιο του 2007. Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε για μιαν ακόμη φορά τα μέλη της Επιτροπής του ΙΑΕΝ, και ιδιαίτερα τον κ. Τριαντάφυλλο Σκλαβενίτη, που μας συνόδεψε ακούραστα σε κάθε μας βήμα από την έναρξη της πρώτης φάσης έως και την περάτωση του παρόντος τόμου. Ο Κατάλογος των ελληνικών μαγικών παραμυθιών έχει ήδη μεταφραστεί στην αγγλική γλώσσα και πρόκειται σύντομα να αποδοθεί στη διεθνή κοινότητα των μελετητών του παραμυθιού. Πιστεύουμε ότι η ολοένα αυξανόμενη αναγνώριση της αξίας του θα δικαιώσει την υποστήριξη που είχαμε στο έργο μας.

Από την Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, ευχαριστούμε θερμά τον Πρόεδρό της καθηγητή κύριο Μιχάλη Μερακλή, που μας εμπιστεύθηκε και μας καθοδήγησε πάντοτε με τις συμβουλές του, από την αρχή έως και την εκπόνηση του πέμπτου αυτού τόμου. Ευχαριστούμε επίσης εγκάρδια την κυρία Εύα Δα-

9. Στα κείμενα ενοποιήθηκε η στίξη και η ορθογραφία με βάση τις αρχές της Νεοελληνικής Γραμματικής του Μανόλη Τριανταφυλλίδη (ανατ. 1996) και το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών του ΑΠΘ (1998). Προσπαθήσαμε ωστόσο όσο ήταν δυνατό να διατηρήσουμε την ορθογραφία ορισμένων κειμένων, όταν αυτή αποδίδει με κάποιον τρόπο την ιδιαίτερη προφορά των διαλέκτων. Στους καταλόγους παραλλαγών, μετά τη βραχυγραφημένη αρχειονομική ή βιβλιογραφική παραπομπή, αναφέρεται ο τόμος και το έτος έκδοσης (για τα περιοδικά), οι αριθμοί σελίδων στις οποίες ανευρίσκεται ή / και ο αριθμός με τον οποίο εμφανίζεται η συγκεκριμένη παραλλαγή στην εν λόγω συλλογή (στην περίπτωση αυτή του αριθμού προηγείται η συντομογραφία αρ.) Ακολουθεί ο τόπος προέλευσης και ο τίτλος. Αν μία παραλλαγή απαντάται σε διάφορες πηγές, αυτές δηλώνονται σε παρένθεση πριν από τον τόπο προέλευσής της.

Οι τίτλοι των παραμυθιών που δεν έχουν ακόμα μελετηθεί στο πλαίσιο του ελληνικού Καταλόγου (δηλ. μετά τον τύπο AT / ATU 749) δίδονται στα αγγλικά, ως έχουν στους δύο διεθνείς Καταλόγους AT και ATU.

ραδήμου που με την προθυμία της μας διευκόλυνε στην αντιπαραβολή των παραλλαγών του ΛΦ με τα δελτία του Μέγα.

Από το Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (ΚΕΕΛ) θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τη Διευθύντριά του, κυρία Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, που μας επέτρεψε να δουλέψουμε στο Αρχείο του Κέντρου ώστε να συμβουλευτούμε εκάστοτε διαθέσιμα χειρόγραφα.

Από το Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών (ΙΛ) θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε εγκάρδια τη Διευθύντρια, κυρία Ελευθερία Γιακουμάκη, για τη διάθεση του υλικού προς έρευνα, για την άδεια δημοσίευσης του παραμυθιού *Του δράκου ο γιος* (ΑΤ* 667 Α) και για την ευγενική υποδοχή που πάντοτε μας επιφύλαξε.

Ευχαριστούμε ακόμα το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (ΚΜΣ) και ειδικά την υπεύθυνη της βιβλιοθήκης, κυρία Βαρβάρα Κοντογιάνη.

Τέλος ευχόμαστε να εκδοθεί σύντομα το σύνολο του Καταλόγου των ελληνικών παραμυθιών, ευχή που –μετά την αποπεράτωση του Καταλόγου των μαγικών παραμυθιών και της αγγλικής μετάφρασης– δεν φαίνεται να είναι ανεδαφική.

Α.Α., Μ.Κ., Ε.Κ.
Αθήνα, Ιούνιος 2007

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 560

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 560

Το μαγικό δαχτυλίδι

AT: The Magic Ring
ATU: The Magic Ring
Delarue – Tenèze: L' anneau magique
Grimm no 104 a: Die treuen Tiere
Basile IV, 1: La preta de lo gallo
Eberhard-Boratav no 58, 173V

Το φίδι, το σκυλί κι η γάτα

Ήταν μια φτωχή γυναίκα κι είχ' ένα παιδί και δεν είχαν ψωμί να φάν'. Τότες το παιδί παίρνει και φορτώνει ασφάκες· και πήγε και τσ' πούλησε και πήρε δυο παράδες. Και καθώς γύριζε, ηύρε κάτι παιδιά, που σκότωναν ένα φίδι, και τους λέει: «Νάτε έναν παρά και μην το σκοτώνετε! Τους έδωκε τον παρά και δεν το σκότωσαν τα παιδιά και το φίδι τον εκυνήγησε. Και καθώς στο σπίτι του, είπε της μάνας του όσα έκαμε. Κι η μάνα του τον εμάλωσε και του είπε: «Εγώ σε στέλνω να πάρεις παράδες, να φάμε, και συ μου φέρνεις φίδια!» Κι αυτός τσ' είπε: «Ας είναι, μάνα, κάτι θα μας 'φελέσει κι αυτό».

Το παιδί πήρε πάλι ασφάκες και τις πούλησε, και καθώς γύριζε, ηύρε κάτι παιδιά, που σκότωναν ένα σκυλί, και τους είπε: «Νάτε έναν παρά και μην το σκοτώνετε!» Πήραν τα παιδιά τον παρά κι αφήκαν το σκυλί. Τότες αυτό τον εκυνήγησε πάλι. Το παιδί πήγε στη μάνα του και τσ' είπ' όσα έκαμε. Και πάλι τον εμάλωσ' η μάνα του, καθώς και πρώτα. Πήρε πάλι ασφάκες και τις πούλησε κι όντας γύριζε, ηύρε κάτι παιδιά, που σκότωναν μια γάτα, και τους είπε: «Μην την σκοτώνετε, να σας δώκω έναν παρά!» Και τους έδωσε τον παρά, κι άφηκαν τη γάτα. Και καθώς πήγε στο σπίτι του, είπε της μάνας του πάλι όσα έκαμε, κι αυτή τον εμάλωσε και του είπε: «Εγώ σε στέλνω να πάρεις παράδες, να φάμε ψωμί, και συ φέρνεις σκυλιά και γάτες και φίδια!» Τότες αυτός τσ' είπε: «Ας είναι, μάνα, κάτι θα μας 'φελέσουν κι αυτά!»

Ύστερα το φίδι του είπε: «Να με πας στη μάνα μου και στον πατέρα μου και να μην πάρεις μήτε γρόσια μήτε φλουριά, μοναχά μια βούλα να χαλέψεις, οπ' έχει ο πατέρας μου στο χέρι του, κι απ' αυτή θα ιδείς μεγάλο καλό». Τότες αυτός πήγε το φίδι στον πατέρα του και το φίδι είπε του πατέρα του: «Τούτος μ' εγλίτωσ' από το θάνατο». Κι ο πατέρας του φιδιού είπε σ' αυτόν τον άνθρω-

πο: «Τι θέλεις να σου δώκω για αυτό το καλό, που ήκαμες του παιδιού μου;» Τότες το παιδί είπε στον πατέρα του φιδιού: «Ούτε γρόσια θέλω, ούτε φλουριά, μοναχά τη βούλα θέλω, οπ' έχεις στο χέρι σου». Τότες είπ' ο πατέρας του φιδιού στο παιδί: «Αυτό που μου χάλεψες είναι πολύ μεγάλο, και δε μπορώ να σου το δώκω». Τώρα το φίδι έκαμε πως κυνηγάει το παιδί κι είπε στον πατέρα του: «Επειδής δε θέλεις να δώκεις τη βούλα σ' αυτόν, που μ' εγλίτωσε από το θάνατο, εγώ πάνω πίσω σ' αυτόν, γιατί σ' αυτόν χρωστώ τη ζωή μου». Τότες ο πατέρας του έδωκε τη βούλα στο παιδί και του είπε: «Όντας χρειαστείς τίποτα, να ζήφεις τη βούλα, και θα έρχετ' ένας αράπης, και να τον προστάζεις ό,τι θέλεις να σου κάνει και θα σου το κάνει. Τότες έφυγε το παιδί και πήγε στο σπίτι του. Και του είπ' η μάνα του: «Τι θα φάμε, μάτια μου;» Κι αυτός τσ' είπε: «Σύρε μέσα στην άρκλα και βρίσκεις ψωμί». Τότες η μάνα του του είπε: «Παιδί μου, εγώ ξέρω πως η άρκλα δεν έχει ψωμί και συ μου λες να πάνω να βρω ψωμί». Αυτό τσ' είπε: «Σύρε που σου λέγω εγώ και βρίσκεις». Κι όσο να πάει αυτή στην άρκλα, έζηψε τη βούλα, κι ήρθ' ο αράπης, και του είπε: «Τι ορίζεις, αφέντη;» Το παιδί του είπε: «Θέλω να γιομίσεις την άρκλα ψωμί». Κι όσο να πάει η μάνα του στην άρκλα, την ηύρε γιομάτη ψωμί, και πήρε κι έφαγε. Κι έτσι λοιπόν απερνούσαν μ' αυτήν τη βούλα καλά.

Μια φορά είπε το παιδί της μάνας του: «Μάνα, να πας στο βασιλιά και να του πεις να μου δώσει τη θυγατέρα του γυναίκα». Η μάνα του του είπε: «Σε τι αράδα είμεστ' εμείς, μάτια μου, και να μας δώσ' ο βασιλιάς τη θυγατέρα του;» Και κείνος της είπε: «Να πας χωρίς άλλο!» Κίνησε κι αυτή η καημένη να πάει στο βασιλιά. Καθώς 'μβήκε μέσα, είπε του βασιλιά: «Το παιδί μου θέλει να πάρει τη θυγατέρα σου γυναίκα». Τότες τσ' είπ' ο βασιλιάς: «Του τη δίνω, αν είν' άξιο να φκιάκ' ένα παλάτι μεγαλύτερ' απ' το δικό μου». Η γριά σκώθηκε και πήγε στο παιδί της και του είπε όσα τσ' είπ' ο βασιλιάς. Και κείνην τη νύχτα έζηψε τη βούλα κι ίσια φανερώθηκ' ο αράπης και του είπε: «Τι ορίζεις, αφέντη;» Και κείνος του είπε: «Να φκιάκεις ένα σαράγι μεγαλύτερο απ' του βασιλιά». Κι ευτύς ευρέθηκε σ' ένα μεγάλο παλάτι. Τότες έστειλε πάλι τη μάνα του στο βασιλιά και του είπε: «Το παιδί, το σαράγι που το παράγγελες, το 'φκιασε». Ο βασιλιάς τσ' είπε: «Αν είναι άξιο να φκιάσει τη στράτα απ' το παλάτι του ως το δικό μου με φλουρί, έτσι παίρνει τη θυγατέρα μου γυναίκα».

Τότες η γριά πήγε στο παιδί της και του είπ' όλα αυτά και το παιδί φώναξε τον αράπη και του είπε να φκιάσει το δρόμο όλο με φλουρί. Το πρωί σκώθηκε το παιδί και τον ηύρε φλουρένιο, καθώς επρόσταξ' ο βασιλιάς. Πήγε πάλι η μάνα του στο βασιλιά και του είπε: «Το παιδί μου έκαμε όλα όσα το πρόσταξες». Τότες ο βασιλιάς τσ' είπε να 'τοιμαστεί για το γάμο. Η θυγατέρα του χάρηκε και περικάλεσε τον πατέρα της να τσ' δώσει κι έναν αράπη, να τον στέλνει όπου θέλει. Κι ο πατέρας της τσ' έδωκε. Όντας έκαμαν το γάμο, πήρ' ο γαμβρός τη νύφη, κι έζησαν πολύν καιρό καλά. Ύστερα η βασλοπούλα αγάπησε τον αράπη, και τη νύχτα καθώς κοιμόνταν με τον άνδρα της, του πήρε τη

βούλα, κι έφυγε με τον αράπη· και πήγαν στη θάλασσα κι έφκιακαν ένα παλάτι με τη βούλα και ζούσαν μαζί κει κοντά στη θάλασσα. Σαν έφυγ' η βασλοπούλα με τον αράπη, πήγ' η γάτα και σγουτρίβονταν και μιαούριζε και του έλεγε: «Τι έχεις, αφέντη;» «Τι να 'χω, γάτα μου;» της λέει, «τούτο και τούτο έπαθα· τη νύχτα που κοιμόμουν, μου πήρε τη βούλα ο αράπης και τη γυναίκα κι έφυγε». «Τσώπα, αφέντη», του λέει η γάτα, «εγώ θα σου τη φέρω· δώσ' μου το σκυλί, να το καβαλικέψω, και να πάνω να πάρω τη βούλα». Τότες της δίνει το σκυλί, το καβαλικεύει η γάτα και περνάει τη θάλασσα. Κι εκεί που πήγαινε στο δρόμο, βρίσκ' ένα ποντίκι και του λέει: «Αν θέλεις να σου γλιτώσω τη ζωή, να χώσεις την ουρά σου μέσα στη μύτη του αράπη, όντας κοιμάται». Το ποντίκι την έχωσε και τότες ο αράπης φταρμίστηκε και πέφτει η βούλα, που την είχε κρυμμένη στη γλώσσα του. Την αρπάζ' η γάτα και καβαλικεύει το σκυλί. Κι εκεί που έπλεαν στη θάλασσα, λέει το σκυλί της γάτας: «Έτσι να ζήσεις, γάτα, στέκα να δω κι εγώ ψίχα τη βούλα!» «Τι να ιδείς, μωρέ;» Και καθώς πήρε το σκυλί τη βούλα, του πέφτει στη θάλασσα και την αρπάζει ένα ψάρι κι έγινε χιλιοπλούμπιστο. Τότες η γάτα λέει του σκυλιού: «Τι μου 'καμες, λέλε μου! Πώς να πάνω στον αφέντη μου δίχως βούλα; Έλα τώρα, να σε καβαλικέψω!» Και το καβαλίκεψε πάλι και πήγε κει που ήταν αραγμένα τα καράβια. Και σ' εκείνο το καράβι, που κόνεψαν, ο καραβοκύρης είχε πιάσει το ίδιο ψάρι. Η γάτα εσγουτρίβονταν και μιαούριζε πάλι, κι ο καραβοκύρης είπε: «Μωρέ, τι καλή γάτα που μας ήρθε· βράδυ θα πάνω στο σπίτι, να φκιάσω τούτο το ψάρι, και θα της ρίξω τ' άντερα, να τα φάει».

Εκεί που καθάριζε το ψάρι και τσ' έριχνε τ'άντερα, πέφτ' η βούλα και την αρπάζ' η γάτα· καβαλικεύει το σκυλί, και πάει στον αφεντικό της. Σαν πήγ' η γάτα κι είδε τον αφεντικό της χολιασμένο, μιαούριζε «μάου, μάου». Κι ο αφέντης σαν την είδε: «Την έφερες, μωρ' γάτα», της λέει, «τη βούλα;» «Την έφερα, αφέντη», του λέει, «μόνε να σκοτώσεις το σκυλί, γιατί την έριξε στη θάλασσα κι έπαθα τόσα κακά, όσο να την εύρω πάλι», και του διηγήθηκε όλα όσα έπαθε. Τότε αυτός πήρε το τουφέκι να το σκοτώσει, μόν' η γάτα πάλι τον εμπόδισε και του είπε: «Άφσε το τώρα, γιατ' εφάγαμε τόσον καιρό μαζί ψωμί. Και τότες αυτός το άφησε. Ύστερα πήρε τη βούλα και την έζηψε, κι έρχεται ο αράπης και του λέει: «Τι προστάζεις, αφέντη;» «Τώρα να φέρεις το σαράγι, που 'ναι στη θάλασσα, εδώ», του λέει. Αμέσως ο αράπης το έφερε. Το παιδί 'μβήκε μέσα, βρίσκει τον αράπη, που κοιμόνταν με τη βασλοπούλα, και τον σκότωσε. Ύστερα πήρε τη γυναίκα του κι έζησαν όλη τη ζωή τους καλά.

Jean Pio, *Νεοελληνικά παραμύθια (Contes populaires grecs)*, Copenhague 1879, Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών 1966, σ. 26-30. Παραλλαγή από το Καπέσοβο.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I: Η απόκτηση των μαγικών αντικειμένων

α: Ο γιος μιας φτωχιάς γυναίκας (γριάς)· α1: ένα τεμπέλικο παιδί (Σταχτοπούτης)· α2: άλλος· α3: πηγαίνει· α4: στέλνεται (με το ζόρι) από τη μητέρα του· α5: στο σχολείο· α6: να μαζέψει ξύλα και να τα πουλήσει· α7: σε άλλη εργασία· α8: να αγοράσει ψωμί (τρόφιμα, άλλο)· α9: σε άλλη δραστηριότητα.

β: Σώζει (αγοράζει) στο δρόμο· β1: δίνοντας όλα τα χρήματα που είχε κερδίσει (που είχε για να αγοράσει ψωμί κτλ.)· β2: ένα φίδι· β3: μια γάτα· β4: ένα σκύλο· β5: έναν ποντικό· β6: από πρόσωπα (κακόπαιδα) που τα βασάνιζαν· β7: ο ήρωας έχει ένα σκύλο και μια γάτα β8: σώζει το φίδι· β9: από τη φωτιά· β10: από το δοχείο όπου ήταν κλεισμένο [πβ. AT 331 *(Ο διάβολος μέσα στο μπουκάλι)*]· β11: από άλλο κίνδυνο· β12: το περιμαζεύει· β13: το φίδι μεγαλώνει τόσο ώστε δε χωράει μέσα στο δοχείο (πιθάρι) που το έχει βάλει, το βάζει διαδοχικά σε μεγαλύτερα δοχεία.

γ: Ακολουθώντας τη συμβουλή του φιδιού, ο ήρωας ζητά και παίρνει, ως αντάλλαγμα για την καλή του πράξη, ένα μαγικό αντικείμενο από· γ1: τον φιδοπατέρα· γ2: τη φιδομάνα· γ3: βασιλιά (αντίστοιχα βασίλισσα) των φιδιών· γ4: που εκείνος (εκείνη) το φυλάει κάτω από τη γλώσσα του (της)· γ5: αλλού· γ6: ο ήρωας αποκτά το μαγικό αντικείμενο με άλλο τρόπο.

δ: Ένα δαχτυλίδι· δ1: μια πέτρα· δ2: μια σφραγίδα (βούλα)· δ3: μια βέργα (βίτσα)· δ4: άλλο· δ5: γλείφοντάς το· δ6: με χτύπημα· δ7: με άλλη ενέργεια· δ8: βγαίνει από μέσα ένα μαγικό ον που πραγματοποιεί κάθε επιθυμία· δ9: ένας αράπης· δ10: σαράντα (σαράντα ένας) δράκοι· δ11: το ίδιο το μαγικό αντικείμενο πραγματοποιεί κάθε επιθυμία.

II: Η πραγματοποίηση των αδύνατων ζητημάτων

α: Χρησιμοποιώντας το μαγικό αντικείμενο ο νέος αποκτά· α1: φαγητά· α2: παλάτι· α3: άλλο.

β: Ο νέος στέλνει τη μητέρα του να ζητήσει για λογαριασμό του την κόρη του βασιλιά σε γάμο· β1: ο βασιλιάς θέτει στον ήρωα αδύνατα ζητήματα, ως προϋπόθεση για να τον παντρέψει με την κόρη του· β2: αλλιώς θα του πάρει το κεφάλι· β3: να χτίσει παλάτι (σπίτι)· β4: να ισοπεδώσει το βουνό που του κρύβει τον ήλιο· β5: να φτιάξει κήπο· β6: να φτιάξει δρόμο στρωμένο με φλουριά· β7: να ξεχωρίσει τους σπόρους· β8: να θρέψει όλη την πόλη (το στρατό)· β9: άλλα αδύνατα ζητήματα.

γ: Με τη βοήθεια του (υπηρέτη του) μαγικού δαχτυλιδιού ο ήρωας λύνει τα ζητήματα που του θέτει ο βασιλιάς· γ1: μέσα σε μια νύχτα· γ2: και παντρεύεται τη βασιλοπούλα.

III: Η κλοπή του μαγικού αντικειμένου

α: Η βασιλοπούλα είναι ερωτευμένη με· α1: έναν υπηρέτη· α2: αράπη· α3: άλλον.

β: Το μαγικό αντικείμενο κλέβει η βασιλοπούλα· β1: σταλμένη από τον αράπη (άλλον εραστή)· β2: από τον πατέρα της· β3: το μαγικό αντικείμενο κλέβει ένα άλλο πρόσωπο· β4: ένας Εβραίος (άλλος) αποκτά το μαγικό αντικείμενο ανταλλάσσοντάς το με συνηθισμένα αντικείμενα που δίνει στη γυναίκα του ήρωα· β5: και εύχεται να μεταφερθούν· β6: στη μέση της θάλασσας· β7: σε άλλο μακρινό μέρος· β8: όπου να μεταφερθεί και το παλάτι του ήρωα (ή να χτιστεί νέο παλάτι)· β9: άλλες ευχές.

γ: Ο ήρωας απομένει φτωχός· γ1: ο βασιλιάς απειλεί να τον σκοτώσει· γ2: τον βάζει στη φυλακή· γ3: όπου η γάτα και ο σκύλος του φέρνουν τροφή.

IV. Η επανεύρεση του μαγικού αντικειμένου

α: Ο σκύλος και η γάτα κολυμπούν μέχρι το μακρινό μέρος και ξαναπαίρνουν το μαγικό αντικείμενο με τη βοήθεια ενός ποντικού, που βάζοντας την ουρά του (βουτηγμένη στο λάδι, στο μέλι, στο πιπέρι) στο ρουθούνι του κλέφτη (της βασιλοπούλας), προκαλεί φτάρνισμα, με αποτέλεσμα να του (της) πέσει το αντικείμενο που φύλαγε στο στόμα· α1: η γάτα χαρίζει τη ζωή στον ποντικό-βοηθό που είχε αρπάξει από το γάμο (χορό) των ποντικών.

β: Στο ταξίδι της επιστροφής το μαγικό αντικείμενο τους πέφτει στη θάλασσα· β1: από λάθος του σκύλου που ήθελε να το δει· β2: αλλά το ξαναβρίσκουν στην κοιλιά ενός ψαριού.

γ: Παίρνοντας πίσω το δαχτυλίδι ο ήρωας διατάζει την επαναφορά της γυναίκας και (το ξαναχτίσιμο) του παλατιού· γ1: σκοτώνει τον εραστή (άλλον κλέφτη)· γ2: και την άπιστη γυναίκα του· γ3: το ζευγάρι σκοτώνει ο βασιλιάς· γ4: ο ήρωας παντρεύεται μιαν άλλη κοπέλα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΦ 1514, 1-3, «Το μαγεμένο φλουρί». *I:* α, β7 (σκύλος και γάτα κλέβουν, όπως στο *IV:* α, β, β1, β2, το μαγεμένο φλουρί της βασίλισσας που πραγματοποιεί τις επιθυμίες). *II:* α, α2, γ2. Η βασιλοπούλα παίρνει πίσω το μαγικό αντικείμενο και γυρίζει στο παλάτι της.

2. ΛΦ 1749, 4-7, Φιλιάτες, άτιτλο. *I:* α, α3, α5, β, β1, β2, β3, β4, β6, β13, γ, δ, δ7 (στο νερό), δ11. *II:* α, α1, α2, α3 (φορεσιά, άλογο), β, γ2. *III:* α, α2, β, β5, β6, β9 (εύχεται να μεταφερθεί ο άντρας σε καλύβα),γ. *IV:* α, γ, γ3, γ4.
3. Hahn 1, 109-114, αρ. 9, Καπέσοβο, «Die drei dankbaren Tiere» (Pio, 26-30, Καπέσοβο, «Το φίδι, το σκυλί κι η γάτα»). Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.
4. Hahn 2, Anamerkungen στο παραμύθι αρ. 9 του 1ου τόμου, παραλλαγή 1η, Ζίτσα, άτιτλο. Περιληπτική αναφορά: αντί βούλας, ο νέος παίρνει από το φιδοπατέρα το τσαμ-κουρελένι.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

5. ΛΦ 620, 1-2, περιοχή Καλαμπάκας, «Το μαγικό μαχαίρι». *I:* α, α4, α7, β, β2, β6, β13, γ, γ2, δ4 (μαχαίρι), δ6, δ11. *II:* α, α1.

ΘΡΑΚΗ

6. *Θρακικά* 17, 1942, 139-141, «Της φιδίνας το δαχτυλίδι». *I:* α, α3, α7, β, β1, β2, β3, β4, β6, γ, γ2, γ4, δ, δ11. *II:* α, γ2 (παντρεύεται μια γυναίκα). *III:* α, α2, β, β5, β6, β8, γ. *IV:* α (ο ήρωας καλεί τα ζώα καίγοντας τις τρίχες τους), α1, β, β1, β2.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

7. ΛΦ 484, 19-21, Σιάτιστα, άτιτλο. *I:* α2 (ξυλοκόπος), α3, α6, β7, γ6 (το κατέχει), δ2. *III:* β3 (ο αράπης-φύλακας του δάσους αρπάζει τη βούλα από τον ξυλοκόπο και δεν τον αφήνει να ξανακόψει ξύλα). *IV:* α, β (στο ποτάμι), β1, β2.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

8. *Folklore* 20, 201-203, Μυτιλήνη, «The ring». *I:* α, β, β3, β4, γ6 (βρίσκει στο δρόμο), δ, δ8, δ10. *II:* α, β, β1, β4, β5, β7, γ, γ1, γ2. *III:* β4, β5, γ. *IV:* α, β, β1, β2, γ, γ1.
9. Argenti-Rose I, 464-466, Χαλκιός Χίου, «Το μαγικόν καθρεφτάκι». Ένας βασιλιάς κατέχει καθρεφτάκι που γυρνώντας το εμφανίζεται ένας Μαυριτα-

νός που του δίνει ό,τι διατάζει. Κάποιος του το κλέβει αλλά τον πιάνουν και τον πάνε φυλακή. Στην αγορά, στο δρόμο για τη φυλακή, βάζει τους στρατιώτες να του αγοράσουν μια γάτα που βλέπει, για να την έχει συντροφιά στη φυλακή. Στη φυλακή η γάτα τρώει όλα τα ποντίκια. Τα ποντίκια, προκειμένου να πάρουν πίσω τον αρχηγό τους που τον έχει πιάσει η γάτα, στέλνονται να του φέρουν τον καθρέφτη. Τα ποντίκια κλέβουν από το μανάβη πεπόνι και το χρησιμοποιούν ως βάρκα. Κλέβουν τον καθρέφτη αλλά, μαλώνοντας ποιο θα τον κρατήσει, αυτός τους πέφτει στη θάλασσα. Τον ξαναβρίσκουν κι έτσι γλιτώνουν από τη φυλακή τον νέο.

10. Kretschmer, *LD*, 524-529, «Το αχλουπταρέλι» (Dawkins, *MGF*, 40-45, Μέγας, *Παραμύθια* Α΄, 109-115). *I:* α1, β, β1, β2, β3, β4, β6, γ, γ1, γ3, γ4, δ, δ6, δ8, δ9. *II:* α, α1, β, β1, β3, β6, β8. *III:* α, α2, β, β1, β5, β6, γ. *IV:* α, α1, β, β1, β2, γ, γ3, γ4.

β. Δωδεκάνησα

11. Dawkins, *45 Stories*, 75-83, Αστυπάλαια, «Το τσαγκρουναλτάτσι». *I:* α, β, β3, β4, β6, γ6 (πηγαίνοντας να μαζέψει ξύλα, το βρίσκει), δ4 (αντικείμενο σαν καρύδι), δ7 (ανοίγοντάς το), δ8, δ10. II: β, β1, β2, β3, β5, β9 (να φτιάξει γαλέρα), γ, γ1, γ2. *III:* β4, β5, β6, γ. *IV:* α, β, β1, β2, γ, γ1.

γ. Εύβοια – Σποράδες

12. ΙΛ 758, 301-316, Αλόννησος, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 569, βλ. παρ. αρ. 4.

12. ΛΦ 1705, 1-6, Εύβοια, «Η καλοσύνη αμείβεται». *I:* α, α3, α6, β, β1, β2, β3, β4, β6, γ, γ2, δ, δ6, δ8, δ9 (τρεις). *II:* α, α1, α2. *III:* β3 (κατάσκοποι του βασιλιά). *IV:* α, β, β1, β2, ο νέος παντρεύεται την κόρη του βασιλιά.

13. Hahn 2, Anmerkungen στο παραμύθι αρ. 9 του 1ου τόμου, παραλλαγή 2η, Αγία Άννα Ευβοίας, άτιτλο. Μόνο η εισαγωγή. *I:* α2 (ένας άνθρωπος), β, β2, β6, γ, γ2, δ4 (παλιόσκουφο, όταν το φορεί δεν φαίνεται, παλιοσακούλα, βάζει μέσα γρόσια και βγαίνουν λίρες, παλιοκαθρέφτη, βλέπει μέσα τη βασιλοπούλα και την ερωτεύεται). Αυτή τον ξεγελά και του τα παίρνει. Γίνεται υπηρέτης σ' έναν παπά και παλεύει με την αγριογουρούνα [πβ. AT/ATU 302 *(Η αγριογουρούνα)*].

δ. Κρήτη

14. *Ζωγράφειος Αγών* Β΄, 1896, 54-55, Ρογδιά, «Ο υιός της γραίας». *I:* α,

α3, α4, α8, β, β1, β2, β3, β5, β6, γ, γ1, δ3, δ11. *II:* β, β1, β3, γ, γ2. *III:* β, β2, β5, β6, β8, γ. *IV:* α (χωρίς σκύλο), β, β1 (λάθος του ποντικού), β2. Ατελές.

15. *Κρητικός Λαός* Α', 74-76, «Το δαχτυλιδάκι».

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

16. ΛΦ 291, 12-15, Κατωμέρι Λευκάδας, «Το τζάμι-κορελάκι». *I:* α, α3, α5, β, β2, β6, γ6 (το ίδιο το φιδάκι το δίνει), δ4 (τζαμ-κορελάκι), δ7 (με μαγική φράση), δ11. *II:* α, α1, β (στέλνει τον πατέρα του), β1, β3, β5, γ, γ1, γ2. *III:* α, α2, β, β9 (ο αράπης εύχεται να θαφτεί ο νέος μέσα στη γη). *IV:* α (ελλιπές), τα ζώα βγάζουν τον νέο από τη γη, αυτός εύχεται να θαφτούν ο αράπης και η βασιλοπούλα μέσα στον απόπατο.

17. ΛΦ 1147, 5-8, Ζάκυνθος, «Το φτωχόπαιδο και η βασιλοπούλα». *I:* α, γ6 (κάτω από μια πλάκα μέσα στη γη), δ, δ7 (το τρίβει στα μάτια), δ8, δ9. *II:* β (ζητά ο ίδιος), β1, β3, γ, γ2. *III:* β4, β9 (ο παλιατζής ζητάει να γκρεμιστεί το παλάτι), γ (ο βασιλιάς του παίρνει τη βασιλοπούλα), γ1 (τον στέλνει στην εξορία), γ2. *IV:* α (ελλιπές), χτίζει ξανά το παλάτι και ξαναπαίρνει πίσω τη γυναίκα του.

18. *Λαογραφία* Ι', 1929, 408-410, Ζάκυνθος, «Κάμε καλό και ρίχ' το στο γιαλό». *I:* α, α4, α8, β (αγοράζει), β1, β2, β3, β4, β13, γ, γ1, γ5 (δεξί κέρατο), δ, δ7 (με μαγική φράση), δ11. *II:* β, β1, β3, β5 (τα φρούτα να ωριμάζουν αμέσως), β9 (βιτρίνα με χρυσές καρέκλες για τους διαβάτες), γ, γ2. *III:* β3 (υπηρέτης), β5, β6, β9 (ο ήρωας στο πηγάδι), γ2. *IV:* α, β, β1, β2, γ, γ1.

19. Boulanger, 155-165, Κέρκυρα, «La chaine d' or».

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

20. ΛΦ 128, 1-4, Αίγιο, «Το τυχερό δαχτυλίδι». *I:* α, α7 (να μαζέψει χόρτα), γ6 (το βρίσκει στο δάσος σε λακκούβα με νερό), δ, δ7 (φορώντας το), δ8, δ9. *II:* α, α2, β, β1, β4, β6, γ, γ2. *III:* β3 (υπηρέτρια), γ, γ2. *IV:* α (ελλιπές), β, β2.

21. ΛΦ 400, 39-40, Πελόπι Ηλείας, «Ο σκύλος και η γάτα». *I:* α, β7, γ (για να μη σκοτώσει το φιδάκι), γ2, δ, δ11. *II:* α, α1, β1, β3, γ, γ2. *III:* α, α1, β, β5, β6, γ. *IV:* α, β, β1, β2, γ, γ1, γ2.

22. ΛΦ 404, 1-4, Πράσινο Γορτυνίας, «Η μαγεμένη χάντρα». *I:* α, α4, α7 (να πουλήσει έναν κόκορα), β, β1 (δίνει τον κόκορα), β2, β3, β6, γ, γ1, δ4 (χά-

ντρα), δ11. *II:* β1, β3, γ, γ2. *III:* α, α3 (έναν στρατιωτικό), β. *IV:* περνώντας τη θάλασσα η βασιλοπούλα χάνει τη μαγεμένη χάντρα, β2, γ.

23. ΛΦ 592, 15-55, Καρδαμύλη Μεσσηνίας, «Το μαγικό αυγό». Η αρχή όπως AT/ATU 936* *(The Golden Mountain)* και AT/ATU 400 *(Η νεράιδα)*. Η συν. όπως AT/ATU 560: *I:* δ4 (μαγικό αυγό), δ6, δ8, δ9. *III:* β4 (ο κακός θετός γονιός του νέου), β5 (μεταφέρεται μόνος του), β6, γ. *IV:* α (ελλιπές), β, β2, γ1 (ο νέος διατάζει τον υπηρέτη του αυγού να σκοτώσει τον κλέφτη).

24. ΛΦ 921, 1-4, Βούρβουρα Κυνουρίας, «Η αντίκα». *I:* α, α9 (γυρίζοντας στα δάση για φωλιές), β7, β12, γ, γ2, γ5 (στην ουρά της), δ, δ5, δ11. *II:* α, α1, α2, γ2. *III:* α, α1, α2, β, β5, β7 (σε άλλη πόλη), γ, γ2. *IV:* α, β1 (η γάτα ζητάει να το δει), β2, γ, γ3, γ4.

25. ΛΦ 1314, 5-8, Αμαλιάδα, «Το καλό παιδί που έγινε βασιλιάς». *I:* α, α3, α6, β, β1, β2, β3, β4, β6, γ, γ2, δ, δ11. *II:* α, α1, β1, β3, β8, γ, γ2. *III:* α, α1, β, β5, β6, γ, γ1. *IV:* α (ατελές), γ.

26. ΛΦ 1421, 1-6, Διαβολίτσι Μεσσηνίας, «Η μαγική αντίκα». *I:* α, α3, α9 (στο κυνήγι), β7, β8, β11 (το μικρό φίδι από το μεγάλο), γ, γ2, γ5 (στο χέρι της), δ, δ7 (με μαγική φράση), δ11. *II:* α, α1, β, β1, β3, β6 (στρωμένο βελούδα), γ, γ1. *III:* β3 (ο μαύρος υπηρέτης που στη συνέχεια γίνεται εραστής), β5, β6, γ. *IV:* α, β, β1, β2, γ, γ1.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

28. ΛΦ 476, 95-96, Ανάληψη Τριχωνίδας, «Η διαμαντόπετρα». *I:* α, β (βρίσκει), β2, β3, β5, γ6 (το ίδιο το φιδάκι τού το δίνει), δ1 (διαμαντόπετρα), δ11. *II:* α, α2, γ2. *III:* β, β3 (αράπης). *IV:* α (ελλιπές).

29. ΛΦ 1456, 1-8, Υπάτη, άτιτλο. *I:* α, β (βρίσκει), β3, β4, β8, β9, γ, γ1, γ3, δ2, δ7 (χουχούλισμα), δ11. *II:* α, α1, β, β1, β3, β6, γ, γ2. *III:* α, α2, β, β5, β6, γ. *IV:* α, β, β1, β2, γ, γ1, γ2, γ4.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ – ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

30. *Μικρασιατικά Χρονικά Δ'*, 1948, Βουρλά, 255-256, άτιτλο. Ένα παιδί, ακολουθώντας τη συμβουλή της μάνας του, ρίχνει ψωμί στο γιαλό. Το ψάρι που μεγαλώνει τρώγοντάς το, πηγαίνει το παιδί στη μάνα του. *I:* γ, γ2 (μάνα του ψαριού), γ4, δ, δ11. *II:* α. *III:* β4.

β. Πόντος

31. *Αρχείον Πόντου* 3, 1931, 91-94, Σούρμενα, «Το μαεμένο το δαχτυλίδ'».

I: α, α4, α8 (να αγοράσει πήλινο τσουκάλι από το γιαλό), β, β1 (δίνω δέκα παράδες), β3, β4, β5, β8, β10 (μέσα στο πήλινο τσουκάλι), γ, γ1, δ, δ5, δ8. *II:* β, β1, β3, β4, γ, γ1, γ2. *III:* α, α3 (Αρμένη), β, β5 (ζητά να χτιστεί σπίτι), β6, γ. *IV:* α, α1, β, β2, γ, γ3, γ4.

32. Άκογλου, 401-406, Κοτύωρα, «Το τουλουσουμλούν το δαχτυλίδ'». *I:* α1, α4, α6, β7, β8, β11 (μέσα από το δέντρο), γ, γ1, γ3, γ4, δ, δ7 (να γυρίσει την πέτρα του δαχτυλιδιού). *II:* α, α1, α2, β, γ2. *III:* α, α1, α2, β, β5, β6, β8, γ. *IV:* α, β, β1, β2, γ, γ3, γ4.

γ. Καππαδοκία

33. ΚΜΣ, Φάκελος Καππαδοκία αρ. 357, 4722-4744, Φάρασα, «Το κουτατζόκκο». Συμφυρμός με AT/ATU 569. Η αρχή όπως AT/ATU 560: *I:* α2 (κασιδιάρης), β, β2, β3, β4, β11 (από τα παιδιά που τα βασάνιζαν), γ, γ2, δ4 (προβειά που γεμίζει φαγιά). Η συν. όπως AT/ATU 569, βλ. παρ. αρ. 9. Η συν. όπως AT/ATU 560: β9 (να περάσει το ποτάμι μπροστά απ' το παλάτι), *II:* β1, β4, β9 (να νικήσει τον εχθρικό στρατό), γ, *III:* α, α2, β, β9 (να μπουν όλα στη θέση τους), γ2 (τον ρίχνει σε πηγάδι) *IV:* α, γ, γ1, (και παντρεύεται η βασιλοπούλα).

34. ΛΦ 370, 1-21, Φάρασα, «Κέλογλαν και η δαχτυλίδα». *I:* α (κασίδης), α3, α9 (να βρει την τύχη του), β, β2, β7, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ5, δ11. *II:* α, α1, β1, β3, β9 (τα ζητήματα της βασιλοπούλας: μια κληματαριά στη μια άκρη να βγάζει λουλούδια, στη μέση σταφύλια και στην άλλη άκρη να ξεραίνεται, μαγικό κουτί με αράπη και αραπάκια που να χορεύουν), γ, γ1, γ2. *III:* α, α2, β, β1, β5, β7 (στο χωριό των ποντικών), β8, γ, γ2, γ3. *IV:* α, β, β1, β2, γ, γ3 (σκοτώνει μόνο τον αράπη).

35. Dawkins, *MG in AM*, 328-331, Φερτέκ, άτιτλο. I: α, β7, γ6 (το βρίσκει σε ερείπια), δ, δ5, δ8 (ένας δερβίσης). *II:* α, α1, β, β1, β3, γ, γ2. *III:* β (της το δίνει ο νέος), β5 (να μεταφερθεί μόνη της), β7, β8. *IV:* α, β, β1, β2, γ (ζητά την επαναφορά των σπιτιών).

ΚΥΠΡΟΣ

36. ΛΦ 67, 1-12, Πάφος, «Το λιγνούιν». Συμφυρμός με AT/ATU 561, βλ. παρ. αρ. 18.

37. *Λαογραφία* Κ', 1962, 355-361, Άσια Μεσαρά, «Το συλλίν τζαι το καττίν». *I:* α, α4, α7 (να πουλήσει το νήμα που έγνεσε η μάνα του), β, β1 (δίνει το νήμα), β2, β3, β4, β6, β13, γ, γ1, γ4, δ1, δ5, δ11. *II:* α, α1, α2, β, β1, β3, γ, γ2. *III:* α, α2, β, γ. *IV:* α, β, β1, β2, γ, γ3, γ4.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

38. Das Ausland, 1832, 242, άτιτλο. *I:* α2 (φτωχός ξυλοκόπος), β8, β11 (πεθαίνει της πείνας), γ, γ2, γ3, δ. *IV:* β (του πέφτει στο ποτάμι), β2.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 560

Το παραμύθι αυτό παρουσιάζει μεγάλη διάδοση, από την Ινδία ως τα Βαλκάνια και τη Ρωσία. Στα σχόλια του στη συλλογή παραμυθιών του Dawkins *Modern Greek in Asia Minor*, ο W. R. Halliday θεωρεί αποδεδειγμένη την άποψη του Cosquin, ότι πατρίδα και του παραμυθιού αυτού είναι η Ινδία, απ' όπου διαδόθηκε βορειοανατολικά προς την Κορέα και δυτικά προς την Ευρώπη ακολουθώντας δυο διαφορετικές γραμμές μετανάστευσης και αφηγηματικής εξέλιξης. Οι παραλλαγές της δυτικής παράδοσης, όπως την ονομάζει, παρουσιάζουν βέβαια μεταξύ τους κάποιες διαφορές. Τα ζώα και ο τρόπος με τον οποίον ο ήρωας τα αποκτά διαφέρουν και, ενώ η διάσωση του μαγικού αντικειμένου υπάρχει πάντα, σε ορισμένες παραλλαγές το επεισόδιο της πτώσης του στη θάλασσα και η ακόλουθη επανεύρεσή του απουσιάζουν[1]. Ο Stith Thompson[2] επισημαίνει ότι η ιστορία είναι πολύ πιο συνηθισμένη στην Ανατολική απ' ό,τι στη Δυτική Ευρώπη. Μεταφέροντας και την άποψη του Aarne, συμπεραίνει ότι το παραμύθι δημιουργήθηκε στην Ασία, πιθανότατα στην Ινδία, και από εκεί μετακινήθηκε στην Ευρώπη. Είχε για τα καλά εγκατασταθεί εκεί πριν από τον 17ο αιώνα, οπότε και το άκουσε ο Basile στην Ιταλία και διηγείται την ιστορία στο Pentamerone.

Μολονότι ο τύπος διήγησης των ευγνωμόνων ζώων δεν μπορεί να ανιχνευθεί πριν από τον 14ο αιώνα, το μοτίβο αυτό ανευρίσκεται ήδη στις αρχαίες πηγές[3]. Ο A. Marx έχει συγκεντρώσει εκατοντάδες αρχαιοελληνικές διηγήσεις όπου διάφορα ζώα ανταποδίδουν την ανθρώπινη καλοσύνη βοηθώντας με τη σειρά τους τους ανθρώπους[4]. Ο W. Clouston έχει εντοπίσει το μοτίβο των ευγνωμόνων ζώων σε παλαιά κείμενα της Μέσης και Άπω Ανατολής (Jātakas, Pancatantra κ.ά.)[5]

Το παραμύθι αυτό εμφανίζεται σταθερά στο ρεπερτόριο των Ελλήνων αφηγη-

1. R. M. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor*, Cambridge 1916, σ. 264.
2. S. Thompson, *The Folktale, ό. π.*, σ. 70-71.
3. Lindahl Carl, "Dankbare (hilfreiche) Tiere", *Enzyklopädie des Märchens,* Band 3, 1981, σ. 287- 299.
4. A. Marx, *Griechische Märchen von dankbaren Tiere*, Stuttgart 1889.
5. W. A. Clouston, *Popular Tales and Fictions*, Edinburgh 1886.

τών, όπως μαρτυρεί η συχνή παρουσία του στις δημοσιευμένες συλλογές λαϊκών παραμυθιών του 19ου αιώνα (von Hahn, Pio, *Ζωγράφειος Αγών* κ.ά). Το αφηγηματικό σχήμα των ελληνικών λαϊκών παραλλαγών ακολουθεί, σε γενικές γραμμές, τη διεθνή κατάταξη. Η διάσωση των ευγνωμόνων ζώων δεν απαντάται σε όλες τις παραλλαγές ή, όπου απαντάται, μπορεί να πάρει διαφορετικές μορφές. Ο ήρωας μπορεί να σώσει τα ζώα από ανθρώπους που τα βασανίζουν ή από κάποια άλλα ζώα ή απλώς να τα συναντήσει. Πιο συνηθισμένη εισαγωγή των ελληνικών λαϊκών παραμυθιών του τύπου AT/ATU 560 αποτελεί η διάσωση των ζώων από ανθρώπους, κυρίως παιδιά, που τα βασανίζουν. Σπανιότερα, ως αρχή του AT/ATU 560 έχουμε τα εισαγωγικά επεισόδια του AT/ATU 331 *(Ο διάβολος μέσα στο μπουκάλι)* και AT/ATU 155 *(Ένας άνθρωπος σώζει ένα φίδι από τη φωτιά)*. Ο AT/ATU 560 είναι δυνατό να συμφείρεται με τον AT/ATU 561 *(Το μαγικό κεράκι / Αλαντίν)* και AT/ATU 569 *(Το μαγικό ραβδί)*.

Στη λαϊκή πίστη τα φίδια θεωρούνται συχνά φύλακες θησαυρών. Το φίδι θεωρείται επίσης το στοιχειό του σπιτιού, το οποίο οι άνθρωποι καλωσορίζουν τοποθετώντας τροφή στο σημείο απ' το οποίο πρόκειται να βγει, γιατί ενσαρκώνει την καλή τύχη του σπιτιού. Το να σκοτώνεις ένα τέτοιο πλάσμα είναι σαν να σκοτώνεις την τύχη της οικογένειας στερώντας το νοικοκυριό από τον φύλακά του. Η δοξασία αυτή υπήρχε ήδη στην αρχαιότητα και ο ερχομός του χριστιανισμού, που θεωρούσε το φίδι ως κάτι διαβολικό, δεν εξάλειψε τις παλιές δοξασίες. Ο Γεώργιος Μέγας θεωρεί ότι «*ο ιερός όφις ήτο ο οικουρός ήρως, τιμώμενος πιθανώς υπό την επίκλησιν του αγαθού δαίμονος, όστις συνεταυτίζετο προς τον οικουρόν όφιν*»[6]. Παραθέτει την άποψη του Νικόλαου Πολίτη ότι «*η σημερινή πίστις περί στοιχειού του σπιτιού επιφαινομένου υπό μορφήν όφεως συνάπτεται προς αρχαίας ελληνικάς δοξασίας περί του οικουρού όφεως και της ενσαρκώσεως εις όφιν του αφηρωισθέντος νεκρού*».

Μια παράδοση, η οποία παρουσιάζει αξιοσημείωτη ομοιότητα με το επεισόδιο του βασιλιά των φιδιών που κρατάει το μαγικό αντικείμενο κρυμμένο κάτω απ' τη γλώσσα του αναφέρει ο Νικόλαος Πολίτης σχετικά με τον ιοβόλον όφιν της Κύπρου: «*κατά τας δοξασίας των Κυπρίων, ο όφις ούτος κοιμάται τακτικώς και ο ύπνος ευλογεί τα βλέφαρά του, ώστε λέγεται μετά θετικότητος, ότι εάν τις τολμήση διά ράβδου να κτυπήση αίφνης τον λαιμόν του κοιμωμένου, πηδά εκ του στόματός του πέτρα, η της κουφής καλουμένη, ήτις έχει ιαματικάς ενεργείας και παρά τω λαώ μάλιστα δοξάζεται και ως θαυματουργός. Όθεν προέκυψαν μύθοι διάφοροι ένεκεν της πέτρας ταύτης της κουφής φαινομένης καθ' όλον τον μύθον (;) και μεταποιούσης την γην εις χρυσόν και τους λίθους εις αδάμαντας, καθιστώσης τας στείρας μητέρας τέκνων και δια*

6. Γ. Α. Μέγας, *Συστηματική Λαογραφία (Πανεπιστημιακές παραδόσεις)*, σ. 158.
7. Ν. Πολίτης, «Ζωολογία μυθολογική του καθ' ημάς λαού. Φανταστικά θηρία», *Ημερολόγιον της Ανατολής*, Κωνσταντινούπολις 1884, σ. 199-202.

της ελαχίστης συγκοινωνίας της γλώσσης μετ' αυτής, δυναμένης να καταστήση τον άνθρωπον λαίμαργον, ώστε να φάγη πρόβατα και βόας ολοκλήρους εις ολίγον διάστημα χρόνου»[7].

Τα φίδια απαντώνται επίσης στους μύθους και τα παραμύθια. Η ιστορία του χωρικού που γίνεται πλούσιος δίνοντας γάλα σ' ένα φίδι υπάρχει ήδη στους αισώπειους μύθους, αλλά είναι επίσης γνωστή και στη νεοελληνική παράδοση. Πρόκειται για τον τύπο AT 285 D *(Άνθρωπος και φίδι: το φίδι αρνείται να συμφιλιωθεί)*[8]. Άλλοτε ο περιπλανώμενος ήρωας του παραμυθιού συναντά ένα άσπρο και ένα μαύρο φίδι να παλεύουν και μερικές φορές, σαν αποτέλεσμα αυτής της συνάντησης μαθαίνει, όπως ο Πολύιδος, το μυστικό του θεραπευτικού χόρτου που ξαναφέρνει τους πεθαμένους στη ζωή.

Το θέμα της κακομεταχείρισης των ζώων, ιδιαίτερα των μικρών, απαντάται όχι μόνο στην προφορική αλλά και στη γραπτή λογοτεχνία. Θίγεται ήδη στην περίοδο του νεοελληνικού Διαφωτισμού: στα δημοφιλή εγχειρίδια, που περιείχαν οδηγίες για ευτυχισμένο βίο, απαντώνται και οι πρώτες συμβουλές για επίδειξη ευσπλαχνίας προς τα ζώα. Το κοινωνικό πρόβλημα της κακομεταχείρισης των ζώων από τα παιδιά εισάγεται στη νεοελληνική παιδική λογοτεχνία, ιδιαίτερα από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, ακολουθώντας τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά πρότυπα. Σε πλήθος από διηγήματα της εποχής μικρά αγόρια και κορίτσια περνούν τον καιρό τους κόβοντας τα φτερά πουλιών, καταστρέφοντας φωλιές και βασανίζοντας σκυλάκια και γατάκια. Οι μαρτυρίες της εποχής σχολιάζουν τη συμπεριφορά των ανθρώπων προς τα ζώα ως ζήτημα ύψιστης ηθικής τάξεως, συμπληρώνοντας την έννοια της «φιλανθρωπίας» με την καινούρια έννοια της «φιλοζωίας».

8. Γ. Α. Μέγας, *Το ελληνικό παραμύθι, Αναλυτικός Κατάλογος τύπων και παραλλαγών κατά το σύστημα Aarne-Thompson (FFC 184). Τεύχος Πρώτον. Μύθοι Ζώων.* Ακαδημία Αθηνών, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, αρ. 14, Αθήνα 1978, σ. 109.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 561

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 561

Το μαγικό κεράκι / Αλαντίν

AT: Aladdin
ATU: Aladdin
Delarue-Tenèze: Aladin, ou, La lampe merveilleuse
EB no 97, no 180

Το σαμαντανάκι*

Άκλωστη κλωστή κλωσμένη,
στην ανέμην περασμένη,
δώσ' της κλότζον να γυρίσει
παραμύθιν ν'αρχινίσει.

Αρχή του παραμυθιού, καλησπέρα σας.

Μια φοράν κι έναν καιρόν, τη συντροφιά μου να χαρώ, ηθέλησεν να έχει μια φτωχή γυναίκα χήρα. Αυτή η γυναίκα δεν είχεν άλλο τίποτις παρά μόνον ένα παιδάκι μικρό στο σχολείον. Η κακομοιριασμένη εξενοδούλευγεν πότε κάρσες, πότε υποκάμισα κι έβγαλεν το ψωμίν της κι εζούσεν με το παιδάκιν της. Η κακή της η τύχη, έπεσεν κι αρρώστησεν. Αν είχεν καένα φλουράκι στο κομπόδεμάν της, εχάλασέν το, επούλησεν ό,τ' κι αν είχε στους γιατρούς και στα γιατρικά και γιατρειά δεν είδεν. Τι να κάμει η καημένη; Είχεν έναν γείτονα καφετζή. Στειλίσκει* το παιδάκιν της, φωνάζει του εις το σπίτιν της και λέει τον: «Χρυσέ μου γείτονα, πολύν καλόν να δεις, τ' Αβραάμη τα καλά να κάμεις, εμείς πεθαινήσκουμεν από την πείναν, εγώ είμαι άρρωστη, δεν ημπορώ πια να δουλέψω, έπαρ' το παιδάκι μου στον καφενέ σου να δουλεύγει, όσον να βγάλουμεν το ψωμίν μας». Ο καφετζής ήταν πτωχός, μα ήταν λυπητάρης, επήρεν το παιδάκιν εις τον καφενέν, να δουλεύγει για 'ναν κομμάτι ψωμί. Το παιδίν καλόν κι έξυπνον, άμα ήμπεν εις τον καφενέ, θωρεί τους τοίχους μαυρισμένους, τους δίσκους σκουριασμένους, τους κεσβενέδες και τα ποτήρια λερωμένα, το πάτωμα ασκούπιστον, αι καρέκλες κατασκονισμένες. Ευτύς πιάνει σκουπά καλά καλά, καθαρίζει τους τοίχους από τις αναφανταριές* και τις καπνιές, πλυνίσκει τους κεσβενέδες και τα ποτήρια, ξεσκονίζει τις καρέκλες και γυαλίζει τους νεργελέδες και τους δίσκους, που έβλεπες τα μούτρα σου μέσα, σαν σε καθρέφτη. Έβλεπαν οι άνθρωποι την πάστραν του καφενέ κι έτρεχαν.

Εκεί που 'πιανεν πρώτα πέντε γρόσα, τώρα έπιανεν δεκαπέντε, είκοσι. Μέραν με την ημέραν επολλαίνισκαν οι μουστερήδες*. Μονάχον το καημένον το παιδίν έφερνεν βόλταν τον καφενέν. Τότες έβγαλέν τον ο καφετζής μισθόν εκατόν γρόσα τον μήναν. Εγίνην η μάνα του καλά κι επερνούσαν μια χαρά.

Μιαν ημέραν εκειδά το βραδινόν επήγεν εις τον καφενέν ένας ντερβίσης με μια γενειάδαν άσπρην σαν το παμπάκιν, εχτύπησεν εις το τραπέζιν. Ευτύς το παιδάκιν (ας πούμε πως το 'λεγαν Κωστάκιν), ευτύς το Κωστάκι σβέλτον, ήρτεν ομπρός του. «Τι αγαπάς, κύριε;» λέει. «Έναν καφέν κι έναν νεργελέν» λέει ο ντερβίσης. Ευτύς το Κωστάκι πιάνει τον πια καλόν και τον πια καθαρόν νεργελέν, πλυνίσκει τον τουμπεκίν και φέρνει τον εις τον ντερβίσην, ύστερα τον καφέν. Σαν εφουμάρισεν ο ντερβίσης κι ήπιεν και τον καφέν του, πιάνει έναν μαχμουτιέ* χρυσόν κι αφήνει τον κάτω από το πιατάκιν του καφέ και σηκώνεται και φεύγει χωρίς να προφτάσει το Κωστάκιν να τον δώσει τα ρέστα. Ηύρεν το Κωστάκιν τον μαχμουτιέ, επήγεν τον εις τ' αφεντικόν του, και τον είπεν πως ο ντερβίσης έφυγε χωρίς να πάρει τα ρέστα. Την άλλην ημέραν την ίδιαν ώραν επήγε πάλε ο ντερβίσης, εζήτησεν τον καφέν και τον νεργιλέν και σαν εφουμάρισεν, πιάνει πάλε έναν μαχμουτιέ χρουσόν, αφήνει τον κάτω από το πιατάκι του καφέ και φεύγει. Το Κωστάκιν εκείνην την ώραν έκαμνεν καφέδες και δεν επρόφτασε πάλε τον ντερβίσην. Επήγεν τον μαχμουτιέν εις τ' αφεντικόν του. Την άλλην ημέραν να σου πάλιν κι έρχεται ο ντερβίσης, διατάσσει έναν καφέν και έναν νεργελέν. Σαν επήγεν τον νεργελέν το Κωστάκι, λέει στον ντερβίσην: «Κύριέ μου, έχεις δύο φορές που αφήνεις από έναν μαχμουτιέ χρουσόν. Να πω στ' αφεντικό μου να σε δώσει τα ρέστα». «Όχι», λέει ο ντερβίσης, «δεν θέλω τίποτις. Μόνον εγώ θέλω εσέναν να σε πάρω κοντά μου να σε κάμω άρχονταν και, αν θέλεις να έρτεις μαζί μου, άφησ' τον καφενέν και πάμεν από τώρα στα παλάτια μου». «Πώς ημπορώ», λέει το Κωστάκι, «να κάμω μιαν τέτοιαν δουλειάν χωρίς τη διαταγή της μητέρας μου; Να της το πω, κι αν μ' αφήνει, μετά χαράς». «Αύριον», λέει ο ντερβίσης, «να με φέρεις χαμπάρι». Το βράδυν επήγεν το Κωστάκι στην μητέραν του, είπεν όσα τον είπεν ο ντερβίσης. «Άνοιξε», λέει του, «Κωστάκι μου, τα μάτια σου κι αυτός είναιν Τούρκος». «Μη φοβάσαι», λέει, «μητέρα μου, γιατί εγώ δεν είμαι απ' εκείνα τα παιδιά που θα με γελάσει». «Τότες», λέει η μητέρα του, «άτε γιε μου στην ευχή μου και στην ευχήν του Χριστού και της Παναγίας». Την άλλην ημέραν επήεν το Κωστάκιν εις τον καφενέν, είπεν εις τ' αφεντικόν του να βρει άλλο παιδί, γιατί αυτός θα φύγει. Το ίδιο βράδυν ήρτεν πάλε ο ντερβίσης, εφουμάρισεν τον νεργελέν του, ήπιεν τον καφέν του, κι εσηκώθη κι έφυγε μαζί με το Κωστάκι. Πάσιν, πάσιν, μιαν ημέρα, δυο μέραις, πού κιτέρ, ταχά κιτέρ, επεράσασι βουνά, λαγκάδια, έρχουνται έναν κάμπο μεγάλον, ίσαμ' εκεί που φτάνει το μάτι σου. Στην μέσην του κάμπου ήταν ένας πύργος αθεόρατος, μονόπετρος, χωρίς πόρτες και χωρίς παναθύρια. Αυτός ο πύργος ήταν στη μέση 'νούς περιβολιού σαν κάστρο. «Αν μπορείς», λέει ο ντερβίσης, «να σαρτάρεις μέσ'

στο κάστρο, θα γίνεις άρχοντας». Το Κωστάκι σηκώνει καλά καλά τη βρακίτζαν του, κάμνει τον σταυρόν του, «Έλα ευχή της μάνας μου, έλα και του κιουρού μου», λέει και μια σαρτάρει, βρίσκεται μέσ' από το κάστρο, και μιαν πάλε από μέσα και βρίσκεται όξω. «Μπράβο», λέει ο ντερβίσης. «Τώρα άκουσε τι θα σε πω. Θα σαρτάρεις πάλε μέσα και θα καθίσεις δίπλα στον τοίχον του πύργου. Εκεί κοντά στο μεσημέρι θα τρίξει ο πύργος κι αξάφνου θ' ανοίξει μια πόρτα, εσύ αμέσως να μπεις μέσα, μη φοβάσαι τίποτις. Μόνο να 'χεις τον νουν σου, ό,τι δεις, ό,τι ακούσεις να μη μιλήσεις καθόλου τσιμουδιά, η μιλιά σου να μην έβγει, γιατί εχάθης. Έκουσες;» «Έκουσα», λέει το Κωστάκι. «Άτε, παιδί μου, στην ευχή του Θεού», λέει ο ντερβίσης. Παπ, μία και να σου το Κωστάκι μες στο κάστρο. Καθίζει δίπλα στον τοίχον του πύργου. Δεν επέρασε, μωρέ μάτια μου, πολύς καιρός και ακούει ένα βουητόν τρομερόν, έτριξεν ο πύργος και να σου και ανοίγει μια πόρτα. Με μια, να σου το Κωστάκι μέσα. Μπαίνει στην μιαν κάμαρην, τι να δει; Διαμάντια, περλάντια! Μπαίνει στην άλλη, μαλάματα, ασήμια! Μπαίνει στην άλλη τούμπλες*, ματζάρικα*, μαχμουτιέδες, άι Κωσταντινάτα, δησαυρός! Αι σκάλες ήταν μαλαματένιες. Ανηβαίνει, ανηβαίνει. Από δω κι από κει κάμαρες με ολόχρυσους καναπέδες, με διαμαντένιους πολυελαίους, με κρουσταλλένιους καθρέφτες. Ανηβαίνει, ανηβαίνει, ελάφαξεν ν'ανηβαίνει, εκοπήκαν τα ήπατά του. Ανηβαίνει, ανηβαίνει... Τι τα θέλεις, εφέντη μου είσαι, να μην τα πολυλογούμεν, ενήβη στην απάνω πάνω κάμαρη. Θωρεί έναν τραπέζι στρωμένο με φαγιά διάφορα, και του πουλιού το γάλα να 'θελες ήταν πάνω στο τραπέζι. Δύο καρέκλες ολόχρυσες, δύο μαχαίρια, δύο περούνια, δύο κουτάλια όλα ολόχρυσα, δύο ποτίλιες φιρφιρένιες με κρασί κουμανταριά πρώτης, δύο ποτήρια κρυσταλλένια, από πάνω εκρέμουνταν ένας πολυέλαιος διαμαντένιος που έφεγγε μόνος του χωρίς λάδιν και κεριά. Είχεν και μιαν πείναν το καημένον το Κωστάκι! «Είπεν ο Θεός», λέει μέσα του, «να φάγω». Εκάθισεν εις το τραπέζιν, επήρε το περούνιν κι έτρωγεν, έπιασεν και την ποτίλια να βάλει στο ποτήριν κρασίν. Εκειδά πο 'χυνεν το κρασί, να σου και πετιέται μια κοπέλα σαν τα εφτά μαλάματα. Λάφε, ήλιε μου, να λάφεις και πολλές καρδιές να κάφεις». «Πιλ ολάντα, πιλ όλμας, αξάμιλαν μεϊντανά τσικμάς».

«Ώρα καλή, παλικάρι». Μιλιάν το Κωστάκιν. «Καλώς ήρτες», λέει η κοπέλα. Πού να μιλήσει το Κωστάκι! «Γιατί δεν με μιλάς; Πώς ευρέθης εδώ; Ποιος σ' έφερεν;» Μιλιά! «Βρε καλέ μου, βρε χρυσέ μου, γιατί δεν μιλάς;» Τίποτις το Κωστάκι. Ερχίνησε να το φιλά, να το χαδεύει, να το καργαλεύει*. Μιλιάν εκείνος. Σαν είδεν πως δεν έκαμνεν τίποτις, και το Κωστάκιν ήταν πέτρα μοναχή, τραβά μια καμπανίτζα και να σου αξάφνου ένας αράπακλας ίσαμ' εκεί πάνω. Είχεν κάτι μάτια! μα τι μάτια! κόκκινα σαν τη φωτιά. Είχεν κάτι χείλη! μα τι χείλη! που εκρέμουνταν ίσαμε το στήθος του και κόκκινα σαν το βαρζάμι. Τα φρύδια του έκλωθέν τα κι έδενέν τα πίσω από το κεφάλιν του. Τα νύχια του ήταν μιαν πήχη. «Τι ορίζεις, βασιλοπούλα μου;» λέει. «Να γδά-

ρεις», λέει, «αυτόν που 'ρτεν εδώ στο παλάτι μου και δεν μιλά». Ώς τα 'κουσεν το καημένον το Κωστάκιν έκοψεν το γαίμαν του, πήγεν να χεστεί από τον φόβον του. Δεν επρόφταξε να πει: «Αμάν βασιλο...» και αξάφνου σφαλά η πόρτα του πύργου, γίνεται ένα σκότος που δεν εθωρούσες το δάχτυλό σου. Εχάθην ο αράπης, εχάθην η βασιλοπούλα του πύργου. Μόνον που πρόφταξεν η βασιλοπούλα κι έδωκεν εις το Κωστάκιν ένα μικρό πραματάκιν κι έβαλέν το στον κόρφον του. Τι τα θέλεις, εφέντη μου είσαι, φωνάζει το Κωστάκι: «Πού είσαι βασιλοπούλα; Πού είσαι αράπη;» Μιλιά! Περπατά στα σκοτεινά, πατά πάνω στα φλουριά, πάνω στα περλάντια, μήτε πόρταν εύρισκεν μήτε παραθύριν. Ανηβαίνει τις σκάλες, κατηβαίνει, μπαίνει στις κάμαρες, πάει πάνω, πάει κάτω, μήτε άνθρωπον έβρισκε, μήτε τρύπαν έβλεπε. Περνά μια μέρα, περνούν δυο μέρες, κλαίει το καημένον το Κωστάκιν. «Αχ», έλεγε, «γιατί ν' ακούσω το ντερβίση; Γιατί να μην κάθομαι στον καφενέ μου; Αχ! Βαχ!» Τι θέλεις, τι γυρεύεις, να μην τα πολυλογούμεν, ύστερ' από μιαν εβδομάδαν ενήβην εις την κορυφήν του πύργου και θωρεί μιαν τρυπίτζαν ίσαμ' ενούς βελονιού κώλο. Κατηβαίνει στο τραπέζιν, παίρνει έναν περούνιν, ανηβαίνει πάλε και, από δω είχεν, από κει είχεν, ένοιξεν τρύπαν ίσα ίσα που χωρούσεν το κεφάλιν του. Τραβά μιαν πέτραν, ένοιξεν η τρύπα. Κοιτάζει κάτω, τι να δει; Ένα βάθος, αθεόρατο. Κι από κάτω έτρεχεν ένας ποταμός, που ενόμιζες πως εχόχλαζεν! Τι να κάμει το Κωστάκιν; Εσυλλογούταν: «Αν 'πομείνω, θα πεθάνω της πείνας, αν τα δώκω κάτω, μπορεί να σκοτωθώ, μπορεί και να γλιτώσω στα νερά του ποταμού. Κάλια να τα δώκω», λέει. «Έλα ευχή της μάννας μου, έλα και του τσουρού μου» και φαπ! Τα 'δωκεν από την τρύπαν. Δυο ώρες έκαμεν να κατηβεί, εκυλιούνταν εις τον αέρα, έδωσεν η χάρη του Θεού και η τύχη του και έπεσε σαν νεκρός μες στον ποταμόν χωρίς να πάθει τίποτις. Ετράβηξέν τον το νερό δίπλα στο χειλοπόταμον, κι έμπλεξεν η βράκα του σ' έναν κλαδίν κι εστάθην. Η καλή του η τύχη, επερνούσεν από κει ένας παξιβαντζής με το γαδαράκιν του φουρτωμένο λαχανικά, να πάει να τα πουλήσει στη χώρα. Είδεν το Κωστάκιν, ελυπήθην το, επήεν κοντά του, εφύσηξε στη μούτην του κι έφερέν το εις τον νουν του. «Άαααχ», λέει το καημένον το Κωστάκιν, «βαθιά που κοιμούμουν κι αλαφρά που ξύπνησα!» Τι τα θέλεις, είπεν εις τον παξιβαντζή τα πάθη του κι επαρακάλεσέν τον να τον πάει στην μάναν του. «Εγώ είμαι φτωχός άνθρωπος», λέει, «και πάω να πουλήσω τα λάχανά μου, να ζήσω τη φαμίλια μου, τι να σε κάμω;» Κοιτάζει από δω το Κωστάκιν, κοιτάζει από κει, βρίσκει ένα φλουράκι μες στο παπούτζιν του, ήταν από κείνα που πατούσεν μέσα στον πύργον. Δίδει το τον παξιβαντζή, ανηβαίνει στο γαδαράκιν και δρόμον για το σπίτιν τους.

Ύστερ' από δυο μέρες ήρτασιν εις το σπίτιν τους. «Ώρα καλή, μάνα». «Καλώς το το Κωστάκι μου, σαν τον καλόν τον χρόνον, σαν τον Δεσπότην τον Χριστόν που κάθεται στον θρόνο. Πού 'σουν, Κωστάκι μου;» «Μην τα ρωτάς, μάνα μου, δώσ' με να φάω και να λουστώ κι υστερνά μαθαίνεις, γιατί τώρα εφό-

φησα της πείνας». «Χριστός και Παναγιά, το παιδάκι μου!». Πιάνει λούνει τον, χτενίζει τον, έβαλέν τον κι έφαγεν, ύστερα έδωσέν τον ν' αλλάξει τα ρούχα του. Εκειδά που τα 'λασσεν τα ρούχα του, ήβρεν εις τον κόρφον του το πραματάκιν που τον έδωκεν η βασιλοπούλα του πύργου, θωρά το, ήταν ένα μικρό σαμαντανάκι* που άφτουσιν πάνω τα κεριά. Έβαλέν το πάνω στην κειμιά*. Το βράδυν που θέλασιν να φάσιν, έπιασεν η μάνα του ένα κερίν, ήψεν το κι εκόλλησέν το στο σαμαντανάκιν να μπλέψουσιν. Εκειδά που το κόλλησεν, να σου μωρέ μάτια μου και παρουσιάζονται τρεις κοπέλες σαν το κρύο νερόν. Όμορφες, χιλιόμορφες, που αν τις εθωρούσες, έχανες τον νου σου. Η μια έπαιζε βιολίν, η άλλη το ντέφιν και η άλλη εχόρευγεν. Πάνω που 'σβηνεν το κερί, κάθε μια έδωκεν εις το Κωστάκιν από έναν τσερβέ μεταξωτόν και σε κάθε κλόσσιν* είχεν έναν μαχμουτιέ χρουσό. Χαρές το Κωστάκι, χαρές η μάνα του! Άφτουσιν άλλο έναν κερί, πάλε τα ίδια! Ίσαμε την αυγήν εγεμίσασιν έναν πάγκο μαχμουτιέδες! Την ημέρα το Κωστάκιν επήρε ρούχα καλά για λόγου του και για την μάναν του, έπιασε μαστόρους να κάμει καλό σπίτι, εγούρασεν όλα τα χρειαζούμενα του σπιτιού και επερνούσε σαν μπέης. Εκεί στα καλά καθούμενα τον εκατέβην εις τον νουν του να πάει στην Πόλην, να φουρτώσει έναν καράβιν κεριά και να γυρίσει να γεμίσει τα κατώδεια* του και να κάθεται να γλεντά. Καλά το λέει, καλά το καταφέρνει, μπαίνει σ' έναν καράβιν και πάει στην Πόλην. Σε καμιά δεκαπενταριάν μέρες εφούρτωσεν το καράβι. Λέει τον ο καπετάνιος: «Κυριέ μου, ύστερ' από το μεσημέρι, στις τρεις, να είσαι μέσ' στο καράβι γιατί θα φύγουμεν, ένα λεπτό ύστερα δεν 'πομένω». «Καλά», λέει το Κωστάκιν. Το μεσημέρι επήεν να φάει και να κάμει τραπέζιν τους φίλους που έκαμεν εις την Πόλην. Ο ένας το κοντόν του, ο άλλος το μακρύν του πάνω στο τραπέζιν, επέρασεν η ώρα. Ήρτεν η ώρα τέσσερις, χαιρετά τους φίλους και κατηβαίνει στον γιαλόν, αλλά πού καράβι; Εφαίνουταν δεν εφαίνουταν. Πιάνει έναν καϊκτζή, λέει τον: «Τι θέλεις, ως το πρωί να φθάσεις αυτό το καράβιν που φαίνεται δεν φαίνεται;» «Εικοσιπέντε λίρες», λέει ο καϊκτζής. «Πενήντα θα σε δώσω», λέει το Κωστάκιν. Ευτύς μπαίνουσι μέσα στο καΐκιν, καλά πανιά, βάζουσιν και σκουπαμάρια να πιάσουσιν το καράβιν. Ο καιρός ήταν πρίμιος, επετούσεν το καΐκιν πάνω στον αφρό. Μα και το καράβιν, καινουργιοπαλαμισμένο, δεν επήαινεν πίσω. Ίσα με τα μεσάνυχτα επηαίνασιν καλά. Ύστερ' από τα μεσάνυχτα ο αέρας εγίνη σκύλος, κάπνη, που δεν επιάνουνταν μήτε στα πανιά μήτε στα σχοινιά, τα κύματα εφούσκωναν, ο ουρανός εθόλωσε, σκοτάδι, βροντές, αστραπές, άνεμος, του Χριστού η νύχτα που λέει ένας λόγος. Τους έσπασεν έναν πινό της μαΐστρας*, ερεγουλάρισαν τα πανιά τους, αλλά δεν ήξευραν πού επηαίνασι, μόνον στη λάμψη της αστραπής εθωρούσασιν ομπρός τους μια στεριά, χωρίς να γνωρίζουσιν τι στεριά ήταν, τι τα θέλεις, εφέντη μου είσαι, το ραγάνι* έσκασε, τους έφαεν τα πανιά, τους έσπασεν το πλωριό άλμπουρον και το πομπρέσον*, η θάλασσα επήγε να τους φάει. Το καΐκιν ήρχισε να κάμνει νερά. Άγιε Νικόλαε, κυβέρνα! έρχεται μια θάλασσα, άλλη μια, να σου το καΐκιν το ρίχτει όξω σε μια

σπλάντζαν, οπού με μεγάλη δυσκολία εγλιτώσασιν οι ναύτες με το Κωστάκι. Εξημέρωσεν η αυγή, κλαίει ο καπιτάνιος, μαζεύει τα σχοινιά, τα πανιά και όλα τα ριμέντζα* του καϊκιού του. Τον έδωσεν και το Κωστάκιν καμιά διακοσαριά μαχμουτιέδες κι επήρε των ομματιών του. Ο καπιτάνιος με τους ναύτες εκάμασιν ένα σκάφος όπως εμπόρεσαν κι επήρασιν τον τερρατζάδο γιαλό - γιαλό κι έφυγαν κι ακόμα πάσιν.

Το Κωστάκιν το καημένο επήρεν τον δρόμον, πάει, πάει, μιαν ημέρα, δυο ημέρες, πού κιτέρ ταχά κιτέρ, την τρίτη φθάνει σ' ένα δένδρο μεγάλο, που στη ρίζα του έτρεχεν ένα νερό, κρούσταλλο. «Ας κάτζω», λέει, «εδώ στην σκιάν του δέντρου να ξεκουρασθώ». Ενίφτην με το κρύο νερό της βρύσης, έφαγεν ό,τι ηύρεν κι εκάθισε δίπλα στη ρίζαν του δέντρου, ήφεν έναν κεράκιν, εκόλλησέ το στο σαμαντανάκιν και εγλέντιε με τις όμορφες.

Δυο ώρες μακράν από το δέντρον ήταν ιμιά βασιλοπούλα σ' έναν πύργον, που την είχεν ο πατέρας της εκεί, να μην την αγαπήσει και αυτός ο ίδιος από την ομορφιάν της. Εκείνην την ώραν εδίψασεν κι έστειλεν ιμιά δούλαν να πάει να φέρει φρέσκο νερόν από την βρύσιν. Η κόρη άμα επήεν και είδεν τις τρεις κοπέλες, η μια να παίζει το βιολίν, η άλλη το ντέφιν και άλλη να χορεύει, δεν την έκαμνεν καρδιά να γυρίσει, μόνον έκατζεν κι εσιργιάνιζεν. Η βασιλοπούλα έστειλεν άλλη δούλα να φέρει νερό γιατί έσκασεν από την δίψα, επόμεινεν και άλλη. Φανάζει μιαν άλλη δούλα και λέει την: «Να πας γλήγορα να φέρεις νερόν και ό,τι δεις, ό,τι ακούσεις, ευτύς να 'ρτεις να με το πεις». «Μετά χαράς, βασιλοπούλα μου». Επήεν η άλλη δούλα την ώραν πια που έσβηνεν το κερί. Παίρνει νερό και τρέχει στην βασιλοπούλα. «Τι είδες;», λέει. «Τι να σου πω, βασιλοπούλα μου, είσαι και συ όμορφη που δεν έχεις κουσούρι, μα στη βρύση έχει έναν νέον που λάμπει σαν τον ήλιον, έχει και τρεις κουπέλες μαζίν του, σαν τα εφτά μαλάματα, άσπρες χιονάτες, που θαρρείς πως εκατηβήκαν από τον ουρανόν. Αχ! Βασιλοπούλα μου, και να τας εθωρούσες, και να θωρούσες τον νέον, θα 'χανες τον νουν σου». «Γλήγορα», λέει, «να πάτε να με τον φέρετ' εδώ». Πηγαίνουν αι δούλες. «Ώρα καλή, παλικάρι». «Καλώς τις κουπέλες». «Πολλά και ακριβά χαιρετίσματα από την βασιλοπούλα μας και σε παρακαλεί να πάεις να σε δει, να πάρεις και τις κουπέλες μαζί σου». «Μετά χαράς», λέει το Κωστάκιν. Μπρος αι δούλες, πίσω το Κωστάκιν, πάσιν εις την βασιλοπούλα. «Ώρα καλή, βασιλοπούλα μου». «Καλώς το παλικάρι». Καθώς τον είδεν η βασιλοπούλα, εχτύπησεν η καρδιά της. «Πού 'ναιν», λέει, «η συντροφιά σου;» «Εδώ», λέει το Κωστάκι, «φέρετέ με έναν κερί». Εφέραν τον έναν κερίν, ήφεν το και άμα το κόλλησεν εις το σαμαντανάκιν, να σου τις όμορφες, η μια εχόρευγεν, η άλλη έπαιζε βιολίν και άλλη το ντέφι. Να δει η βασιλοπούλα έναν τέτοιον πράμαν, επήε να χάσει τον νουν της, εθάρρευεν πως εθωρούσεν όνειρον. Ύστερα σαν έσβησεν το κερίν, εδώκασιν πάλιν αι κοπέλες στο Κωστάκιν από έναν τζερβέν μεταξωτόν και σε κάθε κλόσσιν κρεμασμένον έναν μαχμουτιέν. Τότες πια η βασιλοπούλα εγονάτισεν ομπρός στο Κωστάκιν

και τον επαρακαλούσεν να την χαρίσει το σαμαντανάκιν. «Πράμαν που δεν γίνεται», λέει, «αν θέλεις, βασιλοπούλα μου, να το έχεις, έπαρ' με άντραν να το 'χουμεν μαζίν». Από δω την είχεν, από κει την είχεν, εκατάφερέν την, εστεφανώθην την. Εκείνη είπεν εις τις δούλες της να μην το πούσιν και το ακούσει ο πατέρας της και την σκοτώσει. Μήνας μπαίνει, μήνας βγαίνει, γκαστρώνεται η βασιλοπούλα! Μια από τις δούλες, πιστή στον βασιλέαν, που είδεν την βασιλοπούλαν γκαστρωμένη, πηαίνει μιαν ημέραν εις το παλάτιν και λέει στον βασιλέα: «Βασιλέα μου πολλοχρονεμένε μου, το κεφάλι μου στα πόδια σου, δεν έχω πόδια να σταθώ και γλώσσα να μιλήσω». «Τι τρέχει;», λέει ο βασιλέας. «Τι να τρέχει», λέει, «πολλοχρονεμένε μου, η βασιλοπούλα είναι γκαστρωμένη!» «Γκαστρωμένη;» λέει. «Γκαστρωμένη, αφέντη βασιλέα μου». Τότες επήεν να σκάσει ο βασιλέας από τον θυμόν του. Φανάζει την δωδεκάδαν του και τους λέει: «Η κόρη μου η βασιλοπούλα μας επρόσβαλεν όλους, λοιπόν πρέπει να βγάλουμε το ιλάμιν της και να την αποκεφαλίσει ο τζελάτης. Τι λέγετε σεις;» Είπεν ο ένας και ο άλλος την γνώμην του και αποφάσισαν όλοι να σκοτωθεί η βασιλοπούλα. Ένα γεροντάκι λέει στο βασιλέα: «Βασιλέα μου πολλοχρονεμένε, γέννημάν σου είναι, μη έμπεις εις το κρίμαν της. Παρά να την σκοτώσεις, κάλια να την αφήσεις εις την κρίσην του Θεού. Κάμε ένα βαρέλι μεγάλο, βάλε μέσα φαγιά, νερό για πέντε έξι χρόνια, βάλε και αυτήν μέσα, ρίξε την εις την θάλασσαν και ό,τι θέλει ο Θεός ας την κάμει». Αυτή η γνώμη εφάνην πια καλή και αποφάσισαν να την βάλουν στο βαρέλι, να την ρίξουν στην θάλασσαν.

Ας αφήκουμεν αυτούς και ας έρτουμεν εις το Κωστάκιν. Έμαθεν το καημένον πως θά 'ρτει ο βασιλέας και θα τους σκοτώσει. Εφοήθην πολλά. Μια βραδιάν αφήνει τον πύργον της βασιλοπούλας της γυναίκας του, κατηβαίνει στο γιαλό, βρίσκει μια βάρκα, μπαίνει μέσα, ισσάρει τα πανιά και δω πάν' οι ξένοι. Το σαμαντανάκιν είχεν το η γυναίκα του. Ερμένιζεν ένα μήνα, δυο μήνες, ένα χρόνο, δυο χρόνια, έσωσεν κι απόσωσε σε μιαν ερημιάν, μήτε πουλίν πετάμενον δεν εβρίσκουταν. Σύρνει τη βάρκαν του όξω, χαλά την, κάμνει μια παράγκα, και πότε με τα χορταράκια, πότε με τα φαράκια επερνούσεν τον μαύρον του τον καιρόν. Μέραν την ημέραν επήαινεν πια μακρά, έβρισκεν ζώα, έγδερέν τα, έκαμνεν τις προβιές φορέματα κι εντύνουνταν. Έσπειρεν ένα χωράφι, ημέρωσεν κάμποσα δέντρα, τι τα θέλεις, εφέντη μου είσαι, επερνούσεν ιμιά ζωή σαν ασκητής.

Ας αφήκουμεν αυτόν εις τ' ασκηταριόν του κι ας έρτουμε εις την βασιλοπούλαν. Ο βασιλέας εδιάταξεν κι εκάμασιν ένα βαρέλιν πολύ μεγάλον, εβάλασιν μέσα παξουμάδια, νερά, ρύζια, κρέατα παστά, ψάρια παστά, λάδια, λογιών των λογιών προβεντζιά, ρούχα, στρώματα, εβάλαν και την βασιλοπούλαν κι ερίξαν τη στη θάλασσαν. Όλος ο κόσμος έκλαιε, γιατί την αγαπούσασιν πολύ. Εξεπελάγησεν το βαρέλιν. Εγέννησεν η καημένη μέσα ολομόναχη, έκαμεν έναν παιδί που έλαμπε σαν τον ήλιο. Επαρηβοριούταν με το παιδίν της.

Επέρασεν ένας χρόνος, δυο χρόνια, η κόρη στο βαρέλι και το βαρέλι στη θάλασσα. Επέρασαν πέντε, έξι χρόνια, εκατάντησεν αγνώριστη. Μέσ' στα οχτώ χρόνια, μια βαθιάν αυγήν, εκεί που φάρευγεν το Κωστάκιν εις την θάλασσαν, θωρά από μακρά ένα πράμα κι έρχεται. Όσον έρχουταν, τόσον εμεγάλωνεν, βρε καράβιν, καράβιν δεν είναι. Βρε χελώνα, χελώνα δεν είναι. Βρε τι είναι; Ανάμενε κι ανάμενε, ως το βράδυν εγιανάστισεν*, ήταν ένα βαρέλιν κι εκυλούσαν το τα κύματα. Βγάλλει τα ρούχα του, δίδει τα* στη θάλασσαν, πάει με τα κουλούμπου πάνω στο βαρέλι, τράβα, τράβα, έσυρέν το όξω. Μα είχεν ένα βάρος που δεν ημπορούσεν να το κυλήσει. Πάνω που δουμάκιαζε* να το κυλήσει, ακούει μια φωνήν από μέσα: «Για το Θεό, σιγά-σιγά, να μη με σακατέψεις εμένα και το παιδάκι μου». «Βρε ποιος είσαι μέσα, ο πειρασμός για ο δαίμονας;» λέει. «Όχι δεν είμαι ο πειρασμός μήτε ο δαίμονας, γυναίκα του Θεού είμαι». Τότες επήγεν εις την παράγκαν του, έφερεν τον μπαλτάν του, έσχισεν το βαρέλιν, τι να δει; Μια γυναίκα με το παιδάκιν της. Εκείνος δεν την εγνώρισεν, μα εκείνη εγνώρισέν τον χωρίς να τον δώσει γνωριμιάν. Πάει τους στην παράγκαν του, άφτει μια φωτιά, ψήνει τους φαΐν, δίδει τους κι ετρώγασιν κι ύστερα ερώτηξέν τους ποιοι ήταν. Η γυναίκα η καημένη δεν είπεν τίποτις, μόνον πως η τύχη της την έφερεν εκεί με το παιδίν της. Εκείνος είπεν την όλην την αλήθειαν, ποιος ήταν, πού ήταν και πού κατάντησεν. Εκείνην επήραν την τα κλάματα, μα δεν είπεν πάλε τίποτις. Ένα βράδυ που έλειπεν το Κωστάκιν εις το κυνήγι, πιάνει ένα κεράκιν η γυναίκα του, άφτει το, και πάλε αι τρεις κοπέλες που ξέρουμεν. Εκειδά να κι έρχεται το Κωστάκιν, τι να δει; Τις κοπέλες του! Ευτύς εκατάλαβεν ποια 'ταν η γυναίκα και το παιδίν που έβγαλε μέσα από το βαρέλιν. Αγκαλιάζεται την γυναίκαν του, αγκαλιάζεται, φιλά το παιδίν του, χαρές μαζί με τα κλάματα. «Γιατί δεν με το πες αμέσως πως είσαι συ η γυναίκα μου;» λέει. «Για να δω αν θα με γνωρίσεις». Τι τα θέλεις, εφέντη μου είσαι, να μην τα πολυλογούμεν, είχαν ένα δυο κεράκια, εκάμαν τα καμιάν εικοσιπενταριά και άφε-σβήσε, άφε-σβήσε, εκάμαν πάλε ένα σακούλι μαχμουτιέδες. «Τώρα», λέει, «γυναίκα, θα πάρω τον δρόμον να βρω καμιάν πολιτείαν, να πάρω έναν καράβι, να 'ρτω να σας πάρω». «Στην ευχήν του Θεού», λέει τον η γυναίκα του, «μα να μην αργέψεις». Έφυγεν το Κωστάκιν, επήρεν μαζίν του το σακούλιν με τους μαχμουτιέδες, ετράβηξεν το δρόμον τέρρα-τέρρα την θάλασσαν. Πάει, πάει κι ακόμα πάει, μιαν ημέρα, δυο μέρες, στις τρεις θωρεί μακρά μιαν πολιτείαν. «Δόξα σοι ο Θεός», λέει, «να μιαν πολιτεία». Εκειδά το βραδινόν ήμπε μέσ' στην πολιτείαν, ρωτά τι πολιτεία είναι, λέγουν τον πως είναιν η Αλεξάντρεια. Επήεν σ' ένα ξενοδοχείον, εγούρασεν κάμποσα κεριά, την νύχταν ήφτεν τα, ίσαμε την αυγήν εγέμισεν τον κόσμον μαχμουτιέδες. Κατηβαίνει στο γιαλό, θωρεί όλα τα καράβια, έρεσέν τον ιμιά σκούνα. Ρωτά, βρίσκει τον καπετάνιον, λέει τον: «Καπιτάνιο, πουλάς τη σκούνα σου;» «Αν βρω την τιμήν της, λέει ο καπιτάνιος, πουλώ την». «Πόσα σε κοστίζει;» «Χίλιες λίρες». «Έπαρ' τας». Πιάνει μετρά τις χίλιες λί-

ρες, παίρνει την σκούνα. Το βράδυ επήε μέσα, όλην την νύχταν άφτε, σβήνε κεριά, άφτε σβήνε κεριά, έκαμεν τη σαβούραν από μαχμουτιέδες. Τα σχοινιά όλα, τα μπράτσα, τα ξάρτια, όλα από σύρμα, τ' αντενοκάταρτα αντίζια, αι κοπέλες των καταρτιών από μάλαμαν, η φιγούρα μαλαματένια, πίσω της πρύμνης τα στολίσματα χρυσά. Τι τα θέλεις, δεν εβρίσκουταν εις τον κόσμον τέτοια σκούνα. Έβαλε μέσα δυο κανόνια, επήρεν την πατέντα κι έφυγεν. Η σκούνα επετούσε. Σε δυο μέρες αριβάρισεν εκεί που 'ταν η γυναίκα του και το παιδίν του, βάζει τους μέσα κι ενοίξαν του πελάου.

«Τώρα», λέει η γυναίκα στον άντραν της, θα με κάμεις, Κώστα μου, μια χάρη». «Τι χάρη θέλεις, γυναίκα;» «Θέλω να πάμεν εις το βασίλειον του πατέρα μου». «Μετά χαράς». Φωνάζει το λοστρόμον, λέει του πού θα πάν'. Μα την αλήθεια, εξέχασα να σας πω πως είπεν εις τους ναύτες του πως είναιν ένα βασιλόπουλο με τη γυναίκαν του και το παιδίν του και σιργιανίζει τον κόσμο όλον. Δεν επέρασαν δεκαπέντε, είκοσι μέρες και αριβάρισεν εις το βασίλειον του πατέρα της. Άμα ήμπεν η σκούνα στο λιμιόνα, διατάσσει η βασιλοπούλα να ρίξουν εκατόν κανονιές. Οι άνθρωποι της χώρας βλέπουν ιμιά σκούνα ολόχρυσην να μπαίνει στον λιμιόναν και κανονάρει. Εκατήβαν όλος ο κόσμος να σουργιανίσει τη σκούναν που έστραφτεν από τα πολλά χρουσάφια. Ο βασιλέας να δει μιαν τέτοιαν σκούναν εκατάλαβεν πως ήταν βασιλική και ευτύς εδιάταξεν να κανονάρει το κάστρον εκατόν κανονιές, να σκουπίσουν τους δρόμους, να στρώσουν δάφνες, που θα περάσει ο ξένος βασιλέας. Τι τα θέλεις, τι τα γυρεύεις, μεγάλες ετοιμασίες, ο κόσμος όλος ήταν στο πόδιν. Εκειδά να σου και βγαίνει μια βάρκα ολόχρυση από την σκούναν. Επήε, έδωκεν πατένταν ο λοστρόμος και είπεν πως το δείνα βασιλόπουλο με τη γυναίκαν του και με το παιδίν του ταξιδεύγουν για σουργιάνι. Τότες ο βασιλέας της χώρας ερμάτωσεν ιμιά βάρκαν, επήρεν τη δωδεκάδαν του και επήεν να προαπαντήσει το βασιλόπουλο μες στην σκούναν του. Άμα τους είδαν κι έρχουνταν, εκρύφτην η βασιλοπούλα. Ενήβην πάνω στην σκούναν ο βασιλέας, εξιπάστην από την πάστραν κι από το χρουσαφικό! Εχαιρετιστήκασιν, εμίλησαν καμιάν ώραν κι ήβγεν ο βασιλέας από τη σκούναν κι επήεν εις το παλάτιν. Ήβγεν και το Κωστάκι μουνάχον, εγήμισεν πέντε σακούλες μαχμουτιέδες, τις τρεις να της δώσει χάρισμαν εις τον βασιλέαν, τις άλλες τις δύο εράντιζέν τας εις το δρόμον από δω κι από κει κι εμάζευγεν ο κόσμος κι η φτωχολογιά. Δεν ήξεραν τι να πουν. «Να», έλεγεν ο ένας, «εδώ βασιλέας! που ραντίζει τους δησαυρούς του στη φτωχολογιά!» «Τι καλά 'ταν να 'χαμεν κι εμείς έναν τέτοιο βασιλέαν», έλεγεν ο άλλος. Επήγαν εις το παλάτιν, εδιεσκέδασαν, εγύρισεν πίσω το Κωστάκιν εις την σκούναν. Την άλλην ημέραν έκαμεν ο βασιλέας τραπέζιν εις το βασιλόπουλον. Ύστερ' από το τραπέζιν, επαίξασιν το τάβλιν κι εκέρδισεν ο βασιλέας. Εγύρισεν πίσω στην σκούναν, είπεν εις τη γυναίκαν του όλα, πως επαίξασιν κι έχασεν εις το τάβλιν. «Αύριον», λέει η γυναίκα στο Κωστάκιν, «να πάεις και να παίξεις πάλε με τον πατέρα μου και θα χάσεις. Μα να τον πεις πως έχεις

έναν αδελφό μικρότερό σου μέσ' στη σκούναν, που ξέρει και παίζει τάβλιν που δεν ευρέθην κανένας να τον νικήσει. Εκείνος θα σε πει: «Να τον φέρεις να παίξει μαζί μου να τον νικήσω». Επήεν πάλε την άλλην ημέραν το Κωστάκιν εις το παλάτιν, εδιασκεδάσασιν καλά καλά, επαίξασιν το τάβλιν, έχασεν πάλε το Κωστάκι. Τον βασιλέα κανένας δεν τον εκέρδιζεν παρά μόνον η κόρη του. Μα εξόρισέν την κι εκείνην κι επόμεινεν μονάχος ο βασιλέας μάστορις του ταβλιού. Απ' όταν επαίξασιν κι ύστερα λέει το Κωστάκιν εις τον βασιλέαν. «Έχω έναν αδελφόν μέσα στη σκούναν, που δεν ευρέθην καένας ίσαμε τα τώρα να τον νικήσει στο τάβλι». «Έχεις αδελφόν μαζί σου και δεν τον φέρνεις να τον δούμεν;» «Δεν θέλει να βγει όξω, γιατί παίζει τάβλι και διασκεδάζει με τα χαρέμια». «Αμάν», λέει ο βασιλέας, «κάμε με την χάρην, πε' τον να βγει να παίξει και μαζί μου το τάβλιν, να δω την τέχνην του». «Μετά χαράς, βασιλέα μου». Επήγεν πάλε το Κωστάκιν εις την σκούναν, είπεν εις τη γυναίκαν του πως ο βασιλέας τον είπεν να πάει το αδελφάκιν του όξω στο παλάτιν, να παίξει, να δει και ο βασιλέας την τέχνην του. «Άκουσε τώρα», λέει η γυναίκα στο Κωστάκιν, «εγώ θα φορέσω ρούχα αντρίσια και θα βγω στο παλάτι, σαν θα παίζουμεν με τον πατέρα μου το τάβλιν, εσύ να κάμεις πως νυστάζεις και θα σε βάλει να κοιμηθείς σε μιαν κάμαρη διπλανήν και να κοιτάζεις από την κλειδαρότρυπαν να δεις τι θα τον κάμω τον πατέρα μου». «Καλό», λέει το Κωστάκιν. Την άλλην ημέραν εντύθην η βασιλοπούλα ρούχα αντρίσια, έγινεν ένας νέος χιλιόμορφος. Βάλλει και το σαμαντανάκι στην τζέπην του και πάσιν εις το παλάτιν. Ο βασιλέας τον εδέχτην καλά, έστρωσεν τραπέζιν, εφάγασιν, ήπιασιν, εφουμάρασιν. Ύστερα λέει ο βασιλέας: «Εσύ είσαι που δεν ευρέθην ακόμη καένας να σε νικήσει στο τάβλιν;» «Εγώ είμαι, βασιλέα μου, κι αν θέλεις δουμακιάζεις*». «Μπράβο», λέει ο βασιλέας. Έφεράν τους το τάβλιν, παίζουν ένα, χάνει η βασιλοπούλα, παίζουν άλλο, χάνει ο βασιλέας. «Από ένα», λέει η βασιλοπούλα. Παίζουν άλλο, χάνει η βασιλοπούλα, παίζουν άλλο, χάνει ο βασιλέας, ένα σου κι ένα μου, ένα σου κι ένα μου, πίσω πίσω κερδίζει δυο η βασιλοπούλα, νικά το βασιλέα.

Εξέχασα να σας πω πως, σαν επαίζασιν τούτοι, το Κωστάκιν έκαμεν πως ενύσταξεν κι εδιόρισεν ο βασιλέας κι εβάλαν τον σε μιαν πλαϊνήν κάμαραν κι εκοίταζεν από την κλειδαρότρυπαν. Σαν ενίκησεν η βασιλοπούλα, εχόλιασεν παρά πολύ ο βασιλέας. Τότες λέει τον η κόρη του: «Γιατί εχόλιασες τόσον πολύ, βασιλέα μου;» «Γιατί», λέει ο βασιλέας, «ίσαμε τα τώρα δεν ευρέθην καένας να με νικήσει εις το τάβλιν παρά μόνον η κόρη μου». «Και πού είναι η κόρη σου, να παίξει μαζί μου, να δω κι εγώ την τέχνην της;» «Δεν είν' εδώ», είπεν ο βασιλέας, «γιατί την επάντρεψα μ' ένα βασιλόπουλο και την επήρεν κι έφυγεν». Εντράπην να πει πως την εξόρισεν μέσ' στο βαρέλι. «Δεν πειράζει», λέει η βασιλοπούλα. «Μη χολιάς κι εγώ τώρα θα σε κάμω να διασκεδάσεις. Μόνον να πεις να μας φέρουν έναν κερίν και καένας να μην έμπει εδώ μέσα ίσαμ' εκεί που θα τους φανάξουμεν». Ευτύς εδιάταξεν ο βασιλέας, εφέραν έναν

κερίν, έφκασιν όλοι κι επομείνασι μονάχοι. Ήφεν η κόρη το κερί και να σου ευτύς παρουσιάζονται αι τρεις κουπέλες που ξέρουμεν.

Εξιπάσθην ο βασιλέας και δεν έξερεν τι να πει, εθάρρευγεν κι ήταν όνειρον. Επήεν να χάσει τον νουν του. Σαν εγλίτωσε το κερίν κι εδώκασιν αι τρεις κουπέλες εις τη βασιλοπούλαν τρία μαντήλια μεταξωτά και σε κάθε κλόσσιν τους ήταν κρεμασμένοι μαχμουτιέδες, δεν έξερεν τι να πει ο βασιλέας, έχασεν το νουν του! «Αμάν», λέει, «βασιλόπουλό μου, δώσ' με αυτό το σαμαντανάκιν που έχει αυτό το τελεσίκιν κι ό,τι θέλεις να σε δώκω, αν θέλεις και το μισό μου βασίλειον, κι εκείνο δίω σε το». «Τι θα το κάμω», λέει η βασιλοπούλα, «εγώ το βασίλειό σου; Εγώ έχω κι άλλο σαμαντανάκιν τέτοιο μα δεν το δίω με γρόσα και με βασίλεια». «Τι θέλεις λοιπόν, βασιλόπουλό μου, να με δώσεις αυτό το σαμαντανάκι;» «Τι να σε πω, βασιλέα μου, εντρέπομαι να σε πω τι θέλω». «Τι ντρέπεσαι; Εμείς είμεθα μονάχοι και πες μου, κανένας δεν ακούει». «Για να σε δώσω, βασιλέα μου, αυτό το σαμαντανάκιν πρέπει να κάψω τη βούλα μου και να σε βουλώσω στον κώλο, να 'σαι υποταχτικός μου». «Πώς γίνεται αυτό, γέρος άνθρωπος και βασιλέας άνθρωπος να με βουλώσεις;» «Αν θέλεις», λέει η βασιλοπούλα. Βρε αμάν, βρε ζαμάν, τι να κάμει ο βασιλέας, επαραδέχτη να τον βουλώσει. Σου ετρούλωσε, μωρέ μάτια μου, κοτζά μου βασιλέας τον κώλον του, άσπρο χιονάτο. Τότες εκείνη βγάζει το κουρμπάκιν της και σε τον δίδει μιαν κουρμπατζιά. «Ωχ!» λέει ο βασιλέας. Τότες εκείνη βγάλλει τα ρούχα της τ' αντρίσια, φορώνει τα δικά της και λέει στον πατέραν της: «Δεν εντράπης κοτζά μου βασιλέας να τρουλώσεις τον κώλον σου για ένα σαμαντανάκιν; Εσύ που ήσουν γέρος και βασιλέας επαραδέχτης κι εγώ που είναι φυσικό μου δεν έμπρεπε να δεχτώ;» Τότες λέει εκείνος: «Εσύ 'σαι κόρη μου; Ήμαρτον, συγχώρεσέ με». «Εγώ είμαι», λέει, «κι εκείνος που 'ναιν στην διπλανήν κάμαρην είναιν ο άντρας μου». Τότες είπεν πώς ενταμωθήκασιν, πώς επαρθήκασιν, όλην την ιστορίαν κατά πως την ξέρουμεν. Ευτύς χαρές και αγαλλίασες, ταλάλιδες εφανάζασιν πως ήταν η βασιλοπούλα τους και ήλθεν. Γάμους, χαρές. Εφωνάξασιν και το γεροντάκιν που την εγλίτωσεν από τον θάνατον και εκάμασι σαράντα μέρες και σαράντα νύχτες γάμον.

Ήμουνα κι εγώ εκεί
με το κόκκινο βρακί.

Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος Δ', 1892, σ. 707-721. Παραλλαγή από το Καστελλόριζο. Συμφυρμός AT/ATU 561 και AT/ATU 570 A.

Λεξιλόγιο
Αναφανταριά = αράχνη
Γιαναστίζω = πλησιάζω

Δίδω τα = μπαίνω, ρίχνομαι
Δουμακιάζω = δοκιμάζω
Καργαλεύω = γαργαλώ
Κατώδεια = κατώγια
Κειμιά = ή τζειμιά, μέρος που βρίσκεται πάνω από το τζάκι του σπιτιού
Κλόσσιν = κρόσσι
Μαΐστρα = κεντρικό πανί ιστιοφόρου
Ματζάρικα = είδος νομίσματος (φλουρί)
Μαχμουτιές = χρυσό τουρκικό νόμισμα
Μουστερής = πελάτης
Πομπρέσο = πρόβολος
Ραγάνι = καταιγίδα, θύελλα
Ριμέντζο = άγκυρα
Σαμαντανάκι (σαμντάνι) = κηροπήγιο
Στειλίσκω = στέλνω
Τούμπλα (ντούμπλα) = διπλή λίρα

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Ο ήρωας, ο μάγος και το μαγικό κεράκι

α: Ένας μάγος (Εβραίος, άλλο πρόσωπο) πείθει ένα νέο να τον ακολουθήσει στο ταξίδι του, για να του φέρει ένα μαγικό αντικείμενο που βρίσκεται κρυμμένο· α1: σε ένα βουνό (σπηλιά, πηγάδι)· α2: που ανοίγει μόνο με την επέμβαση του νέου (πρέπει ν'ακουμπήσει το χέρι του στην είσοδο, να διαβάσει κάτι λόγια κ.λπ)· α3: ο ήρωας δεν πρέπει να μιλήσει ό,τι κι αν δει.

β: Το μαγικό αντικείμενο είναι· β1: ένα κερί· β2: μια λάμπα (λυχνάρι)· β3: άλλο· β4: όταν την (το) ανάβεις, εμφανίζονται όντα, που μπαίνουν στην υπηρεσία του κατόχου της (του) και εκτελούν τις επιθυμίες του· β5: τρεις (δώδεκα, σαράντα) πεντάμορφες· β6: που χορεύουν και τραγουδούν· β7: ένας (σαράντα) αράπης (ηδες)· β8: το κερί ανήκει σε μια κυρά, που ο μάγος κρατά φυλακισμένη και τη βασανίζει.

γ: Ο ήρωας μπαίνει στη σπηλιά· γ1: που είναι γεμάτη θησαυρούς· γ2: αλλά δεν πρέπει να τους αγγίξει, ειδάλλως θα κλειστεί μέσα· γ3: παίρνει το κερί· γ4: και ένα μαγικό δαχτυλίδι· γ5: Παρακολουθεί τον Εβραίο να βασανίζει μια κοπέλα και τέλος δεν αντέχει και μιλά. Ο Εβραίος και η κοπέλα εξαφανίζονται.

δ: Επιστρέφοντας, ο ήρωας κλείνεται μέσα στη σπηλιά· δ1: επειδή παρασύρεται και παίρνει κάτι από τους θησαυρούς· δ2: από το μάγο, που θυμώνει γιατί δεν του δίνει το κερί· δ3: ο μάγος τον εγκαταλείπει και φεύγει· δ4: άλλο.

ε: Μέσα στη σπηλιά, ο ήρωας ανακαλύπτει τις ιδιότητες του κεριού, καθώς το ανάβει κι εμφανίζονται οι όμορφες (οι αράπηδες)· ε1: κατορθώνει τελικά να βγει από τη σπηλιά· ε2: βρίσκοντας ένα πέρασμα· ε3: με τη βοήθεια της νεράιδας του δαχτυλιδιού.

ΙΙ. Γάμος του ήρωα, κλοπή του μαγικού κεριού και ανάκτησή του

α: Ο ήρωας ζει στο εξής πλουσιοπάροχα με τα πλούτη που του φέρνουν οι όμορφες της λάμπας (του κεριού)· α1: ο βασιλιάς τον ζηλεύει και θέλει να αποκτήσει τη μαγική λάμπα· α2: την κλέβει, αλλά όταν την ανάβει εμφανίζονται, αντί για τις όμορφες, σαράντα αράπηδες και τον δέρνουν· α3: επιστρέφει τη λάμπα στον ήρωα.

β: Ο ήρωας αποφασίζει να ζητήσει για γυναίκα του τη βασιλοπούλα· β1: για να του τη δώσει, ο βασιλιάς του ζητά· β2: να φτιάξει ένα παλάτι ομορφότερο από το βασιλικό.

γ: Ο ήρωας με τη βοήθεια των όμορφων χτίζει το παλάτι· γ1: παντρεύεται τη βασιλοπούλα.

δ: Ο μάγος μαθαίνει τι έχει συμβεί κι αποφασίζει να κλέψει τη λάμπα (κερί)· δ1: παρουσιάζεται στο παλάτι και ζητά να ανταλλάξει τη δικιά του με αυτήν· δ2: μην γνωρίζοντας τις ιδιότητές της, η βασιλοπούλα κάνει την ανταλλαγή· δ3: ο μάγος ανάβει τη λάμπα και ζητά να μεταφερθεί το παλάτι με τη βασιλοπούλα σε μακρινό τόπο.

ε: Ο ήρωας αναζητά τη γυναίκα του· ε1: με τη βοήθεια της νεράιδας του δαχτυλιδιού μεταφέρεται στον τόπο όπου βρίσκεται το παλάτι του· ε2: παίρνει πίσω τη λάμπα και ξαναφέρνει το παλάτι στη θέση του· ε3: ο μάγος σκάει από το κακό του· ε4: άλλο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. ΛΑ 2301, 223-249, Καρδίτσα, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 507 C *(Η κόρη με τα φίδια)*, βλ. παρ. αρ. 10.

ΘΡΑΚΗ

2. ΛΦ 655, 3-7, Ρύζια Ορεστιάδας, «Η λάμπα κι ο αράπης». *I:* α, α1, β, β2, β4, β7, γ, γ3, γ4, δ, δ2, δ3, ε1, ε2. *II:* β, β1, β2, γ, γ1, δ, δ1, δ2, δ3, ε, ε1, ε2, ε4 (σκοτώνουν το μάγο και τον αδερφό του, που μεταμφιεσμένος σε γριά προσπαθεί να τους εξοντώσει).

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

3. Σταματιάδης Ε′, 556, αρ. 8, Σάμος, άτιτλο. *I:* α (καλόγερος, που έδωσε ένα μήλο στην άτεκνη γυναίκα προκαλώντας έτσι τη γέννηση του ήρωα), α1, α2, β, β3 (ένα κουτί), β4, β5, β6, γ, γ3, δ, ε, ε1. *II:* α, α1, α2, α3, γ1.

β. Δωδεκάνησα

4. *ΔΙΕ* Δ′, 1892, 707-721, Καστελόριζο, «Το σαμαντανάκι». Συμφυρμός με AT/ATU 570 A (*Το μαγικό ποτηράκι*). Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.

5. Dawkins, *45 Stories*, 411- 424, Αντιμάχεια Κω, «Ο Γιαννάκης». *I:* α (δερβίσης), α1 (βουνό), α2, β, β1 (μέσα σε ένα κουτάκι), β4, β7, γ, γ1, γ2, γ3, δ, δ1, δ3, ε1, ε2 (τον σώζει ένας καπετάνιος και τον παίρνει στο καράβι του. Τον παίρνει ένας λόρδος για γιο του, αλλά επειδή ο ήρωας είναι σπάταλος τον διώχνει). *II:* ο Γιαννάκης ανακαλύπτει τις ιδιότητες του κεριού, α, α1, α2, α3, γ1.

6. Pio, 121-126 (Geldart, 135), Αστυπάλαια, «Ο παπουτσής κι η βασιλοπούλα». *I:* α, α1, α3, β, β3 (πολυέλαιος) β4, β5, β6, β8, γ, γ5, γ3, δ, ε1. *II:* α, α1, α2, α3 (η κυρά του πολυέλαιου τους διηγείται την ιστορία της).

7. Dieterich, 504-512, Αστυπάλαια, «Η Σολομωνιτσή». *I:* α, α3, β, β3 (πολυέλαιο), β4, β5, β6, β8, γ, γ1, γ5, δ4 (η κυρά και οι τριάντα εννιά κοπέλες τον κρατούν μαζί τους για ένα χρόνο. Πριν φύγει του δίνουν τον πολυέλαιο). *II:* α, α1, α2, α3, ε4 (τα παιδιά του ήρωα παντρεύονται με τα παιδιά του βασιλιά)

β. Εύβοια – Σποράδες

8. ΛΑ 2744, 140-146, Γιάλτρα Ιστιαίας, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 570 A (*Το μαγικό ποτηράκι*). Η αρχή όπως AT/ATU 561: *I:* α, α1, β, β3 (κάσα που γεμίζει χρυσάφι), γ, γ1, γ2, δ, δ1, δ4 (βρίσκει ένα μηχανάκι που πετάει λίρες και το παίρνει), ε1, ε2. Η συν. όπως AT/ATU 570 A, βλ. παρ. αρ. 6.

9. ΛΑ 2744, 239-250, Γιάλτρα Ιστιαίας, άτιτλο. Απαράλλαχτο με το προηγούμενο. Συμφυρμός με AT/ATU 570 A.

γ. Κρήτη

10. ΛΦ 1216, 13-15, «Το σαμντάνι και τα σαράντα κεριά». *I:* α, α1, β, β1, β4, β5, β6, γ, γ1, γ2, γ3, δ, ε, ε1 (δίνει το κηροπήγιο στην κοπέλα, στην οποία ανήκει, και παντρεύονται).

11. Kretschmer, *NM,* 128-142, αρ. 34, Ρέθυμνο, «Der Derwisch». Συμφυρμός με AT/ATU 570 *(Ο βοσκός των λαγών).* Η αρχή όπως AT/ATU 561: *I:* α, α1, β, β2, γ, δ, δ4 (παρασύρεται και περνά η ώρα), ε1. Στη συνέχεια ο ήρωας φέρεται καλά σε ένα άλογο, ένα σκύλο και ένα λιοντάρι, που τον βοηθούν σε διάφορες περιπέτειες, αφού βγει από τη σπηλιά. Η συν. όπως AT/ATU 570, βλ. παρ. αρ. 7.

δ. Κυκλάδες

12. ΛΦ 1018, 12-17, Σύρος, «Ο πύργος και το μαγικό κεράκι». *I:* α, α1, α2, β, β1, β4, γ, γ1, γ2, γ3, δ (μέσα στα ερείπια του πύργου, που γκρεμίζεται), δ1, δ4 (ο μάγος σκοτώνεται), ε1. *II:* α, α1, α2, α3.

13. ΛΦ 1043, 24-229, Σαντορίνη, «Ο πολυέλαιος». *I:* α, α3, β, β3 (πολυέλαιο), β4, β5, β8, γ, γ5, γ3. *II:* α, α1, α2, α3.

14. Roussel, αρ. 72, Μύκονος, άτιτλο. Ελλιπές. *I:* α, α3, γ5. *II:* ε4 (η κυρά τον κάνει πλούσιο, γιατί την έσωσε).

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

15. ΛΦ 407, 1-3, Λευκίμμη Κέρκυρας, «Το παλιοφάναρο». *I:* α, α1, β, β2, β4, β7, γ, γ1, γ2, γ3, ε (ζητά απ' τους αράπηδες να σκοτώσουν το μάγο), ε1. *II:* β, β1, β2, γ, γ1, ε3.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

16. ΛΦ 555, 36-44, Ολυμπία, «Η λάμπα». *I:* α, α1, β, β2, β4, β5, γ, γ3, δ, δ2, ε, ε1. *II:* β, β1, β2, γ, γ1, δ, δ3, ε, ε4 (ο ήρωας συναντά δυο ανθρώπους που μαλώνουν για το άφαντο σκουφάκι, που όταν το φοράς γίνεσαι αόρατος, και δυο άλλους που μαλώνουν για έναν ιπτάμενο χαρταετό. Τα κλέβει και μεταφέρεται στον τόπο όπου ο μάγος έχει μεταφέρει το παλάτι και τη γυναίκα του), ε2, ε4 (σκοτώνουν το μάγο).

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ – ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Πόντος

17. *Αρχείον Πόντου Ζ'*, 1937, 89-91, άτιτλο (Dawkins, *MGF*, 37-39, αρ. 8, « The Boy and the Box»). *I:* α, α1 (που ανοίγει μια φορά το χρόνο), β, β1 (μέσα σε ένα κουτί), β4, β5, β6, γ, γ3, δ (δ4 καθώς περνά η ώρα), δ3, ε1, ε2. *II:* α, α1, α2, α3.

ΚΥΠΡΟΣ

18. ΛΦ 67, 1-12, Πάφος, «Το λιγνούιν». Συμφυρμός με AT/ATU 560. Η αρχή όπως AT/ATU 561: *I:* α, α1, β, β2, β4, β7, γ, γ1, γ3, δ, δ3, ε1. *II:* α (Η συν. όπως AT 560: μια μέρα ο αράπης του φέρνει ένα σκυλάκι, ένα γατάκι και μια νυφίτσα.). Η συν. όπως AT/ATU 561: *II:* β, β1, β2, γ, γ1, δ, δ3 (η βασιλοπούλα άπιστη, τα φτιάχνει με το μάγο), ε, ε4 (βρίσκει το παλάτι του, τα ζώα- βοηθοί κλέβουν το λυχνάρι, αλλά στην επιστροφή το χάνουν και το καταπίνει ένα ψάρι. Το βρίσκουν στην κοιλιά του), ε2, ε4 (σκοτώνουν το μάγο και την άπιστη βασιλοπούλα).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 561

Όπως και για τον προηγούμενο τύπο AT/ATU 560, έτσι για τον AT/ATU 561 λείπουν τα σχετικά δελτία του Γ. Μέγα. Έτσι προβήκαμε σε μερική αποκατάστασή του αρχείου μετά από βιβλιογραφική[1] καθώς και αρχειακή έρευνα στα χειρόγραφα του Λαογραφικού Φροντιστηρίου (ΛΦ). Εντοπίστηκαν δεκαοκτώ παραλλαγές από τις τριάντα τέσσερις που φαίνεται πως περιείχε η δελτιοθήκη του Μέγα, όπως αναφέρει ο Μ. Μερακλής στα σχόλιά του στα *Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης*[2]. Οι υπόλοιπες προέρχονται προφανώς από το ΛΑ, το ΙΛ και το ΚΜΣ, όπως και οι υπόλοιποι τύποι του αρχείου Μέγα.

Ο τύπος AT/ATU 561 αντιστοιχεί στο διάσημο παραμύθι *Ο Αλαντίν και το μαγικό λυχνάρι*. Η διήγηση αυτή έγινε γνωστή στην Ευρώπη από τη μετά-

1. Βλ. κυρίως τα σχόλια του R. M Dawkins στο παραμύθι αρ. 39 («Ο Γιαννάκις»), του βιβλίου του R. M. Dawkins, *Forty five Stories from the Dodekanese*, Cambridge 1950, σ. 424-426.

2. Μ. Μερακλής, σχόλια στα παραμύθια αρ. 16 και αρ. 17 του βιβλίου της Κ. Μουσαίου-Μπουγιούκου, *Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης*, Εκδόσεις Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1976, σ. 262. Τα δύο αυτά παραμύθια, που ανήκουν στον τύπο AT/ATU 561, δεν περιλαμβάνονται στο αρχείο Μέγα που σταματά πριν από το 1976.

φραση του Galland των 1001 Νυχτών (*Les Milles et Une Nuits*, 1704-1717), και στη συνέχεια από πολλές άλλες μεταφράσεις σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες και στα ελληνικά[3]. Σύμφωνα με τον K. Ranke[4] οι περισσότερες ευρωπαϊκές προφορικές παραλλαγές που έχουν καταγραφεί ακολουθούν την υπόθεση του παραμυθιού όπως αυτή εκτυλίσσεται στη γαλλική του μετάφραση:

Ο τεμπέλης Αλαντίν είναι το μοναδικό πρόσωπο που μπορεί να μπει σε μια σπηλιά γεμάτη θησαυρούς και να πάρει από εκεί το μαγικό λυχνάρι. Γνωρίζοντάς το, ένας αφρικανός μάγος τον πείθει να μπει στη σπηλιά για να του φέρει το λυχνάρι. Του δίνει ακόμη ένα μαγικό δαχτυλίδι. Ο Αλαντίν παίρνει πράγματι το λυχνάρι, αλλά γεμίζει τις τσέπες του πετράδια κι όταν ο μάγος του ζητά το λυχνάρι, ο Α. δεν το βρίσκει. Εξοργισμένος ο μάγος τον κλείνει μέσα στη σπηλιά, απ' όπου ο Α. βγαίνει με τη βοήθεια ενός τζίνι, που εμφανίζεται όταν κατά λάθος ο Α. τρίβει το μαγικό δαχτυλίδι.

Επιστρέφει στη μητέρα του, ανακαλύπτει το τζίνι του λυχναριού που μπορεί να του εκπληρώσει κάθε επιθυμία κι αποφασίζει να ζητήσει τη βασιλοπούλα για γυναίκα του. Ο βασιλιάς έχει όμως υποσχεθεί την κόρη του στο γιο του βεζίρη, και για να τον αποτρέψει του ζητά να φτιάξει ένα παλάτι καλύτερο από το δικό του. Ο Α. αποτρέπει την ολοκλήρωση του γάμου της βασιλοπούλας ζητώντας από το τζίνι να του φέρνει κάθε βράδυ το ζευγάρι. Φτιάχνει το παλάτι και παντρεύεται τελικά ο ίδιος την κόρη του βασιλιά.

Όμως ο μάγος μαθαίνει τι έχει συμβεί, κλέβει με πονηριά το λυχνάρι δίνοντας στην ανίδεη βασιλοπούλα ένα άλλο και μεταφέρει το παλάτι στην Αφρική. Ο βασιλιάς φυλακίζει τον Αλαντίν, που καλεί το τζίνι του δαχτυλιδιού και του ζητά να τον πάει στο παλάτι του. Παίρνει πίσω κρυφά το λυχνάρι και τη γυναίκα του, σκοτώνουν το μάγο κι επιστρέφουν στο βασίλειό τους. Τέλος γλιτώνουν και από τον αδερφό του μάγου, που προσπαθεί να τους εξοντώσει, και τον σκοτώνουν.

Πέρα από την ομάδα των προφορικών παραλλαγών που ακολουθούν αυτή την υπόθεση, υπάρχει και μια δεύτερη ομάδα αφηγήσεων, την οποία θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε μεσογειακή. Σε αυτήν εντάσσονται πολλές ελληνικές, τουρκικές και αραβικές παραλλαγές. Υπάρχουν επίσης καταγραφές από τη Βοσνία και από τα μεσογειακά παράλια[5]. Στις παραλλαγές αυτές, από το μαγικό αντικείμενο (ένα λυχνάρι, κερί ή λάμπα) αντί για ένα τζίνι βγαίνουν

3. Για τις *1001 Νύχτες* στην Ελλάδα βλ. Γ. Κεχαγιόγλου «Χίλιες και Μία Νύχτες: σταθμοί στις τύχες του έργου και η μετάφραση του Κώστα Τρικογλίδη», *Διαβάζω* 33, Ιούλιος 1980, σ. 42-59, Γ. Κεχαγιόγλου Γιώργος (επιμ.), *Τα παραμύθια της Χαλιμάς (Αραβικόν Μυθολογικόν και Νέα Χαλιμά)*, τ. 4, Ερμής, Αθήνα 1988-1994 και M. Papachristophorou, « The Arabian Nights in Greece», *Fabula*, Band 45, 2004, σ. 311-329.

4. K. Ranke, « Alad(d)in. AaTh 561», *Enzyklopädie des Märchens M*, Band 1, 1999, σ. 240-247.

5. K. Ranke, *ό. π.*, σ. 245.

κορίτσια που χορεύουν, ή δερβίσηδες, που εκπληρώνουν τις επιθυμίες του ήρωα· αντί για το μάγο, το πρόσωπο που κλέβει από ζήλια το λυχνάρι είναι ο βασιλιάς, αλλά όταν προσπαθεί να το ανάψει, αντί για κοπέλες βγαίνουν αράπηδες και τον δέρνουν. Έτσι αναγκάζεται να το επιστρέψει στον κάτοχό του.

Όσον αφορά τις ελληνικές παραλλαγές που διαθέτουμε, μπορούν να χωριστούν σε δύο βασικές αφηγηματικές ομάδες: η πρώτη (στην οποία ανήκουν και οι παλαιότερες[6]) αντιστοιχεί στη μεσογειακή μορφή του παραμυθιού, ενώ η δεύτερη φαίνεται πως προέρχεται από κάποια (ή κάποιες) μετάφραση της ιστορίας του Αλαντίν[7]. Όταν βέβαια η αφήγηση περνά από το γραπτό κείμενο στον προφορικό λόγο συμπτύσσεται σημαντικά[8]. Έτσι καταργούνται όχι μόνο μορφολογικά στοιχεία (οι εκτενείς περιγραφές για παράδειγμα) αλλά και στοιχεία περιεχομένου (απουσιάζουν ορισμένα μοτίβα ή και επεισόδια, για παράδειγμα το επεισόδιο του πρώτου γάμου της πριγκήπισσας με το γιο του βεζίρη, που παραμένει ανολοκλήρωτος με την παρέμβαση του Αλαντίν και ακυρώνεται).

6. Βλ. παραπάνω τις παραλλαγές αρ. 3, 4, 5, 6, 7, 12. Η παραλλαγή αρ. 12 φαίνεται πως έχει στοιχεία κι από τις δύο μορφές.

7. Βλ. παραπάνω τις παραλλαγές αρ. 1, 11, 15.

8. Στη μετάφραση του Τρικογλίδη το παραμύθι του Αλαντίν εκτείνεται σε 113 σελίδες (Αγνώστου Άραβα συγγραφέα: *Χίλιες και μία Νύχτες*. Μετάφραση Κ. Τρικογλίδη, Ηριδανός, Αθήνα, τόμος 7ος, σ. 1-113).

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT / ATU 562

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT / ATU 562

Το μαγικό κασελάκι

AT: The Spirit in the Blue Light
ATU: The Spirit in the Blue Light
Delarue – Tenèze: L' Homme de fer
Grimm no 116: Das blaue Licht
Eberhard – Boratav no 219

Η Πεντάμορφη

Μια φορά ήταν ένας βασιλιάς κι είχε τρεις γιους. Τον μεγάλο τον έλεγαν Πέτρο, τον δεύτερο Δήμο και τον μικρότερο Φώτο. Κάθε μέρα που περνούσε, ο πατέρας τους, που είχε πάρα πολύ γεράσει, ένιωθε πως φθάνει το τέλος του. Γι' αυτό μια μέρα φώναξε τα παιδιά του και τους λέει: «Εγώ, παιδιά μου, δεν έχω πια δύναμη να κυβερνώ το κράτος μου. Καλό θα είναι να πάρει ο Πέτρος τη βασιλεία, σαν μεγαλύτερος που είναι, με τη συμφωνία να μην ανοίξει την κάμαρα που είναι κλειδωμένη. Όποιος δεν ακούσει το θέλημά μου, θα 'χει την κατάρα μου».

Δεν πέρασε πολύς καιρός και ο γερο-βασιλιάς πέθανε. Πήρε τη βασιλεία ο Πέτρος με δόξα και τιμή. Μα ενώ ήταν τόσο ευτυχισμένος, τον βασάνιζε η περιέργεια για την κλειδωμένη κάμαρα: σαν τι να έχει άραγε μέσα που δεν πρέπει ν' ανοιχτεί; Αυτή η συλλογή δεν τον άφηνε να ησυχάσει ούτε μέρα ούτε νύχτα. Πώς να την άνοιγε, όμως, αφού θα είχε την κατάρα του πατέρα του; Στο τέλος, η περιέργεια, πιο δυνατή από τη θέλησή του, νίκησε και μια μέρα άνοιξε την απαγορευμένη κάμαρα. Μεγάλη απογοήτευση τον περίμενε σαν είδε μια κάμαρα εντελώς αδειανή και γεμάτη σκόνες κι αραχνιές. «Χαράς στην κάμαρη», συλλογίστηκε, «που θα έχω και την κατάρα του πατέρα μου...»

Λέγοντας αυτά, βλέπει σε μια γωνιά ένα ντουλαπάκι. Πηγαίνει κοντά, το ανοίγει και τι να δει μέσα! Τη ζωγραφιά μιας βασιλοπούλας τόσο ωραίας, που μόλις την είδε του ήρθε ζάλη. Από κάτω έγραφε: «Εγώ είμαι η Ωραία του Κόσμου και όποιος θέλει να με βρει, ας έρθει στην τάδε πολιτεία».

Ο Πέτρος δεν κρατήθηκε, τράβηξε τη ζωγραφιά με τα δυο του χέρια, τη δίπλωσε και την έκρυψε στην τσέπη του. Όλη τη νύχτα δεν έκλεισε μάτι, είχε τη

ζωγραφιά αντίκρυ του και τη θαύμαζε. Αποφασίζει να φύγει την άλλη μέρα, να πάει και να βρει την ωραία βασιλοπούλα. Φωνάζει τον δεύτερο αδελφό του και του λέγει: «Εγώ, Δήμο, θα πάγω σε μια περιοδεία, θα πάρεις εσύ τη βασιλεία ώσπου να γυρίσω».

Πήρε μαζί του ένα δισάκι φλουριά κι έφυγε. Πολλές μέρες περπατούσε και όταν έφτασε σ' αυτήν την πολιτεία ήταν πια αργά. Εκείνον τον καιρό, ήταν όλο μικρά βασίλεια, που ήταν τριγυρισμένα από ψηλούς τοίχους και είχαν μια μεγάλη σιδερένια πόρτα, για κάθε προφύλαξη από τους εχθρούς. Αυτή η πόρτα άνοιγε με την ανατολή του ήλιου και σφαλούσε με τη δύση. Μόλις πρόλαβε να μπει μέσα ο Πέτρος και αμέσως η πόρτα έκλεισε. Ήταν ότι σουρούπωνε και από την κούραση δεν έβλεπε καλά. Άξαφνα ακούει μια φωνή: «Ώρα καλή, παλικάρι μου...» «Καλώς τη μάνα». Ήταν μια γριά που τον ρωτούσε: «Θέλεις τίποτε, παιδάκι μου;» «Θα ήθελα», της λέγει, «να φάω και να κοιμηθώ». «Μετά χαράς, γιόκα μου, δώσ' μου λεπτά να φωνίσω για να φας κι όσο για τον ύπνο, θα σου ετοιμάσω ένα κρεβάτι βασιλικό».

Έφερε η γριά ένα ωραίο πουλάκι, έφερε και κρασί κι έφαγε ο Πέτρος με μεγάλην όρεξη. Ετοίμασε και το κρεβάτι του, πλάγιασε το παλικάρι κι ευθύς το πήρε ο ύπνος. Η γριά περίμενε έξω από την πόρτα να δει πότε θα κοιμηθεί. Μόλις τον βλέπει κοιμισμένο, τρέχει και φωνάζει το γιο της, που ήταν ένας κακούργος. Έρχεται αυτός μ' ένα χαντζάρι, δίνει μια στο παλικάρι και το σκοτώνει. Ύστερα παίρνουνε τα φλουριά του και τον ρίχνουνε σ' ένα λάκκο, που ρίχνανε όσους σκοτώνανε.

Ας δούμε τώρα τι έκαμε ο άλλος γιος που και αυτός είχε το ίδιο κεφάλι με τον πρώτο κι έπαθε τα ίδια με αυτόν. Έμεινε πια ο μικρότερος, ο Φώτος. Πήρε αυτός τη βασιλεία, αλλά κάθε μέρα που περνούσε, τον στεναχωρούσε η αργοπορία των αδελφών του. Θέλησε να πάει να δει πού βρίσκονται κι αποφασίζει να φύγει. Φωνάζει το βεζίρη και του λέγει: «Εγώ θα πάω να βρω τ' αδέλφια μου, εσύ θα μείνεις στη βασιλεία ώσπου να γυρίσω».

Αρχίζουν τις ετοιμασίες, παίρνουν μαζί τους σκηνές, τρόφιμα, μάγειρους, υπηρέτες, ιπποκόμους, άφθονα φλουριά και ξεκινούν. Αφού περπάτησαν όλη μέρα, το βράδυ βρήκαν ένα ωραίο μέρος που είχε πολλά δέντρα και μια μεγάλη βρύση με νερό σαν το κρύσταλλο. Ετοίμασαν μια ωραία σκηνή για το Φώτο. Μόλις έφαγε, πλάγιασε να κοιμηθεί, γιατί ήταν πολύ κουρασμένος. Μόλις τον έπαιρνε ο ύπνος, ακούει τη φωνή του αλόγου του που χλιμιντρούσε. «Μούου... ου... ου... μου... ου...» «Τι τρέχει;», ρωτά ο βασιλιάς τον ιπποκόμο, «γιατί φωνάζει τ' άλογο;» «Δεν ξέρω τι έχει βασιλιά μου, του δίνω να πιει νερό κι αυτό τραβά το κεφάλι του και φωνάζει». «Αμέσως να καθαρίσετε τη γούρνα», διατάζει ο βασιλιάς.

Καθαρίζουν τη γούρνα, βάζουν άλλο νερό, αλλά μόλις το άλογο πάει κοντά στη βρύση, τραβά πάλι του κεφάλι του και φωνάζει. Πάει ο Φώτος να δει με τα μάτια του ποια είναι η αιτία που δεν πίνει νερό το ζώο. Σκύβει στη βρύση

και βλέπει μέσα στο νερό να λάμπει η σκιά μιας κοπέλας, που σαν την είδε θαμπώθηκε από την ομορφιά της. Γυρίζει το κεφάλι του επάνω και βλέπει μια ζωγραφιά κρεμασμένη σ' ένα κλαδί του δέντρου.

Την άλλη μέρα, διατάζει να μαζέψουν τα πράματα και να γυρίσουν όλοι πίσω. Κρατά ο Φώτος ένα δισάκι φλουριά και το σπαθί του. Αφού έφυγαν όλοι, ανεβαίνει στο δέντρο και παίρνει τη ζωγραφιά. Αυτή η ζωγραφιά ήταν η ίδια που ήταν στο ντουλαπάκι κι έγραφε τα ίδια λόγια, γιατί ήταν μαγική και παρουσιαζόταν παντού. Βάζει τη ζωγραφιά στην τσέπη του, παίρνει τα φλουριά και το σπαθί του και πάει να βρει την κοπέλα. Πολλές μέρες περπάτησε και τέλος έφτασε στην πολιτεία που ήταν η Πεντάμορφη. Μόλις πρόφτασε να περάσει την πόρτα και κρακ!... την έκλεισαν οι φρουροί γιατί ήταν η ώρα περασμένη. Βρίσκει την ίδια γριά, που με κολακείες προσπαθούσε να τραβήξει κι αυτόν σπίτι της για να τον σκοτώσει, όπως και τους άλλους δύο. Του 'δωσε να φάει και του ετοίμασε το κρεβάτι του. Κατάλαβε όμως ο Φώτιος πως αυτή δεν ήταν καλή γυναίκα, είδε πως πηγαινοερχότανε και πως περίμενε για κάποιον κακό σκοπό. Πλάγιασε και έκανε πως διαβάζει ένα βιβλίο, αλλά με τρόπο παρακολουθούσε τη γριά. Την έβλεπε πως κοίταζε κάθε τόσο από τη χαραμάδα της πόρτας. Καμώθηκε πως τον πήρε ο ύπνος κι έπεσε το βιβλίο από το χέρι του. Με την άκρη του ματιού του, έβλεπε τι θα κάμει η γριά.

Τη βλέπει, λοιπόν, που πάει και φωνάζει το γιο της, έναν άγριο άντρακλα ως εκεί πάνω, με το χαντζάρι του, έτοιμο να τον κομματιάσει. Την ίδια στιγμή, παίρνει ο Φώτιος το σπαθί του, δίνει μια στον κακούργο και τον σκοτώνει. Τρέχει αρπάζει και τη γριά απ' τα μαλλιά και της λέει: «Εσύ, κακούργα, είσαι η αιτία που σκοτώθηκαν τ' αδέλφια μου. Να μου πεις αμέσως πού τους ρίξατε και πού βάλατε τα φλουριά τους». Φωνάζει αυτή, παρακαλεί, το παλικάρι δεν αφήνει τα μαλλιά της και την αναγκάζει να του δείξει πού είχε ρίξει τους αδελφούς του. Δεν χάνει καιρό και της κόβει το κεφάλι με το σπαθί του. Έτσι εκδικήθηκε για τ' αδέλφια του. Έμεινε σ' αυτό το σπίτι, γιατί δεν ήθελε να φανερωθεί πως ήταν βασιλιάς.

Την άλλη μέρα πήγε στην πόλη. Εκεί που προχωρούσε, βλέπει πολύν κόσμο μαζεμένο σ' ένα μέρος. Ρωτά τι τρέχει, του λένε πως από δω θα περάσει η Πεντάμορφη με τ' αμάξι της κι όποιος θέλει να τη δει, θα γεμίσει ένα δοχείο φλουριά. Αυτός, λοιπόν, που είχε πολλά, το γεμίζει και περιμένει να φανεί το αμάξι. Όταν έσκυψε στο παράθυρο του αμαξιού για να δει την Πεντάμορφη, τόση ήταν η ομορφιά και η λάμψη της κοπέλας, που ζαλίστηκε και δεν μπόρεσε να δει τίποτα. Την άλλη μέρα πάλι τα ίδια, και την άλλη, ώσπου τελείωσαν τα φλουριά του κι αυτός δεν κατάφερε να τη δει. Έτσι έμεινε χωρίς δεκάρα κι από δουλειά δεν ήξερε τίποτα.

Άρχισε να τον βασανίζει η πείνα. Να ζητιανέψει δεν μπορούσε. Τι να κάμει; Κατά καλή του τύχη, περνούσε μια μέρα από ένα φούρνο που έκαναν κουλούρια. Τον χτύπησε η μυρωδιά και γούρλωσαν τα μάτια του να τα βλέπει.

Τον είδε ο φούρναρης και κατάλαβε πως πεινούσε. «Τι αγαπάς, παλικάρι;» τον ρωτά. «Θα ήθελα να δουλέψω», είπε το παλικάρι. «Και τι δουλειά ξέρεις να κάνεις;» «Μα ... ό,τι να 'ναι» (κι ας μην ήξερε τίποτε από δουλειές). «Έλα μέσα», του λέει ο φούρναρης, και πρώτα πρώτα του δίνει να φάει. Του φέρνει ένα πιάτο φασόλια, ένα κρεμμύδι και ψωμί. Δεν μπορώ να σας πω με τι όρεξη και τι γλύκα έφαγε. Ποτέ του δεν είχε φάει τόσο νόστιμο φαΐ. «Ε», του λέει ο μάστορης, «τώρα δουλειά. Πάρε τη στάμνα και πάνε στη βρύση για νερό».

Αυτός όμως, καθώς πήγαινε αμέριμνος, χτυπά τη στάμνα σε μια πέτρα και την κάμει θρύψαλα. Απελπισμένος γυρίζει πίσω κι ο μάστορης τον υποδέχεται με βρισιές και κλωτσιές. Φεύγει από εκεί και συλλογίζεται πού να πάει... Καθώς περπατούσε στενοχωρημένος, ακούει κάποιον να τον ρωτά: «Για πού, παλικάρι, από δω;» Ήταν ένας λουτράρης, που στεκότανε στην πόρτα του και ρωτούσε. «Γυρεύω δουλειά», λέει ο Φώτος. «Έλα μέσα, να σου δώσω εγώ δουλειά».

Πρώτα πρώτα του δίνει να φάει, γιατί αυτός ήταν μάγος και κατάλαβε πως ήταν πεινασμένος. Του 'δωσε κοτόπουλο, άλλα ωραία φαγιά και κρασί. Όταν πέρασε καμιά ώρα αφού έφαγε, του λέει ο λουτράρης: «Πάμε τώρα για δουλειά». Πηγαίνουν στη μάντρα που είχε πολλά ξύλα για το καζάνι του λουτρού. «Τώρα θα σκίζεις ξύλα», του λέει. Παίρνει ο Φώτος το πελέκι κι αρχίζει να χτυπά με όλη του τη δύναμη. «Τι κάμεις αυτού;» φωνάζει ο λουτράρης, «θα σπάσεις το πελέκι. Πρέπει να ξέρεις πως για να σπάσει κανείς ξύλα, πρέπει ν' ανοίξει στο ξύλο μια χαραματιά, να βάλει μέσα μια σκίζα, ένα κομμάτι ξύλο μυτερό, ύστερα να χτυπήσει με ορμή τη σκίζα ώσπου ν' ανοίξει το ξύλο. Έτσι και το ξύλο εύκολα κόβεται και το πελέκι δεν σπάνει».

Σαν έμαθε ο Φώτος να σκίζει τα ξύλα, του λέει ο μάγος: «Φθάνει για σήμερα η δουλειά, τώρα πες μου τίνος γιος είσαι». Ο Φώτος κοντοστάθηκε, ο λουτράρης όμως του λέει: «Μη μου κρύψεις τίποτε, γιατί τα ξέρω όλα, ακόμη και γιατί ήρθες εδώ. Επειδή όμως εσύ άκουσες τη συμβουλή του πατέρα σου, ό,τι ποθείς θα γίνει. Θα σε στείλω στο παλάτι να δεις τη βασιλοπούλα. Αλλά τη φυλάνε τόσο καλά, που ούτε πουλί δεν μπορεί να φτάσει κοντά της, γι' αυτό θα σου δώσω ένα σκούφο που όταν τον φοράς δε θα σε βλέπει κανείς». Φορά ο μάγος το σκούφο και σκουντά το Φώτο. «Με βλέπεις;» τον ρωτά. «Όχι, δε βλέπω τίποτε». «Μ' αυτό το σκούφο θα πας στο παλάτι και θα μπεις, χωρίς να σε βλέπουν, στην κάμαρα της βασιλοπούλας».

Παίρνει αυτός το σκούφο κι αν τον πιάσεις. Μόλις φθάνει κοντά στο παλάτι, τον φορά. Περνά εμπρός από τους φρουρούς – κανείς δεν τον πήρε είδηση, καθώς ήξερε και από παλάτια – ανεβαίνει σαν καλός νοικοκύρης και μια και δυο, ίσια στης βασιλοπούλας την κάμαρα.

Αυτή καθόταν σε μια χρυσή πολυθρόνα και κεντούσε. Μόλις την είδε ο Φώτος, τα 'χασε από την ομορφιά της. Πηγαίνει κοντά της, παίρνει την κλωστή που κεντούσε και τη σπάνει. Βάζει η βασιλοπούλα τις φωνές, τόσο τρόμα-

ξε που είδε να σπάνει ξαφνικά η κλωστή της χωρίς να βλέπει κανέναν. Τρέχουν όλες οι σκλάβες να δουν τι έπαθε η κοπέλα, μα αυτή από την ντροπή της είπε πως τσίμπησε το χέρι της.

Το βράδυ γύρισε το βασιλόπουλο όλο χαρά στο λουτράρη που του έκαμε αυτή τη χάρη. Περίμενε με αγωνία πότε θα έρθει η άλλη μέρα και αφού έσκισε αρκετά ξύλα, ήρθε η ώρα να φύγει. Μπαίνει πάλι στης βασιλοπούλας την κάμαρα, που μόλις της είχαν φέρει το φαΐ της. Πάει αυτός ο καλός σου, παίρνει το πιρούνι και τρώει όλο το φαΐ. Η κοπέλα ντράπηκε να φωνάξει, αφού δεν έβλεπε κανένα, αλλά πεινούσε και διατάζει να της φέρουν άλλο φαΐ.

Ο Φώτος πήγαινε κάθε μέρα στο παλάτι και επειδή έτρωγε της βασιλοπούλας το φαΐ, αυτή πρόσταζε και της έφερναν άλλο. Όλοι απορούσαν με την πείνα της και έλεγαν πως αυτό δεν είναι φυσικό. Ανησύχησαν λοιπόν όλοι στο παλάτι κι αποφάσισαν να φωνάξουν ένα γιατρό. «Κάτι τρέχει, λέει αυτός, αλλά δεν είναι δική μου δουλειά. Να φωνάξετε ένα μάγο να σας πει».

Ψ'ηλά, σ' ένα βουνό, ήταν μια γριά μάγισσα. Αυτήν έστειλαν κι εφώναξαν και τους είπε: «Τώντις, κάποιος έρχεται στην κάμαρα της κοπέλας και ο μάγος που τον έστειλε είναι μεγαλύτερος από μένα, αλλά εγώ θα κατορθώσω να τον βρω». Προστάζει και της φέρνουν μαγκάλι με αναμμένα κάρβουνα κι ένα τσουβάλι γεμάτο άχυρα. Αφού έκλεισε τις πόρτες και τα παράθυρα, κάθισε μπροστά στο μαγκάλι, άρχισε να λέει τα μαγικά της κι όλο έριχνε από λίγο άχυρο στη φωτιά. Βγήκε τότε ένας κατάμαυρος και πυκνός καπνός, που έκανε να τσούζουν τα μάτια. Ο Φώτος άρχισε να τρίβει τα μάτια του. Τόσο τα 'τριψε, που δίχως να το καταλάβει, έπεσε ο σκούφος απ' το κεφάλι του. Τρέχει η γριά, αρπάζει το σκούφο και φωνάζει τους δούλους: «Ελάτε να πιάσετε αυτόν που ήταν εδώ!»

Τον παίρνουν τον καλό σου και τον βάζουν στη φυλακή. Τον ρωτούν: «Τίνος γιος είσαι;» «Του λουτράρη», λέει αυτός. Στέλνει ο βασιλιάς, στρατιώτες και διατάζει να φέρουν το λουτράρη. Πηγαίνει η συνοδεία του βασιλιά και του λέει: «Ο βασιλιάς κι αφέντης μας προστάζει να 'ρθεις αμέσως στο παλάτι, γιατί πιάσαμε το γιο σου, μέσα στης βασιλοπούλας την κάμαρα και τον βάλαμε φυλακή». «Όποιος θέλει να μιλήσει μαζί μου», λέει ο λουτράρης, «ας έρθει εκείνος εδώ». «Μωρέ, έτσι μιλά αυτός για το βασιλιά! Πιάστε τον αμέσως να τον πάμε με το στανιό!»

Τραβά ο ένας το χέρι του, το χέρι βγαίνει! Τραβούν και το άλλο χέρι, βγαίνει κι αυτό! Φέρνουν ένα σακί και τα βάζουν μέσα, τραβούν και το πόδι βγαίνει και το πόδι. Να μη σας τα πολυλογώ, ο λουτράρης γίνεται κομμάτια. Τα βάζουν όλα στο σακί και ίσια για το παλάτι. Το σακί ήταν ασήκωτο από το βάρος κι ώσπου να φθάσουν στο παλάτι, ο ιδρώς έτρεχε ποτάμι από το πρόσωπό τους. Τους ρωτά ο βασιλιάς τι τρέχει, του διηγούνται όλη την ιστορία. «Ανοίξτε το σακί!» διατάζει. Βγάζουν τα κομμάτια ένα – ένα κι αντί να είναι του λουτράρη, ήταν ενός γαϊδάρου, κεφάλι, χέρια, πόδια. Όλοι απόρησαν σαν

τα είδαν. Αποφασίζει ο βασιλιάς να πάει στο λουτράρη, καθώς του είχε μηνύσει. «Ω... καλώς όρισες, συμπέθερε», του λέει αυτός. Ο βασιλιάς από το κακό του φωνάζει τη συνοδεία του. «Αρπάξτε αυτόν τον αυθάδη και πετάξτε τον από το παράθυρο», λέει.

Μόλις τον πετούν, αυτός βρίσκεται καθισμένος αντίκρυ στο βασιλιά και κουβεντιάζει. «Τι λέγαμε, λοιπόν, συμπέθερε;» Τότε πια τρόμαξε με τα σωστά του ο βασιλιάς. « Έλα να σιάξουμε τα πράματα και να παντρέψουμε τα παιδιά μας». «Α, μπράβο, έτσι δα βασιλιά μου, μάθε όμως, πως αυτό το παλικάρι δεν είναι γιος μου, παρά της τάδε χώρας βασιλιάς, που είναι μεγαλύτερη από τη δική σου, και ήρθε εδώ μόνο και μόνο για την κόρη σου».

Φαντάζεστε τη χαρά του βασιλιά, στέλνει αμέσως τους ανθρώπους του να βγάλουν το παλικάρι από τη φυλακή. Με δόξα τον πήγαν στο παλάτι κι έμαθε ο κόσμος πως η Πεντάμορφη αρραβωνιάστηκε με το βασιλιά Φώτο της μεγάλης πολιτείας. Άρχισαν οι ετοιμασίες του γάμου κι έφεραν πολλές κοπέλες για να κεντήσουν το νυφικό φόρεμα, όλο με μαργαριτάρι και διαμάντι. Όταν το φόρεσε η βασιλοπούλα ήταν πραγματικά πεντάμορφη! Έγιν' ένας γάμος ξακουστός.

Την άλλη μέρα, ετοίμασαν το βασιλικό αμάξι, που ήταν ολόχρυσο και μέσα με μπλε βελούδο στολισμένο. Μπήκαν η νύφη κι ο γαμπρός στο ωραίο αμάξι και έφυγαν για την πολιτεία τους. Εκεί τους δέχτηκαν με μεγάλες τιμές. Οχτώ μέρες έκαμαν γιορτές, είχαν τραπέζια στρωμένα κι έτρωγε κι έπινε ο κόσμος δίχως πληρωμή. Έτσι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα.

Δ. Πασχαλίδου, *Παραμύθια του λαού μας*, Αθήνα 1939, σ. 7-18. Παραλλαγή από την Κωνσταντινούπολη.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I: Η απόκτηση του μαγικού αντικειμένου

α: Ο ήρωας είναι ένας νέος· α1: φτωχός· α2: πλούσιος· α3: που όμως σπατάλησε την περιουσία του· α4: ένας στρατιώτης· α5: άλλο.

β: Αγοράζει ένα αντικείμενο· β1: κασελάκι (μπαούλο κτλ.)· β2: που, «όποιος το πάρει θα το μετανιώσει και όποιος δεν το πάρει πάλι θα το μετανιώσει»· β3: από το οποίο εμφανίζεται ένα μαγικό ον· β4: δαίμονας· β5: αράπης· β6: που πραγματοποιεί τις επιθυμίες του ήρωα· β7: κάποιο άλλο πρόσωπο βοηθάει τον ήρωα· β8: του δίνει· β9: άφαντο σκουφάκι· β10: και (ή) άλλο μαγικό αντικείμενο.

II: Ο ήρωας και η βασιλοπούλα

α: Ο ήρωας ζητά από το μαγικό υπηρέτη φαγητά (λεφτά κ.ά)· α1: διατάζει να του φέρει τη βασιλοπούλα (ή την Πεντάμορφη)· α2: την επισκέπτεται ο ίδιος χάρη στο άφαντο σκουφάκι· α3: διαδοχικές νύχτες.

β: Ο βασιλιάς (ή η γυναίκα του) μαθαίνει για την ύπαρξη του διαφθορέα· β1: από την ίδια του (της) την κόρη· β2: αναθέτει στη βασιλοπούλα (σε κάποιο άλλο πρόσωπο) να σημαδέψει την πόρτα του ήρωα· β3: αλλά ο μαγικός υπηρέτης σημαδεύει όλες τις πόρτες· β4: ο βασιλιάς προσπαθεί με άλλον τρόπο να τον ανακαλύψει· β5: αλλά ο δαίμονας ματαιώνει πάλι τα σχέδιά του· β6: με κάποια άλλη πονηριά· β7: ο ήρωας αποκαλύπτεται και συλλαμβάνεται.

III: Οι περιπέτειες του ήρωα και του μαγικού υπηρέτη του

α: Ο μαγικός υπηρέτης νικάει το στρατό που ο βασιλιάς έχει στείλει εναντίον τους· α1: ο βασιλιάς αναγκάζεται να συμφιλιωθεί με τον ήρωα· α2: ο ήρωας αποχωρίζεται τον μαγικό υπηρέτη· α3: που στέλνεται από το βασιλιά σε κάποια μακρινή αποστολή· α4: ενώ ο μαγικός υπηρέτης απουσιάζει· α5: ο ήρωας φυλακίζεται· α6: καταδικάζεται σε θάνατο· α7: του βγάζουν τα μάτια· α8: κλείνεται στο σακί· α9: σκοτώνεται.

β: Ο μαγικός υπηρέτης απελευθερώνει (γιατρεύει, ξαναζωντανεύει) τον ήρωα· β1: κάνει άλλα κατορθώματα· β2: ο ήρωας ζητά το μαγικό αντικείμενο και χρησιμοποιώντας το γλιτώνει· β3: ο ήρωας παντρεύεται τη βασιλοπούλα (Πεντάμορφη).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. Dozon, 77-81, «Le coffre merveilleux». *I:* α, α2, α3, β, β1, β2, β3, β5, β6. *II:* α1, α3, β, β2, β3, β6 (ρίχνοντας αρωματισμένο υγρό ο ήρωας μυρίζει στο λουτρό), β7. *III:* α3, β (το μαγικό ον φτιάχνει φιρμάνι όμοιο με του βασιλιά, που διατάζει το στρατηγό που θα κρέμαγε το παλικάρι να τον αφήσει ελεύθερο), β3.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

2. ΛΦ 1308, 3-4, Καλαμπάκα, άτιτλο. *I:* α5 (άνθρωπος), β, β1, β2, β3, β4, β6. *II:* α, α1, α3, β, β2, β7. *III:* α5, α9, β3.

ΘΡΑΚΗ

3. Πασχαλίδου, 7-18, Κωνσταντινούπολη, «Η Πεντάμορφη». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Κρήτη

4. ΛΑ 2396, 127-151, Ιεράπετρα, «Ο Σμαήλ-Μπέης». *I:* α, α2 (βεζιρόπουλο), α3, β7 (η μάνα του), β8, β9, β10 (οργανάκι να παίζει και να βγάζει λεφτά, του το κλέβουν οι φίλοι). Ο βασιλιάς του παίρνει το άφαντο σκουφάκι και τον στέλνει στους δαίμονες, που του δίνουν για συνοδό ένα δαίμονα με τη συμφωνία να μην τον αφήσει, αν δεν τον διώξει γραπτά. *II:* α (χρυσό παλάτι, όλες τις κοπέλες της πολιτείας), α1, β, β2, β3. *III:* α (κάνει μπακιρένιες τις επάλξεις του σπιτιού, έτσι ο στρατός δεν μπορεί να περάσει), α1, α2, α4 (διώχνεται από τον ήρωα), α8, β, β3.

5. ΣΛ Ι, 160-167, Ιεράπετρα, «Η μαγεμένη ποδιά». *I:* α4, β7 (μάγισσα που του προλέγει ότι θα παντρευτεί τη βασιλοπούλα), β8, β10 (μαγική ποδιά). Με τη συμβουλή της μάγισσας ο ήρωας σηκώνει πλάκα και κατεβαίνει σε τρεις κάμαρες, όπου βρίσκει τρεις κασέλες που φυλάνε τρεις σκύλοι. Στρώνοντας κάτω την ποδιά, κατεβαίνουν τα σκυλιά και ο ήρωας ανοίγει τις κασέλες και γεμίζει διαμάντια και φλουριά. Ανεβαίνοντας πάνω δεν επιστρέφει στη μάγισσα την ποδιά και ακούγοντας τα σκυλιά τον τσακωμό χυμούν και τρώνε τη μάγισσα. Ο στρατιώτης δίνει την ποδιά σε ένα γέρο, που γίνεται βοηθός του. *II:* α1, α3, β, β1 (που νομίζει ότι βλέπει όνειρο), β2, β3, β6 (η βασίλισσα ράβει στον ποδόγυρο του νυχτικού σουσάμι που σκορπιέται τη νύχτα), β7. *III:* α6, β2, β3.

β. Κυκλάδες

6. ΛΑ 1395, 207-229 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, «Ο ιμάμης». *I:* α, α1, β7, β8, β9. II: α2, β, β6 (βάζοντας φωτιά στην κάμαρα τον αναγκάζει να βγει), β7. *III:* α6, β (παρουσιάζεται τάχα σαν απεσταλμένος του βασιλιά), β3.

7. ΛΑ 2339, 113-116, Μήλος, «Το κασελάκι κι ο δαίμονας». *I:* α, α1, β, β1, β2, β3, β4, β6. *II:* α1, α3, β, β1, β2, β3, β4 (να ρίξει άμμο στο δρόμο του), β5. *III:* α, α1, α2, α3, α4, α7, β, β3.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

8. ΛΑ 1188, 8-10, Ηλεία, «Ο νάνος Τζιτζές». *I:* α (βασιλόπουλο), α3 (για να δει την Πεντάμορφη), β, β1, β2, β3 (νάνος), β6. *II:* α, α1, α3, β, β1, β7. *III:* α5, β, β3.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 562

Στον διεθνή Κατάλογο η υπόθεση του παραμυθιού παρουσιάζεται ως εξής: σε έναν απολυμένο στρατιώτη (λιποτάκτη) ανατίθεται από μια γριά γυναίκα (μάγισσα) να της φέρει το τσακμάκι (φως, ταμπακέρα, κερί) από έναν υπόγειο θησαυρό (μαγικό κάστρο) που φυλάσσεται από σκυλιά. Εκείνος το ιδιοποιείται (σκοτώνει τη γριά γυναίκα). Ανακαλύπτει ότι ανάβοντας το τσακμάκι εμφανίζεται ένα πνεύμα-βοηθός (σκυλιά, σιδερένιος άντρας, γίγαντας). Διατάζει το πνεύμα να του φέρει την πριγκίπισσα για τρεις διαδοχικές νύχτες. Εκείνη πρέπει να τον υπηρετεί (τη φιλάει, την αφήνει έγκυο). Ο βασιλιάς προσπαθεί να ανακαλύψει πού πηγαίνει η κόρη του βάζοντας ένα σημάδι στην πόρτα. Το πνεύμα ανακαλύπτει το κόλπο και το ακυρώνει βάζοντας το ίδιο σημάδι σε όλα τα σπίτια. Την τρίτη φορά που ο στρατιώτης παίρνει την πριγκίπισσα, ανακαλύπτεται (παραδίνεται) και φυλακίζεται. Ζητάει το τσακμάκι του και πριν εκτελεστεί, ζητά την άδεια να καπνίσει για τελευταία φορά. Όταν ανάβει το τσακμάκι, το πνεύμα εμφανίζεται και τον σώζει (φυλακίζει το βασιλιά στη θέση του). Ο στρατιώτης πείθει με απειλές το βασιλιά να τον παντρέψει με την κόρη του.

Ο AT/ATU 562 κατατάσσεται στην ομάδα των παραμυθιών για τα μαγικά αντικείμενα που ο ήρωας (συνήθως ένας στρατιώτης) κερδίζει, χάνει και ξαναβρίσκει. Όπως στο παραμύθι του *Aladdin* (AT/ATU 561), το μαγικό αντικείμενο (τσακμάκι) βρίσκεται σε ένα υπόγειο δωμάτιο. Ανάβοντάς το εμφανίζεται ένα πνεύμα που υπηρετεί τον ήρωα και του φέρνει τρεις διαδοχικές νύχτες τη βασιλοπούλα. Τον βρίσκουν όμως και πάνω στην αναταραχή χάνει το τσακμάκι. Λίγο πριν τον εκτελέσουν, ζητά την άδεια να ανάψει την πίπα του με το τσακμάκι που κάποιος του έχει φέρει στη φυλακή. Καθώς το ανάβει, εμφανίζεται ο μαγικός υπηρέτης και τον σώζει. Παρά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, ο παραμυθιακός αυτός τύπος είναι τόσο στενά συγγενής με άλλους (AT/ATU 560, AT/ATU 561, AT/ATU 566 κ.ά) ώστε να μην είναι πάντα δυνατή μια ακριβής διαφοροποίηση.

Στην Ευρώπη το παραμύθι είναι ευρέως διαδομένο, ιδιαίτερα στις Βαλτικές χώρες και τη Σκανδιναβία. Αναφέρονται επίσης τουρκικές, αρμενικές, ιουδαϊκές και ινδικές παραλλαγές ενώ το παραμύθι φθάνει έως την Ιαπωνία.

Ο W. Liungman εντοπίζει την παλαιότερη μορφή της διήγησης (χωρίς το

μοτίβο του αναπτήρα) στην περιοχή δυτικά της Βαγδάτης, πιθανώς στην Τουρκία ή στα Βαλκάνια. Στις τουρκικές, αλβανικές και αρμενικές παραλλαγές απουσιάζει το μοτίβο του αναπτήρα ενώ εμφανίζεται ένας μαγικός υπηρέτης με την επίκληση του ονόματός του. Όπως όμως αναφέρει η Elizabeth Tucker, η θεωρία αυτή δεν είναι αρκετά πειστική καθώς συγκρίσιμες παραλλαγές ανευρίσκονται και στον βορειοανατολικό ευρωπαϊκό χώρο[1].

Το παραμύθι του Άντερσεν ««Fyrtøjet» (*Το τσακμάκι*), δημοσιευμένο το 1835, φαίνεται ότι συνδέεται με την εξάπλωση της διήγησης από τον 19ο αιώνα. Όπως αναφέρει ο St. Thompson, η μορφή με την οποία το παραμύθι κυκλοφορεί σε ένα μεγάλο μέρος της Ευρώπης είναι άμεσα επηρεασμένη από την παραλλαγή του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν. Ωστόσο είναι δύσκολο να διακρίνουμε αν πρόκειται για μια επίδραση απευθείας από το παραμύθι του Άντερσεν ή εάν τα κείμενα δημιουργούνται από την προφορική παράδοση, απ' όπου άλλωστε και ο Άντερσεν άντλησε το υλικό του[2].

Ο Άντερσεν, όπως νωρίτερα οι αδελφοί Γκριμ, καθόρισε με το έργο του τους κανόνες του παραμυθιού για παιδιά, ως είδους, καθώς, μέσα από τη λογοτεχνική καταγραφή των λαϊκών παραμυθιών, συνετέλεσε στο να γίνουν ευρύτερα αποδεκτά από τις ανερχόμενες κοινωνικές ομάδες του 19ου αιώνα. Προσπάθησε να συνδυάσει τα παραδοσιακά μοτίβα των λαϊκών παραμυθιών με τα έντεχνα λογοτεχνικά μοτίβα των ρομαντικών παραμυθιών, βασισμένων όμως σε ένα σύστημα αξιών ολοκληρωτικά αστικό και εμπνευσμένο από τις αντιλήψεις για τις ανθρώπινες δεξιότητες και διαθέσεις.

Στην ελληνική παράδοση ο AT/ATU 562 απαντάται σπάνια και από τις υπάρχουσες καταγραφές μόνο ένα κρητικό παραμύθι φαίνεται να βρίσκεται πιο κοντά στο δημοφιλές παραμύθι του Άντερσεν. Ας σημειωθεί ότι το παραμύθι του Άντερσεν είχε μεταφρασθεί στην αρχή του 20ού αιώνα [με τίτλο *Το πυρείον*, σε μετάφραση Αιμύλιου Ειμαρμένου (Αριστοτέλη Κουρτίδη), *Διάπλασις των Παίδων*, σε τέσσερις συνέχειες (Οκτώβριος-Νοέμβριος 1901], ενώ περιληπτική αναφορά του υπάρχει από νωρίτερα (*Διάπλασις των Παίδων* 1882). Οι ελληνικές μεταφράσεις των παραμυθιών του Άντερσεν είχαν ξεκινήσει ήδη στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα στα παιδικά περιοδικά και σε ανεξάρτητες εκδόσεις, που δείχνουν τον ιδιαίτερα ευνοϊκό τρόπο με τον οποίο έγιναν δεκτά τα παραμύθια αυτά όχι μόνο από το κοινό αλλά και από τους παιδαγωγούς και λόγιους της εποχής[3]. Ωστόσο δε φαίνεται να άσκησαν σημαντική επίδραση στην ελληνική προφορική παράδοση[4].

1. Tucker, «Geist im blauen Licht», *Enzyklopädie des Märchens*, Band 5, σ. 928-933.
2. Tucker, ό.π., σ. 930.
3. Καπλάνογλου, *Ελληνική Λαϊκή Παράδοση: Τα παραμύθια στα περιοδικά για παιδιά και νέους (1836-1922)*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σ. 185-211.
4. M. Kaliambou, «Hans Christian Andersens "Reise" in Griechenland. Zur seiner Märchen seit Ende des 19. Jahrhunderts», *Fabula*, Band 46, 2005, σ. 78-88.

Με τον αμοραλισμό που διακρίνει το μαγικό αυτό παραμύθι ασχολήθηκαν, μεταξύ άλλων, οι L. Röhrich και W. Woeller, οι οποίοι τονίζουν ότι ο στρατιώτης που αποστρατεύτηκε με βίαιο τρόπο από τους ευρωπαϊκούς στρατούς του 18ου και 19ου αιώνα ανήκει στους φτωχούς και τους καταπιεσμένους, αποτελώντας μια παλαιότερη και όχι πια κατανοητή σ' εμάς μορφή. Στην αντιπαλότητα μεταξύ στρατιώτη και βασιλιά εκφράζεται η κοινωνική κριτική για τη σύγκρουση πλούσιων και φτωχών, κυρίαρχων και υπηκόων[5].

Το βασικό μαγικό αντικείμενο (το τσακμάκι) δεν αναφέρεται στις ελληνικές παραλλαγές, που το αντικαθιστούν συνήθως με ένα κλειστό κιβώτιο απ' όπου πετάγεται το μαγικό ον. Άλλοτε πρόκειται για έναν μαγικό βοηθό που φέρνει στον ήρωα (σπάνια ένας στρατιώτης, συνηθέστερα ένας νέος φτωχός ή πλούσιος που σπατάλησε την περιουσία του) τη βασιλοπούλα και τον σώζει στο τέλος.

5. Tucker, *ό.π.*, σ. 931.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 563

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 563

Η Κουκιά

AT: The Table, the Ass, and the Stick
ATU: The Table, the Donkey, and the Stick
Delarue-Tenèze: La serviette, l'âne et le bâton
Grimm no 36: Tischchen deck dich, Goldesel, und Knüppel aus dem Sack
Basile I, 1: Dell huerco
Eberhard – Boratav no 176

Η κουτσιά

Μια βολά τσ' έναν γκαιρό ήτονε ένας ζέρος τσαι μια γρζά. Αυτοί εν είχανε τίποτε να φάνε. Είντα να κάμουν, παίρνουν μισή οκά κουτσά τσαι λέει η γρζά στο ζέρο της: «Εν πάεις ακόμα, ζέρο, να τα φυτέψεις στο χωράφι μας;» «Ναι βρε γρζά, εγώ θα πάω να τα φυτέψω». Πααίνει τσαι καθίντζει από πάνω από το πηάδι τσαι τα τρώει ένα ένα. Του ξεφεύζει ένα κουκάτσι τσαι πααίνει μέσα στο πηάδι.

Φύζει τσαι πάει στης γρζάς του. «Βρε ζέρο, τα φύτεψες;» «Ναι, γρζά μου». Ηπέρασε κάμποσος τσαιρός τσαι του λέει: «Κακόμοιρε ζέρο, εν ηπήες να νηορέψεις (να επισκεφθείς) τις κουτσιές». Πααίνει τσαι είντα να δει! Το κουτσί που είχε πέσει μέσα στο πηάδι είχε ζίνει κουτσά και είχε φτάσει στον ουρανό.

Αρτσινά τσαι ανεβαίνει φύλλο - φύλλο τσαι πάει στον ουρανό, τσαι βλέπει το φεγγάρι να μαλώνει με τον ήλιο τσ' από το κακό τως ο ήλιος να φέγγει τη νύχτα τσαι το φεγγάρι τη μέρα. Ξεπεθσιέται ο ζέρος τσαι λέει: «Ο ήλιος τη μέρα τσαι το φεγγάρι τη νύχτα». «Μπράβο, βρε ζέρο, έτσι είναι». «Είντα θέλεις να σου δώκομε τώρα;» «Ό,τι θέλετε». Του δώνουνε ένα μαντηλάτσι.

Κατεβαίνει πάλι φύλλο- φύλλο τσαι πααίνει στης γρζάς του. «Να κακομοίρα γρζά, σου 'φερα ένα μαντηλάτσι». «Τσαι είντα να το κάμω;» «Τώρα θα δεις είντα θα το κάμεις». Του φωνάντζει: «Μαντηλάτσι μου σε θέλω» τσαι βλέπεις τσαι στρώνεται μια τράπεντζα ούλο φαζιά. «Έλα, τρώε τσαι μη μιλάς». Ηφάανε απ' ούλα που 'χε το τραπέντζι. Πσάνει πάλι το μαντηλάτσι τσαι χάνεται η τράπεντζα. Ε φτάνει που είχε τσαι ήτρωε, μονάχα ήθελε να καλέσω τσαι το δήμαρκο με ούλους τους συμβούλους. Πάει τους καλάει: «Ευκαρίστως

θα περάσομε» του λένε. Πάνε την άλλη μέρα ούλοι. Τους παίρνει τσαι καθίντζουνε σ' ένα δωμάτιο. Αυτοί ηβλέπανε. Ήλεε ο ένας με τον άλλο: «Ούτε φουού (φουφού) φαίνεται ούτε κατσαρόλα, ζια να δούμε είντα θα μας εκάμουνε».

Έρτσεται το μεσημέρι, φέρνει ο ζέρος το μαντηλάτσι τσαι φωνάντζει: «Μαντηλάτσι μου, σε θέλω». Βλέπουν, παιδί μου, τσαι στρώνεται ένα τραπέντζι με του Αβραάμ τα καλά. Καθίντζουνε τσαι τρώνε ούλοι τους. Ηκάτσανε μετά τσαι ηκουβεντζιάζανε. Ήρτε η ώρα να φύουνε. Ο ζέρος είχε ξεχάσει το μαντηλάτσι επάνω στο τραπέντζι. Με τη φασαρία – που τονέ χαιρετούσανε – εν είχε μπροσέξει πως ήχασε το μαντηλάτσι. Το 'χε 'ρπάξει ο δήμαρκος τσ' ήφυε πρώτος τσαι στον τόπο που ήτονε του ζέρου είχε βάλει το δικό του. Το βράδυ πααίνει να πσάσει το μαντηλάτσι του, φωνάντζει: «Μαντηλάτσι μου, σε θέλω», τίποτα αυτό. Πσος δέρνεται, πσος χτυπσέται; ο ζέρος. Τρέχει τσαι πάει στου δημάρκου. «Δώσε μου το μαντηλάτσι μου τσαι πάρε το δικό σου». «Άντε φύε από δω, παλιόζερε», τσαι τονέ διώξανε με τις κλωτσές. Πάει στο σπίτι του, ητελειώνανε από την πείνα, πααίνει στο χωράφι, ανεβαίνει πάλι φύλλο-φύλλο, βλέπει πάλι τον ήλιο με το φεγγάρι να μαλώνουνε τα ίντζα του. Τος έπε πάλι ο ζέρος: «Ο ήλιος τη μέρα τσαι το φεγγάρι τη νύχτα». «Μπράβο, ζέρο, έτσι είναι», του δίνουν πάλι μια όρνιθα, κατεβαίνει και λέει: «Είντα να την κάμω εγώ την όρνιθα;» Ώσπου να κατέβει, ο κόρφος ήτονε ζεμάτος λίρες.

Πάει πάλι στης γρζάς του. «Έλα, κακομοίρα γρζα, να χαρούμε τσαι να τρώμε κάθε μέρα αντί κουτσουλιές λίρες». Ηπλούτησε τώρα ο ζέρος τσαι λέει της γρζάς του: «Τώρα θα τηνέ πάω στο χρουσοφό να μου τηνέ μαλαματώσει». Τηνέ πάει στο χρουσοφό. «Θέλω να μου τηνέ μαλαματώσεις». «Πολύ ευχαρίστως», κάνει ο χρουσοφός. Του τηνέ 'φήνει τσαι φεύζει ο ζέρος. Το πρωί που ησηκώθητσε ο χρουσοφός, είντα να δει! Αντί κουτσουλιές ο τόπος ζεμάτος λίρες.

Αυτή είναι καλή, ηστσ' έφτητσε. Είντα να κάμει; Πσάνει μια από τις διτσές του τσαι τηνέ μαλαματώνει τσαι παίρνει αυτός την όρνιθα του ζέρου, που ήκανε τις λίρες.

Έρτσεται ο ζέρος. «Έτοιμη είναι η όρνιθά μου;» «Έτοιμη είναι», λέει ο χρουσοφός. Πλερώνει ο ζέρος τον γκόπο του τσαι φεύζει.

Ώσπου να έρτει σπίτι του, ο κόρφος του ήτανε ζεμάτος κουτσουλιές. Στρέφει πίσω τσαι του λέει: «Εν είναι αυτή η όρνιθά μου». «Άντε φύε από δω, παλιόζερε». Τσαι τόνε ντζιώχνει. Πααίνει στης γρζάς του. «Αμέ, ε φτάνει που 'κανε τις λίρες, μονάχα ήθελες να τηνέ μαλαματώσεις», τον έβαλε ετσείνη μπροστά, του ντζιάβασε κάμποσα. Ητρώανε κάνα ντζο μέρες, ύστερα ηπεινούσανε πάλι.

Πάει πάλι φύλλο-φύλλο, 'νεβαίνει στην κουτσά. Ημαλώνανε πάλι ο ήλιος με το φεγγάρι. Τους ξεχωρίντζει. «Τώρα, είντα θέλεις να σου δώσομε, ζέρο;»

«Το ματσουκάτσι». Είντα να κάμουνε, του το δίνουνε τσαι φεύζει.

Κατεβαίνει, πάει στο δήμαρκο. «Δώ' μου το μαντηλάτσι, σου λέω με το καλό». «Άντε φύε από δω, παλιόζερε, ύστερα 'πό τόσον γκαιρό ζητάς το μαντηλάτσι σου;» «Ματσουκάτσι μου, σε θέλω». Τόνε κάνουνε το δήμαρκο σαν το άκνιο (ώριμο) σύκο τσαι παίρνει τσαι το μαντηλάτσι του τσαι φεύζει.

Παάίνει στο χρουσοφό. «Δώσε μου την κότα μου με το καλό». «Άντε φύε απ' εδώ». «Σου λέω να μου τηνέ δώκεις με το καλό». «Ε σου τηνέ δώνω». «Ματσουκάτσι μου, σε θέλω». Τον κάνει τσ' αυτόνε σύσπαστο τσαι παίρνει την κότα τσαιφεύζει, τσαι πάει στης γρζάς του. «Έννοια σου», της ελέει, «τους έκαμα εγώ της καλής ώρας!»

Τσ' είχανε την κότα τους τσαι το μαντηλάτσι τους τσ' ητρώανε τσ' ηπίνανε τσ' ηξεραθυμούσανε.

Παν. Γ. Κρητικός, «Πατινιώτικα παραμύθια», *Λαογραφία* ΙΣΤ', 1956-1957, σ. 405-408. Αφήγηση Μόσχας Μπενή.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι: Η απόκτηση των μαγικών αντικειμένων

α: Φτωχός γέρος· α1: με γριά· α2: ένα φτωχό παιδί· α3: τρία αδέρφια· α4: ένα ζευγάρι με πολλά παιδιά· α5: που δεν έχουν ούτε ψωμί να φάνε· α6: ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά παρακαλά το Θεό να τους δώσει ένα παιδί, ας είναι και φίδι· η ευχή του πραγματοποιείται το φίδι τους φροντίζει, μεγαλώνοντας όμως φεύγει αφήνοντας παραγγελιά αν το χρειαστούν να το αναζητήσουν· α7: η κόρη του γέρου γίνεται γυναίκα ενός μαγικού όντος (ή ζώου)· στη συνέχεια η ίδια (ή το μαγικό ον-γαμπρός) βοηθάει τους γονείς· α8: άλλο.

β: Ο ήρωας· β1 έχει· β2: βρίσκει· β3: αγοράζει· β4: κουκί (κουκιά)· β5: φασόλι (φασόλια)· β6: που τα φυτεύει· β7: αντί να τα φυτέψει τα τρώει· β8: και λέει στη γυναίκα του ότι τα φύτεψε· β9: μόνο ένα κουκί (φασόλι) πέφτει κατά τύχη κάτω· β10: μέσα σε ένα πηγάδι· β11: ο ήρωας πουλάει το βόδι του (την κατσίκα) του για λίγα φασόλια (φασολιές), που η μάνα του θυμωμένη πετά έξω· β12: και φυτρώνει ένα δέντρο· β13: που φθάνει ως τον ουρανό· β14: σε σύντομο χρονικό διάστημα.

γ: Ο ήρωας σκαρφαλώνει στο δέντρο και συναντά ένα μαγικό ον (μαγικά όντα)· γ1: ο ήρωας συναντά το μαγικό ον (τα μαγικά όντα) στη γη· γ2: όταν ετοιμάζεται να κόψει το δέντρο· γ3: όταν παραπονιέται, επειδή ο αέρας (η

βροχή) κατέστρεψε τη σοδειά του· γ4: τον Ήλιο και το Φεγγάρι· γ5: το Φεγγάρι και ένα αστέρι (τ' αστέρια)· γ6: που μαλώνουν μεταξύ τους για το ποιος είναι ο καλύτερος· γ7: βάζουν τον ήρωα κριτή· γ8: και αυτός απαντά ότι και οι δυο είναι καλοί· γ9: ότι ο ένας από τους δυο είναι καλύτερος· γ10: άγγελο Κυρίου· γ11: τον Θεό· γ12: έναν δράκο· γ13: έναν αράπη· γ14: άλλο πρόσωπο· γ15: τα τρία αδέρφια μαθητεύουν το καθένα σε έναν διαφορετικό μάστορα· γ16: ο γέρος (η γριά) πεθαίνοντας της πείνας ζητά βοήθεια από το φίδι· γ17: από την κόρη τους (ή το μαγικό ον –γαμπρό τους).

δ: Ο ήρωας δέχεται από τα μαγικά όντα (μαγικό ον, άλλο πρόσωπο) που συνάντησε τρία μαγικά αντικείμενα· δ1: δύο μαγικά αντικείμενα· δ2: διαδοχικά· δ3: ως χάρισμα· δ4: ως ανταμοιβή, που τους έλυσε τη διαφορά· δ5: ως αντάλλαγμα, για να μην κόψει το δέντρο· δ6: το καθένα από τ' αδέρφια δέχεται από το αφεντικό του ένα μαγικό αντικείμενο ως ανταμοιβή για τις υπηρεσίες του· δ7: το φίδι δίνει στους γονείς του το μαγικό αντικείμενο· δ8: τα μαγικά αντικείμενα δίνει η κόρη (ή το μαγικό ον –γαμπρός)· δ9: ο ήρωας κλέβει τα μαγικά αντικείμενα· δ10: με τη βοήθεια ενός άλλου προσώπου.

ε: Πετσέτα που δίνει φαγητό· ε1: τραπέζι, το ίδιο· ε2: τραπεζομάντιλο, το ίδιο· ε3: μαντίλι, το ίδιο· ε4: ταψί, το ίδιο· ε5: τσουκάλι, το ίδιο· ε6: άλλο αντικείμενο που προσφέρει φαγητό· ε7: και ό,τι άλλο θέλει· ε8: κότα που κάνει χρυσά αυγά· ε9: γάιδαρο που βγάζει χρυσάφι (λίρες, φλουριά)· ε10: κόκορα, το ίδιο· ε11: άλλο αντικείμενο (ζώο), το ίδιο· ε12: κόπανο που δέρνει· ε13: άλλου είδους ξύλο, το ίδιο· ε14: μέσα σ' ένα σάκο· ε15: (νερο)κολοκύθα· ε16: από το τελευταίο μαγικό αντικείμενο βγαίνει (βγαίνουν) μαγικό ον (μαγικά όντα) που πραγματοποιεί (πραγματοποιούν) τις επιθυμίες του ήρωα.

στ: Κάθε (μερικά από τα) μαγικό(ά) αντικείμενο(α) ενεργοποιείται(ούνται) με μια συγκεκριμένη φράση και (ή) σταματά (ούν) με άλλη συγκεκριμένη φράση· στ1: το μαγικό αντικείμενο που προσφέρει φαγητό ενεργοποιείται με χτύπημα· στ2: ο μαγικός γάιδαρος ενεργοποιείται με κέντημα· στ3: μόνο το αντικείμενο που τιμωρεί ενεργοποιείται και σταματά με μια συγκεκριμένη φράση· στ4: που το υπερφυσικό ον λέει στον ήρωα· στ5: αλλά του απαγορεύει να την επαναλάβει στ6: από περιέργεια ο ήρωας (ή η γυναίκα του) λέει τη μαγική φράση στο τελευταίο μαγικό αντικείμενο και αυτό τον (την) δέρνει στ7: ο ήρωας βάζει το μαγικό αντικείμενο να δείρει τη γυναίκα του που γκρινιάζει.

ΙΙ: Η κλοπή και η επανεύρεση των μαγικών αντικειμένων

α: Ο ήρωας (ή η γυναίκα του) προσκαλεί το βασιλιά για να του κάνει το τραπέζι με τη χρήση του μαγικού αντικειμένου που βγάζει φαΐ· α1: προσκαλείται από αυτόν· α2: προσκαλεί κάποιο άλλο πρόσωπο· α3: που έρχεται με την ακολουθία του· α4: ο ήρωας βάζει σε λειτουργία το μαγικό αντικείμενο· α5: ο βασιλιάς (το άλλο πρόσωπο) ή κάποιος από την ακολουθία του με εντολή του

κλέβει το μαγικό αντικείμενο και βάζει ένα παρόμοιο στη θέση του· α6: ο βασιλιάς παίρνει με το ζόρι το μαγικό αντικείμενο· α7: δανείζεται το μαγικό αντικείμενο αλλά επιστρέφει ένα παρόμοιο· α8: ο ήρωας διαπιστώνει ότι το αντικείμενο δεν υπακούει· α9: ζητά πίσω το δικό του από τον κλέφτη αλλά αυτός τον διώχνει.

β: Ο ήρωας (ή η γυναίκα του) πηγαίνει το ζώο στο χρυσικό να το χρυσώσει· β1: στον τσαγκάρη, να του φτιάξει παπούτσια· β2: στο ράφτη, να του κάνει χρυσή φορεσιά· β3: πάει το μαγικό ζώο (αντικείμενο) σε κάποιο άλλο πρόσωπο· β4: στο οποίο το εμπιστεύεται για λίγο διάστημα· β5: και του λέει να μην επαναλάβει ορισμένες φράσεις στο μαγικό ζώο, αλλά αυτή η εντολή δεν τηρείται· β6: ο ήρωας (ή η γυναίκα του) καμαρώνει για το μαγικό αντικείμενο· β7: το μυστικό μαθαίνεται με άλλο τρόπο· β8: ο μάστορας (το άλλο πρόσωπο) κλέβει το μαγικό αντικείμενο και βάζει ένα παρόμοιο στη θέση του· β9: ο ήρωας διαπιστώνει ότι το ζώο κάνει, αντί για χρυσάφι, κουτσουλιές· β10: α9: ο ήρωας ζητά πίσω το δικό του από τον κλέφτη αλλά αυτός τον διώχνει.

γ: Ο πρώτος και ο δεύτερος αδερφός σταματούν κάθε φορά στο ίδιο πανδοχείο και ο ξενοδόχος κλέβει το μαγικό αντικείμενο και βάζει ένα παρόμοιο στη θέση του· γ1: επιστρέφοντας στο σπίτι προσκαλούν σε τραπέζι όλους τους συγγενείς (συγχωριανούς) αλλά ρεζιλεύονται.

δ: Ο ήρωας ξανακερδίζει τα δύο πρώτα μαγικά αντικείμενα (το ένα μαγικό αντικείμενο) χάρη στο τελευταίο μαγικό αντικείμενο που δέρνει τους κλέφτες μέχρι ο ήρωας να του πει να σταματήσει· δ1: ο ήρωας δεν παίρνει πίσω τα μαγικά αντικείμενα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1261 (ΣΜ 91), 15-16, περιοχή Κόνιτσας, «Η μητέρα και το παιδί της». *I:* α2, β12 (φασολιά), β13, γ, γ11, δ, δ2, δ3, ε9, ε13 (γκλίτσα), στ. *II:* α2 (τους φίλους του), α5, β3 (μυλωνάς), β8, δ.

2. ΛΑ 1278 (ΣΜ 108), 9-10, Φιλιάτες, «Ο πατέρας με το παιδί του το φίδι». *I:* α6, γ16, δ, δ2, δ7, ε10 (2 φορές), ε12, στ, στ3, στ5. *II:* β2, β5, δ.

3. ΛΑ 1308 (ΣΜ 138), 208-211, Περίβλεπτος Ζαγορίου, «Ο φτωχός και η μοίρα του». Η αρχή όπως AT/ATU 480 C* *(Ο καλός και ο κακός αδερφός). I:* α8 (ο φτωχός αδερφός), γ1, γ14 (τη μοίρα του), ε4, ε8 (κάνει λί-

ρες), ε15, ε16. *II:* α2 (τον πλούσιο αδερφό του), α6, β2 (να της φτιάξει κάλτσες), β8 (δεν τη δίνει πίσω), δ.

4. Hahn 1, 252-253, Βίτσα Ζαγορίου, «Die Schlange und ihre Eltern». *I:* α6, δ7, ε6 (χύτρα), ε7, ε9, ε13 (ραβδί). *II:* Η γριά πουλά τη χύτρα στο βασιλιά, ο γάιδαρος της φεύγει, το ραβδί χτυπά τη γριά στο κεφάλι, απομένει ο γέρος ήσυχος.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

5. ΛΑ 1267 (ΣΜ 97), 139-141, Λάρισα, άτιτλο. *I:* α2, β, β3, β4, β9, β12, γ13, δ, δ2, δ5, ε2, ε8, ε12, στ, *II:* α, α5, β1, β8, δ.

6. ΛΑ 1268 (ΣΜ 98), 109-110, Λάρισα, «Το δώρο του Θεού». *I:* α, α1, α5, γ11, δ, δ2, ε1, ε8, ε12, στ. *II:* α, α7 (δεν το επιστρέφει), β3 (γυρολόγος), β8 (δεν την επιστρέφει), δ.

7. ΛΑ 1269 (ΣΜ 99), 59-60, Λάρισα, άτιτλο. *I:* α6, δ1, δ2, δ7, ε4, ε12, ε16, στ1, στ3. *II*: α, α5, δ.

8. ΛΦ 267, 6, Ανατολή Αγιάς, «Η μαγεμένη φασολιά». *I:* α, α1, β5, β6, β12, β13, γ, γ4, γ6, γ7, γ9, δ, δ2, δ4, ε3, ε11 (κοράκι που κάνει φλουριά), ε13 (βέργα), στ7.

ΘΡΑΚΗ

9. ΛΑ 167, 88 (Μέγας, *Παραμύθια* Α΄, 79-84), Αδριανούπολη, «Ήλιος και Φεγγάρι». *I:* α, α1, γ4, γ6, γ7, γ8, δ, δ2, δ3, ε2, ε7, ε8 (κάνει φλουριά), ε13 (ξύλο), στ3, στ5, στ6. *II*: α, α3, α4, α6, β3 (να της κάνει κοτέτσι ασημένιο), β6, β8, β9, β10, δ.

10. *Θρακικά* 15, 1941, 355-358, Καστανιές, «Ο γέρος, η γριά και το γαϊδούρι». *I:* α, α1, α7, γ17, δ, δ2, δ8, ε6 (μύλο του καφέ), ε9, ε15, ε16, στ1 (γύρισμα στο μύλο του καφέ), στ2, στ5. *II:* α2 (καϊμακάμης), α3, α5, α8, α9, β3 (μυλωνά), β4, β5, β8, β10, δ.

11. Σταμούλη- Σαραντή Β΄, 165-167, Καστανιές, «Ο γέρος, η γριά, το κορίτσι, ο δράκος κι ο αγάς». *I:* α, α1, α7, γ17, δ, δ2, δ8, ε6 (χερόμυλος), ε9, ε13 (κουτί), ε16, στ2. *II:* α2 (αγάς), α6, δ.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

12. ΛΑ 1175, 69-70, περιοχή Θεσσαλονίκης, «Όποιος θέλει τα πολλά χάνει και τα λίγα». *I:* α, β9, β12, γ14 (η κουκιά), δ5, ε1, ε8, στ1. Ο γέρος θέ-

λει κι άλλα. Επειδή η κουκιά σωπαίνει, την κόβει και χάνει και αυτά που έχει.

13. ΛΑ 1247 (ΣΜ 77), 65-66, Ελευθερούπολη, «Η κουκιά». *I:* α, β3, β4, β6, β12, β13, γ, γ11, δ, δ2, ε6 (μύλος), ε9, ε12. *II:* α5, β3 (παιδιά), δ.

14. ΛΑ 1316 (ΣΜ 146), 480-481, Πολύλακκος Βοΐου, «Το γαϊδούρι, τα λιθάρια και το κολοκύθι». *I:* α7, γ17, δ8, ε6 (λιθάρια), ε9, ε15, ε16, ο λύκος λέει στο γέρο να μην κλώσει τα λιθάρια, το κάνει και βγάζουν φαγιά, να μην σουβλίσει από πίσω το γαϊδούρι, το κάνει η γυναίκα του που το πηγαίνει με φορτώματα στο πηγάδι και βγάζει λίρες, να μην ανοίξει το κολοκύθι, το ανοίγει και βγαίνουν διάβολοι που δέρνουν. *II:* α7 (δεν το επιστρέφει), β3 (μυλωνάς), β8 (το παίρνει), δ.

15. ΛΦ 1643, 7, Μέση Βέροιας, «Ο Ήλιος και το Φεγγάρι». *I:* α, α1, γ4, γ6, γ7, γ8, δ1, δ2, ε2, ε8. *II:* α (έρχεται μόνος του), α3, α4, α6. Οι γέροι μένουν με την κότα.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

16. ΛΦ 1201, 1-4, Λέσβος, «Το σουφραδέλι». *I:* α, α1, β3, β4, β7, β9 (το φυτεύει), β12, β13, γ, γ11, δ3, ε1.

17. ΛΦ 1459, 1-4, Λέσβος, «Αντουρντουκουτσκούδα». *I:* α, α1, α5, γ13, δ, δ2, δ3, ε1, ε10, ε13, στ3, στ4. *II:* α7, β, β8, δ.

18. ΣΠ 88, 1-2, Λέσβος, άτιτλο. *I:* α, α1, β4, β7, β9, β10, β12, γ13, δ, δ2, δ5, ε1, ε8, ε13 (μαγκούρα). *II:* δ.

19. Kretschmer, *LD,* 530-532, Λέσβος, «Του κτσί». *I:* α, α1, β, β2, β4, β6 (άκαρπη), β12, β13, γ, γ14 (γέρο, το Χριστό), δ, δ3, ε1, ε3, ε13 (μαγκούρα), στ, στ4, στ6. *II:* α2, α4, α5 (απλώς του τα κλέβουν), το ίδιο και με το δεύτερο αντικείμενο, δ.

β. Δωδεκάνησα

20. *Λαογραφία* ΙΣΤ′, 1956-1957, 405-408, Πάτμος, «Η κουτσιά». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

21. Hallgarten, 160-163, Ρόδος, «Die Gaben der Monate». *I:* α, β5, β10, β12, β13, γ, γ14 (δώδεκα μήνες), δ, δ2, δ4 (τους επαίνεσε), ε11 (μύλο που βγάζει χρυσάφι, χρυσό γουδί), ε13 (ραβδί). *II:* β, β8, δ.

22. Μιχαηλίδης-Νουάρος Α′, 278-282, Όθος Καρπάθου, «Η κουτσιά τσ' έρος». *I:* α, α1, β1, β4 (στέλνεται από τη γριά), β7, β9, β10, β12, β13, γ,

γ4, γ5 (φεγγάρι με αυγερινό και αυγερινό με αστροπελέκι), γ6, γ7, γ9, δ, δ2, δ4, ε3, ε10, ε12, στ, στ4, στ6. *II:* α7 (γειτόνισσα), α8, β, β8, β9, δ.

γ. Εύβοια – Σποράδες

23. ΛΦ 89, 3-5, Λιλάντιο Ευβοίας, άτιτλο. *I:* α, α1, α5, β, β2 (από Άγγελο Κυρίου), β4, β7, β9, β12, γ1, γ10, δ1, δ2, δ3, ε6 (σοφράς), ε12, στ. *II:* α, α3, α4, α5, α9, δ.

24. ΛΦ 1025, 1-4, Αμάρυνθος Ευβοίας, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β4, β6, β12, β13, γ (η γριά), γ10, δ, δ2, δ3, ε3, ε8 (γεννά φλουριά), ε15, ε16, στ3, στ4. *II:* α, α5, α8, α9, β, β8, δ.

δ. Κρήτη

25. ΛΦ 838, 15-17, Ρέθυμνο, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β4, β6, β9, β10, β12, β13, β14, γ, γ4, γ6, γ7, γ8, δ, δ2, δ4, ε5, ε8, ε13 (σκοινάκι), στ. *II:* β3 (το τσουκάλι στο γανωτή), β8, δ.

26. ΛΦ 1043, 6-8, Μοίρες, «Το κοπανάκι». *I:* α, α1, β, β1, β4, β7, β8, β9, β12, β13, γ, γ4, γ6, γ7, γ8, δ, δ2, δ4, ε1, ε10, ε12, στ, στ4, στ5, στ6. *II:* β3 (το τραπεζάκι, τον πετεινό στο μαραγκό), β5, β8, δ.

27. ΣΠ 105, 18-19, Αμάρι, άτιτλο. *I:* α, γ4, δ4, ε3, ε6 (σαγάνι), ε12, ε13 (σκοινάκι), στ.

28. Π. Ύλη, 1303β, Ρογδιά, άτιτλο. *I:* α, β4, β12, β13, γ, γ10, δ, δ2, ε4, ε11 (αρνί που βγάζει φλουριά), ε12, στ3. *II:* β, β1, δ.

29. Φραγκάκι, *Συμβολή*, 114-118, «Η τάβλα μαντίλα». *I:* α, α1, β, β3, β4, β7, β9, β12, γ14 (πουλί), δ, δ2, δ5, ε6 (τάβλα μαντίλα), ε10, ε12 (2), στ, στ6. *II:* α5, β1, β8, δ.

ε. Κυκλάδες

30. ΛΑ 1396, 37-38 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο. *I:* α, α1, γ1 (γριά), γ14 (βασιλόπουλο), ε1, στ, στ4. *II:* α6 (ο δήμαρχος). Το λέει η γριά στο βασιλιά, που στέλνει στρατό και τον αναγκάζει να το δώσει πίσω.

31. ΛΑ 1396, 413-415 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο. *I:* α, β4, β6, β12, β13, γ4, γ6, δ, δ2, δ4, ε6 (βέργα που φέρνει τραπέζι με φαγιά), ε10, ε12. *II:* β, β8, δ.

32. ΛΑ 1396, 475-477 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο. *I:* α, α1, β4, β6, γ14 (κουκιά), δ, δ2, ε3 (λίρες), ε10, ε12. *II:* α6, δ.

33. ΛΑ 1396, 479-482 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο. *I:* α, α1, β3, β4, β6, β12, β13, γ4, γ6, δ, δ4, ε3, ε10, ε12, στ7.

34. ΛΑ 2304, 215-219, Μήλος, άτιτλο. *I:* α, α1, β4, β9, β10, β12, β13, γ, γ4, γ6, γ7, γ8, δ, δ4, ε3, ε10, ε12, στ3. *II:* β8 (γείτονες), δ.

35. ΛΦ 164, 1-4, Άνδρος, «Η κουκιά». *I:* α, α1, β1, β4, β6, β12, β13, γ, γ14 (φύλακα), δ, δ2, δ3, ε1 (μέσα σε κουτί), ε10, ε13 (ρόπαλο), στ, στ4, στ7. *II:* α, α3, α4, α7, β1, β8, δ.

36. ΛΦ 1777, 1-6, Μύκονος, «Βουρ-βουρ κουτσουκούδα». *I:* α, α1, β1, β4, β6, β12, γ14 (νέος, ο ήλιος), δ, δ2, δ5, ε1, ε10, ε13, στ, στ4, στ6. *II:* α, α1, α3, α4, α5, β, β8, β10, δ.

37. *ΝΕΑ* Β΄, 1874, 58-66, Νάξος, «Ο ράβδος». Ο γέρος κατεβαίνοντας σ' ένα πηγάδι βγαίνει στο παλάτι των δράκων κι αρπάζει το «ψιψινάκι» που βγάζει φαγιά· αλλάζοντάς το με το «ράβδο» που έχει κάποιος άλλος άνθρωπος τον σκοτώνει και παίρνει πίσω το ψιψινάκι· με το ράβδο σκοτώνει και το βασιλιά που του πήρε το ψιψινάκι και όλους τους εχθρούς του. Ο ράβδος σκοτώνει όλους τους ανθρώπους της πολιτείας. Μπαίνοντας σε καΐκι για να πάει σε άλλη πολιτεία πέφτει αστροπελέκι και τον σκοτώνει.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

38. ΛΑ 1212 (ΣΜ 42), 23-26, Ζάκυνθος, «Μύθος της κουκιάς». *I:* α, α1, β4, β9, β10, β12, β13, γ, γ11, δ, δ2, ε8, ε6 (βέργα - τραπέζι με φαγητά), ε12. *II:* α2, α5, β1, β8, δ.

39. ΛΑ 1218 (ΣΜ 48), 37-38, Κεφαλονιά, «Μια αλεπού και τρεις αμυγδαλιές». Από τα αμύγδαλα που έδωσε ο σκαντζόχοιρος στην αλεπού φυτρώνουν αμυγδαλιές που της δίνουν: μαντίλι (φαγιά), γάιδαρο (τον τρώει ο λύκος), κόπανο. Με τον κόπανο παίρνει πίσω το κλεμμένο αντικείμενο, σκοτώνει και το λύκο και του βγάζει από την κοιλιά το γάιδαρο.

40. ΛΑ 2067 Γ΄, 47-52, Κεφαλονιά, «Η κότα με τα φλουριά». *I:* α6, δ7, ε4, ε8 (φλουριά), ε12, ε16. *II:* α5, β, β8, δ.

41. ΛΑ 2067 Γ΄, 77-82, Κεφαλονιά, «Ο καλός μυλωνάς». *I:* α3, γ15, δ6, ε6 (σακί), ε9, ε13 (ραβδί). *II:* γ, δ.

42. ΛΑ 2344, 149-156, Οθωνοί Κέρκυρας, «Μπάκα τη μπαταγιόν». *I:* α2, β4, β6, β12, γ14 (γέρος που βγαίνει απ' την κουκιά), ε, ε11 (αρνί), ε13 (μπαστούνι), στ3. *II:* β3 (καλόγεροι), β8, δ.

43. ΛΦ 1386, 1-4, Ζάκυνθος, «Ο κόπανος». *I:* α4, β, β2, β12, β13, γ, γ10, δ, δ5, ε6 (μεσάλλα), ε10, ε12, στ, στ4, στ6. *II:* α2 (αστυνόμο), α4, α5 (δεν βάζει άλλο στη θέση του), α9, β3 (γείτονας), β8, β10, δ.

44. *Λαογραφία* ΙΑ΄, 1934- 1937, 485-487, Ζάκυνθος, «Τα κυπαρισσόμηλα». *I:* α, β, β2 (κυπαρισσόμηλα), β6, β12 (τρία κυπαρίσσια), γ (οι τρεις κόρες

του γέρου διαδοχικά), γ10 (ζητούν από το Θεό βοήθεια για τη φτώχεια τους), ε6 (βίτσα), ε10, ε12, στ. *II:* α9, β2 (ο ράφτης φτιάχνει φορεσιά για το γέρο), β4, β8, β9, β10, δ.

45. Schmidt, 114-115, Ζάκυνθος, «Tischtuch und Goldhuhn». *I:* α, γ1, γ10, δ (από την κυρά της γης και της θάλασσας, στην οποία τον έστειλε ο καλός του άγγελος), δ1, ε2, ε7, ε8, στ. *II:* α6, η κυρά της γης και της θάλασσας παρουσιάζεται στο τέλος και εξαφανίζει το βασιλιά που πήρε τα μαγικά αντικείμενα από το γέρο.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

46. ΛΑ 1186 (ΣΜ 16), 172-174, Πύργος Ηλείας, «Η κουκιά». *I:* α2, β, β3, β4, β9, γ, γ13, δ, δ2, ε6, ε8, ε12, στ. *II:* α, α5, β1, β8, β10, δ.

47. ΛΑ 1187 (ΣΜ 17), 49-52, Πύργος Ηλείας, «Οι τρεις αδελφοί». *I:* α3, γ15, δ6, ε1, ε9, ε13 (ραβδί), στ3.

48. ΛΑ 1188 (ΣΜ 18), 93-95, Ηλεία, άτιτλο. *I:* α, γ, γ11 (παρακαλά το Θεό να τον βοηθήσει στη φτώχεια του), ε6 (βεργούλα που βγάζει χρυσάφι), ε11 (αρνάκι που βγάζει χρυσάφι), στ1, στ6. *II:* α5, β, β8, δ.

49. ΛΑ 1206 (ΣΜ 36), 11-12, Σουλινάρι Κορινθίας, « Η κότα με τα φλωριά». *I:* α6, δ7 (στη γριά που το φροντίζει), ε4, ε8, ε13 (βέργα), ε16, στ6. *II:* α6, β, β8, δ.

50. ΛΑ 1222 (ΣΜ 52), 79-84, Μελιγαλάς, «Η κότα με τα φλουριά της». *I:* α6, δ7, ε4, ε8 (φλουριά), ε12, ε16, στ3. *II:* α6, β, β8, δ.

51. ΛΑ 1277 (ΣΜ 107), 65, Τρόπαια, άτιτλο. *I:* α2, β, β1, β5 (φασολιές), γ1, γ13, ε8, ε12.

52. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 23-31, Κυπαρισσία, «Το μαγικό τραπέζι». *I:* α3, γ15, δ6, ε1, ε9, ε13 (μπαστούνι), ε14, στ3. *II:* γ, δ.

53. ΛΑ 1282 (ΣΜ 112), 407-410, Κυπαρισσία, άτιτλο. *I:* γ14 (σατανάδες), ε6 (ποτήρι), ε9, ε12. *II:* α5, β8 (το κλέβουν στο πανηγύρι), δ.

54. ΛΦ 160, 1-2, Μαραθέα Γυθείου, «Ο γέρος και ο δράκος». *I:* α, α1, α5, β, β1, β4, β6, γ1, γ3 (επειδή βρίσκει όλα τα κουκιά του φαγωμένα), γ12, δ1, δ2, ε8, ε13 (σπαθάκι). *II:* α2 (βεζίρη), α4, α7, α8, α9, δ.

55. ΛΦ 198, 1-4, Ζευγολατιό Μεσσηνίας, «Ο γέρος και το φίδι». *I:* α6, γ16, δ7, ε6 (κούπα), ε9, ε12 (και βγάζει και φαΐ), στ1. *II:* α, α3, α4, α5, α8, β8 (του το αλλάζουν στο παζάρι), ο κόπανος σκοτώνει τη γυναίκα του ήρωα.

56. ΛΦ 348, 40-42, Ηλεία, άτιτλο. *I:* α2, γ12, δ9, δ10 (της γριάς σκλάβας του δράκου), ε6 (ασημόκουπα), ε11 (μαγικό ραβδί) στ. *II:* α1, α5. Με το

μαγικό ραβδί ο ήρωας σκοτώνει το δράκο και κάνει καλά την κόρη του βασιλιά, που του επιστρέφει την κούπα και του δίνει την κόρη του γυναίκα.

57. ΛΦ 558, 5-6, περιοχή Γυθείου, «Τα κουκάκια». *I:* α, α1, β4, β6, γ14 (ψάρι), γ3, δ1, δ2, ε8 (χρυσάφι), ε13 (μαγκούρα), στ3. *II:* β, β8, δ.

58. ΛΦ 1015, 17-20, Κακόρευμα Πυλίας, «Βουρ κοπανάκο μου». *I:* α2, β, β3, β4, β9, β12, γ, γ13, δ, δ2, δ3, [ε6 (ντουβαλίθι)], ε8, ε12, στ, στ4. *II:* α, α6, β, β8, β9, δ.

59. ΛΦ 1707, 1-4, περιοχή Καλαμάτας, άτιτλο. *I:* α, α1, α5, γ1 (όταν παραπονιέται για τη φτώχεια του), γ13, δ1, δ2, δ3, ε2, ε12, στ1, στ3, στ4. *II:* α, α3, α4, α5, α8, δ.

60. ΛΦ 1770, 9-12, Ερμιόνη, «Το κουκί και το ρεβίθι». *I:* α, β4, β6, β12, β13, γ, γ14, δ1, δ2, ε3, ε12, στ3 στ6. *II:* α, α5, δ.

61. ΛΦ 1843, 9-10, Πάτρα, «Ο μαγικός πετεινός». *I:* α, α1, β, β1, β4, β6, β9, β10, β12, β13, β14, γ, γ4, γ5, γ6, γ8, δ, δ2, δ4, ε4, ε10, στ, στ4. *II:* β2, β8, β9, δ1.

62. ΣΠ 111, 1-2, περιοχή Μάνης, άτιτλο. Τα βόδια τρώνε τις φακές του γέρου. Η Μοίρα τον αποζημιώνει. *I:* α, γ14 (Μοίρα), ε3, ε10, ε12.

63. Ταρσούλη, 28-36, Κορώνη, «Η κουκιά». *I:* α8 (ακαμάτης), β, β3, β4, β9, β12, β13, β14, γ, γ13, δ, δ2, ε2, ε8, ε12, στ3. *II:* α, α3, α4, α5, β1, β8, δ.

64. Φλούδας Γ′, 200-201, Βυζίκι, «Του χρυσού η δίψα». Ο φτωχός εύχεται να γίνει πλούσιος για να βοηθά τους φτωχούς. Βρίσκει πορτοφόλι που ανοίγοντάς το βρίσκει και από ένα φλουρί. Ο φτωχός συνεχώς το ανοίγει και βγάζει φλουριά. Ούτε τρώει ούτε κοιμάται. Τον βρίσκουν πεθαμένο από την πείνα.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

65. ΛΑ 1216 (ΣΜ 46), 59-60, Γραμματικό Μεσολογγίου, άτιτλο. *I:* α, γ14 (ένας άνθρωπος), ε10, ε13 (μαγκούρα). *II:* β3, β8, δ.

66. ΛΑ 1256 (ΣΜ 86), 91-93, Κατούνα, «Γριά, παιδί και κόπανος». *I:* α2, β4, β6, β12, γ13, δ, δ2, ε, ε8, ε12, στ3. *II:* α5, β1, β8, δ.

67. ΛΑ 1256 (ΣΜ 86), 95-97, Κατούνα, «Γραία και παιδί». *I:* α2, δ, δ2, ε6 (μεσάλι), ε8, ε12.

68. ΛΑ 1273 (ΣΜ 103), 87-88, Θίσβη Θηβών, «Το τραπέζι με πολλά φαγητά». *I:* α, α1, γ1, γ11 (Χριστό), δ1, δ2, δ3, ε6 (ξύλο), ε13, στ1, στ3. *II:* β8, δ.

69. ΛΑ 1273 (ΣΜ 103), 93-94, Θίσβη Θηβών, «Ο βούρδουλας». *I:* α6, γ16, δ, δ2, δ7, ε1, ε8, ε13, στ1, στ3. *II:* α, α5, β1, β8, δ.

70. ΛΑ 1273 (ΣΜ 103), 127-128, Θίσβη Θηβών, «Η βούρδουλα». *I:* α6, γ16, δ, δ2, δ7, ε1, ε8, ε13, στ1, στ3. *II:* α, α5, β1, β8, δ.

71. ΛΦ 236, 33-34, Θήβα, άτιτλο. *I:* α, α1, α5, γ1, γ11, δ, δ2, δ3, ε1, ε10 (κάνει φαγητά), ε12, στ, στ4, στ6. *II:* α, α4, α5, δ.

72. ΛΦ 643, 14-17, Ελαία Φωκίδας, άτιτλο. *I:* α6, γ16, δ7, ε1, ε9, ε12, ε14, στ1, στ2, στ6. *II:* α5 (ο βασιλιάς, λέγοντας ότι πουλά τάχα μαγικά τραπέζια, ξεγελά τη γριά που το ανταλλάσσει με το δικό της, οι υπηρέτες του βασιλιά αλλάζουν το μαγικό γάιδαρο), δ.

73. ΛΦ 725, 7-8, Ευρυτανία, «Το ραβδί κι ο ξενοδόχος». *I:* α3, γ15, δ6, ε1, ε9, ε13 (ραβδί), ε14, στ, στ4. *II:* γ, δ.

74. ΛΦ 1282, 1-6, Ευρυτανία, «Το πάθημα της φιδομάνας». *I:* α6, γ16 (η γριά), δ, δ7, ε6 (μισάλι), ε9, ε12, στ6, στ, στ4. *II:* α, α4, α5, α8, β4, β5, β8, δ.

75. ΛΦ 1864, 11-14, Λιβαδειά, «Ένας φτωχός ξυλοκόπος». *I:* α8 (ξυλοκόπος), γ14 (νεράιδες), ε1, ε11 (χρυσό σκαμνί), στ. *II:* α, ο βασιλιάς θέλει να το πάρει αλλά κολλά στην καρέκλα, κολλούν όλοι και μόνο αυτός μπορεί να τους ξεκολλήσει [πβ. AT/ATU 571 *(Όλοι μαζί κολλημένοι)*]. Ο ξυλοκόπος ξεχνιέται και μαρτυρά το μυστικό. Ξαναγίνεται φτωχός.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

76. ΚΜΣ, 1-9, Κρώμνη 39, «Ο γέρος και το στάρι». *I:* α, β6 (σιτάρι), μεγάλη βροχή καταστρέφει τη σοδειά, β12, γ6, γ7, γ8 (και οι τρεις καλοί), γ14 (τρία παλικάρια πάνω στο δέντρο), δ, δ2, δ4, ε2, ε10, ε13 (ραβδί). *II:* α, α5, β, β8, δ.

β. Πόντος

77. *Αρχείον Πόντου* ΙΖ′, 1952, 179-183, Κοτύωρα, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 460B *(Η αναζήτηση της Τύχης)*, βλ. παρ. αρ. 35. *I:* α4, γ14 (η μάνα του Ήλιου), δ1, δ2, ε, στ, ε12. *II:* την παίρνει ο βασιλιάς, δ.

γ. Καππαδοκία

78. ΚΜΣ, ΚΠ 356, 4329-4340, Φάρασα, «Ο Γιαλούς». Η αρχή όπως AT/ATU 311 (*Της κάτω γης ο αφέντης)*, βλ. παρ. αρ. 116. (Ο Γιαλούς αρπάζει ένα κορίτσι από τον πατέρα του και το φέρνει στη σπηλιά του. Με την επιμονή της γυναίκας του ο πατέρας έρχεται στη σπηλιά), γ14 (Γιαλούς), δ, δ2, ε1, ε9, ε15, ε16, στ3, στ7. *ΙΙ:* β3 (ο γιος του ιδιοκτήτη του χαμάμ), β8, δ. Ξαναπηγαίνει στη σπηλιά και η κόρη του τον ακολουθεί. Ο Γιαλούς που έρχεται να την πάρει, πέφτει σε καζάνι με βραστό νερό.

79. Dawkins, *MG in AM*, 375-379, Ουλαγάτς, άτιτλο. *Ι:* α7, γ17, δ8, ε6 (πιάτο), ε9, ε13 (τοπούζι), ε16, στ, στ5, στ6. *ΙΙ:* β3 (στον ιδιοκτήτη του χαμάμ), β4, β5, β8, δ.

80. Dawkins, *MG in AM*, 545 -549, Φάρασα, άτιτλο. *Ι:* α8 (φτωχοί γονείς με ένα παιδί), γ14 (ο δάσκαλος του παιδιού τους), δ, δ2, ε1, ε9, ε15, ε16, στ, στ4. *ΙΙ:* α, α4, α6, β3 (βοσκό), β8, δ.

81. Dawkins, *MG in AM,* 561-565, Φάρασα, άτιτλο. *Ι:* α7 (η γριά τάζει τη θυγατέρα της στο δράκο που της πήρε στο δάσος το σχοινί), γ17 (φαγιά και άλλα δώρα).

ΚΥΠΡΟΣ

82. ΛΦ 67, 1-7, Πάχνα Λεμεσού, «Τα τρία αέρκια». *Ι:* α3, γ15, δ6, ε1, ε9, ε13 (μαγκούρα), στ. *ΙΙ:* γ, δ.

83. ΛΦ 459, 1-5, «Το κελαρούϊν». *Ι:* α2 (γιος της γριάς φαλακρός και τεμπέλης), γ14 (πέρδικα που έχει σώσει), ε3, παντρεύεται την αρχοντοπούλα.

84. ΛΦ 500, 1-3, Πάφος, «Τα μαεμένα φασούλια». *Ι:* α2, β11, β12, β13, γ, γ12, δ1, δ2, δ9, δ10 (της γριάς που τον κρύβει), ε8, ε11 (κάσα με χρυσές λίρες), ο δράκος τον κυνηγά αλλά πέφτει από τη φασολιά και σκοτώνεται.

85. ΛΦ 634, 79-85, «Η φασολιά τζαι ο δράκος». *Ι:* α2, β11, β12, γ, γ12, δ2, δ9, δ10 (της γυναίκας του δράκου που τον κρύβει), ε8, ε11 (σακούλι με χρήματα, τύμπανο που όταν το αρπάζει ειδοποιεί το δράκο που τον κυνηγά, ο ήρωας κόβει τη φασολιά και ο δράκος πέφτει και σκοτώνεται.

86. ΛΦ 995, 1-3, «Τα παιδκιά του φτωχού». *Ι:* α3, γ15, δ6, ε1, ε9, ε13 (ματσούκι), στ, στ4. *ΙΙ:* γ, δ.

88. Κληρίδης Ι, 42-44, Δάλι, «Το σερομυλούιν». *Ι:* α, α1, β (η γυναίκα του), β2, β4, β6 (ο ήρωας), β12, β13, β14, γ, γ6, γ7, γ8, γ14 (το χειμώνα και το καλοκαίρι), δ4, ε6 (μύλο), ε7. *ΙΙ:* α (έρχεται μόνος του), α4, ανταλλάσει το μαγικό αντικείμενο με ένα γάιδαρο, που βγάζει πρόσκαιρα χρυσά αλλά σύντομα σταματάει. Ο μύλος αντί για φαγητά βγάζει αράπηδες που

δέρνουν το βασιλιά. Η γριά ανεβαίνει στην κουκιά, βρίσκει το χειμώνα και το καλοκαίρι να μαλώνουν και τους κατηγορεί και τους δυο. Δέχεται σακούλα με φίδια που την πνίγουν [πβ. AT *480 *(Οι δυο γριές και οι δώδεκα μήνες)*]. Ο γέρος παίρνει πίσω το χερομυλάκι από το βασιλιά.

89. Κληρίδης I, 44-45, Λυσόν Πάφου, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β4, β7, β9, β12, β13, γ, γ4, γ6, γ7, γ9, δ, δ2, ε3, ε7, ε10, ε13 (βερκούν), στ7.

87. Κληρίδης III, 10-12, Δάλι, «Ο Βουρπανάκος». *I:* α2 (τριπίμαχος), β12 (κουκιά), β13, γ, γ12, δ, δ2, δ3, ε2, ε8 (κανονικά αυγά), ε13 (σεπαρνούιν), στ, στ4. *II*: α1, α4, α5, α8, β1 (πάει να φτιάξει παπούτσια για τον εαυτό του), β7 (ο τσαγκάρης το έχει ακούσει), β8, δ.

90. *Κυπριακά Γράμματα* 14, 1949, 316-317 (*Κυπριακαί Σπουδαί* 23, 1959, 42-44). «Ο σιειμώνας τζαι το καλοτζαίρι» . *I:* α, α1, β, β2, β4, β6, β12, β13, β14, γ (χειμώνα και καλοκαίρι), γ6, γ7, γ8, δ4, ε6 (χερόμυλο), στ. *II:* Ο βασιλιάς ανταλλάσσει το χερόμυλο με ένα γαϊδούρι που βγάζει χρυσά αλλά το επιστρέφει όταν θέλοντας να το δοκιμάσει βγαίνουν από μέσα μαύροι και τον δέρνουν. Η συν. όπως AT *480: η γριά ανεβαίνει με τη σειρά της στην κουκιά και όταν ο χειμώνας και το καλοκαίρι τη ρωτούν ποιος είναι ο καλύτερος, τους κατηγοράει και τους δυο. Της δίνουν σακούλα με φίδια που την πνίγουν.

ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ

91. Taibbi-Caracausi, 398-402, Bova, «Τα σάκκη ντιαντεμμένα». Για τον καλό λόγο που είπε ο γαϊδουριάρης στις νεράιδες που χορεύανε στ' αλώνι, του δίνουν το χάρισμα το σακί του με το αλεύρι να μην αδειάζει ποτέ. Πρέπει όμως να κρατήσει το μυστικό απ' όλους. Η γυναίκα του επιμένει να το μάθει. Το σακί αδειάζει.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

92. Γεώργιος, 36-37, «Το ανδρόγυνον που δεν έκαμνε παιδιά». *I:* α6, δ7, ε4, ε8 (φλουριά), ε12, ε16, στ1, στ6. *II:* (α5), β, β8, δ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT / ATU 563

Το παραμύθι *Το τραπέζι, ο γάιδαρος και η μαγκούρα* (*The Table, the Ass and the Stick*, AT 563) αποτελεί έναν από τους πιο διαδεδομένους στην Ευρώπη και στην Ασία παραμυθιακούς τύπους. Συναντάται στην Αφρική και μεταφέρθηκε στη Β. και Ν. Αμερική.

Ένας φτωχός άνδρας και η γυναίκα του δεν έχουν καθόλου φαΐ εκτός από ένα φασόλι (το βρίσκουν ή τους το δίνουν ως ελεημοσύνη) το οποίο φυτεύουν αντί να το φάνε. Φυτρώνει ένα ψηλό δέντρο στο οποίο ο ήρωας σκαρφαλώνει δυο διαδοχικές φορές και φθάνει σε έναν ανώτερο κόσμο· εκεί συναντά μια υπερφυσική μορφή που τον λυπάται για τη φτώχεια του και του δίνει κάθε φορά από ένα αντικείμενο που παρέχει τροφή· όταν του τα κλέβουν ανεβαίνει και μια τρίτη φορά και δέχεται μια μαγκούρα που δέρνει, με την οποία υποχρεώνει τους κλέφτες να του επιστρέψουν τα δύο πρώτα αντικείμενα.

Αυτά τα δημοφιλή και στην ελληνική παράδοση παραμύθια, τα οποία λέγονται και σε πιο πρόσφατα χρόνια, εξίσου από άνδρες και από γυναίκες, παρουσιάζουν μιαν αξιοθαύμαστη σταθερότητα στην παραμυθιακή δομή τους, τη διάταξη των επεισοδίων και των επιμέρους στοιχείων τους. Βασικές διαφοροποιήσεις συναντούμε μόνο στο εισαγωγικό επεισόδιο ως προς τον τρόπο απόκτησης (ή ανεύρεσης) του μαγικού αντικειμένου. Η συνηθέστερη εισαγωγή εμφανίζει ένα πάμφτωχο γέρικο ζευγάρι. Φυτεύουν ένα κουκί (φασόλι) ή αυτό τους πέφτει κατά λάθος στο πηγάδι και φυτρώνει ένα δέντρο που φτάνει έως τον ουρανό [όπως στον AT 1960D *(The Great Vegetable)*, με αγώνα ψευδολογίας]. Σκαρφαλώνοντας έως την κορφή ο γέρος συναντά στον ουρανό τους δωρητές (ήλιο και φεγγάρι που μαλώνουν, τους αγγέλους, ένα δράκο, έναν αράπη), που του χαρίζουν το μαγικό αντικείμενο. Τα μαγικά αντικείμενα είναι συνήθως τρία: ένα τσουκάλι (τραπεζομάντιλο, πετσέτα) που βγάζει φαγητά, μια κότα με τα χρυσά αυγά (πετεινός ή γάιδαρος που κάνει λίρες), ένα μπαστουνάκι που δέρνει και σπανιότερα κάποιο άλλο αντικείμενο. Αυτά όμως μπορούν να αποκτηθούν και με άλλους τρόπους, όχι στον ουρανό αλλά στη γη: ένας γέρος εγκαταλειμμένος από τα παιδιά του, δέχεται ως χάρισμα το μαγικό αντικείμενο, ένα άτεκνο ζευγάρι μετά από την άστοχη ευχή του αποκτά για παιδί ένα φίδι που μεγαλώνοντας φεύγει· όταν οι δυο γέροι του ζητούν βοήθεια, αυτό τους προμηθεύει το μαγικό αντικείμενο. Σε άλλες περιπτώσεις η εμφάνιση του δωρητή γίνεται με τη γνωστή μαγική επίκληση του ονόματός του «Ώχου μου». Άλλοτε η εισαγωγή αφορά μια φτωχή οικογένεια που ο άντρας φεύγει σε αναζήτηση δουλειάς.

Το μοτίβο ενός γιγάντιου δέντρου που φθάνει σε έναν ανώτερο κόσμο υπάρχει σε μύθους και παραμύθια. Η Iona και ο Peter Opie αναφέρονται στα βιβλικά προηγούμενα του Πύργου της Βαβέλ και της Σκάλας του Ιακώβ ως παραδείγματα ανόδου σε ένα ουράνιο βασίλειο. Αναφέρουν επίσης το δέντρο Yggdrasil των Νορβηγικών μύθων και το Bo-tree (Bodhi tree) του Βούδα. Άλλες αναφορές κατατάσσονται στο μοτίβο A652, *Worldtree* στον *Motif-Index* του Stith Thompson[1]. Στους μύθους η εικόνα του γιγάντιου δέντρου που φθά-

1. S. Thompson, *The Motif – Index of Folk Literature*, 6 vols., Indiana UP, Bloomington 1955-58.

νει από έναν κόσμο σε έναν άλλο, τονίζει εξίσου το διαχωρισμό και την δυνατότητα επικοινωνίας μεταξύ των κόσμων[2]. Αναφορές του μοτίβου F54, *Tree to upper world* προέρχονται από την Ευρώπη, Ασία, Αφρική και τα νησιά του Ειρηνικού. Ο A. Aarne που μελέτησε τον AT 563[3] θεωρεί ότι η εισαγωγή με το μοτίβο της κουκιάς που φθάνει έως τον ουρανό δεν είναι χαρακτηριστική του παραμυθιακού τύπου AT 563, καθώς απαντάται και σε άλλους τύπους. Στον παραμυθιακό τύπο AT 468 (*The Princess of the Sky – Tree)*, που απαντάται στην ουγγρική παράδοση και σε περιοχές γειτονικές στην Ουγγαρία, ο ήρωας σκαρφαλώνει σε ένα δέντρο, που φθάνει ως τον ουρανό για να σώσει μια κλεμμένη πριγκίπισσα. Το επεισόδιο του σκαρφαλώματος πάνω στο δέντρο θεωρείται από τους Ούγγρους ερευνητές ως προερχόμενο από την πρωτο-ουγγρική σαμανιστική πίστη και πρακτική[4]. Άλλος παραμυθιακός τύπος που περιγράφει το ανέβασμα στον ουρανό από ένα φυτό είναι ο AT/ATU 804A *(The Beanstalk to Heaven)*.

Η δημοφιλέστερη νεότερη εκδοχή του γιγάντιου δέντρου παρουσιάζεται στο παραμύθι *Ο Τζακ και η φασολιά*, ένα από τα πιο γνωστά παραμύθια της αγγλικής γλώσσας. Πρόκειται για ένα λαϊκό παραμύθι που από το 1809 κυκλοφορούσε και ως δημοφιλές λαϊκό βιβλίο, ενώ στη συνέχεια διασκευάστηκε σε παιδικά βιβλία, ανθολογίες, κινηματογραφικά και θεατρικά έργα. Από κάποιο αγγλικό παιδικό ή λαϊκό βιβλίο φαίνεται ότι επηρεάστηκαν και οι δύο μόνο παραλλαγές στο ελληνικό corpus που φαίνεται να ακολουθούν την πλοκή του παραμυθιού *Ο Τζακ και η φασολιά* (και οι δύο παραλλαγές από την Κύπρο).

Η εισαγωγή του δέντρου που φθάνει ως τον ουρανό απαντάται στους παραμυθιακούς τύπους AT/ATU 563 και AT/ATU 555 από διάφορα μέρη της Ευρώπης, ιδιαίτερα τη Γαλλία, την Ιταλία, την Ελλάδα, το Βέλγιο, την Καταλονία, και σπανιότερα στις σλαβικές χώρες.

Όπως φαίνεται και από τον παραμυθιακό τύπο AT/ATU 555 *(The Fisherman and his Wife)*, αυτό το μοτίβο ταιριάζει σε ένα παραμύθι όπου ο πάμφτωχος ήρωας πηγαίνει να παραπονεθεί για τη φτώχεια του στον ίδιο τον Θεό[5].

Ο σπόρος απ' τον οποίο φυτρώνει το γιγάντιο δέντρο στις ελληνικές παραλλαγές είναι συνήθως ένα κουκί και σπανιότερα ένα φασόλι. Στην ελληνική λαϊκή παράδοση τόσο τα κουκιά όσο και τα φασόλια αποτελούν το φαγητό των φτωχών, μαρτυρούν τη φτώχεια ενός νοικοκυριού. Σε ένα σκυριανό παραμύθι[6]

2. Ch. Goldberg, «The Composition of 'Jack and the Beanstalk'», *Marvels and Tales* 15, 2001, σ. 11-26.

3. A. Aarne, «Die Zaubergaben. Eine vergleichende Märchenuntersuchung», *Journal de la Société finno-ougrienne* 27, σ. 1-96.

4. Dégh Linda, *Hungarian Folktales: The Art of Zsuzsanna Palk*, Garland, New York 1995, 121.

5. Goldberg, *ό. π.*, 2001, σ. 17.

6. Ν. Πέρδικα, *Σκύρος. Μνημεία του λόγου του λαού*, τ. ΙΙ, Αθήνα 1943, σ. 158.

μια νύφη βασανίζεται από την πεθερά της που δεν την αφήνει να φάει· πεθαίνοντας από την πείνα δεν έχει άλλο φαγητό από ωμά κουκιά. Τρώγοντάς τα βρωμάει το στόμα της και ο άντρας της δεν την πλησιάζει.

Στις ελληνικές παραλλαγές του AT/ATU 563 οι αφηγητές τονίζουν εμφατικά, όπως είδαμε στα εισαγωγικά επεισόδια, τη φτώχεια των ηρώων που είναι τις περισσότερες φορές γέροι, ανήμποροι και πεινασμένοι. Ορισμένες φορές αναζητούν βοήθεια σε μια θρησκευτική μορφή, τον Θεό ή έναν άγγελο, άλλοτε στο φίδι, το παιδί που απόκτησαν μετά από την άστοχη ευχή τους. Η επιμονή στο στοιχείο της φτώχειας των ηρώων επανέρχεται και στη συνέχεια του παραμυθιού, όπου η κλοπή του μαγικού αντικειμένου δεν γίνεται συνήθως από κάποιο πρόσωπο εξίσου φτωχό με τον αρχικό κάτοχο, αλλά από κάποιον πλούσιο και πλεονέχτη (το βασιλιά του τόπου).

Το επεισόδιο της ανταλλαγής της αγελάδας για λίγα φασόλια που συναντάμε σε ορισμένες ελληνικές παραλλαγές, υπάρχει και στο παραμύθι *Ο Τζακ και η φασολιά*. Ένας άνθρωπος ανταλλάσσει την αγελάδα του με κάτι που φανερά έχει μικρότερη αξία και στον παραμυθιακό τύπο AT/ATU 1415 *(Lucky Hans)*, όπου έχουμε διαδοχικές τέτοιες ανταλλαγές. Σε ένα άλλο, σύνηθες στην ευρωπαϊκή παράδοση, εισαγωγικό επεισόδιο, ο φτωχός ανεβαίνει στον ουρανό για να παραπονεθεί στον άνεμο που του κατέστρεψε τη σοδειά· το επεισόδιο αυτό απαντάται σπάνια και με υπαινικτικό μάλλον τρόπο στις ελληνικές παραλλαγές.

Στις ελληνικές παραλλαγές ένα από τα μαγικά αντικείμενα, που συνήθως αποκτά ο ήρωας, είναι η όρνιθα με τα χρυσά αυγά (ή ένας πετεινός που κάνει λίρες). Το θέμα του πουλιού με τα χρυσά αυγά φαίνεται, ότι αποτελεί νεότερη εκδοχή του μοτίβου της κατανάλωσης του πουλιού, που έχουμε σε άλλα παραμύθια [πχ. AT/ATU 567 *(Το μαγικό πουλί)*], όπου η όρνιθα καταναλώνεται από τους ήρωες, που με αυτόν τον τρόπο αποκτούν μαγικές ιδιότητες ή πλούτη), μοτίβο που αντικαθρεφτίζει την αρχέγονη συνήθεια των τοτεμικών γευμάτων, που γίνονταν για να μεταλάβουν τα μέλη της φυλής τις θαυμαστές ιδιότητες του τοτέμ[7].

Στις παραλλαγές του AT/ATU 563 το μαγικό αντικείμενο παράγει μόνο του ό,τι ζητήσει ο κάτοχός του, σε αντίθεση με τα μαγικά αντικείμενα του AT/ATU 560 *(Το μαγικό δαχτυλίδι)*, AT/ATU 561 *(Το μαγικό κεράκι / Αλαντίν)* και AT/ATU 562 *(Το μαγικό κασελάκι)*, απ' όπου εμφανίζεται ένα μαγικό ον που πραγματοποιεί τις επιθυμίες του ήρωα. Ωστόσο αυτός ο διαχωρισμός δεν είναι απόλυτος και σε ορισμένες περιπτώσεις το μαγικό αντικείμενο του AT/ATU 563 μπορεί επίσης να κρύβει μέσα του έναν μαγικό υπηρέτη.

Σε μια διαφοροποιημένη ανάπτυξη της πλοκής, όπως εμφανίζεται στον διε-

7. Μ. Γ. Μερακλής, «Σχόλια» στο: Μουσαίου Μπουγιούκου Καλλιόπη, *Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης*, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1976, σ. 263.

θνή Κατάλογο, ήρωες είναι τρία αδέρφια που ξενιτεύονται για να μαθητεύσουν αντίστοιχα σε τρία αφεντικά που τους προμηθεύουν τα μαγικά αντικείμενα. Τα δύο πρώτα μαγικά αντικείμενα χάνονται στο δρόμο της επιστροφής, όταν ο ιδιοκτήτης ενός ξενοδοχείου τα κλέβει από τα μεγαλύτερα αδέρφια· ο τρίτος αδερφός καταφέρνει να τα πάρει πίσω χρησιμοποιώντας το μαγικό αντικείμενο που δέρνει. Η πλοκή αυτή απαντάται σπανιότερα στο ελληνικό παραμυθιακό corpus.

Ας επισημάνουμε το φαινόμενο των ορθολογιστικών αντικαταστάσεων των παλαιότερων παραμυθιακών μοτίβων: ο βασιλιάς γίνεται δήμαρχος ή κάποιο άλλο πρόσωπο - φορέας τοπικής εξουσίας. Στη θέση του δεύτερου κλέφτη εμφανίζονται μικροεπαγγελματίες ή τεχνίτες της παραδοσιακής τοπικής κοινωνίας (τσαγκάρης, ράφτης, χρυσικός, μυλωνάς, χαμαμτζής, μαραγκός, γανωτής), στοιχείο που ενισχύει το ρεαλισμό της αφήγησης.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 565

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 565

Ο μαγικός μύλος

AT: The Magic Mill
ATU: The Magic Mill
Delarue – Tenèze: Le Moulin Magique
Grimm no 103: Der süsse Brei

Άτιτλο

Μια φουρά κι έναν κιρό ήταν δυο αδέρφια, του ένα πολύ πλούσιο, τ' άλλο πολύ φτουχό κι με μεγάλη φαμιλιά. Κόντευε Πάσχα κι η φτουχός δεν είχε λεφτά να πάρ' ούτε φουμί στα πιδιά τ'. Ξημέρωσι Μεγάλου Σάββατου κι σηκώνετ' η φτουχός κι πηγαίν' στ' αδερφού τ' τον πλούσιο να του δώσ' τίποτι να κάνουν Πάσχα τα πιδιά τ'. Η πλούσιος κάθουνταν ιπάνου στου παλάτι τ' κι αγνάντευε, όταν ίδι τουν αδερφό τ' ν' άρχιτι. Αμέσως διατάζ' το φύλακα να μη δεχτεί τουν άνθρουπον που έρχιτι κι να ειδοποιήσ' κι τους άλλους φύλακες που φ'λάν τσι πόρτες.

Φτάνει ου φτουχός κι ρωτάει του φύλακα αν είναι μέσα ου αφέντης. «Ου αφέντς δεν είναι μέσα κι άϊντι στου καλό». Αλλ' η φτουχός, επειδή είδε από μακριά τουν αδερφό τ', επιμέν' να μπει μέσα. Οι φύλακες όμως σύμφουνα με τη διαταγή που 'χαν πάρ', τουν ημπόδιζαν κι έγινε φασαρία. Θυμών' η πλούσιος κι διατάζ' να του δώσν' ένα αρνάκι κι να πάει στου διάβουλου.

Η φτουχός τ' άκουσι αυτά που είπι η αδερφός τ' κι πήρι τ' αρνάκι κι έφυγε. Σπίτι τ' δεν πήγι που τον περίμενι η ιναίκα τ' κι τα πιδιά τ' αλλά τράβηξι στην ερμιά. Πήγε, πήγε, πήγε πουλύ μακριά, κουράστηκι κι έκατσι να ξεκουραστεί λιγάκι κάτου από ένα πλατάνι. Εκεί που έκατσι ήταν κι ένας άλλους διαβάτ'ς που του λέει: «Πού πας με τ' αρνάκι στου χέρ';» «Μου του 'δωσι η αδερφός μ'», λέει, «να του δώσου στου διάβουλου». Κι η διαβάτ'ς του απαντάει: «Άσ' του 'δωνάς κι πάρι αυτή τη βέργα κι ό,τι τη διατάϊζ' θα στου κάνι στη στιγμή».

Κι η φτουχός άφησε τ' αρνί κι πήρι τη βέργα κι γύρσιν στου σπίτι τ' με χέρια άδεια κι με μια ξηρή βέργα μόνου. Μόλις τουν είδι η ιναίκα τ', άρχισε να φουνάζ: «Πού ήσν' τέτοια μέρα κι μας άφκες δίχως φουμί; Τι είν' αυτή η βέργα που κρατάς; Συμφουρά που μι βρήκι! Χαζάθκ' φαίνιτ' η άντρας μ'!» «Σώπα ιναίκα μ' κι μη κλαις κι φουνάϊζ', γιατί αυτή η βέργα που γλέπς, ό,τι τη

πεις θα στου φέρ' σου λεπτό». Κι αμέσους διατάζ': «Θέλω φαγιά, θέλω ψητά, θέλω κρασιά, αυγά κι τούρτις κι γλυκά». Ήρθαν στη στιγμή φαγιά, κρασιά κι στουλίστικι τραπέζι πλούσια κι καλά. Έπειτα λέει: «Θέλω φορέματα για την ιναίκα μ' κι τα πιδιά μ' κι τα πιο ακριβά στουλίδια κι του σπίτι μ' να γίνει παλάτι». Κι έγινι αμέσους κι κόντεφαν να τρελαθούν απ' τη χαρά τς. Τότε άρχισαν να χτυπούν οι καμπάνες για το Χριστός Ανέστη. Αμέσους ντύθηκαν κι στολίστηκαν κι πήγαν στην εκκλησιά.

Η αδερφός η πλούσιος στέκουνταν αντίκρυ στην πρώτη θέση. Μόλις γύρισε κι τους είδι ταράχτηκι κι κλωνίστικι στα πόδια τ', γιατί η φτουχός κι η φαμιλιά τ' ήταν καλύτερα ντυμένοι απ' αυτόν. Η πλούσιος δεν μπορούσι να σταθεί απ' την ουργή ντ'. Οι φτουχός κι η ιναίκα τ' κι τα πιδιά τ' ύστερα απ' του Χριστός Ανέστη γύρισαν να φύγν' αλλά τους δτάνι η πλούσιος κι τους λέει: «Καλά, ισείς πού τα βρήκατ' ετούτα τα καλά; Έρχουμι στου σπίτς σας να σας ιδώ».

Μόλις έφτασι εκεί τα έχασι απ' ό,τι έγλεπεν. Στου τόπου της καλύβας του φτουχού ήταν ένα παλάτι καλύτερο απ' του δικό τ'. Μέσα όλα έλαμπαν στου χρυσάφι κι ασήμι. Κι κάτι φαγιά! Αχ τι φαγιά! Τι μυρουδιές του γαργάλιζαν τη μύτ'. Τότε η πλούσιος λέει τ' αδερφού τ': «Θέλω να μου πεις του μυστικό σ'. Πού τα βρήκις όλα αυτά τα αγαθά;» «Καλά», του λέει η φτουχός, «το μυστικό μ' είνι αυτή η βέργα, που ό,τι τη διατάζου του κάν' στη στιγμή». Η πλούσιος αρπάζ' τη βέργα κι φεύγει αμέσως κι πάει κι ναυλών' ένα καράβ' κι παίρνει τη ιναίκα τ', τα πιδιά τ' κι τη βέργα να πάει μακριά να βγάλει λεφτά μακριά απ' του αδερφού τ' που του πήρι τη βέργα.

Στου βαπόρ' χρειάστηκε λίγο αλάτι κι λέει στη βέργα: «Θέλω αλάτι». Αλλά δεν είπι πόσον αλάτι θέλει. Άρχισε λοιπόν να γεμίζει του βαπόρ' αλάτι κι όλο βάρυνε κι άρχιζε να βολιάζει από του βάρους. Η καπετάνιος φώναζε: «Κίνδυνος, χανόμαστε, πνιγόμαστε!» Κι του βαπόρ' όλο βάρυνε, ως που βρήκε τουν πάτου μαζί με τουν πλούσιο και τι φαμιλιά τ'. Η φτουχός τουν έχασι κι μαζί μ' αυτόν έχασι και τη βέργα τ'. Κληρονόμιασε όμους του βιο του πλούσιου αδερφού τ' κι έζησε σαν άρχουντας κι ακόμα αρχοντεύει.

ΛΦ 484, 24-25. Παραλλαγή από τη Σιάτιστα που αφηγήθηκε η Καλλιόπη Τζίρκα, ετών 70.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I: Οι ήρωες

α: Δυο αδέρφια· α1: ο ένας πλούσιος και ο άλλος φτωχός· α2: τσέλιγκας και βοσκός· α3: ένας φτωχός άνθρωπος.

β: Ο φτωχός ζητάει βοήθεια από τον πλούσιο· β1: ένα αρνί· β2: λίγο κρέας· β3: για να περάσει με την οικογένειά του τη Λαμπρή· β4: τα Χριστούγεννα

γ: Ο πλούσιος του δίνει ένα αρνί (κρέας) και τον στέλνει στο διάβολο· ο φτωχός φεύγει σε αναζήτησή του· γ1: ο πλούσιος διώχνει τον αδελφό του χωρίς να του δώσει τίποτα.

II: Η απόκτηση του μαγικού αντικειμένου

α: Ένας γέρος· α1: μια γριά· α2: ένας συγγενής του διαβόλου· α3: άλλο πρόσωπο· α4: με το οποίο ο φτωχός μοιράστηκε το φαγητό του· α5: το οποίο ο φτωχός βοήθησε με άλλο τρόπο· α6: τον συμβουλεύει να ζητήσει από το διάβολο (άλλον) ένα συγκεκριμένο αντικείμενο που εκείνος έχει στην κατοχή του, ως αντάλλαγμα για την προσφορά του αρνιού (κρέατος).

β: Ο ήρωας βρίσκει και προσφέρει το αρνί (κρέας)· β1: στο διάβολο· β2: τον αρχιδιάβολο· β3: τους διαβόλους· β4: άλλο· β5: ακολουθώντας τις συμβουλές που του έχουν δώσει ζητά το μαγικό αντικείμενο αντί για τα πλούτη που του προσφέρονται· β6: δέχεται το μαγικό αντικείμενο· β7: ως ανταμοιβή για κάποια άλλη προσφορά ή βοήθεια.

γ: Ο ήρωας αποκτά το μαγικό αντικείμενο από κάποιο άλλο υπερφυσικό ον· γ1: το οποίο βοήθησε· γ2: βρίσκει το μαγικό αντικείμενο τυχαία.

δ: Το μαγικό αντικείμενο είναι· δ1: ένας μύλος· δ2: χειρόμυλος· δ3: πέτρα· δ4: άλλο αντικείμενο· δ5: το οποίο πραγματοποιεί κάθε επιθυμία· δ6: μπαίνει σε λειτουργία με μια συνθηματική φράση και σταματάει με μια ανάλογη μαγική φράση· δ7: που είναι: «άλεσε μύλε, ξάλεσε μύλε»· δ8: άλλη.

ε: Χρησιμοποιώντας το μαγικό αντικείμενο ο φτωχός αποκτά· ε1: φαγητά· ε2: ρούχα· ε3: λεφτά· ε4: παλάτι· ε5: άλλο.

III. «Γιατί η θάλασσα είναι αλμυρή»

α: Ο πλούσιος αδελφός παίρνει το μύλο δίνοντας ως αντάλλαγμα την περιουσία του· α1: τον δανείζεται α2: τον κλέβει· α3: στο ταξίδι ζητάει από το μύλο αλάτι, δεν μπορεί όμως να τον σταματήσει, έτσι το καράβι βουλιάζει από το πολύ αλάτι· από τότε ο μύλος είναι μέσα στη θάλασσα βγάζοντας συνεχώς αλάτι και γι' αυτό η θάλασσα είναι αλμυρή· α4: ο πλούσιος ζητάει φαγητά αλλά δεν μπορεί να τον σταματήσει· α5: μόνο ο φτωχός μπορεί.

β: Ο φτωχός ξαναβρίσκει το μαγικό αντικείμενο· β1 στην κοιλιά ενός ψαριού· β2: το μαγικό αντικείμενο επιστρέφεται στον αρχικό του κάτοχο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΦ 1733, 6-7, Δίλοφο Ζαγορίου, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 947 A (*Bad Luck Cannot be Arrested*). Ο ήρωας είναι ένας άτυχος άνθρωπος κι ο τυχερός αδερφός του προσπαθεί να τον βοηθήσει. *II:* γ (την τύχη του), δ1, δ5 (να τον στρίψει). *III:* Η γυναίκα του πλούσιου κλέβει το μύλο και μόλις τον στρίβει βγάζει νερά που την πνίγουν.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

2. ΙΛ 789, 293-295, Τρίκερι, άτιτλο. *I:* α, α1, β, γ (χωρίς αρνί). *II:* α (τον συμβουλεύει να έχει καρβέλια ψωμί), β3 (σε γλίστρα), β7 (τους δίνει ψωμί), δ1, δ5. *III:* α1, α3, α4, α5.
3. ΛΑ 1267 (ΣΜ 97), 147-149, Λάρισα, άτιτλο. *I:* α, α1. *II:* α1 (δυο γριές τον συμβουλεύουν), γ (τη μοίρα του, την οποία αρπάζει από τα μαλλιά), δ1, δ5. *III:* α2, α3.
4. ΛΦ 1308, 1-2, Καλαμπάκα, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β3, γ. *II:* α2, α6, β, β1, β5, δ4 (δυο πέτρες), δ5, ε, ε1, ε2. *III:* α, α3.
5. ΣΠ 68, 29-31, Βόλος, άτιτλο.

ΘΡΑΚΗ

6. ΛΦ 1327, 22-24, «Ο μύλος». Η αρχή όπως AT/ATU 947 A (ο πλούσιος αδερφός βοηθά τον φτωχό αλλά αυτός είναι πολύ άτυχος και τελικά ξεκινά να βρει την τύχη του). *II: I:* α, α1, ο πλούσιος βοηθά τον φτωχό αλλά αυτός είναι πολύ άτυχος και τελικά ξεκινά να βρει την τύχη του. *II:* γ (την τύχη του), δ2, δ5 (φαγητά), ε, ε1. *III:* α (παρακινημένος από τη γυναίκα του), α3.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

7. ΛΑ 1238 (ΣΜ 68), 17, Πολύγυρος Χαλκιδικής, «Ο μύλος». *I:* α, α1, γ. *II:* β, β1, β6, δ1, δ5. *III:* α3.
8. ΛΑ 1249 (ΣΜ 79), 43-44, Δράμα, άτιτλο. *I:* α, α1. *II:* β1, β6, δ4 (μηχάνημα), δ5, ε, ε1, ε2, ε4. *III:* στα χέρια του πλούσιου αδελφού δεν δουλεύει.

9. ΛΑ 2897, 216-217, περιοχή Νιγρίτας, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β4, γ. *II:* α, α6, β4 (περίεργους ανθρώπους), β5, δ1, δ5, ε, ε3. *III:* α1, α3.
10. ΛΦ 484, 24-25, Σιάτιστα, άτιτλο. *I:* α, α1, γ. *II:* γ, δ4 (βέργα), δ5, ε, ε1, ε2, ε3, ε4. *III:* α2, α3.
11. Μηλιόπουλος, *Ο κότσυφας*, 47-49, Ανασελίτσα – Βόιο, «Γιατί του νιρό τσ' θάλασσας είνι αρμυρό». *I:* α3. *II:* δ, δ1, ε, ε1, ε3. *III:* α3.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

12. ΛΑ 25, 34-38, Λέσβος, «Του μλέλ'» (Μέγας, *Παραμύθια* Α', 75-78, «Ο μύλος). *I:* α, α1, α2, β, β1, β3, γ (στου δαιμόνου τη μάνα). *II:* β, β3, β6, δ1, δ5 (άμα τον γυρίζεις), ε, ε1, ε2, ε3, πάνε στην εκκλησία. *III:* α, α3, β2.
13. *Ζωγράφειος Αγών* Β', 1896, 21-22, Λέσβος, άτιτλο. *I:* α, α1, β (παρακινημένος από τη γυναίκα του), β2 (τις απόκριες), γ. *II:* α3 (διάβολος), α6, β, β2, β5, δ1, δ5, δ6, ε, ε1, ε2, ε3, ε5 (σπίτι). *III:* α1, α3, β, β1.
14. Georgeakis – Pineau, 50-56, Λέσβος, «Les deux frères». *I:* α, α1, β3, γ. *II:* β, β2, β6, δ1, δ6, δ7. *III:* α, α3 (βγάζει χρήματα αντί για αλάτι), β.

β. Δωδεκάνησα

15. ΙΛ 724, 252-266, Τήλος, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β3, γ. *II:* β1, β6, δ1, δ5, ε, ε1, ε2. *III:* α1, α3, β.

γ. Εύβοια – Σποράδες

16. ΛΦ 1643, 4-5, Μέση Βεροίας, «Ο χρυσός μύλος». *I:* α, α1, β, β2, β4, ο πλούσιος του δίνει. *II:* α, α4, α6, β, β4 (νάνους), β6, δ1, δ5 (φέρνει φαγητά), δ6, η γυναίκα του καλεί όλους σε τραπέζι, βάζουν σε λειτουργία το μύλο. *III:* α1, α4, α5, β.

δ. Κρήτη

17. ΛΑ 2956, 163-168, περιοχή Ρεθύμνου, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β3, γ. *II:* α2, α6, β5, δ1, δ5, ε, ε1, ε3, ε5 (σπίτι). *III:* α1, α3.

18. ΛΦ 1639, 27-30, «Ο μαγικός χειρόμυλος και η αρμύρα της θάλασσας». *I:* α, α1, β, β4, γ. *II:* α, α6, β, β2, β5, δ2, δ5, δ6 (τη μαγική φράση του τη μαθαίνει ο γέρος), ε, ε1, ε2, ε5 (χτίζουν σπίτι, μοιράζουν στους φτωχούς). *III:* α, α3.

19. ΛΦ 932, 19-22, Λούτρα Ρεθύμνου, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU *480 (*Οι δυο γριές και οι δώδεκα μήνες)*, βλ. παρ. αρ. 24. Η συν. όπως AT/ATU 565: *I:* α, α1. *II:* δ, δ2, δ5, δ6, ε, ε1, ε2, ε3. *III:* α, α3, β.

20. ΛΦ 1792, 2-3, Ρέθυμνο, άτιτλο. *I:* α, α1, γ. *II:* α6, δ2, δ5 (με κούνημα), ε, ε1, ε3.

21. ΛΦ 1882, 1-3, Απεσωκάρι Ηρακλείου, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β2, β3, γ. *II:* α3 (μια μαυροφόρα γυναίκα), α6, β, β1, β5, δ, δ1, δ5, δ6 (τη μαγική φράση του τη μαθαίνει ο διάολος), ε, ε1, ε2. *III:* α1 (του τον δίνει ο φτωχός), α3.

22. *Ζωγράφειος Αγών* Β′, 1896, 70-71, Ρογδιά, «Τιμωρία ενός φιλαργύρου». *I:* α, α1, β (στέλνεται από τη γυναίκα του), γ. *II:* α3 (η μοίρα του), α6, β, β2, β5, δ2, δ4 (και μια βίτσα), δ5 (με μια βιτσιά βγάζει ό,τι θέλεις του το λέει η μοίρα του), ε, ε3. Μέλι στον πάτο του καφιζιού. *III:* α. Ο πλούσιος ζητά λίρες, του βγάζει παπούτσια, εμφανίζεται δαίμονας, του λέει: «Εδώ ήθελα να σε φέρω» [πβ. AT *821C *(Ο διάβολος (ο χάροντας) που χάλασε σαράντα ζευγάρια παπούτσια).*

ε. Κυκλάδες

23. ΛΑ 2764, 98-101, Αμοργός, άτιτλο. *I:* α, α1, β3, γ. *II:* α3 (μικρός διάβολος), α6, β, β1, β5, δ2, δ5. *III:* α, α3.

24. ΛΑ 565, 4, Απείρανθος Νάξου, «Οι δύο αδερφοί κι ο μύλος». *I:* α, α1. *II:* α, γ (πιάνει από τα μαλλιά το σκατογένη-κοπέλα που βαστάει μπουζούκι και παίζει), δ, δ1, δ5, δ6, δ8. *III:* α3.

25. ΛΦ 1401, 21-23, Δαμαριώνας Νάξου, «Ο χερομυλάκος». *I:* α, α1, β (στέλνεται από τη γυναίκα του), β1 (κατσίκι), β4, γ. *II:* α (ο Χριστός του δίνει οδηγίες πώς να πάει), α6, β, β3, β5, δ2, δ5, ε, ε1, ε4. *III:* α, α3, β (βγαίνει στην ακροθαλασσιά).

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

26. ΛΦ 120, 6-7, Γαλάρο Ζακύνθου, «Ο μαγικός μύλος». *I:* α, α1. *II:* α3 (μάγισσα), γ (τρεις άντρες), δ1, δ5, δ6 (στρίβοντας αριστερά σταματάει). *III:* α4 (το χωριό πνίγεται στο πιλάφι), ο ψαράς πνίγεται (όλα γεμάτα νερό και αλάτι), χάνεται ο μύλος και ο φτωχός μένει όπως πριν.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

27. ΛΑ 1186 (ΣΜ 16), 99-100, Πελόπιο Ηλείας, «Ο πτωχός και ο πλούσιος». *I:* α, α1, β, β1, β3, γ1. *II:* γ (γέρο), δ3, δ5 όταν την ανοίγει. *III:* α (με τη συμβουλή του γέρου στο φτωχό), ο πλούσιος πνίγεται στην τρικυμία, τα αγαθά του μένουν στον φτωχό.

28. ΛΦ 168, 6-8, Κρέσταινα, «Ο μαγικός μύλος». *I:* α, α1, β, β3, γ. *II:* α3 (οι άλλοι διάβολοι), α6, β, β2, β5, δ1, δ5, δ6 (του το λέει ο αρχιδιάβολος), ε, ε2. Ο φτωχός διηγείται την ιστορία στον αδερφό του. *III:* α, α3.

29. ΛΦ 353 Α, 9-12, Τρίκορφο Μεσσηνίας, «Η πέτρα που έβγαζε αλάτι». *I:* α, α1, γ (το αρνί το παίρνει μόνος του ο φτωχός). *II:* α3 (σατανάκο), α6, β, β2, β5, δ3, δ5, δ6 (να τη χτυπάς, σταματάει με στοπ, του το λέει ο σατανάκος), ε, ε2 (για τη Λαμπρή). *III:* α, α3.

30. ΛΦ 710, 1-3, Πυλία, «Γιατί η θάλασσα είναι αλμυρή». *I:* α, α1, β, β1, β3, γ. *II:* α, α6, β, β1, β5, δ1, δ5, δ6 (του τη λέει ο γέρος), ε1, ε2. *III:* α, α3.

31. ΛΦ 1091, 7-8, Πυλία, «Θάλασσα αλμυρή». *I:* α, α1, β3, γ. *II:* β, β1, β6, δ2, δ5, δ6, ε, ε2, ε3, ε4. *III:* α, α3.

32. ΛΦ 1093, 5-7, Μικρά Μαντίνεια, άτιτλο. *I:* α, α1, β, γ1. *II:* α3 (στρατοκόπο), α4, τον συμβουλεύει να φερθεί ευγενικά, β1, β6, δ1, δ5, δ6 (του τη λέει ο διάβολος). *III:* α2, α3.

33. ΛΦ 1357, 11-13, Αίγιο, «Ο μύλος του Διαβόλου». *I:* α, α1, β, β1, β3, γ. *II:* α2 (η γυναίκα του), α5 (βοήθησε να ξεγεννήσει), α6, β5, δ1, δ5, δ6, δ7, ε2. *III:* α, α3.

34. Kretschmer, *NM,* 216-219, Τρίπολη, «Die Zaubermühle». *I:* α, α1, β, β1, β3, γ. *II:* α3, α6, β, β3, β5, δ, δ1, δ5, δ6, ε, ε2, ε3. *III:* α, α3.

35. *Λουλούδια* 1, 1948, τχ. 3, 14, Φιλιατρά, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β3, γ (χωρίς αρνί). *II:* α3 (καλόγερος), β1, δ4 (μηχανή), δ5, ε, ε1, ε2, ε3. *III:* α, α3.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

36. ΛΑ 565, 2, Σπαρτιά Τριχωνίας, «Τα δυο αδέρφγια, ου διάουλους κι ου χειρόμυλους». *I:* α. *II:* α1 (Μοίρα), α6, δ, δ2.

37. ΛΑ 565, 3, Μάνδρα Παμφίας, «Οι μύλ' κ' οι διμόν'». *II:* α3 (δαίμονας), α6, δ, δ1.

38. ΛΦ 1586, 1-3, Ναυπακτία, άτιτλο. *I:* α, α1, β3, γ. *II:* α1, α6, β5 (του το δίνουν αμέσως), δ1, δ5, δ6 (του τη λέει η γριά), δ7, ε, ε4. Ο πλούσιος μαθαίνει την αλήθεια από τον αδερφό του. *III:* α, α3, β, β1.

39. Κούτρας, 22-24, Δωρίδα, άτιτλο. *I:* α, α1, γ. *II:* α3 (νέος, διάβολος τιμωρημένος), α6, β, β1, β5, δ1.

ΚΥΠΡΟΣ

40. ΛΦ 1323, 3-4, «Γιατί η θάλασσα είναι αλμυρή». *I:* α, α1, β, β1, β3, γ. *II:* α1 (μάγισσα), β, β1, β6, δ2, δ5. *III:* α, α3.
41. ΛΦ 1866, 17-19, Νέα Πάφος, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β3, γ. *II:* α3 (διάβολο), α6, β, β2, β5, δ2, δ5, ε, ε1, ε3. *III:* α, α3.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 565

Σε αυτό το παραμύθι ο ήρωας αποκτά έναν μαγικό μύλο που βγάζει φαγητό και μόνο ο ιδιοκτήτης του μπορεί να τον σταματήσει. Κάποιος του κλέβει το μύλο και τον βάζει να βγάλει φαγητό, όμως πρέπει να φωνάξει τον ιδιοκτήτη του σε βοήθεια, όταν δεν καταφέρνει να τον σταματήσει. Το τέλος μπορεί να είναι τραγικό: ένας καπετάνιος κλέβει το μύλο και στη διάρκεια του ταξιδιού του ζητά να βγάλει αλάτι. Δεν μπορεί να το σταματήσει, έτσι το πλοίο βουλιάζει και ο μύλος συνεχίζει να βγάζει αλάτι, γι' αυτό η θάλασσα είναι αλμυρή. Άλλοτε πρόκειται για ένα κορίτσι που αποκτά ένα μαγικό δοχείο που γεμίζει σούπα και υπακούει μόνο στον ιδιοκτήτη του. Η μητέρα του κοριτσιού διατάζει το μαγικό αντικείμενο να δουλέψει, όμως το σπίτι ξεχειλίζει με σούπα, μέχρι να φτάσει το κορίτσι για να το σταματήσει.

Ο Aarne στη μελέτη του για τα παραμύθια γύρω από την απώλεια και την επανεύρεση μαγικών αντικειμένων θεωρεί ότι ο AT 565, που εκτείνεται από τη Νορβηγία και μέσω της Κεντρικής Ευρώπης έως την Ελλάδα, αποτελεί μια ιδιαίτερη ανάπτυξη της ιστορίας με τα δύο μαγικά αντικείμενα (AT 564) που σε ορισμένες περιπτώσεις ενώθηκε με μια παλιά ναυτική παράδοση για την αλμύρα της θάλασσας.

Οι ελληνικές παραλλαγές του AT/ATU 565 διαφέρουν κυρίως ως προς τον τρόπο ανεύρεσης του μαγικού αντικειμένου: η εισαγωγή με τον πλούσιο που διώχνει τον φτωχό αδελφό του, που ήρθε να ζητήσει λίγο φαΐ, ή τον στέλνει με ένα ψωριασμένο αρνί στο διάβολο απαντάται και εδώ, αποτελώντας έτσι ένα επεισόδιο πασπαρτού σε διαφορετικά παραμύθια. Στις παραλλαγές του AT/ATU 565 ο φτωχός πάει στον πλούσιο ζητώντας του ένα αρνί για να περάσει τη Λαμπρή και εκείνος του δίνει ένα ψωριασμένο και τον στέλνει στο διάβολο. Ο φτωχός αδελφός φεύγει σε αναζήτησή του και όταν τον βρίσκει, ο διάβολος του δωρίζει το μαγικό μύλο σε αντάλλαγμα για το αρνί. Άλλοτε ο ήρωας βρίσκει το μαγικό αντικείμενο τυχαία ή το αποκτά από ένα υπερφυσικό

ον. Το μαγικό αντικείμενο είναι στερεότυπα ένας μύλος (πολύ σπάνια κάποιο άλλο αντικείμενο) που χρησιμοποιείται όχι τόσο για πλουτισμό όσο για την κάλυψη καθημερινών αναγκών σε φαγητά και ρούχα. Το τελικό επεισόδιο με το μύλο που πέφτει στη θάλασσα παράγοντας συνεχώς αλάτι – γι' αυτό και η θάλασσα είναι αλμυρή – κυριαρχεί στο ελληνικό corpus. Σε ορισμένες παραλλαγές ο αρχικός κάτοχος του μαγικού αντικειμένου το ξαναβρίσκει.

Στον παραμυθιακό τύπο AT/ATU 565 το μαγικό αντικείμενο παράγει μόνο του ό,τι ζητήσει ο κάτοχός του, σε αντίθεση με τα μαγικά αντικείμενα του AT/ATU 560 (δαχτυλίδι) ή AT/ATU 561 (κερί, λάμπα), απ' όπου εμφανίζεται ένα μαγικό ον που πραγματοποιεί τις επιθυμίες του ήρωα. Ωστόσο αυτός ο διαχωρισμός δεν είναι απόλυτος και σε ορισμένες περιπτώσεις το μαγικό αντικείμενο του AT/ATU 565 μπορεί να κρύβει επίσης μέσα του έναν μαγικό υπηρέτη.

Η βασική αντίθεση ανάμεσα στον πλούτο και τη φτώχεια παρουσιάζεται εδώ προσαρμοσμένη σε ένα οικογενειακό περιβάλλον, όπου αναπτύσσεται η σύγκρουση ανάμεσα στον πλούσιο και τον φτωχό αδελφό (συνήθως έναν πλούσιο τσέλιγκα και έναν φτωχό βοσκό). Σε ορισμένες περιπτώσεις (αναφερόμαστε εδώ και σε νεότερες καταγραφές του παραμυθιού που δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο) οι αφηγητές δεν περιορίζονται σε μιαν αντίθεση σε ατομικό επίπεδο, τη μεταφέρουν στον κοινωνικό χώρο της κοινότητας με τον εξής τρόπο: ο ήρωας δεν κρατά όσα αγαθά απόκτησε με μαγικό τρόπο μόνο για τον εαυτό του αλλά τα μοιράζεται με τους εξίσου φτωχούς συγχωριανούς του. Η ξαφνική αφθονία των αγαθών συνδέεται μάλιστα με την εποχή που οι φτωχοί τα έχουν περισσότερο ανάγκη, στη διάρκεια δηλαδή των μεγάλων χριστιανικών γιορτών, των Χριστουγέννων και της Λαμπρής, γι' αυτό και ο ήρωας ζητά: κρέας, ρούχα και παπούτσια για τις γυναίκες και τα παιδιά, κουστούμια για τους άντρες.

Το τελευταίο μέρος του παραμυθιού (γιατί η θάλασσα είναι αλμυρή) παίρνει τη μορφή μιας αιτιολογικής παράδοσης (legend).

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT / ATU 566

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 566

Τα μαγικά αντικείμενα και τα μαγικά φρούτα (Άσπρα σύκα, μαύρα σύκα)

AT: The Three Magic Objects and the Wonderful Fruits (Fortunatus)
ATU: The Three Magic Objects and the Wonderful Fruits (Fortunatus)
Delarue-Tenèze: Les objets magiques récupérés avec des fruits merveilleux
Grimm no 122: Der Krautesel (σε συμφυρμό με το AT 567)
Eberhard-Boratav no 174 (6-9), no 174 IV 7, no 175

Μάνα, θέλω παράδες

Μια φορά κι έναν καιρό, σ' ένα φτωχό σπίτι ζούσαν μια γριά γυναίκα με τον τεμπέλη γιο της. Ο γιος ήθελε να παντρευτεί τη βασιλοπούλα της χώρας και κάθε μέρα ζητούσε λεφτά από τη μητέρα του. «Μάνα, θέλω παράδες». «Δεν έχω, πιδάκι μ', τι να σι κάνω...». «Μάνα, θα κάψω το σπίτι». «Εμ, κάψ' το, το έρμο». Έκαψε το σπίτι ο ανιπρόκοπος και έμειναν στους δρόμους.

Μια μέρα, εκεί που σκάλιζε στα καμένα απελπισμένος, βρήκε ένα παλιοσίδερ', το παίρνει και θυμωμένος το πετάει λέγοντας: «Τι να σε κάνω σένα». Ξάφνου όμως παρουσιάζονται τρεις καλοντυμένοι αραπάδες και του λέν': «Στις διαταγές σας, κύριε, τι ζητήσατε;» Ο ανιπρόκοπος κατάλαβε αμέσως την αξία που είχε το παλιοσίδερο και αμέσως διατάζει να του ετοιμάσουν ένα πολυτελέστατο τραπέζι κάτω από το παλάτι της βασιλοπούλας. Πήγε λοιπόν με τους φίλους του και έτρωγαν εκεί όλοι μαζί τα καλύτερα φαγητά του κόσμου, ενώ οι αραπάδες φρόντιζαν για όλα.Η βασιλοπούλα, που έβλεπε από το παράθυρο, είπε σε μια στιγμή στον υπασπιστή της: «Δεν μου φέρνετε αυτόν τον τρελό εδώ πάνω;» Έτσι, ο γιος της γριάς βρισκόταν σε λίγο στο παλάτι.

«Εσύ», του λέει η βασιλοπούλα, «δεν δουλεύεις, ούτε χωράφια έχεις, πώς μπορείς και τρως και πίνεις και τόσα πολλά ξοδεύεις;» «Αμ, δεν ξέρεις», λέει ο τεμπέλης, «έχω αυτό το μαγικό σίδερο κι όταν το χτυπήσω στη γη έρχονται αυτοί οι τρεις αραπάδες και τους διατάζω να κάνουν ό,τι θέλω εγώ. Τώρα πρέπει να με παντρευτείς, αφού τα έχω όλα». «Καλά, πώς μπορεί αυτό το παλιοσίδερο να διατάζει τους αραπάδες; Για να το δω!» Η βασιλοπούλα το πήρε

και το χτύπησε κάτω, κι αμέσως παρουσιάζονται οι τρεις αραπάδες. «Στις διαταγές σας, Μεγαλειοτάτη!» «Να πάρετε αυτόν τον τρελό και να τον πετάξετε έξω».

Έτσι ο τεμπέλης βρέθηκε πάλι στο δρόμο. Τι να κάνει, πηγαίνει πάλι στη γριά μάνα του. «Μάνα, θέλω παράδες!». «Δεν έχω, πιδάκι μ', σ' είπα, το σπίτ' το 'καψες, τι να σι κάνω!» Ξαναπήγε ο τεμπέλης στα χαλάσματα και σκάλιζε τη στάχτη. Βρήκε μια παλιά δεκάρα και την έριξε στην τσέπη του. Αυτή όμως βρόντησε στην άδεια του την τσέπη και ο τεμπέλης με μεγάλη του χαρά είδε ότι η μια δεκάρα έγιναν δυο. Τις ξαναρίχνει στην τσέπη του και έγιναν τέσσερες, οι τέσσερες οχτώ κι όλη την ημέρα ο γιος ης γριάς έκαμνε λεφτά. «Αμ, τώρα να δει η βασιλοπούλα τι θα την κάνω!» Ξαναντύθηκε πάλι τα καλά του, μάζεψε τους φίλους του κι άρχισε να διασκεδάζει γύρω από το παλάτι με τα καλύτερα φαγητά και τα πιο σπάνια κρασιά.

Η βασιλοπούλα που τον είδε απόρησε, χτύπησε το σίδερο και διέταξε τους αραπάδες να της τον φέρουν επάνω. «Καλά», του λέει, «το σίδερο το έχω εγώ κι εγώ διατάζω τους αραπάδες, πού βρήκες πάλι τα λεφτά;» «Δεν στο λέω, θα με παντρευτείς πρώτα και θα σ' το πω». «Σου υπόσχομαι πως θα σε παντρευτώ, αν μου πεις πώς βρίσκεις τα λεφτά». Ο τεμπέλης, που είχε αδυναμία στη βασιλοπούλα, την πίστεψε και της έδωσε τη δεκάρα λέγοντας: «Να, αυτή η δεκάρα, όταν τη ρίχνω στην τσέπη μου γίνονται δύο, την ξαναρίχνω γίνονται τέσσερες, την ξαναρίχνω κι οι τέσσερες γίνονται οχτώ κι έτσι μπορώ σε μια μέρα να έχω πολλούς παράδες».

Αφού πήρε τη δεκάρα η βασιλοπούλα διέταξε τους αραπάδες και τον πέταξαν με τις κλωτσιές έξω. Έπειτα ανέφερε στο βασιλιά όλα όσα είχαν γίνει. Ο βασιλιάς τρομοκρατήθηκε και, επειδή σκέφτηκε ότι ήταν ο πιο επικίνδυνος άνθρωπος στη χώρα του, έβαλε διπλούς σκοπούς σ'όλες τις πόρτες του παλατιού και τους διέταξε: «Κι απ' έξω αν δείτε αυτόν τον τρελό να περνά, να τον σπάσετε στο ξύλο!»

Οι φρουροί τον έπιασαν, τον μαστίγωσαν και ο τεμπέλης, που αγαπούσε όμως τη βασιλοπούλα, γύρισε πάλι στη γριά μάνα του, που ξενοδούλευε τώρα, για να ζητήσει πάλι λεφτά. «Μάνα, θέλω παράδες!» «Δεν έχω πιδάκι μ', τι να σι κάνω, όσα παίρνω είναι μόνο για το φαγητό μας, δούλεψε κι εσύ για ν'αποχτήσεις παράδες».

Ο τεμπέλης, που δεν είχε δουλέψει ποτέ στη ζωή του, ξαναπήγε πάλι στα χαλάσματα μήπως βρει καμιά άλλη δεκάρα. Έφαξε όλη τη μέρα, αλλά δεν βρήκε τίποτ' άλλο παρά μια μισοκαμένη σκούφια. «Καλή είναι κι αυτή», λέει και τη φόρεσε στο κεφάλι του. Απογοητευμένος πήρε το δρόμο για τη φτωχή του την καλύβα, που η γριά την είχε κάνει με κλαδιά. Μπαίνει μέσα και της λέει: «Μάνα, είμαι καλός;» «Πού είσι, πιδάκι μ', δε σι γλέπου». «Έχασες τα μάτια σ', βρε μάνα, γέρασες». «Όχι, πιδάκι μ', όλα τα γλέπου, αφού μαγειρεύου, μονάχα εσένα δεν γλέπου». Ο τεμπέλης έβγαλε τη σκούφια και η μάνα

του τον είδε αμέσως. «Τώρα σι γλέπου». Ξαναφόρεσε τη σκούφια. «Τώρα δε σι γλέπου». Ο τεμπέλης πάει στον καθρέφτη και με μεγάλη του έκπληξη είδε πως, όταν φορούσε τη σκούφια, εξαφανιζόταν. Γεμάτος χαρά είπε: «Τώρα, μάνα, δεν γλιτώνει η βασιλοπούλα, θα με παντρευτεί» «Κάτσε, πιδάκι μ', εδώ, θα σε δείρουν πάλι». «Όχι, τώρα θα με παντρευτεί, θα το δεις».

Ο τεμπέλης περίμενε να νυχτώσει καλά κι όταν όλοι θα είχαν κοιμηθεί στο παλάτι, πέρασε μέσα απ' όλους τους διπλοφρουρούς ως μέσα στο δωμάτιο της βασιλοπούλας. Εκεί, αφού έβγαλε τη σκούφια του, την ξύπνησε σκουντώντας το μπράτσο της. Εκείνη τρομαγμένη άρχισε να φωνάζει δυνατά: «Βοήθεια, βοήθεια, ο τρελός είναι πάλι εδώ!» Αναστατώνεται το παλάτι από τις φωνές της βασιλοπούλας, ξυπνάει ο βασιλιάς και μπαίνει κατευθείαν στο δωμάτιό της. Εντωμεταξύ ο τεμπέλης είχε φορέσει τη σκούφια του. «Τι συμβαίνει;», λέει ο βασιλιάς, «γιατί με φωνάζεις έτσι;» «Να, ο τρελός, που έχω το σίδερό του, τη δεκάρα του, που τον δείρατε, που τον χτυπήσατε, ήταν τώρα εδώ». «Όχι, κόρη μου, κάποιο όνειρο θα είδες και τρόμαξες, έχω σ'όλες τις πόρτες διπλούς φρουρούς και θα βάλω άλλους τόσους. Ησύχασε, παιδί μου». Έπειτα ο βασιλιάς άναψε όλα τα φώτα στο παλάτι, στους κήπους, στους διαδρόμους, τριπλασίασε τους φρουρούς κι έπεσε πάλι να κοιμηθεί. Η βασιλοπούλα όμως δεν είχε ύπνο και πήρε ένα βιβλίο να διαβάσει.

Μόλις έγινε ησυχία, ο τεμπέλης ξανάβγαλε τη σκούφια του και παρουσιάζεται μπροστά της. «Μη φοβάσαι», της λέει, «εγώ σ' αγαπάω και θέλω να γίνεις γυναίκα μου». Η βασιλοπούλα όμως φοβήθηκε περισσότερο αυτή τη φορά, γιατί τώρα βεβαιώθηκε πως δεν έβλεπε όνειρο και άρχισε να φωνάζει μ' όλη τη δύναμη της φωνής της: «Βοήθεια, βοήθεια, ο τρελός, ο τρελός!»

Αναστατώθηκε το παλάτι, ξαναήρθε ο βασιλιάς, οι υπασπιστές του, οι φρουροί και, καθώς ο τρελός δεν υπήρχε, κάλεσε τους γιατρούς ο βασιλιάς να εξετάσουν την κόρη του, μήπως αυτή είναι τρελή, κι έπειτα της είπε αυστηρά: «Αν ξαναφωνάξεις, θα σε στείλω εξορία».

Η βασιλοπούλα σκέφτηκε ότι έπρεπε να πάρει τον τεμπέλη με το καλό. Τα πράγματα ησύχασαν, όλοι πήγαν να κοιμηθούν κι η βασιλοπούλα έμεινε μόνη. Ο τεμπέλης ξανάβγαλε τη σκούφια και η βασιλοπούλα πρόφτασε να του μιλήσει πρώτη: «Βλέπω ότι είσαι πολύ ικανός άνθρωπος και σιγά-σιγά αρχίζω να σ' αγαπάω». Ο τεμπέλης ενθουσιάστηκε, γιατί ήταν τα μόνα καλά λόγια που πήρε απ'το στόμα της βασιλοπούλας και της είπε: «Θα σου τα εξηγήσω όλα, αλλά θα με παντρευτείς». «Αρχίζω να σ' αγαπάω, γιατί βλέπω πως είσαι πιο δυνατός κι από το βασιλιά». «Να, καλή μου βασιλοπούλα, έχω αυτή τη μαγική σκούφια κι όταν τη φοράω εξαφανίζομαι. Έτσι μπόρεσα κι ήρθα ως εδώ». «Ναι, αλλά αυτή η σκούφια μόνο για σένα είναι και δεν μπορούν να εξαφανίζονται όλοι όσοι τη φορούν;». «Δεν ξέρω», λέει ο τεμπέλης. «Για να δούμε», λέει η βασιλοπούλα και φόρεσε τη σκούφια. Αμέσως χάθηκε από τα μάτια του τεμπέλη ενώ άρχισε να φωνάζει το βασιλιά και τους φρουρούς. Έτρεξαν αμέ-

σως όλοι και είδαν τον τεμπέλη ολομόναχο μέσα στο δωμάτιο. Τον άρπαξαν τότε και του έδωσαν το ξύλο της χρονιάς του. Ο βασιλιάς φώναζε: «Πού είναι η κόρη μου;» «Μην ανησυχείς, πατέρα, εδώ είμαι», και αμέσως έβγαλε τη σκούφια. Όλοι τα έχασαν, αλλά η βασιλοπούλα εξήγησε τη μαγική δύναμη της σκούφιας. Ξαναμαστίγωσαν το γιο της γριάς και ο βασιλιάς διέταξε να τον εξορίσουν σ' ένα μακρινό, ξερό βουνό, να πεθάνει εκεί από την πείνα.

Μερόνυχτα περιφερόταν εκεί ο τεμπέλης, νηστικός και ρακένδυτος. Κόντευε να πεθάνει, όταν σε μια πλαγιά βρήκε μια συκιά. Με λαιμαργία άρχισε να τρώει τα σύκα. Αλλά σε κάθε σύκο που έτρωγε έβγαζε κι ένα κέρατο στο κεφάλι. «Τι με νοιάζει εμένα, εδώ πεθαίνω, θα φάω κι ας γεμίσω κέρατα». Τελείωσαν τα σύκα της συκιάς, όταν ο τεμπέλης είχε γεμίσει από κέρατα. Άρχισε να περιφέρεται πάλι νηστικός και ολομόναχος στο έρημο βουνό, γεμάτος κέρατα. Όταν μια μέρα βρήκε μια άλλη συκιά κι άρχισε να τρώει τα σύκα της. Αλλά σε κάθε σύκο που έτρωγε έπεφτε κι ένα κέρατο. «Τώρα», λέει, «βρήκα τον τρόπο να παντρευτώ τη βασιλοπούλα».

Περπάτησε μακριά απ'το βουνό, βγήκε σε μια κοιλάδα όπου άρχισε να ζει με άγρια χόρτα. Τον άλλο χρόνο μάζεψε ωραία σύκα από την πρώτη συκιά σ' ένα καλάθι, κατέβηκε στην πολιτεία κι άρχισε να φωνάζει έξω απ' το παλάτι: «Έχω ωραία σύκα, πρωτοφανίσα σύκα, βασιλικά σύκα!»

Η βασιλοπούλα που άκουσε έτρεξε να πει στο βασιλιά ότι βγήκαν τα σύκα, κι ο βασιλιάς ενθουσιάστηκε, γιατί εκείνη τη μέρα είχε τραπέζι στους επισήμους του. Κάλεσαν το χωριάτη κι αγόρασαν όλο το καλάθι με τα σύκα. Έφαγαν κι ήπιαν καλά κι ο βασιλιάς παρουσίασε την έκπληξη. Τα ωραία, μεγάλα, πρωτοφανίσια σύκα! Έφαγαν όλοι, ο βασιλιάς, η βασίλισσα, η βασιλοπούλα κι όλοι οι καλεσμένοι κι ύστερα από πέντε λεπτά έβγαλαν όλοι από ένα μεγάλο κέρατο στο κεφάλι.

Ο χωριάτης εντωμεταξύ είχε εξαφανιστεί. Πικραμένος ο βασιλιάς και καταστενοχωρημένος κάλεσε τους καλύτερους γιατρούς απ' όλο τον κόσμο, οι οποίοι έκοψαν τα κέρατα. Αλλά όμως αυτά ξαναφύτρωσαν ύστερα από λίγες μέρες πιο μεγάλα. Απελπισμένος ο βασιλιάς έβγαλε διαταγή ότι όποιος γιατρός τους θεραπεύσει θα του δώσει το μισό βασίλειο, που ήταν απέραντο, αλλά κι όποιος αποτυγχάνει στη θεραπεία θα σκοτώνεται αμέσως.

Πέρασαν πολλοί γιατροί, αλλά κι όλοι πέρασαν από το μαχαίρι του βασιλιά γιατί κανείς δεν τους θεράπευε. Ύστερα από καιρό, ο τεμπέλης, αφού μάζεψε σύκα από τη δεύτερη συκιά κι αφού τα στέγνωσε καλά στον ήλιο, τα κοπάνισε και τα έκανε σκονάκια. Κατεβαίνει έξω από το παλάτι και αρχίζει να φωνάζει: «Γιατρός, γιατρικάαα!» Ο βασιλιάς τ' άκουσε και διέταξε: «Φέρτε κι αυτόν, να τον στείλω κοντά στους άλλους!» Πέρασε μέσα ο τεμπέλης και τους είδε όλους με τα κέρατα στο κεφάλι. Ο βασιλιάς είπε: «Έχουμε, γιατρέ, αυτά τα κέρατα στο κεφάλι. Αν μας θεραπεύσεις, θα σου δώσω το μισό μου βασίλειο, αν αποτύχεις, θα σε σφάξω». «Να είστε βέβαιος, Μεγαλειότατε, ότι θα σας θεραπεύσω,

αλλά να τηρήσετε την υπόσχεσή σας». Ο βασιλιάς είδε τη βεβαιότητα με την οποία μιλούσε ο γιατρός και του είπε: «Θα σου δώσω όχι μονο το μισό μου βασίλειο, αλλά κι ό,τι άλλο μου ζητήσεις. Μάρτυρες η γυναίκα μου, η κόρη μου κι όλοι οι ηγεμόνες». «Θα μου επιτρέψετε ν' αρχίσω από εκεί που θέλω και να τελειώσω όπως θέλω», λέει ο γιατρός. Ο βασιλιάς το δέχτηκε.

Ο γιατρός, σ' ένα δωμάτιο άλλο, ζήτησε ποτήρια και κουτάλια. «Να περάσει ο τελευταίος επίσημος», λέει. Ανακάτεψε έπειτα ένα σκονάκι σ' ένα ποτήρι με νερό και του το 'δωκε να το πιει. Αμέσως το κέρατο έπεσε. Βγαίνει έξω ο επίσημος χωρίς κέρατο. Ο βασιλιάς ενθουσιάστηκε και του επανέλαβε: «Θα σου δώσω ό,τι κι αν μου ζητήσεις, θα σου δώσω τα πάντα». Έτσι γιατρεύτηκαν όλοι κι έμεινε μόνο η βασιλοπούλα με το κέρατο στο κεφάλι. Ο γιατρός είπε: «Δεν ζητώ τίποτ' άλλο, παρά μονάχα αφού γιατρέψω τη βασιλοπούλα, να γίνει γυναίκα μου». Το δέχτηκαν όλοι ευχαρίστως και η ίδια η βασιλοπούλα, που θαύμασε την αξία του μεγάλου γιατρού που τη γιάτρεψε. Τον πήρε άντρα της με χαρά και η ευτυχία βασίλεψε στο παλάτι μ'έναν πλούσιο γάμο. Και ζήσανε όλοι καλά κι εμείς καλύτερα.

ΛΦ 484, 1-9. Παραλλαγή που καταγράφηκε στη Σιάτιστα, το 1959, από την Ε. Καλλιτσαντσή.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I: Ο ήρωας και τα μαγικά αντικείμενα

α: Ο ήρωας αποκτά τρία μαγικά αντικείμενα· α1: ένα πουγκί (ταμπακέρα, κουτί) που βγάζει ασταμάτητα φλουριά· α2: έναν μανδύα (σκουφί) που τον κάνει αόρατο· α3: μια μαγική φλογέρα· α4: που όταν τη φυσάει εμφανίζονται μαγικοί βοηθοί, έτοιμοι να εκπληρώσουν κάθε του επιθυμία· α5: ένα τραπέζι (τραπεζομάντιλο) που γεμίζει φαγητά· α6: μια βέργα, που όταν τη χτυπάς εμφανίζονται βοηθοί· α7: ένα χαλί που σε μεταφέρει όπου θέλεις· α8: άλλο.

β: Αυτά τα αντικείμενα του τα έχει δώσει· β1: ο πατέρας του (ως κληρονομιά)· β2: που τα έχει πάρει από ένα ευγνώμον φίδι, επειδή έσωσε το παιδί του· β3: η μάνα του· β4: όταν σπαταλά όλα τα χρήματα· β5: για να συναντήσει τη βασιλοπούλα· β6: άλλο.

γ: Τα μαγικά αντικείμενα δίνονται από τον πατέρα στους τρεις γιους του, ως κληρονομιά, αλλά οι μεγαλύτεροι τα παραχωρούν στον ήρωα.

II: Η κλοπή των μαγικών αντικειμένων από τη βασιλοπούλα

α: Ο ήρωας πηγαίνει στο παλάτι (για να συναντήσει τη βασιλοπούλα)· α1: για να τη δει πρέπει να δώσει πολλά φλουριά και το καταφέρνει χάρη στο μαγικό σακούλι· α2: με τη φλογέρα καλεί τους μαγικούς βοηθούς· α3: ζητά να του φτιάξουν ένα ανάκτορο (απέναντι από το παλάτι)· α4: φορώντας το σκούφο γίνεται αόρατος, μπαίνει στο δωμάτιο της βασιλοπούλας και την τρομάζει· α5: κλέβει τη βασιλοπούλα και με το μαγικό χαλί τη μεταφέρει σε μακρινό τόπο, αλλά αποκοιμιέται κι εκείνη γυρίζει με το χαλί στην πατρίδα της· α6: άλλο.

β: Η βασιλοπούλα του κλέβει ένα- ένα τα μαγικά αντικείμενα· β1: ο πατέρας της βασιλοπούλας κλέβει τα αντικείμενα· β2: διώχνουν τον ήρωα· β3: τον πετούν σε έναν γκρεμό (σε μια ερημιά)· β4: διατάζουν να τον σκοτώσουν· β5: άλλο.

III: Τα μαγικά φρούτα και η ανάκτηση των μαγικών αντικειμένων

α: Ο ήρωας ανακαλύπτει τα μαγικά δέντρα (τους μαγικούς καρπούς)· α1: μαγικές συκιές με τα μαύρα και τα άσπρα σύκα· α2: άλλους καρπούς· α3: όταν τρως τα μαύρα σύκα (άλλον καρπό), σου φυτρώνουν κέρατα· α4: όταν τρως τα άσπρα, πέφτουν τα κέρατα (ή αντιστρόφως)· α5: το φάγωμα των καρπών μεταμορφώνει σε γάιδαρο· α6: άλλο.

β: Επιστρέφει στο παλάτι (διαλαλώντας πως πουλάει σύκα)· β1: η βασιλοπούλα· β2: και ο βασιλιάς· β3: τρώει (τρώνε) τους μαγικούς καρπούς· β4: και της (του) φυτρώνουν κέρατα· β5: μεταμορφώνεται (-ονται) σε γάιδαρο· β6: άλλο.

γ: Κανείς δεν μπορεί να τη (τους) γιατρέψει· γ1: ο βασιλιάς υπόσχεται να δώσει την κόρη του για γυναίκα σε όποιον την (τους) κάνει καλά· γ2: ο ήρωας της (τους) δίνει τα άσπρα σύκα (άλλο καρπό)· γ3: και της (τους) πέφτουν τα κέρατα· γ4: ανακτά (ανακτούν) την ανθρώπινη μορφή της (τους)· γ5: ο ήρωας παίρνει πίσω τα κλεμμένα αντικείμενα· γ6: ο ήρωας παντρεύεται τη βασιλοπούλα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1309 (ΣΜ 139), 250-251, Επαρχία Κονίτσης, «Ο χαμένος». *I:* α, α8 (σκούφια που τον μεταμορφώνει σε ό,τι θέλει), α3, α4, β, β1, β6 (τα έχει

βρει μέσα σε μια αγριοαχλαδιά). *ΙΙ:* α, α4 (μεταμορφωμένος σε ψύλλο), β, β2. *ΙΙΙ:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ5 (με τη φλογέρα καλεί το στρατό του και νικάει στον πόλεμο. Αναγνωρίζεται από το βασιλικό μαντίλι. Γίνεται βασιλιάς).

2. ΛΑ 621, 3, Κόνιτσα, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 300 *(Ο δρακοντοκτόνος ήρωας)*. Από το AT/ATU 566 μόνο το επεισόδιο με τα σύκα, με τα οποία ο ήρωας, που έσωσε τη βασιλοπούλα από το θηρίο, την αναγκάζει να τον παντρευτεί.
3. ΛΦ 395, 1-4, Φιλιππιάδα Πρεβέζης, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 4. Η συν. όπως AT 566: *Ι:* Ο τρίτος αδερφός διώχνεται από τη γυναίκα του και βρίσκει στο δρόμο τρία μαγικά αντικείμενα: α2, α6, α8 (τσαρούχια, που σε κάνουν να τρέχεις γρήγορα). *ΙΙ:* α (για να συναντήσει τη γυναίκα του), α2, α3, β. *ΙΙΙ:* α, α1, α5, β, β1 (η γυναίκα του), β3, β5 (ο ήρωας τη ζεύει στο μαγγανοπήγαδο κι από την ταλαιπωρία η γυναίκα ξερνάει τα εντόσθια του μαγικού πουλιού), γ2, γ4. Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 4.
4. *Archiv für Litteraturgeschichte* XII, 111-117, Ιωάννινα, «Die schöne der Erde». *Ι:* παρά την απαγόρευση του πατέρα του το βασιλόπουλο αναζητά την Πεντάμορφη, που, για να τη δει, πρέπει να δώσει πολλά λεφτά. Όταν της δίνει όλα όσα έχει, ψάχνει στα πράγματα του πατέρα του, α, α2, α8 (μπρίκι), α4 (όταν τρίβει το μπρίκι). *ΙΙ:* α, α4, α2 (που τρομάζουν τη βασιλοπούλα), β, β2. *ΙΙΙ:* α, α2 (βατόμουρα και σταφύλια), α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ5, γ6.
5. Hahn 1, 253-258, αρ. 44, Ζαγόρι, «Von den Feigen, die Hörner erzeugen und Hörner vertreiben». Παραλλαγμένο. Από τον τύπο AT/ATU 566 μόνο το επεισόδιο με τα άσπρα και τα μαύρα σύκα. Η αρχή ευτράπελη. *Ι:* οι τρεις γιοι του παπά ξοδεύουν όλα τους τα χρήματα για να δουν τη βασιλοπούλα. Ο μικρότερος καταφέρνει να τη δει με τη βοήθεια ενός τσοπάνη, στον οποίο δίνει την τελευταία του δεκάρα. Πηγαίνουν κάτω από το παράθυρό της και αρχίζουν τη φασαρία, κάνοντας πως δεν ξέρουν πώς να σφάξουν ένα κριάρι. Η βασιλοπούλα γελά και τους καλεί να μείνουν το βράδυ στο παλάτι. Κάνουν όμως πάλι τόση φασαρία, που αποφασίζει να τους χωρίσει και να πάρει τον ένα, τον ήρωα, μαζί της. Στο τέλος τους διώχνει κι ο γιος του παπά ζητάει πίσω τη δεκάρα του. Μαλώνουν συνεχώς με τον τσοπάνη, τρομάζουν τους κλέφτες και παίρνουν τα κλοπιμαία. *ΙΙΙ:* α (ο γιος του παπά), α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

6. ΙΛ 789, 283-289, Ασπροπόταμος Πίνδου, άτιτλο. *Ι:* α, α8 (μπερέ, που

όταν τον φορά γίνεται αόρατος ο μισός, παπούτσια –αόρατα τα πόδια, ρολόι – αόρατος ολόκληρος). *II:* β5 (ο βασιλιάς υπόσχεται να δώσει το θρόνο του σε όποιον κάνει άνθρωπο τον γαϊδουροκέφαλο γιο του. Μόνο ο ήρωας τα καταφέρνει και παντρεύεται τη βασιλοπούλα), β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β,β1, β2, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ5, γ6.

7. ΛΦ 454, 4-12, Παραπόταμος Τρικάλων, «Ο κυνηγός και τα φίδια». *I:* α, α1, α2, α3, α4 (ένας ολόκληρος στρατός), β, β1, β2. *II:* α, α1, β, β5 (τον κλείνουν στη φυλακή αλλά δραπετεύει, γυρίζει αόρατος και τους δέρνει), β (το σκουφί και τη φλογέρα), β2. *III:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β2, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.
8. ΣΠ 73, 11-13, Πορταριά Πηλίου, «Η πατρική κληρονομία».

ΘΡΑΚΗ

9. ΛΑ 566, 2, Χατζηγύριο Κεσσάνης, «Οι κόλακες». *I:* α, α1, α2. *II:* α, β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

10. ΛΑ 2763, 157-176 και 327-329, Σιτοχώρι Σερρών, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 531 *(Ο βαφτισιμιός του βασιλιά και ο σπανός)*, βλ. παρ. αρ. 26 και AT/ATU 590 *(Η άπιστη μάνα)*, βλ. παρ. αρ. 24. Η συν. όπως AT/ATU 566: *I:* α, α1, α3 (σφυρίχτρα), α4. *II:* α, α1 (και την παντρεύεται), β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.
11. ΛΑ 566, 1, Χαλκιδική, άτιτλο. *I:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β6 (του τα έδωσε ο βασιλιάς γιατί έσωσε το παιδί του). *II:* α, α2, α4, β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.
12. ΛΦ 484, 1-11, Σιάτιστα, «Μάνα θέλω παράδες». Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.
13. *Jahresgabe*, 1961, 49-57 (μετάφραση 41-48), Σιάτιστα, «Ο πάππος και το φίδι». *I:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β2. *II:* α (την παντρεύεται), β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ2, γ3 (και διατάζει τους διαβόλους-βοηθούς να πνίξουν τους γονείς της).
14. Eckert - Formosis, 46-53, Σιάτιστα, «Ο πάππος και το φίδι». *I:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β2. *II:* α, β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

15. Pernot, *Ét. ling.* III, 308-313, Μεστά Χίου, « Le connaisseur du cœur ». Συμφυρμός με AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 9. Από το AT/ATU 566 μόνο το επεισόδιο με τα σύκα.

β. Δωδεκάνησα

16. *Ζωγράφειος Αγών* Α′, 1891, 417-419, αρ. 1 (Καφαντάρης Α′, 397-399, αρ. 64, ««Τα τρία αδέρφια και η κακιά μάνα τους»), Νίσυρος, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 11. Από το AT/ATU 566 μόνο το επεισόδιο με τα σύκα.

17. Μοσχόβη, 80-90, Σύμη, «Η άτυχη βασιλοπούλα». Παραλλάσσει. Η αρχή όπως AT *735 E *(Η άτυχη)*. Από το AT/ATU 566 μόνο το επεισόδιο με τα σύκα, που η άτυχη βασιλοπούλα δίνει στους γονείς της μεταμορφώνοντάς τους σε γαϊδάρους. Τους ξανακάνει ανθρώπους με τα άσπρα σύκα.

18. Μοσχόβη, 110-116, Σύμη, «Η κότα με τα χρυσά αυγά». Συμφυρμός με AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 12. Από το AT/ATU 566 μόνο το επεισόδιο της μεταμόρφωσης της άπιστης γυναίκας σε γαϊδούρι με το ράντισμα φαρμάκου.

19. Dawkins, *45 Stories*, 427-437, αρ. 40, Κέφαλος Κω, «Ο Εβρηός και το παλληκάρι». Παραλλαγμένο. Η αρχή όπως AT/ATU 936* *(The Golden Mountain)*. Ο ήρωας είναι στη δούλεψη ενός Εβραίου, που τον στέλνει ν' ανέβει σ'ένα βουνό μέσα σ' ένα τομάρι ζώου. Από εκεί τον παίρνουν οι αετοί στο βουνό με τα διαμάντια, απ' όπου ο νέος ρίχνει διαμάντια στον αφέντη του. Όμως αυτός δεν τον ξανακατεβάζει κάτω. Ο νέος καταφέρνει τελικά να κατέβει και συναντά διαδοχικά μια γριά κι ένα γέρο, που τον ανταμείβουν για την καλοσύνη του (τους βοηθά να κουβαλήσουν το βάρος τους) δίνοντάς του ένα μαγικό ποτήρι, που όσο νερό μένει μέσα του γίνεται άνθη μυρωδάτο, κι ένα μαντίλι που γεμίζει ασταμάτητα φλουριά. Η συν. όπως AT/ATU 566: *I:* α, α8 (μαγικό ποτηράκι, βλ. παραπάνω), α1. *II:* α, α6 (για να τη δει γυμνή της χαρίζει φλουριά και τα μαγικά αντικείμενα, την αποκοιμίζει και κοιμάται μαζί της, αλλά το μετανιώνει και φεύγει). *III:* α, α1, α3, α4, β (βρίσκει και τον Εβραίο και του τα πουλά, αυτός τρώει και πουλά και στη βασιλοπούλα), β1, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.

γ. Εύβοια-Σποράδες

20. Hahn 2, Anmerkungen στο παραμύθι αρ. 9 («Von den drei dankbaren

Tieren») του πρώτου τόμου, παραλλαγή αρ. 2, Αγία Άννα Ιστιαίας, άτιτλο. Ενωμένο με AT 302A* *(Η αγριογουρούνα)* και AT/ATU 612 *(Τα φύλλα που ανασταίνουν). I:* α, α1, α2, α8 (καθρέφτη), β, β1, β2. *II:* α, α1, β, α4, β, β2, β5 (γίνεται υπηρέτης σε έναν παπά). Η συν. όπως AT 302A* (σκοτώνει την άγρια γυναίκα, στην κοιλιά της οποίας βρίσκονται τρία περιστέρια που είναι η δύναμή του και δίνει τα περιστέρια στη βασιλοπούλα που τα σκοτώνει. Τον ήρωα ανασταίνει η μάνα του με το μαγικό βοτάνι που είδε να γιατρεύει το φίδι. Πβ. AT/ATU 612).

δ. Κρήτη

21. *Κρητικός Λαός* Α′, 1909, 170-173, Ιεράπετρα, «Η νεράιδα και τα χαρίσματα». *I:* α, α1, α2, α8 (καθρεφτάκι), β, β1, β6 (του τα δίνει ο πατέρας μιας νεράιδας, γιατί την έσωσε από το φίδι). *II:* α, α4, β, β2, β5 (τη βλέπει με το μαγικό καθρεφτάκι, όπου κι αν βρίσκεται). *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β2, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.

ε. Κυκλάδες

22. ΛΑ 1387, 73-84 (ΛΑ 313 Α′, 4, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο.
23. ΛΦ 1522, 5-7, Νάξος, «Η κληρονομιά». *I:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, γ. *II:* α, α4, β, β2, α6 (με τα λεφτά από το μαγικό πουγκί φτιάχνει παλάτι), β, β2, α2 (στρατό σατανάδων), α6 (απειλεί το βασιλιά πως θα τον κάψει ζωντανό αν δεν του δώσει τη βασιλοπούλα για γυναίκα). *III:* γ6.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

24. ΛΦ 1247, 8α-14, Λευκάδα, άτιτλο. *I:* α, α1, α2, α6, γ (τους τα παίρνει με πονηριά). *II:* α, β (αφού πρώτα ο ήρωας χάνει όλη του την περιουσία παίζοντας μαζί της χαρτιά), β2, α2, α3, β, β2, α4, β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β2, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ5 (δίνει το μπαστούνι στον αδερφό του, που ήθελε να παντρευτεί τη δρακοπούλα, και με τους βοηθούς τρομάζει τους δράκους και την παίρνει), γ6.
25. ΣΠ 56, 1-7, Ληξούρι Κεφαλλονιάς, άτιτλο. *I:* α, α1, α2, α3, α8 (παίζοντας τη φλογέρα τους κάνει όλους να χορεύουν· πβ. AT/ATU 592 (Ο χορός στ' αγκάθια). *II:* α, β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ5 (χωρίς να την απαλλάξει από τα κέρατα, γιατί φορά το καπέλο και γίνεται άφαντος).

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

26. ΛΑ 1187 (ΣΜ 17), 127, Ηλεία, «Το χρυσό καθρεπτάκι». *I:* Τρία φτωχά αδέρφια πηγαίνουν στο στοιχειωμένο σπίτι. Εκεί το φάντασμα τους παρακαλεί να μην το σκοτώσουν, και ως αντάλλαγμα δίνει λεφτά στους μεγαλύτερους, μαγικό καθρεφτάκι στον μικρό, που του δίνει ό, τι θέλει. *II:* με το μαγικό καθρεφτάκι φτιάχνει παλάτι και παντρεύεται τη βασιλοπούλα, β. *III:* α, α1, α6 (όταν τρως τα σύκα αποκτάς μακριά μύτη), β, β1, β3, β6 (αποκτά μεγάλη μύτη), γ, γ5 (κι αφήνει αγιάτρευτη τη βασιλοπούλα).

27. ΛΑ 2129, 1-4, Επαρχία Μεσσήνης, «Ο Ανεμογιάννης». *I:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1 (που ξενιτεύεται πριν γεννηθεί το παιδί). *II:* α, β, β2, β3. *III:* α, α1, α5,β, β1, β3, β5, γ, γ2, γ4, γ5, γ6.

28. ΛΦ 710, 13-18, Πυλία, «Η μαγική φλογέρα». *I:* α, α2, α1, α3, α4, β, β1, γ. *II:* α, α1, α2, β, β3. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β2, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ6.

29. ΛΦ 1603, 6-9, Μεγαλόπολη, άτιτλο. *I:* α, α1, α2, α5, β, β6 (μια γριά γυναίκα, ως πληρωμή για τη δουλειά του). *II:* α, β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β2, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.

30. ΣΠ 8, 45-49, Κορινθία, «Το παιδί που δεν είχε πατέρα». *I:* α, α1, α3, α4. *II:* α, β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.

31. ΣΠ 21, 22-23, Αίγιο, «Η βασιλική οικογένεια με κέρατα». Μόνο το επεισόδιο με τα σύκα.

32. ΣΠ 44, 34-50, Κυπαρισσία, άτιτλο. *I:* α, α1, α2, α8 (μια ταμπακέρα, που μόλις την ανοίγει πετάγεται ένας αράπης και του φέρνει ό,τι θέλει), β, β1. *II:* α, α4, β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.

33. ΣΠ 128, 1-6, Σελίτσα Οιτύλου, άτιτλο. *I:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1. *II:* α, α4, β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.

34. Φλούδας, *Βυζικιώτικα* Γ′, 198-200, Βυζίκι Γορτυνίας, «Ο Αγαθούλης». *I:* α, α1, α2 (καπέλο), α3, α8 (που όταν τη φυσάς όλοι αρχίζουν να χορεύουν, πβ. AT 592), α8 (καθρέφτη), β, β1, β2. *II:* α, β (αποκοιμίζοντάς τον), β2, α4 (και τη δέρνει), β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β2, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

35. ΛΑ 1256 (ΣΜ 86), 123-126, Κατούνα Ακαρνανίας, «Ο Γκαρδιαναγνώστης». Συμφυρμός με AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 28. Από το AT/ATU 566 μόνο το επεισόδιο με τα σύκα.

36. ΛΑ 566, 4, Σπαρτιά Τριχωνίας, άτιτλο.

37. ΛΦ 1126, 35-37, Βούζι Φθιώτιδας, «Τα τρία καλά του πατέρα». *I:* α, α1,

α2, α3, α4, β, β1, γ. *II:* α, α2, α3, α4, β1, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β2, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ-ΠΟΝΤΟΣ-ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

38. ΛΑ 566, 3 (ΛΑ 231, 71, Μέγας, *Παραμύθια* Α′, 85-91), Λιβίσι, «Το λαλουσάκι κα το σκουφάκι». *I:* α, α1, α2, α3 (λαλουσάκι = αυλό), α4, β, β1, β2, β3, β4. *II:* α2, α6 (τους ζητά να τον πάνε στο μακρινό παλάτι της βασιλοπούλας), β, β2, β3. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β2, β3, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6.

β. Πόντος

39. ΛΑ 567, 6, Χαλδεία, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A.
40. *Αρχείον Πόντου* Γ′, 1931, 89-91, αρ. 6, Σούρμενα, άτιτλο. *I:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1. *II:* α, α1, α4, α2, β (τέλος του κλέβει τη φλογέρα και διατάζει τους ανθρώπους να τον πετάξουν στην ερημιά). *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ6.
41. *Αρχείον Πόντου* Ζ′, 1937, 107-109 (ΛΑ 567, 2), Αργυρούπολη, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 21. Η συν. όπως AT/ATU 566: *I:* α, α2, α5, α7, β6 (τ' αποκτά κλέβοντάς τα από τους κατόχους τους). *III:* α, α2 (σταφύλια), α3, α6 (χτυπώντας σ' ένα κλαδί μεταμορφώνεσαι σε μουλάρι). *II:* α5, β. *III:* β, β1, β3, β4, β5 (την αναγκάζει να του δώσει πίσω τα κλεμμένα χωρίς να της ξαναδώσει την ανθρώπινη μορφή της, ξανασυναντιέται με το βασιλιά αδερφό του, κάνει την Πεντάμορφη άνθρωπο και την παντρεύεται).
42. *Αρχείον Πόντου* ΙΓ′, 1948, 106-112, αρ. 2, Χαλδεία, «Τα δύο αδέλφα». Η αρχή όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 33. Η συν. όπως AT/ATU 566: *I:* α, α2, α5, α7, β6 (τ' αποκτά κλέβοντάς τα από τους κατόχους τους). *II:* α, α5, β. *III:* α, α2 (σταφύλια), α6 (χτυπώντας σ' ένα κλαδί μεταμορφώνεσαι σε μουλάρι), β, β1, β3, β4, β5, γ, γ2, γ3 (αφήνει την Πεντάμορφη μουλάρι). Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 33.
43. *Ποντιακά Φύλλα* 2, 1937, τεύχος 13, 25-28, τεύχος 14, 79-82, «Της ευλοΐας το πουλίν». Η αρχή όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 34. Η συν. όπως AT/ATU 566: *I:* α, α2, α5 (δισάκι), α7, β6 (τα

παίρνει ξεγελώντας τρεις ανθρώπους). *ΙΙ:* α, α1, α5, β. Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 34.

γ. Καππαδοκία

44. ΚΜΣ, Φάκελος Καππαδοκία αρ. 356, 4074-4094 (σε διάλεκτο) και 4095-4115 (μετάφραση), Φάρασα, «Αϊκουλίτσα». *Ι:* Το βασιλόπουλο μπαίνει στην απαγορευμένη κάμαρα και βλέπει τη φωτογραφία της Αϊκουλίτσας (Ροδοφέγγαρης), που ο πατέρας του μάταια πολέμησε να αποκτήσει. Αποφασίζει να τη βρει και να την παντρευτεί, α, α1, α2, α3, α4, β, β1. *ΙΙ:* α, β (γιατί δεν θέλει να τον παντρευτεί), β2, α2, α6 (τους ζητά να κλέψουν την Αϊκουλίτσα και να τη φέρουν στην πατρίδα του). *ΙΙΙ:* γ6.
45. Dawkins, 411, αρ. 1, Φλοϊτά, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 41. Η συν. όπως AT 566: *Ι:* α (δύο), α2, α3, α4, β, β1 (ο θετός πατέρας του). *ΙΙΙ:* α, α1, α3, α4, α6 (πίνοντας από μια πηγή γίνεσαι γάιδαρος, από άλλη ξανά άνθρωπος). Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 41. Η συν. όπως AT/ATU 566: *ΙΙ:* α, α4, β, β2. *ΙΙΙ:* β, β1, β2, β3, β4, γ, γ2, γ3, γ5. Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, βλ. παρ. αρ. 41.

ΚΥΠΡΟΣ

46. ΛΦ 954, 1-4, Πάνω Παναγιά Νέας Πάφου, «Ο Πετρής τζαι τα μαεμένα σύκα». *Ι:* α, α1, α2, α3, α8 (όταν παίζει, όλοι όσοι είναι μπροστά του χορεύουν, πβ. AT/ATU 592), β, β1. *ΙΙ:* ο ήρωας φτιάχνει ένα καράβι και φτάνει σε μια μακρινή χώρα, α (ζητά τη βασιλοπούλα σε γάμο, αλλά ο βασιλιάς αρνείται). *ΙΙΙ:* α, α1, α5, β, β1, β2, β3, β5, γ, γ2, γ4, γ6.
47. ΛΦ 1250, 21-23, «Η Πεντάμορφη». *Ι:* α, α1, α2, α4, β, β3, β4. *ΙΙ:* α, α1, α4, α2 (τους βάζει να τρομάξουν τη βασιλοπούλα), β, β2. *ΙΙΙ:* α, α1, α3, α4, α2 (σταφύλια), α5 (σε άλογο), β (αφού μεταμορφωθεί σε άλογο ο ίδιος, για να πάει γρήγορα στο παλάτι), β1, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ5.
48. Κληρίδης ΙΙ, 92-96, Αγρός Πιτσιλιάς, «Ο Πολής τζ' ο Νουφρής». *Ι:* α, α1, α2, α8 (γιαταγάνι, που όταν το βγάζει από το θηκάρι εμφανίζονται βοηθοί). *ΙΙ:* α, β, β2, β5 (με το γιαταγάνι νικά το στρατό του βασιλιά αλλά πάλι του το κλέβει η βασιλοπούλα). *ΙΙΙ:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ1 γ2, γ3, γ5, γ6.

ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ

49. Taibbi- Caracausi, 405-412, Rocca Forte Καλαβρίας, «Τα τρία leddiδγα».

I: α, α1, α2 (μανδύας), α8 (παπούτσια που σε πάνε όπου θέλεις), β, β6 (τα αδέρφια του, που τα έχουν πάρει από έναν γίγαντα, την τύχη τους). *II:* α (στο χορό), β, α4. *III:* β6 (αόρατος, της λέει πως είναι ο Χριστός, την αναγκάζει να εξομολογηθεί τις κλοπές και να δώσει τα μαγικά του αντικείμενα. Γυρνά στ' αδέρφια του και δεν ξαναφεύγει πια).

50. Taibbi- Caracausi, 191-199, «O yóse o spragárose c'o yóse o konomúso». Η αρχή διαφορετική. Ο πατέρας μοιράζει την περιουσία του στους δυο γιους του, τον άσωτο και τον οικονόμο. Ο άσωτος τη σπαταλά και γυρίζει να ζητήσει ελεημοσύνη. Τον ρίχνουν στο υδραγωγείο και το νερό τον βγάζει στην ερημιά, όπου βρίσκει το παλάτι των τριών Μοιρών. Οι Μοίρες του χαρίζουν τρία μαγικά αντικείμενα. *I:* α, α1, α8 (μαντίλι που τον κάνει πιο όμορφο και τη βέργα της διαταγής). *II:* α (και παντρεύεται τη βασιλοπούλα), β, β5 (η βασιλοπούλα διατάζει τη βέργα να τη γυρίσει στο πατρικό της και να αφήσει τον ήρωα μόνο του στο δρόμο). *III:* α, α2 (μήλα), α3, α4, β, β1, β3, β4, γ1, γ2, γ3, γ5.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

51. Λέριος, 32-39, αρ. 11, άτιτλο. *I:* α, α1, α2, α5, β6 (τα ζητά ως αμοιβή για τη δουλειά του). *II:* α, β, β2. *III:* α, α1, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 566

Το παραμύθι αυτό είναι, σύμφωνα με τον H. J Uther[1], διαδεδομένο κυρίως στην Ευρώπη, ενώ έχει και ευρύτατη γραπτή, λογοτεχνική παράδοση[2]. Ο βασικός του πυρήνας αναγνωρίζεται σε μία αφήγηση που συμπεριλαμβάνεται στα Gesta Romanorum (κεφ. 120), μεσαιωνικά κείμενα με διδακτικό χαρακτήρα των τελών του 13ου αιώνα. Το σχετικό κεφάλαιο (απόσπασμα) διηγείται τα εξής:

Πεθαίνοντας, ο βασιλιάς Darius αφήνει στους δυο μεγαλύτερους γιους του κληρονομιά το βασίλειο και στον μικρότερο, τον Ionathas, τρία μαγικά αντικείμενα: ένα δαχτυλίδι, ένα περιδέραιο κι ένα ιπτάμενο τραπεζομάντιλο. Μια γυναίκα – η ερωμένη του- τον πείθει να της δώσει τα δύο πρώτα, παρά την

1. H. – J. Uther, «Fortunatus (AaTh 566)», *Enzyklopädie des Märchens,* Band 5, 1999, σ. 7-14.

2. Πβ. Luisa Rubini, «Fortunatus in Italy. A History between Translations, Chapbooks and Fairy Tales", *Fabula,* Band 44, Heft 1, 2003, σ. 25-54.

αντίθετη συμβουλή της μητέρας του, και αργότερα προσποιείται ότι της τα έκλεψαν. Ο ήρωας με το ιπτάμενο τραπεζομάντιλο την παίρνει στα πέρατα της γης. Την ώρα που κοιμάται, η γυναίκα του φεύγει και τον αφήνει. Ο ήρωας περιπλανιέται στον κόσμο, βρίσκει ένα νερό που κάνει τα κόκαλα να ξεκολλούν από τη σάρκα, το μαγικό νερό που θεραπεύει, τα μαγικά φρούτα που, όταν τα τρως, γίνεσαι λεπρός, και άλλα φρούτα που σε θεραπεύουν από τη λέπρα. Με τα πρώτα γιατρεύει τον άρρωστο βασιλιά του μακρινού τόπου και έπειτα γυρνά στην πατρίδα του, όπου μαθαίνει πως η ερωμένη του έχει αρρωστήσει· της υπόσχεται να τη βοηθήσει, αν εξομολογηθεί τις αμαρτίες της. Εκείνη ομολογεί την κλοπή των μαγικών πραγμάτων και του τα δίνει πίσω. Ο ήρωας την τιμωρεί δίνοντάς της να πιει το κακό νερό, η κοπέλα πεθαίνει μέσα σε φρικτούς πόνους κι ο Ionathas επιστρέφει στη μητέρα του, έχοντας ανακτήσει τα μαγικά του αντικείμενα και για να ζήσει έκτοτε καλά κι ευτυχισμένος[3].

Παρά τη σκληρή κατάληξη του κείμενου, αντίθετη από αυτή των προφορικών παραλλαγών (όπου ο ήρωας τελικά θεραπεύει την κλέφτρα βασιλοπούλα και συχνά την παντρεύεται), αναγνωρίζουμε εύκολα τα βασικά επεισόδια του τύπου AT/ATU 566. Η διαφορά αυτή, όπως και το ότι στο μεσαιωνικό κείμενο τα μαγικά φρούτα προκαλούν λέπρα και όχι κέρατα ή μεταμόρφωση σε ζώο, οφείλεται πιθανόν στον ηθικοπλαστικό του χαρακτήρα: η κλοπή θεωρείται αμάρτημα και πρέπει να τιμωρείται.

Μια παρόμοια ως προς το βασικό θέμα ιστορία, αλλά διαφορετική στα επιμέρους μοτίβα ταξιδεύει αργότερα μέσω πολυάριθμων εκδόσεων και μεταφράσεων σε ολόκληρη την Ευρώπη. Το μυθιστόρημα του *Φορτουνάτου*, όπως τιτλοφορείται, πρωτοτυπώνεται το 1509 στο Augsburg της Γερμανίας. Το μυθιστόρημα αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μαθαίνουμε πώς ο φτωχός Φορτουνάτος από την Κύπρο συναντά την τύχη και διαλέγει, από τα δώρα που του προσφέρει, τον πλούτο. Η τύχη του δίνει ένα σακουλάκι που βγάζει λεφτά ασταμάτητα. Αργότερα ο Φ. αποκτά κι ένα μαγικό καπέλο, που τον μεταφέρει όπου επιθυμεί. Με αυτά τα μαγικά αντικείμενα ο Φ. γίνεται πλούσιος. Παντρεύεται και αποκτά δύο γιους, τον Άμπεδο (Ampedo) και τον Ανδολόσια (Andolosia).

Το δεύτερο μέρος περιέχει τις περιπέτειες των αδερφών μετά το θάνατο του πατέρα τους. Τα αγόρια χωρίζουν τα αντικείμενα. Ο Άμπεδο κρατά το καπέλο και ο Ανδολόσια το σακουλάκι. Ο δεύτερος αδερφός φεύγει για ταξίδι και συναντά τη βασιλοπούλα Αγριππίνα, που του κλέβει το σακουλάκι. Καταφέρνει όμως να το πάρει πίσω και, με το μαγικό καπέλο που του παραχωρεί ο

3. Η περίληψη αυτή προέρχεται από το λατινικό κείμενο των Gesta Romanorum, capitel 147 («De Ionathas, qui habuit IIIa iocalia a patre Dario prae alliis fratribus») που μπορεί κανείς να βρει στην ιστοσελίδα: http :// www.slu.edu/ colleges/ As/ languages/ classical/ latin/ tchmat/ readers/ gr/ g15.html# text

αδερφός του, κλέβει την Αγριππίνα και τη μεταφέρει στην έρημο. Τη χάνει όμως όταν κάποια στιγμή βάζει το καπέλο κι η βασιλοπούλα εύχεται να μεταφερθεί στο Λονδίνο. Ο ήρωας περιφέρεται μόνος και πεινασμένος, όταν βλέπει μια μηλιά. Τρώγοντας από τα μήλα της του φυτρώνουν κέρατα, που πέφτουν όταν τρώει μήλα από κάποιο άλλο δέντρο. Με αυτό τον τρόπο τιμωρεί την Αγριππίνα. Της δίνει από τα πρώτα μήλα και εκείνη βγάζει κέρατα, κι έπειτα εμφανίζεται σαν γιατρός και τη γιατρεύει με τα δεύτερα φρούτα. Μετά την οδηγεί στο βασιλιά της Κύπρου, που θέλει να την παντρέψει με το γιο του.

Το τέλος της ιστορίας είναι κακό. Ο Φορτουνάτος δολοφονείται από δύο κόμητες που του κλέβουν το μαγικό σακουλάκι, ενώ ο αδερφός του πεθαίνει από τον καημό του αφού πρώτα κάψει το μαγικό καπέλο. Το σακουλάκι χάνει τη μαγική του δύναμη, ο φόνος αποκαλύπτεται κι οι δολοφόνοι τιμωρούνται. Τα μαγικά αντικείμενα έφεραν τελικά σε όλους δυστυχία. Ηθικό δίδαγμα: αν ο Φορτουνάτος είχε διαλέξει από τα δώρα της τύχης τη σοφία, αντί του πλούτου, θα είχαν όλοι γλιτώσει από τον πόνο και τη δυστυχία.

Το μυθιστόρημα μεταφράζεται σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες· οι διάφοροι μεταφραστές επιφέρουν αλλαγές στο ύφος και το περιεχόμενο του κειμένου, ανάλογα με τους ηθικούς κώδικες και τις αξίες της εκάστοτε εποχής, όπως υποστηρίζεται[4]. Παράλληλα, μέσω των λαϊκών φυλλάδων που κυκλοφορούν σε διάφορες γλώσσες, διαδίδονται ευρύτατα στην Ευρώπη παρόμοιες αλλά συντομότερες διηγήσεις[5], που πρέπει να είναι κοντινότερες στην προφορική παράδοση του παραμυθιού αλλά και να την επηρέασαν, σταθεροποιώντας την.

Όσον αφορά τις καταγραφές παραλλαγών από την προφορική παράδοση, είναι σύμφωνα με τον Uther[6] μεταγενέστερες του μυθιστορήματος, ενώ δανείζονται και στοιχεία από άλλους παραμυθιακούς τύπους (πχ. τα μαγικά αντικείμενα χαρίζει ένα ευγνώμον ζώο). Για τον P. Delarue πάντως η προέλευση του παραμυθιού πρέπει να είναι λαϊκή και όχι λογοτεχνική και η ιστορία να πέρασε σε γραπτά κείμενα όπως τα Gesta Romanorum και ο Fortunatus[7].

Ο A. Aarne[8] επιχειρεί να προσδιορίσει την αρχική μορφή του παραμυθιού, και καταλήγει σε ένα σχήμα που ταιριάζει σχεδόν απόλυτα και στις ελληνικές παραλλαγές:

Τρία αδέρφια αποκτούν τρία μαγικά αντικείμενα: σακουλάκι που γεμίζει

4. Luisa Rubini, *ό. π.*

5. Luisa Rubini, *ό. π.*, σ. 33 κ.εξής (για την Ιταλία), P. Delarue – M. L. Tenèze, *Le conte populaire français*, Paris, Maisonneuve et Larose 2002, σ. 443, H. – J. Uther, *ό. π.*, σ. 7.

6. H. – J. Uther, *ό. π.*, σ. 9 και σ. 11.

7. P. Delarue – M. L. Tenèze, *Le conte populaire français*, Maisonneuve et Larose, Paris 2002, σ. 442- 443.

8. A. Aarne, "Vergleichende Märchenforschungen », *Mémoires de la Société finno-ougrienne* 25, 1908, σ. 85-142. Η παραπομπή στον H. – J. Uther, *ό. π.*, σ. 9-10.

λεφτά, καπέλο (μανδύα) και κέρας, που φυσώντας το ένας ολόκληρος στρατός εμφανίζεται. Η βασιλοπούλα κλέβει το σακουλάκι από τον μικρότερο αδερφό, που παίρνει από τους αδερφούς του και τα άλλα δύο. Ακουλουθεί το επεισόδιο με τα μήλα, που όποιος τα τρώει του φυτρώνουν κέρατα, η τιμωρία της βασιλοπούλας και η επιστροφή των μαγικών αντικειμένων στον ήρωα.

Οι ελληνικές παραλλαγές ακολουθούν σε γενικές γραμμές αυτή την υπόθεση, όμως στις περισσότερες δεν συναντάμε πια τρία αδέρφια, αλλά μόνο έναν ήρωα, γιο συνήθως κάποιου ανθρώπου που φέρθηκε με καλοσύνη κι έσωσε τη ζωή ενός φιδιού. Για ανταμοιβή το φίδι (ή οι φιδογονείς) του δίνουν τρία μαγικά αντικείμενα, κατά κανόνα ένα σακουλάκι ή άλλο παρόμοιο αντικείμενο, που γεμίζει ασταμάτητα λεφτά, ένα ρούχο (καπέλο, μανδύα κλπ, που τον κάνει αόρατο) και μια φλογέρα (ή ραβδί), η χρήση της οποίας προκαλεί την εμφάνιση μαγικών βοηθών (αράπηδων, δράκων, κάποτε των διαβόλων). Σπανιότερα συναντάμε ένα μαγικό τραπέζι που γεμίζει φαγητά όποτε πεινάς, ή έναν καθρέφτη (χωρίς πάντα σαφή ιδιότητα). Τα κλεμμένα από τη βασιλοπούλα (σπανιότερα από τον πατέρα της) αντικείμενα τα ανακτά ο ήρωας με τα μαγικά σύκα (σταφύλια), που όποιος τα τρώει του φυτρώνουν κέρατα, μεταμορφώνεται σε γάϊδαρο, και σε μια περίπτωση αποκτά τεράστια μύτη. Η λύση του παραμυθιού ακολουθεί γενικά τον κανόνα του είδους, που θέλει τους ήρωες να παντρεύονται. Όσον αφορά το επεισόδιο των μαγικών φρούτων, χρησιμοποιείται και στις περισσότερες παραλλαγές του επόμενου παραμυθιακού τύπου που θα αναλύσουμε, του AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A[9].

9. Βλ. παρακάτω, σ. 134-144.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ AT / ATU 567, AT / ATU 567 A, AT / ATU 567 + AT / ATU 567 A

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 567

Το μαγικό πουλί

AT 567: The Magic Bird-Heart
ATU 567: The Magic Bird-Heart
Delarue Tenèze 567: Le cœur de l'oiseau merveilleux
Grimm no 60: Die zwei Brüder
Eberhard-Boratav no 174

Περίληψη υπόθεσης

Ο ήρωας, ένας φτωχός νέος, τρώει το συκώτι ενός μαγικού πουλιού και πλουτίζει καθώς βρίσκει κάθε μέρα στο μαξιλάρι του ένα χρυσό νόμισμα. Φεύγει από το πατρικό του για να συναντήσει τη βασιλοπούλα, για να τη δει όμως (ή και για να την παντρευτεί), πρέπει να δώσει πολλά χρήματα. Τα καταφέρνει χάρη στη βρώση του μαγικού πουλιού. Η βασιλοπούλα όμως μαθαίνει το μυστικό του, τον κάνει να ξεράσει το συκώτι, το καταπίνει η ίδια και διώχνει τον ήρωα (άντρα της). Στη συνέχεια ο ήρωας βρίσκει ένα δέντρο, που αν φας από τους καρπούς του μεταμορφώνεσαι σε γάιδαρο (ή σου φυτρώνουν κέρατα), και ένα δεύτερο, που με το φάγωμα τον καρπών του ξαναγίνεσαι άνθρωπος. Κάνει τη βασιλοπούλα γάιδαρο και τη ζεύει να δουλέψει. Την αναγκάζει να βγάλει το συκώτι και την ξανακάνει άνθρωπο. Άλλοτε την παντρεύεται κι άλλοτε την αφήνει.

Αυτόνομες παραλλαγές αυτού του τύπου δεν έχουμε στην Ελλάδα. Απαντά πάντοτε σε συμφυρμό με τον AT/ATU 567 A. Βλ. λεπτομερέστερα τα μοτίβα παρακάτω, στον τύπο AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A, επεισόδιο *III*, σ. 134.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 567 A

Τα τρία αδέρφια και το μαγικό πουλί

AT 567 A: The Magic Bird-Heart and the Separated Brothers
ATU 567 A: The Magic Bird-Heart and the Separated Brothers
Grimm no 60: Die zwei Brüder (σε συμφυρμό με τον AT 303)

Η όρνιθα κι ο Οβριός

Μια φορά κι ένα καιρό ήτανε ένας φτωχός, είχε γυναίκα και τρία παιδιά, που μόλις αποζούσε· μια νύχτα, κει που κοιμούντανε, βλέπ' όνειρο πως η τύχη τ' κάθεται σ' ένα δέντρο και να πάγ' να την πάρ'. Θα θελήσ' να τον δώσ' φλουριά, μα κείνος να πει πως μόνε την όρνιθα θέλ'.

Την άλλ' μέρα ο φτωχός πάγ' στο μέρος που νυπνιάσθηκε και βλέπ' ξαπλωμέν' την τύχη τ' κάτ' απ' το δέντρο. Η τύχη τ' θέλ' να τον δώσ' φλουριά, αυτός γυρεύ' την όρνιθα. Στο δρόμο που πήγαινε λέγ': «Τι έκαμα ν'αφήσω τα φλουριά και να πάρω την όρνιθα...» Η όρνιθα γεννάγ' ένα αβγό, ένας Οβριός τον ρωτάγ': «Πόσο τ' αβγό; Να σε δώσω δυο φλουριά, με το δίνς;» «Πάρ' το».

Την άλλ' μέρα η όρνιθα γεννάγ' πάλε αβγό, να κι ο Οβριός: «Να σε δώσω τέσσερα φλουριά, με το δίνς;» Η όρνιθα γεννούσε κάθε μέρα από 'να αβγό κι ο Οβριός κάθε φορά έδινε κι από δυο φλουριά περισσότερα. Ο φτωχός απ' την όρνιθα έγινε πλούσιος, έκαμε σπίτια, χωράφια, αμπέλια και ζούσε πλουσιοπάροχα. Ύστερα από καιρό λέγ' στη γυναίκα τ': «Γυναίκα, 'γώ θα πάγω στο χατζηλίκ', συ να προσέχς καλά τα παιδιά και την όρνιθα». «Έννοια σ', άντρα».

Ο άντρας φεύγει, κάμνει μήνες και χρόνια, ο Οβριός δεν άφνε ήσυχη τη γυναίκα, ήθελε να την πείσ' να σφάξ' την όρνιθα. «Πώς να τη σφάξω, σαν έλθ' ο άντρας μ' και το πούνε τα παιδιά;» Ο Οβριός, είχε δεν είχε, την πλάνεψε να σφάξνε την όρνιθα και την είπε: «Πρόσεξε καλά, που θα τηνέ βράσεις, τα παιδιά να μη φάνε τίποτε απ' την όρνιθα». Ο Οβριός το βράδ' είχε σκοπό να σφάξ' τα τρία παιδιά και να φάγ' τα σκώτια.

Η όρνιθα έβρασε. Τα παιδιά λένε: «Ας φάμε της όρνιθας τα σκώτια» και τα 'φαγαν. Το μεγαλύτερο, πο' φαγε την καρδιά, έγινε καρδιογνώστς και λέγ' στ'αδέλφια τ': «Απόψε ο Οβριός θα μας σκοτώσ', μόνε να φύγμε». Το βράδυ

έρχεται ο Οβριός, γυρεύ' να φάγ' τα σκώτια, τα σκώτια λείπνε, μανιασμένος σκώνεται και φεύγ'. Τα παιδιά πήγαν, πήγαν, μέρες πορπάτσαν, έφθασαν σε μια πολιτεία που θα 'καμναν βασιλέα κείνονε που στο κεφάλ' τ' θα κάθουνταν ο αετός. Ο κόσμος ήτανε μαζωμένος, στάθκαν και τα παιδιά εκεί, απόλσανε τον αετό κι ο αετός παγαίν' και κάθεται στου μεγάλου παιδιού το κεφάλ', το έκαμαν βασιλέα και τ' αδέλφια τ' έβαλε σε μεγάλες θέσες.

Ο πατέρας του βασιλέα γύρσε απ'το χατζηλίκ', πάγ' στο σπίτ' τ', ρωτάγ' τη γυναίκα τ': «Πού είναι τα παιδιά; Πού είν' η όρνιθα;» «Τα παιδιά πέθαναν κι η όρνιθα φόφσε». Λυπημένος να χάσ' τα τρία τα παιδιά, να φοφήσ' κι η όρνιθα, δεν μπόρεσε να μείν' κι έφγε. Πηγαίνοντας, πήγε στην πολιτεία που ήτανε τα παιδιά τ'. Ο βασιλές, που ήτανε καρδιογνώστς, λέγ' στ' αδέλφια τ': «Σήμερα θα έλθ' ο πατέρας μας», κι ήτανε ολόχαροι. Έδωσε προσταγή στους δούλους πως θα έλθ' ένας ξένος, να τον λούσνε και να τον δώσνε να βάλ' καλά ρούχα. Ήλθ' ο ξένος, τον λουτρίσανε, τον αλλάξανε και τον πήγανε στο βασιλέ, που είχε στο πλάι τ' τ' αδέλφια τ'. Κείν' την ώρα ο βασιλές έριξε καταγής ένα χρυσό μήλο, για να κάν' πως σκύβ' να το πάρ', για να προσηκωθεί τον πατέρα τ'. Ο πατέρας τς δεν τους γνώρσε. Πού να φαντασθεί πως τα παιδιά τ' ζούσανε κι ο μεγάλος τ' γιος έγινε βασιλές κι οι μικρότεροι συμβουλάτοροι του βασιλέα. Αφού τον έδωσαν κι έφαγε, τον ρώτσε ο βασιλές από πού έρχεται και διγήθκε απ'την αρχή ως το τέλος όλ' την ιστορία τ'. Τα παιδιά τ' δεν μπόρεσαν να κρατηθούνε, ρίχνουνται στην αγκαλιά τ' και κλαίνε απ' τη χαρά τς. Ο πατέρας τς έμεινε στο παλάτ' και ζούνε όλοι καλά κι αγαπημέν' ως τα τώρα.

Θρακικά 17, 1942, σ. 146-147. Παραλλαγή από τη Τζετώ.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Τα τρία αδέρφια και το μαγικό πουλί

α: Οι ήρωες είναι τρεις φτωχοί αδερφοί· α1: ζουν με τους γονείς τους· α2: άλλο.

β: Ο φτωχός πατέρας τους· β1: ο μικρότερος αδερφός· β2: βρίσκει ένα μαγικό πουλί· β3: που γεννά μαλαματένια αυγά· β4: και που, όποιος φάει τα εντόσθιά του, θα αποκτήσει μαγικές δυνάμεις· β5: όποιος φάει την καρδιά· β6: όποιος φάει το κεφάλι· β7: όποιος φάει το συκώτι· β8: άλλο· β9: θα γίνει καρδιογνώστης και θα μαντεύει τις σκέψεις των ανθρώπων· β10: θα γίνει βασιλιάς· β11: θα γίνει πλούσιος· β12: άλλο.

II. Ο πονηρός έμπορος και η άπιστη μητέρα

α: Πουλώντας τα μαλαματένια αυγά σε έναν έμπορο (Εβραίο, άλλον) η οικογένεια (τα αδέρφια) πλουτίζει (ουν)· α1: κατά την απουσία του πατέρα όμως η μητέρα κάνει σχέσεις με τον έμπορο· α2: που, γνωρίζοντας τις ιδιότητες του πουλιού, της ζητά να το σφάξει για να το φάει· α3: όμως τα παιδιά τρώνε κατά λάθος τα εντόσθια· α4: αυτός που έφαγε την καρδιά γίνεται καρδιογνώστης.

β: Αποφασίζουν να σκοτώσουν τα παιδιά· β1: βάζοντας δηλητήριο στο φαΐ τους, μαχαίρια στα κρεβάτια τους κλπ· β2: βάζοντας κάποιον να τα σκοτώσει, αλλά αυτός τα λυπάται· β3: ο καρδιογνώστης μαντεύει τα σχέδια της άπιστης μητέρας και του εραστή της· β4: και έτσι φεύγουν μακριά.

γ: Η μοίρα των αδερφών εκπληρώνεται· γ1: ο ένας αδερφός γίνεται βασιλιάς· γ2: στην πόλη όπου μόλις πέθανε ο άκληρος βασιλιάς· γ3: καθώς οι κάτοικοι έχουν συμφωνήσει να κάνουν βασιλιά τους· γ4: όποιον πρωτομπεί στην πόλη· γ5: αυτόν που στο κεφάλι του θα πάει να κάτσει ένα πουλί· γ6: ο άλλος αδερφός γίνεται δικαστής· γ7: ο τρίτος γίνεται πλούσιος· γ8: βρίσκοντας κάθε μέρα ένα χρυσό νόμισμα (στο μαξιλάρι του)· γ9: άλλο.

III. Η επιστροφή του πατέρα και η δίκη της μάνας

α: Μετά από καιρό επιστρέφει ο πατέρας των τρών αδερφών από το ταξίδι και ρωτά τη μάνα τους τι απέγιναν τα παιδιά· α1: η μάνα λέει ψέματα πως τα παιδιά πέθαναν.

β: Για να μάθει την αλήθεια ο πατέρας οδηγεί τη μάνα στον κριτή (βασιλιά, δικαστή ή καρδιογνώστη)· β1: χωρίς να ξέρει πως είναι ο γιος του· β2: αποκαλύπτεται η αλήθεια· β3: η μητέρα τιμωρείται· β4: ανοίγει η γη και την καταπίνει, επειδή συνεχίζει τα ψέματα· β5: τα αδέρφια μένουν μαζί με τον πατέρα τους· β6: άλλο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. ΛΦ 1140, 5-6, Καρδίτσα, «Καρδιογνώστης». *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β10. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β3, β4, γ9 (γίνονται και οι τρεις βασιλιάδες). *III:* α, α1, β (στον καρδιογνώστη), β1, β2, β3, β4, β5.
2. ΣΠ 65, 10-12, Τρίκαλα, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β6, β9, β7, β11,

β8 (πόδι). *II:* α, α1, α2, α3, β4, γ9 (γίνονται κι οι τρεις βασιλιάδες), γ8. *III:* α, α1, β, β1, β2, β3, β5.

3. ΣΠ 65, 13-20, Τρίκαλα, άτιτλο. *I:* α (δύο αδέρφια), α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β3, β4, γ, γ1 (με τη σοφία του παντρεύεται τη βασιλοπούλα), γ7, γ8. *III:* α, α1, β, β1, β2, β3.

ΘΡΑΚΗ

4. ΛΑ 567, 1, Χατζηγύριο Κεσσάνης, «Η όρνιθα και τα διαμαντένια της τα αυγά». *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9. *II:* α1, α2, α3, α4, β4, γ1, γ2 (τον βρίσκουν να κοιμάται στην πόρτα του παλατιού). *III:* α, α1, β, β1, β2, β3, β4.
5. *Θρακικά* 17, 1942, 146-147. Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

6. ΛΑ 2761, 432-440, Μανδήλιο Φυλλίδος, άτιτλο. *I:* α (δύο αδερφοί), α1, β, β2, β3, β4, β5, β10, β6, β11. *II:* α, α1, α2, α3, β, β2, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ7, γ8, γ9 (αλλά τον εκμεταλλεύεται ο Εβραίος που τον παίρνει στην υπηρεσία του. Η βασιλοπούλα τον αγαπάει, αλλά ο Εβραίος τον κλείνει σε ένα κιβώτιο και τον ρίχνει στη θάλασσα. Βγαίνει στο βασίλειο του αδερφού του, παρουσιάζεται στη δωδεκάδα και φανερώνεται η αλήθεια. Ο βασιλιάς αλογοσέρνει τον Εβραίο).

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

7. Argenti-Rose I, 588-590, αρ. 57, Κοινή Χίου. «Η τύχη». *I:* α, α1, β, β2 (το παίρνει από τον πύργο των δράκων, στο τέλος του ταξιδιού του για την αναζήτηση της τύχης του), β3, β4, β6, β12 (θα γίνει κεφαλή όλων), β5, β9, β7, β12 (θα γίνει παλικάρι). *II:* α, α1, α2, α3, α4, β4. *III:* α, α1, β, β2, β3, β5.
8. Kretschmer, *LD*, 510-514, αρ. 16, Λέσβος, «Die goldener Eier». *I:* α (δύο αδέρφια), α1, β, β2, β4, β5, β7, β9, β6, β12 (θα ξέρει τι γίνεται σε όλον τον κόσμο). *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β2, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6 (βεζίρης του αδερφού του του βασιλιά). *III:* α, α1, β, β1, β2, β3 (τη στέλνουν σε μοναστήρι), β6 (σκοτώνουν τον Εβραίο), β5.

β. Εύβοια –Σποράδες

9. ΛΦ 387, 10-14, Στύρα Ευβοίας, άτιτλο. *I:* α, α1, β1, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β8 (το σώμα), β12 (θα γίνει βεζίρης). *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ1, γ3 (όποιον βρεθεί το πρωί έξω από την πόρτα του παλατιού), γ9 (κι ο δέυτερος γίνεται βεζίρης). *III:* α, α1 (πως έφυγαν), β, β1, β2, β3 (τη διώχνουν), β5.

γ. Κυκλάδες

10. ΛΑ 1395, 59-79 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, «Η τύχη».

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

11. ΛΦ 1864, 1-6, Κεφαλονιά, «Η κότα που γεννούσε φλουριά». Η αρχή όπως AT/ATU 735 (*Οδοιπορία προς την Τύχη*): *I:* α, α6, γ. *II:* α, γ, γ3, δ, δ2, δ5, δ7 (που κάνει χρυσά αυγά). Η συν. όπως AT/ATU 567 A: *I:* α, α1, β, β2 (του το δίνει η τύχη του), β3, β4, β5, β9, β11, β12 (θα γίνει σοφός). *II:* α, α1, α2, α3 (και τα τρία τρώνε την καρδιά), α4, β, β2, β4, γ7, γ8, γ9 (τα τρία αδέρφια αναλαμβάνουν τη διοίκηση της πολιτείας). *III:* α, α1, β, β1, β2, β3, β5.
12. Boulanger, 167-179, Κέρκυρα, « La poule merveilleuse ». *I:* α, α1, β, β2 (φέρεται καλά σε έναν ζητιάνο – του δίνει από το ψωμί του-, σε μια ψείρα –την αφήνει να φύγει- και σε ένα τριζόνι –αποφεύγει να το πατήσει- κι αυτοί τον βοηθούν να κλέψει τη μαγική κότα από τον πιο γέρο των ανθρώπων), β3, β4, β5, β9, β6, β10, β8 (τον καρδινάλιο), β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β3, β4, γ1, γ3 (σε όποιον βρει πρώτος τη βασιλική κορώνα), γ7, γ8. *III:* α, α1, β, β1, β2, β3, β5.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

13. ΛΑ 1342 (ΣΜ155), 69-70, Γορτυνία, «Χρυσή κότα». Μόνο η αρχή. Ατελές.
14. ΛΦ 722, 12-17, Πάτρα, «Η κότα με το χρυσό αυγό». Η αρχή όπως AT/ATU 735, βλ. παρ. αρ. 7 και AT/ATU 947 A (*Bad Luck Cannot be Arrested)*. Η συν. όπως AT/ATU 567 A: *I:* α, α1, β, β2 (του τη δίνει η τύχη του), β3, β4, β5, β9, β6, β12 (όταν ακουμπά το κεφάλι του στη γη, ακούει ό,τι γίνεται), β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β3, β4, γ, γ9 (τα δύο αδέρφια γίνονται δικαστές), γ7, γ8. *III:* α, α1, β, β1, β2, β4, β5.

15. ΛΦ 785, 4-7, Επαρχία Μονεμβασίας, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β2 (του το δίνει ένας γνωστός του), β3, β4, β5, β9, β8 (τα εντόσθια), β12 (θα γίνει σοφός). *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ9 (τα τρία αδέρφια γίνονται δίκαιοι δικαστές). *III:* α, α1, β, β1, β2, β3, β4, β5.
16. ΛΦ 1516, 6-8, Αμφίκλεια Λοκρίδας, «Το χρυσό αυγό». *I:* α, α1, α2 (κι έχουν μια κότα), β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α (ο Εβραίος προσπαθεί να κλέψει την κότα, αλλά εντωμεταξύ η μητέρα τη σφάζει και τη μαγειρεύει), α3, α4, β4, γ, γ1, γ7, γ8.
17. ΛΦ 1852, 7-9, Πύργος, «Το παιδί και η τύχη του». Η αρχή όπως AT/ATU 735: *I:* α, α6, γ. *II:* α, γ (μια γυναίκα που παίζει με ένα μήλο), δ7. Η συν. όπως AT/ATU 567 A: *I:* α, α1, β, β2 (του το δίνει η τύχη του), β3, β4, β5, β9, β6, β12 (θα αποκτήσει όλες τις γνώσεις του κόσμου), β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β4, γ7, γ8. *III:* α1, β (στον καρδιογνώστη), β2, β5.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

18. ΛΦ 1059, 1-4, Μεσόγεια Αττικής, «Η κότα της τύχης». Η αρχή όπως AT 735: *I:* α, α4, α6, β, β2, γ. *II:* α (έναν γέρο), γ, γ3, δ, δ1, δ5, δ7. Η συν. όπως AT 567 A. *I:* α, α1, β, β2 (του το δίνει η τύχη του), β3, β4, β5, β9, β6, β10, β8 (τη φτερούγα), β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β2, β3, β4, γ1, γ3, γ5, γ7 (βγαίνουν λίρες από το αυτί του). *III:* α1, β, β1, β2, β3, β5.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ-ΠΟΝΤΟΣ-ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

19. Επιφανίου-Πετράκη Δ′, 81-91 (Χατζητάκη-Καφωμένου, 438-446), Σμύρνη, «Η πετρωμένη». Η αρχή όπως AT/ATU 735: *I:* α, γ. *II:* α, α1, γ (μια γυναίκα μεθυσμένη), δ1, δ5, δ7 (με τα χρυσά αυγά). Η συν. όπως AT/ATU 567 A: *I:* β, β2 (του το δίνει η τύχη του), β3, β4, β5, β, β6, β12 (θα ακούει τα μυστικά όλου του κόσμου), β7, β11. *II:* α1, α2, α3, α4, β, β3, β4, γ. *III:* α, α1, β2, β3 (μαρμαρώνεται), β5.

β. Πόντος

20. *Αρχείον Πόντου Ζ′*, 1937, 107-109 (ΛΑ 567, 2), Ντιβάν Κερασούντας,

άτιτλο. Συμφυρμός με AT 566, βλ. παρ. αρ. 42. Η αρχή όπως AT/ATU 567A: *I:* α (δύο αδερφοί), α1, β, β2, β4, β5, β6, β10. *II:* α1, α2, α3, β, β4, γ9 (τα τρία αδέρφια χωρίζουν). Η συν. όπως AT/ATU 566, βλ. παρ. αρ. 42.

ΚΥΠΡΟΣ

21. ΛΦ 339, 12-14, Μόρφου, «Η Μαρουδιά». Ενωμένο με AT/ATU 450, βλ. παρ. αρ. 122. Η αρχή όπως AT/ATU 567 A: *I:* α2 (αδερφός και αδερφή), α1, β, β2, β3, β4, β5, β9. *II:* α, α1, α2, α4, α5 (το κορίτσι), β, β1, β3, β4. Η συν. όπως AT 450, βλ. παρ. αρ. 122.
22. ΛΦ 1183, 1-5, Λεμεσσός, «Τα τρία αδέρφια». *I:* α, α1, β, β3, β4, β5, β9, β10, β6, β12 (δικαστής), β7 (και πάνω στο στόμα του μένει μια τσίπα), β11. *II:*α (σ' έναν άρχοντα), α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6, γ7, γ8, γ9 (ο μικρότερος ανοίγει ένα φτωχοκομείο). *III:* ο άρχοντας βρίσκει τον ήρωα, τον κοιμίζει και του κλέβει την τσίπα από το στόμα. Ο βασιλιάς διατάζει να τον σκοτώσουν, α1, α2, β, β1, β2, β3, β4, β5.
23. ΛΦ 1296, 7-14, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β10, β8 (το στομάχι), β12 (θα γίνει δικαστής), β7, β11. *II:* α (Αρμένη), α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ1, γ3, γ5, γ6, γ7, γ8, γ9 (ο μικρότερος ανοίγει ένα φτωχοκομείο). *III:* ο Αρμένης βρίσκει τον ήρωα, τον κοιμίζει και του κλέβει την τσίπα από το στόμα. Ο βασιλιάς διατάζει να τον σκοτώσουν, α, α1, β, β1, β2, β3 (τη σκοτώνουν), β5.
24. Κληρίδης ΙΙ, 36-38, αρ. 15, Αγρός Πιτσιλιάς, «Η κατζή μάνα». *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ1, γ2, γ3, γ5. *III:* α, α1, β, β1, β2, β3, β4, β5.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

25. Γεώργιος, 87-89, αρ. 38, «Το ανδρόγυνο, η κότα με το χρυσό αυγό και τα τρία παιδιά τους». *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ1, γ2, γ3 (όποιον σταθεί πρώτος στην πόρτα του παλατιού), γ7, γ8. *III:* α, α1, β, β1, β2, β3 (μαρμαρώνει επειδή συνεχίζει να λέει ψέματα).

Βλ. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ των τύπων AT 567, AT 567 A και AT 567 + AT 567 A στις σ. 141-144.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 567 + AT/ATU 567A

Τα τρία αδέρφια, το μαγικό πουλί και η κλέφτρα βασιλοπούλα

AT 567: The Magic Bird-Heart
AT 567 A: The Magic Bird-Heart and the Separated Brothers
ATU 567: The Magic Bird-Heart
ATU 567 A: The Magic Bird-Heart and the Separated Brothers
Delarue Tenèze 567: Le cœur de l'oiseau merveilleux
Grimm no 60: Die zwei Brüder και no 122: Der Krautesel

Η κότα που έκανε χρυσά αυγά

Μια φορά κι έναν καιρό ήτανε δυο αδέρφια, το ένα πλούσιο και τ' άλλο φτωχό. Μια μέρα ο φτωχός επήγε να βρει την τύχη του. Πήγαινε, πήγαινε, ώσπου μπήκε σε ένα δάσος που δεν είχε ούτε αρχή ούτε τέλος. Όταν νύχτωσε βλέπει πολύ μακριά ένα φως και όταν ήφταξε κοντά θωρεί έναν μεγάλο πύργο και μια γυναίκα να ανάβει το φούρνο και, όση ώρα άναβαν τα ξύλα στο φούρνο, είχε δίπλα τη σκάφη και έπλενε ρούχα. Μόλις εσίμωσε κοντά και τον είδε, του λέει: «Ξέρω ποιος είσαι και τι ζητάς. Εγώ είμαι η τύχη του αδερφού σου και εσένα είναι στην απάνω μεριά του πύργου και κοιμάται. Αν μπορέσεις όμως τώρα που κοιμάται να πάρεις μια κότα, που την έχει σ' ένα χρυσό κλουβί, θα σωθείς, γιατί κάνει ένα χρυσό αυγό κάθε μέρα».

Κατάφερε να βγει και να την πάρει χωρίς να την ξυπνήσει, ευχαρίστησε τη μοίρα του αδερφού ντου και έφυγε για το σπίτι του, που είχε τρία αγόρια πολύ μικρά. Από αυτή την ημέρα άρχισε καινούρια ζωή, ήμαθε γράμματα στα παιδιά ντου, τους έχτισε σπίτι και τονέ ζήλευε κι ο πλούσιος ακόμα αδερφός του. Ήτανε όμως άτυχος, γιατί πέθανε γρήγορα και παντρεύτηκε η γυναίκα του ένα σκληρό και κακό άνθρωπο, που τυραννούσε τα παιδιά και τη γυναίκα του. Ήσφαξε ακόμα και την κότα που έκανε το χρυσό αυγό. Η κακομοίρα η γυναίκα την καθάρισε, την έφησε και την είχε στη ντουλάπα το μεσημέρι έτοιμη. Όντεν ήρθε ο πρώτος γιος τση έφαγε την γκεφαλή τση κότας, ο δεύτερος την καρδιά κι ο τρίτος το σκώτι. Όντεν ήφταξε ο άντρας τση και δεν τα βρήκε τα τρία, την γκεφαλή, το σκώτι και την καρδιά, ήδιωξε από το σπίτι τα παιδιά. Εφύγανε λοιπόν αυτά, κι όταν εφτάξανε σ' έναν τόπο που χωρίζανε τρία μονοπάτια και καθίσανε για να φάνε, είπε ο μεγάλος πως ένιωθε πως ήτανε σοφός,

κι ο δεύτερος που 'φαε την καρδιά καρδιογνώστης, ο τρίτος όμως δεν είχε πάθει τίποτα. Όταν εφάγανε, εχωρίσανε και πήρε ο καθένας το δρόμο ντου. Οι δυο όμως εξανασμίξανε και πιάνανε πολλά λεφτά, γιατί πηγαίναν όλοι και τους ρωτάγανε, σαν να ήτανε μέντιουμ, ο τρίτος, που πήρε τον άλλο δρόμο και νυχτώθηκε σ' ένα δάσος, κάθισε σ' ένα δέντρο για να ξεκουραστεί, αλλά τον πήρε ο ύπνος και κοιμήθηκε.

Το πρωί, που ξύπνησε, βλέπει εκατό λίρες στο μαξιλάρι ντου, τότες ακατάλαβε πως επειδή είχε φάει το σκώτι τσι έβρισκε, έτσι λοιπόν ευχαριστημένος ήφυγε, για να συναντήσει καμιά πολιτεία. Περπάτησε ακόμα δυο μέρες και ύστερα ήφταξε σε μια πολιτεία. Όντεν εμπήκε μέσα, είδε μια γριούλα και τηνέ ρώτηξε αν θα έβρισκε μέρος για να κοιμάται. Του λέει ότι έχει αυτή τόπο και να πάει, που είναι φτωχιά, και θα τον περιποιείται για να βγάλει το ψωμί τση. Πήγε λοιπόν αυτός και έμεινε μαζί τση. Μια μέρα κρατούσε μια φωτογραφία και ρωτούσε ποια ήταν αυτή. Όταν την είδε η γριά, του είπε να την πετάξει, γιατί ήταν μια βασιλοπούλα που έγινε αιτία και σκοτώθηκαν πολλά βασιλιόπουλα, γιατί την εζητούσαν σε γάμο και τους έλεγε ένα αίνιγμα που κανείς δεν εμπόρειε να το βρει. Αν δεν το 'βρισκε, τονέ σκότωναν.

Αλλά επειδή ήταν πολύ όμορφη, αποφάσισε κι αυτός να πάει να τη βρει. Πάει λοιπόν και του λέει ένα αίνιγμα: «Ποιο είναι εκείνο το δέντρο που κάνει μαύρο και άσπρο καρπό». Αυτός το 'λυσε κι είπε πως ήταν το εικοσιτετράωρο, και η μέρα ο άσπρος καρπός και η νύχτα ο μαύρος. Έτσι αναγκάστηκε η βασιλοπούλα να τονέ πάρει, αλλά να καθίσουν σε εξοχή. Έχτισε κι αυτός ένα παλάτι ωραίο, αφού βέβαια κάθε μέρα έβρισκε στο μαξιλάρι ντου τσι λίρες, και καθίσανε οι δυο ντους, μαζί με μια παραμάνα που την ανέθρεφε από μικρή. Όντεν έμαθε όμως το μυστικό του με το σκώτι της κότας, του 'δωσε ένα φάρμακο για να ξεράσει το σκώτι, κι ένα άλλο για να υπνωθεί. Έτσι τον κατάφερε να τον υπνώσει και να κάνει εμετό, χωρίς να καταλάβει τίποτα. Τον έσυραν έπειτα σ' ένα γκρεμό και τον έριξαν. Μετά πένθησε και πήγε στου πατέρα τση λέγοντας πως πέθανε (ο άντρας της) και πως τον έθαψε. Ο άντρας της όμως, που αυτή ενόμιζε πως πέθανε, δεν είχε πάθει τίποτε, γιατί όντεν εξεζαλίστηκε, πήγε πιο πέρα και θωρεί μια συκιά. Αυτός έκοψε ένα σύκο για να το φάει, που επείναγε, και αμέσως έγινε γάιδαρος. Κι ήκλαιγε ο κακομοίρης για το πάθημά ντου. Μα πηγαίνοντας πιο πέρα, κόβει άλλο σύκο από άλλη συκιά κι έγινε πάλι όπως πρώτα.Αφού λοιπόν εβρήκε το κόλπο, επήρε δυο καλάθια από τα δυο λογιώ σύκα και τα πουλούσε στο παλάτι του βασιλιά. Κατέβηκε η βασιλοπούλα και τση δίνει ένα, για να δοκιμάσει, και την κάνει γαϊδούρα. Μετά την καβαλίκεψε και τριγυρνούσε εδώ κι εκεί. Όντεν εχάσανε τη βασιλοπούλα από το παλάτι επήγε ο βασιλιάς για ν' αρωτήσει τσι δυο μάγους είντα γίνηκε η κόρη ντου. Είχε μάθει όμως κι ο άντρας τση ότι τα αδέρφια ντου ήτανε σ'αυτή την πολιτεία κι επήγε να τα δει. Κι έτυχε να πηγαίνει και ο βασιλιάς την ίδια μέρα και τότε έμαθε την αλήθεια και τση έδωσε ένα σύκο και το 'φαε και γίνη-

κε πάλι βασιλοπούλα και τότε την εκρέμασαν, για να την τιμωρήσουν, και έμεινε αυτός με τα αδέρφια ντου και ζήσανε αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα.

ΛΦ 1639, 31-33. Παραλλαγή που κατέγραφε η Ευλαβία Τζώνη το 1960 στην Κρήτη.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Τα τρία αδέρφια και το μαγικό πουλί

α: Οι ήρωες είναι τρεις φτωχοί αδερφοί· α1: ζουν με τους γονείς τους· α2: είναι ορφανοί από πατέρα· α3: άλλο.

β: Ο φτωχός πατέρας τους· β1: ο (μικρότερος) αδερφός· β2: βρίσκει ένα μαγικό πουλί· β3: που γεννά μαλαματένια αυγά· β4: και που, όποιος φάει τα εντόσθιά του, θα αποκτήσει μαγικές δυνάμεις· β5: όποιος φάει την καρδιά· β6: όποιος φάει το κεφάλι· β7: όποιος φάει το συκώτι· β8: άλλο· β9: θα γίνει καρδιογνώστης και θα μαντεύει τις σκέψεις των ανθρώπων· β10: θα γίνει βασιλιάς· β11: θα γίνει πλούσιος· β12: άλλο.

ΙΙ. Ο πονηρός έμπορος και η άπιστη μητέρα

α: Πουλώντας τα μαλαματένια αυγά σε έναν έμπορο (Εβραίο, άλλον) η οικογένεια (τα αδέρφια) πλουτίζει (ουν)· α1: κατά την απουσία του πατέρα όμως η μητέρα κάνει σχέσεις με τον έμπορο· α2: που, γνωρίζοντας τις ιδιότητες του πουλιού, της ζητά να το σφάξει για να το φάει· α3: όμως τα παιδιά τρώνε κατά λάθος τα εντόσθια· α4: αυτός που έφαγε την καρδιά γίνεται καρδιογνώστης.

β: Αποφασίζουν να σκοτώσουν τα παιδιά· β1: βάζοντας δηλητήριο στο φαΐ τους, μαχαίρια στα κρεβάτια τους κλπ· β2: βάζοντας κάποιον να τα σκοτώσει, αλλά αυτός τα λυπάται· β3: ο καρδιογνώστης μαντεύει τα σχέδια της άπιστης μητέρας και του εραστή της· β4: και έτσι φεύγουν μακριά.

γ: Η μοίρα των αδερφών εκπληρώνεται· γ1: ο ένας αδερφός γίνεται βασιλιάς· γ2: στην πόλη όπου μόλις πέθανε ο άκληρος βασιλιάς· γ3: καθώς οι κάτοικοι έχουν συμφωνήσει να κάνουν βασιλιά τους· γ4: όποιον πρωτομπεί στην πόλη· γ5: αυτόν που στο κεφάλι του θα πάει να κάτσει ένα πουλί· γ6: ο δεύτερος αδερφός γίνεται δικαστής· γ7: ο τρίτος γίνεται πλούσιος· γ8: βρίσκοντας κάθε μέρα ένα χρυσό νόμισμα (στο μαξιλάρι του)· γ9: άλλο.

III. Η συνάντηση του μικρού αδερφού με τη βασιλοπούλα (AT/ATU 567 και AT/ATU 566)

α: ο μικρότερος αδερφός φτάνει στην πολιτεία της όμορφης βασιλοπούλας· α1: που βάζει ζήτημα, σε όποιον θέλει να τη δει (να την παντρευτεί), να της γεμίσει έναν λάκκο με φλουριά· α2: ο ήρωας το πετυχαίνει· α3: και την παντρεύεται· α4: η βασιλοπούλα μαθαίνει το μυστικό του· α5: τον κάνει να ξεράσει το συκώτι (μεθώντας τον) και του το παίρνει· α6: και τον διώχνει· α7: άλλο.

β: (πβ. AT/ATU 566) Ο ήρωας ανακαλύπτει τα μαγικά δέντρα (τους μαγικούς καρπούς)· β1: μαγικές συκιές με τα μαύρα και τα άσπρα σύκα· β2: άλλους καρπούς· β3: όταν τρως τα πρώτα, μεταμορφώνεσαι σε γάιδαρο· β4: όταν τρως τα δεύτερα, ξαναγίνεσαι άνθρωπος· β5: με το φάγωμα των καρπών σου φυτρώνουν κέρατα· β6: άλλο.

γ: Ο ήρωας δίνει στη βασιλοπούλα τους καρπούς και τη μεταμορφώνει σε γάιδαρο (της φυτρώνουν κέρατα)· γ1: τη ζεύει και τη βάζει να δουλέψει· γ2: την αναγκάζει να του δώσει πίσω το συκώτι· γ3: άλλο.

IV. Η κατάληξη

α: Μετά από καιρό επιστρέφει ο πατέρας των τριών αδερφών από το ταξίδι και ρωτά τη μάνα τους τι απέγιναν τα παιδιά· α1: η μάνα λέει ψέματα πως τα παιδιά πέθαναν.

β: Για να μάθει την αλήθεια ο πατέρας οδηγεί τη μάνα στον κριτή (βασιλιά, δικαστή ή παντογνώστη)· β1: χωρίς να ξέρει πως είναι ο γιος του· β2: αποκαλύπτεται η αλήθεια· β3: η μητέρα τιμωρείται· β4: την καταπίνει η γη· β5: τα αδέρφια μένουν μαζί με τον πατέρα τους· β6: άλλο.

γ: Ο τρίτος αδερφός πηγαίνει τη βασιλοπούλα στο δικαστή· γ1: Ο δικαστής την υποχρεώνει να δώσει πίσω το συκώτι· γ2: ο ήρωας την ξανακάνει άνθρωπο· γ3: την εγκαταλείπει· γ4: την κρατά γυναίκα του· γ5: άλλο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1259 (ΣΜ 89), 6-9, Επαρχία Κονίτσης, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 735 (*Οδοιπορία προς την τύχη*). Ο πλούσιος αδερφός στέλνει τον φτωχό στο διάβολο κι ο φτωχός ξεκινάει να τον βρει. Του ζητάει τη χρυσή κότα και γίνεται πλούσιος. Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *I:* α, α1, β,

β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ. *III:* α, α4, α5, α6, β, β1, β5, γ (και της φυτρώνουν κερατα).

2. ΛΑ 2277 Β′, 177-187, Σούλι, «Τση χρυσόκοτας». *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ6, γ7, γ8. *III:* β, β2 (αχλαδιές), β3, β4, α, α3, α4, α5, γ. *IV:* γ, γ1, γ2, γ4, α, α1, β, β1, β2, β3 (τη σκοτώνουν).
3. ΛΑ 3176, 15-19, «Να πας στ' μάνα τ' διαόλ'». *I:* α, α1, β (στέλνεται από τον πλούσιο αδερφό του στη «μάνα του διαβόλου», κι αυτός, αγαθός, φεύγει να την αναζητήσει. Όταν τη βρίσκει, αυτή του χαρίζει την κότα που κάνει μαλαματένια αυγά), β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β3, β4, γ, γ1, γ2 (και που έχει αφήσει εντολή να κάνουν βασιλιά όποιον βρουν να κοιμάται στην πόρτα του), γ6, γ7, γ8. *III:* α, α4, α5, α6. *IV:* γ5 (τα αδέρφια κάνουν πόλεμο και παίρνουν πίσω το συκώτι από τη βασιλοπούλα, φωνάζουν και τον πατέρα τους), β3 (τη σκοτώνουν με τον εραστή της), β5.
4. ΛΦ 395, 1-4, Φιλιππιάδα Πρεβέζης, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 566. Η αρχή όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *I:* α, α2, β1, β2, β3, β4, β6, β12 (παντογνώστης), β5, β10, β7, β11. *II:* α, α3 (γνωρίζοντας τις ιδιότητες τους), γ, γ1, γ7, γ8. *III:* α7 (ο μικρός αδερφός παντρεύεται μια χήρα), α5, α6. Η συν. όπως AT/ATU 566, βλ. παρ. αρ. 3. Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *III:* β, β1, β3, β4, γ, γ1 (κι έτσι η γαϊδούρα κάνει εμετό και βγάζει το συκώτι). *IV:* γ2, γ5 (ο μικρός αδερφός πηγαίνει στο βασίλειο του αδερφού του, του κάνει πόλεμο και του παίρνει τον θρόνο και τη γυναίκα του).
5. Hahn 1, 227-232, αρ. 36, Ζίτσα Δωδώνης, «Das goldene Huhn». Η αρχή όπως AT/ATU 735: *I:* α, γ. *II:* α (βλέπει στο όνειρό του), α1, β, δ, δ1, δ5, δ7. Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ (αφήνοντας ο ένας στον άλλο σημάδια ζωής), γ1, γ2, γ3, γ4, γ7, γ8. *III:* α, α3, α4, α5, α6 (τα αδέρφια του καταλαβαίνουν ότι κάτι έγινε και φεύγουν να τον βρουν). *IV:* γ5 (η βασιλοπούλα αρρωσταίνει – εμφανίζεται ο καρδιογνώστης σαν γιατρός, της δίνει εμετικό και της παίρνει το συκώτι), α, α1, β, β2, β3 (τη διώχνουν), β5.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

6. ΣΠ 101, 46-47, Πήλιο, άτιτλο.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

7. ΛΑ 2496, 93-99, Ανασελίτσα-Βόιο, «Το χρυσό αυγό». *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ1 (μένει με τον δεύτερο αδερφό), γ7, γ8. *III:* α, α3, α4, α5, α6, β, β1, β3, β4, γ, γ1, γ2. *IV:* γ2, α, α1, β, β1, β2, β3, β5.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

8. Pernot, *Ét. ling. III*, 228-236, αρ. 26, Πυργί Χίου, «Le connaisseur de cœurs». *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β11, β7, β12 (θα γίνει κριτής). *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ6. *III:* α, α4, α5 (το κεφάλι), β, β1, β3, β4, γ. *IV:* γ, γ1, γ2, γ3, α, α1, β, β1, β2, β3, β4.
9. Pernot, *Ét.ling. III*, 308-313, αρ. 55, Μεστά Χίου, «Le connaisseur de cœur». Η αρχή όπως AT/ATU 735: *I:* γ. *II:* α, α1, γ, δ, δ2, δ5, δ7. Η συν. όπως AT/ATU 567 A + AT/ATU 567: *I:* α, α1, β, β2 (του το δίνει η τύχη του), β3, β4, β5, β9, β8 (το λάρυγγα), β11 (βγάζοντας φλουριά από το στόμα), β8 (όποιος φάει την αυγοθήκη θα γεννά διαμαντένια αυγά). *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ7, γ9. *III:* α, α4, α5, α6, β, β1, β3, β4, γ, γ2. *II:* γ, γ1, γ2, γ3 (όποιον βρουν να κοιμάται έξω από την πόλη), γ6 (βεζίρης). *IV:* α1, α2, β, β1, β2, β3 (μαρμαρώνει).

β. Δωδεκάνησα

10. ΛΑ 2193 A, 65-82, Ψέριμος, «Το χρυσό πουλί». *I:* α, α1, β1, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ6, γ7. *III:* α, α1, α2, α4, α5, α6, β, β1, β3, β4, γ. *IV:* γ1, γ2, γ3, γ4, β4.
11. *Ζωγράφειος Αγών* Α΄, 1891, 417-419, αρ. 1 (Dawkins, *MGF*, 118-120, «The magic Bird», Καφαντάρης Α΄, 397-399, αρ. 64, «Τα τρία αδέρφια και η κακιά μάνα τους»), Νίσυρος, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β12 (θα γίνει σοφός), β7, β11 (βγάζοντας λίρες από το στόμα του). *II:* α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ9 (ο ένας αδερφός βεζίρης κι ο άλλος μουδούρης). *III:* α, α4, α5, β, β1, β5, γ (της φυτρώνουν κέρατα), γ2, γ3 (της δίνει σύκα και της πέφτουν τα κέρατα). *IV:* α, α1, β, β1, β2, β3 (τη σκοτώνουν), β5.
12. Μοσκόβη, 110-116, Σύμη, «Η κότα με τα χρυσά αυγά» *I:* α, α2, β1, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β12 (θα γίνει σοφός), β7, β11 (θα γεννά χρυσά αυ-

γά). *II:* γ, γ1, γ2, γ9 (ο δεύτερος γίνεται σοφός). *III:* ο μικρότερος αδερφός παντρεύεται, α4, α5, α6, β6 (με τη συμβουλή του σοφού αδερφού του πουλάει ένα φάρμακο στη γυναίκα του και την κάνει γαϊδούρα). *IV:* γ (στο βασιλιά αδερφό του), γ1, γ5 (δίνουν τη γαϊδούρα πίσω στους γονείς της και τα τρία αδέρφια μένουν μαζί).

γ. Εύβοια –Σποράδες

13. Πέρδικα ΙΙ, 151-157, αρ. 1, Σκύρος, «Ο καρδιογνώστης». *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ6, γ7, γ8. *III:* α, α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, β1, β3, β4, β5, γ, γ1. *IV:* γ, γ1, γ2, α, α1, β, β2, β6 (συγχωρούν τη μητέρα αλλά σκοτώνουν τον Εβραίο).

δ. Κρήτη

14. ΛΦ 726, 3-8, Σητεία, «Οδοιπορία προς την τύχη». Η αρχή όπως AT/ATU 735, βλ. παρ. αρ. 3 και AT/ATU 947 A. Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *I:* α, α1, β, β2 (του το δίνει η τύχη του), β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ1, γ7, γ8. *III:* α4 (μια κοπέλα), α5, α6, β, β1, β3, β4, β5, γ, γ1, γ2. *IV:* γ2, β6 (όταν επιστρέφει ο πατέρας, τα παιδιά του του διηγούνται τι έγινε, κι αυτός σκοτώνει την άπιστη γυναίκα του).
15. ΛΦ 1639, 31-33, «Η κότα που έκανε χρυσά αυγά». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.
16. ΣΛ 1, 126-140, Ιεράπετρα, «Το πουλί με τα διαμαντένια αυγά» (Λιουδάκη, *Γιαγιά,* 30-40*)*. Συμφυρμός με AT/ATU 936* *(The Golden Mountain)* και AT/ATU 400 (*Η νεράιδα)*. Η αρχή όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β3, β4, γ, γ1, γ7, γ8. *III:* α (τρεις όμορφες), α4, α5, α6. Η συν. όπως AT 936* (τον ξεγελούν κάποιοι ναύτες και τον στέλνουν, τυλιγμένο σε ένα βουβαλοτόμαρο, στα βουνά με τα διαμάντια. Τους ρίχνει διαμάντια αλλά τον εγκαταλείπουν εκεί. Κατεβαίνοντας το παιδί τη σκοτεινή σκάλα βρίσκεται στο παλάτι του δράκου και τον κάνει να πιστέψει πως είναι ο γιος του, που γεννήθηκε από την πορδή του (πβ. AT/ATU 400). Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *III:* α, β1, β3, β4, γ (στις τρεις όμορφες), γ2. *IV:* γ2, α, α1 (κι ο πατέρας ξαναφεύγει. Το μαντεύει ο καρδιογνώστης και τον φωνάζει πίσω. Αναγνώριση), β5.

ε. Κυκλάδες

17. ΛΑ 1387, 1-4 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, ΛΑ 567, 8), Τήνος, άτιτλο. *I:* α, α1, β1, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α3, α4, β4, γ, γ1, γ7, γ8. *III:* α, α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, β1, β5, γ (της βγαίνουν κέρατα), γ2. *IV:* γ2, α, α1, β, β2, β3 (τη σκοτώνουν), β5.
18. ΛΑ 1387, 5-8 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, ΛΑ 567, 8Α), Τήνος, άτιτλο. *I:* α, α1, β1, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α3, α4, β4, γ, γ1, γ7, γ8. *III:* α, α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, β1, β5, γ (της βγαίνουν κέρατα), γ2. *IV:* γ2, α, α1, β, β2, β3 (τη σκοτώνουν), β5.
19. ΛΑ 1387, 9-17 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, ΛΑ 567, 9), Τήνος, «Σύζυγος προδίδουσα». *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ1, γ7, γ8. *III:* α, α4, α5, α6, β, β1, β3, β4, γ, γ2. *IV:* α, α1, β, β2, β3 (μαρμαρώνεται).
20. ΛΑ 1391, 63-67 (Αδ. Αδαμαντίου Τηνιακά, ΛΑ 567, 10), Τήνος, «Δαλιδά». Η αρχή όπως AT/ATU 735: *I:* α, γ. *II:* γ, γ1, δ1, δ5, δ7. Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *I:* α (δύο αδέρφια), β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β11. *II:* γ7, γ8. *III:* α7 (ο πλούσιος κινεί την περιέργεια του βασιλιά, που τον μεθάει και του παίρνει το κεφάλι. Το καταπίνει η βασιλοπούλα, αλλά ο καρδιογνώστης με μια σκόνη της το παίρνει. Ο καρδιογνώστης παντρεύεται τη βασιλοπούλα).
21. ΛΑ 1391, 85-88 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, ΛΑ 567, 11), Τήνος, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β3, β4, γ, γ1, γ7. *III:* α, α1, α2, α4, α5, α6, β, β1, β3, β4, γ, γ2. *IV:* γ2, γ4.
22. ΛΑ 1395, 59-79, αρ. 3 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, ΛΑ 947 Α, 6), Τήνος, «Η τύχη».
23. ΛΑ 2304, 196-202, Μήλος, άτιτλο. *I:* α, α1, β1, β2, β3, β4, β5, β9, β8 (όποιος φάει το σώμα), β12 (θα γίνει δυνατός), β8 (όποιος φάει τα εντόσθια), β11. *II:* η μάνα σφάζει το πουλί για να το φάει ο εραστής της, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ. *III:* α, α4, α5, α6, β, β1, β5, γ2. *IV:* γ2, γ4, γ5 (παίρνει κοντά του και τα αδέρφια του).
24. ΛΑ 2340, 30-43, Κέα, «Η χρυσή κότα». *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ6, γ7, γ8 (μέσα στο σακούλι του). *III:* α, α1, α2, α4, α7 (του κλέβει το σακούλι), β, β1, β3, β4, γ, γ2 (το σακούλι) *IV:* γ2, α, α1, β, β2, β3 (αλογοσέρνεται μαζί με τον Εβραίο), β5.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

25. ΛΑ 1342 (ΣΜ155), 69-70, Γορτυνία, «Χρυσή κότα». Μόνο η αρχή. Ατελές.
26. ΛΦ 1627, 22-27, Κάτω Κλειτορία Επαρχίας Καλαβρύτων, «Ο κυνηγός». *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ7, γ8. *III:* α, α4, α5 (αλείφεται με μια μπογιά, γίνεται αόρατος και μπαίνει στο δωμάτιο της βασιλοπούλας, αλλά τον πιάνουν), α6, β, β1, β5, β2 (κουκιά), β3, β4, γ. *IV:* γ2, γ4.
27. ΣΠ 128, 7-10, Σελίτσα επαρχίας Οιτύλου, άτιτλο.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

28. ΛΑ 1256 (ΣΜ86), 123-126, Κατούνα Ακαρνανίας, «Γκαρδιαναγνώστης». *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β7, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β3, β4, γ. *III:* α, α4, α5, α6, β, β1, β5, γ (και στους γονείς της, κι όλοι αποκτούν κέρατα).

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ-ΠΟΝΤΟΣ-ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

29. ΛΑ 567, 4, Κύζικος, «Ο φτωχός που 'χε τρία παιδιά».
30. ΛΑ 567, 5, Αγία Κυριακή Βιθυνίας, «Οι τρεις αδερφοί».

β. Πόντος

31. ΛΑ 567, 6, Χαλδεία, άτιτλο.
32. *Αρχείον Πόντου Ζ'*, 1937, 83-89, Αργυρούπολη, άτιτλο. *I:* α (δύο αδερφοί), α1, β, β2, β3, β4, β5, β11, β6, β10. *II:* α (αράπη), α1, α2, α3, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ7, γ8, γ9 (ο μικρότερος βρίσκει ένα σπίτι όπου ζει μια οικογένεια και μένει μαζί τους. Με τα φλουριά τους κάνει πλούσιους, αλλά η μάνα δεν τον θέλει και ξαναφεύγει). *III:* α, α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, β2 (μήλα κι αχλάδια), β5, γ (και της φυτρώνουν κέρατα), γ2 (την καρδιά, και την απαλλάσσει από τα κέρατα). *IV:* γ4.
33. *Αρχείον Πόντου ΙΓ'*, 1948, 106-112, Χαλδεία, «Τα δύο αδέρφια». Συμφυρμός με AT/ATU 566, βλ. παρ. αρ. 42. Η αρχή όπως AT/ATU 566 +

AT/ATU 567 A: *I:* α (δύο αδέρφια), α1, β, β2, β3, β4, β5, β11, β6, β10. *II:* α, α1, α2, α3, β4, γ, γ1, γ7, γ8. *III:* α, α1, α2, α4, α5, α6. Η συν. όπως AT/ATU 566, βλ. παρ. αρ. 42. Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *III:* γ, γ1, γ3 (να του δώσει πίσω τα κλεμμένα). *IV:* πιάνουν τον ήρωα αυτοί που τους είχε κλέψει και τον οδηγούν στο βασιλιά – αδερφό του. Αναγνώριση, γ2, γ4.

34. Ποντιακά Φύλλα Β′, 1937, τεύχος 13, 25-28, και τεύχος 14, 79-82, «Της ευλοΐας το πουλίν». Συμφυρμός με AT/ATU 566, βλ. παρ. αρ. 43. Η αρχή όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *I:* α (δύο αδέρφια), α1, β, β2, β3, β4, β6, β10, β5, β11. *II:* α, α1, α2, α3, β, β2, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ7, γ9 (όταν βήχει πέφτουν φλουριά). *III:* α, α1, α2, α4, α5 (την καρδιά). Η συν. όπως AT 566, βλ. παρ. αρ. 44. Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *III:* β, β2 (σταφύλια), β5, β6 (με το άγγιγμα ενός κλαδιού γίνεσαι γάιδαρος), γ, γ1. *IV:* γ, γ1, γ2, γ4.

γ. Καππαδοκία

35. ΙΛ 812, 216-239, Ανακού Νίγδης, άτιτλο. *I:* α, α1 (πατέρα και μητριά), β1, β2, β3, β4, β7, β9, β8 (το στομάχι), β11, β12 (κι ο τρίτος τρώει το κεφάλι). *II:* α, α1, α2, α3, α4 (το συκώτι), β4, γ, γ7 (το στομάχι), γ8. *III:* α, α1, α2, α4, α5, α6, β, β2 (μήλα), β3, β6 (με το νερό της βρύσης ξαναγίνεσαι άνθρωπος), γ (και στις συντρόφισσές της), γ2. *IV:* γ2, γ4.

36. ΚΜΣ, Φάκελος Καππαδοκία αρ. 358, 5177-5196, Φάρασα, «Το βλετγουσού». *I:* α (δύο αδέρφια), α1, β, β2, β3, β4, β5, β11, β6, β10. *II:* α, α1, α2, α3, β, β2, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ7, γ8. *III:* α, α4, α5 (την καρδιά), α6, β, β2 (μήλα), β3, β4, γ (μαζί και τις φίλες της), γ1. *IV:* γ (στον αδερφό του το βασιλιά), γ1, γ2, γ4, γ5 (κι ο αδερφός του παντρεύεται τη φίλη της).

37. Dawkins, *MG in AM*, 411, αρ. 1, Φλοϊτά, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 566, βλ. παρ. αρ. 45. *I:* α, α1, β, β2, β3, β4, β5, β9, β6, β10, β6, β11. *II:* α, α1, α2, α3, α4, β, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6 (βεζίρης), γ7, γ9 (ο μικρότερος φεύγει μακριά, και όπου πιάνει δουλειά κάνει το αφεντικό του πλούσιο. Όμως ο Εβραίος τον ψάχνει παντού και τελικά ο ήρωας γίνεται θετός γιος ενός δερβίση). Η συν. όπως AT/ATU 566, βλ. παρ. αρ. 45. Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *III:* α, α1, α2, α4, α5, α6. Η συν. όπως AT/ATU 566, βλ. παρ. αρ 45. Η συν. όπως AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A: *III:* γ3 (αφού πήρε τα αντικείμενα, ο ήρωας δίνει στη βασιλοπούλα το μαγικό νερό και την κάνει γαϊδούρα). *IV:* γ, γ2, γ3.

38. Dawkins, *MG in AM*, 479, αρ. 4, Φάρασα, άτιτλο. *I:* α3 (αδερφός και αδερφή), β2, β3, β4, β6, β11. *II:* α, α2 (ο εραστής της), α3, β4, γ9 (το κορίτσι τρώει το συκώτι και το αγόρι το κεφάλι), γ7 (το αγόρι), γ8. *III:* α, α1, α2, α4, α5, α6, β, β2 (μήλα), β3, β4, γ, γ2. *IV:* γ2, γ4, γ5 (κάνει γάιδαρο τη μάνα του).

ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ

39. Taibbi- Caracausi, 241-253, Rocca-Forte, «To kariδáci pu kánni t'agwá áse χrisáfi». *I:* α3 (ένας φτωχός πατέρας, με δυο γιους, δίνει το μαγικό πουλί- καρυδάκι στο γείτονά του, ως προίκα για το γιο του), β8 (όποιος φάει το μπροστινό μισό), β10, β8 (όποιος φάει το πίσω μισό), β11. *II:* α3 (του φτωχού), γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ7, γ8. *III:* α, α4, α5, α6, β6 (η συν. όπως AT 563: στα χωράφια που τριγυρνά συναντά τις 3 Μοίρες. Του δίνουν ένα παντελόνι, που όταν βάζεις τα χέρια στις τσέπες γεμίζουν λεφτά, μια πετσέτα κι ένα κανίστρι που γεμίζουν φαγητά. Του τα κλέβει κι αυτά η βασιλοπούλα), β, β2 (χορτάρι), β3, γ, γ1, γ2. *III:* γ2 (και να του δώσει πίσω τα κλεμμένα).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ AT / ATU 567, AT / ATU 567 A, AT / ATU 567 + AT / ATU 567 A

Στον διεθνή Κατάλογο Aarne – Thompson καθώς και στον αναθεωρημένο ATU αναφέρονται δύο συγγενικοί τύποι, με κύριο επεισόδιο τη βρώση, από τον ήρωα ή και από τα αδέρφια του, ενός μαγικού πουλιού· πρόκειται για τον AT/ATU 567, και τον υπότυπό του, AT/ATU 567 A. Σύμφωνα με τον AT, ο πρώτος φέρεται διαδεδομένος σε όλη την Ευρώπη, στην Ινδία, την Ινδονησία και στην αμερικανική ήπειρο, ενώ ο δεύτερος αριθμεί μόνο ορισμένες ινδικές παραλλαγές. Στον ATU υπάρχουν περισσότερες καταχωρήσεις του υπότυπου AT/ATU 567 A, ενώ αναφέρονται οι ελληνικές παραλλαγές, οι οποίες περιλαμβάνονται στον πίνακα που δημοσίευσε ο Γ. Μέγας στη *Λαογραφία* (βλ. παρακάτω, υποσημείωση αρ. 1).

Σύμφωνα με τους AT και ATU, το βασικότερο σημείο που διαφοροποιεί τους δύο αυτούς τύπους φαίνεται πως είναι η ύπαρξη ενός ή περισσότερων πρωταγωνιστικών προσώπων, δηλαδή ενός νέου που αποκτά πλούτο τρώγοντας τα εντόσθια ενός μαγικού πουλιού στον κύριο τύπο (AT/ATU 567) και τριών αδερφών, οι οποίοι μοιράζονται το γεύμα και τις δυνάμεις που αυτό συνεπάγεται, στον υπότυπο AT/ATU 567 A. Στη συνέχεια του AT/ATU 567 ο ήρωας

συναντά μία βασιλοπούλα, που τον ξεγελά και τον κάνει να ξεράσει τη μαγική τροφή για να αποκτήσει η ίδια πλούτη, ενώ στον AT/ATU 567 A στη δράση συμμετέχουν άλλοτε οι δύο και άλλοτε και οι τρεις αδερφοί, που φεύγουν από την πατρίδα τους για να ξεφύγουν από την κακιά μητριά τους.

AT 567	ATU 567
Ένας ήρωας	Δύο αδέρφια φεύγουν από το σπίτι εξαιτίας της κακιάς μητριάς που διατάζει να τα σκοτώσουν λέγοντας ότι την «πρόσβαλαν» (Ή φεύγουν για άλλο λόγο)
Τρώει την καρδιά ενός μαγικού πουλιού	Βρίσκουν και τρώνε ένα μαγικό πουλί (ή φρούτο) Ή τρώνε κατά λάθος το πουλί που η μητέρα τους μαγείρευε για κάποιον άλλο
Γίνεται πλούσιος (ή βασιλιάς)	Ο ένας γίνεται πλούσιος Ο δεύτερος γίνεται βασιλιάς στο βασίλειο όπου μόλις πέθανε ο βασιλιάς, διαλέγουν αυτόν Ο πρώτος έχει διάφορες περιπέτειες, όπου τον βοηθά κάποτε η αρραβωνιαστικιά του Τέλος τα αδέρφια σμίγουν Ο βασιλιάς κάνει τον αδερφό του πρωθυπουργό
Η γυναίκα του τον κάνει να ξεράσει την καρδιά και την τρώει η ίδια Ο ήρωας τη μεταμορφώνει σε γάιδαρο δίνοντάς της να φάει κάποιο φρούτο	

Όπως φαίνεται από τις συνθετικές παραλλαγές που προέκυψαν από το ελληνικό corpus, στην ελληνική παράδοση παρατηρούνται ορισμένες διαφορές των σχετικών αφηγήσεων από την περιγραφή των AT/ATU 567 A, και ίσως γι' αυτό ο Γ. Μέγας φαίνεται πως προβληματίστηκε σχετικά με την ορθότερη κατάταξή τους. Τα περισσότερα δελτία του φέρουν τον αριθμό AT 567, ακόμα κι αν οι διηγήσεις στις οποίες αναφέρονται μιλούν για τρεις αδελφούς κι ακόμα κι αν δεν περιέχουν το επεισόδιο με τη βασιλοπούλα που κλέβει από τον ήρωα το συκώτι (μεθώντας τον), για να το φάει η ίδια. Πέντε εντούτοις δελτία του φέρουν τον αριθμό AT 567 A, κατάταξη προφανώς μεταγενέστερη, αφού στην

έκδοση του 1961 του διεθνούς Καταλόγου δεν αναφέρονται καθόλου ελληνικές παραλλαγές του τύπου AT 567 A[1].

Επειδή ωστόσο ο τύπος AT/ATU 567 στην Ελλάδα δεν εμφανίζεται ποτέ αυτόνομος, αλλά πάντοτε στο πλαίσιο μιας ευρύτερης διήγησης, η οποία, αντίθετα, μπορεί να αναπτυχθεί και χωρίς αυτόν, και η οποία έχει αρκετές ομοιότητες με τον AT/ATU 567 A, δώσαμε στη δεύτερη τον αριθμό AT/ATU 567 A (με είκοσι πέντε παραλλαγές). Πρόκειται για την ιστορία των τριών (ή σπανιότερα δύο) αδερφών, που τρώνε κατά λάθος τα εντόσθια ενός μαγικού πουλιού (συνήθως μιας κότας), το οποίο η άπιστη μητέρα τους μαγείρεψε για τον εραστή της. Η βρώση τους συνεπάγεται κοινωνική άνοδο, σοφία και πλούτο, ενώ το παραμύθι τελειώνει με την απόδοση δικαιοσύνης από τα αδέρφια και τον πατέρα τους: η απιστία της μητέρας αποκαλύπτεται και αυτή κι ο εραστής της τιμωρούνται.

Σε αυτήν την ομάδα τα τρία αδέρφια δρουν σχεδόν σαν ένα πρόσωπο και δεν ξεχωρίζει ανάμεσά τους κάποιος, ο οποίος θα αναλάβει δράση, θα περάσει από δοκιμασίες, θα κάνει κατορθώματα, θα ακολουθήσει εντέλει μια πορεία που θα τον οδηγήσει μακριά από την οικογένειά, που θα τον κάνει δηλαδή έναν πραγματικό παραμυθιακό ήρωα. Έτσι η προβληματική του παραμυθιού αφορά τη στενή οικογενειακή σχέση γονιών και παιδιών (αγοριών), μια σχέση που περιγράφεται εχθρική ως το τέλος (Η *μητέρα* συνωμοτεί με τον *εραστή* της να σκοτώσουν τα *παιδιά*, ενώ στο τέλος τιμωρούνται σκληρά από τον *πατέρα* που ζει αρμονικά με τα αγόρια του). Τέτοιες οικογενειακές σχέσεις είναι πολύ συνηθισμένες στα παραμύθια και λειτουργούν συνήθως ως κίνητρο για να αναπτυχθεί η υπόθεσή τους, αφού οδηγούν τον ήρωα στη φυγή από το σπίτι και στην αναζήτηση της μοίρας του (και στη δημιουργία, συνήθως, ενός καινούριου ερωτικού δεσμού). Στην πρώτη ομάδα των παραλλαγών μας αυτό συμβαίνει εν μέρει, αφού τα παιδιά πράγματι (ξε-)φεύγουν από το επικίνδυνο οικογενειακό περιβάλλον. Όμως η λύση της επικίνδυνης σχέσης παραμένει ενδοοικογενειακή και άρα προβληματική: συνύπαρξη «για πάντα» των τριών αγοριών με τον πατέρα, μετά την τιμωρία ή την φαντασιακή εξαφάνιση της μητέρας, που την καταπίνει η γη.

Διαφορετική είναι η λογική του παραμυθιού στη δεύτερη ομάδα παραλλαγών (τριάντα εννιά στον αριθμό), που περιέχει και το επεισόδιο με την κλέφτρα βασιλοπούλα[2]. Σ'αυτές ο μικρότερος αδερφός, αυτός που τρώει το συκώ-

---

1. Στον κατάλογο των παραμυθιών που δημοσίευσε ο Μέγας το 1963 στο περιοδικό *Λαογραφία* ΚΑ', σ. 491 κ. εξ. αναφέρεται μία παραλλαγή του AT 567 A (δημοσιευμένη στο *Αρχείον Πόντου ΚΓ'*, σ. 68-76), που όμως δεν περιλαμβάνει σχεδόν κανένα από τα βασικά μοτίβα του τύπου (ούτε τη βρώση του μαγικού πουλιού), περιέχει μόνο το θέμα της επιλογής βασιλιά – θα γίνει βασιλιάς αυτός στου οποίου το κεφάλι θα κάτσει το περιστέρι- και δεν μοιάζει κατά τα άλλα με τις 5 παραλλαγές του AT 567 A των δελτίων του Μέγα.

2. Καθώς σε πολλές χώρες ο τύπος AT/ATU 567 εμφανίζεται αυτόνομος, θεωρήσαμε

τι και βρίσκει αδιάκοπα φλουριά, ξεχωρίζει από τους αδερφούς του καθώς είναι ο μόνος που έρχεται σε συνάντηση με το άλλο φύλο. Ακουλουθεί δηλαδή τη συνηθέστερη πορεία των παραμυθιακών ηρώων, μια πορεία, όπως λέει η N. Belmont, που οδηγεί «από τις σχέσεις εξ αίματος στις σχέσεις εξ αγχιστείας»[3]. Βέβαια, στο παραμύθι που μελετάμε εδώ, ο ήρωας δεν περνά από δοκιμασίες που θα έθεταν οι γονείς της αγαπημένης του, ώστε να αποδείξει την αξία του –όπως σε πολλά άλλα παραμύθια–, αλλά έρχεται σε άμεση αντιπαράθεση με την ίδια, που καταφέρνει να του κλέψει τον πολύτιμο θησαυρό του. Να τον κάνει δηλαδή να εμέσει αυτό που έχει καταπιεί και που τον έχει κάνει να πλουτίσει. Η τιμωρία της; μεταμορφώνεται σε ζώο. Ίσως σε αυτή την παράξενη αντιπαράθεση του ζευγαριού η ψυχανάλυση να αναγνώριζε τα πρώιμα στοιχεία της σεξουαλικής ανάπτυξης, δηλ στοιχεία έντονης στοματικότητας (oralité) στη βρώση, έμεση και κλοπή των μαγικών εντοσθίων. Ίσως γι' αυτό, σε πολλές παραλλαγές το παραμύθι δεν ολοκληρώνεται με το γάμο του ζευγαριού, αλλά τελειώνει με την ανάκτηση της μαγικής τροφής από τον ήρωα και με τη συμβίωση των τριών αδερφών με τον πατέρα τους, όπως και στον τύπο AT/ATU 567 A. Μια τόσο πρωτογενής σεξουαλικότητα φαίνεται πως δεν επιτρέπει εύκολα τη συνηθισμένη, για το παραμύθι, και ίσως κάποτε συμβατική, λύση του γάμου.

τις ελληνικές παραλλαγές που τον εμπεριέχουν ως συμφυρμό των δύο τύπων AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A. Επίσης, επειδή ο τύπος AT/ATU 567 (άρα κι οι ελληνικοί συμφυρμοί) περιέχει (ουν) και ένα επεισόδιο κοινό με τον AT/ATU 566 (το επεισόδιο των άσπρων και μαύρων σύκων), στον κατάλογο παραλλαγών του AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A σημειώνουμε τον συμφυρμό με τον AT/ATU 566 μόνο όταν περιέχονται τα μοτίβα της κλοπής των μαγικών αντικειμένων, αφού το μοτίβο των μαγικών καρπών που μεταμορφώνουν σε ζώο όποιον τα τρώει υπάρχει σε όλες τις παραλλαγές που αναλύονται εδώ.

3. N. Belmont, *Poétique du conte. Essai sur le conte de tradition orale*, Gallimard, Paris 1999, σ. 157-193, κυρίως σ. 173.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT / ATU 569

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT / ATU 569

Το μαγικό ραβδί

AT: The Knapsack, the Hat and the Horn
ATU: The Knapsack, the Hat and the Horn
Delarue-Tenèze : La giberne, le chapeau et la trompe
Grimm no 54: Der Ranzen, das Hütlein und das Hörnlein
Eberhard – Boratav no 169 III (4-13)

Το παραμύθι του μάντη

Μια φορά είχε μια γριά κι είχε ένα γιο κι ήταν μάντης. Ήξερε όμως να παίζει και λίγο το βιολί. Τον προσκάλεσαν μια φορά να πάει σ' ένα γάμο να παίξει βιολί και δεν ήθελε να πάει. Η μάνα του τον εβίαζε να πάει, ίσως και μαζέψει πέντ' έξι ριάλια (λεφτά), ν' αγοράσουν αλεύρι. Ο γιος δεν ήθελε, αλλά ύστερ' από κάμποση ώρα εκαλοσύνεψε κι είπε της μάνας του να του κάμει εφτά πίτες στο δισάκι και θα πάει. Εφανήκανε πολλές οι πίτες στη μάνα του και πάλε τον ερώτησε: «Εφτά πίτες να σου κάμω, γιε μου;» «Ναι, εφτά πίτες», της λέει. Η γριά έκαμε τις πίτες που της ζήτησε ο γιος της. Τότες σαμαρώνει τούτος τη γαϊδούρα του, βάνει πάνω το δισάκι με τις πίτες μέσα, καβαλικεύει, παίρνει το βιολί του και πάει να κάμει το γάμο στο χωριό που τον καλέσανε.

Πηγαίνοντας επείνασε κι έφαε τη μια πίτα. Έπειτα, σε κάμποσο δρόμο, έφαε και την άλλη και λίγο-λίγο έφαε και τις έξι και του 'μεινε η μία. «Ας κοιτάξω», λέει, «αν φαίνεται χωριό, για να φάω και την άλλη». Έβαλε αντήλιο με τα χέρια του και του φάνηκε πως είδ' ένα χωρό. Τότε πήδησε από το ζώ' του, κατέβηκε κάτω, έκατσε διπλοπόδι κι έφαε και την άλλη πίτα. Ύστερα πάλι εκαβαλίκεψε σιγά-σιγά κι έφτασε τη στράτα του χωριού. Ήβρε ένα δίστρατο, αλλά εκεί έχασε τη στράτα κι έπιασε μιαν άλλη. Ήβρε λοιπόν ένα μεγάλο σπήλαιο κι εκεί εκατέβηκε.

Το σπήλαιο ήταν κατοικία μιανού μεγάλου δράκου. Είχε μέσα ένα τραπέζι κι ένα πεύκι στρωμένο πάνω στο τραπέζι. «Ήβραμε το ραχάτι μας», είπε ο μάντης κι εκαλοκάθισε. «Να 'χα και λίγο ψωμί, τι καλά που θα 'ταν!», είπε κι έψαχνε να βρει.

Ενύχτωσ' ο Θεός κι ύστερ' από λίγη ώρα ακούει μια φωνή σα μουγκρισιά. «Παναγιά μου, τι κακό 'ναι τούτο!», είπε ο μάντης κι ευτύς ετρύπωσε κάτω

από το τραπέζι. Ο δράκος εμπήκε μέσα στο σπήλαιο κι ήταν αποσταμένος. Έκατσε λίγη ώρα κι ύστερα έπιασε το τάσι του (κύπελλο) και λέει: «Τάσι μου, ασημοτάσι μου, φέρε μου πενήντα λογιώ φαγιά να φάω, γιατ' είμαι πεινασμένος». Το τάσι έβγαλε φαγιά κι ο αφέντης του έτρωε. «Φέρε μου και νερό!» Και το τάσι έβγαλε και νερό κι ήπιε, που εδίψα. Σαν απόφαε ο δράκος, έβαλε το τάσι σε μια γωνιά κι έπεσε κι αποκοιμήθη. Το πρωί σηκώνεται ο δράκος κι εχάθη μέσα στο ρουμάνι.

Ο μάντης από τη νύχτα δεν είχε κοιμηθεί από το φόβο του· ξετρυπώνει από την τάβλα, που ήταν από κάτω, και πιάνει το τάσι. «Καλό πράμα είναι τούτο», λέει και προστάζει το τάσι να του βγάλει φαΐ να φάει. Σαν έφαε κι εχόρτασε, ζήτησε και νερό. «Ας γυρίσω πίσω», λέει τότες ο μάντης, «κι έκαμα την τύχη μου».

Στη στράτα ήβρε ένα δερβίση και τον εχαιρέτησε. «Ώρα καλή, δερβίση-παπά». Ο δερβίσης του ζήτησε λίγο ψωμί. «Κάτσε», του λέει ο μάντης, «δερβίση-παπά, να φάμε κείνο που θα πέψει ο Θεός». Ο δερβίσης έκατσε διπλοπόδι κι ο μάντης έβγαλε το τάσι από τον κόρφο του κι είπε: «Τάσι μου, ασημοτάσι μου, φέρε μας φαγιά να φάμε με το φίλο μου το δερβίση!» Το τάσι έφερε φαγιά κι ο μάντης με το δερβίση ετρώγανε. Σαν αποφάγανε, εζήτησε και νερό και το τάσι έβγαλε και νερό και ήπιανε. «Καλό πράμα είναι τούτο», είπε ο δερβίσης με το νου του κι είπε στο μάντη να κάμουν αλλαξιά με τη σπάθα του. «Και τι ωφέλεια κάνει η σπάθα σου;» είπε ο μάντης στο δερβίση. «Όπου τη στείλεις, πάει και κόβει», είπε ο δερβίσης. «Αν θέλεις, δοκίμασέ την πάνω σε κείνο το κοπάδι τα βόδια». «Ας δούμε», είπε ο μάντης. Ο δερβίσης τότε είπε: «Σπάθα μου, κόψε όλο εκείνο το κοπάδι που βλέπω». Η σπάθα ευτύς, μια πάνω μια κάτω, έσφαξε όλο το κοπάδι. Άρεσε στο μάντη η σπάθα κι έκαμε αλλαξιά με το δερβίση και του 'δωσε το τάσι.

Σαν έκαμαν κάμποσο δρόμο με το δερβίση, ο μάντης επείνασε. «Πες στο τάσι σου να μας δώσει φαΐ», λέει του δερβίση. «Τι σου χρωστώ;» του λέει ο δερβίσης. «Αν θέλεις φαΐ, δώσ' μου πίσω τη σπάθα μου και να σου δώσω να φας». «Δε μου χρωστάς τίποτες;» λέει ο μάντης και τότες προστάζει τη σπάθα του να κόψει το δερβίση. Η σπάθα ευτύς έκοψε το δερβίση και ο μάντης πήρε το τάσι του κι έδωκε δρόμο.

Στη στράτα που πήγαινε ήβρε έναν άλλο δερβίση. «Ώρα καλή, δερβίση-παπά», του είπε ο μάντης. «Καλώς το φίλο», του λέει ο δερβίσης. «Έχεις λίγο ψωμί να μου δώσεις;» «Κάτσε, δερβίση-παπά», λέει ο μάντης, «κι έχει ο Θεός». Ο δερβίσης έκατσε κι ο μάντης κατέβηκε από τη γαϊδούρα κι έβγαλε το τάσι από τον κόρφο του. «Τάσι μ' ασημοτάσι μου, βγάλε τριάντα λογιώ φαΐ, να φάμε με το φίλο μου το δερβίση!» είπε ο μάντης και το τάσι έβγαλε φαγιά. Σαν εφάγανε καλά, εζήτησε και νερό και το τάσι έβγαλε και νερό και ήπιαν. «Καλό πράμα είναι τούτο», είπε ο δερβίσης με το νου του κι είπε στο μάντη να κάμουν αλλαξιά με το σαρίκι του. «Και τι ωφέλεια κάνει το σαρίκι

σου;» είπε ο μάντης στο δερβίση. «Όποιος το φορέσει, γίνεται άφαντος», είπε ο δερβίσης κι ευτύς εφόρεσε το σαρίκι κι έγινε άφαντος. Άρεσε του μάντη το σαρίκι κι έκαμε αλλαξιά με το δερβίση. Πήρε το σαρίκι κι έδωκε το τάσι.

Σαν έκαμαν κάμποσο δρόμο ο μάντης επείνασε. «Πες στο τάσι σου», είπε στο δερβίση, «να βγάλει φαγιά να φάμε». «Τι σου χρωστώ;» του λέει ο δερβίσης. «Αν θέλεις φαΐ, δώσ' μου το σαρίκι μου, να σου δώσω να φας». «Δε μου χρωστάς τίποτες;» του λέει ο μάντης κι ευτύς έβγαλε τη σπάθα. «Σπάθα, καλοσπάθα μου, κόψε το δερβίση». Η σπάθα ευτύς έκοψε το δερβίση κι ο μάντης πήρε το τάσι του κι έδωκε δρόμο.

Μετά κάμποσον τόπο ήβρε κι άλλον δερβίση. «Ώρα καλή, δερβίση-παπά», του είπε ο μάντης. «Καλώς το φίλο», του λέει ο δερβίσης. «Έχεις λίγο ψωμί να μου δώσεις;» «Κάτσε, δερβίση-παπά», λέει ο μάντης, «κι έχει ο Θεός». Ο δερβίσης έκατσε κι ο μάντης έβγαλε το τάσι από τον κόρφο του. «Τάσι μ' ασημοτάσι μου», λέει, «βγάλε τριάντα λογιώ φαΐ, να φάμε με το φίλο μου το δερβίση!» Το τάσι έβγαλε φαγιά κι ετρώγανε. Σαν αποφάγανε, εζήτησε ο μάντης και το τάσι έβγαλε και νερό κι ήπιανε. «Καλό πράμα είναι τούτο», είπε ο δερβίσης με το νου του κι είπε στο μάντη να κάνουν αλλαξιά με τη φλογέρα του. «Και τι ωφέλεια κάνει η φλογέρα σου;» είπε ο μάντης. «Στους σκοτωμένους, όταν την παίξεις, ζωντανεύουν», είπε ο δερβίσης, «κι αν θέλεις, να το δοκιμάσουμε στη γαϊδούρα». Ο μάντης έσφαξε τη γαϊδούρα, ο δερβίσης έπαιξε τη φλογέρα κι η γαϊδούρα ζωντάνεψε.

Σαν έκαμαν κάμποσο δρόμο με το δερβίση, ο μάντης επείνασε. Λέει του φίλου του: «Πες στο τάσι σου να βγάλει φαγιά, να φάμε». «Και τι σου χρωστώ;» του λέει ο δερβίσης. «Δώσ' μου τη φλογέρα μου, να σου δώσω να φας». «Δε μου χρωστάς τίποτες;» του λέει ο μάντης με θυμό και βγάνει τη σπάθα του. «Σπάθα μου, καλοσπάθα μου, κόψε το δερβίση», λέει κι ο δερβίσης έμεινε ευτύς κορμί κολοβό. Η σπάθα τον έσφαξε κι ο μάντης πήρε το τάσι κι έδωκε δρόμο.

Ας μην τα πολυλογούμε, ο μάντης έφτασε στο σπίτι του, ήταν βασίλεμα ήλιου. Η μάνα του, σαν τον είδε κι έφτασε, «Καλώς όρισες», του λέει, «έπιασες κάμποσους παράδες από το γάμο;» «Δεν επήγα στο γάμο», της λέει ο μάντης. «Έχε την κατάρα μου», του λέει η μάνα του, «απόψε θα πέσουμε νηστικοί». «Μην έχεις για τούτο καμιά έγνοια», της λέει, «και τα φαγιά μας είναι έτοιμα». Η μάνα του έμεινε εκστατική στα λόγια τούτα κι εθάρρεψε πως ο γιος της τρελάθηκε. Ο μάντης, σαν ησύχασε λίγο από το δρόμο, εφώναξε της μάνας του και την έβαλε να κάτσει κοντά του, και τότες έβγαλε το τάσι από τον κόρφο του και λέει: «Τάσι μ' ασημοτάσι μου, βγάλε πενήντα λογιώ φαγιά, να φάμε με τη μάνα μου». Το τάσι έκαμε καθώς του 'πε ο αφέντης του κι εφάγανε κι ήπιανε με τη μάνα του. Τούτο γινόταν κάθε μέρα κι η γριά έβρηκε την ησυχία της.

Ύστερα από πολύ λίγο καιρό, τ' όνομα του τασιού πήγε στ' αφτιά του βα-

σιλιά κι εμήνυσε του μάνη να πάει στο παλάτι του. Η μάνα του, σαν τ' άκουσε, τον εμπόδισε να πάρει το τάσι μαζί του. «Θε να σου το πάρει», του λέει, «και θε να χάσουμε το ψωμί μας». Ο βασιλιάς εκαλόειδε το μάντη και τον ρώτησε για το τάσι. Κείνος δεν αρνήθηκε ότι έχει ένα τέτοιο πράμα, και του το 'δειξε. Τότες ο βασιλιάς επρόσταξε να φέρουν τραπέζι και να βάλουν του μάντη να φάει και να πιει. Ο μάντης σαν έτρωε κι έπινε, μέθυσε και του 'ρθε νύστα. Ο βασιλιάς, σαν εκατάλαβε πως μέθυσε ο μάντης, πήγε και του λέει: «Αλλάζουμε το τάσι με το δικό μου κύπελλο;» «Δεν αλλάζω», του λέει ο μάντης, «όσο κι αν ήταν μεθυσμένος. Μα ύστερα ο μάντης αποκοιμήθηκε, όπως καθόταν, κι ο βασιλιάς επρόσταξε τους δούλους του και τον επήγαν σηκωτό στο σπίτι του κι εκράτησε το τάσι του μάντη και του 'δωκε ένα άλλο.

Το πρωί σηκώνετ' ο μάντης κι ήταν ακόμα άρρωστος από το πιοτό. Εζήτησ' η όρεξή του μια λεμονάδα να πιει κι είπε στο τάσι: «Τάσι μ' ασημοτάσι μου, δώσ' μου μια λεμονάδα να πιω». Το τάσι τίποτες. «Φέρε μου έναν καφέ», το τάσι τίποτες. Τότες του λέει η μάνα του: «Δε σου' πα να μην πας στου βασιλιά, και θενά σου πάρει το τάσι; Εσύ δε μ' άκουσες. Να που σου το πήρε!» «Έννοια σου», της λέει, «μάνα, και θα πάω να το φέρω». Σηκώνεται ο μάντης και πηγαίνει στου βασιλιά και ζητά το τάσι. Οι δούλοι του βασιλιά κι η βάρδια που φύλαε το παλάτι τον έδιωξαν. Τότες βγάνει τη σπάθα του και της λέει: «Σπάθα μου, καλοσπάθα μου, κόψε τούτους όλους». Η σπάθα, μια πάνω μια κάτω, έσφαξε και τη βάρδια και τους δούλους. Τότες επήγε μπρος στο βασιλιά και του λέει: «Κοίτα να μου δώσεις το τάσι μου, γιατί θα προστάξω τη σπάθα μου να σε κόψει». Τότες ο βασιλιάς εφοβήθηκε κι έδειξε του μάντη το τάσι, που ήταν μέσα σ' ένα αρμάρι, και το πήρε ο μάντης. Τότες λέει του βασιλιά: «Τι μου δίνεις, ν'αναστήσω όλους τούτους τους σκοτωμένους;» «Σου δίνω ένα μιλιούνι ριάλια», του λέει ο βασιλιάς. Τότες ο μάντης έπαιξε τον αυλό του μέσα στ' αυτί μιανού κι αναστήθηκε. «Φέρε μου τους παράδες», του λέει ο μάντης, «να τους αναστήσω όλους». «Τι να κάμεις τους παράδες εσύ», του λέει ο βασιλιάς, «σαν έχεις τόση αξιότη; Να σου δώσω την κόρη μου και να σε κάμω γαμπρό μου;» Ο μάντης εδέχτηκε το λόγο του βασιλιά μ'ευχαρίστηση κι εστεφανώθηκε την κόρη του βασιλιά κι έκαμαν σαράντα μέρες και σαράντα νύχτες γάμο κι αφήκα τον κι εγώ εκεί καλά κι ήρτα!

Δ. Λουκάτος, *Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα*, Αθήνα, 1957, σ. 121-125 (Αθ. Σακελλάριος, *Τα Κυπριακά* Β', Αθήνα 1891, σ. 340-345). Η κυπριακή αυτή παραλλαγή αποτελεί συμφυρμό των τύπων AT/ATU 569 και AT/ATU 563.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Η απόκτηση κι η ανταλλαγή των μαγικών αντικειμένων

α: Ο ήρωας αποκτά μαγικά αντικείμενα· α1: ένα αντικείμενο (χερόμυλο, δαχτυλίδι, άλλο) που του δίνει όσα φαγητά επιθυμεί· α2: ένα αντικείμενο (κουτί, δαχτυλίδι, άλλο), από το οποίο βγαίνει ένας αράπης που εκτελεί κάθε του επιθυμία· α3: το μαγικό αντικείμενο ο ήρωας το παίρνει από· α4: έναν φιδοπατέρα (φιδομάνα), γιατί έκανε καλό στο φιδάκι· α5: έναν δράκο· α6: άλλο.

β: Ο ήρωας ανταλλάσσει το μαγικό αντικείμενο με κάποιο άλλο· β1: με ένα όπλο (μαχαίρι, σπαθί, ραβδί, άλλο)· β2: με το οποίο ξαναπαίρνει πίσω και αυτό που έδωσε· β3: σκοτώνοντας τον κάτοχό του· β4: με ένα μπουκαλάκι (άλλο) με το οποίο ανασταίνονται οι πεθαμένοι· β5: άλλο.

II. Ο ήρωας και ο βασιλιάς

α: Ο βασιλιάς ζηλεύει τον ήρωα· α1: και προσπαθεί να του πάρει τα μαγικά αντικείμενα· α2: του κάνει πόλεμο· α3: ο ήρωας νικάει το βασιλιά.

β: Ο βασιλιάς αναγνωρίζει την αξία του· β1: κι ο ήρωας παντρεύεται τη βασιλοπούλα· β2: άλλο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1295 (ΣΜ 125), 330-332, Ζαγόρια, «Τα δύο αδέρφια». *I:* α, α1 (δαχτυλίδι), α3, α6 (από το διάβολο, όπου τον έχει στείλει ο αδεφός του), β, β1 (μπαστούνι), β2, β3 (έναν γέρο). Καλεί σε γεύμα τον αδερφό του και τον σκοτώνει με το μπαστούνι.
2. Hahn 1, 131-140, αρ. 15, Δωδώνη, «Von dem Prinzen und der Schwanenjungfrau» (Pio, 76-79, «Το βασλόπουλο κ' η ξωθκιά», Kretschmer, *NM,* 287-296, αρ. 61, «Von dem Prinzen und der Schwanenjungfrau»). Συμφυρμός με AT/ATU 936* *(The Golden Mountain)* και AT/ATU 400 (*Η νεράιδα)*, βλ. παρ. αρ. 10. Από το AT/ATU 569 μόνο το μοτίβο του μαγικού ραβδιού, με το οποίο ο ήρωας σκοτώνει τους αδελφούς της ξωτικιάς γυναίκας του.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

3. *Λεσβιακά Φύλλα* Α', 1928, 78-84, Λέσβος, «Του τσιρέλλι». *I:* Ο φτωχός ήρωας παντρεύεται τη βασιλοπούλα χωρίς την έγκριση του πατέρα της, κι αυτός τους διώχνει. Φεύγοντας ο ήρωας για να βρει λεφτά μπαίνει σε έρημο πύργο, α, α1 (έναν πολυέλαιο), β (κι εκτελεί κάθε επιθυμία του), β1 (σπαθί, τρομπέτα και μαγκούρα), β2, β3 (τους δράκους που του τα έδωσαν). *II:* α, α1, α3, β.

β. Εύβοια-Σποράδες

4. ΙΛ 758, 301-316, Αλόννησος, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 560: Ο ήρωας ανταλλάσσει το νήμα που του έδωσε η μάνα του, για να το πουλήσει, με έναν σκύλο, μια γάτα κι ένα φίδι. Η συν. όπως AT/ATU 569: *I:* α, α2, α3, α4, β, β1 (μαχαίρι), β2, β3, β5 (το ίδιο κάνει και με αυτόν που έχει ένα άλογο που σε πηγαίνει παντού). Κάνοντας τα ζητήματα του βασιλιά (να ισιώσει το βουνό και τους δρόμους, να φτιάξει κρυστάλλινο παλάτι) παντρεύεται τη βασιλοπούλα, α (άλλο βασιλόπουλο, που θέλει τη βασιλοπούλα δική του), α2, α3. Η συν. όπως AT/ATU 560.

γ. Κυκλάδες

5. ΙΛ 548, 210-244, Απείρανθος Νάξου, «Το χερομυλάκι». *I:* α, α2 (χερομυλάκι), α1, α3, α4 (που είναι στην πραγματικότητα μια κοπέλα μεταμορφωμένη), β, β1, β2, β3, β5 (το ανταλλάσσει ξανά με μια ταμπακέρα απ' όπου βγαίνουν διάβολοι που εκτελούν κάθε του επιθυμία), β2, β3. Στη συνέχεια ο ήρωας ζητά σε γάμο τη βασιλοπούλα. Τα ζητήματα του βασιλιά: να φτιάξει δρόμο με μάλαμα κι ασήμι, να κάνει το βουνό θάλασσα (τα κάνουν οι διάβολοι), να θρέψει το στρατό ένα χρόνο (με το χερομυλάκι), να νικήσει τον εχθρικό στρατό (με το σπαθί τους σκοτώνει). Ο βασιλιάς του ζητά να ξαναζωντανέψει τους γιους του νικημένου βασιλιά, αλλά το παιδί τοποθετεί τα κεφάλια τους ανάποδα. Μια γριά του κλέβει το χερομυλάκι και ανασταίνει τα βασιλόπουλα, ενώ το παιδί κι η βασιλοπούλα μεταφέρονται στο παλάτι των βασιλόπουλων. Σκοτώνουν το παιδί και το θάβουν. Από το αίμα του φυτρώνουν τρία κυπαρίσσια, που αγκυλώνουν τα βασιλόπουλα αλλά χαϊδεύουν τη βασιλοπούλα. Μια άλλη γριά παίρνει ένα ξύλο, το ρίχνει στο γιαλό και από μέσα πετάγεται ένα πουλάκι, που παίρνει το χερομυλάκι και ζητά να γίνει όπως πριν αυτός κι η βασιλοπούλα. Σκοτώνει τα τρία βασιλόπουλα με το σπαθί.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

6. ΛΑ 1282 (ΣΜ 112), 75-77, Κυπαρισσία, άτιτλο. *Ι:* α, α2 (χρυσό κουτί), α3, α4, β (με έναν δράκο), β1 (σπαθί), β2, β3). *ΙΙ:* μια μάγισσα του παίρνει το κουτί και το σπαθί και χτίζει πύργο στη θάλασσα (πβ. AT/ATU 560). Ατελές.
7. ΛΦ 1670, 10-16, Γύθειο, «Το μαγικό δαχτυλίδι». Η αρχή όπως AT/ATU 735 *(Οδοιπορία προς την Τύχη)*, βλ. παρ. αρ. 8. Η συν. όπως AT/ATU 569: *Ι:* α, α1 (δαχτυλίδι), α3, α6 (από την τύχη του), β, β1 (τη γκλίτσα ενός τσοπάνου και το τσιμπούκι ενός αράπη), β2, β5 (με τα αντικείμενα αυτά αποκτά στρατό στις διαταγές του). *ΙΙ:* α, α1, α2, α3, β2 (ο ήρωας γίνεται βασιλιάς).
8. Λάσκαρης, 280-282, Λάστα Γορτυνίας, άτιτλο. *Ι:* α (που τον αγαπά η βασιλοπούλα, παρά την αντίρρηση του πατέρα της), α1, α3, α6 (από το στοιχειό, που το διασκέδασε με τη λύρα του), β, β1, β5 (και με τη χρυσή τρίχα της λάμιας, που όταν την κουνά έρχεται στρατός). *ΙΙ:* α, α1, α2, α3, β, β1, β2 (και γίνεται βασιλιάς).

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ- ΠΟΝΤΟΣ- ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Καππαδοκία

9. ΚΜΣ, Φάκελος Καππαδοκία αρ. 357, 4722-4744, Φάρασα, «Το κουλατζόκκο». Η αρχή όπως AT/ATU 560, βλ. παρ. αρ. 33. Η συν. όπως AT/ATU 569. *Ι:* α, α1 (προβειά), α3, α4, β, β1 (ραβδί), β2, β3, β5 (ανταλλάσσει την προβειά με δαχτυλίδι, που όταν το χτυπάς στη γη και πεις: «αυτό το βουνό ας μετακινηθεί», αυτό και γίνεται), β3, β4 (κι αναστάινει αυτούς που σκότωσε). Η συν. όπως AT/ATU 560, βλ. παρ. αρ. 33.

ΚΥΠΡΟΣ

10. *Λαογραφία* Κ′, 1962, 321-328, Μακράσυκκα Αμμοχώστου, «Το μπασταρτίν». Συμφυρμός με AT *932, AT/ATU 936* και AT/ATU 400. Η αρχή όπως AT *932 (το παιδί που γεννήθηκε από ένα κρανίο έχει θαυμαστή ευφυΐα και ξέρει να ξεχωρίζει τα αληθινά διαμάντια από τα ψεύτικα. Η συν. όπως AT/ATU 936* (στέλνεται από τον έμπορο στο βουνό για να μαζέψει διαμάντια και αφήνεται εκεί). Η συν. όπωςAT/ATU 400 (το παιδί γίνεται θετός γιος ενός δράκου. Στην απαγορευμένη κάμαρα βλέπει τρία περιστέρια νεράιδες να λούζονται. Παίρνει τα φτερά της μικρότερης και την αναγκάζει να τον παντρευτεί, και φεύγουν μαζί). Η συν. όπως

AT/ATU 569: *I:* α, α1 (μήλο), α3, α5, β, β1 (ρόπαλο), β5 (και μετά ένα μαγικό σκούφο που τον κάνει αόρατο και ιπτάμενο πάπλωμα). Η συν. όπως AT/ATU 400 (με το πάπλωμα ξαναβρίσκει τη γυναίκα του που είχε φύγει στη χώρα των δράκων και γυρίζουν μαζί στο σπίτι του).

11. Σακελλάριος 2, 340-344. «Παραμύθι του μάντη» (Λουκάτος, 121-125, αρ. 17, Δροσίνης 2, 71-78, Καφαντάρης, *Φιδόδεντρο,* 420-425, αρ. 17). Συμφυρμός με AT/ATU 563. Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 569

Το παραμύθι αυτό είναι αρκετά διαδεδομένο στην Ευρώπη και λιγότερο στην Ασία. Η παλιότερη γνωστή ολοκληρωμένη παραλλαγή του βρίσκεται στο αρχαίο ινδικό βιβλίο για τις προηγούμενες ζωές του Βούδα (Jatakas), ενώ οι παλαιότερες ευρωπαϊκές παραλλαγές προέρχονται από τον 16ο αιώνα[1]. Η μορφή του παραμυθιού δεν είναι σταθερή και συχνά είναι δύσκολο να διαχωριστεί από άλλους κοντινούς τύπους.

Στην Ελλάδα έχουμε μόλις έντεκα παραλλαγές, οι περισσότερες από τις οποίες αποτελούν συμφυρμούς με άλλους τύπους, με τον AT/ATU 560 (*Το μαγικό δαχτυλίδι)*, τον AT/ATU 735 (*Οδοιπορία προς την τύχη)*, τους AT/ATU 400 *(Η νεράιδα)* και AT/ATU 936* (*Το μαγικό βουνό)* και τον AT/ATU 563 *(Ο μαγικός μύλος)*.

Το περιεχόμενο αυτού του παραμυθιακού τύπου μοιάζει εντελώς αμοραλιστικό: ό ήρωας αποκτά μαγικά αντικείμενα που μπορούν να του εκπληρώσουν τις επιθυμίες του (συνήθως του παρέχουν τροφή), και τα οποία ανταλλάσσει με κάποιο φονικό αντικείμενο (σπαθί, μαχαίρι που κόβει όποιον το διατάξεις). Με τη βοήθεια του τελευταίου ξαναπαίρνει πίσω τα πρώτα σκοτώνοντας τον κάτοχο του σπαθιού. Αυτή η άπληστη και βίαιη συμπεριφορά του ήρωα έρχεται σε αντίθεση με την καλοσύνη που δείχνει στην αρχή του παραμυθιού, όταν σώζει ένα φιδάκι (και στην περίπτωση του συμφυρμού AT/ATU 560 + AT/ATU 569 ένα σκύλο και μια γάτα επίσης) κερδίζοντας την ευγνωμοσύνη του (ς) και τα μαγικά τους δώρα. Η αντίφαση αυτή δικαιολογείται σε κάποιες παραλλαγές από το γεγονός ότι ο ήρωας έχει φερθεί αρχικά καλά και στους ανθρώπους με τους οποίους ανταλλάσσει τα μαγικά αντικείμενα: τους έχει για παράδειγμα δώσει τροφή, χωρίς αντάλλαγμα, όπως στην παραλλαγή που δημοσιεύουμε, ενώ αυτοί στη συνέχεια του την αρνούνται. Σε κάποιες άλλες παραλλαγές η αντίφαση λύνεται αργότερα, καθώς ο ήρωας ανασταίνει τελικά όσους σκότωσε.

1. Jurjen van der Kooi, « Ranzen, Hütlein und Hörnlein (AT 569), Enzyklopädie des Märchens, Band 11, 2004, σ. 213-219.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT / ATU 570

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 570

Ο βοσκός των λαγών

AT: The Rabbit-herd
ATU: The Rabbit-herd
Delarue-Tenèze : Le troupeau de lapins, *ou* Le sac des vérités.
Grimm no 165: Der Vogel Greif (σε συμφυρμό με τον AT 461)
Eberhard – Boratav no 58 III (h), 182 III 1 (a), 182 V, 232 IV 3a

---

Ο μικρός ψαράς

Μια φορά ήτονε, λέει, μια χήρα και είχε ένα παιδί. Και το 'βαλε στο σχολειό. Το κοπέλι εβγήκε πολύ προκομμένο και εσπούδαξε. Και απείτις έμαθε αυτό τα γράμματα, δεν ηύρανε θέση να μπει, να βγάνει το ψωμί του, κι ήπαιρνε κάθε μέρα ένα καλαμάκι κι επήγαινε στο γιαλό κι εψάρευγε. Κι ήπιανε το κοπέλι κάθε μέρα ψάρια και τα πήγαινε και τα πούλιε κι ήπαιρνε παράδες κι εγόραζε ψωμί και το πήγαινε στο σπίτιν τους. Και μιαν ημέρα πάει στο γιαλό και πιάνει τρία ψαράκια όμορφα· και παίρνει και πάει τα στου βασιλιά το παλάτι ποκάτω κι εφώνιαζε: «Έδε ψάρια όμορφα και ψαράς μορφήτερος!» Κι ακούει τον η βασιλιοπούλα 'πό μέσα και λέει: «Ποίος είναι κεινοσά που φωνιάζει, έδε ψάρια όμορφα και ψαράς μορφήτερος; Για φωνιάξετέ του να βγει απάνω». Βγαίνει δα το κοπέλι απάνω, λέσιν του οι δούλες τση: «Πόσο θες, μωρέ, στο ψάρι, να μας το πουλήσεις;» Λέει: «Ας βγάλει η βασιλιοπούλα το κούκλωμά* τση, να δω τη μούρη τζη, να σασέ δώσω τα ψάρια και δε θέλω παράδες». Λέει η βασιλιοπούλα: «Να χαθείς από μπρος μου! Γιάδε άνθρωπος!» Συμαυλίζουν* τηνέ οι δούλες τση: «Βγάλε, βασιλιοπούλα μου, το κούκλωμά σου να σε δει, ντ' αυτό 'ναι κοπέλι και δεν κατέχει πράμα, να του πάρομε τα ψάρια». Συμαυλίζουν τηνέ, βγάνει το κούκλωμά τση και θωρεί το κοπέλι τη μούρη τση κι είχε μια χρουσήν ελιά. Γράφει το κοπέλι στο χαρτίν του πως έχει η βασιλιοπούλα στη μούρη μια χρουσήν ελιά. Πάει αργά το κοπέλι στο σπίτι, ρωτά το η μάνα του: «Είντα 'καμες, παιδί μου, το ψάρι που 'πιασες σήμερο;» Λέει: «Ήδωκά το βερεσέ· (δεν του 'καμ' η μάνα του πράμα).

Ταδεταχτέρου* πάει πάλι το κοπέλι στο γιαλό, εψάρευγε και πιάνει πάλι τρία ψάρια, όμορφα. Και παίρνει τα και πάει τα πάλι στο βασιλικό παλάτι 'πό κάτω κι εφώνιαζε: «Έδε ψάρια όμορφα και ψαράς μορφήτερος!» Ακούει τονέ

πάλι η βασιλιοπούλα, λέει: «Ποίος είναι που φωνιάζει, έδε ψάρια όμορφα και ψαράς μορφήτερος; Φωνιάξετέ του να βγει απάνω». Μπαίνει το κοπέλι μέσα, λένε οι δούλες τση: «Πόσο θές, κοπέλι, στο ψάρι;» Λέει το κοπέλι: «Ας βγάλει η βασιλιοπούλα τα κομπιά τση να δω το μπέτη* τση, να σασέ δώσω το ψάρι». Ως τον ήκουσε η βασιλιοπούλα εμάνισε. Πιάνουν τηνέ πάλι οι δούλες τση, συμαυλίζουν τηνέ, βγάνει τα κομπιά τση, θωρεί το κοπέλι κι είχε τρεις χρυσές τρίχες στο μπέτη. Γράφει το κοπέλι πάλι στο χαρτί πως έχει η βασιλιοπούλα τρεις χρυσές τρίχες στο μπέτη. Πάει αργά στο σπίτι, ρωτά η μάνα του: «Είντα 'καμες, παιδί μου, το ψάρι που 'πιασες σήμερο;» «Ήδωκά το βερεσέ». «Ντα δε σου 'πα, δε θωρείς πως δεν έχομε ψωμί να φάμε, μόνο το 'δωνες βερεσέ;» Πιάνει τονέ, παίζει του κάμποσες κι από κει του λέει: «Άλλη μια φορά να μην το δώσεις βερεσέ, γιατί θα σε κοπανίσω».

Πάει πάλι ταδεχτέρου το κοπέλι στο γιαλό και πιάνει τρία ψαράκια όμορφα. Πάει στου βασιλιά το παλάτι πάλι ποκάτω, φωνιάζει το κοπέλι: «Έδε ψάρια όμορφα και ψαράς μορφήτερος!». Ακούει τον η βασιλιοπούλα, λέει: «Ποίος είναι που φωνιάζει, έδε ψάρια όμορφα και ψαράς μορφήτερος; Για φωνιάξετέ του να βγει απάνω!» Βγαίνει το κοπέλι απάνω, λέσιν του οι δούλες τση, λέει: «Πόσο θες, κοπέλι, να μασέ πουλήσεις τα ψάρια;» Λέει το κοπέλι: «Ας βγάλει η βασιλιοπούλα τα παπούτζα τση, να δω τα πόδια τση, να σασέ χαρίσω τα ψάρια». Εμάνισε πάλι η βασιλιοπούλα, πιάνουνε οι δούλες τση, συμαυλίζουν τηνέ, βγάνει τα παπούτσια τση, θωρεί το κοπέλι τα πόδια τση κι είχε ένα χρυσό κότσι στο δεξιό μπόδα. Γράφει το κοπέλι στο χαρτίν του πως έχει η βασιλιοπούλα ένα χρυσό κότσι στο δεξιό μπόδα. Παίρνει το κοπέλι, πάει αργά στο σπίτι, ρωτά τον η μάνα του: «Είντα 'καμες, παιδί μου, το ψάρι;» Λέει: «Ήδωκά το βερεσέ». «Που να σου λάχει άδικο, ντα αψαργάς δε σ' έδειρα να μην το δώσεις βερεσέ;» Πιάνει τονέ πάλι, παίζει του κάμποσες.

Σε κάμποσο καιρό βγάνει ο βασλιάς τελάλη στη χώρα, πως έχει η βασιλιοπούλα τρία σημάδια, κι όποιος βρει είντα σημάδια είναι, να πάει να το πει του βασιλιά, να παίρνει τη βασιλιοπούλα γυναίκαν του. Ακούει το το κοπέλι, παίρνει να πάει στου βασιλιά να του πει είντα σημάδια 'χει η βασιλιοπούλα. Θωρούν τον αυτές απού το παραθύρι, λένε: «Πάει το κοπέλι να το πει του βασιλιά, και δα μασέ κουτσοκεφαλίσει, μόνο να του φωνιάξομε να μπει μέσα, να του πλερώσομε το ψάρι». Φωνιάζουν αυτές του κοπελιού: «Ε, κοπέλι, έρχου να σου πούμε». Μπαίνει το κοπέλι μέσα, λέει: «Είντα με θέλετε;» Λέει: «Πόσο θες στο πρώτο ψάρι που μας επούλησες;» Λέει: «Πεντακόσα φλουριά». Δίδουν του τα πεντακόσα φλουριά, παίρνει τα το κοπέλι, πάει τα στση μάνας του, φκαιραίνει τα στην ποδιά τση, λέει: «Να, μητέρα μου, του πρώτου ψαριού τσι παράδες». Ταδεταχτέρου πάλι παίρνει το κοπέλι να πάει στου βασιλιά, θωρούν το πάλι 'πού το παραθύρι, φωνιάζουν του να μπει μέσα. Μπαίνει το κοπέλι μέσα, λέει: «Είντα με θέλετε;» Λέει: «Πόσο θες στο δεύτερο ψάρι που μας επούλησες;» Λέει: «Χίλια φλουριά». Παίρνει το κοπέλι τα χίλια φλουριά

και πάει τση μάνας του, λέει: «Πάρε, μητέρα, του δεύτερου ψαριού τσι παράδες». Πάει πάλι στσι τρεις μέρες απάνω να το πει του βασιλιά, θωρούν τονέ αυτές πάλι 'πού το παραθύρι, φωνιάζουν του να μπει μέσα. Μπαίνει, λέει: «Πόσο θες, κοπέλι, στο ύστερο ψάρι που μου επούλησες;» Λέει: «Χίλια πεντακόσα φλουριά». Δίδουν του τα φλουριά, παίρνει τα το κοπέλι, πάει τα τση μάνας του, λέει: «Πάρε, μητέρα, και του ύστερου ψαριού τσι παράδες». Κι απόκειας παίρνει το κοπέλι και πάει στου βασιλιά και του λέει πως: «Έχει η θυγατέρα σου μιαν χρουσήν ελιά στη μούρη, τρεις χρυσές τρίχες στο μπέτη και ένα χρυσό κότσι στο δεξό μπόδα. Λέει του ο βασιλιάς: «Ντα, πώς το κατέχεις εσύ;» Λέει: «Απού τη μπολλή μου σπουδή το κατέχω».

Βασιλικός εδώ ορισμός δεν μπορεί να γυρίσει κι οπίσω, που 'χανε μιλημένα μ' έναν άλλο βασιλιά να γενούνε συμπεθέροι. Και μηνά του: «Νά 'ρθεις πόδε, γιατί ετσέ κι ετσέ, απατήθηκα κι ήβγαλα διαλαλημό πως έχει η θυγατέρα μου τρία σημάδια, κι όποιος τα βρει να τηνέ παίρνει γυναίκα, και ηύρηκε ένα κοπέλι είντα σημάδια είχενε και δεν μπορώ να γιαγύρ' οπίσω, γιατ' είναι βασιλικός ορισμός, και νά 'ρθεις να σκεφτούμε είντα λογιώ δα το διώξομε».

Πάει ο βασιλιάς, σμίγουνε κι ανεμαζώνει τη Δωδεκάδα του κι εσυμβουλευτήκανε να του πούνε να μαζώξει σε τρεις μέρες σαράντα λαγούς, να τσι βλέπει σαράντα μέρες, να κάμομε το γάμον του. Λένε του κοπελιού πως: «Ένα ζήτημα θα σου πούμε, κι αν το κάμεις, θα σου δώσομε τη βασιλιοπούλα, αλλιώς και δεν το κάμεις, θα σε κουτσοκεφαλίσομε». Λέει το κοπέλι: «Είντα ζήτημα 'ν' αυτό;» Λέει: «Να μαζώξεις σε τρεις μέρες σαράντα λαγούς, να τσι βλέπεις σαράντα μέρες, να τσι σφάξομε, να κάμομε το γάμο σου». Λέει: «Καλό ας είναι».

Πάει λέει τση μάνας του το κοπέλι: «Ετσέ-ετσέ μου 'πεν ο βασιλιάς, να μαζώξω σαράντα λαγούς σε τρεις μέρες, να τσι βλέπω σαράντα μέρες. Και πώς θα τσι μαζώξω 'γώ;» Λέει του η μάνα του, λέει: «Εγώ ήκουσα, παιδί μου, του κυρού σου και ήλεγε πως του παππού σου ο παππούς είχε ένα θιαμπόλι* και το 'παιζε, κι έχνος κι ητόνε εκειά κοντά πήγαινε ομπρός του, κι εχόρευγε, και είχενε και μια βέργα και την ήπεμπε κι επήγαινε και τ' ανεμάζωνε αμοναχή τση. Και μου 'πενε πως ητόνε σε εκειονέ το παραθύρι, μα δεν επήγα να ξανοίξω*. Για να πα ξανοίξομε δα;» Πάνε και ξανοίγουνε και βρίσκουν το θιαμπόλι και τη βέργα. Παίρνει το κοπέλι το θιαμπόλι και πάει στα όρη. Και δακέρνει* κι ήπαιζε το θιαμπόλι κι ανεμαζώνουντονε οι λαγοί κι επηαίνανε ομπρός του κι εχορεύγανε. Κι ανεμαζώνουνται σαράντα λαγοί. Και απείτις ανεμαζωχτήκανε σαράντα λαγοί, παίζει αυτός μια τση βέργας κι ανεμαζώνει τσι λαγούς ομπρός του και τσι κάνει 'να σωρό. Λαλεί τσι το κοπέλι, λέει: «Να μη δω 'γώ ανέ μερώσανε;» Θωρεί τσα ποπέρα μια μάντρα, λέει: «Να πάω θέλω 'γώ να τσι μαντρίσω, να δω ανέ μαντρίζουνε». Πάει τσι το κοπέλι, μαντρίζει τσι στη μάντρα. Ήβοσκέ τσι το κοπέλι κειδά, ώστε απού βράδιασε· κι απείτις εβράδιασε, τσι παίρνει να τσι πάει στη χώρα. Απείτις τσι 'βαλε στη χώρα, εφώνιαζε αυτός:

«Στη μπάντα να περάσουνε του βασιλιά οι λαγοί, να τσι πάω στο κονάκι». Πάει τσι το κοπέλι στο κονάκι και τσι μαντρίζει. Ήπαιρνέ τσι το κοπέλι κάθε μέρα και τσι πήγαινε όξω και τσι βόσκιζε, και καθ' αργά πάλι τσι πήγαινε και τσι μάντριζε. Πάνω στι τριάντα μέρες λέει ο ξένος βασιλιάς: «Να μη μπάω 'γώ να πολεμήσω, να του πάρω κεινουδά του κοπελιού κανένα λαγό, σε πεντέξε μέρες που θα τσι μετρήσ' ο βασιλιάς να ξελντίσουνε* 'πού το λογαριασμό, να τονέ κουτσοκεφαλίσει;» Βάνει αυτός χωριάτικα ρούχα και παίρνει κι ένα φλασκί κρασί και παίρνει και ψωμί σ' ένα βουργίδι* και παίρνει και γρόσσα και κάνει τον αδιάφορο, πως επέρνα από τον τόπο που 'βλεπε το κοπέλι τσι λαγούς. Πάει, χαιρετά το κοπέλι (το κοπέλι κάνει δα πως δεν τονέ γνωρίζει) και του λέει: «Και πού πας, κουμπάρε;» Λέει: «Επαέ ποπέρα σε τουτονέ το χωριό 'χω δυο τρεις εδικούς και πάω να τσι δω. Μόνο άιντε να μου πουλήσεις ένα λαγό». Λέει: «Δεν τσι δίδω 'γώ τσι λαγούς, γιατ' είναι του βασιλιά, ταχτέρου την άλλη μέρα που θα τσι μετρήσει, α δε βγούνε σωστά, θα με κουτσοκεφαλίσει». Λέει: «Μωρέ, δώ' μου ένα κι εγώ θα σου δώσω πεντακόσα φλουριά». «Για πεντακόσα φλουριά που θα μου δώσεις του λόγου σου δε χάνω 'γώ την κεφαλή μου. Δε σου τονέ δίδω». Λέει: «Δώσε μου τονε και χίλια φλουριά θα σου δώσω». Λέει: «Άιντε, να σου τονέ δώσω, να μου δώσεις τα χίλια φλουριά, μα να σταθείς να πυρώσω κείνο το δαχτυλίδι να σε βουλώσω* στο κούτελο». Λέει αυτός: «Να πονέσω θέλω, μα θα του πάρω το λαγό να ξιλντίσουνε 'πού το λογαριασμό, μα θα τονέ κουτσοκεφαλίσει ο βασιλιάς, και δεν μπειράζει». Πιάνει δ' αυτός το λαγό, σφάζει τονέ, και ψήνουν τονέ και τρών' τονέ και πίνουν και το κρασί. Κι απόκειας πυρώνει το δαχτυλίδι στη φωτιά και το κάνει ολιοκόκκινο και του το πατεί στο κούτελο, και του δίδει και τα χίλια φλουριά και κάνει πως θα πάει όθε* την μπάντα* κεινουδά του χωριού κι απόκει γιαγέρνει και πάει στη χώρα με τόση χαρά. Λέει αυτός του βασιλιά, λέει: «Δεν κάνει να μετρήσομε τσι λαγούς, τοτεσά μέρες που τσι βλέπει, μπα να 'χασε κανένα;» Λέει: «Ας είναι». Πάει αργά το κοπέλι τσι λαγούς, μετρούν τσι αυτοί, βγάνουν τσι τριανταεννιά. Λέει το κοπέλι: «Πώς να 'ν' αυτοί μόνον τριανταεννιά; Ντ' αυτοί 'σανε σωστοί. Για να τσι μετρήσω κι εγώ». Λέει τσι το κοπέλι: «Αραδιαστά να περνάτε. Στένεται το κοπέλι στη μια μπάντα, επερνούσαν αυτοί αραδιαστά και ήγγιζε 'νούς - 'νούς στη γκεφαλή και τσι μετρά και τσι βγάνει σαράντα. Πάει το κοπέλι και τσι μαντρίζει πάλι.

Απάνω στσι τριανταέξε μέρες λέει και ο γιος κεινουδά του βασιλιά, λέει: «Να μην μπάω 'γώ να πολεμήσω να του πάρω κανένα λαγό, να ξιλντίσουνε 'πού το λογαριασμό, ταχτέρου την άλλη μέρα που θα τσι μετρήσ' ο βασιλιάς να μην είναι σωστοί, να τονέ κουτσοκεφαλίσει;» Βάνει κι αυτός σ' ένα φλασκί κρασί σ' ένα βουργίδι και παίρνει και ψωμί και βαίνει και γρόσσα. Και παίρνει και πάει, βρίσκει το κοπέλι. Κάνει δα το κοπέλι πως δεν τονέ γνωρίζει και του λέει: «Και πού πας, κουμπάρε;» Λέει: «Επαέ 'πό πίσω σε τουτονέ το χωριό έχω εδικούς και πάω να τσι δω. Μόνο, ανέ θες, άιντε να μου πουλήσεις ένα

λαγό». «Δεν τσι πουλώ 'γώ τσι λαγούς, γιατί 'νιε του βασιλιά, κι ομπανέ θα τσι μετρήσει, κι ανέ λείπει κιανείς θα με κουτσοκεφαλίσει». «Μωρέ, άιντε να μου δώσεις ένα λαγό και χίλια φλουριά θα σου δώσω». «Δεν τσι δίδω 'γώ τσι λαγούς γιατ' είναι του βασιλιά, ομπανέ που θα τσι μετρήσει, ανέ λείπει ένας θα με κουτσοκεφαλίσει». Λέει: «Χίλια πεντακόσα φλουριά θα σου δώσω, να μου δώσεις ένα». «Δίδω σου τονε 'γώ, να μου δώσεις τα χίλια πεντακόσα φλουριά, μα να πυρώσω τουτονέ το δαχτυλίδι, να σταθείς να σε βουλώσω στο κούτελο». Λέ' αυτός: «Να πονέσω θέλω μια ολιά, μα θα του πάρω το λαγό, να ξιλντίσουνε 'πού το λογαριασμό και θα τονέ κουτσοκεφαλίσει ο βασιλιάς, και δεν πειράζει». Πιάνει το λαγό, σφάζει τονέ και ψήνει τονέ και τρών' τονέ και πίνουν και το κρασί. Κι απόκειας του δίδει τα χίλια πεντακόσα φλουριά και πυρώνει και το δαχτυλίδι και τονέ βουλώνει στο κούτελο. Κι απόκειας μισεύγει και κάνει πως θα πάρει δα όθε τη μπάντα του χωριού κι απόκει γιαγέρνει πάλι και μπαίνει στη χώρα μέσα.

Απείς εμίσεφε αυτός, παίζει πάλι το κοπέλι το θιαμπόλι και πάει ένας λαγός, γίνουνται πάλι σαράντα. Λέει αυτός αργά του βασιλιά, λέει: «Να μη μετρήσομε τσι λαγούς, τοτεσά μέρες που τσι βλέπει, να μην ήχασε κανένα;» Λέει: «Ας είναι». Πάει αργά το κοπέλι τσι λαγούς, λένε του κοπελιού, λένε: «Σωστοί 'νιε οι λαγοί;» Λέει: «Σωστοί». Λέει: «Για να τσι μετρήσομε». Μετρούν αυτοί τσι λαγούς, βγάνουν τσι τριανταεννιά. Λέει το κοπέλι, λέει: «Ντα οι λαγοί 'σανε σωστοί, πώς να τσι βγάνετε του λόγου σας μόνο τριανταεννιά; Για να τσι μετρήσω κι εγώ». Μετρά το κοπέλι τσι λαγούς, τσι βγάζει σωστούς. Δεν είχανε δα είντα του πούνε, παίρνει το κοπέλι και παέι και τσι μαντρίζει.

Απάνω στσι τριανταεννιά μέρες λέει κι ο ίδιος ο βασιλιάς, λέει: «Να μην πάω 'γώ να του πάρω κιανένα λαγό, ταχτέρου που δα τσι μετρήσομενα μην είναι σωστοί, να τονέ κουτσοκεφαλίσω;» Βάν' αυτός χωριάτικα ρούχα και παίρνει και ένα φλασκί κρασί και παίρνει δα και γρόσσα και τα βάνει σ' ένα βουργίδι και πάει και βρίσκει το κοπέλι εκειά που 'βοσκε τσι λαγούς. Το κοπέλι δα κάνει τον αδιάφορο, πως δεν τονέ γνωρίζει, λέει: «Και πού πας, κουμπάρε;» Λέει: «Επαέ 'πό πέρα σε τουτουνέ το χωριό έχω εδικούς και πάω να τσι δω. Μόνο, ανέ θες, άιντε να μου πουλήσεις ένα λαγό». Λέει: «Δεν πουλώ 'γώ λαγούς, γαιτί 'νιε του βασιλιά, κι ομπανέ που θα τσι μετρήσει, ανέ λείπει κιανείς, θα με κουτσοκεφαλίσει». «Όχι, άντε να μου δώσεις ένα, και χίλια πεντακόσα φλουριά θα σου δώσω». «Δε δίδω 'γώ κιανένα, για χίλια πεντακόσα φλουριά θα χάσω 'γώ την κεφαλή μου;» Λέει: «Να σου δώσω δυο χιλιάδες, να μου δώσεις ένα». Λέει: «Δίδω σού τονε 'γώ το λαγό, να μου δώσεις τσι δυο χιλιάδες τα φλουριά, μα θα σταθείς να πυρώσω κειονέ το δαχτυλίδι, να σου το πατήσω στο κούτελο». Λέει ο βασιλιάς: «Να πονέσω θέλω, μα θα ξιλντίσουνε οι λαγοί, ταχτέρου που θα τσι μετρήσομε να μην είναι σωστοί, να τονέ κουτσοκεφαλίσω και δεν πειράζει». Παίρνει ο βασιλιάς το λαγό, σφάζει τονε, τρών' τονέ με το κοπέλι και πίνουν και

το κρασί, βουλώνει τονέ το κοπέλι στο κούτελο με το δαχτυλίδι κι απόκει κάν' αυτός πως θα πάει όθε το χωριό κι απόκει γιαγέρνει και πάει στη χώρα. Ταδεταχτέρου μετρούνε τσι λαγούς, βγάνουν τσι μόνο τριανταεννιά. Μετρά τσι και το κοπέλι ένα ένα αραδιαστά, βγάνει τσι σωστούς.

Απείτις το 'καμε δα τουτονά το ζήτημα, του λένε πως: «Αλλονένα ζήτημα θα σου πούμε, κι ανέν το κάμεις θα σου δώσομε τη βασιλιοπούλα. Αλλιώς και δεν το κάμεις, θα σε κουτσοκεφαλίσουμε». Λέει το κοπέλι: «Είντα ζήτημα είναι αυτό;» Λέει: «Να μασέ γεμίσεις τρία χαράρια ψώματα». Λέει: «Ας είναι. Ανεμάζωξε ταχτέρου το λαό σου όλο στην πλατέα, να 'ρθω κι εγώ να γεμώσω τα τρία χαράρια ψώματα». Βγάνει ο βασιλιάς τελάλη κι εφώνιαζε στη χώρα ν' ανεμαζωχθούνε στην πλατέα, που θέλει ο βασιλιάς να τωσέ πει. Ανεμαζώνεται ο λαός όλος στην πλατέα και πάει και το κοπέλι. Δακέρνει δα το κοπέλι και τσι ήλεγε πως: «Ο βασιλιάς μ' έβαλε να του βλέπω σαράντα λαγούς σαράντα μέρες, κι απάνω στσι σαράντα μέρες να τσι σφάξει, να μου κάμει το γάμο μου, κι απάνω στσι τριάντα μέρες έρχεται ο ξένος βασιλιάς, και ήκαμα τον αδιάφορο, πως δεν τον εγνώρισα και του λέω, πού πας, κουμπάρε; Λέει, επάε σε τουτονέ το χωριό έχω εδικούς και πάω να τσι δω. Μόνο, ανέ θες να μου δώσεις ένα λαγό, να σου δώσω πεντακόσα φλουριά. Και ήδωκά του το λαγό μα τον εβούλωσα στο κούτελο και, σαν δεν το πιστεύετε, σύρετέ του το φέσι απάνω, να δείτε τη βούλα». Λέει τότ' ο λαός: «Ψώωωματα!». Πιάνει αυτό το 'να χαράρι γεραερά κι ανοίγει το και γεμίζει το ψώματα κι απόκειας το δένει και τ' αφήνει στη μια μπάντα, και πιάνει τ' άλλο. «Κι απόκειας έρχεται κι ο γιος του απάνω στσι τριανταέξε μέρες, και του 'καμα κι αυτηνού το ίδιο και, σα δε μου το πιστεύγετε, σύρετέ του απάνω το φέσι, να δείτε τη βούλα». Λέει ο λαός: «Ψώωωματα!» Γεμώνει και τ' άλλο σακί και δένει το κι αφήνει το στη μπάντα. Πιάνει και τ'άλλο. Ως το 'πιασε, το 'νιωσε ο βασιλιάς πως ήθελε πει και γι' αυτόν και του λέει: «Άστο, παιδάκι μου, αυτονά να μην το γεμώσεις και φτάνουνε τα δυο που γέμωσες».

Του λένε δα, απείτις το 'καμε και τουτονά, λέει: «Σ' ένα σπίτι θα σασέ βάλομε και τσι τρεις μονοπάντας, και με όποιο βρεθεί η βασιλοπούλα την ταχινή, με τα κειονονά θα τηνέ βλοήσομε». Λέει το κοπέλι: «Ας είναι». Αρμηνεύγουνε αυτοί του βασιλιόπουλου και τση βασιλιοπούλας πως: «Όλο μαζί να πηαίνετε, να μη θέλετε το κοπέλι να σασέ σιμώσει κιαολιάς. Και να ξανοίγεις, ό,τι κάνει το κοπέλι να κάνεις κι εσύ, γιατ' είν' αυτός κατεργάρης, να μη σου κάμει καμιά δουλειά». Πάει και το κοπέλι κι αγοράζει ένα γυαλάκι κανελόλαδο και το βάνει στην τζέπην του. Κι ως τσι βάλανε μέσα στο σπίτι και τσι σφαλίξανε, καθίζει το κοπέλι 'πό πίσω στην πόρτα κι εγκόμιαχε κι απόκειας ελείφουν τονέ το κανελόλαδο. Γρικά τονέ δα το βασιλιόπουλο, λέει του: «Μωρέ είντα κάνεις ατουδά;» Λέει (με συμπάθειο): «Χέζομαι κι αλείφομαι». Καθίζει και το βασιλιόπουλο κι εκατούργενε κι απόκειας ελείφουν τονέ (του 'χανε δα λεομένα, ό,τι κάνει το κοπέλι να κάνει κι αυτός). Πάει ύστερα να σιμώσει τση βασιλιο-

πούλας κι εβρώμνιενε και δεν τον ήθελε η βασιλιοπούλα, μόνο ήθελε το κοπέλι που ητόνε 'λειμμένο τσι μυρωδιές κι εμύριζε. Λέει τση αυτός: «Για το Θεό, κι εγώ 'μαι ο βασιλιόπουλος, κι εδά λες πως δε με θες; Ντα δεν ήκουσες είντα μας επαραγγείλανε;» Λέει: Πήνε περακιέ, εσύ βρωμείς. Καλιά 'χω 'γώ το κοπέλι». Πάνε την ταχινή, ανοίγουνε, βρίσκουνε το κοπέλι με τη βασιλιοπούλα και του τηνέ βλογούνε.

Παρνασσός Ζ', 1883, σ. 838-845. Παραλλαγή από τη Ρογδιά Μαλεβιζίου Κρήτης.

Λεξιλόγιο

Ανεμαζώνω = συγκεντρώνω
Βουλώνω = σφραγίζω
Βουργίδι = σακί
Δακέρνω = επιτίθεμαι
Θιαμπόλι = μουσικό ποιμενικό όργανο
Θωρώ = βλέπω
Κοπέλι = αγόρι
Κούκλωμα = σκέπασμα
Μπάντα = πλευρά, μεριά
Μπέτης = στήθος
Νους - νους = καθενός, ενός - ενός
Όθε = προς
Παίζω = χτυπώ
Ξανοίγω = κοιτάζω
Συμαυλίζω = οδηγώ σε συνουσία (εδώ: παρακινώ)
Ταδεταχτέρου = την άλλη μέρα
Χαράρι = σακί

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Ο ήρωας και τα ζητήματα του βασιλιά

α: Ο ήρωας είναι ένας φτωχός νέος· α1: ψαράς· α2: άλλο.

β: Ο βασιλιάς υπόσχεται να δώσει την κόρη του γυναίκα· β1: σε όποιον τα καταφέρει στα ζητήματα που του θέτει· β2: να βρει τα σημάδια που έχει η βασιλοπούλα στο σώμα της (πβ. AT/ATU 850, *The Birthmarks of the Princess*)· β3: άλλο· β4: ο ήρωας τα καταφέρνει· β5: αλλά ο βασιλιάς δεν θέλει να του δώσει την κόρη του· β6: η βασιλοπούλα δεν θέλει να τον παντρευτεί· β7: άλλο.

γ: Για να αποτρέψει το γάμο, ο βασιλιάς βάζει νέα δοκιμασία· γ1: ο ήρωας πρέπει να μαζέψει σαράντα (εκατό, άλλο) λαγούς και να τους βοσκήσει χωρίς να χάσει κανέναν· γ2: ο νέος τα καταφέρνει· γ3: παίζοντας μια μαγική φλογέρα· γ4: που του έχει χαρίσει ένα πρόσωπο ή ένα ευγνώμον ζώο· γ5: άλλο.

II. Τρία τσουβάλια φέματα

α: Ο βασιλιάς αθετεί το λόγο του· α1: και προσπαθεί να αγοράσει ένα λαγό· α2: στέλνοντας κάποιον, που προσπαθεί να πείσει τον ήρωα να του πουλήσει ένα λαγό· α3: τέλος πηγαίνει ο ίδιος, μεταμφιεσμένος· α4: η βασιλοπούλα προσπαθεί να πάρει έναν λαγό.

β: ο ήρωας πράγματι δίνει (πουλά) ένα λαγό· β1: αλλά ζητά να σημαδέψει το πρόσωπο που του ζήτησε το λαγό· β2: ζητά φιλί από τη βασιλοπούλα· β3: άλλο· β4: με τη μαγική φλογέρα φέρνει πίσω το λαγό κι έτσι οι λαγοί βγαίνουν πάντα σωστοί.

γ: Ο βασιλιάς ζητά τελικά από τον ήρωα να γεμίσει ένα (τρία) τσουβάλι (α) φέματα, κι αν τα καταφέρει θα πάρει τη βασιλοπούλα· γ1: εκείνος αρχίζει να διηγείται την προσπάθεια του βασιλιά (της βασιλοπούλας) να του κλέψει τους λαγούς κι ο τελευταίος αναγκάζεται να τον σταματήσει, λέγοντας πως τα κατάφερε να γεμίσει φέματα τους σάκους· γ2: γάμος του ήρωα με τη βασιλοπούλα.

III. Η επιλογή του γαμπρού (πβ. AT/ATU 850).

α: Ο βασιλιάς θελει να παντρέψει την κόρη του με το βασιλόπουλο (βεζυρόπουλο)· α1: βάζουν το βασιλόπουλο, τον ήρωα και τη βασιλοπούλα στο ίδιο δωμάτιο, λέγοντας πως θα την παντρέψουν με όποιον τη βρουν το πρωί, και συμβουλεύουν το βασιλόπουλο να κάνει ό,τι και ο ήρωας· α2: ο ήρωας αλείφεται με κανελόλαδο και λέει πως αλείφεται με τις ακαθαρσίες του, το βασιλόπουλο κάνει το ίδιο, βρωμίζει κι η βασιλοπούλα δεν τον θέλει· α3: στέλνουν το βασιλόπουλο και τον ήρωα ταξίδι, λέγοντας πως θα δώσουν τη βασιλοπούλα σε όποιον φέρει περισσότερα χρήματα. Ο ήρωας πουλά αλάτι στον τόπο που αυτό είναι άγνωστο και γίνεται πλούσιος (πβ. AT/ATU 1651 A *Fortune in Salt*)· α4: γάμος του ήρωα με τη βασιλοπούλα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1298 (ΣΜ 128), 526-532, Ζαγόρια, άτιτλο. *I:* α, β, β3 (σε όποιον πέσει το χρυσόμηλο), β4, β5, γ, γ1, γ2, γ5 (ένα φίδι, που το έσωσε από τη φωτιά, τον φτύνει στο στόμα, και του δίνει το χάρισμα να φέρνει πίσω τους λαγούς λέγοντας «μπάκι). *II:* α, α1, α3, β, β1, β24 γ, γ1, γ2.

2. ΛΑ 1305 (ΣΜ 135), 133-134, Ζαγόρια, «Η παντρειά της βασιλοπούλας». *Ι:* α, α1, β6 (θέλει να παντρευτεί τον υπηρέτη), β7 (και θέτει η ίδια το ζήτημα), β3 (ποιος θα παίξει καλύτερα ένα μουσικό όργανο), β4, γ (η ίδια η βασιλοπούλα), γ1, γ2, γ3. *ΙΙ:* α4 (μεταμφιεσμένη σε κυνηγό), β, β4. *ΙΙΙ:* α3, α4.

ΘΡΑΚΗ

3. ΛΑ 306, 1, Χατζηγύριο Κεσσάνης, «Ο κασιδιάρης γαμβρός του βασιλέως». Συμφυρμός με AT/ATU 306, βλ. παρ. αρ. 2. Φορώντας το άφαντο καπέλο ο ήρωας φέρνει εις πέρας το ζήτημα του βασιλιά: να βοσκήσει τους λαγούς. Καθώς δεν τον βλέπουν, δεν φοβούνται, και τότε τους δένει από το πόδι κι οι λαγοί δεν μπορούν να φύγουν.
4. *Αρχ. Θρ. Θησ.* ΣΤ′, 1940, 245-249, Βαβά Εσκί, «Ο Γιάνς' το φτωχόπαιδο». Συμφυρμός με AT/ATU 611 *(Τα δώρα του Αγίου)*, βλ. παρ. αρ. 6 και AT/ATU 1651 A. *Ι:* α, β, β1, γ1, γ2, γ3. *ΙΙ:* α, α1, α2 (τις κόρες του), β, β4. *ΙΙΙ:* α, α3 (στέλνουν τον ήρωα με σάπιο καράβι. Πβ. AT/ATU 1651 A), α4.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Δωδεκάνησα

5. ΛΑ 2139 Α′, 48-54, Ψέριμος, «Ο φαράς και ο βεζίρης». Η αρχή όπως AT/ATU 611, βλ παρ. αρ. 14. Η συν. όπως AT/ATU 570: *Ι:* α, α1, β, β1, γ1, γ2, γ3. *ΙΙ:* α, α1, α2, α3, β, β1, β4, γ, γ1, γ2. Η συν. όπως AT/ATU 611.

β. Κρήτη

6. *Παρνασσός* Ζ′, 1883, 838-845 (*Σ. ΚΠ.* 31, 132, αρ. 5), Ρογδιά Μαλεβιζίου, «Ο μικρός φαράς». Συμφυρμός με AT/ATU 850. Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.
7. Kretschmer, *NM,* 128-142, αρ. 34, « Der Derwisch». Συμφυρμός με AT 561 *(Το μαγικό κεράκι / Αλαντίν)*. Η αρχή όπως AT/ATU 561, βλ. παρ. αρ. 11. Η συν. όπως AT/ATU 570: *Ι:* β, β1, γ1, γ2, γ3, γ4 (το λιοντάρι που βγαίνει από το λυχνάρι). *ΙΙ:* α, α1, α2, α3, α4 (η βασίλισσα), β, β (να τους χαστουκίσει), β2 (από τη βασίλισσα), β4 (έπειτα από αυτό του ζητούν να χτίσει ένα τεράστιο παλάτι- τα καταφέρνει με τη βοήθεια του λυχναριού), γ, γ1, γ2.

γ. Κυκλάδες

8. ΣΠ 57, 214-229, Πάρος, «Το έξυπνο ψαροπαίδι». Συμφυρμός με AT/ATU 850. *I:* α, α1, β, β1, β2, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3. *II:* α, α1, β, β1, β4, γ, γ1, γ2.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

9. ΙΛ 579, 17-22, Τρίπολη, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 850. *I:* α, α2 (κασιδιάρης), β, β1, β2, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4 (φίδι, που το γλίτωσε από τη φωτιά). *II:* α, α1, β, β3 (ζητά να κοιμηθεί με τη δούλα), β4 (βγαίνει ο μαγειρεμένος λαγός από το τσουκάλι κι έτσι ο ήρωας κερδίζει στη δοκιμασία) γ2.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

10. ΛΑ 1320 (ΣΜ 133), 59, Αγγελόκαστρο Μεσολογγίου, άτιτλο. *I:* α, β (η βασίλισσα), β3 (στο γιο της γειτόνισσας), γ (η βασίλισσα), γ1, γ2, γ3. *II:* α, α1, β, β1, β4, γ, γ1 (η συνέχεια απροσάρμοστη).
11. ΛΦ 349, 5-7, Ορχομενός Βοιωτίας, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 850. *I:* α, α1, β, β1, β2, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ5 (βάζοντάς τους πίσσα στα πόδια). *II:* α, α1, α2 (το βασιλόπουλο), α3, β, β1, β4, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, α4.
12. ΛΦ 1192, 3-6, Αγρίνιο, «Η βασιλοπούλα και ο κασιδιάρης». Σαν επεισόδιο στο AT/ATU 851 (*The Princess who Cannot Solve the Riddle*). Το ζήτημα της βασιλοπούλας στον ήρωα: να φυλάξει σαράντα μέρες σαράντα λαγούς και να τους φέρει όλους πίσω. Τους δένει από τα πόδια. Του κλέβουν πέντε λαγούς, αλλά ο ήρωας τους αντικαθιστά με πέντε άλλους που του δίνουν οι κυνηγοί. Καταφέρνοντας και τα άλλα ζητήματα παντρεύεται τη βασιλοπούλα.

ΚΥΠΡΟΣ

13. ΛΦ 1290, 13-14, Πιτσιλιά, «Οι τρεις αδερφοί τζαι τα κότσινα μήλα». *I:* α, β, β1, β3 (να φέρει κόκκινα μήλα στη βασιλοπούλα, β4 (ενώ οι δυο αδερφοί του αποτυχαίνουν), β6, γ, γ1, γ2, γ3. *II:* α4 (τον κλέβει), β4, β3 (ο βασιλιάς ζητά από τον ήρωα να φέρει ένα φτερό από το αθάνατο πουλί, κι εκείνος τα καταφέρνει), γ2.
14. ΛΦ 1328, 13-16, «Το παραμύθι του βοσκού». *I:* α, α2 (βοσκός), β, β1, β3 (να ξεχωρίσει σε μια νύχτα διάφορους ανακατεμένους καρπούς), β4 (με τη βοήθεια των μυρμηγκιών), β3 (να φάει ένα σπίτι ψωμιά), β4 (καλεί

τους ποντικούς και τα τρώνε), β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4 (μια γριούλα). *II:* α, α1, α3, β, β3 (αλλά βάζει το βασιλιά να φιλήσει το γαϊδούρι στα καπούλια), β2, α4, β, β2 (με την προϋπόθεση να του δώσει ένα φιλί), β4, γ, γ1, γ2.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 570

Το παραμύθι του *Βοσκού των λαγών* έχει πιθανότατα ευρωπαϊκή προέλευση[1]. Είναι διαδεδομένο σε ολόκληρη την Ευρώπη με περισσότερες καταγραφές από τη Γερμανία, τη Νορβηγία, τη Φινλανδία και τη Γαλλία[2]. Τα κύρια σημεία της υπόθεσής του είναι τα εξής:

Ο ήρωας αποκτά μια μαγική φλογέρα, με τη βοήθεια της οποίας τα καταφέρνει στο ζήτημα που θέτει ο βασιλιάς ως προϋπόθεση για να του δώσει την κόρη του γυναίκα: να συγκεντρώσει σαράντα (εκατό, κλπ) λαγούς, να τους βοσκήσει και να μην χάσει ούτε έναν. Για να τον κάνει να αποτύχει, ο βασιλιάς στέλνει κάποιο πρόσωπο (ή και την κόρη του και τέλος πάει ο ίδιος) να αγοράσει ένα λαγό. Ο ήρωας δίνει πράγματι ένα λαγό στο πρόσωπο που τον ζητά, αλλά ως αντάλλαγμα απαιτεί από αυτό μια πράξη αυτο-εξευτελισμού: να τον αφήσει να του σφραγίσει τον πισινό (ή το μέτωπο), να τον φιλήσει, να κοιμηθεί μαζί του, ή και χειρότερα: να φάει ακαθαρσίες. Μετά από αυτό ο ήρωας καλεί πίσω με τη φλογέρα του το λαγό που πούλησε, οπότε ο βασιλιάς θέτει άλλη αδύνατη δοκιμασία. Τον βάζει να γεμίσει τρία σακιά με ψέματα. Ο ήρωας αρχίζει να διηγείται τα συμβάντα και ο βασιλιάς τον σταματά για να μην εξευτελιστεί, λέγοντας ότι τα σακιά γέμισαν.

Υπάρχουν πολλές καταγραφές αυτής της ιστορίας υπό αυτήν τη μορφή, αλλά και πολλοί συμφυρμοί της με άλλους παραμυθιακούς τύπους[3]. Στην Ελλάδα ο *Βοσκός των λαγών* συμφύρεται συνήθως με τον τύπο AT/ATU 850 (*The Birthmarks of the Princess)*, ένα παραμύθι με σαφώς ερωτικό/ σεξουαλικό περιεχόμενο (ο ήρωας πείθει τη βασιλοπούλα να τον αφήσει να τη δει γυμνή κι έτσι απαντά στην ερώτηση του πατέρα της «τι σημάδια έχει στο σώμα της» και την παντρεύεται). Οι σεξουαλικοί (και σκατολογικοί) υπαινιγμοί δεν λείπουν και από το παραμύθι του *Βοσκού των λαγών*, το οποίο, σύμφωνα με με-

1. S. Thompson, *The Folktale, ό.π.*, σ. 154.

2. Linda Dégh, « Hasenhirt (AT 570) », *Enzyklopädie des Märchens*, Band 6, 1999, σ. 558-563.

3. L. Dégh *ό.π.*, σ. 559-560.

λέτη της L. Dégh, φαίνεται πως λεγόταν σε ανδρικούς κύκλους[4]. Για την Dégh το παραμύθι αυτό εκφράζει αλληγορικά τη μάχη ανάμεσα σε πλούτο και φτώχεια· η νίκη του φτωχού ήρωα, που ταπεινώνει και εξευτελίζει ολόκληρο βασιλιά, εκφράζει την επιθυμία των φτωχών αγροτών, φορέων της συγκεκριμένης αφήγησης, να υπερισχύσουν των ανώτερων και πλούσιων στρωμάτων. Επομένως για την ουγγαρέζα εθνολόγο το βασικό θέμα της αφήγησης είναι η ταπείνωση του βασιλιά, κι όχι ο γάμος του ήρωα με τη βασιλοπούλα. Υπό αυτό το πρίσμα διαφωνεί με την ψυχολογική ερμηνεία του A. Dundes[5], ο οποίος μιλά για φαλλικό χαρακτήρα του παραμυθιού (συνδέοντας το μαγικό αντικείμενο – φλογέρα- το λαγό και το επεισόδιο όπου ο ήρωας κοιμάται με τη βασιλοπούλα με τη γονιμότητα).

Κατά τη γνώμη μας ο φαλλικός χαρακτήρας της αφήγησης είναι δύσκολο να παραβλεφθεί, αφού αυτή περιέχει τόσα σεξουαλικά στοιχεία κι αφού η σύνδεση του λαγού με τη γονιμότητα είναι αδιαμφισβήτητη[6]. Δεν θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως ο ήρωας που κυριαρχεί πάνω στους λαγούς κυριαρχεί επίσης στη σεξουαλικότητα και τη γονιμότητα; Δεν είναι άλλωστε αυτή η δοκιμασία (που θέτει ένας πατέρας απρόθυμος να δώσει την κόρη του, όπως συμβαίνει στα περισσότερα παραμύθια), μια δοκιμασία που θα οδηγήσει τον ήρωα στο γάμο, δηλαδή στην ολοκλήρωση της σεξουαλικότητας; Ο συμφυρμός εξάλλου με τον τύπο AT/ATU 850, παραμύθι με φανερά ερωτικό περιεχόμενο, όπως είπαμε, μας φαίνεται πως ενισχύει αυτή την ερμηνεία.

4. L. Dégh *ό.π.*, σ. 561-562.

5. A. Dundes, « The Symbolic Equivalence of Allomotifs in the Rabbit-Herd (AT 570) », *Arv*, 36, 1980, σ. 91-98.

6. Βλ. και R. Schenda, « Hase», *Enzyklopädie des Märchens*, Band 6, 1999, σ. 545.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 570 A

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 570 A

Το ποτηράκι που κάνει το νερό χρυσάφι

AT: The Princess and the Magic Fish Skin
ATU: The Princess and the Magic Shell
Eberhard – Boratav no 71, no 192 V, no 193 (6-8)

Του ποτηράκ'

Μια φουρά κι ένα γκιρό ήταν ένα ατρόγνου που είχαν τρεις κόρις. Η πατέρας τουν φάρηβι. Μια μέρα, κει που κάναν ρόκα μι τ' μάνα τουν, πήγι ένα αγόρ' δέκα χρουνού. Αυτό τσ' λέγει: « Ω, θεια, μάνα δεν έχου, να' ρτου να μι πάριτι γιο;» Γελάσαν αυτές κι τ' είπαν: «Έλα, σι παίρνουμε». Του μησμέρ' ήρτι κι η πατέρας τουν μ' ένα μιγάλου φάρ' στα χέρια τ'. Του 'παν τν ιστουρία για του πιδί κι τσ' είπι: «Καλά κάνατι».

Του φουνάζ' λοιπόν κι τ' λέγ': «Έλα να σι στείλου σ' ένα σπίτ', να πας αυτό του φάρ'. Όταν σι ρουτήσιν' πόσα κάν', να πεις, όσου αξίζ'». Του πήγι λοιπόν του μουρό κι τ' έδουκαν ένα μιτζίτ'. Τν' άλλ' μέρα πιάν' πάλι του ίδιου του φάρ'. Του έστλι πάλι στου ίδιου σπίτ', γιατί ήταν πλούσιοι κι μπουρούσαν να τ' αγουράζιν. Του δώσαν τούτην τ' φουρά δυο μιτζίτια. Την τρίτ' μέρα πάλι του ίδιου φάρ' πιάν' η πατέρας τουν. Όταν του πήγι στου σπίτι τ', λέγ' στ' γυναίκα τ': «Σήμιρα πλια θα του φάμι ημείς αυτό του φάρ'». Όταν του καθαρίζαν κι ανοίξαν τ' κλιά τ', βγάζιν ένα πουτηράκ' απού μέσα. Του μουρέλ' του παίρν', του πλύν' κι του βάζ' στου τραπέζ'. Τότι ου πατέρας είπει: «Τούτου του φάρ' θέλ' κι κρασί». Πήραν μια ουκά κι κάτσαν να φάν'. Τρώγουντας κι πίνουντας του μωρέλ' έβαλι να πιει κρασί μέσα στου ποτηρέλ'. Μόλις ίπγι κι τ' απόθησι στου τραπέζ', γέμουσι φλουρί του ποτηρέλ'. Άμα του 'δαν τρουμάξαν. Ούλ' τότι πίναν απ' του πουτηράκ'. Του γιμίζαν κρασέλ' κι αδειάζαν φλουρέλ'. Γίναν απού φτουχοί φαράδις πλούσιοι.

Πάτριψι τα κουρίτσια τ' κι είχαν κι πουλύ θησαυρό οι γέρ'. Τότι τ' αγουρέλ' είπι: «Θα φύγου πλιά απού κουντά σας. Μόνι θέλου να μι δώσητι του πουτηρέλ' μαζί μ'». Του δώκαν κι έφγι.

Στου δρόμου που πάγινι κάθσι σ' ένα καφινιδέλ', που 'ταν αντικρύς στου παλάτ' του βασιλικό, να ξηκουραστεί κι να πιει κι έναν γκαφέ. Άμα ήπγι του γκαφέ, βγάζ' του πουτηρέλ' μέσ' απ' τσέπη τ', ρίχν' νιρό μέσα κι του πίν'. Βά-

ζουντάς του απάνου στου δίσκου γιμίζ' φλουρί κι τ'αδειάζ' για του γκαρσόν μπαξίζ'. Απ' του παλάτ' μια θιραπινίδ' τσ' πριγκήπσας, βλέπουντας αυτό του συμβάν του λέγ' στ' κυρά τσ'. Τότι βγήκι κι κείν' στου μπαλκόν' για να δει. Αυτός κάν' του ίδιου πράμα. Η θιραπινίδα λέγ' στ' κυρά τσ': «Αυτό του πουτηρέλ' αξίζ' να το 'χσ' ισύ». Η βασιλουπούλα τν' αλικότσει, αλλά ικείν' πάγει να τ' του γυρέψ'. Λέγ': «Η βασιλουπούλα σι παρακαλεί να τσ' δώγσ' του πουτηρέλ'». Ικείνους τσ' είπει; «Για να τσ' του δώκου, πρέπ' να τ' γνουρίσου πρώτα». Μια κι δυο τουν πήρει κι τουν πήγει μέσα στου δουμάτιου τσ'. Γνουρστήκαν. Τέλους πάντουν, κάναν ό,τ' κάναν ικεί κι τσ' του χάρσι κι έφγι.

Μι τουν γκιρό όμους η σατανάς τν' έβγαλι στου φανιρό. Άμα τν' είδι η μάνα τσ' τ' ρώτσι, αλλά αυτήν δεν τσ' είπι τίπουτα. Η πατέρα τσ' βλέπουντας να φουσκών' του κατάλαβι. Τ' μάλουσι, τν έδειρι, αλλά αυτήν δεν φανέρουσι τίπουτα. Τότι θέλ' ικείνους να τ' διώξ' απ'του παλάτ', για να μη τουν κάν' ριζίλ'. «Γιατί, άμα δε φύγ'», λέγ' στ' γναίκα τ', «θα σας σκουτώσου κι τσι δγυο». Τότι αυτήν έφγι κι γύρζι απού δω κι απού κει, να βρει αυτόν που τσ' έδουκι του πουτηρέλ'.

Σι μια χώρα, ικεί που γύρζι, τουν βρίσκ'. Αυτός, μόλις τν' είδι, τσ' λέγει: «Έχσ' του πουτηρέλ';» Κι τσείν' είπι: «Το 'χου». «Ε, τότι σουθήκαμει». Στ' χώρα ιτσείν' τότι έναν μιγάλου πύργου κάναν', να παγαίν' ικεί ούλους η κόσμους να τρώγ', να πίν' χουρίς να πληρών' ούτι μια δραχμή. Ούλα δε τα έξουδα θα τα κάναν ιτσείν' μι του πιρίσιου φλουρί που 'βγαζι του ποτήρ'. Βάλαν μέσαν πουλύ προυσουπικό, για να ξυπηρετά όποιουν ηρχόνταν ικεί. Βούγηξι ούλ' η γοικουμέν' μ'αυτό του πράμα που κάναν αυτοίν, γιατί πουθινά δεν είχι αξτεί του ίδιου. Φτουχοί κι αφιντάδις τρέχαν απ' ούλα τα μέρ', για να παν' ικεί να φάν', να πιουν κι να δουν ποιοιν είνι αυτοίν που έχειν τόσιν παράδις κι κάνειν αυτό του καλό στου κόσμου. Μέσα σ' ούλ' το 'μαθι κι η βασιλιάς μας κι απουφασίζ' να πάγ' μι τη βασίλσα τ' ικεί.

Ύστιρα απού πουλές μέρις ταξίδ' φτάσανι στου μέρους που ήταν η πύργους. Η κόρη τ' μόλις τσ' είδι απού μακριγιά τσ' γνώρσι. Τρέχ' αμέσους, βάζ' μια ατρίκια φουρισιά κι ένα κασκέτου κι πάγ' να τσ' προϋπαντήσ'. Η πατέρας κι η μάνα τσ' πού να τν' γνουρίσιν ύστιρα απού τόσα χρόνια, κι που τν' είχαν διώξ'. Αυτήν τσ' παίρν' μέσα, τσ' πιριποιείτι σα γκαρσόν. Μείναν άλαλ' απ' κείνα που 'δαν ικεί. Τώρα η βασιλιάς ήθιλι να μάθ' πού βρίσκαν αυτοίν τόσα λεφτά κι κάναν αυτό που κάναν. Απού δω, απού κει, του 'μαθι.

Τότι αυτός η βασιλιάς πήρει τν' απ'οφασ' να τσ' του γυρέψ'. Αυτοίν, μόλις τ'ακούσαν, είπαν στου βασιλιά: «Ηυχαρίστους θα στου δώσουμε, ιάν διχτείς να σι πατήσουμι μια βούλα στα πισνά σ'». Η βασιλιάς δε ντράπκι, παρά δέχκι. Μόλις πάγ' να κατιβάσ' του σώβρακού τ', η κόρη τ' τότι βγάζ' τ'αντρίκια ρούχα, του κασκέτου κι τ' λέγ': «Πατέρα, τι σι λείπ' σ' αυτόν του κόσμου; Τόσα καλά κι αγαθά έχσ', δε ντράπκις να έρτσ' σ'αυτή τ' θέσ' γι' αυτό του πουτηράκ'; Κι γω τότι γι' αυτό του πουτηράκ' έκανα ό,τι έκανα, για να του απου-

κτήσου. Ιγώ τότι ας πω πως δεν είχα μυαλό γιατί ήμαν μικρή, όμους κι συ, καθώς βλέπου, του ίδιου θα 'κανις. Τότι ισύ μ'έδιουξις απ' του παλάτ' χωρίς να μι ρουτήγσ' τι γίνκα».

Τότι τ' δικαίουσι τ' κόρη τ' γι' αυτό που έκανι κι ζήσαν αυτοίν καλά κι μεις καλύτιρα.

ΛΦ 1558, 3-7. Παραλλαγή που κατέγραφε η Βασιλική Σταματή στην Αγιάσο της Λέσβου. Αφηγήτρια μια εβδομηντάχρονη γυναίκα.

Απόδοση στην κοινή νεοελληνική

Το ποτηράκι

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένα αντρόγυνο που είχαν τρεις κόρες. Ο πατέρας τους ψάρευε. Μια μέρα, κει που κάναν ρόκα με τη μάνα τους, πήγε ένα αγόρι δέκα χρονών. Αυτό τους λέει: « Ω, θεια, μάνα δεν έχω, να 'ρθω να με πάρετε γιο;» Γελάσαν αυτές και του είπαν: «Έλα, σε παίρνουμε». Το μεσημέρι ήρθε κι ο πατέρας τους μ' ένα μεγάλο ψάρι στα χέρια του. Του 'παν την ιστορία για το παιδί και τους είπε: «Καλά κάνατε».

Το φωνάζει λοιπόν και του λέει: «Έλα να σε στείλω σ' ένα σπίτι, να πας αυτό το ψάρι. Όταν σε ρωτήσουνε πόσο κάνει, να πεις, όσο αξίζει». Το πήγε λοιπόν το μωρό και του έδωσαν ένα μετζίτι (τουρκικό νόμισμα). Την άλλη μέρα πιάνει πάλι το ίδιο το ψάρι. Τον έστειλε πάλι στο ίδιο σπίτι, γιατί ήταν πλούσιοι και μπορούσαν να τ'αγουράζουν. Του δώσαν τούτη τη φορά δυο μετζίτια. Την τρίτη μέρα, πάλι το ίδιο ψάρι πιάνει ο πατέρας τους. Όταν το πήγε στο σπίτι του, λέει στη γυναίκα του: «Σήμερα πια θα το φάμε εμείς αυτό το ψάρι». Όταν το καθαρίζανε κι ανοίξανε την κοιλιά του, βγάζουν ένα ποτηράκι από μέσα. Το μωράκι το παίρνει, το πλένει και το βάζει στο τραπέζι. Τότε ο πατέρας είπε: «Τούτο το ψάρι θέλει και κρασί». Πήραν μια οκά και κάτσανε να φάνε. Τρώγοντας και πίνοντας το μωράκι έβαλε να πιει κρασί μέσα στο ποτηράκι. Μόλις ήπιε και τ'ακούμπησε στο τραπέζι, γέμισε φλουριά το ποτηράκι. Άμα το είδαν τρόμαξαν. Όλοι τότε πίνανε απ' το ποτηράκι. Το γεμίζανε κρασάκι κι αδειάζανε φλουράκια. Γίνανε από φτωχοί φαράδες πλούσιοι.

Πάντρεψαν τα κορίτσια τους κι είχαν και πολύ θησαυρό οι γέροι. Τότε τ' αγουράκι είπε: «Θα φύγω πιά από κοντά σας. Μόνο θέλω να μου δώσετε το ποτηράκι μαζί μου». Του το έδωσαν κι έφυγε.

Στο δρόμο που πήγαινε κάθισε σ' ένα καφενεδάκι, που 'ταν απέναντι στο παλάτι το βασιλικό, να ξεκουραστεί και να πιει κι έναν καφέ. Άμα ήπιε τον καφέ, βγάζει το ποτηράκι μέσα από την τσέπη του, ρίχνει νερό μέσα και το πίνει.

Βάζοντάς το πάνω στο δίσκο γεμίζει φλουρά και τ' αδειάζει, μπαξίσι για το γκαρσόν. Απ' το παλάτι μια θεραπαινίδα της πριγκήπισσας, βλέποντας αυτό το συμβάν το λέει στην κυρά της. Τότε βγήκε και κείνη στο μπαλκόνι για να δει. Αυτός κάνει το ίδιο πράγμα. Η θεραπαινίδα λέει στην κυρά της: «Αυτό το ποτηράκι αξίζει να το 'χεις εσύ». Η βασιλοπούλα την αποπήρε, αλλά εκείνη πάει να του το γυρέψει. Λέει: «Η βασιλοπούλα σε παρακαλεί να της δώσεις το ποτηράκι». Εκείνος της είπε: «Για να της το δώσω, πρέπει να τη γνωρίσω πρώτα». Μια και δυο τον πήρε και τον πήγε μέσα στο δωμάτιό της. Γνωρίστηκαν. Τέλος πάντων, κάναν ό,τι κάναν εκεί και της το χάρισε κι έφυγε.

Με τον καιρό όμως ο σατανάς τα φανέρωσε. Άμα την είδε η μάνα της, τη ρώτησε, αλλά αυτή δεν της είπε τίποτα. Ο πατέρα της, βλέποντας να φουσκώνει, το κατάλαβε. Τη μάλωσε, την έδειρε, αλλά αυτή δεν φανέρωσε τίποτα. Τότε θέλησε εκείνος να τη διώξει απ'το παλάτι, για να μη τον κάνει ρεζίλι. «Γιατί, άμα δε φύγει», λέει στη γυναίκα του, «θα σας σκοτώσω και τις δυο». Τότε αυτή έφυγε και γύριζε από δω κι από κει, να βρει αυτόν που της έδωσε το ποτηράκι.

Σε μια χώρα, εκεί που γύριζε, τον βρίσκει. Αυτός, μόλις την είδε, της λέει: «Έχεις το ποτηράκι;» Και κείνη είπε: «Το 'χω». «Ε, τότε σωθήκαμε». Στη χώρα εκείνη τότε κάνανε έναν μεγάλο πύργο, να πηγαίνει εκεί όλος ο κόσμους, να τρώνε, να πίνουν χωρίς να πληρώνουν ούτε μια δραχμή. Όλα δε τα έξοδα θα τα κάναν εκείνοι με το περίσσιο φλουρί που 'βγαζε το ποτήρι. Βάλαν μέσα πολύ προσωπικό, για να εξυπηρετεί όποιον ερχόταν εκεί. Βούιξε όλη η οικουμένη μ' αυτό το πράγμα που κάναν αυτοί, γιατί πουθενά δεν είχε ξαναγίνει το ίδιο. Φτωχοί κι αφεντάδες τρέχαν απ' όλα τα μέρη, για να πάνε εκεί να φάνε, να πιουν και να δουν ποιοι είναι αυτοί που έχουν τόσους παράδες και κάνουν αυτό το καλό στον κόσμο. Μέσα σ' όλους το 'μαθε κι ο βασιλιάς κι αποφασίζει να πάει με τη βασίλισσά του εκεί.

Ύστερα από πολλές μέρες ταξίδι φτάσανε στο μέρος που ήταν ο πύργος. Η κόρη τους, μόλις τους είδε από μακριά τους γνώρισε. Τρέχει αμέσως, βάζει μια αντρίκια φορεσιά κι ένα κασκέτο και πάει να τους προϋπαντήσει. Ο πατέρας κι η μάνα της πού να τη γνωρίσουν ύστερα από τόσα χρόνια, που την είχανε διώξει. Αυτή τους παίρνει μέσα, τους περιποιείται σαν γκαρσόν. Μείναν άλαλοι από κείνα που 'δαν εκεί. Τώρα ο βασιλιάς ήθελε να μάθει πού βρίσκαν αυτοί τόσα λεφτά κι κάναν αυτό που κάναν. Από δω, από κει, το 'μαθε.

Τότε αυτός ο βασιλιάς πήρε την απόφαση να τους το γυρέψει. Αυτοί, μόλις τ' ακούσαν, είπαν στο βασιλιά: «Ευχαρίστως θα στο δώσουμε, εάν δεχτείς να σου πατήσουμε μια βούλα στα πισινά σου». Ο βασιλιάς δεν ντράπηκε, παρά δέχτηκε. Μόλις πάει να κατεβάσει το σώβρακό του, η κόρη του βγάζει τ' αντρίκια ρούχα, το κασκέτο και του λέει: «Πατέρα, τι σου λείπει σ' αυτόν τον κόσμο; Τόσα καλά κι αγαθά έχεις, δε ντράπηκες να έρθεις σ' αυτή τη θέση γι' αυτό το ποτηράκι; Και 'γώ τότε γι' αυτό το ποτηράκι έκανα ό,τι έκανα, για να

το αποκτήσω. Εγώ τότε ας πω πως δεν είχα μυαλό, γιατί ήμουν μικρή, όμως και συ, καθώς βλέπω, το ίδιο θα 'κανες. Τότε εσύ μ' έδιωξες απ' το παλάτι χωρίς να με ρωτήσεις τι γίνηκα».

Τότε τη δικαίωσε την κόρη του γι' αυτό που έκανε και ζήσαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Ο ήρωας και το μαγικό ποτηράκι

α: Ο ήρωας είναι ένας ψαράς· α1: είναι ζουρλός (κασιδιάρης κλπ)· α2: άλλο.

β: Ο ήρωας πιάνει ένα ψάρι· β1: πιάνει πολλά ψάρια και τα πουλάει ακριβά σε έναν έμπορο, αλλά κρατά το τελευταίο για να το φάει ο ίδιος· β2: καθαρίζοντας το (τελευταίο) ψάρι, βρίσκει στην κοιλιά του ένα ποτηράκι (φλυτζανάκι)· β3: που βγάζει αδιάκοπα χρυσάφι· β4: και έτσι ο ήρωας γίνεται πλούσιος.

II. Η άπληστη βασιλοπούλα

α: Μαθαίνοντας για το μαγικό αντικείμενο (ποτηράκι) που γεμίζει χρυσάφι, η βασιλοπούλα θέλει να το αποκτήσει· α1: και ως αντάλλαγμα γι'αυτό κοιμάται με τον ήρωα· α2: μένει έγκυος· α3: ο πατέρας της τη διώχνει· α4: ζητά από τους υπηρέτες να τη σκοτώσουν, αλλά εκείνοι τη λυπούνται και την αφήνουν στην ερημιά· α5: τη βάζει σε ένα κιβώτιο και τη ρίχνει στη θάλασσα· α6: άλλο.

III. Η ατίμωση του βασιλιά

α: Η βασιλοπούλα φεύγει μακριά· α1: και φτιάχνει ένα παλάτι (ξενοδοχείο)· α2: όπου ζει μαζί με τον ήρωα· α3: κι όπου φιλοξενεί (ούν) και ταΐζει (ουν) χωρίς πληρωμή όλους τους φτωχούς· α4: άλλο.

β: Οι γονείς της βασιλοπούλας επισκέπτονται από περιέργεια το παλάτι· β1: η βασιλοπούλα μεταμφιέζεται σε άντρα· β2: γυρίζει στο πατρικό της· β3: ο βασιλιάς βλέπει το μαγικό ποτηράκι και θέλει οπωσδήποτε να το αποκτήσει· β4: η βασιλοπούλα του ζητά ως αντάλλαγμα να κάνει μια ατιμωτική πράξη· β5: να δεχτεί να κοιμηθεί μαζί της· β6: να του σφραγίσουν τον πισινό· β7: άλλο.

γ: Ο βασιλιάς ατιμώνεται και καταλαβαίνει ότι αδίκησε την κόρη του· γ1: η βασιλοπούλα παντρεύεται τον ήρωα· γ2: άλλο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΛΑ 2761, 335-337, Παλαιοχώμη επαρχίας Φυλλίδος, άτιτλο. *I:* α (βρίσκει τα σύνεργα του πατέρα του και γίνεται ψαράς παρά την απαγόρευση της μάνας του), β, β2, β3, β4. *II:* α, α1, α2, α3. *III:* α, α1 (ένα μαγερειό δίπλα στο παλάτι), α2, α3, β, β3, β4, β5, γ.
2. ΛΑ 2959, 193-200, Καπνοχώρι Κοζάνης, άτιτλο. *I:* α, β, β1, β2, β3, β4. *II:* α, α1, α2, α3, α5. *III:* α, α1, α3, β, β3, β4, β5, γ, γ1.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

3. ΛΦ 1558, 7-10, Αγιάσος Λέσβου, «Του ποτηράκ'». Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.
4. Σταματιάδης Ε΄, 531, αρ. 3, Σάμος, άτιτλο. *I:* α, β, β2, β3, β4. *II:* α, α5 (του δίνει ως αντάλλαγμα τις πλεξούδες της), α3, α4. *III:* η βασιλοπούλα ντύνεται τσοπανόπουλο και μπαίνει δούλος στον ψαρά, β, β3, β4, β6 (να δεχτεί να του κόψουν τα μαλλιά και τα γένεια), γ.

δ. Δωδεκάνησα

5. *ΔΙΕ* Δ΄, 1892, 707-721, Καστελόριζο, «Το σαμαντανάκι». Συμφυρμός με AT/ATU 561 (*Το μαγικό κεράκι / Αλαντίν*), βλ. παρ. που δημοσιεύεται στις σ. 35-45.

β. Εύβοια – Σποράδες

6. ΛΑ 2744, 140-146, Γιάλτρα Ιστιαίας, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 561, βλ. παρ. αρ. 7. Η συνέχεια όπως AT/ATU 570 A: *II:* α (μαγικό μηχανάκι), α1, α2, α3. *III:* α, α1, α2, β1, β2, β3, β4, β5, γ.
7. ΛΑ 2744, 239-250, Γιάλτρα Ιστιαίας, άτιτλο. Απαράλλαχτο με το προηγούμενο.
8. ΛΦ 955, 1-8, Χαλκίδα, «Ο μικρός ψαράς». Μόνο για την αρχή. Ενωμένο με AT/ATU *852 A και AT/ATU 653 (*Οι επιτήδειοι αδερφοί*). *I:* α, β, β2, β3, β4. Η συνέχεια όπως AT/ATU *852 A: με τα λεφτά του ο ήρωας παίρνει μέρος σ' έναν διαγωνισμό: όποιος καταφέρει να κάνει την αμίλητη βασιλοπούλα να μιλήσει θα την παντρευτεί. Τα καταφέρνει με τη μαγική

ταμπακέρα που μιλά. Η ταμπακέρα διηγείται την ιστορία τριών αδερφών που αγαπούσαν την ίδια κοπέλα, και που αποφάσισαν ότι θα την παντρευτεί όποιος της φέρει το καλύτερο δώρο (πβ. AT/ATU 653). Η αμίλητη βασιλοπούλα λέει τη γνώμη της γι' αυτό, κι έτσι ο ήρωας κερδίζει το στοίχημα και την παντρεύεται.

9. Hahn 2, 149-152, αρ. 109, Αγία Άννα Ιστιαίας, « Die Goldschale ». *I:* α, β, β1, β2, β3, β4. *II:* α, α1, α2, α3. *III:* α, α1, α2, β1, β2, β3, β4, β5, γ, γ1.

γ. Κρήτη

10. ΛΦ 1398, 19-22, Αποκόρωνας, «Ο τυχερός φαράς». *I:* α, β, β2, β3, β4. *II:* α, α1, α2, α3. *III:* α, α1, α3, β, β3, β4, β5, γ.
11. ΣΛ Ι, 368-373, «Το μαγεμένο ποτήρι».
12. ΣΛ ΙΙ, 60-68, Σητεία, «Το χρυσό φλυτζανάκι». *I:* α, β1, β2, β3, β4. *II:* α, α1, α2, α3 (τη ρίχνει στη θάλασσα). *III:* Ο ήρωας σώζει τη βασιλοπούλα, β1, β2, β3, β4, β5, γ.

δ. Κυκλάδες

13. ΛΑ 2366, 5-10, αρ. 2, Λιβάδια Άνδρου, «Του ψαρά ο γιος». *I:* α, β, β1, β2, β3, β4. *II:* α, α1, α2, α3, α5. *III:* α, α1, α2, α3, β, β3, β4, β5, γ.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

14. ΛΑ 2250, 57-59 και 76-80, Παξοί, άτιτλο. *I:* α, α1 (κασίδης), β, β2, β3, β4. *II:* α, α1, α2, α3. *III:* α, β1 (και μπαίνει υπηρέτης στον ταβερνιάρη), β, β3, β4, β5, γ, γ2 (για να βρουν τον κασίδη βάζουν στοίχημα: όποιος βρει την αξία του φλυτζανιού θα παντρευτεί τη βασιλοπούλα. Μόνο ο κασίδης το γνωρίζει), γ1.
15. ΛΦ 1232, 4-6, Κέρκυρα, άτιτλο. *I:* α, β, β2, β3, β4. *II:* α, α1, α2, α5 (η μητριά της την κλείνει με το παιδί της σε ένα βαρέλι και τη ρίχνει στη θάλασσα). *III:* ο ήρωας βρίσκει το βαρέλι και σώζει τη βασιλοπούλα και το παιδί. Με το χρυσάφι φτιάχνουν ένα καράβι και πάνε στο παλάτι της μητριάς, β3 (η μητριά), β4, β5, γ2 (ο βασιλιάς σκοτώνει την κακιά μητριά).

ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΟΣ

16. ΛΑ 1193 (ΣΜ 23), 113-116, Βελίτσα Ολυμπίας, «Το χρυσό ποτήρι». *I:*

β, β2, β3, β4. *II:* α (κι ο ήρωας της το δίνει), α3. *III:* α, α1 (ξενοδοχείο), α2, β, β3, β6 (ο ήρωας του δίνει το ποτηράκι και για αντάλλαγμα παντρεύεται τη βασιλοπούλα).

17. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 68-69, Κυπαρισσία, άτιτλο. *I:* ο ήρωας σώζει τη ζωή ενός ψαριού κι αυτό του χαρίζει μια χρυσή κούπα, β4. *II:* α, α6 (και παντρεύεται τον ήρωα).
18. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 139-140, Κυπαρισσία, άτιτλο. *I:* β, β2, β3, β4. *III:* το παιδί φτιάχνει εστιατόριο. Τον επισκέπτεται ο βασιλιάς με την κόρη του και κάνει το παιδί γαμπρό του.
19. ΛΦ 558, 1-4, επαρχία Μονεμβασίας, «Ο ζουρλός και ο φρόνιμος». *I:* α, α1, β, β1, β2, β3, β4. *II:* α, α1, α2, α3, α4. *III:* α, α1, α2, α3, β, β3, β4, β5, γ, γ1.
20. ΣΠ 29, 1-6, Ριζόμυλος Αιγιαλείας, «Το ποτηράκι με τις λίρες».

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ – ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Καππαδοκία

21. ΛΦ 420, 27-32, «Η τυχερή βασίλισσα». *I:* α2 (ένας ψαράς, που ψαρεύει τύχες, πιάνει για τη βασίλισσα ένα μήλο). *II:* α4 (ο ψαράς δίνει στη βασίλισσα το μήλο με αντάλλαγμα ένα φιλί. Ο βασιλιάς διώχνει τη γυναίκα του). *III:* η βασίλισσα βρίσκει ένα πουλί που γεννά πολύτιμα πετράδια, α, α1, β (ο άντρας της), β3 (για το μαγικό πουλί), β4, β6, γ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT / ATU 570 A

Όπως μας πληροφορεί η Sigrid Fährmann[1], το παραμύθι αυτό είναι ελάχιστα διαδεδομένο στις χώρες της νότιας και ανατολικής Μεσογείου καθώς και στις όμορές τους (Ελλάδα, Βουλγαρία, Τουρκία, Αίγυπτο, Τυνησία, Αλγερία, Παλαιστίνη). Η Fährmann παρατηρεί πως, αν και στον διεθνή Κατάλογο η διήγηση τούτη φέρει τον τίτλο *Princess and the Magic Fish-Skin (Η πριγκήπισσα και το μαγικό δέρμα του ψαριού)*, σε καμία από τις παραλλαγές που μελέτησε δεν απαντά το μοτίβο του μαγικού δέρματος. Αντίθετα, το μαγικό αντικείμενο, που προμηθεύει τον ήρωα με χρυσάφι, είναι ένα ποτηράκι ή φλυτζανάκι, που αυτός βρίσκει στην κοιλιά ενός ψαριού.

1. Sigrid Fährmann, « Prinzessin und die magische Fischhaut. AT 570 A », *Enzyklopädie des Märchens,* Band 10, 2002, σ. 1341-1343.

Οι είκοσι μία ελληνικές παραλλαγές επιβεβαιώνουν την παραπάνω παρατήρηση, αφού πρόκειται πράγματι πάντοτε για ένα μαγικό ποτηράκι που γεμίζει συνέχεια λίρες, κάνοντας πλούσιο τον κάτοχό του. Το μαγικό αντικείμενο προξενεί την απληστία της βασιλοπούλας και αργότερα του βασιλιά, οδηγώντας τους σε επαίσχυντες πράξεις, προκειμένου να το αποκτήσουν.

Για την Fährmann, βασική προβληματική του παραμυθιού είναι η σύγκρουση πατέρα- κόρης, όταν ο πρώτος αντιδρά στην ελεύθερη επιλογή συζύγου της κόρης του. Χρησιμοποιώντας το μαγικό αντικείμενο ως δόλωμα, εκείνη αποκαλύπτει την υποκρισία του πατέρα της και κατοχυρώνει έτσι το γάμο της.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 571

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT / ATU 571
(περιλαμβάνει τους τύπους Μέγα AT 571 και AT 571 B)

Όλοι μαζί κολλημένοι

AT: All Stick Together
ATU: All Stick Together
Delarue-Tenèze: Tous collés ensemble
Grimm no 64: Die goldene Gans
Eberhard – Boratav no 182 III 2 (e, f)

Άτιτλο

Μια φορά κι έναν καιρό ζούσε ένας ξυλοκόπος που είχε τρία παιδιά. Το μικρότερο το θεωρούσαν όλοι κουτό και το φώναζαν Χαζοπετρή. Μιά μέρα αρρώστησε ο ξυλοκόπος κι έστειλε τον μεγαλύτερό του γιο στο δάσος να κόψει ξύλα, αφού του έδωσε φαγητό μαζί του. Μόλις άρχισε να κόβει ξύλα, παρουσιάστηκε μπρος του ένας γεροντάκος και του ζήτησε λίγο φαγητό. «Όχι δα, τι θα φάω μετά εγώ;» αποκρίθηκε εκείνος. Ο γέροντας έφυγε, μα ο γιος δεν μπόρεσε να κόψει ξύλα, γιατί έπεσε ξαφνικά ένα κλαδί και του χτύπησε το πόδι.

Ο γέρο-ξυλοκόπος έστειλε την άλλη μέρα τον δεύτερό του γιο στο δάσος. Παρουσιάστηκε και σ' αυτόν ο γέροντας και ζήτησε λίγο φαγητό. «Όχι δα, τι θα μείνει για μένα τότε;» αποκρίθηκε ο δεύτερος γιος. Ο γέροντας εξαφανίστηκε, μα κι ο δεύτερος γιος δε μπόρεσε να κόψει ξύλα, γιατί ένα κλαδί έπεσε κι έκοψε το δεξί του χέρι.

Την άλλη μέρα ο Χαζοπετρής ζήτησε από τον πατέρα του να τον αφήσει να πάει στο δάσος να κόψει ξύλα. Ο ξυλοκόπος γέλασε, αλλά τελικά τον άφησε να πάει. Παρουσιάστηκε και σ' αυτόν ο γέροντας και ζήτησε λίγο φαγητό. Ο Χαζοπετρής αποκρίθηκε: «Μετά χαράς, αν και είναι λίγο». Κάθισαν λοιπόν μαζί να φάνε. Σαν τελείωσαν, ο γέροντας του είπε : «Κόψε εκείνο το δέντρο και θα βρεις κάτι που θα σε κάνει ευτυχισμένο» κι απότομα εξαφανίστηκε.

Σαν έκοψε ο Χαζοπετρής το δέντρο, βρήκε ένα παγώνι. Το πήρε στα χέρια του κι αποφάσισε να πάει στην πόλη να βρει την τύχη του. Σαν έφτασε στην πόλη, μια κοπέλα τον πλησίασε και τον παρακάλεσε να την αφήσει να πάρει ένα φτερό από το παγώνι. Ο Χαζοπετρής δέχτηκε. Μα μόλις η κοπέλα άγγιξε το παγώνι, κόλλησαν τα χέρια της κι αναγκάστηκε ν' ακολουθήσει τον Χα-

ζοπετρή. Ο πατέρας της κοπέλας έτρεξε από πίσω και διέταξε την κόρη του να πάψει ν' ακολουθεί αυτόν τον άνθρωπο. Βλέποντας ότι η κόρη του δεν υπάκουε, έτρεξε να την πάρει με το ζόρι. Μα μόλις την άγγιξε, τα χέρια του κόλλησαν πάνω της κι αναγκάστηκε να τους ακολουθήσει. Ο πατέρας άρχισε να φωνάζει βοήθεια από τους διαβάτες. Μα όλοι όσοι πλησίαζαν, κολλούσαν κι ακολουθούσαν τον Χαζοπετρή.

Ξαφνικά ο Χαζοπετρής είδε έναν μεγάλο κι όμορφο κήπο. Αποφάσισε λοιπόν να μπει μέσα. Σαν προχώρησε λίγο, συνάντησε πολλούς ανθρώπους παράξενα ντυμένους και στη μέση μια κοπέλα, πλούσια ντυμένη, που κοιτούσε θλιμμένα μπρος μακριά της. Ξαφνικά η ματιά της έπεσε στη συνοδεία του Χατζηπετρή κι έβαλε τα γέλια.

Με τα γέλια της σαν να λύθηκαν τα μάγια του παγωνιού κι οι άνθρωποι ξεκόλλησαν. Τότε η συνοδεία της κοπέλας άρχισε να προχωρά προς το μέρος του Χαζοπετρή. Τον προσκύνησαν και τον οδήγησαν στο παλάτι. Του εξήγησαν ακόμη πως η κοπέλα εκείνη ήταν η βασιλοπούλα της χώρας, που εδώ και τρία χρόνια είχε μια παράξενη αρρώστια. Μια περίεργη μελαγχολία την είχε καταλάβει και δεν γελούσε ποτέ.

Έβγαλε λοιπόν ο πατέρας της ο βασιλιάς διαταγή, πως όποιος κατόρθωνε να κάνει τη βασιλοπούλα να γελάσει, θα την έπαιρνε γυναίκα του, μαζί με το μισό του βασίλειο. Κι έτσι η καλή καρδιά του Χαζοπετρή τον οδήγησε στο θρόνο δίπλα στη βασιλοπούλα, όπου κι έζησε ευτυχισμένος.

ΛΦ 282, 9-11. Παραλλαγή που συλλέχτηκε από την Ελένη Γρηγοριάδου στην Κόρινθο. Η αφηγήτρια κατάγεται από τα Δαρδανέλια.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Το μαγικό αντικείμενο

α: Ο ήρωας είναι· α1: ο διάβολος· α2: ο μικρότερος τριών αδερφών· α3: καθυστερημένος (άλλο)· α4: τον φωνάζουν Χαζοπετρή (Κουτούλη, Σουβλομύτη, άλλο)· α5: και πηγαίνει να γιατρέψει την αγέλαστη βασιλοπούλα και να την παντρευτεί, κάνοντάς την να γελάσει· α6: πηγαίνει να βρει την τύχη του.

β: Ενώ τα δύο μεγαλύτερα αδέρφια που προσπαθούν αρχικά αποτυχαίνουν· β1: γιατί δεν μοιράστηκαν το λιγοστό φαΐ τους μ' ένα γέρο στο δάσος· β2: και τους κόβεται το χέρι (άλλο)· β3: ο ήρωας μοιράζεται το φαΐ του με το γέρο· β4: σώζει ένα φίδι από τη φωτιά· β5: αγοράζει ένα μαμούνι, που μπαινοβγαί-

νει όπου να 'ναι· β6: ένα ζουδάκι, που φέρνει ύπνο σ' όποιον κάτσει (άλλο)· β7: ανταμείβεται αποκτώντας μαγικά δώρα· β8: μια χρυσή χήνα· β9: ένα παγώνι· β10: τη δύναμη, όταν προφέρει μια μαγική φόρμουλα («βούρδαλο»), όλοι να κολλάνε κι όταν προφέρει μιαν άλλη («ξεβούρδαλο»), να ξεκολλάνε· β11: το χάρισμα, ό,τι λέει να γίνεται· β12: άλλο.

γ: Ο διάβολος, στο δρόμο για το παλάτι της αγέλαστης, καβαλάει ένα κριάρι στο σπίτι των κοριτσιών, που κολλάνε πάνω του, προσπαθώντας να το κουρέψουν.

ΙΙ. Όλοι μαζί κολλημένοι

α: Ο ήρωας χρησιμοποιεί το μαγικό αντικείμενο (ζώο) για να κολλήσουν όλοι όσοι βρίσκονται γύρω του· α1: προφέρει μαγικά λόγια ή κάνει χειρονομίες· α2: για να εκδικηθεί το αφεντικό του (το βασιλιά), που διαλέγει άλλο γαμπρό για την κόρη του· α3: και κολλούν όλοι (κι όσοι αγγίζουν το μαγικό αντικείμενο)· α4: ξεβράκωτοι· α5: με ακαθαρσίες· α6: μένουν ακίνητοι.

β: Ο διάβολος τους κολλάει όλους μεταξύ τους τον έναν μετά τον άλλο (τις κόρες, τη μάνα, τον τσομπάνη).

ΙΙΙ. Λύση: το μαγικό γέλιο της βασιλοπούλας

α: Ο ήρωας οδηγεί στο παλάτι· α1: κολλημένους τους ανθρώπους· α2: τα τρία ζώα· α3: η βασιλοπούλα γελάει· α4: ο ήρωας προφέρει μια μαγική ρήση· α5: και τότε ξεκολλούν όλοι.

β: Ο διάβολος ξεκολλάει τους ανθρώπους και παντρεύεται τη βασιλοπούλα. Συμφυρμός με τον τύπο AT/ATU 311 (*Της Κάτω Γης ο αφέντης*): την πηγαίνει στην τρύπα του και της ρουφά το αίμα. Η βασιλοπούλα ειδοποιεί τον πατέρα της μ' ένα περιστέρι. Συμφυρμός με τον τύπο AT/ATU 653 (*Οι επιτήδειοι αδερφοί*): τη βασιλοπούλα γλιτώνουν οι έξι γιοι της γριάς. Παντρεύεται τον μεγαλύτερο.

γ: Ο ήρωας παντρεύεται την πριγκήπισσα· γ1: μετά από διάφορα αδύνατα ζητήματα που του βάζει ο πατέρας της, τα οποία ανήκουν σε άλλον παραμυθιακό τύπο, [π.χ. τον AT/ATU 328 (*Ο Δεκατρείς*)]· γ2: γελοιοποιώντας τον αντίζηλό του που διαλέγει για γαμπρό ο βασιλιάς.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. ΛΦ 715, 96-99, Αργιθέα Καρδίτσας, «Το βούρδαλο-ξεβούρδαλο». *Ι:* β4, β7, β10. *ΙΙ:* α1, α2, α3. *ΙΙΙ:* α, α1, α2, α4, α5, γ.

2. ΛΦ 747, 15-22, Καρδίτσα, «Η χρυσή χήνα». *I:* α, α2, α3, α4 (Κουτούλη), β, β1, β2 (χέρι, πόδι), β3, β7, β8. *II:* α, α3 (κορίτσια του πανδοχείου, παπάς, διάκος, εργάτες). *III*: α, α1, α3, γ, γ1 (τα αδύνατα ζητήματα εκετελεί ο γέρος στη θέση του ήρωα).

ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

3. ΛΦ 1121, 1-5, Χίος, «Το μέλι». Συμφυρμός με AT/ATU 304 *(Ο κυνηγός)*. *I:* β4, β10 (λέει «μέλι» και κολλούν, «κανέλα» και ξεκολλούν όλοι. Παίρνει από τον γέρο ένα μαγικό μαντήλι, όπου στρώνονται τα καλύτερα φαγητά). *II:* α, α2 (κολλάει τη βασιλοπούλα στο νυφικό κρεβάτι, το βασιλιά, τη βασίλισσα, τη μαμή με σηκωμένη τη φούστα της, το μαναβόπουλο. Τους ξεκολλάει, δίνει πίσω το μαγικό μαντήλι. *III:* γ.

β. Εύβοια- Σποράδες

4. Hahn 2, 152-154, αρ. 110, Αγία Άννα Ιστιαίας, «Hänschen, dem ein Mohr in den Mund speit». *I:* α3, α6, β11. *II:* α1, α6. *III:* γ.

γ. Κυκλάδες

5. ΛΑ 1396, 7-9 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 1030* *(Bargain: Choice of Cows which Go to Old or New Stable)*. *I:* α3 (λωλός). *III:* α, α2 (φέρνει δεμένους τους σκύλους στο δικαστήριο γιατί δεν τον πλήρωσαν), α3, γ.

δ. Κρήτη

6. ΛΑ 1323 (ΣΜ136), 33-34, Κυδωνία, «Η μοιρασιά». Από την κληρονομιά του πατέρα, ο μεγαλύτερος γιος προτιμάει το σπίτι και την κατάρα του, ενώ ο μικρότερος τα τρία γαϊδούρια του. Δίνει το ένα στον ποντικό που κουβαλάει αραβόσιτο και το άλλο στη χελώνα που κουβαλάει ένα βώλο χώμα. *II:* α, α2, α3. *III:* α3.

ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ

7. ΛΑ 1211 (ΣΜ 41), 15-16, Κραναία Κεφαλονιάς, «Ο ποντικός κι ο σκαντζόχοιρος». Ο ποντικός κουβαλώντας καρύδι κι ο σκαντζόχοιρος χορεύοντας προκαλούν το γέλιο της βασιλοπούλας. Παραλλαγή φθαρμένη.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

8. ΛΑ 1187 (ΣΜ 17), 71-74, Ηλεία, «Ο Γιαννιός». Ο ήρωας σπαταλάει τα λεφτά του πατέρα του αγοράζοντας έναν κάνθαρο που παίζει βιολί όταν ακούσει το κάλεσμα «καράμπο», ένα γρύλο που τραγουδάει με το κάλεσμα «καράμπα» και μια αράχνη που χορεύει με το κάλεσμα «καράμπι». *III*: α, γ.
9. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 280-282, Κυπαρισσία, «Η χρυσή χήνα». *I:* α, α2, β, β1, β2, β3, β7, β8. *II:* α, α3 (οι κόρες του ξενοδόχου). *III:* α, α1, α3, α4, γ.
10. ΛΑ 2328, 13-14, Επαρχία Οιτύλου, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 653 (*Οι επιτήδειοι αδερφοί*), βλ. παρ. αρ. 32. *I:* γ. *II:* β. *III:* β.
11. ΛΦ 501, 40-42, Αίγιο, «Το ορφανούλι». Συμφυρμός με AT 1696 [*«What Should I have Said (Done)?]*. *I:* α, α3. *II:* α1 (κουβαλάει το γάιδαρο στην πλάτη του). *III:* α3, γ.
12. ΛΦ 939, 6-1, Μεσσήνη, «Ο Σουβλομύτης». *I:* α, α3, α4 (Σουβλομύτη). *II:* α1 (κάνει όλο τούμπες), α3. *III:* γ.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

13. ΛΑ 1271 (ΣΜ 101), 7, Λιβαδειά, «Ο γέρος και το γαϊδούρι». *II:* α1 (ο γέρος ρίχνει την κάπα του μπροστά στο γάιδαρό του, για να τον κάνει να περπατήσει). *III:* α3, γ.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ-ΠΟΝΤΟΣ-ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

14. ΚΜΣ, Αϊβαλί, 15, 1-11, «Ου Σκατουμπαμπλάς». *I:* α, α3 (κασίδης ξενιτεμένος), α5, β5, β6, β7 (ποντικός, που κάνει ό,τι του πουν). *III:* α, α2, α3, γ, γ2 (ρίχνει τον βεζύρη σε βαθύ ύπνο με το ζουζούνι, με τον ποντικό του τρυπάει το παντελόνι, και με τον μπάμπουρα του βγάζει τις ακαθαρσίες από το έντερο και βρωμίζει το κρεβάτι).
15. ΛΦ 282, 9-11, Δαρδανέλλια, άτιτλο. Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

β. Καππαδοκία

16. ΚΜΣ, Φάρασα, 4876-4885, 4896-4905, «Περσίν». Ένα τσοπανόπουλο βάζει στοίχημα μ' έναν πλούσιο να του κάνει χίλια τα εκατό πρόβατά του και να παντρευτεί την κόρη του. Ο πλούσιος αθετεί το λόγο του. Το τσοπανό-

πουλο καταφεύγει στον Θεό, που του δίνει ένα ραβδί, όπου κολλάνε όλοι. Κολλάει ο γαμπρός, η νύφη, ο μάγος που έρχεται να τους ξεκολλήσει, η φοράδα της ξεβράκωτης γριάς και τα παιδιά στον πισινό της. Ο πλούσιος υπόσχεται να του δώσει την κόρη του κι ο ήρωας τους ξεκολλάει όλους.

ΚΥΠΡΟΣ

17. Κληρίδης Ι, 23-25, αρ.16, Λευκωσία, «Οι τρεις οκνιάρηες». Συμφυρμός με AT 1950 *(The Three Lazy Ones)*. *I:* α, α2. *III:* α3 (η βασιλοπούλα γελάει βλέποντας τους τρεις τεμπέληδες ν'αφήνουν το σκύλο να φάει το μπακλαβά) , γ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 571

Οι τύποι AT/ATU 571 και AT/ATU 571 B παρουσιάζονται συχνά σε συμφυρμό. Στην Ελλάδα, ο τύπος AT/ATU 571 B αριθμεί μόνον 2 παραλλαγές που δεν παρουσιάζουν σαφή διαφοροποίηση από τον τύπο AT/ATU 571. Συνεπώς τους ενοποιήσαμε σ'έναν ενιαίο τύπο.

Το παραμύθι αυτό δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένο στον ελληνόφωνο χώρο. Ανήκει στα «ρεαλιστικά παραμύθια»[1] που συγγενεύουν με τις νουβέλες κι αφηγούνται τις περιπέτειες πανέξυπνων και πονηρών ηρώων, ταπεινής καταγωγής, που όντας ετοιμόλογοι, ψεύτες και κλέφτες, καταφέρνουν με δεξιοτεχνία και γλωσσική δεινότητα να λύσουν αινίγματα, να καταβάλουν ισχυρούς αντιπάλους και ν' αποκτήσουν απρόσιτες πριγκήπισσες. Το παραμύθι απαντάται σ' ολόκληρη την Ευρώπη και στην Εγγύς Ανατολή. Το πιο χαρακτηριστικό μοτίβο του είναι ότι ο πρωταγωνιστής διαθέτει ένα μαγικό αντικείμενο που του δόθηκε και πάνω σ' αυτό κολλάει ολόκληρη κουστωδία ανθρώπων και ζώων, που τους σέρνει πίσω του και τους οδηγεί στο παλάτι, όπου κάνει την αγέλαστη βασιλοπούλα να γελάσει και την παντρεύεται. Η πλοκή του είναι συγγενική με την ιστορία της επίσης αγέλαστης Turandot, που ανήκει στον τύπο AT/ATU 851, μόνο που ο ήρωας δεν καλείται να λύσει κάποιο σιβυλλικό αίνιγμα, αλλά να μυήσει τη νεαρή κόρη στην ερωτική ταυτότητα μέσα από το γέλιο. Το θέμα πραγματεύεται ο Propp σ' ένα από τα σημαντικότερα άρθρα του σχετικά με το τελετουργικό γέλιο στη λαογραφία[2]. Συνδέοντας το γέλιο

1. S. Thompson, *The Folktale*, 1946, σ. 152-175.

2. Vladimir Propp, «Ritual Laughter in Folklore (A propos of the Tale of the Princess Who Would not Laugh/Nesmejana», *Theory and History of Foklklore*, Manchester University Press, 1984, σ. 124-146.

με τους ζωντανούς και τις αγέλαστες φιγούρες με τον κόσμο των νεκρών, ο Propp υποστηρίζει ότι κάθε γέννηση, φυσική ή συμβολική (τελετουργική) συνοδεύεται από το γέλιο, που πιστεύεται ότι έχει τη δύναμη όχι μόνο να συνοδεύει αλλά και να δημιουργεί τη ζωή. Γι' αυτό το λόγο η γέννηση συνοδεύεται από υποχρεωτικό τελετουργικό γέλιο. «Είναι απαραίτητο να γελάσει η Nesmejana (η αγέλαστη πριγκήπισσα) για να περάσει στην καινούρια της ζωή και πρέπει ο ήρωας που θα τη μεταβάλει σε σύζυγό του και μητέρα να μπορεί να την κάνει να γελάσει, γιατί η πριγκήπισσα χρειάζεται έναν μαγικά (και ερωτικά) ισχυρό σύντροφο»[3].

3. Vladimir Propp, *ό.π.*, σ. 146.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 572*

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 572*

Ο κουτός κάνει τη βασιλοπούλα να γελάσει

AT : The Barking Dog's Head, the Striking Axe, etc.
ATU: The Barking Dog's Head, the Srtiking Axe, etc.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

1. ΛΑ 1193 (ΣΜ 23), 129-131, Βελίτσα Ολυμπίας, «Ο κουτο-Δημήτρης». Η μάνα του τον στέλνει να δουλέψει και κάνει όλο κουταμάρες: χάνει το δίφραγκο, βάζει στην τσέπη του το ποτήρι με το γάλα, βαστάει σφιχτά τη γάτα και τον γρατσουνάει και του φεύγει, σέρνει το κομμάτι με το κρέας, βάζει το γάιδαρο στον ώμο του και κάνει την αγέλαστη βασιλοπούλα να γελάσει. Ο βασιλιάς από τη χαρά του τον κάνει γαμπρό του.

Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

2. ΛΑ 572*, Τελώνια Λέσβου, άτιτλο. Για να κάνει την πριγκήπισσα να γελάσει, ο μάγκας λέει πως τον καταράστηκε η μάνα του να του φάει η γάτα το κεφάλι του. Βάζει τη γριά να του χαϊδεύει το κεφάλι και κάνει τη βουβή βασιλοπούλα να γελάσει.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 572*

Στον κατάλογο ATU δίδεται μια περιγραφή του τύπου ATU 572* διαφορετική από τις δύο ελληνικές παραλλαγές που ο Μέγας κατέταξε σε αυτόν. Το παραμύθι είναι γνωστό στις βαλτικές χώρες, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία κι έχει ως εξής: ένα παλικάρι βρίσκει κεφάλια ανθρώπων, σκύλων ή άλλων ζώων να τραγουδάνε. Βρίσκει σκερπάνια να χτυπάνε από μόνα τους, φυτά να τραγουδάνε και τα βάζει όλα σε μια σακούλα. Αδειάζει το περιεχόμενο του σάκου μπροστά στη μελαγχολική πριγκήπισσα και την κάνει να γελάσει. Την παντρεύεται ή του χαρίζονται κτήματα και πλούτη.

Πιστεύουμε οτι οι 2 σελληνικές παραλλαγές δεν εντάσσονται ακριβώς σ' αυτόν τον παραμυθιακό τύπο, είναι ωστόσο παραπλήσιες.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT / ATU 575

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 575

Το άλογο που πετά

AT: The Prince's Wings
ATU: The Prince's Wings
Eberhard – Boratav no 136 III (1-4), no 175 IV, no 291 V

Το βασιλιόπουλον

Μια φορά 'τονε ένας βασιλιάς κι είχε κι ένα γιο. Και μαλώσανε ένας ζωγράφος μ' ένα ντουργκιέρη*. Είπε ντου ο ζωγράφος: «Το δίκιο να 'ναι δικό μου, να σου κάμω 'να μπεριστέρι, ν' ανεβαίνει μεσώρανα, κι από 'κειά να κατεβαίνει, να καθίζει σε νερό». Λέει κι ο ντουργκιέρης: «Εμένα να ρίξεις το δίκιο, να σου κάμω 'να μπεγιράκι*, να βγαίνει μεσώρανα, να πηαίνει όπου θες». Κάνει του 'να μπεγιράκι με τσι βίδες. Και ο βασιλιάς έχει έναν υγιό, και πήγε και κείνος εκειά που το σάζανε στην αυλή. Ύστερα εμαλώσε ο βασιλιάς τον υγιό ντου, και βγαίνει στο μπεγίρι και καβαλικεύγει, και παίρνει γρόσα πολλά, και βάνει και το φαμέγιο* ντου στη γκαπούλα*.

Ύστερα εγύρισε τη βίδα και ήφυγε και πήγε σ' άλλη χώρα, ήπεσε με το μπεγιράκι σε μνιας χήρας απάνω. Εγροίκησε* η χήρα το γτύπο, και πρόβαλε και είδε το βασιλιόπουλο στο δώμα. Ύστερα κατεβαίνει και πάει στον ένα γκαβέ*, αφήνει 'να φλουρί, πάει στον άλλο, αφήνει 'να φλουρί. Ύστερα λέγανε οι καβετζήδες: «Μπα να πολεμά να μασέ πνίξει και αφήνει τοσανά πλερώματα στσι καβέδες;»

Εκειά που μονοιάσανε πολλοί, είπανε πως ήχτισε επαδά ο βασιλιάς ένα μπύργο γυαλένιο, ψηλά, θεόρατο, κι ήβαλε τη θυγατέρα ντου και δεν τηνέ βρίσκει κιανείς. Επήγε ο νέος ποκάτω στο μπύργο, στο παραθύρι, και ήστεσε το μπεγιράκι και γύρισε τη βίδα και βγήκε στη γκορφή του πύργου κι ήβρε τη γκοπελιά. Η κοπελιά εξιπάστηκε αξαφνικά και φώνιαξε κι ήκουσε η νενέ τζη και ήφυγε αυτός. Και ο βασιλιάς ήβαλε κατράνι στο μπύργο απάνω, για να δει τη σκάρμη*, ήντά 'τονε που πήγε και ξίπασε τη θυγατέρα ντου. Και η κοπελιά δεν εμίλησε, μπα κι ήτονε η μοίρα τζη, και κατέβη τη μπρώτη αργατινή* κι ήβρηκέ τηνε. Και 'κειά που κατέβηκε αυτός και τη φίλησε, εκόλλησε μνια ολιά κατράνι στα ρούχα ντου. Αυτός είδε τη γαίνα* ντου στο κατράνι και πήγε και την ήβγαλε κι ήδωκέ ντηνε τση γρας, να τη γκάφει, να μην τηνέ δει ο βασιλιάς πως ήτονε κατρανιασμένη και να τονέ γραντίσει*. Και η γρα ελυπήθηκε τη

γαίνα, και ήβγαλέ τηνε στο τελάλι και πούλιεν τηνέ. Και είδασίν τηνε, και μολόησέν τονε η γρα, πως ήτονε ο βασιλιόπουλος, και πήγαν και πιάσαν τονέ, να τονέ κρεμάσουνε. Και πάν' τονε στο μεΐντάνι να τονέ κρεμάσουνε, και λέει: «Άφησε να φέρω τα ταβλιά που μου'δωκε ο πατέρας μου να προσκυνώ απάνω, κι απόει με κρεμάσετε». Και σωρεύτηκε το βιλαέτι και κάνανε σεΐρι*, οντέν ήθελα τονέ κρεμάσουνε, και εκείνος εστάθηκε και στέλιωνε* το μπεγιράκι και δεν κατέχανε ήντά 'κανε και γύρισε τη βίδα στο μεΐντάνι στη μέση και σηκώθηκε το μπεγιράκι ψηλά, και πήγε θεόρανα, και πήγε ο βασιλιόπουλος κι ήπηρε τη γκοπελιά και ξαρίστη.

Παρνασσός Θ', 1885, σ. 237 - 238. Κρητική παραλλαγή από τη συλλογή του Ι. Ν. Ζωγραφάκη.

Λεξιλόγιο

Αργατινή = απόγευμα, απογευματινή
Γαίνα (ή γάνα) = λεκές, λίγδα
Γκαβές = καφενείο και καφές
Γκαπούλα = καπούλια
Γροικώ = ακούω
Γραντίζω = βρίσκω τον μπελά μου
Μπεγιράκι = αλογάκι
Ντουργκιέρης = ξυλουργός
Σεΐρι = θέαμα, περίγελως
Σκάρμη = ίχνη
Στελιώνω = στερεώνω
Φαμέγιος = υπηρέτης

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΦ 1733, 1-3, Ζαγόρι, άτιτλο. Η αρχή παρόμοια με την παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ. Στη συνέχεια ο ήρωας ξεφεύγει με την έγκυο βασιλοπούλα πάνω στο ξύλινο, ιπτάμενο αλογάκι. Στο δρόμο έρχεται η ώρα της γέννας, ο ήρωας φεύγει, να βρει δαδί γιατί νύχτωσε, το αλογάκι του πιάνει φωτιά και δεν μπορεί να έρθει γρήγορα κοντά της. Η βασιλοπούλα απελπισμένη φεύγει. Στο τέλος το ζευγάρι ξανασμίγει.
2. Hahn 1, 261-263, αρ. 46, Ζαγόρι, «Der Mann mit der Reisekiste». Ο ήρωας (κάποιος πλούσιος) μέσα σε ιπτάμενη κιβωτό εμφανίζεται στη βασιλοπούλα που είναι κλεισμένη σε ψηλό πύργο και της ζητά να την παντρευτεί παριστάνοντας το γιο του Θεού. Όλοι τον πιστεύουν εκτός από έναν. Για να τους πείσει παίρνει μπαρούτι και κάνει τρομερό θόρυβο, τάχα πως βροντά ο Θεός. Το κιβώτιο όμως καίγεται κι ο πλούσιος δεν ξαναγυρνά.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Κρήτη

3. *Παρνασσός* Θ′, 1885, 237-238, «Το βασιλιόπουλον». Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.

β. Κυκλάδες

4. Roussel, αρ. 9, Μύκονος, άτιτλο. Παρόμοια με την παραλλαγή του Hahn, βλ. παρ. αρ. 2.

ΠΟΝΤΟΣ

5. *Αρχείον Πόντου* Γ′, 1931, 87-89, αρ. 5, Σούρμενα, άτιτλο. Παρόμοια με την ηπειρώτικη παραλλαγή (βλ. παρ. αρ. 1)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 575

Η διήγηση αυτή έχει δύο μορφές, μια απλή και μια πιο διευρυμένη[1]. Η απλή (στην οποία συγκαταλέγεται και η κρητική που δημοσιεύουμε εδώ) εμφανίζεται ήδη σε κάποια μεσαιωνικά κείμενα και στις *1001 Νύχτες*. Η διευρυμένη περιλαμβάνει και στοιχεία από την ιστορία του Νεκτάνεβου, διήγηση που κυκλοφορούσε από πολύ παλιά στο χώρο της ανατολικής Μεσογείου και που ενσωματώθηκε επίσης στο *Μυθιστόρημα του Αλέξανδρου*. Η τελευταία αφηγείται πώς ο μάγος Φαραώ Νεκτάνεβος εξαπάτησε την Ολυμπιάδα παριστάνοντας το Θεό Άμμωνα για να κοιμηθεί μαζί της (γίνεται έτσι πατέρας του Αλέξανδρου)[2]. Το επεισόδιο αυτό συμπληρώνει τις δύο από τις πέντε ελληνικές παραλλαγές, του Hahn και του Roussel, οι οποίες εξάλλου περιέχουν και ένα άλλο παλαιότατο μοτίβο, αυτό της καύσης της ιπτάμενης κιβωτού[3].

1. Karel Horálek, « Flügel des Königssohnes. AaTh 575», *Enzyklopädie des Märchens*, Band 4, σ. 1358-1365.

2. *Η φυλλάδα του Μεγαλέξαντρου. Διήγησις Αλεξάνδρου του Μακεδόνος*, Βενετία 1750, Ερμής, Αθήνα 1989. Επιμέλεια Γ. Βελουδής. Η ιστορία του Νεκτάνεβου στις σ. 5-13 της παραπάνω έκδοσης. Η πρώτη γραπτή μορφή της «ιστορίας» του Μεγαλέξανδρου, η οποία κυκλοφορούσε ως τότε προφορικά, ανήκει σε έναν ελληνόγλωσσο αλεξανδρινό συγγραφέα του 3ου αιώνα μ.Χ., τον «Ψευδο-Καλλισθένη» (Γ. Βελουδής, *ό.π.*, σ. ι′).

3. Karel Horálek, *ό.π.*, σ. 1360.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 576

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 576

Το μαγικό μαχαίρι

AT: The Magic Knife
ATU: The Magic Knife

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 315, 7, Θεσπρωτία, άτιτλο. Με το σπαθί το θαυματουργό του πατέρα του το παιδί κόβει αράδα τα κεφάλια των 40 δράκων και παίρνει το παλάτι τους στην κατοχή του.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

2. ΛΑ 1186 (ΣΜ 16), 40-42, «Το βασιλόπουλο». Το παιδί με το ξίφος του πατέρα του, που έκοβε σαράντα μέτρα μακριά, σκοτώνει και τρομάζει τους δράκους και τους παίρνει τα λεπτά. Κερδίζει το στοίχημα της βασιλοπούλας: πηδάει τη λίμνη. Μπαίνει σ' ένα σπίτι χωρίς πορτοπαράθυρα από τη σκεπή και βρίσκει ένα δράκο που τον οδηγεί στην Πεντάμορφη. Εκεί του ορμάνε τα λιοντάρια και άλλα ζώα, αλλά τα σκοτώνει με το ξίφος του και παίρνει την Πεντάμορφη.
3. ΛΦ 939, 3-4, Πυλία, «Η Πεντάμορφη». Το βασιλόπουλο ξεκινάει να βρει την Πεντάμορφη του Κόσμου, που τη φυλάνε δράκοι. Βοηθός του η γριά μάγισσα, που του δίνει μαγική βέργα. Βαράει το λιοντάρι και ψοφάει, το ποτάμι και περνάει, την πόρτα του πύργου της Πεντάμορφης και μπαίνει μέσα. Την αρπάζει. Τον κυνηγούν οι δράκοι, αλλά βαρώντας το ποτάμι, καταφέρνει και περνάει, ενώ οι δράκοι δε μπορούν να περάσουν.
4. ΣΠ 25, 3-8, Αγριδέικα Αιγιάλειας, άτιτλο. Το παιδί, τραβώντας την ουρά της γαϊδουρίτσας που κόλλησε στη λάσπη, κάνει το λυπημένο βασιλόπουλο να γελάσει. Για χάρισμα ζητά τη βασιλοπούλα. Έχει έναν καθρέφτη που φέρνει φαγιά από ένα θεριό σ' ένα πηγάδι και τον αλλάζει με το σπαθί ενός κλέφτη που κόβει ό,τι το προστάξουν. Νικά τους εχθρούς του βασιλιά.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

5. ΛΑ 550, 4, Νένητα Χίου, άτιτλο. Το βασιλόπουλο κλέβει το σπαθί του Μώρου από το παλάτι του. Το διατάζει και κόβει όλους τους παλατιανούς της όμορφης βασιλοπούλας, μπήγεται στη μαρμαρένια πόρτα και την ανοίγει. Το παιδί σαν κασίδης καταφέρνει να το βγάλει από την πόρτα. Παίρνει τη βασιλοπούλα.

β. Δωδεκάννησα

6. Hallgarten, 109-117, Ρόδος, «Der Neugierige King».

γ. Κυκλάδες

7. ΛΦ 1379, 1-12, Τήνος, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 561 *(Το μαγικό κεράκι /Αλαντίν)*. Ο ήρωας, γιος τσαγκάρη, ξεκινάει να βρει τις τρεις βασιλοπούλες που άρπαξε ο αετός. Πιάνει δουλειά σ' έναν Εβραίο και βρίσκεται μέσα σ' ένα τομάρι (που αρπάζει ο αετός) στο βουνό με τις διαμαντόπετρες (πβ. AT 936* *(The Golden Mountain)*. Βρίσκει μαγικό σπαθί θαμμένο, που με το χτύπημά του γίνεται σκαλοπάτι. Κατεβαίνει κάτω σ' ένα υπόγειο παλιόσπιτο και βρίσκει μαγικό σουραύλι. Παρουσιάζεται αράπης που εκτελεί κάθε του επιθυμία (πβ. AT/ATU 561). Του φέρνει φαγητά κι αθάνατο νερό, ανασταίνει ένα νεκρό που τον βοηθάει. Τον ανεβάζει στον πύργο του δράκου. Με το ξιφάκι σκοτώνει το δράκο και ελευθερώνει τις βασιλοπούλες. Στο παλάτι εκτελεί τα ζητήματα του βασιλιά με το σουραύλι: νικάει στους αγώνες με τα άλογα, φτιάχνει πύργο χωρίς πόρτα, σπάει το αυγό. Παντρεύεται τη μία από τις κόρες και γίνεται βασιλιάς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 576

Το παραμύθι αυτό φαίνεται να υπάρχει καταγραμμένο -εκτός από την Ελλάδα, όπου υπάρχουν επτά παραλλαγές- μόνον σε ορισμένες σκανδιναβικές χωρες, όπως στη Φινλανδία, Σουηδία, Λαπωνία αλλά και στη Ρωσία. Πραγματεύεται την ιστορία ενός φτωχού νέου που βρίσκει ή κλέβει ένα μαγικό σπαθί. Μ' αυτό σκοτώνει τους δράκους και τους υπόλοιπους εχθρούς του και παίρνει τη βασιλοπούλα.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 580

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 580

Ο αγαπημένος των γυναικών

AT: Beloved of Women
ATU: Beloved of Women

Περίληψη υπόθεσης

Ένας πατέρας πεθαίνοντας αφήνει στους τρεις γιους του την ευχή του: οι μεγαλύτεροι ζητούν πλούτη, ο μικρότερος ομορφιά ώστε να τον αγαπούν οι γυναίκες. Τα αδέρφια φεύγουν σε ταξίδι και διανυκτερεύουν σταδιακά σε τρία πανδοχεία. Ο μικρότερος κοιμάται με τη γυναίκα (ή την κόρη) του πανδοχέα, κι αυτή του δίνει τρία μαγικά αντικείμενα: ένα τραπεζομάντιλο που γεμίζει φαγιά, ένα κύπελλο που γεμίζει κρασί κι ένα ψαλίδι που ράβει μόνο του.

Τα αδέρφια φτάνουν σε μια πόλη, όπου όποιος μπαίνει πρέπει να ευνουχιστεί. Ο μικρότερος το αρνείται και τον κλείνουν στη φυλακή. Με τα μαγικά του αντικείμενα δίνει φαγητό και ποτό σε όλους τους φυλακισμένους. Η βασιλοπούλα θέλει να αποκτήσει τα αντικείμενα κι ο ήρωας δέχεται να της τα δώσει αν κοιμηθεί μαζί του. Γάμος.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΝΗΣΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

1. Georgeakis- Pineau, 27-31, Λέσβος, «Les trois fils du pêcheur». Τρία αδέρφια σώζουν τη ζωή ενός ψαριού, κι αυτό πραγματοποιεί τις ευχές τους: Στους δύο πρώτους δίνει πλούτη ενώ τον τρίτο θα κάνει άρχοντα, αφού πρώτα τον κάνει υπηρέτη των αδερφών του. Τα τρία αδέρφια φεύγουν σε ταξίδι και μένουν σε τρία πανδοχεία. Οι κοπέλες των πανδοχείων δίνουν στον μικρό τρία μαγικά αντικείμενα: μαντίλι που γεμίζει φαγητά, τάσι που γεμίζει κρασί και καπέλο που βγάζει κανονιές. Βλέποντάς τον να τριγυρνά άσκοπα από δω κι από κει ο βασιλιάς τον κλείνει στη φυλακή, όπου δίνει φαγητό και κρασί στους φυλακισμένους και τελικά τη γκρεμίζει. Ο βασιλιάς του δίνει την κόρη του γυναίκα.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

2. Kretshmer, *NM*, 211-215, αρ. 49, Άγιος Ανδρέας Κυνουρίας, «Das Kartenspiel mit der Prinzessin». Τρία αδέρφια χαρίζουν διαδοχικά τη ζωή σε ένα ψάρι. Τα μεγαλύτερα ζητούν χρήματα, ο μικρότερος παίρνει ομορφιά κι έτσι όλες οι γυναίκες θέλουν να τον παντρευτούν. Ακολουθώντας τ' αδέρφια του, που πηγαίνουν να συναντήσουν τη βασιλοπούλα, παίρνει από δύο κορίτσια, που τον θέλουν για άντρα, μαγικά πράγματα: μια πετσέτα που του φέρνει φαγιά κι ένα φέσι, που, όταν το φορά, γίνεται ό,τι διατάξει. Τ' αδέρφια του παίζοντας χαρτιά με τη βασιλοπούλα χάνουν και κλείνονται στη φυλακή. Χάνει κι ο ίδιος, αλλά φορώντας το φέσι χαλάει με κανονιές τη φυλακή και το παλάτι. Αναγκάζει τη βασιλοπούλα να τον πάρει άντρα της.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 590

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 590

Η άπιστη μάνα

AT: The Prince and the Armbands
ATU 590: The Faithless Mother
Delarue-Tenèze: La mère traitresse, ou, Le ruban qui rend fort
Eberhard – Boratav no 108

Παραλλαγή πρώτη. Η κακιά μάνα, το αθάνατο νερό κι ο δράκος

Μια φορά κι έναν καιρό ήτο μια χήρα γυναίκα κι είχε κι ένα αρσενικό παιδί. Ε, αυτό λοιπόν το παιδί εδούλευε, το κακόμοιρο, και την ήζιε. Τούτη, εντωμεταξύ, έχει και κανένα καύκο (αγαπητικό).

Όταν ήτο λοιπόν να φύει αυτό το παιί να πάει στο μεροκάματο, επήαινε αυτός και την ηύρισκε. Ε! Και κάναν εγιά τον κακό τος τον καιρό. Ε! Το παιί επήαινε λοιπόν και κατιτί βέβαια επήρε χαμπάρι το παιί και την εμάλωνε. Της λέει: «Αυτόν τον κερατά να μην τον ξαναώ στο σπίτι, γιατί, άμα τον ξαναώ, θα σε σφάξω».

Εκείνος λοιπόν εμάνη και της λέει: «Να κάμεις την αρρωστημένη και να του πεις πως είσαι αρρωστημένη, να πάει να σου φέρει αθάνατο νερό από τα δυο βουνά, που 'νοίουν και κλειώνουσι, να πάει, να τον μπζιάσουν τα βουνά κει, να 'ποκάμει, να φύει από τη μέση, να σε πάρω 'γώ γυναίκα μου». Ε, αυτή λοιπόν η άπονη μητέρα του... Πάει το βράδυ και το παιί, που επέστρεφε από το μεροκάματο, την ευρίσκει κοίετο εκεί, εκοιμάτο στο κρεβάτι. Λέει: «Τ' έχεις, μάνα;» Λέει: «Αρρωστημένη 'μαι, παιί μου, και μου λέει ο γιατρός πως θέλω να πάρω αθάνατο νερό, να ενώ καλά». «Ε!», λέει, «κι αμέ τώρα, κακομοίρα μάνα; Ε, να πά' να σου φέρω και να επιστρέψω θέλω μάφε!» «Ε!», λέει, «να πάεις, παιί μου, αν ημπορείς».

Εκαβαλίκεφε λοιπόν το άλογό του και πήαινε. Στη στράτα λοιπόν, απού πήαινε το παλικάρι, παντήσει μια γρα γυναίκα. Λέει: «Πού πάεις, παλικάρι μου;» Λέει: «Πάω να φέρω της μητέρας μου έμμετι νερό αθάνατο από τα δυο βουνά». Αυτά ήταν δυο βουνά κι ενοίαν κι εκλειώνασι! Ε, αν ήτο βέβαια πιον ο άνθρωπος πουλί να χύσει, να το προκάμει, να ουτήσει το μαστραπά, επρόκανε! Αμά το να μην προκάμεις, σε μπζιάναν τα βουνά και σε λιώναν! Λέει: «Στο μέρος που πάεις, παιί μου, εν θα επιστρέψεις και λυπούμαι πολύ!» «Ε,

εγώ επιστρέφω, κακομοίρα γρά, δεν επιστρέφω... Αν ηξέρεις τίποτα να με συμβουλέψεις, καλά». «Ε», λέει, «να πάεις, παιί μου, και αν είν' το άλογό σου τόσο μεταειρισμένο και πετάσει και ουτήσεις το μαστραπά...»

Ε, επήε λοιπόν αυτό... Ενοίαν λοιπόν κι εκλειώναν τα βουνά. Το άλογό του λοιπόν μεταειρισμένο επέτα! Παίζει λοιπόν, με το που 'νοίξαν τα βουνά, στο μουλάρι μια. Αυτός είχε ένα μαστραπά, τον εβούτηξε και στρέφει λοιπόν κατ' ευτεία το άλογο και δεν τον επρόκαμε το βουνό. Ε, έρκεται λοιπόν... Αυτός όμως είχε αγαπητικιά, ο νεαρός, και σαν ήρκετο λοιπόν, επίστρεφε στης αγαπητικιάς του. Αυτή η κοπέλα ήτο προνότισσα, πώς το λένε, απού προνοούσε. Έπιασε λοιπόν η κοπέλα το νερό αυτό, το αθάνατο, και το φύλαξε και του έμωσε το μαστραπά νερό από τη λατσία. Αυτός λοιπόν εκάθισε κει, του 'καμε τον καφέ η αγαπητικιά του και μετά επίστρεφε στο σπίτι. Πάει στη μάνα του, λέει: «Έρτα, μητέρα». Λέει: «Έρτες, παιί μου;» Ε, αφήνει λοιπόν το νερό και σαν το 'πιασε κείνη, είπε κατ' ευτεία: «Ε, παιί μου, ελαφρύναν τα σωθικά μου. Ελαφρύναν τα σωθικά μου, εΐνηκα καλά!» «Ε», λέει, «μαγάρι, κακομοίρα μάνα, να 'σαι καλά». Ε, το πουρνό λοιπόν λέει: «Είμαι πολύ καλά, παιί μου, τώρα».

Επεράσαν λοιπόν πάλι πέντ' έξε μέρες. Πάει λοιπόν ο κλέφτης πάλι αυτός και λέει: «Έρτε ο κερατάς;» Λέει: «Έρτε», λέει, «κι αμέ τώρα πώς θα τον κάομε;» «Να του πεις τώρα πως θέλεις το αθάνατο καρπούζι, απού 'ναι μες στο δάσος ένας δράκος και πετάσει το καρπούζι στον ουρανό κι έρκεται πάλι στον πάτο και το ένα του χέρι φτάνει στον ουρανό και το άλλο είναι στη γη. Ατού άμα πάει, δεν θα γλιτώσει!»

Επεράσαν λοιπόν πέντ' έξε μέρες, κάνει λοιπόν αυτή πάλι την αρρωστημένη. «Επέρασέ μου, παιί μου, και τώρα πάλι μ' ήμπζιασε κι ήρτε πάλι ο γιατρός και μου λέει πως θέλω τώρα το αθάνατο καρπούζι να πάρω, να φάω, να ενώ καλά». «Ω, κακομοίρα μάνα, να πάω λοιπόν πάλι να δω!»

Ε, καβαλικεύει αυτός λοιπόν πάλι το άλογό του, πάει. Στη στράτα που πήαινε, παντήσει πάλι μια γρα. Λέει: «Πού πάεις, παιί μου;» Λέει: «Πάω να φέρω το αθάνατο καρπούζι της μάνας μου, απού 'ναι 'ρωστημένη κι είπε της ο γιατρός πως πρέπει να το φάει, για να ενεί καλά». «Ε», λέει, «εκειά που πάεις, παιί μου, εν θα στρέψεις!» «Ε!», λέει, «ό,τι ξέρεις, καημένη γρα, συμβούλεφέ με». Λέει: «Να πάεις κι αυτός είναι ένας αόμματος, ο δράκος, και δεν έχει ούτε μάδια. Μόνο είναι μες στο δάσος κι έχει μια καρπούζα και την πετάσει στον ουρανό κι έρκεται πάλι στα χέρια του. Αυτός φωνάζει ούλη την ημέρα: «Πάνω καρπούζι, κάτω καρπούζι!» Περισσότερα δεν είπε η γρα.

Ε, όταν επήε αυτός κι ήθελε λοιπόν δυο μίλια ακόμα να πλησιάσει στο μέρος, 'κούει το παλικάρι: «Πάνω καρπούζι, κάτω καρπούζι!» Λέει: «Εδώ 'ναι ο δράκος!» Ε, πάει λοιπόν αυτός, επλησίασε σιμά. Την ώρα που πέταξε την καρπούζα κι ήρκετο κάτω, πετάσεται, σαν το πουλί, το άλογο και το παλικάρι πιάνει την καρπούζα και στρέφει.

Όταν επίστρεφε λοιπόν το άλογο ύστερα, καταλαβαίνει ο δράκος πως δεν

ήρτε η καρπούζα κάτω, κλείνει και τις δυο του χέρες. Ήταν αδειανές! Και τότε γαζώνει το άλογο από την ορά. Το άλογο όμως εμίλα και λέει: «Κόψε, σκύλε, την ορά!» Τραβά λοιπόν αυτός, το παιί, το σπαθί του και κόβγει την ορά του μουλαριού. Ε, εξεγλίτωσε λοιπόν το μουλάρι κι ήφυε.

Στο δρόμο λοιπόν απού πήαινε έπειτα, ήκλαιε λοιπόν το άλογο κι ήλεε: «Όλα τ'αλόγατα 'χουν ορά κι εγώ 'μαι κουσσοράης!» Λέει: «Μη χολιάς, αλογατάκι μου, κι εγώ θα σου την κάνω μαλαματένια!» Ε, πάει λοιπόν. Ντήσσει λοιπόν πάλι το παιί από της αγαπητικιάς του. Λέει: «Ήρτες;» Λέει: «Ήρτα», λέει, «ήφερά την». Πιάνει λοιπόν η κοπέλα την καρπούζα και τη φυλάει και του βάλλει μες στον τουρβά άλλη καρπούζα.

Πάει λοιπόν στης μητέρας του. Λέει: «Έρτες, παιί μου;» Λέει: «Ήρτα, μάνα». Λέει: «Ήφερες την καρπούζα;» Λέει: «Ήφερά την». Κόβγει την λοιπόν, τρώει την. «Ενεσάναν τα σωθικά μου, εΐνηκα καλά!» «Ε!», λέει, «μαγάρι, κακομοίρα μάνα, κι εγώ έρημος στον κόσμο εγιάμ απού εν έχω μηέ άλλη μάνα μηέ αφέντη!»

Σαν επήε το παιί το πουρνό στο μεροκάματο, πάει ο μάγκας πάλι. Λέει: «Ήρτε ο κερατάς;» Λέει: «Ήρτε», λέει, «κι αμέ τώρα πώς θα τον καταστρέφομε;» Λέει: «Ξέρεις τι θα κάμομε; Να του πεις: αύριο είναι Σάτο. Έλα, παιί μου, να σε λούσω, απού γύριζες τόσον καιρό τα λαγκάδια. Να το λούσεις, να του ρίξεις τα σαπούνια μες στα μάδια του, να 'ρτω με τη μαχαίρα, να το σφάξω».

Ε, όπως την εσυμβούλεφε, το 'καμε αυτό. Ήτο χωσμένος αυτός, του 'ριξε λοιπόν τα σαπούνια, που τον ήλουνε, μες στα μάδια και πάει αυτός με τη μαχαίρα και τον κόβει και τον βάλλει μες στη ζιμπίλα κι απόει τον φορτώνει στο άλογο και το άλογο βέβαια το ζώξασι, έφυε.

Πού να πάει το άλογο, πού να μην πάει;... Πάει στης αγαπητικιάς, απού 'το μαθημένο να πηγαίνει εκεί. Ε, μόλις το 'δε λοιπόν η αγαπητικιά, το γνώρισε, το 'φερε μέσα, ξανοίει (κοιτάζει) μες στη ζιμπίλα. Το παιί είναι σφαμένο μέσα. Μπζιάνει λοιπόν, το ταιριάζει το σώμα του και χύνει απάνω το αθάνατο νερό και του κόβει την αθάνατη καρπούζα , απού 'χε χωσμένη και του ήδωκε την άλλη να πάρει στη μάνα του, και τη βάζει στο στόμα του παλικαριού και το παιί 'νεστήθηκε. «Ε, που γλυκά κοιμόμουνα και με ξυπνήσετε!...» Λέει: «Εκοιμάσου γιά σφαμένος ήσουν;» Λέει: «Το γνωρίζω. Μόνο τώρα», λέει, «περίμενε δυο λεφτά».

Καβαλικεύει το άλογό του και στρέφει και πάει στο σπίτι και τους ευρίσκει και κοιμούντο κι οι δυο: ο μάγκας κι η μάνα του. Λέει: «Εγιά 'στε κι οι δυο!» Βγάζει λοιπόν το σπαθί του και τους σφάζει και τους δυο. Κι απόει στρέφει και πάει στης αγαπητικιάς και παντρεύτηκαν και τρώαν και πίναν κι εφοφούσαν κι από την πείνα.

Märchen der europaischen Völker (von Prinzen, Trollen und Herrn Fro), Jahresgabe 1965, Ashendorff, Münster Westf., Germany, σ. 67-72. Το παραμύθι αυτό μαγνητοφώνη-

σε η Marianne Klaar στην Κάσο, στις 15. 12. 1964. Αφηγητής ο σαρανταπεντάχρονος Δημήτριος Φιλιππής, από την Καθίστρα Αγίας Μαρίνας.

Παραλλαγή δεύτερη. Το ορφανό καρπούζι

Μια φορά και έναν καιρό, μπήκαν Γερμανοί σε ένα χωριό. Όλοι έφυγαν από το χωριό, μονάχα έμεινε ένα παιδί με την αδερφή του και είχαν και ένα άλογο. Το άλογο αυτό, ό,τι το έλεγαν, έκανε. Ένα πρωί σηκώθηκαν και λένε στο άλογο: «Θα φύγομε και θα πηγαίνεις εκεί που θα σου λέμε εμείς. Τι λες;» «Θα αποφασίσομε ναι, να φύγομε» απάντησε το άλογο.

Μπαίνουν καβάλα και οι δυο και προχωρούν. Πήγαν μακριά, πολύ μακριά, έφτασαν σε άγνωστο τόπο, μέσα σε ένα λόγκο. Εκεί βρίσκουν ένα σπιτάκι. «Εδώ θα καθίσομε», λένε. Μια γριούλα τους λέγει: «Παιδιά μου, μην κάθεστε». «Γιατί, γιαγιά;» απαντούν τα παιδιά. «Γιατί αυτού κάθονται δράκοι και θα σας φάν'». «Πού είναι οι δράκοι τώρα, γιαγιά;» «Είναι πέρα μακριά σε ένα χωριό, να βρουν τίποτα να φάν' το βράδυ».

Εκεί που τα λέγανε αυτά, ξεκουμπάει ένας δράκος στην πόρτα, έρχονταν ζαλκωμένος κρέατα. Κοιτάει επάνω στο τζάκι, βλέπει άλλους δυο που καθόνταν. «Α, α! Άλλος φρέσκος μεζές ετούτος», είπε και όρμησε να τους φάει. Τότε του δίνει μια με το σπαθί του το παιδί και τον εσκότωσε. Μπήκαν και οι άλλοι μέσα και τους εσκότωσε όλους με το σπαθί του και τους πήρε και τους πέταξε όλους σε ένα λαγκάδι. Ήταν σαράντα δράκοι και όλους τους εσκότωσε, σε έναν μόνο δεν είχε βγει η ψυχή του ακόμη. Πήγε η κοπέλα και τον εσίμωσε, τον έβαλε επάνω στο νταβάνι και τον περιποιόνταν ως ότου γίνει καλά.

Ο αδερφός της κάθε πρωί πήγαινε στο κυνήγι. Ένα πρωί σηκώθηκε η αδερφή του και του λέγει: «Αδερφούλη μου, σήμερα δεν θα πας πουθενά». «Γιατί;» απαντά εκείνος. «Γιατί δεν μπορώ». «Τι θέλεις να γίνεις καλά;» «Θέλω το αθάνατο νερό». Ήθελε να τον ξεκάνει τον αδερφό της, γιατί ο δράκος είχε γίνει καλά και ήθελε να τον πάρει άντρα της.

Το αθάνατο νερό ήταν μέσα σε δυο βουνά που άνοιγαν και έκλειναν. Όποιον έκλειναν μέσα, χανόταν. Λέει στο άλογο το παιδί: «Θα πάμε, αλογάκι μου;» «Θα πάμε», απάντησε εκείνο. Μπαίνει καβάλα στο άλογο και ξεκινούν. Στο δρόμο που πήγαιναν βρίσκουν ένα λαγκάδι πολύ βαθύ. Εκεί ήταν ένας βασιλιάς. «Για πού πηγαίνεις, καλόπαιδο;» «Πηγαίνω για το αθάνατο νερό. Τι λες, θα μπορέσω να το βρω;» «Αχ, παιδάκι μου, εκεί που είναι το αθάνατο νερό, δεν μπορεί κανένας να το πάρει». «Εγώ θα πάω και θα το φέρω». «Εάν το πάρεις το νερό, θα σε κάνω παιδί μου, θα σε στεφανώσω με την κόρη μου».

Και επήγε εκεί που ήταν το νερό και λέει στο άλογο: «Θα τρέξεις όσο μπορείς, για να μην μας κλείσουν μέσα τα βουνά, γιατί θα χαθούμε». Έβγαλε το

χρυσό το τάσι και, όταν έκλεισαν τα βουνά και άρχισαν να ανοίγουν πάλι, γρήγορα πήγαν και πήραν το νερό και έφυγαν.

Το πήγε στην αδερφούλα του, το ήπιε και έγινε καλά. Το άλλο πρωί του λέει ότι δεν είναι πάλι καλά και ότι θέλει το ορφανό καρπούζι. Εκεί που ήταν το ορφανό καρπούζι, ήταν σαράντα δράκοι και, όποιος πήγαινε να το πάρει, τον έτρωγαν. Μπαίνει καβάλα στο άλογο και πήγε και το πήρε, χωρίς να τον καταλάβουν οι δράκοι. Όταν όμως γύριζε, παρουσιάστηκαν οι δράκοι μπροστά του. Τότε έβγαλε το σπαθί του και τους σκότωσε όλους. Πήγε ύστερα το ορφανό καρπούζι στην αδερφή του και το έφαγε. Ύστερα η αδεφούλα του του λέει: «Αχ, αδερφούλη μου, έλα να σε ψειρίσω λίγο». Κι εκεί που τον ψείριζε, του έβγαλε τρεις χρυσές τρίχες που είχε στο κεφάλι του, που του έδιναν δύναμη. Μόλις τις έβγαλε, δεν είχε καθόλου δύναμη. Φώναξε ύστερα το δράκο, κατέβηκε από το νταβάνι και εστράβωσαν το παλικάρι μ' ένα βελόνι και τον πέταξε σ' ένα σοκάκι και πήρε το δράκο άντρα.

ΛΦ 590, 10-12. Παραλλαγή που συνέλεξε ο Ε. Κατσιγιαννόπουλος, το 1958 στο Πουρνάρι Δομοκού Φθιώτιδας. Αφηγητής ένας σαραντάχρονος άνδρας.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Ο ήρωας και η φυγή από την πατρική εστία

α: Ο ήρωας· α1: ζει με τη μητέρα του· α2: ζει με την αδερφή του· α3: ζει με τους γονείς του· α4: είναι ο μικρότερος γιος μιας οικογένειας με πολλούς γιους και μια μικρή κόρη, τη στρίγκλα (πβ. AT/ATU 315 A)· α5: άλλο.

β: Ο ήρωας φεύγει από την πατρίδα του· β1: μαζί με τη μητέρα του· β2: μαζί με την αδερφή του· β3: για να γλιτώσει από τη στρίγκλα αδερφή, που έχει φάει όλα τα ζώα της οικογένειας (πβ. AT/ATU 315 A)· β4: επειδή ο πατέρας του θέλει να τον εξοντώσει· β5: για άλλο λόγο.

γ: Ο νέος είναι πολύ δυνατός· γ1: η δύναμή του βρίσκεται· γ2: σε μια (τρεις) τρίχα (ες) του κεφαλιού του γ3: στη ζώνη του· γ4: σε άλλο αντικείμενο· γ5: άλλο.

δ: Ο ήρωας αποκτά στην πορεία πιστά ζώα, που τον προστατεύουν ή τον βοηθούν· δ1: σκυλιά· δ2: λιοντάρια· δ3: ελάφια· δ4: ένα άλογο· δ5: άλλα.

II. Στο παλάτι των δράκων- η προδοσία της μητέρας

α: Το παλικάρι· α1: και η μητέρα του· α2: κι η αδερφή του· α3: φτάνουν σε ένα πύργο (σπίτι, σπηλιά)· α4: που ανήκει σε ένα δράκο (αράπη)· α5: σε σαράντα δράκους· α6: άλλο.

β: Ο ήρωας τους σκοτώνει όλους· β1: εκτός από έναν· β2: που κρύβεται· β3: και που είναι κουτσός.

γ: Γιος και μάνα (αδερφή) αποφασίζουν να μείνουν στο σπίτι των δράκων· γ1: κατά την απουσία του ήρωα· γ2: η μητέρα του· γ3: η αδερφή του· γ4: τα φτιάχνει με το δράκο· γ5: ο δράκος και η μάνα (η αδερφή) αποφασίζουν να εξοντώσουν τον ήρωα· γ6: άλλο.

δ: Η μητέρα (αδερφή)· δ1: προσποιούμενη την άρρωστη, και τάχα για να γιατρευτεί· δ2: ζητά από τον ήρωα να της φέρει· δ3: το αθάνατο νερό· δ4: μέσα απο τα βουνά που ανοιγοκλείνουν· δ5: το γάλα της λιονταρίνας· δ6: το γάλα της ελαφίνας (άλλου άγριου ζώου)· δ7: το αθάνατο καρπούζι· δ8: το (χρυσό) μήλο· δ9: άλλον καρπό· δ10: που βρίσκεται στον κήπο του δράκου (της δράκισσας)· δ11: που το φυλάνε λιοντάρια· δ12: άλλο.

ε: Τον ήρωα βοηθά· ε1: μια μάγισσα· ε2: η μοίρα του· ε3: άλλο πρόσωπο· ε4: που τον συμβουλεύει πώς να βρει και να πάρει ό,τι του ζήτησαν· ε5: αρραβωνιάζεται την κοπέλα που τον βοηθά· ε6: γίνεται γαμπρός της.

στ: Ο ήρωας βρίσκει το αθάνατο νερό, το γάλα της ελαφίνας κτλ. και το παίρνει· στ1: το άλογό του προφταίνει να περάσει μέσα από τα βουνά που ανοιγοκλείνουν· στ2: αλλά κόβεται η ουρά του· στ3: η ελαφίνα (λιονταρίνα) δίνει στον ήρωα τρίχες, για να τις κάψει και να την καλέσει όταν τη χρειαστεί· στ4: ο ήρωας παίρνει μαζί του τα ελαφάκια (λιονταράκια κτλ.)· στ5: όταν τον κυνηγά η ελαφίνα, της ρίχνει τα μικρά της για να την καθυστερήσει· στ6: κρατά μόνο ένα ελαφάκι (λιονταράκι, κτλ.)· στ7: ο ήρωας παίρνει τον καρπό από το (τους) δράκο (ους)· στ8: όταν αυτοί κοιμούνται με τα μάτια ανοιχτά· στ9: παίρνει από τους καρπούς τον μοναδικό που δεν φωνάζει· στ10: πριν γυρίσει στο σπίτι του συναντά τη μάγισσα, που αλλάζει το αθάνατο νερό (το γάλα κτλ.) με άλλο κανονικό.

ζ: Μην έχοντας καταφέρει να εξοντώσουν τον ήρωα· ζ1: η μητέρα (αδερφή) τον ρωτά και μαθαίνει πού βρίσκεται η δύναμή του· ζ2: η μητέρα τού βάζει στοίχημα: όποιος χάσει στα χαρτιά, να τον δέσουν (άλλο στοίχημα)· ζ3: του κόβουν την τρίχα του κεφαλιού, όπου βρίσκεται η δύναμή του, ή του παίρνουν το μαγικό αντικείμενο· ζ4: και τον σκοτώνουν· ζ5: τον κομματιάζουν· ζ6: του βγάζουν τα μάτια· ζ7: και τον διώχνουν· ζ8: φορτώνουν τα κομμάτια του στο άλογό του· ζ9: τον ρίχνουν σε ένα πηγάδι· ζ10: άλλο.

η: Μην έχοντας καταφέρει να εξοντώσουν τον ήρωα· η1: τον στέλνουν στην στρίγκλα αδερφή του, πιστεύοντας ότι αυτή θα τον φάει (η συνέχεια όπως στο AT/ATU 315 A)· η2: αφού σκοτώσει τη στρίγκλα, ο ήρωας επιστρέφει στη μητέρα του· η3: άλλο.

III. Η ευτυχής κατάληξη και η τιμωρία της άπιστης

α: Το άλογο μεταφέρει τον ήρωα στο σπίτι της μάγισσας· α1: η μάγισσα ανασταίνει τον ήρωα· α2: συγκεντρώνοντας και ενώνοντας τα κομμάτια του σώματός του· α3: ραντίζοντάς τα με το αθάνατο νερό (τον αθάνατο καρπό).

β: Περαστικοί βρίσκουν τον τυφλό ήρωα μέσα στο πηγάδι· β1: τον οδηγούν στο παλάτι του βασιλιά· β2: τα ζώα του ήρωα τον σώζουν· β3: ο ήρωας ξαναβρίσκει το φως του· β4: μαθαίνοντας για ένα μαγικό βοτάνι που μπορεί να τον θεραπεύσει· β5: μαθαίνοντας για το θαυματουργό νερό· β6: παίρνοντάς πίσω τα μάτια του από τη μητέρα του (αδερφή του)· β7: η βασιλοπούλα (μάγισσα κτλ.) είναι αυτή που τον θεραπεύει· β8: άλλο.

γ: Ο ήρωας· γ1: σκοτώνει το δράκο και τη μητέρα του (την αδερφή του)· γ2: σκοτώνει μόνο το δράκο· γ3: παντρεύεται (τη μάγισσα, τη βασιλοπούλα, κλπ)· γ4: άλλο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 2753, 161-165, Ζαγόρια, άτιτλο. *I:* α, α1, α5 (η μάνα του θέλει να το εξοντώσει). *II:* δ, δ2, δ6, ε, ε1 (του δίνει μυρωδικά, να τα ρίξει στη λίμνη, να πιει η ελαφίνα και να του δώσει γάλα σε αντάλλαγμα), στ, δ, δ2, δ12 (κρέας από το γουρούνι που το φυλάνε δεκαοκτώ γουρούνες), στ, δ, δ2, δ8, δ9, στ7, στ8, ζ, ζ10 (η μάνα στέλνει τον ήρωα στο υπόγειο για ξύλα και τον κομματιάζει ο κακός που είναι εκεί). *III:* γ6 (η γιαγιά μαζεύει τα κομμάτια του ήρωα και τα βάζει στο δέντρο. Τον ανασταίνουν τα πουλιά), γ1 (τη μάνα).
2. ΛΑ 1262 (ΣΜ 92), 13-16, Επαρχία Κονίτσης, άτιτλο. *I:* α, α1, α5 (γίνεται δούλος του βασιλιά, αλλά επειδή είναι πιο αντρειωμένος από το βασιλόπουλο τον διώχνουν), β, β1, γ, γ1, γ2. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ2, δ8 (της βασιλοπούλας, που τη φυλάει ένα θηρίο), στ7 (σκοτώνοντας το θηρίο λευτερώνει και τη βασιλοπούλα), ζ, ζ1, ζ3, ζ6, ζ9. *III:* β, β3, γ3. Το τέλος ασαφές.
3. ΛΑ 315, 7, Θεσπρωτία, «Ο γιος κι η χήρα η μάνα του με το δράκο». *I:*

α, α1, γ, γ1, γ5 (στο ψηλότερο δάχτυλό του), δ, δ4 (φτερωτό άλογο). *II:* α, α1, α3, α4, β (με το σπαθί του πατέρα του), β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ8, δ10 (της λάμιας), ε, ε3 (μια λάμια, που τη φοβέρισε), στ7, στ10, δ, δ1, δ2, δ6 (της γίδας της λάμιας), στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ1, στ10, ζ, ζ1, ζ3 (του δαγκώνει το δάχτυλο), ζ4, ζ5. *III:* α1 (η λάμια), α2, α3, γ, γ1.

4. ΛΦ 237, 13-22, Ελληνικό Δωδώνης, «Ο δυνατός αδελφός». *I:* α, α1, α2, γ, β, β2, β5 (τον διώχνει ο βασιλιάς από τη χώρα), δ, δ4. *II:* α, α2, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, δ, δ2, δ12 (έναν αράπη, για να κάνουν παρέα – ο ήρωας γίνεται φίλος μαζί του), δ, δ2, δ12 (μια κοπέλα, για να της κάνει παρέα), δ4, ε, ε3 (ο αράπης), ε4, στ, στ1, στ2, δ, δ2, δ12 (την υπηρέτρια του δράκου), στ. *III:* γ, γ1, γ3 (παντρεύεται την κοπέλα που έσωσε από τις συμπληγάδες).

5. ΛΦ 395, 7-10, Άγναντα Άρτας, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 8. Η συνέχεια όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4 (και δυο αδερφές ακόμα), β, β2, β3, γ, γ1, γ4 (σε ένα μαχαίρι, που του χαρίζει ένας γέρος), δ, δ2. *II:* α, α2, α3 (στις σαράντα βρύσες των σαράντα δράκων), β, β1, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ5, ε, ε3 (ο γέρος), στ, στ4, δ, δ1, δ2, δ3, στ, ζ, ζ1, ζ3, ζ6, ζ7. *III:* Τον βρίσκει ο βασιλιάς, β, β3, β7, α3. Η συν. όπως AT/ATU 315 A. Γάμος με τη βασιλοπούλα.

6. Hahn 1, 176-180, αρ. 24, Νεγάδες Ζαγορίου, «Yanni und die Draken» (Pio 36-40, «Ο Γιάννης και οι δράκοι»). *I:* α, α2, β, β2, β5 (όταν πεθαίνουν οι γονείς τους), γ, γ1, γ5 (στα δάχτυλά του – αν του τα δέσουν τη χάνει), δ, δ1, δ5 (τα οποία ανταλλάσσει με τα πρόβατά του). *II:* α, α2, α3, α5, α6 (οι δράκοι κρύβονται από το φόβο τους), γ, γ1, γ3, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ9 (κεράσια, κυδώνια, αχλάδια), δ10, ε, ε4 (τα σκυλιά του, που κατασπαράζουν τους δράκους), στ7 (κι ελευθερώνει τη βασιλοπούλα που κρατούσαν φυλακισμένη οι δράκοι), ζ, ζ1, ζ3 (του δένουν τα δάχτυλα), ζ6, ζ9. *III:* β, β1, β3, β6 (του τα φέρνουν τα σκυλιά του), γ, γ1, γ3.

7. Hahn 1, 215-218, αρ. 32, Ζαγόρι, «Der Sohn des Schulterblattes». *I:* α, α5 (μαγική γέννηση του ήρωα: μια χήρα βρίσκει στο δάσος ένα κόκαλο, το δένει στη μέση της και μένει έγκυος. Γεννά ένα γιο), β, β1, β5 (για να βρουν το μέρος όπου βρέθηκε το κόκαλο), γ, γ1, γ2. *II:* α, α1, α6 (φτάνουν στο μέρος όπου βρέθηκε το κόκαλο. Ο ήρωας σηκώνει μια ασήκωτη πλάκα και μια σκάλα τους οδηγεί στην πολιτεία των δράκων), γ (στην πολιτεία), γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ6 (το γάλα του αγριοκάτσικου και το τυρί του λαγού), στ, δ, δ1, δ2, δ3, ε, ε3 (μια λάμια, που, για να μην τη σκοτώσει, του υπόσχεται να τον παντρέψει με την κόρη της), ε4, στ, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4 (και του κόβουν το κεφάλι). *III:* α1, α3, γ, γ1.

8. Hahn 2, Anmerkungen στο παραμύθι αρ. 32 του 1ου τόμου, Ζαγόρι,

άτιτλο. *I:* α, α3, α2, α5 (ο πατέρας του σκοτώνει όλους τους αδερφούς του, γιατί δεν θέλει αρσενικά παιδιά), β, β2, β4, γ, γ1, γ5 (στα δυο του δάχτυλα), δ, δ4. *II:* α, α2, α3, α6 (σε δώδεκα αράπηδες), β, β1, β2, γ1, γ3, γ4 (με τον αράπη), γ5, δ, δ1, δ2, δ3 (που το κρατάει η λάμια), στ (του το δίνει η λάμια, επειδή την αποκάλεσε θεία), στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1.

9. Hahn 2, Anmerkungen στο παραμύθι αρ. 65 του 2ου τόμου, παραλλαγή 2η, Βίτσα, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A: *I:* α, α3 (ένα γιο και δυο κόρες, η μία από τις οποίες είναι ανθρωποφάγος). *II:* β, β2, β3. *III:* α, α1, α3, α5. Η συν. όπως AT 590: *I:* α, α4, β, β2, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ4. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ9 (ένα πεπόνι), δ10 (των ξωθιών), δ12 (που το φυλάει κι ένας αράπης), ε, ε3 (οι ξωθιές), ε4, στ7 (αφού νικά τον αράπη στο πάλεμα, δίνει ένα πεπόνι στις ξωθιές κι ένα στην αδερφή του), δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A: *IV:* α, γ, γ2, γ4 (του τις δίνουν οι ξωθιές). *IV:* α, α1, α4, α6, β3, γ1, δ, δ1, δ5, δ6, δ11 (καίει τις τρίχες κι έρχεται μια λάμια), δ9, στ3 (ο ήρωας μένει πια μόνος του).

10. Höeg, 15-22, αρ. 2 (Höeg 2002, 21-30), Σαρακατσάνοι, «Le fils né des larmes». *I:* α5 (η μάνα χάνει τον άντρα της και τον πρώτο γιο της από το ανθρωποφάγο στοιχειό. Πίνοντας τα δάκρυά της γεννά ένα δεύτερο γιο, τον Γιάννη-Δάκρυ), γ, β, β1. *II:* α, α1, α3, α5, γ (κι η μάνα συμφωνεί με τους σαράντα δράκους να εξοντώσουν το γιο της), δ, δ1, δ2, δ8 (το μήλο, που κρατά η χανούμισσα), ε, ε3 (η χανούμισσα, που θαυμάζει την αντρειοσύνη του), ε6, στ, στ10 (η χανούμισσα), δ, δ1, δ2, δ12 (το γουρουνάκι των άγριων γουρουνιών), στ, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ10, ζ, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1, γ3 (τν κόρη της χανούμισσας).

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

11. ΛΑ 2746, 282-291, Ροδιά Τιρνάβου, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 10. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β (μαζί με τη γυναίκα του), β3, γ, γ1, γ4 [σε μια φούντα που του δίνει ένας γέρος (ο Χριστός), επειδή ο ήρωας μοιράστηκε μαζί του το ψωμί του], δ, δ3, δ4. *II:* α (κι η γυναίκα του), α3, α5, β, β1, β3, γ (με τη γυναίκα του), γ1, γ4 (η γυναίκα του), γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε1, ε4, στ (με τα περιστέρια που του έδωσε η μάγισσα), στ10, δ, δ1, δ2, δ7, δ11, στ7 (όταν το λιοντάρι κοιμάται), στ10, δ, δ1, δ2, δ6, στ (νικά την ελαφίνα στο πάλεμα), στ4, η2 (στη γυναίκα του), ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, (τη γυναίκα του), γ1, γ3.

12. ΛΑ 2751, 42-43, Λάρισα, «Η μητριά βασίλισσα, το βασιλόπουλο και το αλογατάκι». *I:* α, α5 (ζει με το βασιλιά πατέρα του και τη μητριά του. Τον επιβουλεύεται η μητριά και προσπαθεί να τον σκοτώσει), δ, δ4. *II:* δ (η μητριά), δ2, δ3, δ10, ε, ε3 (μια νεράιδα και το καρδιογνώστικο αλογάκι του), ε4, στ (του το φέρνουν οι δράκοι), στ10, ζ, ζ2, ζ4 (και του κόβει το κεφάλι). *III:* α1, α2, α3, γ3 (ο βασιλιάς μαθαίνει την αλήθεια και αλογοσέρνει τη μητριά), γ3 (τη νεράιδα).
13. ΛΦ 86, 1-7, Βολκάνο Τρικάλων, «Το τυφλό βασιλόπουλο». *I:* β, β1, β4, γ, γ1, γ2, δ, δ4. *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ6, δ11, ε, ε2, ε4, στ, στ8, δ, δ1, δ2, δ8, δ4, στ, στ1, στ5 (παίρνει μαζί του και τη βασιλοπούλα που κράταγε ο δράκος, αλλά στο δρόμο την αφήνει κι αυτή τον καταριέται: «τυφλός να πέσεις στα χέρια μου»), ζ, ζ2 (στοίχημα: όποιος χάσει στα χαρτιά να τον δέσει ο άλλος), ζ3, ζ6, ζ7 (τον αφήνουν στο δάσος). *III:* β, β1, β3, β7 (με τις παπαρούνες) , γ, γ4 (σκοτώνει μόνο τη μητέρα του), γ3.
14. ΛΦ 143, 9-11, Γαύροβο Καλαμπάκας, «Το αθάνατο νερό». *I:* α, α1, α2, δ, δ4. *II:* α, α1, α2, α3, α5, β, β1, β2, γ, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε3 (ο Χριστός), ε4, στ, στ10 (ο Χριστός), δ, δ1, δ2, δ9 (τα πορτοκάλια των μαγισσών), στ7, στ10, ζ, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α (του Χριστού), α1 (ο Χριστός), α2, α3, γ, γ1 (και την αδερφή του). Συγχωρείται από τον Χριστό.
15. ΛΦ 143, 11-13, Γαύροβο Καλαμπάκας «Η κακή αδερφή». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 11. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4 (η στρίγκλα είναι ανιψιά του), β, β2, β3, γ, γ1, γ4 (στο μαντολίνο), δ, δ2, δ5 (αλεπουδάκι και λυκάκι). *II:* α, α2, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, ζ1, ζ3, ζ6, ζ7. *III:* β3, β6, γ, γ1.
16. ΛΦ 371, 8-11, Πήλιο, «Ο Τζελβέ-Γιαννάκης». Η αρχή όπως AT 315 A, βλ. παρ. αρ. 12. Η συν. όπως AT 590. *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, β3, γ, γ2, γ4, γ4, δ, δ1, δ2, δ3, ε, ε3 (τρία κορίτσια), ε4, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ7, στ7, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3. *II:* η, η1. *III:* γ, γ1, γ3 (το ένα από τα τρία κορίτσια).
17. ΛΦ 493, 10-15, Παλαμάς Καρδίτσας, «Γιάννης ο αντρειωμένος». Ενωμένο με AT/ATU 304. Μόνο για την εισαγωγή: η αδερφή του ήρωα κάνει παιδί με το δράκο. Η συν. όπως AT/ATU 304, βλ. παρ. αρ. 14.
18. ΛΦ 636, 1-4, Χάλκη Λάρισας, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, γ, γ3 (που τη βρίσκει στη φωλιά ενός αετού), δ, δ2. *II:* α, α1, α3 (σπηλιά), α5, β, β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ8, δ9, στ7, δ, δ1, δ2, δ6 (της αγριοφοράδας), στ, δ, δ1, δ2, δ5, στ, στ4, ζ, ζ1, ζ3, ζ6, ζ7. *III:* γ4 (η βασιλοπούλα τον ακούει να τραγουδά και ζητά να τον φέρουν στο παλάτι), β3 (τον γιατρεύει το λιονταράκι με αθάνατο νερό), γ, γ1, γ3.

19. ΛΦ 755, 1-7, «Ο αντρειωμένος νέος και η κακή αδελφή του». *I:* α, α3, α2, β, β2, β5 (γιατί οι γονείς τους θέλουν να τους πουλήσουν σε έναν Εβραίο, για να τους σφάξει), γ, γ1, γ2, δ, δ2. *II:* α, α2, α3, α4, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, ε, ε1, ε4, στ (και λύνει τα δυο δεμένα λιονταράκια, που έκτοτε τον ακολουθούν παντού), στ10, δ, δ1, δ2, δ9 (πορτοκάλι), δ10, στ7 (τα λιοντάρια σκοτώνουν τους δράκους κι ο ήρωας ελευθερώνει τη βασιλοπούλα που κρατούσαν φυλακισμένοι οι δράκοι-την παντρεύεται), ζ, ζ1, ζ3, ζ6, ζ9. *III:* β, β1, β3, β5, γ, γ4 (σκοτώνει την αδερφή του).

20. ΛΦ 1630, 4-8, Καρδίτσα, «Η ζωστήρα». *I:* α, α1, β, β1, β5 (γιατί σκοτώνει κατά λάθος κάποιον άνθρωπο) γ, γ1, γ3 (που του έχει αφήσει κληρονομιά ο πατέρας του). *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, ζ1, ζ3, ζ6, ζ9. *III:* β, β1, β3, β4, γ, γ3.

21. ΣΠ 72, 1-11, Πορταριά Πηλίου, «Τ' αθάνατο καρπούζι». *I:* α, α1, γ, γ1, γ4 (στο χαϊμαλί που του χάρισε ένας γέρος, που ο ήρωας του έδωσε ψωμί). *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε3 (τρεις βασιλοπούλες), ε4, στ, στ1, στ2, στ10, δ, δ1, δ2, δ7, δ10, στ7 (βουλώνει τις καμπάνες του κήπου, που αν χτυπούσαν θα ξύπναγαν οι δράκοι), στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1, γ3 (τη μικρότερη βασιλοπούλα).

22. ΣΠ 101, 12-17, Πήλιο, άτιτλο. *I:* α, α1. *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ12 (άνθη του περιβολιού), δ3, ε, ε3 (μια γριά του δίνει ψεύτικα άνθη και κανονικό νερό), στ10, ζ, ζ4, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1.

ΘΡΑΚΗ

23. ΛΑ 1490 Α', 73 (ΑΤ 590, 14), Σουφλί, «Τα δύο παιδιά του βασιλιά». Παραλλαγμένο. *I:* α, α5 (ζει με τον πατέρα του, την αδερφή του και τη μητριά του, που έχει δικά της παιδιά), β, β2, β6 (η μητριά πείθει τον πατέρα τους να τα εγκαταλείψει στο βουνό), δ, δ2, δ3 (αλεπουδάκι, τίγρη, λαγό). *II:* α, α2, α3, α4, γ3, γ4, γ6 (ο αράπης τρώει τον ήρωα). *III:* β2 (τον ανασταίνουν με αθάνατο νερό), α3, γ3 (μια όμορφη δρακοπούλα), γ4, γ5, γ6 (σκοτώνει και τη μητριά).

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

24. ΛΑ 2763, 157-176 και 327-329, Σιτοχώρι Σερρών, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ/ΑΤU 531 και ΑΤ/ΑΤU 566. Η αρχή όπως ΑΤ/ΑΤU 531, βλ. παρ. αρ.

26. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* β, β1, γ, γ1, γ2. *II:* α, α1, α3, α4 (αράπη), γ, γ1, γ2, γ4, γ5, ζ1, ζ3, ζ6, ζ7 (περιπλανιέται τυφλός τρία χρόνια. Κάποτε ακούει τα περιστέρια να λένε πως θα βρει το φως του αν πλύνει τα μάτια του με το νερό κάποιας βρύσης. Γιατρεύεται). *III:* γ, γ1. Η συνέχεια όπως AT/ATU 566, βλ. παρ. αρ. 10.

25. ΛΑ 590, 16, Επαρχία Κοζάνης, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 19. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3. *II:* α, α1, α3, α5 (οι οποίοι κρατούν φυλακισμένο έναν άντρα), γ, γ1, γ2 (λευτερώνει τον άντρα), γ6 (η μάνα θέλει να σκοτώσει το γιο της) δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε1, ε4, στ, στ1, στ10, δ, δ1, δ2, δ7, δ10, στ7 (κοιμίζει τους δράκους με τη βέργα που του έδωσε η μάγισσα και λευτερώνει τη φυλακισμένη βασιλοπούλα), στ10, δ, δ1, δ2, δ8, δ10, στ7, η, η1.

26. ΛΦ 925, 1-3, Θάσος, «Ο κουτσός δράκος». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 22. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, β3, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ7, δ11 (θηρίο), ε, ε1, ε4, ε5, στ7, στ8, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ1, στ2, στ10, ζ, ζ4 (του κόβουν το κεφάλι). *III:* α1, α2, α3, γ, γ1, γ2.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

27. ΛΑ 2457, 3-12, Πυργί Χίου, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 23. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3. *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ6 (των καπλανιών), ε, ε1, ε4, στ, στ4, στ10, δ, δ1, δ2, δ7, δ10, στ7, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ3 (δίνοντας νερό στα λιοντάρια, τις τίγρεις και τα φίδια, αυτά του δίνουν τρίχες που αν τις κάψει, θα πάνε να τον βοηθήσουν), η, η1, η2, ζ, ζ4 (κι ο αράπης τον τρώει). *III:* α1, α2 (τα κόκαλά του), α3, γ, γ1, γ3.

28. ΛΦ 491, 5-8, Σάμος, «Γκιουζέλ Γιαννάκης». Η αρχή όπως AT/ATU 315A, βλ. παρ. αρ. 24. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3. *II:* α, α1, α3, α5, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ7, ε, ε1, ε4, στ9, στ10, δ, δ1, δ2, δ6, στ, στ4, στ5, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, στ, στ10, ζ, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

29. ΛΦ 1795, 2-4, Πύργος Σάμου, «Η στριγκλίτσα». Η αρχή όπως AT/ATU 315A, βλ. παρ. αρ. 26. Η συν. όπως AT/ATU 590. *I:* α, α4, β, β1, β3, δ, δ2. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ 1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ12 (το φυλάει μια μάγισσα, που μαρμαρώνει όποιον αγγίξει με το ραβδί της), ε, ε1, ε4, στ (ο ήρωας μαρμαρώει τη μάγισσα), δ, δ1, δ2, δ8, δ11, στ, στ3, δ, δ1, δ2, δ6, στ, η, η1.

30. Argenti-Rose 1, 526-532, αρ. 26 (ΛΑ 590, 4), Καρδάμυλα Χίου, «Η στρίγκλα». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 27. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ1. *II:* α, α1, α6 (φτάνουν σε άλλη πολιτεία), γ2, γ4 (με έναν Εβραίο), γ5, η1, η2, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε1, ε4, στ, στ1, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ7. *III:* Τα σκυλιά του τον πάνε στη μάγισσα, α1, α2, α3, γ, γ1, γ2.

β. Δωδεκάνησα

31. ΛΑ 2279, 309-321, Λέρος, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 28. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, δ, δ3 (ελαφάκια). *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ9 (πορτοκάλι), ε, ε1, ε4, ε5, στ (παίρνει τον καρπό από το μόνο δέντρο που δεν μιλάει), στ10, δ, δ1, δ2, δ3, στ (επαινεί τη σκουληκιασμένη βρύση κι αυτή του δίνει το νερό), στ6, δ, δ1, δ2, δ6, στ (βοηθά την ελαφίνα στη γέννα), στ3, στ10, ζ, ζ2 (στοίχημα: ποιος θα περάσει τη θηλειά από το κεφάλι του), ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.
32. ΛΑ 2279, 322-337, Λέρος, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 29. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ3, δ5 (και αρκουδάκι). *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ7, δ8, ε, ε1, ε4, στ7, στ8, δ, δ, δ2, δ3, δ4, στ, στ1 (με το άλογο της μάγισσας), στ10, δ, δ1, δ2, δ6, στ (της βγάζει το αγκάθι και του δίνει το γάλα), στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.
33. *Folk-Lore* XI, 1900, 340-344, Κάλυμνος, « The Gorgon ». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 31. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ3. *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ6, ε, ε1, ε4, στ, στ4, στ6, δ, δ1, δ2, δ7, στ9, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α, α1, α2. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.
34. *Λαογραφία* ΙΣΤ΄, 1956-1957, 384-389, Πάτμος, «Η στρίγκλα». Η αρχή όπως AT/ATU 315: A, βλ. παρ. αρ. 32. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ2, δ4. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε1, στ, στ1, στ6, δ, δ1, δ2, δ6 (της ελεφαντίνας), στ, στ10, η, η1, η2, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1, γ2 (την κόρη της μάγισσας).
35. Jahresgabe 1965, 67-72 (μετάφραση στα γερμανικά 84-90), Κάσος, «Η κακιά μάνα, το αθάνατο νερό και ο δράκος». Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.

36. Μιχαηλίδης- Νουάρος Α′, 304-313, Κάρπαθος, «Το ελλούι». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 34. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ4. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ10, ε, ε3 (η αρραβωνιαστικιά του), ε4, στ7, στ8, στ10, δ, δ1, δ2, δ8, δ4, στ, στ10, η, η1, η2, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1, γ2.

37. Μιχαηλίδης- Νουάρος Α′, 313-321, Κάρπαθος, «Το βοργόνι». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 33. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ3. *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ6, ε, ε2, ε4, ε5, στ, στ4, στ10, δ, δ1, δ2, δ8, δ10, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3. Η συν. όπως AT/ATU 315 A. Στο τέλος σκοτώνει και τη μάνα του με το δράκο.

γ. Εύβοια-Σποράδες

38. ΛΦ 1846, 17-21, Αιδηψός Ευβοίας, «Ο Αρκουδογιάννης κι οι σαράντα δράκοι». *I:* α, α1, γ. *II:* α6 (η μάνα λέει στο γιο της πως οι δράκοι τους έκλεψαν τα κτήματά τους. Εκείνος φεύγει για να τα πάρει πίσω και τα καταφέρνει), γ6 (οι δράκοι προτείνουν στη μάνα να κάνει αυτούς παιδιά της κι εκείνη δέχεται), γ5, δ, δ1, δ2, δ8, δ10 (της δράκαινας), στ7 (αφού ο ήρωας τη νικά στο πάλεμα) ε, ε3 (η δράκαινα,), ε6, δ, δ1, δ2, δ3, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ12 (το γουρουνάκι μιας άλλης δράκαινας), στ4, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1, γ3.

39. Πέρδικα Β′, 199-202, αρ. 15, Σκύρος, «Η γοργόνα, η κατσά βασίλισσα». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 37. Η συν. όπως AT/ATU 590. *I:* α, α4, β, β1, β3. *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ6, ε, ε2, ε4, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, στ, στ10, ζ, ζ10 (ο αράπης μεταμορφώνεται σε φίδι, δαγκώνει τον ήρωα και τον σκοτώνει). *III:* α1, α3, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

δ. Κρήτη

40. ΛΦ 1043, 11-17, Μοίρες Καινουργίου, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 43. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, δ, δ3. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, ε, ε1, ε4, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ6, στ, στ4, στ6, δ, δ1, δ2, δ7, δ11, στ7, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

41. ΛΦ 1229, Πεύκος Βιάνου, «Η Τρισεύγενη». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 44. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ,

γ1, γ2, δ, δ3. *II:* α, α1, α2, α4, γ, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε1, ε4, στ, στ1, στ10, δ, δ1, δ2, δ6, στ, στ4, στ10, δ, δ1, δ2, δ7, στ7, στ9, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

42. ΛΦ 1571, 8-11, Ηράκλειο Κρήτης, «Ο άκληρος βασιλιάς». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 45. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ3. *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ6, ε, ε2, ε4, στ, στ3, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ1, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ2. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.
43. ΛΦ 1572, 7-11, Κάϊνα Αποκορώνου Χανίων, «Το βασιλόπουλο με την Πεντάμορφη». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 46. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ2. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, ε, ε1, ε5, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.
44. ΣΛ Ι, 221-228, Λατσίδα Μεραμβέλλου, «Η θρινάκα». Συμφυρμός με AT/ATU 315 A.

ε. Κυκλάδες

45. ΙΛ 548, 94-132, Απείρανθος Νάξου, «Η λάμια». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 49. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α5 (είναι θείος του μωρού-λάμιας), β, β1, β3, γ, γ1, γ2. *II:* α, α1, α6 (φτάνουν σε κάποιον άλλο τόπο), γ2, γ4 (με έναν Εβραίο), γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε1, ε4, ε5, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ7, στ9, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1 (στέλνει τα λιονταράκια να φέρουν τα κομμάτια του- αυτά τα τρώνε χωρίς να τα καταπιούν και τα πηγαίνουν στη μάγισσα), α2, α3, γ, γ2. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.
46. ΛΑ 1388, 203-221 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο. *I:* α, α2, α3, β5 (τα αδέρφια ρίχνονται από τους γονείς του στη θάλασσα, μέσα σε μια κιβωτό, γιατί έφεραν ατυχία στο κράτος), γ, γ1, γ2. *II:* α, α2, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε3 (μια γριά), ε4, στ (και ξεμαρμαρώνει τα μαρμαρωμένα βασιόπουλα), στ10, δ, δ1, δ2, δ9 (το αθάνατο πορτοκάλι), δ10, δ11, ε, ε3, δ4, στ7, στ8, στ10, δ, δ1, δ2, δ7, δ10, ε, ε3, ε4, στ7, στ8, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ2 (μαζί με τα βασιλόπουλα), γ3, γ4 (και παντρεύει την αδερφή του μ' ένα από τα βασιλόπουλα).
47. ΛΑ 1388, 253-266 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, «Αδελφή προδίδουσα». *I:* α, α2, α3, β, β2, β5 (οι γονείς τους τους ρίχνουν σε μια κιβωτό στη θάλασσα, επειδή έφερναν ατυχία στο κράτος), γ, γ1, γ2. *II:* α, α2, α3, α5, β, β1 (από τρεις), γ, γ3, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε1, ε4, στ (ξε-

μαρμαρώνοντας και τα βασιλόπουλα που βρίσκονταν εκεί), στ10, δ, δ2, δ9 (πορτοκάλι), δ10, στ7, στ8, στ10, δ, δ2, δ7, δ10, στ7, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ2, γ3 (μια βασιλοπούλα).

48. ΛΑ 1391, 11-18 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο. Ίδιο με το προηγούμενο.

49. ΛΦ 1589, 1-20, Άνδρος, «Η στρίγκλα». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 54. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ2, δ4, δ5 (τίγρη). *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, ε, ε1, ε4, ε6, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ1, στ10, δ, δ1, δ2, δ7, δ10, στ7, στ8, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1, γ3. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

50. *ΔΙΕ* Ε΄, 1900, 293-307 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, «Η στρίγκλα. Της στρίγκλας το παραμύθ'». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 55. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β2, γ, γ1, γ4 (στα δάχτυλά του· αν του τα δέσουν, χάνει τη δύναμή του), δ, δ1. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ7, δ10, ε, ε3 (μια γριά), ε4, στ7, στ8, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε3, ε4, στ (καθώς φεύγει ο ήρωας τον σταματά ένας δράκος. Παλεύουν, ο ήρωας τον σκοτώνει κι ελευθερώνει τη βασιλοπούλα που κρατούσε φυλακισμένη ο δράκος. Τη στέλνει προσωρινά στην πατρίδα της), ζ, ζ1, ζ3, ζ6, ζ9. *III:* β, β1, β3, β4, γ, γ1 (τους κατασπαράζουν τα σκυλιά του). Η συν. όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 55. Η συν. όπως AT/ATU 590: *III:* γ3.

51. *ΔΙΕ* Ε΄, 1900, 308-313 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τζάδος Τήνου, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 56. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ2. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2 (που είναι τυφλός), γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6 (που εντωμεταξύ έχει παντρευτεί κι έχει φύγει), δ, δ1, δ2, δ6, δ12 (ένας άγριος χοίρος), ε, ε3 (ένα καλογεράκι), ε4, στ (βγάζει κάτι αγκάθια από το κεφάλι του χοίρου κι αυτός του δίνει τρία λιοντάρια), στ10 (η γυναίκα του), δ, δ1, δ2, δ8, δ10, ε, ε3, ε4, στ7, στ8, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε3, ε4, στ, στ10, ζ, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α (τα λιοντάρια του), α1, α2, α3. Η συν. όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 56.

52. *ΔΙΕ* Ε΄, 1900, 313-316 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Φαλατάδος Τήνου, «Τα λεονταράκια». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 57. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ2. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ6 (ο ήρωας αρραβωνιάζεται), γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ7, δ4, ε, ε3 (η αρραβωνιαστικιά του), ε4, στ7, στ9, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε3, ε4 στ, στ10, ζ, ζ3, ζ4, ζ10 (τον μαγειρεύουν, τον τρώνε και πετούν τα κόκαλά του). *III:* α (τα λιοντάρια του), α1, α2, α3, γ, γ1, γ3.

53. *ΔΙΕ* Ε΄, 1900, 316 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, «Η αλγουφάισ-

σα». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 58. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α2, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ4. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ8, δ12 (και το αθάνατο γαρίφαλο), ε, ε1 (μια γριά μάγισσα), ε4, στ7, στ10, ζ, ζ1, ζ2, ζ3, ζ4, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ 58. Η συν. όπως AT/ATU 590. *III:* γ4 (ζει με τη γριά μάγισσα, που τον έχει σαν γιο της).

54. *Παρνασσός* Ε′, 1881, 438-442 (*Deffner Archiv* 1, 133, ΣΠ 60, 29-38), Θήρα, «Ο αθάνατος». *I:* α, α3, β, β1 (όταν πεθαίνει ο πατέρας του). *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ1, γ2, γ4, γ5. Η συν. παραλλαγμένη: η μάνα κάνει παιδί με το δράκο, τον Αθάνατο. Ο Αθάνατος βοηθά τον αδερφό του και τον σώζει από τις προσπάθειες των εραστών να τον φαρμακώσουν. Τέλος σκοτώνουν το δράκο κι ο ήρωας παντρεύεται.

55. Hahn 2, Anmerkungen στο παραμύθι αρ. 65 του 2ου τόμου, 1η παραλλαγή, Σύρος, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A: *I:* α, α1, α3 (αργότερα γεννιέται κι ένα κοριτσάκι), γ, γ1, γ5. *II:* α, α1, α4, β, β2, β3, γ (ο μικρότερος αδερφός), γ1. *III:* α, α2, α3, α4. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ4. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε2, ε4, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ8, στ, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4 (του κόβουν το κεφάλι), ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1, γ3.

56. Kretschmer, *NM*, αρ. 46, Θήρα, « Ο χατζής ». *I:* α5 (ο πατέρας ρίχνει το γιο και την κόρη του στη θάλασσα, γιατί ένας χατζής του είπε πως εξαιτίας τους θα χάσει την περιουσία του), γ, γ1, γ2. *II:* α, α2, α3, α5, γ, γ5 (η αδερφή), δ, δ1, δ2, δ3, ε, ε3 (μια δράκαινα), ε6, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ6, δ8, στ, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α (τα πουλιά), α1, α2, α3, γ, γ1, γ2.

57. Roussel, αρ. 21, Μύκονος, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 60. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α5 (η αδερφή του ήρωα γεννά ένα κοριτσάκι-στρίγκλα), β, β1, β3. *II:* α, α1, α6 (φτάνουν σε μια πολιτεία, όπου ο ήρωας αρραβωνιάζεται), γ2, γ4 (με έναν Εβραίο), γ5, δ, δ1, δ2, δ3, ε, ε3 (η αρραβωνιαστικιά του), ε4, στ, στ1, στ6 (και το δίνει στη μητέρα του). Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

58. Roussel, αρ. 36, Μύκονος, άτιτλο. Μόνο το επεισόδιο της φυγής του παιδιού και της μητέρας του. Βρίσκουν υπόγεια πολιτεία και μένουν εκεί μαζί.

59. Roussel, αρ. 37, Μύκονος, άτιτλο. *I:* α, α3, β, β1, γ, γ1, γ2. *II:* α, α1, α3, α5, γ, γ2, γ4, γ5, δ, δ2, δ9 (σταφύλι), δ8 (οι τριάντα εννέα δράκοι, αδερφοί του εραστή), στ7 (λευτερώνει και τη φυλακισμένη βασιλοπούλα, την πάει στον πατέρα της και αρραβωνιάζονται), ζ, ζ1, ζ3, ζ6. *III:* β9 (ένας καβαλάρης οδηγεί τον ήρωα στη βρύση της βασιλοπούλας. Αναγνώριση από το δαχτυλίδι του αρραβώνα).

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

60. ΛΑ 2344, 460-465, Οθωνοί Κέρκυρας, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 65. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4 (μοναχογιός, αδερφός της στρίγκλας), β, β1, β3, δ, δ1 (τα αγοράζει από τρία αδέρφια που μαλώνανε). *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε1, ε4, στ, στ1, στ10, δ, δ1, δ2, δ7, δ10, στ7, στ8, στ10, δ, δ2, δ12 (τα μαλλιά της ξανθομαλλούσας), στ (της κόβει τα μαλλιά όταν κοιμάται), ζ4, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1, γ2.
61. ΛΦ 1662, 1-8, Κύθηρα, «Η στρίγκλα μάνα κι η αδερφή που ήταν θεριό». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 66. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ4. *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ6, ε, ε1, ε4, ε5, στ, στ6, δ, δ1, δ2, δ7, δ12 (του στοιχειωμένου φιδιού), στ7, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ12 (που το φυλά ο δράκος), στ, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1, γ2. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

62. ΛΑ 1189 (ΣΜ19), 164-666, Ηλείά, «Η βασίλισσα και το βασιλόπλο». *I:* α, α1, γ, γ1, γ4 (στο σπαθί του). *II:* γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, ε, ε3 (η αρραβωνιαστικιά του), στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ6 (των άγριων θηρίων), στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ8, στ, σ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1, γ2.
63. ΛΑ 1192 (ΣΜ 22), 16-18, Αμαλιάδα, «Το βασιλόπουλο και η μάγισσα». *I:* α, α2, γ, γ1, γ2. *II:* α6 (παρά την απαγόρευση, η αδερφή του ήρωα κοιτάζει μέσα στο πηγάδι και βρίσκει το δράκο), γ3, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ8, δ12 (από τη μηλιά με τα φίδια), ε, ε1, ε4, στ7, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1.
64. ΛΑ 1206 (ΣΜ 36), 23-24, Σουλινάρι Κορινθίας, «Ο δράκος και το λεονταράκι». *I:* α, α2, β, β2, γ, γ1, γ2. *II:* α, α2, α3, α4, α6 (ο ήρωας παλεύει με το δράκο και τον νικά, αλλά αυτός ξαναγυρνάει), γ, γ1, γ3, γ4, γ5, ζ2 (το στοίχημα της αδερφής: όποιος χάσει, να βάλει το κεφάλι του στα σίδερα για να πνιγεί- ο ήρωας ξεσφίγγει τα σίδερα και γλυτώνει), δ, δ1, δ2, δ3, δ11, ε, ε3 (μια γριά), στ, στ4, στ5, στ6, 10, ζ, ζ1, ζ3, ζ6. *III:* β3, β2 (το λιονταράκι μαθαίνει για την τριανταφυλλιά), β4, γ, γ1.
65. ΛΑ 1208 (ΣΜ38), 35-37, Σουλινάρι Κορινθίας, «Τα δύο λεοντάρια». *I:* α5 (ο ήρωας βγάζει από μια σπηλιά μια κοπέλα και την παντρεύεται), γ, γ1, γ5 (αποκτά δύναμη ακουμπώντας το σταυρό), δ, δ2. *II:* α (και η γυναίκα του), α3, α4, α6 (σκοτώνει τον αράπη αλλά σώζεται ο γιος του), γ

(με τη γυναίκα του), γ4 (η γυναίκα του), γ5, ζ1, ζ6, ζ8. *III:* β2 (με τη σταγόνα που έσταξε από τον ουρανό), γ, γ1.

66. ΛΑ 1282 (ΣΜ 112), 393-396, Κυπαρισσία, άτιτλο. *I:* β, β1, γ. *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ8, ε, ε1, ε4, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, στ, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1.

67. ΛΑ 1342, 75-76, Γορτυνία, «Βασιλιάς και βασίλισσα». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 80. Η συν. όπως AT/ATU 590.

68. ΛΑ 1353 (ΣΜ 166), 15-16, Γορτυνία, «Για μια γυναίκα που δεν είχε κορίτσια». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 81. Η συν. όπως AT/ATU 590.

69. ΛΑ 1716, 1-9, Βελίτσα Ολυμπίας, «Τσ' αγρελαφίνας». *I:* α, α2, γ, γ1, γ2, δ, δ3. *II:* α, α2, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ6, ε, ε3 (η λάμια – της καθαρίζει το φούρνο που πάνιζε με τα στήθη της- κι ο αδερφός της –του κόβει τα τσίνορα που τον εμπόδιζαν να δει), ε4, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ8, δ10, δ11, στ7, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ6, ζ7. *III:* β3, β2 (βάζοντάς του προσωρινά τα μάτια ενός γλάρου), β6, γ, γ1.

70. ΛΑ 2934, 119-121, Επαρχία Μεσσήνης. «Ο βασιλιάς». *I:* α, α3, γ, γ1, γ4 (στο σπαθί του). *II:* α5 (στην απουσία του πατέρα –βασιλιά η βασίλισσα τα φτιάχνει με έναν Εβραίο), γ5, δ, δ1, δ2, δ3, ε, ε1, ε4, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ7, δ8, δ10, στ7, στ8, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ3 (γυρνά στη μάνα του κι ανταλλάσσει κύπελλα με το σπαθί του), γ, γ1, γ3 (την κόρη της).

71. ΛΦ 81, 1-8, Ζαχάρω Ηλείας, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 85. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ2, δ4. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ7, δ10, ε, ε1, ε4, στ7, στ8, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ10, η, η1, η2, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1, γ4 (και μένει πια με τη γριά μάγισσα).

72. ΛΦ 147, 8-17, Κυπαρισσία, «Η κακιά λάμια». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 86. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4 (η στρίγκλα είναι κόρη της αδερφής του), β, β1, β3, γ, γ1, γ2. *II:* α, α1, α3, α5, α6 [πβ. AT/ATU 1060 (*Squeezing the (Supposed) Stone*)], γ, β, β1, β2, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ7, δ10, ε, ε1, ε4, στ7, στ8, στ10, δ, δ1, δ2, δ9 (το χρυσό πορτοκάλι), στ7, στ8, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ6, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

73. ΛΦ 360, 8-9, Επαρχία Μεσσήνης, «Ο κυνηγός». *I:* α, α1, γ, γ2, γ5 (και τη χάνει αν του δέσουν τα δάχτυλα). *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, β3, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, ζ1, ζ3 (του δένουν τα χέρια και του κόβουν την τρίχα), ζ6, ζ7. *III:* β, β1 (του λύνουν τα χέρια και ξαναβρίσκει τη δύναμή του), γ3 (τη βασιλοπούλα), β3, β4, γ, γ1.

74. ΛΦ 805, 31-34, Γύθειο, «Οι σαράντα δράκοι». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 89. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α5 (μοναχογιός, αδερφός της στρίγκλας), β, β1, β3, δ, δ4. *II:* α, α1, α3, α5, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε3 (μια γριά), ε4, στ, στ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A. Στο τέλος σκοτώνει και τη μητέρα του.

75. ΛΦ 1203, 27-35, Επαρχία Οιτύλου, «Η νεράιδα στρίγκλα». Η αρχή όπως AT/ATU 315A, βλ. παρ. αρ. 91. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, γ5 (και στο σπαθί του). *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ6, ε, ε1, ε4, ε6, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ1, στ10, δ, δ1, δ2, δ8, δ10, στ7, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ8. *III:* α, α1, α3, γ, γ1, γ2. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

76. ΛΦ 1273, 1-6, Αναβρυτό Αρκαδίας, «Η στριγκλίτσα». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 92. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ2. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6 (ο ήρωας βρίσκει το παλάτι της Πεντάμορφης και την παντρεύεται), ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1 (η γυναίκα του), α2, γ2. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

77. ΛΦ 1684, 11-18, Στυμφαλία Κορινθίας, «Το αθάνατο νερό». *I:* α, α1, α5 (παντρεύεται και φεύγει μακριά από τη μητέρα του), δ, δ4. *II:* γ1, γ2, γ4, γ5. Ο ήρωας αποφασίζει να επισκεφτεί τη μάνα του, αλλά πριν από αυτό η γυναίκα του τον στέλνει να φέρει αθάνατο νερό, δ4, στ, στ1, στ2, στ10, ζ2 (στοίχημα: όποιος χάσει στα χαρτά να δέσει τον άλλο), ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1.

78. ΛΦ 1810, 1-5, Επαρχία Μεγαλοπόλεως, «Οι σαράντα δράκοντες». *I:* α, α3, β, β1, β4, γ, γ1, γ2. *II:* α, α1, α3, α6 (ο ήρωας σώζει ένα κορίτσι από ανθρώπους που το βασανίζουν), γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ12 (γάλα από τη συκιά που τη φυλάει ένα θηρίο), στ, δ, δ1, δ2, δ5, στ, στ10, ζ, ζ2 (στοίχημα: όποιος κερδίσει στα χαρτιά, να ψειρίσει τον άλλο), ζ3, ζ6, ζ9. *III:* β (και τον παίρνουν στο χωριό τους), β3 (τον γιατρεύει με το μαγικό χώμα το κορίτσι που είχε σώσει), γ3.

79. ΣΠ 44, 204-7, Κυπαρισσία, άτιτλο. *I:* α, α5 (τον ήρωα δίνει η μάνα του σε μια λάμια, που τον σκοτώνει. Ανασταίνεται όταν ένα φιδάκι του στάζει μια στάλα αθάνατο νερό). *II:* α6 (ο ήρωας βρίσκει ένα σπαθί), α, α1, α3, α5, β, β1 (και παίρνει την αδερφή τους γυναίκα), δ (και η γυναίκα του), δ2, δ3, δ4, ε, ε2, ε4, στ, στ1, στ10, ζ, ζ1 (η γυναίκα του), ζ3, ζ4. *III:* α1, α3, γ (το δράκο, αδερφό της γυναίκας του), γ1

80. ΣΠ 47 (ΛΑ 574), 7-14, Βρέσθενα Λακεδαιμονίας, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ.αρ. 98. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, δ, δ1. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, β3, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ12 (το αθάνατο τριαντάφυλλο), δ3, δ7, ε, ε1, ε4, στ, στ10, ζ, ζ4, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

81. ΛΑ 590, 1, Αιτωλία, «Οι σαράντα δράκοντες και το παλικάρι». Παραλλαγμένο. *I:* α5 (μαγική γέννηση του ήρωα: οι σαράντα δράκοι αφήνουν έγκυο τη χήρα την ώρα που κοιμάται, δένοντας στη μέση της ένα κόκαλο). *II:* α, α3, α5, α6 (οι δράκοι τρομάζουν με τη δύναμή του), γ5, ζ1, ζ3, ε, ε2, ε4. *III:* γ4 (με τη συμβουλή της τύχης του το παιδί λούζει το κεφάλι του με το αίμα ενός γουρουνόπουλου και ξαναβρίσκει τη δύναμή του. Σκοτώνει τους δράκους και λευτερώνει τη μητέρα του).
82. ΛΑ 590, 9, Σπαρτιά Τριχωνίας, «Η στρίγκλα κι ου αντρειουμένους Γιάννους». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 99. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β3 (μαζί με τη δούλα, τη μόνη που γλίτωσε από τη στρίγκλα, και την κάνει αδερφή του), γ, γ1, γ2, δ, δ1, δ2. *II:* α, α2, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ8, δ10 (της λάμιας), ε, ε3 (η λάμια, αφού τη νικά στο πάλεμα), ε4, ε6, δ, δ1, δ2, δ12 (το γουρουνόπουλο, που το φυλάνε τρεις γουρούνες), στ, (όταν οι γουρούνες κοιμούνται, με τα μάτια ανοιχτά), στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1, γ2.
83. ΛΑ 590, 10, Κεφαλόβρυσο Τριχωνίας, «Ου βασλιάς κι τα τρί' αδέρφια». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 100. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ1. *II:* γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ12 (το χρυσό γουρουνάκι που το φυλάνε 40 γουρούνες), ε, ε2, ε4, στ (όταν οι γουρούνες κοιμούνται, με τα μάτια ανοιχτά), στ19, δ, δ1, δ2, δ8, δ11, στ (ταΐζοντας τα λιοντάρια), στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4. *III:* α1, α2,α3, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.
84. ΛΦ 216, 19-21, Νεοχώρι Φθιώτιδας, «Ο Αρκουδογιάννης». *I:* α, α2, γ, γ1, γ5 (στην τρίχα που διπλώνει στη μέση του). *II:* γ6 (η αδερφή του τον φθονεί και θέλει να τον εξοντώσει), δ, δ1, δ2, δ3, ε, ε1, ε4 (πρέπει πρώτα να κόψει τα δυο μήλα από τη μηλιά του δράκου. Προσπαθώντας να τα κόψει ο ήρωας βρίσκεται στον Κάτω Κόσμο. Η συν. όπως AT/ATU 300 (*Ο δρακοντοκτόνος ήρωας)*, βλ. παρ. αρ. 137. Παίρνει το αθάνατο νερό και τα πουλιά τον ανεβάζουν στον Πάνω Κόσμο, την ώρα που η αδερφή του ετοιμάζεται να παντρευτεί. Η συν. όπως AT/ATU 590. *II:* ζ3 (και τον φυλακίζει. Όταν η τρίχα μεγαλώνει ο ήρωας ξαναποκτά δύναμη). *III:* γ1 (την αδερφή του), γ4 (γίνεται βασιλιάς).
85. ΛΦ 236, 34-7, Θήβα, άτιτλο. *I:* α, α3, β, β1, β5 (επειδή ο πατέρας του τους περιφρονεί), γ, γ1, γ3, δ, δ2. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ2, δ9 (τα δώδεκα γουρουνάκια της γουρούνας), ε, ε3 (μια γριά), στ, στ4, δ, δ1, δ6 (της ελαφίνας που τη φυλάει το λιοντάρι), στ (αφού νικά το λιοντάρι), στ4, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ10, ζ, ζ3, ζ6,

ζ7. *III:* α (το λιοντάρι), β3, β8 (η γριά του βάζει στα μάτια αθάνατο νερό), γ, γ1.

86. ΛΦ 590, 10-12, Πουρνάρι Φθιώτιδας, «Το ορφανό καρπούζι». Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.

87. ΛΦ 1061, 1-9, Αστακός Αιτωλοακαρνανίας, «Η στρίγκλα». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 110. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, α5 (έχει και μια αδερφή), β, β2, β3, γ, γ1, γ4 (στο σπαθί με τα τρία γαϊτάνια), δ, δ2, δ4. *II:* α, α2, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε2, ε4, στ, στ1, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ6, ζ9. *III:* β (ένας χωρικός, και τον παίρνει στο σπίτι του), β3, β6, γ, γ1, γ3 (την κόρη του χωρικού). Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

88. ΛΦ 1602, 3-6, Μεσολόγγι, άτιτλο. Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 114. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α5 (έχει δυο αδερφές, από τις οποίες η μία είναι η στρίγκλα), β, β2, β3, δ, δ2. *II:* α, α2, α6 (φτάνουν σε άλλη πολιτεία), γ3, γ4, γ5 (γιατί δεν τους αφήνει να παντρευτούν), δ, δ1, δ2, δ5, ε, ε3 (μια νεράιδα), ε4, στ, ζ, ζ4, ζ6, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, β3, β6, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

89. ΛΦ 1634, 64-70, Επαρχία Μεσολογγίου, «Η γριά με το κόκαλο». *I:* α, α5 (μαγική γέννηση του ήρωα: μια γριά βρίσκει στο δάσος ένα κόκαλο, το δένει στη μέση της και μένει έγκυος. Γεννά ένα γιο), β, β1, β5 (για να βρουν το μέρος όπου βρέθηκε το κόκαλο), γ, γ1, γ2. *II:* α, α1, α6 (φτάνουν στο μέρος όπου βρέθηκε το κόκαλο. Ο ήρωας σηκώνει μια ασήκωτη πλάκα και μια σκάλα τους οδηγεί στο σπίτι των δράκων), γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ8, δ10 (της δρακόντισσας. Παλεύει μαζί της, τη νικά, κι αυτή του υπόσχεται να του δώσει την κόρη της γυναίκα. Του δίνει και κανονικά μήλα), δ, δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ1, στ10, δ, δ1, δ2, δ12 (το παιδί της άγριας γουρούνας), στ, στ4, στ5, στ6, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1, γ3.

90. ΛΦ 1842, 1-8, Ελατού Ναυπακτίας, «Της αλαφίνας το γάλα». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 115. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4 (η ανιψιά του είναι στρίγκλα), β, β1, β3, γ, γ1, γ4 (σε ένα αστέρι στο μέτωπό του), δ, δ4. *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε3 (μια νεράιδα), ε4, στ, στ1, στ2, στ10, δ, δ1, δ2, δ6, στ, στ4, στ5, στ6, στ10, δ, δ1, δ2, δ8 (που τα φυλούν οι άγγελοι), στ7, στ8, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1, γ2. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

91. ΣΠ 122, 2-3, Πλαγιά Ακαρνανίας, άτιτλο.

92. *ΔΙΕ* Α΄, 1883, 309, αρ. 8 (Καμπούρογλου 1912, 60, αρ. 7 και 1997, 59-71), Αθήνα, «Η στρίγκλα βασιλοπούλα».Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 117. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β3, γ. *II:* α,

α3, α5 (οι οποίοι κρατούν φυλακισμένη μια βασιλοπούλα. Η βασιλοπούλα του υπόσχεται να τον παντρευτεί, αν σκοτώσει τους δράκους, όμως στην πραγματικότητα έχει άλλον αγαπητικό), γ6 (η βασιλοπούλα θέλει να εξοντώσει τον ήρωα), δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε3 (μια νεράιδα), ε4, στ, στ10, ζ, ζ10 (αποκοιμίζουν τον ήρωα), ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ (και τη βασιλοπούλα), γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A. Τέλος παντρεύεται τη νεράιδα.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ-ΠΟΝΤΟΣ-ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

93. ΛΑ 590, 6, Μάκρη και Λιβίσι, «Το παλικάριον βασιλόπουλον και ο δράκος». *I:* α, α3, β, β1, β5 (γιατί μαθαίνει ότι ο πατέρας του ο βασιλιάς είχε φοβερίσει τη μάνα του να τη σκοτώσει αν δεν κάνει παιδί), γ, γ1, γ2, δ, δ4. *II:* α, α1, α6 (σε ένα έρημο σπίτι), γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ8, δ10, στ7 (το άλογό του σκοτώνει τους δράκους και ο ήρωας λευτερώνει τη βασιλοπούλα που είχαν φυλακισμένη-του δίνει δαχτυλίδι ως σημάδι αναγνώρισης), ζ, ζ1, ζ3, ζ6, ζ9. *III:* β (δυο κορίτσια), γ4 (τον αναγνωρίζει η βασιλοπούλα από το δαχτυλίδι), β3, β5 (λάσπη), γ, γ1.

β. Πόντος

94. ΛΑ 590, 8, Άνω Αμισός, άτιτλο. Παραλλαγμένο. *I:* α, α3, α2, β, β2, β5 (επειδή ο πατέρας τους δεν θέλει το κοριτσάκι), γ, γ1, γ4 (στο τόξο του). *II:* α, α2, α3, α4, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, ζ, ζ1, ζ3, ζ4. *III:* ο ήρωας ανασταίνεται, γ, γ1, γ4 (γίνονται σύντροφοί του μια αλεπού, ένας λύκος, μια αρκούδα, ένα λιοντάρι, μια τίγρη, μια αγριόχηνα και τον υπηρετούν στο κυνήγι. Νικούν τα στρατεύματα του βασιλιά της Ινδίας και του φέρνουν τη βασιλοπούλα).
95. ΛΑ 590, 18, Αρετσού Βιθυνίας, «Το αθάνατο νερό». *I:* α, α1, β, β1, β5 (για να αποφύγουν τους κακούς συγγενείς τους), δ, δ4. *II:* α, α1, α3, α4, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ10, ε, ε1, ε4, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ8, δ12 (το αθάνατο τριαντάφυλλο), στ10, ζ, ζ2, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1, γ2.
96. *Αρχείον Πόντου* Γ΄, 1931, 82-84, Σούρμενα, άτιτλο. *I:* α, α2, α3, β, β2, β5 (επειδή ο πατέρας του δεν θέλει το κορίτσι), γ, γ1, γ2. *II:* α, α2, α6 (φεύγουν μακριά. Εμφανίζεται στην κοπέλα ένας αράπης), γ1, γ3, γ4, γ5, ζ1, ζ3, ζ6, ζ8. *III:* β, β2, β3, γ, γ1.

97. *Αρχείον Πόντου Ζ'*, 1937, 97-106 (ΛΑ 590, 5), Αργυρούπολη, «Η κακέσα η μάνα». *I:* α, α3, β, β1, β5 (επειδή ο πατέρας του θέλει να σκοτώσει τη μάνα του για να παντρευτεί άλλη), γ, γ1, γ2, δ, δ2, δ4. *II:* α, α1, α3, α5 (οι δράκοι τρομάζουν και φεύγουν), γ, γ1, γ3, γ4 (με τον προπάππου των δράκων), γ5, δ, δ1, δ2, δ8, δ10, στ7 (νικώντας τους δράκους παίρνει το μήλο και δυο λιονταράκια), δ, δ1, δ2, δ9 (σταφύλι), δ10, δ11, στ7 (τα λιονταράκια του τρώνε τους δράκους- ο ήρωας λευτερώνει τρεις βασιλοπούλες που τις κρατούσαν οι δράκοι, τις οδηγεί στον πατέρα τους και του ζητά να χτίσει ένα φτωχοκομείο), ε5 (του δίνει το δαχτυλίδι της για αναγνώριση), ζ, ζ1, ζ3, ζ6, ζ9. *III:* β, β1 (στο φτωχοκομείο που έχτισε ο βασιλιάς), β3, β4, γ, γ1 (τους κατασπαράζουν τα λιοντάρια), γ3.

ΚΥΠΡΟΣ

98. ΛΑ 2351Β', 969-980, «Κερατούνα». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 123. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α5 (μοναχογιός, αδερφός της στρίγκλας), β, β1, β3, γ, γ1, γ2. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ7, δ9 (το αθάνατο σταφύλι), ε, ε3 (η δράκισσα που της έκοψε τα φρύδια και την έκανε να ξαναδεί), στ, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3. Η συν. όπως AT/ATU 315 A. Τέλος παντρεύεται την κόρη της μάγισσας.

99. ΛΑ 2424, 120-124, Πάφος, «Η βασίλισσα και η κόρη της». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 124. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, ε, ε3 (μια γριά), ε4, στ, στ1, στ10, δ, δ1, δ2, δ7, δ9 (αθάνατο σταφύλι), δ10 (δράκισσα), στ7 (βάζοντας τη δράκισσα που το φύλαγε να ορκιστεί στην κόρη της τη Χρυσομαλλούσα), στ3 (η δράκισσα), στ10, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

100. ΛΦ 760, 18-25, Λευκωσία, «Ο στραός». *I:* α5 (στη γέννηση του ήρωα, τρίτου γιου ενός ζευγαριού, η μάνα του τον παρουσιάζει για κορίτσι, επειδή ο άντρας της δεν ήθελε άλλο γιο. Ντύνει το παιδί με κοριτσίστικα μέχρι τα δεκαπέντε του χρόνια), β, β1, β4, δ, δ2, δ5 (αρκουδάκι). *II:* α, α1 (φτάνουν σε μια πόλη), γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ8, δ10, ε, ε1, ε4, ε5, στ7, στ8, στ10, δ, δ1, δ2, δ7, δ11, στ7, στ10, δ, δ1, δ2, δ6 (της αρκούδας), στ, στ4 (αρκουδάκι), στ10, ζ, ζ2 (στοίχημα: όποιος χάσει στα χαρτιά, να του βγάλουν τα μάτια), ζ6, ζ9. *III:* β, β3, β5, γ, γ1, γ3.

101. ΛΦ 869, 1-6, Πάφος, «Το βασιλόπουλου τζαι η Πεντάμορφη». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 125. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, δ, δ1. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, β3, γ, γ1, γ2,

γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε1, ε4, στ, στ1, στ2, στ10, δ, δ1, δ2, δ9 (σταφύλι), δ12 (το πουλί του Πιτιρή, που όποιος το δει, μαρμαρώνει. Ο ήρωας μαρμαρώνει και τον ξεμαρμαρώνει η μάγισσα), η, η1 (τον τρώει η στρίγκλα, τα σκυλιά μαζεύουν τα κόκαλά του και τα πηγαίνουν στη μάγισσα). *III:* α1, α2, α3, γ, γ1, γ3.

102. ΛΦ 1619, 7-13, Ριζοκάρπασο Καρπασίας, «Η βασίλισσα και η κόρη της η δρακούνα». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 127. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ2. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ7, δ12 (από την περιοχή με τα δηλητηριασμένα αγκάθια), ε, ε1, ε4, ε5, στ10, δ, δ1, δ2, δ5, στ, στ3, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, στ, στ10, η, η1, η2, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1, γ2.

103. ΛΦ 1722, 9-14, Παραλίμνη Αμμοχώστου, «Το παραμύθι της δαιμονούς». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 128. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, ε, ε1, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ9 (σταφύλι), δ12 (που το φυλάει ο ελέφαντας), στ (καβαλάει τον ελέφαντα και τον κάνει να ορκιστεί πως δεν θα τον πειράξει), στ3, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1. Η συν. όπως AT/ATU 315 A.

104. *Λαογραφία* Κ′, 1962, 361-372, «Το πουλίν του Πιτιρή». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 130. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ4 (στη σαΐτα του), δ, δ2. *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ5, ε, ε3 (μια βασιλοπούλα, που τη γλιτώνει από τους δράκους που την κρατούν φυλακισμένη), ε4, ε5, στ, στ3, η, η1, η2, δ, δ1, δ2, δ3, στ, στ10, δ, δ1, δ2, δ12 (το πουλί του Πιτιρή, *που, όποιος το δει, μαρμαρώνει. Ο ήρωας μαρμαρώνει*). *III:* α1, α3. *II:* ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5. *III:* α1, α2, α3, γ, γ1, γ2.

105. Κληρίδης Γ′, 99-105, Τρίκωμο Μεσσαριάς, «Το βασιλόπουλου τζι' ο κουτσόδρακος». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 123. Η συν. όπως AT/ATU 590: *I:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, δ, δ5 (αρκουδάκια). *II:* α, α1, α3, α5, β, β1, β3, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ2, δ12 (μαλλιά αρκούδας), ε, ε1, ε4 (να βγάλει το αγκάθι από το πόδι της αρκουδας), ε6, στ, στ3 (η αρκούδα), δ, δ1, δ2, δ8, δ10, στ7, στ10, δ, δ1, δ2, δ3, δ10, στ8, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ8. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1, γ2 (την κόρη της).

106. Σακελλάριος Β′, 330-335, αρ. 8, «Παραμύθι του Μαύρου και των μαγισσών». *I:* α, α1, α2, γ, γ1, γ2. *II:* α, α1, α2, α3, α4, α6 (ο ήρωας σκοτώνει τον αράπη, αλλά η μάνα του τον ανασταίνει), γ, γ1, γ5, δ, δ1, δ2, δ7, δ9 (σταφύλι), δ10, ε, ε1 (τρεις μάγισσες), ε4, στ7, στ10, δ (η αδερφή τώρα), δ1, δ2, δ3, δ4, στ, στ1, στ10, ζ, ζ1, ζ3, ζ4, ζ5, ζ7. *III:* α, α1, α2, α3, γ, γ1.

ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ

107. Taibbi-Caracausi, 99-113, Roccaforte Καλαβρίας, «I rigginotta 'c' o drakose». Συμφυρμός με AT/ATU 612 *(Τα φύλλα που ανασταίνουν)* και AT/ATU 300 *(Ο δρακοντοχτόνος ήρωας)*. *I:* α, α1, β, β1, β5 (για να βρει δουλειά), γ, γ1, γ3, δ, δ2, δ5 (τιγράκι και αρκουδάκι). *II:* α, α1, α3, α5 (σε ληστές), β, γ, γ1, γ2, γ4 (με έναν άλλο ληστή), γ5, δ, δ2, δ5, δ6 (το γάλα της τίγρης και της αρκούδας), στ, στ10, ζ (η μάνα τον ξεγελά και τον αλυσοδένει για να τον σκοτώσει ο ληστής, αλλά τα ζώα του κατασπαράζουν το ληστή και τη μάνα). Η συν. όπως AT/ATU 612. Η συν. όπως AT/ATU 300, βλ. παρ. αρ. 65.

Βλ. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΤΥΠΩΝ AT/ATU 590 και AT/ATU 315 στις σ. 479-483.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 592

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 592

Ο χορός στα αγκάθια

AT: The Danse among thorns
ATU: The Danse among thorns
Delarue-Tenèze: La danse dans les épines
Grimm no 110: Der Jude im Dorn

Ο Ντρελοτυχερός

Μια φορά κι έναν καιρό ήτανε δύο αδέρφια. Το λοιπό μια μέρα που εγυρίζανε μαζί στα χωρία, τι τσου εβουλήθηκε ν' ανεβούνε απάνου σε μία συκιά. Και κείνο η συκιά είχε δύο σύκα και το ένα ήτανε γούρμο και το άλλο άγουρο. Ο κουέτος (ήσυχος) έφαε το γούρμο σύκο και ο ντρελός εκαθότουνα απάνου στη συκιά να γουρμάσει. «Μωρέ, καλέ! Μωρέ, κακέ!», ο αδερφός του του 'λεγε. Τίποτσι εκείνος. «Μωρέ, θά 'ρουνε τη νύχτα θερία». Το λοιπό στο τέλος τον έπεισε. «Γούρμο», λέει, «ή άγουρο, θα ντο φάω. Στη συκιά το είδα και θα ντ' αφήσω;» Τρώει το σύκο και ξεκινάνε έπειτα.

Οπού στο δρόμο βρίσκει ο ντρελός ένα αδράχτι. «Μωρέ», λέει, «θα ντο πάρω για σφόντυλο τση μάνας μου!» Το παίρνει και πηαίνανε. Οπού φτάνουνε σ' ένα γάμο. Τσι καλέσανε να φάνε. Ο ντρελός το λοιπό ήτανε πολύ φαγάς. «Πώς θα ντη κάνω», λέει, «να μη γενώ ρεντίκουλο!» «Εγώ», λέει ο κουέτος, «θα σε προσέχω. Κι άμα ιδώ και παρατρώς, θα σου πατήσω το πόδι κι εσύ να πάψεις το φαΐ!» Οπού πραγματικώς, εκάτσανε στο τραπέζι, που είχε και του πουλιού το γάλα. Αλλά εκεί που αρχινήσανε να τρώνε, περνάει μία γάτα από πάνου από το πόδι του ντρελού κι εκείνος έλεε πως επαράφαε και πως τον επατούσε ο αδερφός του. Μία και παύει το φαΐ. «Μωρέ, φάε!» του λέγανε. «Φάε και είναι ωραίο το φαΐ». Τίποτα εκείνος. «Φχαριστώ», λέει, «δεν πεινάω». Οπού ήρθε η ώρα του ύπνου. Έτσι επήγανε να κοιμηθούνε, λέει ο ντρελός στον κουέτο: «Μωρέ θα πάω στην παδέλλα, μπέρτα κι έμεινε τίποτες, γιατί δε βαστάω από την πείνα». «Καλά», λέει, «πήγαινε. Φέρε και με καμία κουταλιά». Πάει το λοιπό στην κουζίνα κι έκαμε φαΐ, που εθαραπάηκε. Ύστερα γομίζει κι ένα πιάτο μακαρόνια και τα πάει για τον αδερφό του. Κι αντίς να πάει στην κάμερά του, επήε στην κάμερα της νύφης. Οπού η νύφη βγάνει τσι φωνές. «Ω, συφορά», λέει ο φρόνιμος, «να φύγουμε από δω. Πάμε ογλήγορα κα-

λιά μας, μη ντροπιαστούμε!» Ο ντρελός πού ν' ακούσει! Παίρνει το πιάτο με τα καφτά μακαρούνια και το αδειάζει στον πισινό τση νύφης. «Έλα», του φώναζε ο αδερφός του. «Έλα, τι κάνεις εφτού;» «Έρχουμαι! Τώρα!» Σηκώνεται λοιπό και πάει όξω. Αλλά κάνει να κλείσει την πόρτα κι εκείνος τη σηκώνει στον ώμο του. «Μωρέ, τι είναι εφτό που έκαμες!» λέει ο κουέτος. «Άσ' τηνε την πόρτα. Τι να την κάμουμε!» «Όχι», λέει, «θα την πάρω κοντά μου».

Πηαίνανε, πηαίνανε. Απαντέχουνε ένα δέντρο ψηλά. Ανεβαίνουνε απάνου κι εκαθόντανε. Οπού εκεί που αναπαυόντανε στη δροσία, ακούνε κάτι πατήματα από κάτου. Ήτουνα κάτι Οβραίοι, που επουλούσανε λιβάνια και διάφορα άλλα. «Εδώ», λέει, «θα κάτσουμε να φάμε». Στρώνουνε ένα τραπέζι κι είχανε ουλουνού του κόσμου τα καλά. Και εκεί που τα δύο αδέρφια τσι γουστάρανε, λέει ο ντρελός: «Θέλω να κατουρήσω». «Στάσου, μωρέ!» λέει ο κουέτος. «Θα μας σκοτώσουνε!» Αλλά πού ν' ακούσει εκείνος! Και οι Οβραίοι δεν εκαταλάβανε τίποτα. «Μωρέ, ωραία δροσία εδωπά ρίχνει το δέντρο!» λέανε. Εκεί που ήτανε στο αποφάωμα, λέει ο ντρελός: «Έχω», λέει, «να κάμω κάκα μου!» «Ω συφορά μου!» λέει ο άλλος αδερφός. «Τώρα είναι που θα μας χαλάσουνε!» « Τι», λέει, «θα σκάσω εγώ; Θα κάμω!» Οπού πραγματικώς, κάμνει κάκα του και πέφτει απάνου στο πιάτο του ενός Οβραίου. Κοιτάει εκείνος ψηλά και λέει:

«Μέγας πούλαρος πέρασε,
μέγαν κότσιλον(κουτσουλιά) έριξε!»

«Καλά», λέει ο κουέτος, «τη γλιτώσαμε και τούτη». Σε λίγο λέει ο ντρελός: «Εκουράστηκα», λέει, «να βαστάω ετούτη την πόρτα. Θα την πετάξω». «Τώρα, μωρέ εχαθήκαμε!» λέει ο αδερφός του. «Θα μας σκοτώσουνε, μωρέ, οι Οβραίοι και με το δίκιο τους». Αλλά πού εκείνος! Γρρρ, ένα σαραβολητό, πέφτει η πόρτα κάτου. Οπού φύγει - φύγει οι Οβραίοι. Κατεβαίνουνε τότες τα δύο αδέρφια και φάγανε ούλα τα καλά του τραπεζιού. Έπειτα αρχίσανε το τραγούδι. Το λοιπό εξέχασα να πω πως ευτός ο ντρελός ήτουνα και τραυλός. Οι Οβραίοι τον ακούανε που ετραγουδούσε έτσι ανακατωτά, τα εμπουρδούλιζε και λέανε: «Ποίος ξέρει τι γλώσσα είναι!» Πάνε κοντά. «Να σου δώσουμε», λέει, «ό,τι-ό,τι, αλλά να μας μάθεις να μιλούμε έτσι!» «Εύκολο πράμα», λέει εκείνος. «Να μ' αφήσετε να σας κόψω τη γλώσσα». Οπού πραγματικώς στέκονται και τσου κόβει τη γλώσσα. Έπειτα λέει: «Τι να σου δώσουμε;» «Δε θέλω», λέει εκείνος, «παρά το λιβάνι σας. Θα πάω να λιβανίσω το Θεό».

Το λοιπό παίρνει το λιβάνι και πάει απάνου στο βουνό και λιβάνιζε. Και κατεβαίνει ο Θεός και του λέει: «Τί χάρη θέλεις να σου κάμω, που εσύ μου προσφέρεις τέτοια ευωδία;» «Θέλω», λέει, «Θε μου, μία σαρμόνικα, που έτσι την παίζω, να χορεύουνε σαρτούμενα, πετούμενα κι όποιος κι αν την ακούει». Το λοιπόν ο Θεός του 'δωσε τη σαρμόνικα. Έτσι την είχε ο ντρελός στα χέρια του, λέει στον αδερφό του: «Να χωρίσουμε. Θα πάω υπερέτης σ' ένα παπά». Όπως

κιόλας αφού εχωρίσανε, πάει στου παπά. Οπού είχε μίαν αυλή γουρούνια. «Θα πηγαίνεις», λέει ο παπάς, «να τα βόσκεις. Να σου δίνω και το φαΐ σου και να κάθεσαι ούλη μέρα έξω με δαύτα». Το λοιπόν εκείνος εκαθόντουνα κι έτρωε, κι έτσι έτρωε, αρχίναε τη φλογέρα. Παίξιμο αυτός, χορό τα γουρούνια. Το βράδι τα 'βλεπε ο παπάς φόφια στην κούραση. «Μωρέ», λέει, « να τον ακλουθήσω», λέει, «μία μέρα, για να ιδώ τι τσου κάνει!» Και πού να τρουπώσει, οπίσω από 'να φράχτη. Ο ντρελός τον εμυρίστηκε πως είναι εκεί από πίσω κρυμμένος. Αρχινάει λοιπό τη σαρμόνικα. Χορό ο παπάς από πίσω από το φράχτη! «Αμάν! Του 'λεγε. Σώνει τώρα!». Τίποτε εκείνος, χειρότερα. Έσκισε τα ράσα του στο φράχτη, ήτουνα σ' ελεεινή κατάσταση. Οπού, να σου και περνάει ένας μ' ένα γαϊδούρι φορτωμένο κατρογυάλια. Ε!» λέει ο ντρελός, «δώσε μου ένα να κατουρώ» «Χαζίρι», λέει, «σ' έχω;» «Σώπα, μωρέ κι έννοια σου!» λέει εκείνος. Αρχινάει τη σαρμόνικα. Χορό εκείνος, χορό ο γάϊδαρος. Πάνε τα κατρογυάλια. Δεν έμεινε ούτε ένα. Οπού εκεί που εχορεύανε, να σου κι ένας με πορτοκάλια. «Δώσε μου, μωρέ και διψάω», λέει ο ντρελός. «Ό,τι το 'λεγα», λέει, «που θα σου δώσω πορτοκάλι!» Αρχινάει εκείνος τη σαρμόνικα. Χορό ο πορτοκαλάς, χορό κι η καρέτα (αμάξι) με τα πορτοκάλια. Οπού τα 'καμε ούλα άχερα. Οπού έτσι εκουράστηκε να παίζει, λένε εκείνοι ούλοι: «Πάμε», λέει, «στην αστυνομία», να ντο πούμε, να σε συγυρίσουμε». «Πάμε», λέει εκείνος. Αρχινάει ο παπάς την ιστορία. Το λοιπό οι αστυνόμοι εγελούσανε. «Για να πειστούμε», λέει, «πρέπει να το ιδούμε ευτό το απαράτο (φαινόμενο)». «Να με δέσετε καλά», λέει ο παπάς πρώτα, «για να μη χορεύω εγώ, γιατί θα ιδείτε πράμα, που δεν το ξαναείδαν τα μάτια σας». Τόνε δένουνε καλά τον παπά και βάνουνε τον ντρελό να παίξει την σαρμόνικα. Οπού αμέσως, χορό οι δικαστές, χορό ο αστυνόμος, χορό ούλοι. «Πήγαινε», λέει, «χριστιανέ μου! Είσαι ελεύθερος», λένε ετότες. «Άσε να περνάει η ώρα σου. Κακό δεν κάνεις».

Μαριέτα Μινώτου, «Παραμύθια από τη Ζάκυνθο», *Λαογραφία* ΙΑ', 1934-1937, σ. 490-493. Αφηγήτρια η Διονυσία Τζερμένου, χρονών 55, από το Χουρχουλίδι.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Μαγικά αντικείμενα και ιδιότητες του ήρωα

α: Ένα παιδί· α1: παλαβό· α2: γιος παπά· α3: βοσκός· α4: άλλο· α5: τον κακομεταχειρίζεται· α6: η μητριά του· α7: το αφεντικό του.

β: Δίνει το ψωμί του (άλλο) σε μια γριά· β1: που είναι νεράιδα· β2: σ' ένα γέρο· β3: που είναι ο Χριστός· β4: άλλο· β5: και του δίνεται μια φλογέρα· β6: σε αντάλλαγμα με το θυμίαμα που έκαψε για το Θεό· β7: του δίνεται η δυνα-

τότητα να ζητήσει να εκπληρωθεί (ούν)· β8: μία ευχή· β9: άλλο· β10: που κάνει τα πάντα να χορεύουν.

γ: Ο ήρωας εύχεται ν' αποκτήσει· γ1: ένα όργανο, που, όποιος ακούει τη μουσική του, να χορεύει χωρίς σταματημό· γ2: ένα όπλο που να βρίσκει πάντα το στόχο του· γ3: άλλο· γ4: βρίσκει έναν αυλό.

II. Ο καταραμένος χορός

α: Ο μουρλός ήρωας με τη φλογέρα (άλλο)· α1: κάνει να χορέψουν· α2: ο παπάς· α3: ο γυρολόγος με τα γυαλικά· α4: άλλο· α5: στα αγκάθια· α6: και τους καταστρέφει· α7: το εμπόρευμα· α8: την άμαξα· α9: τα ράσα, αφήνοντάς τον γυμνό· α10: άλλο.

β: Η γυναίκα του παπά τον παίρνει για το διάβολο· β1: και φεύγει· β2: παντρεύεται τον ήρωα.

γ: Ο μουρλός αναγκάζει τον παπά (άλλο) να του δώσει την κόρη του για γυναίκα· γ1: παντρεύεται τη βασιλοπούλα (άλλο) που του το υπόσχεται για να σταματήσει το χορό· γ2: κάνει τα πρόβατα να πρηστούν από το χορό· γ3: και κερδίζει το στοίχημα με τον παπά ότι θα τα παχύνει βοσκώντας τα στην άμμο· γ4: τον σκοτώνει· γ5: βάζοντας φωτιά στα βάτα.

δ: Ο ήρωας πέφτει στο πηγάδι (άλλο)· δ1: τον κάνει να πέσει ένας γνωστικός (άλλο) που παίζει τη φλογέρα του· δ2: και πνίγεται.

ε: Σκοτώνει τη μάνα του με ζεματιστό νερό γιατί τον μάλωσε· ε1: βάζει φωτιά στ' αγκάθια και καίει τον παπά.

III. Ο μουρλός ήρωας γλιτώνει την τιμωρία

α: Ο ήρωας οδηγείται· α1: στο δικαστή· α2: στους χωροφύλακες· α3: άλλο· α4: και παίζει τη φλογέρα του (άλλο)· α5: και όλοι χορεύουν· α6: και ο δεμένος παπάς· α7: μην αντέχοντας το βάσανο, τον αφήνουν ελεύθερο· α8: ο δικαστής (άλλο) τον κρατάει κοντά του για να τον διασκεδάζει· α9: σπάει το κεφάλι του δικαστή, γιατί ο ήρωας του ζήτησε να βάλει μια πέτρα απάνω του κι έπειτα τον ανάγκασε να χορέψει· α10: άλλο .

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΙΛ 788, 242-254, Αγία Κυριακή Θεσπρωτίας, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 1653 B, AT/ATU 1651 B και AT/ATU 1009. *I:* α, α1, β5, β6, β10. *II:* α, α1, α4 (αυτούς που πηγαίνουν για ξύλα, τα ψωμιά στο φούρνο, τις γυναίκες με τα ρούχα). *III:* α, α1, α4, α5, α7.

2. ΛΑ 1260 (ΣΜ 90), 77-79, Οξυά Κόνιτσας, άτιτλο. Συμφυρμός με AT 1653 B και AT/ATU 1009. *I:* α, β6, β10. *II:* α, α1, γ2. Ατελές.
3. ΛΑ 1297 (ΣΜ 127), 462-463. Ζαγόρια, «Η φτερωτή». Συμφυρμός με AT 1653 B. Ο τρελός αντί σιτάρι αλέθει θυμίαμα. Παίρνει τη φτερωτή του μύλου για να την πάει στη μάνα του. Ανεβαίνει στο δέντρο με το γνωστικό αδερφό του. Ρίχνει στον άνθρωπο που κάθισε από κάτω νερό, καρύδια και τη φτερωτή. Ο άνθρωπος τρομάζει και φεύγει. *I:* α, α1, β6, β5, β10. *II:* α, α1, α2, γ2, ε.
4. ΛΑ 1305 (ΣΜ 135), 127-128, Ζαγόρια, «Ο παπάς με τους τζομπάνους». Συμφυρμός με AT 1653 B και AT/ATU 1009. *I:* α, α1, β6, β5, β10. *II:* α, α1, α2, γ2.
5. ΛΑ 2302, 431-434, Δωδώνη, άτιτλο. Συμφυρμός με AT 1653 B, AT/ATU 1000 και AT/ATU 1009. *I:* α, α1, β6, β5, β10. *II:* α, α1, α2, α4 (παπαδιά, παπαδοπούλα), δ, δ2.
6. ΛΑ 3018, 105-108, Καπέσοβο, «Ο ζουρλός αδερφός». Συμφυρμός με AT/ATU 1009, AT/ATU 1653 B και AT 1682 B. *I:* α, α1, β6, β5, β10. *II:* α, α1, α2, α4 (βασιλιάς, βασιλοπούλα), γ2, γ1 (σταματά όταν η βασιλοπούλα υπόσχεται να τον παντρευτεί).
7. ΛΦ 376, 30-32, Μαργαρίτι Θεσπρωτίας, «Ο τρελός κι οι ιστορίες του». Συμφυρμός με AT/ATU 1009, AT 1653 B και AT 1681 B. *I:* α, α1, β6, β5, β10. *II:* α, α1, α4 (ο γουρουνάς με τα γουρούνια του), δ, δ1 (του παίρνουν τα παιδιά τη φλογέρα και τον κάνουν να χορέψει), δ2.
8. Hahn 1, 219-224, αρ. 34, Βήσσανη Πωγωνίου, «Bafala». Συμφυρμός με AT/ATU 1009, AT1653 B, AT/ATU 1007 και AT/ATU 1029. *I:* α, α1, β6, β5, β10. *II:* α, α1, α3 (ο τσουκαλάς με τα τσουκάλια του), α2, α4 (βόδια), υπάρχει συμφωνία να μη θυμώσουν.
9. Hahn 2, 238, Anmerkungen στο παραμύθι αρ. 34 του 1ου τόμου, Κουκούλι, άτιτλο. *I:* α, α1, β6, β5, β10. *II:* α, α1, α4 (ο τσουκαλάς με τα τσουκάλια του).

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

10 ΛΦ 267, 16-18, Ανατολή Αγιάς, «Τα δυο αδέρφια». Συμφυρμός με AT 1653 B και AT/ATU 1009. *I:* α, α1, β (λεφτά), β6, β7. *II:* α, α1, α4 (παίρνει από το φούρναρη ψωμί, από τον ψαρά ψάρια, από το λαδά λάδι). *III:* α, α1, α4, α5, α7.
11. ΛΦ 302, 11-12, Γαύροβο Καλαμπάκας, «Ο παπάς και ο τσομπάνος». *II:* α, α1, α5, α4 (πηγαίνει η παπαδιά να του βγάλει τ' αγκάθια και μπαίνει ένα στην καρδιά του και πεθαίνει), β2.

ΘΡΑΚΗ

12. ΛΑ 592, 1, Αίνος, «Η Ξανθομαλλούσα». Η Ξανθομαλλούσα καταστρέφει τα δυο αδέρφια. Ο μικρότερος στον πύργο των δράκων παίρνει ένα τραπέζι με φαγιά, ένα διαμαντένιο ποτήρι κι ένα βιολί που κάνει τους πάντες να χορεύουν. Η Ξανθομαλλούσα του παίρνει τα δυο πρώτα αντικείμενα κι ο ήρωας την αναγκάζει να χορέψει και να γίνει γυναίκα του.
13. ΛΑ 592, 2, Σουφλί, «Η ντιουντιούκα». Συμφυρμός με AT 1653 B. *I:* α, α1, β6 (ο Θεός άρρωστος), β7, β8, γ, γ1 (σφυρίχτρα). *II:* α, α1, α4 (αυγά στο καλάθι, τσουκάλια, πρόβατα), α2, α5, α10 (διάβολοι στην καρυδιά, που τους εξαναγκάζει να χωθούν στο τσουβάλι και τους τρυπά με βελόνια).
14. ΛΑ 1642, 2, Αδριανούπολη, άτιτλο. Παρόμοιο με το προηγούμενο. Σφυρίχτρα της Παναγίας.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

15. ΙΛ 604, 11-15, Αιανή Κοζάνης, «Ένας σαλός κι ένας γνωστικός». Συμφυρμός με AT/ATU 1681 B και AT 1653 B. *I:* α, α1, β6, β7 (ο άγγελος), β8, β10. *II:* α, α1, α4 (αγελάδες, πρόβατα), α2, α6.
16. ΛΑ 1653 B, 6, «Ο ζουρλός αδερφός». Συμφυρμός με AT/ATU 1681 B και AT/ATU 1009. Μοιράζοντας το θησαυρό ο ζουρλός διαλέγει τη σούρλα (σφυρίχτρα). *II:* α, α1, α4, α5, α7, α10 (χάνει το Χάρο να φύγει).
17. ΛΑ 2502, 131-132, Προάστειο Εορδαίας, «Ο τρελός». Συμφυρμός με AT 1681 B, AT 1653 B, AT/ATU 1000 και AT/ATU 1120. *I:* α, α1, β6, β7, γ, γ1. *II:* α, α1, α2, α5.
18. ΛΑ 2761, 361-362, Αγρίανη Σερρών, άτιτλο. *I:* α, α1, β6, β7, γ, γ1. *II:* α, α1, α4 (πρόβατα), α2, α5, α6, α9. Ελλιπές.
19. ΛΦ 1-3, Βλάστη Εορδαίας, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 1642, AT/ATU 1030*, AT/ATU 1211, και AT 1653 B. *I:* α, α1, β6, β7, β8, β9 (το θυμίαμά του γιάτρεψε την Παναγία από τον πονόδοντο). *II:* α, α1, α3, α7, α7. Η συν. όπως AT/ATU 1642.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

20. ΛΑ 1646, 3, Καρδάμυλα Χίου, άτιλο. *I:* α, α1, β6 (ο Θεός άρρωστος), β7, β8, γ, γ1 (σφυρίχτρα). *II:* α, α1, α4 (αυγά στο καλάθι, τσουκάλια, πρόβατα), α2, α5.

β. Δωδεκάνησα

21. Μιχαηλίδης – Νουάρος Α′, 271-278, Κάρπαθος, «Ο παλλαρός κι ο φρόνιμος». Συμυρμός με AT/ATU 1684 B, AT/ATU 1211, AT/ATU 1696, AT 1653 B και AT/ATU 1600. *I:* α, α1, β6, β7, β8 (άγγελος), γ, γ1. *II:* α, α1, α2, α5.
22. ΛΑ 2279, 175-179, Λέρος, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 1691, AT/ATU 1009 και AT 1653 B. *I:* α, α1, β6, β7, β8 (άγγελος), γ, γ1 (σουραύλι). *II:* α, α1, α3, α6, α7, α10 (μάνα κι αδερφός χορεύουν αστα-μάτητα).

γ. Εύβοια- Σποράδες

23. ΛΑ 1275 (ΣΜ 105) 71, «Ο παπάς και ο κοπελιάρης». Δεν λέγεται πού βρήκε ο κοπελιάρης το σουραύλι του. *II:* α, α1, α2, α4 (πρόβατα).

δ. Κρήτη

24. ΛΑ 2955, 268-271, Ρέθυμνο, άτιτλο. *I:* α, α1, α3, β6, β5, β10. *II:* α, α1, α4 (ο τσουκαλάς με τα τσουκάλια του, ο πιθαράς με τα πιθάρια του). *III:* α, α1, α4, α5, α6, α8.
25. ΛΦ 1115, 12-15, Τέμενος, άτιτλο. *I:* α, α1,α3 (του παπά), β5, β10. *II:* α, α1, α2, α3, α4 (σταμνάς). *III:* α, α1, α9.

ε. Κυκλάδες

26. ΛΑ 1396, 513-515, αρ. 124 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, ΛΑ 1653 B, 9), Τήνος, «Λωλός και γνωστικός». Συμφυρμός με AT/ATU 1009. *I:* α, α1, β6, β7, β8 (άγγελος), γ, γ1 (σουραύλι). *II:* α, α1, α4 (πρόβατα, σταμνιά, αυγά), α6.

ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ

27. ΛΑ 2276, 468-469, Μεγανήσι Λευκάδας, άτιτλο. *I:* α, α1, β6, β7, β8 (άγγελος). *II:* α, α1, α2, α4 (πρόβατα), α5, α3, α6, α7. *III:* α, α1, α4, α5, α7.

28. ΣΠ 56, 1-7, Κεφαλονιά, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 566 (*Τα μαγικά αντικείμενα και τα μαγικά φρούτα*), βλ. παρ. αρ. 25. *I:* α, α1, β7, β8 (φλογέρα), β10. *II:* α, α1, α2, α4 (γουρούνια), α5.
29. *Λαογραφία ΙΑ΄*, 1934-1937, 490-493, Ζάκυνθος, «Ο Ντρελοτυχερός». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.
30. Scmidt, 115, αρ. 20, Ζάκυνθος, «Die Wanderpfeife». Ο γιος του παπά παίρνει από τον Πάνο (τον αρχαίο Πάνα;) ένα χρυσόμαλλο κατσικάκι και το θυσιάζει στο Θεό. Για αμοιβή ο άγγελος του δίνει τη μαγική φλογέρα.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

31. ΛΑ 1208 (ΣΜ 38), 33-34, Κορινθία, «Οι τρεις αδερφοί». Συμφυρμός με AT/ATU 1000, AT/ATU 1200 A και AT/ATU 1007. *I:* α4 (ο τρίτος αδερφός υπηρέτης του παπά), β9 (έχει μια φλογέρα από το Θεό), β1. *II:* α, α1, α2, α5, α4 (χορτάρια, γουρούνια, βάτα· κρύβεται σ'αυτά ο παπάς για να δει τι κάνει ο υπηρέτης του, που του λέει: «Αν είσαι παπάς, θα στα κόψω τα γένια, αν είσαι δεσπότης, τα μαλλιά, για να βγεις θα βάλω φωτιά»), ε1.
32. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 133-138, Κυπαρισσία, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 1681 B (ο μουρλός σκοτώνει τη μάνα του με το χυλό), AT/ATU 1211, AT/ATU 1009 (παίρνει την πόρτα μαζί του) και AT 1653 B (ρίχνει την πόρτα από το δέντρο και τρομάζει τους Τούρκους, που παρατούν φλουριά και λιβάνι και φεύγουν). *I:* β6, β10. *II:* α, α1, α2, γ2.
33. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 492-497, Κυπαρισσία, «Ο Εβραίος στ' αγκάθια». *I:* α, α1, α5 (διώχνεται), β (λεφτά), β6, β7, γ, γ1. *II:* α, α1, α2, α5. *III:* α, α1, α4, α5, α7.
34. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 339-346, Κυπαρισσία, «Τα δυο αδέρφια». Συμφυρμός με AT/ATU 1211 A, AT/ATU 1009, AT 1653 B και AT/ATU 1000. *I:* β5 (χάρισμα της Παναγίας για το λιβάνι που τη γιάτρεψε). *II:* α, α1, α2, γ2, γ3.
35. ΛΑ 1282 (ΣΜ 112), 139-142, Κυπαρισσία, 139-142, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 1681 B.
36. ΛΑ 2934, 208-210, Καλαμάτα, άτιτλο. Ο μουρλός σκοτώνει τη μάνα του ζεματώντας την με το χυλό (πβ. AT 1681 B). Παίρνει την πόρτα μαζί του (πβ. AT/ATU 1009). Ρίχνει την πόρτα από το δέντρο και τρομάζει τους Τούρκους, που παρατούν φλουριά και λιβάνι και φεύγουν (πβ. AT 1653 B). Ο μουρλός στη μοιρασιά παίρνει το λιβάνι κι ο γνωστικός τα φλουριά. *I:* β5, β6 (η Παναγία). *II:* α, α1, α2, γ2 (του βάζει μια φρέσα ο μουρλός, πβ. AT/ATU 1000), γ4.

37. ΛΦ 501, 46-48, Αίγιο, «Ο τρελός με την καραμούζα». Συμφυρμός με AT/ATU 1691, AT/ATU 1009 και AT/ATU 1653 B.
38. ΛΦ 1091, 8-9, Πυλία, «Ο ζουρλός και ο φρόνιμος».Η αρχή όπως AT/ATU 1681 B (ο ζουρλός ζεματάει τη μάνα του με το χυλό, σέρνοντάς την με το σκοινί για να τη θάψει κόβεται το σκοινί και μένει στο δρόμο. Βλέποντας μιαν άλλη γριά στη συκιά, νομίζει ότι είναι η μάνα του και την παίρνει στις πετριές. Φέρνει δύο πεθαμένες γριές. Μαζί με τον γνωστικό μπαίνει στην υπηρεσία του παπά). Ο μουρλός σκοτώνει τα πρόβατα γιατί έφαγαν τ' αχλάδια που έριξε από το δέντρο. Αφήνει μόνον ένα κριάρι γιατί κατά λάθος στάθηκε ένα αχλάδι στο κέρατό του. Κρεμάει τα κουδούνια στο κριάρι. *I:* β6, β5, β10. *II:* α, α1, α2, α4 (δέντρα), γ2, γ4, γ5.
39. ΛΦ 1404, 1-6, Γορτυνία, «Ο Λιας ο φρόνιμος». *I:* Μόνο ο Λιας είναι πονόψυχος, β2, β3, β5, β10. *II:* α, α1, α2, α4 (γουρούνια), α10 (τον περιποιείται μαθαίνοντας τη δύναμη της φλογέρας του).
40. ΛΦ 1413, 1-3, Αιγιάλεια, άτιτλο. Ο μουρλός σκοτώνει τη μάνα του ζεματώντας την με το χυλό (πβ. AT/ATU 1681 B). Μουρλός και γνωστικός στην υπηρεσία του παπά. Ο μουρλός σκοτώνει τα πρόβατα γιατί έφαγαν τ'αχλάδια που έριξε από το δέντρο. Αφήνει μόνο ένα κριάρι γιατί κατά λάθος στάθηκε ένα αχλάδι στο κέρατό του. Φεύγουν νύχτα από τον παπά. Γίνονται υπηρέτες του μπακάλη. Του παίρνει ο μουρλός ένα τσουβάλι λιβάνι και το καίει. *I:* β5, β6. *II:* Πάνε σ' άλλον παπά υπηρέτες, α, α2, α4 (πρόβατα). Συμφυρμός με AT 1653 B (κατουράει κι οι ληστές νομίζουν ότι είναι δροσιά τ'ουρανού), δ, δ1, δ2 (ο άγγελος του παίρνει την ψυχή).
41. ΣΠ 129, 1-3, άτιτλο. Συμφυρμός με AT 1653 B. *I:* α, α1, β6, β5, β10. *II:* α, α1, α2, α4 (γουρούνια).

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

42. ΛΑ 1653 B, 1, Παπαρούσι Ευρυτανίας, άτιτλο. *I:* α, α1, β6 (ο Θεός άρρωστος), β7, β8, γ, γ1 (σφυρίχτρα). *II:* α, α1, α4 (αυγά στο καλάθι, τσουκάλια, πρόβατα), α2, α5.
43. ΛΑ 1653 B, 2, Μάνδρα Τριχωνίας, άτιτλο. *I:* α, α1, β6, β7, γ, γ1 (φλογέρα). *II:* α, α1, α2, α4 (γουρούνια, παπαδιά), α5.
44. ΛΑ1653 B, 3, Αμπρακιά Τριχωνίας, άτιτλο. *I:* α, α1, β6, β7, γ, γ1 (φλογέρα). *II:* α, α1, α2, α4 (γουρούνια, παπαδιά), α5.
45. ΛΑ1653 B, 4, Αμπρακιά Τριχωνίας, άτιτλο. *I:* α, α1, β6, β7, γ, γ1 (φλογέρα). *II:* α, α1, α2, α4 (γουρούνια, παπαδιά), α5.

46. ΛΑ 1653 Β, 7, Αιτωλία, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 1009. *I:* α, α1, β6, β7,γ, γ1(φλογέρα).

II: α, α2, α4 (πρόβατα, γουρούνια).

47. ΛΑ 1256 (ΣΜ 86) 144-146, Κατούνα Βόνιτσας, «Τα δύο παιδιά». Συμφυρμός με AT 1653 Β. *I:* α, α1, β6, β7, γ, γ1 (φλογέρα). *II:* α, α1, α2, α4 (γουρούνια, παπαδιά), α5.

48. ΛΦ 590, 2-3, Άγραφα, άτιτλο. *I:* α,α1, α3, β6 (που έκλεψε), β7 (άγγελος κατεβαίνει), γ, γ1 (φλογέρα). *II:* α, α1, α2, α5, α6, α9 (χωρίς γένια),β, β1.

49. ΛΦ 852, 30-32, Άγραφα, «Ο φρόνιμος κι ο παλαβός». Συμφυρμός με AT/ATU 1681 Β, AT/ATU 1009 και AT 1653 Β. *I:* α,α1, β6, β7, γ, γ1 (φλογέρα). *II:* α, α2, α10.

50. ΛΦ 1258, 22-27, Φθιώτιδα, «Μια οικογένεια και τα παιδιά τους». Συμφυρμός με AT/ATU 1646, AT/ATU 1030*, AT/ATU 1211 και AT/ATU 1653 Β. *I:* α, α1, β6, β7, γ, γ1 (φλογέρα γιατί γιάτρεψε τον άρρωστο Θεό). *II:* α, α2, α4 (τα γουρούνια), α5, α6, α9.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ-ΠΟΝΤΟΣ-ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

51. ΚΜΣ, Φάρασα, 4449-4460, 4461-4469, «Ο δομένος». Συμφυρμός με AT 1653 Β, AT 1681 Β, AT/ATU 1211, AT/ATU 1009, AT/ATU 1000 και AT/ATU 1120. *I:* α, α1, β6, β7, β9 (ζητάει ζουρνά από τον άγγελο), γ1. *II:* α, α1, α2 (κι η παπαδιά), α4 (τα πρόβατα μένουν χωρίς νύχια).

52. ΛΑ 1642, 5, Κύζικος, άτιτλο. *I:* α, α1, β6, β7, β8, γ, γ1 (σφυρίχτρα). *II:* α, α1, α4 (αυγά στο καλάθι, τσουκάλια, πρόβατα), α2, α5.

β. Πόντος

53. *Χρονικά Πόντου* Β′, 1945-1946, 517-519, Κοτύωρα, «Ο Καλτίτς και ο Κοσές». Συμφυρμός με AT/ATU 1211 Α, AT/ATU 1009, AT 1653 Β και AT/ATU 1000.

ΚΥΠΡΟΣ

54. ΛΦ 1287, 1-2, Μεσσαριά, «Το πηδικαβλούδιν». *I:* α, α1, β4 (από τα τρία αδέρφια ο ένας αγοράζει βελόνες, ο άλλος καρπούς, ο τρίτος πίσσα που την καίει κι η μυρωδιά της αρέσει στο Θεό), β5, β10. *II:* α, α1, α2, α5, γ2, α3. *III:* α, α1, α4, α5, α7.
55. ΛΦ 1290, 9-10, Αγρός Πιτσιλιάς, «Ο ντρελός τζαι το Πηδκιάβλιν». *I:* α, α1, β5, β6 (από το Θεό). *II:* α, α1, α2, α3, α6, α7, α8, γ2. *III:* α, α1, α4, α5, α6, α7 (φεύγει).
56. ΛΦ 1296, 16-17 , άτιτλο. *I:* α, α1, β (τα λεφτά του), β2, β4 (φτωχός), β5, β9 (ένα δίκανο που δεν αστοχεί κι ένα βιολί). *II:* α, α1, α4 (ο έμπορος που δεν έδινε τα λεφτά του για το πουλί), α5. *III:* α, α1, α4, α5, α7 (του δίνουν τα λεφτά του).
57. ΛΦ 1616, 54-69, Νέα Πάφος, «Ο ντρελός που την πόρταν». Συμφυρμός με AT/ATU 1030, AT/ATU 1642, AT/ATU 1211, AT/ATU 1600, AT/ATU 1691, AT/ATU 1009 και AT 1653 B. *I:* α, α1, β5, β6, β10. *II:* α, α2, γ2. *III:* α, α1, α4, α5, α7.
58. *Κυπριακά Χρονικά* ΙΓ′, 150-156, «Ο τρελός που πήρε την πόρταν». Συμφυρμός με AT/ATU 1642 και AT 1653 B (φλογέρα για το λιβάνι που ο μουρλός έκαψε για το Θεό).
59. Κληρίδης Ι, 21-23, αρ. 15, «Το πηδικαβλούιν». *I:* α, α3, β4 (βρίσκει τυχαία έναν αυλό), β10. *II:* α, α2, α4 (χωριάτες, βασιλιά, βασίλισσα), γ2. *III:* α, α3 (βασιλιά), α4, α5, α8 (ο βασιλιάς).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 592

Αυτό το καθαρά ευρωπαικό παραμύθι κατά τον Thompson[1] συναντάται συχνά στην αγγλική και γαλλική λογοτεχνία. Η αρχαιότερη παραλλαγή του είναι ένα αγγλικό ποίημα του 15ου αιώνα που διαδόθηκε κυκλοφορώντας σε λαϊκά φυλλάδια[2].

Το πρόσωπο που εκδικείται ο ήρωας με το χορό στ' αγκάθια ειναι συχνά παπάς και σπανιότερα Εβραίος, όπως και στις γαλλικές παραλλαγές. Το παραμύθι έχει την τάση να συμφύρεται με αλυσίδα ευτράπελων αφηγήσεων. Απαριθμούμε παρακάτω τους τύπους με τους οποίους παρουσιάζονται σταθεροί συμφυρμοί :

1. S. Thompson, *ό.π.*, σ. 76-77.
2. John Ashton, *Chapbooks of the eighteenth Century*, London 1882, σ. 238-244.

AT/ATU 1000, *Bargain not to become Angry (Συμφωνία να μη θυμώσει κανείς)*

AT/ATU 1009, *Guarding the Store-Room's Door (Παίρνοντας την πόρτα της αποθήκης)*

AT/ATU 1030, *The Crop Division (Το μοίρασμα των σιτηρών)*

AT/ATU 1120, *The Ogre's Wife thrown into the Water (Η γυναίκα του δράκου ρίχνεται στο νερό)*

AT/ATU 1211, *The Peasant Woman thinks the Cow chewing her Cud is mimicking her (Η χωρική νομίζει ότι την κοροιδεύει η αγελάδα που μηρυκάζει)*

AT/ATU 1600, *The Fool as Murderer (Ο τρελός δολοφόνος)*

AT/ATU 1642, *The Good Bargain (Η καλή συμφωνία)*

AT 1653 B, *Brothers in the Tree (Τ' αδέρφια στο δέντρο)*

AT 1681 B, *Fool as Custodian of Home and Animals (Ο τρελός φύλακας του σπιτιού και των ζώων)*

AT/ATU 1691, *Don't Eat too Greedily (Μην τρως τόσο λαίμαργα).*

Τα επεισόδια μίας ή περισσοτέρων ευτράπελων αφηγήσεων έρχονται να προστεθούν στο κυρίως θέμα του καταραμένου χορού στ' αγκάθια, που προκαλεί η ουρανόσταλτη μαγική φλογέρα του σαλού ήρωα.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 611

(περιλαμβάνει και τους τύπους Μέγα AT *611 A, AT *611 B και AT 611 C)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 611
(περιλαμβάνει και τους τύπους Μέγα AT *611 A, AT *611 B και AT 611 C)
Πρόταση κατάταξης ως AT 507 D

Τα δώρα του Αγίου

AT 611: The gifts of the Dwarfs
ATU 611: The Gifts of the Demons

Το παραμύθι του Αγίου Νικολάου

Μια φορά ήταν ένας βασιλιάς, λοιπόν δεν έκανε παιδιά η βασίλισσα και παρακαλούσε τον Άγιο Νικόλα κι έλεγε: «Άγιε μ' Νικόλα, δώσε μ' ένα παιδάκι, να 'ναι αγοράκι και να το βγάλω Νικολάκη και στην πανήγυρη ό,τι έξοδα χρειάζονται θα τα κάνει ο βασιλιάς».Τη λυπήθηκε ο Θεός από τα τόσα παρακάλια και τσ' έδωσε παιδί και το βάφτισε Νικολάκη, αλλά δεν ήταν τυχερό το παιδί στο μπαμπά τ' κι όλο καταστρεφόταν ο βασιλιάς. Ερχόταν η χάρη τ' Αγίου Νικόλα και ο βασιλιάς, που είχε το τάμα του, έκανε ό,τι χρειαζόταν. Το παιδί στο μεταξύ μεγάλωνε μια χαρά αλλά ο βασιλιάς χρόνο με το χρόνο καταστρεφόταν. Είχε πουλήσει ακόμη και το παλάτι του ο βασιλιάς κι έμενε σ' ένα μικρό σπίτι για χατίρι του Νικολάκη. Έφτασε το παιδί δεκάξι - δεκαεφτά χρονών, αλλά ο βασιλιάς ήταν πάμπτωχος, από τους πολέμους και τα έξοδα που έκανε. Έφτασε η εορτή τ' Αγίου Νικόλα, που έπρεπε να κάνουν το τάμα τους και σκέπτονταν πώς να βρουν λεπτά. Σκέφτηκαν λοιπόν κι οι δυο (ο βασιλιάς κι η βασίλισσα), να πουλήσουν τον Νικολάκη, γιατί δεν είχαν πια τίποτε άλλο. Σου λέγει, όπου και να πάει, παιδί μας είναι, θα το βλέπουμε, φτάνει να μην πάθει κακό. Πίσω από το παιδί τους, κάθονταν κι έκλαιγαν πώς θα το αποχωριστούν.

Απάνω στην ώρα, πηγαίνει το παιδί και τους βρίσκει και κλαίνε. Τους ρωτά: «Μαμά, μπαμπά, τι έχετε και κλαίτε;» Κι απάντησε η μητέρα: «Παιδί μου, σ' έδωσε σε μας ο Άγιος Νικόλας και του τάξαμε να του κάνουμε την πανήγυρη κάθε χρόνο, τώρα επειδή δυστυχήσαμε και δεν μπορούμε να κάνουμε την πανήγυρη, θα σε πουλήσουμε».Το παιδί τους λέγει: «Μη στενοχωριέστε, όπου και να πάγω, ξέρω τον πατέρα μου και τη μητέρα μου».

Πάει ο βασιλιάς στο βεζίρη και του λέγει: «Ήρθα να σου πω ευχάριστο για σένα, δυσάρεστο για μένα. Πουλώ τον Νικολάκη μου για χατίρι του Αϊ-Νικόλα, να κάνω την πανήγυρή τ'». Λέ' ο βεζίρης: «Πόσο τον πουλάς;» Λέ' ο βα-

σιλιάς: «Εκατό χιλιάδες». Του δίνει τις εκατό χιλιάδες ο βεζίρης για να πάρει τον Νικολάκη. Τ' αγκάλιασαν, το φίλησαν οι γονείς του και το παίρνει ο βασιλιάς και το πάει στο βεζίρη. Το παιδί ήταν κοντά είκοσι χρονών.

Σ' εκείνο το μέρος ήταν ένας βαθύπλουτος κι είχε μια κόρη και κοίταζε ποιο καλό παιδί θα βρει για να τη δώσει. Ο βεζίρης, που είχε κι αυτός δικό του γιο, σκεφτόταν να δώσει τον δικό του στην πλούσια. Ένα πρωί, φωνάζει και τα δυο παιδιά και τους λέγει: «Ακούτε, παιδιά, να σας πω, τώρα είσαστε παλικάρια, μπορείτε να φύγετε να πάτε για εμπόριο, θα σας δώσω από εκατό χιλιάδες και θα φύγετε. Όποιος γυρίσει πρώτος κι έχει περισσότερα λεφτά, σ' εκείνον θα δώσουμε την πλούσια κοπέλα». Αλλά ο βεζίρης έδωσε κρυφά περισσότερα λεφτά στο γιο του. Του βεζίρη ο γιος επειδή είχε πολλά λεφτά, έφυγε στο εξωτερικό με πλοία. Ο Νικολάκης έφυγε με τα πόδια. Βγήκε στην ερημιά, περπατούσε κι έφτασε σε μια βρύση και λέγει: «Δεν καθίζω σ' αυτήν τη βρύση, να πιω λίγο νεράκι και να φάγω και ψωμάκι και τυράκι και να βαδίσω;» Μόλις κάθισε, βλέπει έναν καλόγερα από μακριά να 'ρχεται και σκέφτηκε να περιμένει και τον καλόγερα για να φάγει κι εκείνος λίγο, γιατί φαντάστηκε ότι θα 'ταν πεινασμένος. Ο καλόγερας μόλις έφτασε κοντά στον Νικολάκη του λέγει: «Καλημέρα, τέκνον μου». «Καλώς τον πάτερ καλόγερα». Κάθισαν να φάνε. Ο καλόγερας είπε: «Έχω, παιδί μου, φαγητά» κι ανοίγει έναν τουρβά και του 'πε να φάει, γιατί αυτός ήταν χορτάτος. Έφαγε μ'ευχαρίστηση ο Νικολάκης. Άμα έφαγε ο Νικολάκης, ρώτησε: «Πού πας, πάτερ καλόγερα;» «Πάω να μαζέψω λεφτά για την πανήγυρη του Αϊ Νικόλα».

Και τότε ο Νικολάκης θυμήθηκε ότι για τη χάρη του Αγίου τον πουλήσαν κι αυτόν οι γονείς του και σκέφτηκε: «Ας δώσω κι εγώ από τα λεφτά μου» κι έβγαλε τριάντα χιλιάδες και του τις έδωσε. Τα πήρε ο καλόγερας κι έφυγε. Άρχισε πάλι ο Νικολάκης και περπατούσε μες στα δάση. Νύχτωσε, ξημέρωσε, βρέθηκε πάλι μπροστά σε μια βρύση. Κάθισε να φάει, βλέπει κι έρχεται πάλι ένας καλόγερας με γένια μακριά κι έναν τουρβά στην πλάτη του. «Έλα να φάμε από το ψωμάκι μου». «Εγώ, παιδί μου, έχω φαγητά» και βγάζει από τον τουρβά του τα καλύτερα φαγητά και φάγαν. Ρωτάει ο Νικολάκης: «Πού πας, πάτερ καλόγερα;» «Πάω να μαζέψω λεφτά για την πανήγυρη του Αϊ-Νικολα». Βγάζει ο Νικολάκης και δίνει άλλες τριάντα χιλιάδες. Ξεχώρισαν πάλι κι έφυγαν. Βάδιζε ο Νικολάκης, πού θα βρει πολιτεία να εργασθεί. Βλέπει ένα πηγάδι, πάει να βγάλει νερό και πάλι να σου ένας καλόγερας, και λέγει: «Ας περιμένω να 'ρθει κοντά». Του δίνει ο καλόγερας ένα μπακιράκι για να βγάλει νερό. Έφαγαν, ήπιαν κι όταν ρώτησε ο Νικολάκης, πάλι ο καλόγερας του είπε ότι πήγαινε να μαζέψει λεφτά για την πανήγυρη του Αϊ-Νικόλα. Δεν δέχτηκε όμως τα λεφτά που του πρόσφερε ο Νικολάκης και του λέγει: «Σ' είδα ότι είσαι καλό παιδί και θέλω να σε πάρω να δουλέψουμε μαζί, αλλά ό,τι σου λέγω, όχι δε θα λες». Τότε ξεκίνησαν και πάνε σε μια πολιτεία και κάναν μια παραγκούλα σε μιαν ακροθαλασσιά.

Λέγει μετά ο καλόγερας: «Νικολάκη, εδώ είναι ένας βασιλιάς κι έχει μια κόρη, δεκαπέντε χρόνια άρρωστη από λέπρα σε κρεβάτι, πάρε αυτά τα μπουκαλάκια και πήγαινε έξω από το παλάτι να φωνάξεις εδώ γιατρός, καλός γιατρός! ξέρω κάθε ασθένεια να γιατρεύω, ό,τι ασθένεια παλαιά και να 'ναι!» Πήγε απ' έξω ο Νικολάκης, φώναξε. Τ' άκουσε η βασιλοπούλα, εκεί που ήτανε πλαγιασμένη και φώναξε τη μητέρα της και ζήτησε να της φέρει το γιατρό. Ο Νικολάκης όμως, μόλις την είδε σ' αυτά τα χάλια, είπε: «Έχω ανώτερο γιατρό, θα πάω να συνενοηθώ μαζί του και μετά θά 'ρθω να την πάρω». Πήγε λοιπόν στον καλόγερα και του λέει: «Η βασιλοπούλα είναι όλο πληγές και μυρίζει άσχημα». Ο καλόγερας είπε: «Πήγαινε και δώσε το λόγο σου ότι θα την κάνουμε καλά. Να τη βάλουν σ' ένα αμάξι και να τη φέρουν εδώ». Αλλά ο Νικολάκης έλεγε με το μυαλό του: «Πώς θα μπορέσει αυτός ο καλόγερας να κάνει αυτό το βρώμικο πράμα καλά;» Δε μπορούσε όμως να πει και όχι, οπότε σηκώθηκε και πήγε στο παλάτι. Χτυπά την πόρτα, μπαίνει μέσα και βλέπει το βασιλιά και τη βασίλισσα, τους χαιρετά και τους λέγει: «Μ' έστειλε το αφεντικό μου να πάρω τη βασιλοπούλα, να τη γιατρέψει». Τότε του λέει ο βασιλιάς: «Παιδί μου, αν μπορέσετε να γιατρέψετε τη βασιλοπούλα, ό,τι ζητήσετε από χρήματα θα σας τα δώσουμε». Κλάφανε ο βασιλιάς κι η βασίλισσα, πώς να το δώσουνε αυτό το κορμί το σάπιο. Φέρνουνε ένα αμάξι, τη βάζουνε σ' ένα σεντόνι μέσα και μετά μέσα στο αμάξι. Απ' όπου την πιάνανε, πονούσε η βασιλοπούλα και φώναζε. Την πήγε λοιπόν ο Νικολάκης στον καλόγερα. Την κατεβάζουν, τη βάζουν μέσα στην παραγκούλα και διώξαν τ' αμάξι κι έφυγε. Τότε λέει ο καλόγερας: «Νικολάκη, πλύσου, φόρεσε και μιαν άσπρη μπλούζα κι έλα να πιάσουμε τη δουλειά μας, να γιατρέψουμε την κοπέλα».

Ο Νικολάκης όμως μέσα του δεν πίστευε ότι θα μπορέσουν να γιατρέψουν την κοπέλα. Ο καλόγερας φωνάζει ένα παιδί και του λέει να πάει να μαζέψει λίγα κεραμίδια. Μόλις τα έφερε, λέει στον Νικολάκη: «Έλα τώρα να πιάσεις τη δουλειά σου». Την κοπέλα την είχαν ξαπλώσει πάνω σε δύο σανίδια κι από τις πληγές της έτρεχε πύον. Λέει λοιπόν ο καλόγερας: «Νικολάκη, πάρε ένα κεραμίδι και να τρίβεις τα σάπια κρέατα μέχρι που να φύγουν και να μείνουν σκέτα κόκαλα». Μόλις άρχισε ο Νικολάκης με μεγάλη λύπη του να τρίβει την κοπέλα, αυτή πέθανε. Το παιδί σκεφτότανε πώς θα πάει στο βασιλιά να πει ότι πέθανε. Ο καλόγερας όμως έλεγε: «Τη δουλειά σου εσύ, καθάρισε το σώμα της, να μην έχει τίποτα επάνω σάπιο». Μόλις την καθάρισε, του λέει ο καλόγερας να σηκωθεί να πάει στο βασιλιά, να ζητήσει να κάψουν έναν άσπρο σκύλο στο φούρνο και να του δώσουν τη στάχτη. Ο βασιλάς έκανε ευτύς ό,τι του είπε. Παίρνει τη στάχτη σ' ένα δοχείο ο Νικολάκης και πηγαίνει στον καλόγερα, που δεν ανησυχούσε καθόλου. Του λέει: «Πιάσε να πλυθείς και να καθίσεις να φας γιατί έχεις δουλειά». 'Ομως εκείνος, όσο έβλεπε τα κόκαλα της κοπέλας, δεν μπορούσε να βάλει μπουκιά στο στόμα του.

Του λέει ο καλόγερας: «Πάρε τη στάχτη και ρίξε μέσα τα κόκαλα». Έρι-

χνε λοιπόν στάχτη και, όπου έριχνε, γινότανε κρέας, έτσι έγινε το σώμα της κοπέλας, αλλά ψυχή δεν είχε κι έλεγε με το νου του ο Νικολάκης: «Τι θα το κάνει τώρα αυτό το σώμα, πώς θα το πάμε στο βασιλιά». Τότε ο καλόγερας προσευχήθηκε στον Θεό, τη σταύρωσε και της έβαλε ψυχή. Μετά τη βοήθησε και τη σήκωσε όρθια. Ο Νικολάκης γέλασε, χάρηκε κι αγκάλιασε τον καλόγερα και τον φιλούσε και του έλεγε: «Πάτερ καλόγερα, Θεός είσαι και βάζεις ψυχή στους ανθρώπους;» Και λέει ο καλόγερας: «Πήγαινε στο βασιλιά, να πεις να έρθει ένα αμάξι, να πάρει τη βασιλοπούλα, να έρθει μαζί και μια δούλα για να την πάει στο λουτρό και μετά θα την πάρουν στο παλάτι».

Τρέχει λοιπόν ο Νικολάκης και με μεγάλη χαρά λέει στο βασιλιά: «Η κόρη σας έγινε καλά, μόνο θέλω ένα αμάξι και μια δούλα για να πάν' στο λουτρό και μετά να 'ρθουν στο παλάτι». Τον ρωτά ο βασιλιάς τι είναι ο κόπος των. Ο Νικολάκης όμως απαντά ότι θα συνεννοηθεί με τ' αφεντικό και θα πάγει να του πει. Πήγαν, πήραν τη βασιλοπούλα και την πήγαν στο λουτρό, μετά την πήγαν στο παλάτι. Άμα χτύπησαν την πόρτα και μπήκαν μέσα, ο βασιλιάς κι η βασίλισσα μείναν αναίσθητοι από τη χαρά τους. Όλη η πολιτεία πανηγύριζε τη γιατρειά της βασιλοπούλας. Ο Νικολάκης πάει τρεχάλα να ρωτήσει τον καλόγερα τι πληρωμή θέλει. «Θέλω να μου κάμει ένα καράβι όλο μαλαματένιο». Τότε τρέχει ο Νικολάκης και το λέγει στο βασιλιά κι αυτός παράγγειλε ένα καράβι μαλαματένιο στους κουγιουμτζήδες.

Ο Νικολάκης έκανε παρέα στο βασιλιά, στη βασίλισσα και στη βασιλοπούλα, που τον αγαπούσε πολύ, το βράδυ όμως πάλι γύριζε στην καλύβα στον καλόγερα. Μέσα σε δέκα μέρες το καράβι ήταν έτοιμο στην προκυμαία και το παραδώσαν στον Νικολάκη. Το βράδυ του είπε ο καλόγερας ότι θα φύγουν και να πάει να χαιρετίσει το βασιλιά. Πάει κι αυτός, τους αποχαιρετά. Έκλαιγαν όλοι που θα έφευγε ο Νικολάκης. Μπήκαν λοιπόν στο καράβι, έλυσαν παλαμάρι και φύγαν. Η φουρτούνα ήταν μεγάλη και κινδυνεύσαν να πνιγούν. Ο καλόγερας στεκόταν στο τιμόνι, ο Νικολάκης φοβόταν μη βουλιάξει το καράβι και το χάσει. Πάν' κι αράξαν σ' ένα βουνό ακατοίκητο, που ήταν όλο βράχια και λέει ο καλόγερας: «Νικολάκη, πηγαινε να κουβαλήσεις λίγες πέτρες για σαβούρα και να φύγουμε». Αφού κουβάλησε τις πέτρες, έφυγαν κι από κει και πήγαν σε μια μεγάλη πολιτεία κι αράξαν.

Ο Νικολάκης ήταν κουρελιασμένος. Του λέει ο καλόγερας: «Πάρε μια πέτρα απ' αυτές που κουβάλησες κι έβγα να πας να ψωνίσεις». Λέει με το νου του ο Νικολάκης: «Άκου τι λέει ο καλόγερας, να πάρω την πέτρα να πάγω να ψωνίσω». Αλλά τις πέτρες τις είχε ευλογήσει ο γέρος κι είχαν γίνει διαμάντια. Όταν πήρε την πέτρα και βγήκε έξω, τρέχαν κατόπι τ' κι Έλληνες κι Εβραίοι κι άλλοι και τον ρωτούσαν: «Πόσο πουλάς την πέτρα;» Τότε πονηρεύτηκε ο Νικολάκης και την πούλησε πεντακόσιες χιλιάδες. Πηγαίνει σ' ένα ραφτάδικο και παίρνει το καλύτερο κοστούμι και παίρνει κι ένα ρολόγι, καπέλο, μπαστουνάκι κι άλλα. Αφού ντύθηκε καλά, πάει σ' ένα εστιατόριο να φάει. Μόλις

τον είδαν τα γκαρσόνια, πέσαν στο κατόπι του και τον πήγαν εκεί που τρώγαν οι πλούσιοι. Διέταξε λοιπόν πολλά φαγητά και του τα πήγαν στο τραπέζι του. Εκεί που κάθισε, φαινόταν και το περιβόλι του καταστήματος. Βλέπει λοιπόν μέσα στο περιβόλι το γιο του βεζίρη και πότιζε τα λουλούδια. Στενοχωρέθηκε μόλις τον είδε σ' αυτή τη θέση. Λέγει λοιπόν στα γκαρσόνια: «Πείτε σ' αυτό το παλικάρι ν' ανέβει επάνω». Τρέξαν τα γκαρσόνια και τον φωνάξαν. Ανέβηκε πάνω το βεζιρόπαιδο, αλλά δε γνώρισε το Νικολάκη, που του λέει: «Εσύ θα πεινάς, κάθισε να φας». Κάθισε κι έφαγε με την ψυχή του το βεζιρόπαιδο. Ο Νικολάκης φόραγε κι ένα ωραίο δαχτυλίδι που έβγαζε και σφραγίδες. Του λέει λοιπόν: «Δέχεσαι να σου δώσω εκατό λίρες και να δοκιμάσω τη σφραγίδα στο μπράτσο σου, να δω πώς είναι;» Πιάνει λοιπόν τις λίρες το βεζιρόπουλο και πηγαίνει ίσια στο καράβι για να φύγει για την πατρίδα του.

Ο Νικολάκης γύρισε στο καράβι κι όταν τον είδε έτσι χάρηκε ο καλόγερας. Του λέει: «Τώρα φεύγουμε, πάμε για την πατρίδα». Έφυγαν κι ο καλόγερας ήταν πάντα στο τιμόνι με τη φουρτούνα. Του βεζίρη ο γιος έφτασε πιο μπροστά και πήγε στο σπίτι του. Ο βασιλιάς κι η βασίλισσα κλαίγανε και λέγανε ότι χάσανε πια το παιδί τους κι ότι δεν θα το ξαναδούν.

Κατά τις τέσσερις η ώρα που ξημέρωνε, φτάνει το καράβι και το άραξε στην προκυμαία ο καλόγερας. Έλαμψε όλος ο κόσμος και ρωτούσαν ποιός ξένος ήρθε κι έφερε ένα τέτοιο καράβι. Ο βεζίρης ήταν πονηρός, είδε που δεν ήρθε ο Νικολάκης, κι έτρεξε να ετοιμάσει τις αραβώνες με την πλούσια κοπέλα. Όταν ξημέρωσε η μέρα, λέει ο καλόγερας στο παιδί: «Πήγαινε στον πατέρα σου και στη μητέρα σου να τους δεις, αλλά να γυρίσεις πάλι στο καράβι». Οι γονείς του πέσαν επάνω του και κλαίγαν και δεν ήθελαν να τον αφήσουν από τα χέρια τους. Έτρεξε όλος ο κόσμος να δει τον Νικολάκη, έτρεξε κι ο πλούσιος να του προτείνει να τον κάμει γαμπρό. Ο Νικολάκης όμως δεν έδωσε το λόγο του, γιατί θέλησε πρώτα να συμβουλευτεί τον καλόγερα. Κι εκείνος του είπε: «Πήγαινε, παιδί μου, με την ευχή μου, να ετοιμάσεις τους γάμους σου, να πάρεις τους γονείς σου και το βράδυ απόψε να γίνει ο γάμος, γιατί εγώ θέλω πια να φύγω». Του είπε ακόμη να πάει στο καράβι να του πει κάτι μετά το γάμο. Έγιναν λοιπόν όλα καθώς έπρεπε και το παιδί γύρισε πίσω στο καράβι. Του λέει τότε ο καλόγερας: «Πιάσε τις πέτρες που ήταν διαμάντια και βγάλε τις έξω. Να τις μοιράσεις σε δύο μέρη, γιατί μαζί τα κερδίσαμε, μαζί θα τα μοιραστούμε».

Ο Νικολάκης μ' ευχαρίστηση τα μοίρασε. Του λέει μετά ο καλόγερας: «Να μοιράσουμε τώρα και το καράβι στα δύο». Όμως ο Νικολάκης του απάντησε: «Πάρ' το εσύ κι ας μην το χαλάσουμε, εμένα μου φτάνουν αυτά που μου 'δωκες». Μέχρι να συζητήσουν όμως, το καράβι είχε γίνει δυο κομάτια. Κατόπιν λέει ο καλόγερας: «Νικολάκη, θα μοιραστούμε και την κοπέλα, γιατί μαζί την κερδίσαμε».

Ο Νικολάκης όμως του λέει: «Όχι, πάρ' την εσύ, δεν θέλω να δω να τη

σκοτώσεις». Ώσπου να τελειώσουν, ο καλόγερας είχε σχίσει την κοπέλα στα δύο. Μόλις την έσχισε, εβγήκε από τα εντόσθιά της ένα φίδι, που το σκότωσε, μετά την ένωσε πάλι και του λέγει: «Νικολάκη, το φίδι αυτό θα έβγαινε το βράδυ και θα σ' έπνιγε. Από σήμερα η κοπέλα είναι δική σου». Κατόπιν ο καλόγερας είπε στον Νικολάκη να πάρει ό,τι του ανήκε από το καράβι. Με τη χάρη του, αυτό ήταν πάλι ενωμένο και μέσα ήταν όλες οι πέτρες. Τότε ο γέρος αγκάλιασε τον Νικολάκη και του λέγει: «Παιδί μου, επειδή ο πατέρας σου θυσίασε όλο του το βασίλειο για τον Αϊ-Νικόλα, κι εσένα τον ίδιο, γι' αυτό κι εγώ, που είμαι ο Άγιος, σε βοήθησα να γίνεις πλούσιος. Σου τα χαρίζω όλα και να γίνεις ευτυχισμένος».

Τότε έγινε ένας αέρας και χάθηκε από μπροστά από τον Νικολάκη.

ΛΦ 784, 1-16. Παραλλαγή από τα Μοσχονήσια. Καταγραφή της Σοφίας Κωνσταντοπούλου, που το άκουσε από τη γιαγιά της.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Το ειδύλλιο του φτωχού με τη βασιλοπούλα

α: Ένα φτωχό παιδί· α1: γιος μιας χήρας· α2: ενός βασιλιά (άλλο) που φτώχυνε· α3: ψαράς· α4: άλλο· α5: πουλάει τα ψάρια του στο παλάτι κι η βασιλοπούλα τον παίρνει κοντά της για να τον μορφώσει· α6: πωλείται οικειοθελώς στο βασιλιά (άλλο)· α7: για να μπορέσουν οι γονείς του να κάμουν το τάμα τους (άλλο)· α8: στον Αϊ- Νικόλα [πβ. AT/ATU 507 C *(Η κόρη με τα φίδια)*, επεισόδιο *ΙΙβ*]· α9: και το ερωτεύεται η βασιλοπούλα· α10: ενώ ο βασιλιάς το στέλνει να φτιάξει περιβόλι στον αγριότοπο, χωρίς εργαλεία.

β: Το παιδί· β1: ο μικρότερος από τα τρία αδέρφια· β2: ευεργετεί ένα γέρο· β3: τον Αϊ-Νικόλα· β4: άλλο· β5: ενώ το βασιλόπουλο (άλλο) αρνείται να τον βοηθήσει· β6: ο γέρος (άλλο) το συμβουλεύει· β7: να πιάσει το μπράτσο της βασιλοπούλας, όταν τη δει (άλλο)· β8: και βγαίνει βραχιόλι με διαμαντόπετρες (άλλο)· β9: περιδέραιο στο λαιμό· β10: ζώνη στη μέση· β11: η κόρη τον ερωτεύεται· β13: άλλο.

γ: Ένα βασιλόπουλο· γ1: βεζιρόπουλο (άλλο)· γ2: ζητά σε γάμο τη βασιλοπούλα· γ3: που αρνείται· γ4: και παντρεύεται το παιδί (σκλάβο)· γ5: αποφασίζεται να πάρει εκείνον από τους μνηστήρες που θα φέρει περισσότερα κέρδη· γ6: κατά διαταγή του βασιλιά, που θέλει τον πιο πλούσιο γαμπρό· γ7: και κοροϊδεύει την κόρη του που προτιμάει της πορδολαχανούς το γιο.

δ: Ένας φτωχός βασιλιάς· δ1: τάζει το βασίλειό του σ' όποιον από τους τρεις

γιους του φέρει τα πιο πολλά λεφτά [πβ. AT/ATU 550 *(Το μπιρμπιλαηδόνι)*].

II. Η παρέμβαση του γέρου

α: Το παιδί φτάνει στον τόπο των δαιμόνων· α1: ένας γέρος (άλλο)· α2: που είναι ο Άγιος Νικόλαος (άλλο)· α3: παρουσιάζεται στο παιδί (άλλο) και το συμβουλεύει· α4: και φορτώνει το καράβι του με αλάτι για να το πουλήσει σε τόπο που είναι άγνωστο [πβ. AT/ATU 1651 A *(Fortune in Salt)*]· α5: να κάμει μιαν αλοιφή· α6: από τη στάχτη ενός άσπρου κι ενός μαύρου σκύλου (άλλο)· α7: ενός πιθήκου· α8: και να γιατρέψει· α9: τον άρρωστο βασιλιά· α10: άλλο· α11: ούτως ώστε να πάρει ως αμοιβή μια φρεγάτα (άλλο)· α12: εμφανίζεται στον ύπνο του και τον βοηθάει να βρει εργαλεία και να φτιάξει περιβόλι· α13: και να βρει φλουριά κάτω από ένα σκίνο· α14: άλλο.

β: Στην επιστροφή ο ήρωας συναντά· β1: τον (τους) αντεραστή (ές) του· β2: το βεζιρόπουλο· β3: άλλο· β4: σε ελεεινή κατάσταση· β5: και του δίνει χρήματα· β6: τον παίρνει στη φρεγάτα του· β7: άλλο· β8: αφού εκείνος (οι) δέχτηκε (αν) να τον βουλώσει με τη σφραγίδα του· β9: στα οπίσθια· β10: άλλο.

III. Οι περιπέτειες κι η νίκη του ήρωα

α: Ο αντίζηλος (οι) του ήρωα· α1: του αρπάζει τη φρεγάτα· α2: φτάνει πρώτος με το καράβι του στον τόπο τους (άλλο)· α3: κι αξιώνει (ουν) να παντρευτεί τη βασιλοπούλα· α4: αλλά η ψευτιά του αποδεικνύεται· α5: από το σφράγισμα· α6: άλλο· α7: κι ο ήρωας γίνεται γαμπρός του βασιλιά· α8: όπως είχε προείπει ο γέρος· α9: αλλά το ζευγάρι χωρίζει, γιατί η βασιλοπούλα είναι προσβλητική· α10: και ξανασμίγει μετά από περιπλάνηση της κόρης για να ξαναβρεί τον χαμένο της σύζυγο.

β: Ο ήρωας πέφτει στη θάλασσα· β1: και βρίσκεται σε υπόγειο παλάτι· β2: όπου του χαρίζουν το πουλί με την ανθρώπινη λαλιά· β3: και βγαίνοντας γίνεται πλούσιος· β4: παντρεύεται τη βασιλοπούλα· β5: αφού λύσει μαγικά ζητήματα.

γ: Ο γέρος ζητά να μοιραστεί με τον ήρωα τα πλούτη όπως συμφώνησαν· γ1: και τη γυναίκα. Καθώς σηκώνει το μαχαίρι να κόψει τη νύφη στα δύο, βγαίνει ένα φίδι από το στόμα της (άλλο) (πβ. AT/ATU 507 C, επεισόδιο *V*α, β). Ο γέρος εξαφανίζεται· γ2: αφού αποκαλύψει την ταυτότητά του.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. ΛΑ 1267 (ΣΜ 97), 19-22, Λάρισσα, «Ο ψαράς». Συμφυρμός με AT/ATU 879 A (*Fisher Husband of the Princess*). *I:* α, α5, α9, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α4, β, β1, β6, β8, β10 (την πλάτη). *III:* α7, η συν. όπως AT/ATU 879 A: ο ήρωας προσβάλλεται από την πριγκήπισσα και φεύγει βουβός. Τον σώζει η γυναίκα του από την κρεμάλα κάνοντάς τον να μιλήσει.
2. ΛΑ 3026, 120-127, Καρδίτσα, άτιτλο. *I:* α, α6, α7 (γιατί βλέπει τον Άγιο στον ύπνο του και του ζητά εκκλησία), β, β2, β3, β6, β7, β8, β9, β10, β11. *II:* α1, α2, α3, α4, α11. *III:* α7, α8, γ, γ4.
3. ΛΦ 695, 1-5, «Ο βασιλιάς και τα τρία βασιλόπουλα». Παραλλαγμένο. Συμφυρμός με AT/ATU 550. *I:* δ, δ1.

ΘΡΑΚΗ

4. ΛΑ 185, αρ. 2, Μάδυτος, άτιτλο.
5. *Αρχ. Θρακ. Θησ.* Γ′, 1936-1937, αρ. 2, Καλλίπολις, «Το παραπαίδι τσ' Βαβυλωνίας». *I:* α2, α6, α7, α8, α9, γ (της Βαβυλωνίας), γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, α4, α5, α6, α8, α9, α11 (δέκα μαλαματένια καράβια). *III:* α7.
6. *Αρχ. Θρακ. Θησ.* ΣΤ′, 1940, 245-249, Βαβά Εσκί, «Γιάννς το φτωχόπαιδο». Συμφυρμός με AT/ATU 570 *(Ο βοσκός των λαγών)*, βλ. παρ. αρ. 4. *I:* β, β2, β4 (τον Θεό, που παίρνει στο καράβι του), β5. *II:* α1, α2 (ο Θεός), α3, α5, α6, α8, α10 (πλούσιο τυφλό), α11 (γεμάτη αλάτι). *III:* α7.
7. *Αρχ. Θρακ. Θησ.* Ζ′, 1941, 206-208, Σαμακόβιο Ανατολικής Θράκης, «Το άξιο μπαξεβανόπουλο και η βασιλοπούλα». Συμφυρμός με AT/ATU 879 A. *I:* α, α4 (κηπουρός, αρέσει στη βασιλοπούλα, που θέλει να τον μορφώσει. Προκομμένος, χτίζει παλάτι), α9, γ, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α14 (πλουτίζει κι αγοράζει δεύτερο καράβι), β, β1, β4, β5, β8, β9. *III:* α, α2, α3, α4, α5, α7, η συν. όπως AT/ATU 879 A: ο ήρωας προσβάλλεται από την πριγκήπισσα και φεύγει. Η βασιλοπούλα τον αναζητάει και τον βρίσκει στο παλάτι του βασιλιά μιας χώρας, βουβό. Στοιχηματίζει να τον κάμει να μιλήσει ή να την κρεμάσουν. Την παραμονή της κρεμάλας το μπαξεβανόπουλο μιλάει και τη σώζει. Δίνοντας πέντε κούφια καρύδια στο βα-

σιλιά για να της χαρίσει τη ζωή, της δείχνει πόσο μικρή αξία είχε για το βασιλιά η ζωή της και πόσο άδικα πλήγωσε τον αγασπημένο της, προσβάλλοντάς τον ως μπαξεβάνη.

8. Πασχαλίδου, 27-33, Κωνσταντινούπολη, «Ο Αϊ-Νικόλας». Συμφυρμός με AT/ATU 879 A. *I:* α2, α3, α5, α9, γ1, γ3, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, α10 (να πάρει ψάθες στο καράβι. Στο ναυάγιο τις καίει με τη συμβουλή του γέρου, γίνονται στάχτες, όπου κυλούνται άσπρα πουλιά κι αφήνουν διαμάντια. Τα σκεπάζει με κεραμίδια και τα φέρνει στο παλάτι). *III:* α7, η συν. όπως AT/ATU 879 A: ο ήρωας προσβάλλεται από την πριγκήπισσα και φεύγει. Η βασιλοπούλα τον αναζητάει και τον αναγνωρίζει από το βιολί του κι εκείνος από το διαμάντι που της είχε χαρίσει. Ξανασμίγουν.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

9. ΛΑ 2154 Γ′, 48, Αυγερινός Βοΐου, «Ο Άγιος Νικόλαος». *I:* α, α6, α7, α8, β6, β7, β8, β9, β11, γ, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α2, α5, α6, α8, α9, α11 (χρυσό), β, β1, β6, β8, β10 (στο μέτωπο). *III:* α, α1, α3, α4, α5, α7, α8.
10. ΣΠ 124 (ΛΑ 845, 3-12), Σιάτιστα, «Το παιδί του ψαρά οπού πήρε τη βασιλοπούλα». Συμφυρμός με AT/ATU 507 C. *I:* α4 (γιος ψαρά χαρίζει τη ζωή σε «ευγνώμονα ιχθύ»), α9, γ, γ2, γ5, γ6. *II:* α4, β, β1, β4, β5, β8, β9. *III:* α, α2, α3, α4, α5, α7.

ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

11. ΛΦ 784, 1-16, Μοσχονήσια, «Το παραμύθι του Αγίου Νικολάου». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.
12. Pernot, *Et. Ling.*, 298-300, αρ. 49α, Χίος, «L'enfant vendu en l'honneur de Saint Nicolas». *I:* α, α6, α7, α8, γ1, γ2, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, α5, α8, α9, α11, β, β2, β6. *III:* α7, α8.

β. Δωδεκάνησα

13. ΙΛ 690 Β′, 227-246, Πάτμος, «Ο Αϊ- Νικόλας». Συμφυρμός με AT/ATU 750 D *(Three Brothers each Granted a Wish by an Angel Visitor)*. *I:* α2, α6, α7, α8, α9, γ1, γ2, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, α5, α6, α8, α9, α11 (λε-

φτά), β, β1, β5, β8, β10 (στο κούτελο). *III:* α, α2, α3, α4, α5, α7, η συν. όπως AT/ATU 750 D: ο Αϊ- Νικόλας παρουσιάζεται σαν ψωριάρης και βρώμικος γέρος. Για να γιατρευτεί, θυσιάζουν το πρωτότοκο παιδί τους καίγοντάς το στο φούρνο. Το ξαναβρίσκουν ζωντανό με ψαλτήριο στο χέρι. Φανερώνεται ο Άγιος.

14. ΛΑ 2139 Α′, 48-54, Ψέριμος Καλύμνου, «Ο ψαράς κι ο βεζίρης». Συμφυρμός με AT 507 C και AT/ATU 570 *(Ο βοσκός των λαγών)*. *I:* α4 (πουλάει χρυσόψαρο στο παλάτι και παίρνει ένα μαντήλι φλουριά), α9, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α, α2, α3, α10 (να πάρει χαλίκια στο καράβι του, που γίνονται διαμάντια), β, β2, β3 (φόρτωσε πίσσα κι έλιωσε). *III:* β4, β5, η συν. όπως AT/ATU 570, βλ. παρ. αρ. 5. Για να παντρευτεί τη βασιλοπούλα ο ήρωας εκτελεί και αδύνατα ζητήματα, όπου τον βοηθάει ο Άγιος. Μαζεύει τους σκόρπιους λαγούς με το κλαρίνο του, γεμίζει ένα τσουβάλι ψέματα. Η συν. όπως AT/ATU 611: *III:* γ, γ1.

15. Dawkins, *45 Stories*, 438-465, αρ. 41, Αντιμάχεια της Κω, «Ο Γιαννάκης». Συμφυρμός με AT 507 C, AT/ATU 300 (*Ο δρακοντοκτόνος ήρωας*) και AT/ATU 301 *(Τα χρυσά μήλα)*. *I:* α (ο ήρωας είναι τυχερός γιατί την ώρα που γεννιόταν σώθηκε ένας καραβοκύρης που έγινε νονός του. Τον πάει στην Κωνσταντινούπολη για να δουλέψει. Θέλει να παντρευτεί τη βασιλοπούλα), γ1, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α1, α2 (δίνει τα καράβια του για να βοηθήσει ένα γέρο), α3, α5, α6, α8, α9, α11, α4, (βρίσκεται σ'έναν τόπο με δαίμονες που προσπαθούν να τον ξεγελάσουν και τον συμβουλεύει ένα πουλάκι, που είναι ο γέρος μεταμορφωμένος). Η συν. όπως AT/ATU 300 και AT/ATU 301: ο ήρωας κατεβαίνει στον Κάτω Κόσμο, γλιτώνει την κόρη του βασιλιά από την αγριογουρούνα και στη συνέχεια τον ανεβάζουν αετοί στον Άνω Κόσμο), β, β1, β4, β5, β10 (υπογράφοντας χρεώγραφα). *III:* α, α2, α3, α4, α6 (χάρη στα χρεώγραφα), α7, α8, γ, γ1 (συμφυρμός με, *V: α, β*).

16. Hallgarten, 39-43, Ρόδος, «Der Heilige Nikolas». Συμφυρμός με AT 507 C. *I:* α, α6, α7, α8, γ, γ1, γ2, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, α4, α5, α6, α8, α9, α11 (χρυσάφι), β, β1, β4, β5, β8. *III:* α, α3, α4, α5, α7, γ, γ1.

17. Klaar, *Christos*, 148-154 , Πάτμος, «Der heilige Antonios als Metzgermeister». Παραλλαγμένο. Συμφυρμός με AT 507 C και AT/ATU 621 (*Η φείρα)*. Το φτωχό παιδί παρακαλάει να συναντήσει τον Άγιο Αντώνιο. Στο δρόμο συναντά ένα γέρο κι αποφασίζουν να συνεταιρισθούν ως χασάπηδες με τη συμφωνία ό,τι κερδίσουν να το μοιράσουν στα δύο (πβ. AT 507 C). Τον βοηθάει να λύσει το αίνιγμα της φείρας και να παντρευτεί τη βασιλοπούλα (πβ. AT/ATU 621). *III:* γ, γ1.

18. Μοσκόβη, 44-53, Σύμη, «Το ψαρόπουλο κι η βασιλοπούλα». *I:* α3, α5, α9, γ1, γ3, γ5. *II:* α1 (αράπης που φυλάει θησαυρό), α10 (του τον μετα-

φέρει στο καράβι), β, β1, β10 (αποκαλύπτει τελευταία στιγμή το θησαυρό). *III:* α7, α9, α10.

γ. Εύβοια - Σποράδες

19. ΙΛ 758, 278-283, Αλόννησος, άτιτλο. Παραλλαγμένο (πρώην τύπος Μέγα ΑΤ *611 Β). Ο Σατανάς φέρνει τρικυμία στο καράβι. Ο Άγιος Νικόλαος σώζει τον ήρωα. Τον συμβουλεύει να ζητήσει ένα περιστέρι κατεβαίνοντας στη στεριά. Το παιδί τού βγάζει το τσιμπούρι που έχει στο κεφάλι του και μεταμορφώνεται σε βασιλοπούλα. Την παντρεύεται.
20. ΛΑ 2744, 62-65, Γιάλτρα Ευβοίας, άτιτλο. Ελαφρώς παραλλαγμένο. Συμφυρμός με ΑΤ/ΑΤU 1651 Α. *I:* α, α5, α9, γ, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α, α4. *III:* β1, β2, β3, β4.
21. ΛΦ 1068, 6-18, Άγιος Ιστιαίας, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 507 C. *I:* α6 (η μάνα πουλάει το γιο της στο βασιλιά για να πάρει λιβάνι για το εκκλησάκι του Αϊ- Νικόλα), α9, γ, γ2, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, 5, α6, α8, α9 α11. *III:* α, α1, α2 (κλέβει τη βάρκα με το χρυσάφι για να βγει πρώτος στο λιμάνι, αλλά ο γέρος με την ευχή του κάνει ώστε να τον πιάσουν για κλέφτη), α7, γ, γ1.
22. Hahn 1, 288-295, αρ. 53, Αγία Άννα, «Belohnte Treue» (Kretschmer, *NM*, 233-240, αρ. 55, «Belohnte Treue»). Συμφυρμός με ΑΤ 507 C. *I:* α, α6, α7, α8, γ, γ2, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, α5, α8, α10 (τυφλούς), α11 (γίνεται πλούσιος), β, β1, β4, β5, β8, β10 (μπράτσο). *III:* α, α3, α4, α7, α8, γ, γ1.
23. Πέρδικα Β′, 187-189, Σκύρος, αρ.11, «Της Πορδολαχανούς ο γιος». Συμφυρμός με ΑΤ/ΑΤU 1651 Α. *I:* γ, γ2, γ3, γ5, γ6, γ7. *II:* α4, α11 (μάλαμα). *III:* α7.

δ. Κυκλάδες

24. ΛΑ 1392, 87-90 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, αρ. 15, ΛΑ 611, 4), Τήνος, άτιτλο. *I:* α4 (γιος ψαρά που πουλάει ψάρια στο παλάτι), α9, γ1, γ2, γ5, γ6. *II:* α10 (ο ψαράς πλουτίζει), β, β2, β4, β8. *III:* α, α2, α3, α4, α5 , α7.
25. ΛΑ 1396, 343-349 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, αρ. 93, ΛΑ 611, 5), Τήνος, «Το σκλαβάκι». *I:* α, α1, α6, α7, α8, β2, β6, β7, β8, β9, β11, γ, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α10 (τον σώζει από τρικυμία ο γέρος κρατώντας το τιμόνι), α5, α8, α9, α11 (πέτρες που γίνονται διαμάντια), β, β1, β7 (του

παίρνει ένα φόρτωμα κρεμύδια), β8. *III:* α, α2, α3, α4, α5, α7, α8.

26. ΛΑ 2342, 322-324, Φιλώτι Νάξου, άτιτλο. *I:* α, α6, α7, α8,α9, γ, γ2, γ3. *II:* α1, α2, α3, α4, α11, β, β1, β4. *III:* α7, α8.
27. Ανέκδοτη συλλογή Διαλεχτής Ζευγώλη-Γλέζου, Τετρ. Β′, 21, Νάξος, «Ο Νικόλας». *I:* α2, α6, α7, α8, β, β2, β3, β6, β7, β8, β9, β10, β11, γ, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, α4, α5, α6, α8, α9, α11, β, β1, β4, β5, β8, β9. *III:* α, α2, α3, α4, α5, α7, α8.
28. Ανέκδοτη συλλογή Διαλεχτής Ζευγώλη-Γλέζου, Τετρ. Γ′, 105-112, Νάξος «Ο υπερέτης». Συμφυρμός με AT/ATU 507 C. *I:* α2, α6, α7, α8, β, β2, β3, γ, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, α5, α6, α8, α9, α11, β, β1, β4, β5, β8, β9. *III:* α, α2, α3, α4, α5, α7, α8, γ, γ1.
29. Roussel, αρ. 6 και 7, Μύκονος, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 507 C. *I:* α, α6, α7, α8, β, β2, β3, β6, β7, β8, β9, β11. *III:* α7, α8, γ, γ1 γ1.

ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ

30. ΛΑ 2067 Γ′, 61-68, Κεφαλονιά, άτιτλο. *I:* α, α6 (τον αγοράζει η βασιλοπούλα και του δίνει να βοσκήσει ένα αρνί. Ένας καλόγερος κάνει το αρνί χρυσό), α7, α8, β, β3, β7 (της δίνει ένα φιλί και φανερώνεται ήλιος χρυσός, φεγγάρι χρυσό), β11, γ, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3 (του κάνει χρυσό καράβι), β, β1, β4, β5, β8, β10 (πλάτη). *III:* α, α2, α3, α4, α6 (παραμύθι στο γάμο), α5, α7, α8.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

31. ΛΑ 1187 (ΣΜ 17), 5-7, Ηλεία, «Η ευχή της μάνας». (Πρώην τύπος Μέγα AT 611C). *I:* α, α6, α7 (για να σώσει την άρρωστη μάνα του). Με την ευχή της, τον σώζουν τα δελφίνια από ναυάγιο και βρίσκει τον χαμένο πατέρα του.
32. ΛΑ 1277 (ΣΜ 107), 43-46, Βιζύκι Γορτυνίας, άτιτλο. Παραλλαγμένο. Το παιδί ξεριζώνοντας ένα μαραμένο κλήμα βρίσκει εικόνα του Αγίου και φεύγει για να κερδίσει λεπτά, για να του χτίσει εκκλησία. Συναντά το γέρο που του δίνει ένα φράγκο και το στέλνει στον πατέρα του για ν' αρχίσει την εκκλησία. *I:* α, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, α5, α8, α9, α11, β, β1, β4 (λούστροι), β5, β8, β10 (πλάτη). *III:* α, α1, α2, α3, α4, α5, α7.
33. ΛΑ 2255, 228-240, Τρόπαια Γορτυνίας, άτιτλο. *I:* α, α6, α7, α8, α9, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, α4, α14 (σταματάει η φουρτούνα όταν σκοτώνει μια γυναίκα που βγαίνει από τη θάλασσα), β, β2, β4, β5, β10 (η σαβούρα γίνεται μαργαριτάρια). *III:* α, α2, α3, α7, α8.

34. ΣΠ 25, 21-26 (ΛΑ 552), Αγριδέικα Αιγιαλείας, «Ο λούστρος βασιλιάς». *I:* α4 (λούστρος), α9, γ, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α, α3 (τον σώζει ο λούστρος από την τρικυμία), α4, α5, α6 (από σαλιγκάρια), α8, α9, β, β1, β4, β5, β8, β10 (πλάτη). *III:* α, α1, α2, α3, α4, α5.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

35. *ΔΙΕ* Α′, 1883, 544-549, αρ. 17, Αθήνα, «Ο Μοδάς». (Πρώην τύπος Μέγα ΑΤ *611 Α). *I:* α, α6 (σκλάβος στο βεζίρη για ένα μόδι φλουριά), α9, α10. *II:* α1, α2 (η ευχή της μάνας του), α12, α13. *III:* α7.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Καππαδοκία

36. ΙΛ 812, 319-333, Νίγδη, άτιτλο. *I:* α, α6, α7, α8, α9, γ, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, α5, α6, α8, α9, α11 (το ναυαγισμένο καράβι με τα διαμάντια). *III:* α7, γ.
37. ΚΜΣ, 5096-5116, Φάρασα, «Η Σινέ κι ο Γαρίπης». Παραλλαγμένο. *I:* α (ο Γαρίπης παίζει ωραίο σάζι), α9 (η Σινέ), γ5, γ6. Φεύγει για να κερδίσει λεφτά ως βοηθός καφετζή. Με το σάζι γοητεύει τους πάντες και πλουτίζει τον καφετζή. Μαθαίνει ότι η Σινέ παντρεύεται και γυρίζει πίσω, στο δρόμο πεθαίνει το άλογό του και προσεύχεται. Εμφανίζεται ο Αϊ-Γιώργης με πολλά φλουριά και τον παίρνει πάνω στο δικό του άλογο. Στο γάμο της Σινέ παίζει σάζι κι αναγνωρίζεται. Γιατρεύει τα τυφλά μάτια της μάνας του (από τα πολλά δάκρυα) με τη σκόνη του αλόγου του Αγίου. Παντρεύεται τη Σινέ.
38. ΚΜΣ, Γκιουλ Μπαξέ 8, 1-5, «Ο κοσκινάς». *I:* α, α6, α7 (για να σώσει τη μάνα του). Με την ευχή της, βρίσκει εργαλεία και νερό και φτιάχνει περιβόλι για το βασιλιά. *III:* α7 (και καλεί τη μάνα του κοντά του, που με την ευχή της τον βοήθησε).
39. ΚΜΣ, Γκιουλ Μπαξέ 15, 1-9, «Ο Άγιος Νικόλαος». Συμφυρμός με ΑΤ 507 C. *I:* α, α6, α7, α8, β, β2, β6, β13 (να κόψει μήλα, πορτοκάλια και γαρίφαλα, να τα βάλει στην ποδιά της και να τη φιλήσει) β11, γ, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α1, α3, α4, α11 (φλουριά) β, β1, β4, β5, β8, β10 (πλάτη). *III:* α, α2, α3, α4, α5, α7, γ, γ1.

ΚΥΠΡΟΣ

40. ΛΑ 2351 Β′, 1130-1158, Ακανθού, άτιτλο. *I:* α, α6, α7, α8, γ, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α1, α2, α3, α5, α6, α8, α9, α11 (να ζητήσει αλάτι και την αρραβώνα του βασιλιά), α4, α10 (λίρες), β, β1, β4, β5, β8. *III:* α, α1, α2, α3, α4, α5, α7, α8 (ο Άγιος ζητά μια εκκλησία στο όνομά του).
41. ΛΦ 1434, 6-10, Πάφος, «Ο φαράς». Συμφυρμός με AT 507 C και AT/ATU 879 A. *I:* α3, α4 (σώζει ένα φάρι. α5, α9, γ5, γ6. *II:* α1 (φάρι), α10,(γεμίζει το βαπόρι του διαμάντια). *III:* α7, η συν. όπως AT/ATU 879 A: ο ήρωας προσβάλλεται από την πριγκήπισσα, που τον ξαναβρίσκει ως βιολιτζή και συμφιλιώνονται.
42. ΛΦ 1815, 1-8, Κύπρος, «Ο γιος του φαρά». Συμφυρμός με AT 507 C και AT/ATU 879 A. *I:* α3, α4 (σώζει ένα φάρι), α5, α9, γ5, γ6. *II:* α1 (φάρι), α10 (γεμίζει το βαπόρι του διαμάντια). *III* : α7, η συν. όπως AT/ATU 879 A: ο ήρωας προσβάλλεται από την πριγκήπισσα, που τον ξαναβρίσκει ως βιολιτζή και συμφιλιώνονται.
43. *Λαογραφία* Κ′, 1962, αρ. 9, Μεσαράς Κύπρου, «Ο Νικολάτζης». *I:* α2, α6, α7, α8, β, β2, β3, β6, β7, β8, β9, β11, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6. *II:* α, α2, α10 (να πουλήσει ξύλα σ' έναν τόπο που δεν έχουν), α5, α7, α8, α10 (λεπρό βασιλόπουλο), α11, β, β2, β4, β5, β8, β10 (στο μηρό). *III:* α, α2, α3, α4, α5, α6(η βροχή γίνεται διαμαντόπετρες), α7, α8.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ AT/ATU 611, AT *611 A, AT *611 B, AT 611 C

Το παραμύθι αυτό έχει επίφαση θρησκευτικής αφήγησης, όπως σημειώνει ο Γ.Μέγας[1], καθώς ο ήρωας είναι ταμένος στον Άγιο Νικόλαο που τον προστατεύει, ενώ συχνά φέρει και το όνομά του. Το παιδί είναι σκλαβάκι, το έχουν πουλήσει οι γονείς του στο βασιλιά ή σε κάποιον ισχυρό, για να μπορέσουν να κάνουν το τάμα τους στον Άγιο. Έχουν φτωχύνει τόσο πολύ, που ούτε προζύμι δε μπορούν πια ν' αγοράσουν. Καμιά φορά το ίδιο το παιδί ζητάει από τη μάνα του να το πουλήσει για ν' αποκτήσει τα προς το ζειν. Και ο Άγιος Νικόλας, που για χάρη του γίνονται όλες αυτές οι αγοροπωλησίες, σώζει τον ήρωα από κάθε είδους κακοτοπιά και τον κάνει πλούσιο. Εδώ παρουσιάζεται συμφυρμός με τον κύκλο του *Ευγνώμονα νεκρού*, ακριβώς γιατί ο μαγικός βοηθός, ως Άγιος, δεν ανήκει στο φυσικό κόσμο. Πρόκειται ουσιαστικά για μια υπο-ομάδα του παραμυ-

1. Γ. Μέγας, «Σημειώσεις εις τα Κυπριακά Παραμύθια», *Λαογραφία* Κ′, 1962, σ. 409-445.

θιακού τύπου AT 507 C *(Η κόρη με τα φίδια)*, όπως είχαμε παρατηρήσει κατά την ανάλυσή του. Ο Μέγας κατατάσσει εξάλλου ορισμένες παραλλαγές της ιστορίας του Αϊ-Νικόλα στον τύπο 507 C κι ορισμένες στον παρόντα AT/ATU 611 *(The Gifts of the Dwarfs)*, χωρίς να φαίνεται ξεκάθαρα το γιατί. Βέβαια, συχνά τα θέματα των δύο τύπων είναι συναφή και οι διαφορές ελάχιστες -η απόκτηση πλούτου πουλώντας αλάτι σε μια χώρα όπου είναι τελείως άγνωστο κι η απόκτηση της βασιλοπούλας, που είναι ωστόσο ερωτευμένη με τον φτωχό ήρωα κι αρνείται να πάρει το βασιλόπουλο. Προτείνουμε κατά συνέπεια να υπάρξει ενοποίηση, δηλαδή να συμπεριληφθούν οι σαράντα τρεις παραλλαγές του AT/ATU 611 στον κύκλο του *Ευγνώμονα νεκρού*, δημιουργώντας ένα νέο υπότυπο, τον AT 507 D *(Τα δώρα του Αγίου)*.

Η ερωτική αντιζηλία μεταξύ του ήρωα και του αντεραστή του αποτελεί κύριο επεισόδιο του τύπου AT 506 A, όπου ο ήρωας βρίσκεται στη θάλασσα και τον σώζει πότε ο ευγνώμων ιχθύς και πότε ο ευγνώμων νεκρός. Στην παρούσα αφήγηση σωτήρας είναι ο θαυμάσιος γέρος που φέρει τα χαρακτηριστικά του Αϊ-Νικόλα. Όμως ο τύπος AT/ATU 611 που εξετάζουμε είναι πολύ πιο ρεαλιστικός, μιλάει για πλούτο, για άσκηση μαγικών θεραπευτικών μεθόδων με διογκωμένα κέρδη, για πλοία με χρυσάφι, πετράδια, θησαυρούς. Το καλό παλικάρι αυγαταίνει την περιουσία που του δίνει ο Άγιος, ενώ τα σπάταλα βασιλόπαιδα χρεοκοπούν. Σε ορισμένες παραλλαγές ό ήρωας τους ευεργετεί δανείζοντάς τους χρήματα, αλλά παράλληλα τους σφραγίζει και τα οπίσθια για να υπάρχει απόδειξη δανεισμού. Όταν οι ανταγωνιστές του σφετερίζονται τον τίτλο του συζύγου της πριγκήπισσας, ο ήρωας αποκαλύπτει τα σφραγισμένα μέλη τους και κερδίζει τη βασιλεία. Το μοτίβο αυτό δεν απαντάται στον κύκλο του *Ευγνώμονα νεκρού*, απ' όπου απουσιάζουν τα καθαρά ευτράπελα στοιχεία.

Σε έντεκα παραλλαγές εμφανίζεται ως τελικό επεισόδιο ο καθαρισμός της μελλόνυμφης από τα φίδια που κατοικούν στην κοιλιά της και που θα μπορούσαν να θανατώσουν τον ήρωα την πρώτη νύχτα του γάμου. Πρόκειται για έναν ακόμα συχνό συμφυρμό με τον τύπο AT 507 C *(Η κόρη με τα φίδια)*. Ο Άγιος Νικόλαος την κόβει στα δύο ή την απειλεί με το μαχαίρι κι από τον τρόμο της πέφτουν τα φίδια από το στόμα. Το μοτίβο της μοιρασιάς καταρχήν αφορά τα κέρδη της επιχείρησης και δεν συμπεριλαμβάνει υποχρεωτικά και τη γυναίκα. Αλλά ο Άγιος συνοδεύει και μυεί τον προστατευόμενό του και στα τεχνάσματα για την κατάκτηση της κόρης. Του προτείνει να της πιάσει το χέρι, το λαιμό, τη μέση της και με το χάδι του εμφανίζονται επάνω της χρυσά κοσμήματα, που τη γοητεύουν και εμπνέουν τον έρωτά της για το φτωχό παιδί. Ο Μέγας πιστεύει[2] ότι για την αφήγηση αυτή φαίνεται να υπάρχει κάποιο άγνωστο λόγιο πρότυπο σχετικά με τα θαύματα του Αγίου Νικολάου, που την ξεχωρίζει από τις παράλληλες ομοιότυπες ιστορίες περί δαιμονικού βοηθού που καταγρά-

2. Γ. Μέγας, *ό.π.*, σ. 436.

φηκαν στη Βόρεια Ευρώπη. Στον ελληνόφωνο χώρο δύο είναι μόνον οι παραλλαγές (από τα Δωδεκάνησα) που αναφέρουν κάποια δαιμονική παρουσία πλάι στον ήρωα, ένα μαύρο αράπη[3] ή έναν απαίσιο διάβολο, που δρα σ' ένα χώρο γεμάτο κινδύνους για την αρετή του φτωχού παιδιού. Στις υπόλοιπες εκχριστιανισμένες παραλλαγές βοηθός είναι πάντα κάποιος γέροντας, καλόγερος, Άγιος ή κάποια προσωποποίηση της «ευχής» της μάνας του ήρωα.

3. Βλ. την παρ. αρ. 15 από την Κω, και την παρ. αρ.18 από τη Σύμη.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT / ATU 612

(περιλαμβάνει και τον τύπο Μέγα AT 612 A)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT / ATU 612
(περιλαμβάνει και τον τύπο Μέγα AT/ATU 612 A)

Τα φύλλα που ανασταίνουν

AT 612: The three Snake-Leaves
AT / ATU 612 A: The Ungrateful Wife Restored to Life
ATU 612: The three Snake-Leaves (περιλαμβάνει και τον AT/ATU 612 A)
Delarue-Tenèze: Les feuilles qui ressuscitent
Grimm no 16: Die drei Schlangenblätte
Eberhard – Boratav no 120

Άτιτλο

Μια φορά ήτανε ένας έμπορας κι είχε τρία παιδιά, και τα τρία σερνικά. Τον ήφκενε ο πατέρας του κατάρα, αρχόντισσα να μην πάρει κανένας, παρά να πάρουνε φτωχές, κατατρεμένες. Ήτανε κοντά τωνε μιαν αρφανή πολύ φτωχή. Λέει ο πατέρας τωνε: «Να την πάρομε, καημένε, εφτήνη τη φτωχή, να μας λατρεύει». Είχαν τηνέ στο σπίτι τρία χρόνια.

Λέει λοιπόν ο πατέρας του: «Γιε μου, να παντρευτείτε, γιατί εγώ θα 'ποθάνω». «Εσύ, πατέρα μου, δε θες αρχόντισσα, να πάρω τούτη που 'βαλες μες στο σπίτι, που 'ναι πολύ φτωχή». Δεν το καταδέχτη ο έμπορας. «Την ψυχοπαίδα μας θα πάρεις γυναίκα;» «Να την πάρω, πατέρα!» Αμέσως απεθαίνει ο πατέρας και παίρνει εφτούνος αυτή τη φτωχή κόρη.

Ο πιο μεγάλος επήρενε πιο αρχόντισσα. «Βρε», λέει, «δε θυμάσαι του πατέρα την ευχή, που μας ηλέγενε, να παίρνουμε όλο φτωχές;» «Ου, τώρα», λέει «κι εσύ! Την πήρα που την πήρα!» Ο μικρός εγύρευε φτωχή, να πάει με του πατέρα του την ευχή. Επήαινε και τη βρήκενε και την παίρνει. Στο δρόμο που πααίνανε, του πόθανε.

Άρχισε λοιπόν τις φωνές: «Πατέρα, πατέρα, δεν ερουβάρισε η ευκή που μου 'δωσες, να γλιτώσ' η γυναίκα μου!» Αμέσως, πετιέται από το ντουβάρι ένα θερίο κι είχενε στο στόμα του ένα τριαντάφυλλο και της το πάει στη μύτη της και σε λίγο ανεστήνεται. Τρέχει το παιδί κι αρπά το τριαντάφυλλο από του φιδιού τη γλώσσα. Φαντάσου, όντας ανεστήθηκε τι χαρά που την είχενε. Επήρενε τη γυναίκα και το τριαντάφυλλο κι επήγαινε ν' ανεστήσει τον πατέρα του.

Σαν έπιανε στον Αϊ-Λουκά, ήτανε κλειστά. Ο νέος, κουρασμένος και πι-

κραμένος, έκατσεν απόξω και περίμενε ν' ανοίξει ο Άγιος Λουκάς. Έπεσε κι εκοιμήθηκε πάνω στα γόνατά τση. Ντελόγκου περνάει ένα μουλάρι κι εκάθουνταν απάνω ένας πασάς και την κοίταζε καλά-καλά. «Ε» λέει, «πασά, τι με κοιτάζεις;» Λέει: «Μου αρέσεις πολύ. Κατέβα», λέει, «να κάτσω εγώ». Τον εβγάνει από τα γόνατά της αγάλια-αγάλια, και τον 'κουμπά στα χώματα και παίρνει τον πασά και φεύγει.

Ξυπνά ο νέος και δεν τη βρίσκει, και κλαίει και σκοτώνεται. «Βρε, για όνομα του Θεού, πού πήγεν η γυναίκα μου;» Πιάνει λοιπόν και κατεβαίν' στη χώρα και μπαίνει σ' έναν καφενέ. Κι αγνάντια ήτανε μια πορτοπούλα και τη βλέπει κι εκαθούντανε. Άμα τον εβλέπει, πέφτει κι εξαπλώνεται. Τση λέει ο πασάς: «Τι έχεις;» Λέει: «Να πιάσετε κείνονε, να τον εσκοτώσετε κι όποτε με βλέπει, μου κάνει το μάτι». Αμέσως ήβαλενε στρατιώτες να τον συλλάβουν.

Ένας του φίλος τ', αγαπημένος, τ' ακούσενε κι επήγαινε. Του είπενε: «Φίλε», λέει, «θα σε σκοτώσ'!» «Ε», λέει, «τι να κάμω; βασιλικός ορισμός και τα σκυλιά δεμένα!» Βγάνει το τριαντάφυλλο και το δίνει του φίλου του: «Φίλε, μόνα με σκοτώσουνε, βάλε το τριαντάφυλλο στη μύτη μου, που αμέσως θ' ανεστηθώ». Καλά του τα 'πενε, καλά και τα κάμανε. Αμέσως που τον εσκοτώσενε, επήαινε στον τάφο του και του 'βαλε το τριαντάφυλλο κι ανεστήθηκε.

Τι να κάμει το παιδί; Εσκώθηκεν, ήφυγεν από την πόλη της κι έγινε ένας πόλεμος κι επήεν ο νέος, αγνώριστος, κι επολέμησε και γύρισε κερδεσμένος. Του λέει ο πασάς: «Τι θες, παιδί μου, να σου κάμω;» «Θα κάμομε», λέει, «ένα χαρτί κι ό,τι σου πω θα κάμεις». Λέει: «Ναι». «Εφτήν την κούρβα που έχεις, θέλω να μ' την αποκεφαλίσεις!» Ε, τι ήθελε να κάμει, που είχανε χαρτί καμωμένο; Αμέσως την αποκεφαλίσανε. Φεύγει κι αυτός και πάει στο μοναστήρι και γίνεται καλόγερος και δεν ήθελε πια να τ' απαντήξει γυναίκα...

Μήτε εγώ ήμουνα κει μητ' εσύ να το πιστέψεις.

L. Roussel, *Contes de Mycono,* Léopol 1929, σ. 128-129, αρ. 65.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Ο γάμος του ήρωα

α: Ο ήρωας παντρεύεται μια κοπέλα· α1: κατώτερης κοινωνικής τάξης· α2: παρά τη θέληση των γονιών του· α3: και συμφωνούν, όποιος πεθάνει πρώτος, ο άλλος· α4: να τον ακολουθήσει στον τάφο· α5: να θρηνήσει για σαράντα μέρες· α6: άλλο.

β: Η κοπέλα πεθαίνει λίγο καιρό μετά το γάμο· β1: κι ο ήρωας κλαίει στον τάφο της (άλλο), όπου βλέπει· β2: δυο φίδια· β3: ένα ζώο· β4: άλλο· β5: που

του δείχνουν έναν μαγικό τρόπο να την αναστήσει· β6: κι ο ήρωας την ανασταίνει.

γ: Ο άντρας πεθαίνει· γ1: στον τάφο του η γυναίκα βλέπει· γ2: δυο φίδια· γ3: άλλο· γ4: που της δείχνουν έναν μαγικό τρόπο να τον αναστήσει· γ5: κι η γυναίκα τον ανασταίνει.

ΙΙ. Η αχαριστία της γυναίκας

α: Η γυναίκα παντρεύεται κάποιον άλλο (ανώτερο κοινωνικά), που την παίρνει και φεύγουν μαζί.

β: Ο ήρωας γίνεται δεκανέας (άλλο) στο στράτευμα, του οποίου ηγείται ο αντίζηλός του· β1: τον αναγνωρίζει η γυναίκα του και θέλει να τον σκοτώσει· β2: καμώνεται ότι δεν τον αναγνωρίζει· β3: ενώ ο σύζυγος τη διεκδικεί από τον αντεραστή του· β4: που διατάζει να τον κάψουν (άλλο).

γ: Τον ήρωα ενοχοποιούν ως κλέφτη (βάζοντας στη τσέπη του ένα κουταλάκι (άλλο)· γ1: και τον εκτελούν· γ2: τον εκτελεί η γυναίκα του γιατί κανείς άλλος δε θέλει να τον σκοτώσει.

δ: Επεμβαίνει ο Χριστός και τον γλιτώνει· δ1: οι δήμιοι τον λυπούνται· δ2: καίνε τη γυναίκα του.

ΙΙΙ. Η ανάσταση του ήρωα

α: Ο ήρωας παραδίδει σ' έναν πιστό του φίλο το φάρμακο (άλλο) που ανασταίνει· α1: που το έχει από τότε που ανάστησε τη γυναίκα του· α2: άλλο· α3: τριαντάφυλλο· α4: φύλλα φιδιού· α5: άλλο.

β: Ο πιστός φίλος ανασταίνει τον ήρωα· β1: που ανασταίνει και την πεθαμένη βασιλοπούλα· β2: ξαναγυρίζει σαν αρχιστράτηγος (άλλο)· β3: και τιμωρεί τον αντίζηλο· β4: και τη γυναίκα του· β5: την καταδικάζει σε θάνατο· β5: την καίνε· β6: άλλη τιμωρία· β7: παντρεύεται τη δούλα και την κάνει βασίλισσα· β8: ανασταίνει τη βασιλοπούλα· β9: γίνεται πασάς (άλλο) στον τόπο της γυναίκας του.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΡΑΚΗ

1. ΛΦ 584, 2-5, Σουφλί, «Το ρόδο». *Ι:* α, α1, α3, α4, β, β1, β2 (γουρίδες), β4 (ρόδο), β6. *ΙΙ:* α, β (δάσκαλος του φρούραρχου), β1, γ (δαχτυλίδι),

γ1. *III:* α (ρόδο), α1, β (ανασταίνει τη βασιλοπούλα κι ως αμοιβή ζητάει να γίνει δικαστής), β4, β6 (την αφήνει να πεθάνει νηστική).

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

2. ΛΑ 2154 Δ΄, 74-88, Σαμαρίνα, άτιτλο. *I:* α, α1, α3, α4, α5, β, β1, β2, β5, β6 (με τριαντάφυλλο), γ, ε. *II:* α (καπετάνιος), γ, ε. *III:* β3, β4.
3. ΣΠ 76, 7-13, Μεσορόπη Παγγαίου, «Απιστία συζύγου». *I:* α, α3, α4, β, β1 (διαβάζει Ευαγγέλιο μέσα στον τάφο της), β4 (ένα ρόδο πέφτει πάνω στο Ευαγγέλιο), β6. *II:* α (περιηγητή), β, γ, γ1. *III:* α,α1, β, β3, β4, β8, β9.

ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

4. ΛΑ 2891,166-178, Χώρα Σάμου, άτιτλο. Η βασιλοπούλα παντρεύεται αναγκαστικά ένα βασιλόπουλο, αλλά αγαπάει ένα φτωχό αγόρι και του γράφει γράμματα. Ο σύζυγος πλαστογραφεί τα γράμματα και της γράφει ότι δεν θα ξανάρθει. Η βασιλοπούλα σκοτώνεται και την ακολουθεί το βασιλόπουλο. Γυρνάει το παλικάρι. *I:* β, β2, β5, β6. *II:* α, γ, γ1. *III:* α, α (γαρίφαλο), α1, β, β2 (βασιλιάς), β5, β7.
5. Kretschmer, *LD*, 473-476, (Kretschmer, *NM*, 1-6, «Die Schlange»). Χίος, «Η φίδα». Παραλλαγμένο. Μια βασιλοπούλα ακούει μια φωνή που τη ρωτάει: «Τώρα νΐα ή γριά;» Απαντά: «Τώρα νια, που δύνουμαι». Ένας αετός την αρπάζει και την αφήνει σε μια ερημιά, μ' ένα τραπεζομάντηλο που βγάζει φαγιά και νερό. Φτάνοντας σε μια βασιλική μάντρα, κουβαλάει το γάλα στο παλάτι, αλλά επειδή ο γιος του βασιλιά θέλει να την προσβάλει, τον σκοτώνει. Χώνεται μαζί με το νεκρό στο μνήμα και με το χόρτο του φιδιού τον ζωντανεύει.

β. Εύβοια-Σποράδες

6. ΛΑ 2744, 290-304, Γιάλτρα Ευβοίας, άτιτλο. Δυο φίλοι υπόσχονται να παντρέψουν τα παιδιά τους. *I:* α, α3, α4, β, β1, β4 (άγγελος του δίνει λουλούδι), β, β6. *II:* α (ναύαρχο), β (λοχίας), β1, γ2. *III:* α (και του

ζητάει να πάρει φωτογραφία την κρεμάλα), α3, β, β6 (η κοπέλα τρελαίνεται. Ο ήρωας πάει να τη γιατρέψει σ' ένα υπόγειο σπίτι και της δείχνει τη φωτογραφία. Θάβεται ζωντανή κι ο ήρωας επιστρέφει στον τόπο του με το φίλο του).

γ. Κυκλάδες

7. ΣΠ 57, 85-98, Πάρος, «Το ρόδο το αμάραντο». *I:* α, α3, α5 (3 μέρες), β, β1, β2, β5, β6. *II:* α, β, γ, γ1. *III:* α (στρατιώτης), α3 (ρόδο αμάραντο), β, β2, β3, β4.
8. Roussel, αρ. 65, Μύκονος, άτιτλο. Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.

ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ

9. ΣΠ 50, 29-34, Κεφαλονιά, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 947 *(The Man followed by Bad Luck)*.
10. Boulanger, 115-123, Κέρκυρα, « La fortune dans les légumes». Επεισόδιο στον AT/ATU 712 *(Η τίμια γυναίκα)*, βλ. παρ. αρ. 9. Μια γυναίκα κατηγορείται από τις φθονερές συννυφάδες της, που της σκοτώνουν το παιδί. Διωγμένη στο δάσος, το ανασταίνει με το μαγικό βοτάνι που ζωντάνεψε ένα φίδι. Πραγματοποιεί όλες της τις επιθυμίες και ξαναβρίσκει τον άντρα της.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

11. ΣΠ 34, 16-23, Κερπινή Καλαβρύτων, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 531 *(Ο βαφτισιμιός του βασιλιά κι ο σπανός)*, βλ. παρ. αρ. 90. *I:* γ, γ2, γ4 (η πεντάμορφη βλέπει ένα φίδι που ανασταίνει ένα άλλο, κομμένο στα δύο, με ένα χόρτο), γ5.
12. *Λαογραφία* Γ', 1911-1912, 478, Κυνουρία, άτιτλο. *I:* α, α3, α5, γ, γ1, γ2, γ4, γ5.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

13. ΛΑ 1271 (ΣΜ 101), 9, Κριεκούκι Βοιωτίας, «Ο βασιλιάς κι η βλάχα». *I:* α, α1, α3, α4, β, β1, β2, β5, β6.

ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ

14. Taibbi-Caracausi, 99-113, αρ. 7, Rocca Forte, «I rigginotta 'c' o drakose». Ως επεισόδιο στον AT/ATU 590 *(Η άπιστη μάνα)*, βλ. παρ. αρ. 117.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

15. *Νέα Εστία* 12, 91-92, άτιτλο. *I:* α, α6 (υπόσχονται αιώνια αγάπη), β, β1, β4 (άγγελος μεσολαβεί στον Χριστό και την ανασταίνει). *II:* α (βασιλόπουλο), β2, β3, β4, δ, δ1, δ2.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ AT/ATU 612 ΚΑΙ AT 612 A

Στα παραμύθια αυτά συνδυάζονται δυο αφηγήσεις, ένας αρχαίος μύθος περί αναβιώσεως ή θεραπείας των πληγών όφεων με βότανα και η ιστορία της άπιστης συζύγου. Ορισμένες παραλλαγές του μύθου περί όφεων που κατέγραψε ο Μέγας στα δελτία του δεν είναι αυτοτελείς, αλλά αποτελούν απλά επεισόδια άλλων παραμυθιακών τύπων (οι αριθμοί 9, 10, 11, 14). Οι υπόλοιπες παραλλαγές ανήκουν σ' ένα σύστημα παραμυθιών, όπως το ονομάζει ο Νικόλαος Πολίτης[1], που προέρχεται από έναν παλαιότατο ευρωπαϊκό μύθο: ένας άνδρας και μια γυναίκα συμφωνούν ότι, όταν πεθάνει ο ένας, ο άλλος θα ταφεί μαζί του. Πεθαίνει η γυναίκα κι ο άντρας τηρεί την υπόσχεσή του. Στον τάφο μέσα σκοτώνει ένα φίδι και βλέπει να έρχεται ένα άλλο φίδι μ' ένα βοτάνι και να το ανασταίνει. Ο άντρας αρπάζει το βοτάνι και επαναφέρει στη ζωή τη σύζυγό του. Ακολουθούν επεισόδια περί απιστίας της γυναίκας που σώθηκε και της τιμωρίας της. Η αφήγηση της αχάριστης συζύγου θεωρείται μεταγενέστερη προσθήκη από τον Πολίτη, που δίδει ως πρότυπο του επεισοδίου τον αρχαίο μύθο περί του Γλαύκου, γιου του Μίνωα[2]. Οταν ο Γλαύκος πέθανε, ο Μίνωας έκλεισε το μάντη Πολύιδο μέσα στον τάφο μαζί με το νεκρό. Ο μάντης είδε ένα φίδι ν' ανασταίνει μ' ένα χόρτο ένα άλλο, πεθαμένο φίδι, κι έτσι ανέστησε κι ο ίδιος τον Γλαύκο. Υπάρχει πλήθος παραλλαγών του μύθου στην αρχαιότητα, που αποτελούν μέρος μιας λαϊκής δοξασίας κατά την οποία τα φίδια τεμνόμενα αυτοθεραπεύονται.

1. Ν. Πολίτου, «Σύμμεικτα (Το φίδι)», *Λαογραφία* Γ', 1911-1912, σ. 478-485.
2. Ν. Πολίτου, *Παραδόσεις*, 1129 κ.ε.

Όσο για το παραμύθι, είναι γνωστό στην Ευρώπη, στην Ινδία και στην Ινδονησία[3]. Μελετήθηκε από τον Gaston Paris[4] και τον Albert Wesselski[5] για τις μεσαιωνικές πηγές του. Το μοτίβο του λουλουδιού που ανασταίνει είναι γνωστό από τον 12ο αιώνα, από τη Marie de France (*Le lai d'Eliduc*), όπου μια νυφίτσα τρίβει μ'ένα κόκκινο λουλούδι μια πεθαμένη νυφίτσα και τη ζωντανεύει.

Στις ελληνικές παραλλαγές δεν υφίσταται διάκριση μεταξύ AT/ATU 612 και AT 612 A, οπότε ενώσαμε τους δύο τύπους. Ο Μέγας φαίνεται να θεωρεί ότι μόνον ο τύπος AT 612 A συνδυάζει το μοτίβο των φιδιών με το επεισόδιο της άπιστης γυναίκας. Ωστόσο ο Κατάλογος AT αναφέρει συνδυασμένα τα δύο επεισόδια και στους δύο τύπους. Αλλά και στον Κατάλογο ATU υπάρχει η απλούστευση που κάναμε, δηλαδή οι δύο τύποι είναι ενωμένοι στον ενιαίο τύπο ATU 612.

3. Thompson, *The Folktale*, *ό.π.*, *σ.* 115.

4. Gaston Paris, «Die undankbare Gattin», *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde* XIII, 1903, σ. 1-24, 129-150.

5. Albert Wesselski, *Märchen des Mittelalters*, Berlin 1925 σ. 188-192.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ AT / ATU 613, AT *613 D, AT * 613 E

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 613

Οι δύο ταξιδιώτες
(Ο Θεός θέλει καλοσύνες ή κακοσύνες;)

AT/ATU: The Two Travellers (Truth and Falsehood)
ATU: The Two Travellers
Grimm no 107: Die beiden Wanderer
Delarue-Tenèze: Les deux Voyageurs (Vérité et Fausseté)
Basile IV, 2: Li duje fratielle
Eberhard – Boratav no 67, no 253

Άτιτλο

Ήταν δύο νομάτοι. Τούτοι οι δυο τους έγιναν σύντροφοι. Ο ένας τους λέει: «Ας λέμε πάντοτε ψέματα, έτσι θα κερδίζουμε λεφτά». Ο άλλος λέει: «Ας λέμε πάντοτε την αλήθεια και ο Θεός θα ανταμείψει τη δουλειά μας». Ο ψεύτης άνθρωπος λέει: «Ας ρωτήσουμε έναν παπά για να δούμε τι θα μας πει· αν έχεις εσύ δίκιο, θα δώσω όλα μου τα ρούχα σε σένα, αλλά αν έχω εγώ δίκιο, τότε εσύ θα δώσεις όλα σου τα ρούχα σε μένα». Ενώ μιλούσαν, εμφανίζεται από μακριά ένας παπάς. Τον ρωτούν: «Ψέμαρα να λέμε ή αλήθεια;». Ο παπάς τους λέει: «Να λέτε ψέματα». Ο άνθρωπος που ήθελε την αλήθεια δεν τον πίστεψε. Περπατούν λίγο ακόμα, και κατόπιν έρχεται στο δρόμο τους ένας άλλος παπάς, κάπως πιο γερασμένος. Τον ρωτούν ξανά: «Ψέματα είναι καλό να λες ή αλήθεια;». Ο παπάς τους λέει: «Είναι καλό να λες ψέματα». Δυο φορές αυτός που ήθελε την αλήθεια χάνει. Έπρεπε να δώσει στον σύντροφό του όλα του τα ρούχα. Λέει: «Να ρωτήσουμε κι άλλον έναν· εάν κι εκείνος πει ότι είναι καλό να λέει κανείς ψέματα, θα σου τα δώσω». Έρχεται κι άλλος ένας παπάς, ακόμα πιο γερασμένος, και λέει και τούτος: «Είναι καλό να λέτε ψέματα». Και τότε αυτός που ήθελε την αλήθεια δίνει όλα τα ρούχα του, ως και το πουκάμισό του. Απομένει γυμνός. Κλαίει πικρά πικρά. Σκέφτεται. Ενώ σκεφτόταν, έρχεται στο νου του: «Να πάω στο μύλο». Μπαίνει στο μύλο· κάθεται. Με το που κάθεται, ακούει κάποιες πικρές φωνές. Φοβάται. Δεν σαλεύει από τον τόπο του. Ακούει διαβόλους να διηγούνται στο αφεντικό τους τι κακίες είχαν κάνει. Ένας από αυτούς λέει στο αφεντικό τους: «Εγώ σήμερα ξεγέλασα την κόρη του βασιλιά· αύριο τέτοια ώρα θα τη φέρουμε εδώ να την κάνουμε

νύφη». Ο αφέντης τους τον ρωτάει: «Πώς μπορεί να γίνει καλά; Πώς μπορεί να ξαναβρεί τα λογικά της;» Και ο διάβολος λέει: «Στον κήπο τους υπάρχει ένα χορτάρι· εάν το φάει, θα γίνει καλά». Μετά κοιμούνται. Πριν σηκωθούν, ο άνθρωπος πηγαίνει νωρίς στο σπίτι του βασιλιά. Λέει: «Θα κάνω καλά την κόρη σου, εάν μου δώσεις μια χούφτα παράδες». Και ο βασιλιάς λέει: «Εάν μπορέσεις να κάνεις καλά την κόρη μου, θα σου τη δώσω γυναίκα». Ο άνθρωπος αμέσως την κάνει καλά. Παντρεύεται το κορίτσι· γίνεται γαμπρός του βασιλιά.

Ο άνθρωπος που αγαπούσε τα ψέματα, έγινε ζητιάνος. Ρωτά τον άλλον: «Πώς κι έγινες πλούσιος; Πες το μου για να γίνω κι εγώ». Αυτός του λέει: «Πήγαινε στο μύλο, περίμενε μια νύχτα και μάθε, έτσι θα γίνεις κι εσύ πλούσιος όπως εγώ». Το βράδυ της επόμενης, πηγαίνει και ξαπλώνει μέσα στο μύλο. Ενώ βρίσκεται εκεί, συνεδριάζουν οι διάβολοι. Ο αφέντης τους ρωτάει: «Πού είναι ο γάμος που θα κάναμε; Πού είναι αυτή;» και οι άλλοι λένε: «Ενώ μιλούσαμε εκεί επάνω ήταν ένας άνθρωπος και τα άκουσε όλα· πήγε, γιάτρεψε την κόρη του βασιλιά· και αφού είναι έτσι, ας κοιτάξουμε επάνω για να δούμε ποιος είναι αυτός». Όλοι πηγαίνουν επάνω· κοιτάζουν και βλέπουν ότι εκεί βρίσκεται ένας άνθρωπος, ο ζητιάνος. Τον δέρνουν πολύ λέγοντας: «Εσύ έκανες τον σύντροφό σου ζητιάνο· ήρθες τώρα να κάνεις κι εμάς;» Τον χτυπούν τόσο, μέχρι να πεθάνει. Όποιος λέει ψέματα, αυτά παθαίνει. Καληνύχτα. Να ευχαριστήσει κι εσένα, να ευχαριστήσει κι εμένα.

Journal of Hellenic Studies 30, 1910, σ. 128-129. Παραλλαγή από τη Σίλλη. Το κείμενο αποδίδεται εδώ στην κοινή νεοελληνική.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I: Οι ήρωες και το στοίχημά τους

α: Οι ήρωες είναι δύο· α1: αδέρφια· α2: γείτονες· α3: φίλοι· α4: παιδιά· α5: σύντροφοι στο ταξίδι.

β: Φεύγουν στην ξενιτιά για να δουλέψουν· β1: ακολουθώντας τη συμβουλή της μητέρας (της γυναίκας) του· β2: ο ένας εργάζεται με οποιοδήποτε μισθό, ενώ ο άλλος για να δουλέψει ζητά υψηλή αμοιβή, έτσι ο πρώτος μαζεύει λεφτά ενώ ο δεύτερος όχι· β3: από τα χρήματα που κερδίζουν ο ένας αποταμιεύει, ο άλλος τα σκορπάει.

γ: Στο δρόμο· γ1: του γυρισμού· γ2: ο καλός σύντροφος μοιράζεται το φαΐ του, ενώ ο κακός όχι· γ3: βάζουν στοίχημα ποιος νικά, η αλήθεια ή το ψέμα;/

το δίκαιο ή το άδικο; / οι καλοσύνες ή οι κακοσύνες; γ4: και ζητούν από πρόσωπο (πρόσωπα) που συναντούν στο δρόμο να κρίνουν· γ5: αυτό (αυτά) κρίνει (ουν) ότι το ψέμα (άδικο, κακοσύνες) νικά· γ6: επειδή είναι ο διάβολος που εμφανίζεται μεταμορφωμένος σε άνθρωπο· γ7: ο καλός σύντροφος χάνοντας το στοίχημα χάνει και τις οικονομίες του· γ8: ο κακός του βγάζει τα μάτια· γ9: και τον εγκαταλείπει· γ10: οι δυο σύντροφοι αποχωρίζονται.

II: Η αποκάλυψη των μυστικών

α: Ο ήρωας ανεβαίνοντας στο δέντρο για να προφυλαχτεί τη νύχτα· α1: μπαίνοντας σε μια σπηλιά· α2: αλλού· α3: όπου συγκεντρώνονται διάφορα όντα· α4: διάβολοι· α5: νεράιδες· α6: ζώα· α7: άλλο· α8: και κρυφακούει πολύτιμα μυστικά· α9: από τα όντα που συζητούν τις κακές τους πράξεις αλλά και τον τρόπο επανόρθωσής τους.

β: Ο καλός ξαναβρίσκει το φως του· β1: γιατρεύει· β2: την τυφλή βασιλοπούλα· β3: την άρρωστη βασιλοπούλα· β4: τον άρρωστο βασιλιά· β5: που οι διάβολοι (νεράιδες) είχαν φέρει σε αυτήν την κατάσταση· β6: πλένοντας τα μάτια (το σώμα) με το νερό μιας πηγής που βρίσκεται εκεί κοντά· β7: με άλλο τρόπο· β8: βοηθά άλλους ανθρώπους· β9: και αμείβεται πλουσιοπάροχα· β10: βρίσκει ένα θησαυρό.

III: Η τιμωρία του κακού συντρόφου

α: Ο ήρωας αφηγείται την ιστορία του στο σύντροφό του· α1: μοιράζει τα λεφτά που κέρδισε.

β: Ο σύντροφός του θέλοντας να κερδίσει κι αυτός πλούτη πηγαίνει στο ίδιο μέρος όπου τα ίδια όντα συγκεντρώνονται ξανά και αναρωτιούνται ποιος τους άκουσε και τους χάλασε τις δουλειές, έτσι ανακαλύπτουν το σύντροφο· β1: και τον σκοτώνουν· β2: τον τρώνε.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. Hahn 1, 209-212, Βήσσανη Πωγωνίου, «Gilt Recht oder Unrecht?» (Kretschmer, *NM*, 313-316, αρ. 64, «Gilt Recht oder Unrecht?»). *I:* α, α1, γ3, γ4, γ5, γ6, γ8, γ9. *II:* α, α4, α8, α9, β, β1, β3, β6, β8, β9. *III:* α, ο μεγάλος αδελφός πεθαίνει.

2. Klaar, *Christos*, 159-162, Δελβινάκι Πωγωνίου, άτιτλο. *I:* α, γ3. *II:* α (με τη συμβουλή ενός σοφού), α3, α4, α8, β1, β3, β5, β7, β9 (παντρεύεται τη βασιλοπούλα). *III:* β, β1.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

3. ΛΦ 1030, 6-8, Καρδίτσα, «Ο τυφλός βασιλιάς». *I:* α, α1, γ3, γ4, γ5, γ8. *II:* α4, α8, α9, β, β1, β4 (τυφλό), β7 (στάχτη από νεροκολοκύθα), β9. *III:* β, β1.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

4. ΙΛ 615, 1-3 (ΛΑ 2213), Αιανή Κοζάνης, «Τα δύο αδέρφια». *I:* α, α1, β, β3, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, γ6, γ7, γ10. *II:* α4, α8, β8 (μονοιάζει τα δύο αδέρφια που μαλώνουν για το θησαυρό του πατέρα, υποδεικνύοντάς τους πού είναι κρυμμένος), β9. *III:* β, β1.
5. ΛΦ 1058, 11-14, Αμύνταιο, «Τα δύο αδέρφια». *I:* α, α1. Στη μοιρασιά του χωραφιού του πατέρα ο ένας αδερφός θέλει να αδικήσει τον άλλο. Αποφασίζουν να πάνε στο δικαστή αλλά ως δικαστής παρουσιάζεται ο διάβολος που δίνει δίκαιο στον κακό, γ8, γ9. *II:* α4, α8, α9. Η συνέχεια όπως AT/ATU 1653 B *(The Brothers in the Tree)*: Όταν φεύγουν οι διάβολοι ανεβαίνει στο δέντρο, αλλά από το κρύο της νύχτας αρρωσταίνει η κοιλιά του και λερώνει τους ληστές που βρίσκονται κάτω από το δέντρο και τους κάνει να φύγουν αφήνοντας το χρυσάφι τους, β, β1, β4 (τυφλό), β7 (να κάνει λάσπη με το σάλιο του και με τη στάχτη που βρίσκεται κάτω από το δέντρο), β9 (παντρεύεται τη βασιλοπούλα). *III:* β, β1.
6. Μηλιόπουλος, *Κότσυφας*, 53-58, περιοχή Βοΐου, «Ου καλός κι ου μπαταχτσής». *I:* α, α3, β, β3, ο κακός ξεγελάει τον καλό και του παίρνει τα λεφτά. *II:* α4, α8, α9, β8 (προλαβαίνει τον τσακωμό των τριών αδελφών, βρίσκει κρυμμένο θησαυρό και τους τον μοιράζει), β9. *III:* β, β1.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

7. ΛΦ 1442, 20-27, Πολιχνίτος Λέσβου, «Καλουσύνις – κακουσύνις» (Μέγας, *Παραμύθια Β'*, 157-163, «Οι δυο γειτόνοι»). *I:* α, α2, β, β2, β3, γ,

γ1, γ3, γ4, γ5, γ6, γ7, γ8, γ9. *II:* α, α3, α4, α8, α9, β, β1, β2, β5, β6, β8 (σφάζει τέσσερα αρνάκια καραγκιόζικα στις γωνιές κι έτσι στεριώνει το μοναστήρι που χτίζουν οι καλόγεροι), β9. *III:* α1, β, β1.

8. ΣΠ 84, 17-22, Πολιχνίτος Λέσβου, «Τα δυο αδέλφια».

β. Δωδεκάνησα

9. Dawkins, *45 Stories*, 327-333, Κως, «Ο βαρκάρης». Ένας βαρκάρης παντρεύεται μια όμορφη κοπέλα. Ο καπετάνιος μιας βασιλικής φρεγάτας που θέλει να την αρπάξει, την καταφέρνει με τη βοήθεια μιας γριάς κι η κοπέλα ντύνεται ναυτόπουλο και φεύγει μαζί του. Ο βαρκάρης προσπαθεί να τη βρει αλλά δεν τα καταφέρνει. Μην έχοντας να ζήσει μπαίνει σερβιτόρος σε μαγέρικο και ο καπετάνιος που τον συναντά τυχαία τον παίρνει στο καράβι του. Τον αναγνωρίζει η γυναίκα του που τον κατηγορεί για κλέφτη και βάζει να του βγάλουν τα μάτια και να τον ρίξουν στη θάλασσα. *II:* α3 (στην παραλία), α3, α5, τον λυπούνται, β, β1, β2, β6 (αθάνατο νερό), β8 (γιατρεύει το τυφλό κοριτσάκι), β9 (ο βασιλιάς τον παντρεύει με την κόρη του και τον κάνει αρχικαπετάνιο). Διατάζει να κρεμάσουν τον καπετάνιο και την άπιστη γυναίκα του.

10. *Λαογραφία* Ε΄, 1915-1916, 626-634, Ρόδος, «Η ευχή και η κατάρα των γονιών». Δυο αδέλφια κληρονομούν από το βασιλιά πατέρα τους, ο πρώτος τα πλούτη και την κατάρα του, ο δεύτερος μόνο την ευχή του. Με την ευχή του πατέρα του ο μικρότερος γιος προκόβει και γίνεται βασιλιάς, βρίσκει τον αδερφό του πάμφτωχο και τον φέρνει κοντά του, αυτός όμως με την προτροπή της γυναίκας του τον ρίχνει στη θάλασσα και με τη φόρα που έπεσε του βγαίνουν τα μάτια. Τον περιμαζεύει ο άτυχος καπετάνιος ενός ψαράδικου και ρίχνοντας τα δίχτυα στο όνομα του στραβού βγάζουν πολλά ψάρια. Η γυναίκα του καπετάνιου για να τον εκδικηθεί επειδή απέκρουσε τις προτάσεις της τον κατηγορεί στον άντρα της. Ο ήρωας για να αποδείξει την αθωότητά του εύχεται να σκιστεί στα δυο το καΐκι και τα μάτια της χανούμισσας να μπουν στα δικά του. Επιστρέφει στον τόπο του και αναγνωρίζεται με τη γυναίκα του με το δαχτυλίδι που της πάει η γριά και ξαναγίνεται βασιλιάς. Συγχωρεί τον αδερφό του.

γ. Κρήτη

11. ΛΑ 1338 (ΣΜ 151), 15-16, Κρήτη, «Το δίκιον και το άδικον». *I:* α, α1, γ3, γ4, γ5, γ8. *II:* α, α3, α8, α9, β, β3, β6, β8.

12. ΛΦ 369, 1-4, Ρέθυμνο, «Η δικαιοσύνη». *I:* α, α1, γ, γ3, γ4, γ5, γ8, γ9. *II:* α7 (ακούει τη φωνή του Θεού), β, β6. Στην πολιτεία που έχει πεθάνει ο βασιλιάς χωρίς διάδοχο, θα κάνουν τον πρώτο που θα βρεθεί έξω από την πόρτα. Ο ήρωας κάθεται να ξεκουραστεί τυχαία έξω από το παλάτι και τον κάνουν βασιλιά. Ο αδελφός πάει να κάνει το ίδιο αλλά μένει τυφλός σε όλη του τη ζωή.
13. *Μύσων Ζ'*, 1938, 155-156, Ρούσα Εκκλησιά Σητείας, «Η δύναμη του Θεού και του διαβόλου». *I:* α, α5, γ, γ3, γ4, γ5, γ6, γ7, γ10. *II:* α, α3, α5, α8, α9, β1, β3, β6, β9 (γαμπρός του βασιλιά). *III:* α, β, β1.

δ. Κυκλάδες

14. Pio, 227-230, Σύρος, «Οι δυο γκουντουράδες». *I:* α, α1, β, β1, β2, β3, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, γ6, γ7, γ8, γ9. *II:* α1, α3, α5, α8, α9, β, β1, β4, β5, β6, β9. *III:* ρωτάει ο κακός, β, β1.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

15. ΛΑ 1193 (ΣΜ 23), Βελίτσα Ολυμπίας, 90-91, «Ο διάβολος και τα δύο αδέλφια». *I:* α, α1, γ3, γ8 (ο διάβολος του βγάζει τα μάτια). *II:* α8, β, β7 (γάλα συκιάς). *III:* β, β1.
16. ΛΑ 2934, 185-186, περιοχή Καλαμάτας, άτιτλο. *I:* α, α1, για να δώσει από το ψωμί του στο μικρότερο τού βγάζει τα μάτια. *II:* α, α3, α4, α8, β, β7 (φάρμακο ενός μπουκαλιού), β8 (κάνει κι άλλους τυφλούς καλά). *III:* Γυρνάει στη μάνα του και φανερώνει την αλήθεια. Ο αδελφός ζητάει συγχώρεση.
17. ΛΦ 37, 1-3. Κέρτεζη Καλαβρύτων, «Τα δυο αδέλφια». *I:* α, α1. Ο ένας αδελφός πλούσιος και άκληρος, ο άλλος φτωχός, με πολλά παιδιά, φεύγει αναζητώντας την τύχη του. Δίνοντας ψωμί και νερό στους δυο γέρους που συναντά στο δρόμο ξαναβρίσκει τα ψωμιά ακέραια και δέχεται συμβουλές. *II:* α, α3, α4, α8, α9, β1, β4, β5, β7 (να του ρίξει λάσπη), β9. *III:* α, β, β1. Συμφυρμός με AT/ATU 821C* *(Ο διάβολος που χάλασε σαράντα ζευγάρια παπούτσια)*.
18. ΛΦ 655, 9-10, Ολυμπία, «Ο τυφλός κι οι καλικάντζαροι». *I:* α, α2, β, β3, γ, γ1, γ8, γ9 (παίρνοντας τα λεφτά του). *II:* α2 (στο δάσος), α3, α7 (καλικάντζαροι), α8, α9, β, β3, β6, β9.
19. ΛΦ 1189, 5-7, Λεβίδι, «Τα επτά αδέλφια». *I:* α (εφτά), α1, β (αναζητούν την τύχη τους), γ, γ2 (τα μεγαλύτερα αδέλφια τρώνε το φαΐ του μικρότερου και δεν του δίνουν από το δικό τους), γ10 (τον εγκαταλείπουν).

II: α2 (πάνω σε γκρεμισμένο κτίριο), α3, α6, α8, β1, β2, β7 (αίμα σκοτωμένου κόρακα), β9 (γίνεται βασιλιάς), β10. *III:* α (ο μεγαλύτερος αδελφός), β, β2.

20. ΣΠ 43, 1-6, Σαρατζάς Πυλίας, «Η αλήθεια κυριεύει, για το ψέμα;»
21. *Μεσσην. Έτος* Α′, 1938, 147-148, Λογγά Πυλίας, «Η αλήθεια και το ψέμα». *I:* α, α1, γ (στο γεφύρι), γ3, γ8. *II:* α, α3, α4, α8, α9, β, β1, β2, β5, β6, β8 (τα αδέρφια που τσακώνονται, τα αντρόγυνο που χώρισε, βάζει αγκωνάρι στο γεφύρι ώστε να μην ξαναγκρεμιστεί), β9 (γίνεται γαμπρός του βασιλιά). *III:* β, β1.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ – ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

22. ΣΠ 94, 16-17, Σμύρνη, άτιτλο.

β. Πόντος

23. *Αστήρ Πόντου* 1, 1885, 568-570, Κρώμνη, «Τα δύο αρκατάσα». *I:* α, α3, β, γ, γ10. *II:* α1, α3, α6 (αρκούδα, λύκος και αλεπού), α8, β8 (προειδοποιεί τους ιδιοκτήτες των οικιακών ζώων που τα άγρια ζώα σκοπεύουν να φάνε), β10. *III:* Ξαναβρίσκει το σύντροφό του, β, β2.
24. *Αρχείον Πόντου* Γ′, 1931, 101-102, Σούρμενα, άτιτλο. *I:* α, α3, γ, γ2, γ10. *II:* α1, α6, α8 (από μιαν αρκούδα που θα βρει λίρες, από ένα λύκο που θα βρει ένα πρόβατο και από μια αλεπού που θα βρει έναν πετεινό), β10. *III:* β, β2.
25. *Αρχείον Πόντου* Γ′, 1931, 105-107, Γίγα Όφεως, άτιτλο. *I:* α, α4, β, β1, β2, β3, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, γ7, γ10. *II:* α2 (σε καΐκι), α3, α4, β1, β3, β7, β8, β9. *III:* β, β1.

γ. Καππαδοκία

26. Dawkins, *MG in AM*, 388-390, Αξός, άτιτλο.
27. Dawkins, *MG in AM*, 482-484, Φάρασα, άτιτλο. *I:* α, α4, β, γ2, γ10. *II:* α1, α3, α6, α8, β10. *III:* β, β2.
28. *Journal of Hell. Studies*, 30, 1910, 128-129, Σίλλη, άτιτλο. Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΚΥΠΡΟΣ

29. ΛΑ 2351 Α′, 23-27, Άγιος Τρύφων, «Ο ψεύτης και ο αληθινός». Ξενυχτούν μαζί τον βρικολακιασμένο νεκρό. Ο ψεύτης αποκοιμιέται, ο αληθινός, άγρυπνος, τον μαχαιρώνει μόλις σηκώνεται. Τους δίνουν λεφτά αλλά ο ψεύτης που γυρνάει στο χωριό, αντί να δώσει στη γυναίκα του αληθινού αυτά που της έστειλε ο άντρας της, τα κρατάει. *II:* α2 (στο μύλο), α3, α4, α8, α9, β1, β3, β7 (ζουμί χόρτου που βρίσκεται έξω από το μύλο), β8 (ξεστομώνει το νερό και αυτό πάει στην πόλη), β9. *III:* β, β2.
30. ΛΦ 298, 5-20, Νατά Πάφου, «Η ζήλεια». *I:* α, α1, γ3, γ4, γ5, γ6, γ7. *II:* α2 (στο μύλο), α3, α4, α8, α9, β1, β3, β7 (να της βάλει χόρτα στο αυτί), β9 (γαμπρός του βασιλιά). *III:* β, β1.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT *613 D

Το ψέμα κι η αλήθεια

AT: Δεν περιλαμβάνεται
ATU: Δεν περιλαμβάνεται

Άτιτλο

Μια φορά ανταμώσανε σε ένα σταυροδρόμι το Ψέμα με την Αλήθεια, χαιρετιστήκανε, και ρώτησε το Ψέμα την Αλήθεια πώς τα περνάει. «Πώς να τα περνάω;» είπε η Αλήθεια, «κάθε πέρσι και καλύτερα». «Βλέπω τα χάλια σου», της είπε το Ψέμα και κοίταζε τα κουρελιάρικα ρούχα της. «Μα και τα χνώτα σου ακόμα βρωμάνε». «Έχω τρεις μέρες τώρα νηστικιά», είπε η Αλήθεια. «Όπου περάσω βρίσκω τον μπελά μου και κοντά σε μένα και οι λίγοι που μ' αγαπάνε. Δεν είναι ζωή αυτή». «Θέλεις όμως και τα τραβάς, της είπε το Ψέμα. Έλα μαζί μου, να δεις Θεού πρόσωπο, να ντυθείς με ρούχα χρυσά, σαν τα δικά μου, και να χορτάσεις φαΐ, μόνο να μη γελάσεις σε ό,τι κάνω και λέω».

Η Αλήθεια δέχτηκε, για μια φορά μονάχα, να πάει να φάει μαζί με το Ψέμα, γιατί δεν μπορούσε να σταθεί στα πόδια της από την πείνα. Τράβηξαν και έφτασαν σε μια μεγάλη πολιτεία, μπήκαν στο καλύτερο ξενοδοχείο, που ήταν γεμάτο από ανθρώπους, και κάθισαν κι έφαγαν από τα καλύτερα φαγιά. Σαν πέρασε πολλή ώρα και οι μισοί άνθρωποι είχαν φύγει, χτύπησε το τραπέζι το Ψέμα με τα χέρια του και πήγε κοντά τους ο ίδιος ο ξενοδόχος να τους περιποιηθεί, γιατί το Ψέμα φαινότανε σαν μεγάλος αφέντης, και ρώτησε τι θέλουν. «Περιμένω τόση ώρα να μας δώσεις τα ρέστα από τη λίρα, που 'δωκα στο παιδί σου, που μας έστρωσε το τραπέζι», είπε το Ψέμα. Φώναξε ο ξενοδόχος το παιδί, εκείνο είπε πως δεν του δώκανε καμιά λίρα, θύμωσε τότε το Ψέμα κι άρχισε να φωνάζει, πως δεν πίστευε ποτέ ότι ένα τέτοιο ξενοδοχείο έκλεβε τον κόσμο που έμπαινε εκεί μέσα να φάει, μα αυτό είναι για γνώση για άλλη φορά και πέταξε μια λίρα στον ξενοδόχο. «Να, του λέει, δώσε μου ρέστα». Ο ξενοδόχος για να μη γίνεται σούσουρο στο μαγαζί του, δεν πήρε τη λίρα, παρά έδωσε ρέστα από τη φιλονικούμενη λίρα, και άστραψε ένα μπάτσο του παιδιού του, που δεν θυμότανε πως πήρε τη λίρα. Εκείνο άρχισε να κλαίει, και να επιμένει πως δεν του δώκανε λίρα, μα κανείς δεν το πίστεψε, βαριαναστέναξε τότε το παιδί και είπε: «Αχ, πού είσαι καημένη Αλήθεια, χάθηκες;»

«Εδώ 'μαι, είπε μέσα από τα δόντια της η Αλήθεια, μα ήμουνα τρεις μέρες νηστική και δεν μπορώ να μιλήσω, να βρεις το δίκιο σου, είναι δεμένη τώρα η γλώσσα μου». Σαν βγήκαν όξω, χασκογέλασε το Ψέμα και είπε της Αλήθειας: «Βλέπεις πώς τα καταφέρνω;» «Καλύτερα να φοφήσω από την πείνα», είπε η Αλήθεια, «παρά να κάνω τα δικά σου καμώματα», και χωρίσανε για πάντα.

Λαογραφία Δ', 1913-1914, σ. 297-298 (Λουκάτος, 275-276, αρ. 25, «Πού είσαι καημένη αλήθεια!»), Άργος. Καταγραφέας: Παναγ. Δ. Σεφερλής.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

1. Αναγνώστου, *Λεσβιακά* Γ', 60-61, Λέσβος, «Η γι' αλήθεια τσ' η ψιφτιά».

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

2. ΛΑ 1192 (ΣΜ 22), 159, Βελίτσα Ολυμπίας, «Το ψέμα και η αλήθεια».
3. *Λαογραφία* Δ', 1913-1914, 297-298 (Λουκάτος, 275-276, αρ. 25, «Πού είσαι καημένη αλήθεια!»).

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT *613 E

Όχι τέτοιες αλήθειες!

AT: Δεν περιλαμβάνεται
ATU: Δεν περιλαμβάνεται

Ο γούμενος κι η αλήθεια

Σ' ένα χωριό, έναν άνθρωπο, γιατί έλεγε πάντα την αλήθεια, τον κυνήγαγε ούλο το χωριό σαν το λυσσιάρικο σκυλί. Είδε κι απόειδε ο άνθρωπος, μούντζωσε το χωριό, αρατίστη* και πάει, όπου ιδούν τα μάτια του. Στο δρόμο που πάγαιν' ο χωριάτης, απανταίν' ένα γούμενο καβάλα στ' άλογο, και δεν τον χαιρετάει. Ο γούμενος που ήταν συνηθισμένος να τον χαιρετάνε πρώτα ούλος ο κόσμος, να βγάνουν τη σκούφια τους, να κάνουν μετάνοια και ναν του φιλούν το χέρι, εξαφνίστη, εκράτησε τ' άλογό του, και λέει του χωριάτη: «Βρε τέκνο μου, γιατί δε χαιρετάς»; Ο χωριάτης έκαμε πως δεν άκουσε, και πάει το δρόμο του. Ο γούμενος παραξενεύτηκε, βαρεί τ' άλογό του, φτάνει το χωριάτη και του λέει: «Βρε, ευλοημένε. Κουφός είσαι; Γιατί δε λές καλημέρα;» «Άι στο καλό γέροντα», του λέει ο χωριάτης. Τ' ανοίγει κουβέντα από περιέργεια ο γούμενος για να μάθει τι άνθρωπος είναι. Απ' τα πολλά ο χωριάτης για να ξεφορτωθεί το γούμενο, του λέει: «Το και το, γούμενε. Λέω την αλήθεια, και το χωριό μου με κυνηγάει σα λυσσιάρικο σκυλί. Έφυγ' απ' το χωριό και πά' όπου ιδούν τα μάτια μου». «Αν είναι κατά που λες», του λέει ο γούμενος, «έρχεσαι να σε πάρω στο μαναστήρι και να σε βάλω σκουτέρη*;» «Έρχουμαι», του λέει ο χωριάτης, «μα να λέω πάντα την αλήθεια!» «Σύμφωνος», γυρίζει και του λέει ο γούμενος. Ο γούμενος γύρισε στο μαναστήρι με το χωριάτη κι ο χωριάτης έγινε σκουτέρης. Τον ρώταγε καμιά φορά ο γούμενος ή κανένας καλόγερος πώς είν' τα πράματα* του μαναστηριού, τους έλεγε: «Καλά 'ναι με τη βοήθεια του θεού». Μια φορά του λέει ο γούμενος κατά τη συνήθεια: «Πώς είναι τώρα, τέκνο μου, τα πράματα του μαναστηριού;» «Καλά είν', άγιε γούμενε. Μονάχα ένα βόιδι είν' ακαμάτικο, ένα μουλάρι κάθε δυο μήνους κατεβάζει και βγάνει το καρακούσι*, κι έν' άλογο δε λέπ' απ' το δεξιό του». «Πάρτα, τέκνο μου», του λέ' ο γούμενος, «και σύρτα στο πανηγύρι ναν τα πουλήσεις». Ο χωριάτης πήγε στο πανηγύρι με τα ζα, τους έβαλε κλαρί, έμεινε δυο τρεις ημέρες, πήρε πάλι τα ζα και γύρισε στο μαναστήρι. Είδ' ο

γούμενος το χωριάτη με τα ζα και του λέει: «Γιατί δεν τα πούλησες, τέκνο μου; Δεν ευρέθηκαν ανθρώποι ναν τα πάρουν, ή δε σου 'δωκαν την τιμή τους;» «Ευρεθήκανε, άγιε γούμενε, και την τιμή τους την εδίνανε, μα σαν μ' ερώταγαν αν έχουν κανένα ζαράρι* και τους έλεγα πως το βόδι είν ακαμάτικο, το μουλάρι βγαίνει το καρακούσι και τ' άλογο πως δε λέπ' απ' το ένα, ένας ένας έφευγε». «Μα γιατί ναν τους ειπείς τα σακατιλίκια τους;» του λέ' ο γούμενος. «Δεν έχομε συφωνία, του λέει ο χωριάτης, να λέω πάντα την αλήθεια;» Ο γούμενος δε βάσταξε και με θυμό είπε στο χωριάτη: «Όχι τέτοιες αλήθειες, θεοκατάρατε!»

Λαογραφία Γ', 1911-1912, σ. 666-667, Τρίκαλα Κορινθίας, «Όχι τέτοιες αλήθειες θεοκατάρατε!» (Λουκάτος, *Νεοελληνικοί Παροιμιόμυθοι*, σ. 137). Καταγραφέας: Ι. Π. Σταματούλης.

Λεξιλόγιο

Αρατίζομαι = απομακρύνομαι τρέχοντας
Ζαράρι = νόσημα
Καρακούσι = νόσος των ποδιών
Πράματα = τα ζώα
Σκουτέρης = επικεφαλής του ποιμνίου

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

1. ΛΑ 2344, 187, Ερεικούσα, άτιτλο.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

2. *Λαογραφία* Γ', 1911-1912, 666-667, Τρίκαλα Κορινθίας, «Όχι τέτοιες αλήθειες θεοκατάρατε!» (Λουκάτος, *Νεοελληνικοί Παροιμιόμυθοι*, σ. 137). Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.
3. *Λαογραφία* Δ', 1913-1914, 714-715, Πάτρα, «Ο ηγούμενος και η αλήθεια».

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

4. Ασλάνη-Βυζαντίου, 50-52 (Λουκάτος, 291, αρ. 49, «Τέτοιαν αλήθεια δεν την αγαπώ ούτ' εγώ!»).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ AT/ATU 613, AT *613 D, AT *613 E

Δύο ταξιδιώτες, ένας καλός και ένας κακός, κρυφακούν δαίμονες ή άλλα όντα ή ζώα να καυχώνται για τις κακές τους πράξεις. Ο καλός άνθρωπος αξιοποιεί όσα ακούει, ενώ ο κακός, ακολουθώντας τον, συλλαμβάνεται και σκοτώνεται.

Ο παραμυθιακός τύπος AT/ATU 613 (*The Two Travelers*) είναι διαδεδομένος σε πολλά μέρη του κόσμου, αλλά έχει ιδιαίτερη παρουσία στην παράδοση των λαών της Ευρώπης και της Ασίας. Εκτός από προφορικό παραμύθι, η ιστορία είναι γνωστή στη λογοτεχνική παράδοση της Ανατολής ήδη από τον 9ο μ. Χ. αιώνα και από την κινεζική βουδιστική λογοτεχνία έως τις εβραϊκές συλλογές διηγήσεων. Η ίδια ιστορία αναφέρεται σε ένα κήρυγμα του Φραγκισκανού Pelbart του Themesvar από τον ύστερο 15ο αιώνα: εκεί ένας αφέντης και ο φτωχός υπηρέτης του διαφωνούν για το ποιος νικά, το δίκαιο ή το άδικο. Ο αφέντης στοιχηματίζει διακόσια χρυσά νομίσματα ότι νικά το άδικο. Ο υπηρέτης στοιχηματίζει τα μάτια του για το δίκιο. Ένας έμπορος, δικαστές, ένας επίσκοπος και ένας βασιλιάς αποφαίνονται υπέρ της αδικίας και ο αφέντης βγάζει τα μάτια του υπηρέτη του. Ο τυφλός βρίσκει ένα δέντρο και από εκεί κρυφακούει τους δαίμονες να καυχώνται για τις κακές πράξεις τους: ένας από αυτός έπεισε μερικούς ανθρώπους, δηλαδή τον έμπορο, τους δικαστές και τους υπόλοιπους κριτές, ότι η αδικία κερδίζει τη δικαιοσύνη. Ένας άλλος δαίμονας αποκαλύπτει το μέρος όπου υπάρχει το βοτάνι που θεραπεύει την τυφλότητα. Έτσι ο ήρωας θεραπεύεται, θεραπεύει και τη βασιλοπούλα και την παντρεύεται. Το αφεντικό του πάει και αυτό να μαζέψει το βοτάνι, αλλά οι δαίμονες τον ανακαλύπτουν και τον τυφλώνουν.

Για το παραμύθι υπάρχει μονογραφία του R. Th. Christiansen[1].

Στο ελληνικό corpus, τα παραμύθια αρχίζουν ως εξής: δύο ταξιδιώτες, που μπορεί να είναι και αδέρφια, διαφωνούν ως προς το αν η αλήθεια ή το ψέμα είναι καλύτερο (σε άλλες ελληνικές παραλλαγές: «Καλοσύνες ή κακοσύνες θέλει ο Θεός;»). Με τη βοήθεια του διαβόλου που εμφανίζεται μεταμορφωμένος, ο κακός αδερφός κερδίζει το στοίχημα και τυφλώνει τον καλό. Σύμφωνα με μια διαφοροποιημένη εισαγωγή, ο ένας ταξιδιώτης έχει φαΐ και δεν δίνει στον πεινασμένο σύντροφό του παρά μόνο αν τον αφήσει να του βγάλει τα μάτια.

Η συνέχεια του παραμυθιού περιλαμβάνει μοτίβα γνωστά και σε άλλα παραμύθια: ο τυφλός άντρας σκαρφαλώνει σε ένα δέντρο για να περάσει τη νύχτα και κρυφακούει μια σύναξη δαιμόνων ή ζώων και μαθαίνει πολύτιμα μυστικά, όπως την απόκτηση ενός μαγικού φαρμάκου με το οποίο ξαναβρίσκει την όρα-

1. R. Christiansen, *The Tale of the Two Travellers or The Blinded Man. A Comparative Study*, FFC 24, Hamina 1916.

σή του και θεραπεύει μια βασιλοπούλα. Έτσι αποκτά πλούτη ή γίνεται γαμπρός του βασιλιά. Όταν ο κακός σύντροφός του επιχειρεί με τον ίδιο τρόπο να αποκτήσει περισσότερα πλούτη, ανακαλύπτεται από τα υπερφυσικά όντα ή τα ζώα που τον σκοτώνουν. Με αυτόν τον τρόπο, ο παραμυθιακός τύπος AT/ATU 613 ανήκει στη μεγάλη ομάδα διηγήσεων δομημένων με τέτοιο τρόπο ώστε να επιβεβαιώνουν στο τέλος τον κανόνα «οι καλοί ανταμείβονται και οι κακοί τιμωρούνται»[2].

Στο ελληνικό corpus υπάρχουν δύο παραλλαγές που αναπτύσσουν με διαφορετικό τρόπο το κεντρικό θέμα: σε μια κωακή ιστορία η βασική ιδέα παραμένει η ίδια, ωστόσο το κεντρικό ζευγάρι του καλού και του κακού συντρόφου αντικαθίσταται από έναν άνδρα (βαρκάρη) και την άπιστη γυναίκα του. Εκείνη και ο εραστής της, ένας καπετάνιος, του βγάζουν τα μάτια και τον πετούν στη θάλασσα. Διασώζεται όμως και με το αθάνατο νερό θεραπεύεται και θεραπεύει και την κόρη του βασιλιά της Κωνσταντινούπολης. Οι δύο ένοχοι τιμωρούνται. Ο Dawkins, που δημοσιεύει την ιστορία από την Κω, θεωρεί ότι ένας ταλαντούχος παραμυθάς, σε ένα περιβάλλον που οι άνθρωποι ζητούσαν όχι τόσο τις παλιές ιστορίες όσο νουβέλες της πραγματικής ζωής, είχε την ιδέα να χρησιμοποιήσει παλαιό υλικό με νέο τρόπο[3]. Ωστόσο η ύπαρξη μιας ακόμα παραλλαγής (δημοσιευμένης το 1915) από ένα κοντινό νησί (τη Ρόδο), που μάλιστα διατηρεί και το θέμα των δύο αδελφών, ενός καλού και ενός κακού, δείχνει ότι πιθανώς η συγκεκριμένη ανάπτυξη της ιστορίας να μην αποτελεί μια μεμονωμένη διατύπωση αλλά να γνώρισε διάδοση σε ένα περιορισμένο γεωγραφικό χώρο, σχηματίζοντας έναν τοπικό οικότυπο.

Η ιδέα της αντιπαράθεσης της αλήθειας και του ψέματος υπάρχει σε δυο ακόμα οικοτυπικά παραμύθια που ο Γεώργιος Μέγας κατατάσσει ως υπότυπους του AT/ATU 613: στον πρώτο (AT *613 D), στη θέση των δύο ταξιδιωτών, εμφανίζονται η αλήθεια και το ψέμα προσωποποιημένα (ας σημειωθεί ότι οι έννοιες της αλήθειας, του ψέματος, της τιμής κ.ά. εισάγονται προσωποποιημένες ήδη στον αρχαίο μύθο, ιδιαίτερα στον αισώπειο, π.χ. στο μύθο *Οδοιπόρος και αλήθεια*): το ψέμα, βλέποντας την αλήθεια νηστική και ντυμένη με κουρέλια, προσφέρεται να της κάνει το τραπέζι. Τα καταφέρνει ενοχοποιώντας το αθώο παιδί που τους σερβίρει: τάχα τον πλήρωσαν και αυτός δεν επέστρεψε τα ρέστα. Το παιδί επικαλείται την αλήθεια αλλά αυτή δεν μπορεί να μιλήσει με το στόμα γεμάτο, αποφασίζει όμως να μην ξαναδεχτεί χάρη από το ψέμα και χωρίζουν για πάντα.

2. Bremond Claude, «Les bons récompenses et les méchants punis. Morphologie du conte merveilleux français», στο Claude Chabrol, *Sémiotique narrative et textuelle*, Larousse, Paris 1973, σ. 96-121.

3. R. M. Dawkins, *Forty-five Stories from the Dodekanese*. Edited and Translated from the Mss. Of Jacob Zarraftis, Cambridge at the University Press, Cambridge 1950, σ. 333.

Στη δεύτερη ιστορία (AT *613 E), που απαντάται και ως παροιμιακή φράση (αναφέρεται από τον Δημήτριο Λουκάτο στο βιβλίο του *Νεοελληνικοί Παροιμιόμυθοι* που την κατατάσσει στους φραστικούς παροιμιόμυθους), ένας ηγούμενος προσλαμβάνει έναν άνθρωπο που τον διώχνουν από παντού επειδή λέει πάντα την αλήθεια. Όταν όμως ο φιλαλήθης αποτυχαίνει να πουλήσει τα ζώα στο παζάρι (γιατί λέει την αλήθεια για τα ελαττώματά τους), ο ηγούμενος τον διώχνει κι αυτός με τη σειρά του. Όπως σημειώνει ο Λουκάτος: «ο μύθος παίρνει παραλλαγές και με άλλα ανομήματα, που πολύ περισσότερο δεν ήθελε το ξεσκέπασμά τους ο ηγούμενος»[4]. Πρόκειται για διήγηση που θα μπορούσε να ενταχθεί και στο μεγάλο κύκλο διηγήσεων που σατιρίζουν παπάδες και ιερατικά σχήματα (AT/ATU 1725-1849)[5].

4. Δ. Λουκάτος, *Νεοελληνικοί Παροιμιόμυθοι*, Ερμής, Αθήνα 1972, σ. 137.

5. Για το αντίστοιχο ελληνικό corpus, βλ. Μ. Γ. Μερακλής, *Ευτράπελες διηγήσεις. Το κοινωνικό τους περιεχόμενο*, Αθήνα 1980, σ. 53-55.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 621 / ATU 857

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 621 / ATU 857

Η Ψείρα

AT 621: The Louse-Skin
ATU 857: The Louse Skin
Delarue-Tenèze: La peau de pou
Grimm no 212: Die Laus
Basile I, 5: Lo Polece
Eberhard-Boratav no152 III, no 153 III, no 212 III

Η βασιλοπούλα με την ψείρα κι ο δαίμονας

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας βασιλιάς και μια βασίλισσα και είχαν μία βασιλοπούλα. Και οι υπηρέτριες και οι υπηρέτες τη φύλαγαν να μην έβγει σε ήλιο, γιατί έκανε ψείρα. Το λιοπό μια μέρα επαρακάλεσε να την αφήσουνε να βγει όξω κι έκαμε ψείρα. Μια ημέρα η βασιλοπούλα επήγε στο βασιλέα και ο βασιλέας όπως έφαχνε το κεφάλι τση κόρης του, εύρηκε την ψείρα. Την έπιασε και γιόμισε μία μποτίλια αίμα και την έβαλε μέσα. Όταν ήπιε ούλο το αίμα, εμεγάλωσε η ψείρα και δεν την έπαιρνε πλέον η μποτίλια και με τον καιρό την έβαλε μέσα σ'ένα ασκί. Όταν την έβγαλε από τ' ασκί, την έσφαξε και με το δέρμα τση ο βασιλέας έκαμε ένα τραπέζι και εκάλεσε ούλον τον κόσμο να βρει από πού είναι ευτό το δέρμα. Όποιος ήθελε το βρει, ήθελε να πάρει τη βασιλοπούλα για γυναίκα του. Για να εύρει ένας από τι είναι το δέρμα, είχε σκοτώσει ο βασιλέας κόσμο πολύ. Οπού από τσι πολλούς τ' άκουσε κι ένας δαίμονας, και επήε στο βασιλιά. «Μπα! γι' αυτό σκοτιζόσαστε! είπε. Είναι απλούστατο. Γι' αυτό έχεις σκοτώσει τόσον κόσμο! Το πετσί αυτό είναι από το ζωύφιο εκείνο, που έχουνε ούλοι τους απάνω τσους στο στρατό». Ετότες ο βασιλέας λέει: «Να πάρεις τη βασιλοπούλα την Κυριακή».

Οπού ενώ είχανε πει για να γένουνε τα στέφανα, δεν πήγε ο δαίμονας, επειδής ήτανε παπάδες. Και επήγε την άλλη Κυριακή και έγιναν τα στέφανα και επήρε σαράντα αμάξια και επήρε τη βασιλοπούλα. Εις το δρόμο, που επηγαίνανε, έπιασε ανεμοστρούφουλας και έσπασε τσι άμαξες και τσι αμαξηλάτες και επήγανε ούλα ούφου ντου λούφου.

Η βασιλοπούλα, όπου είχε φύγει από το σπίτι τση, είχε πάρει τρία πιτσούνια μαζί τση. Ο δαίμονας την πήγε μέσα στα βουνά και στα λαγκάδια. Επιτέ-

λους τηνέ πήγε και σ' ένα έρημο μέρος, όπου δεν ήταν άνθρωπος. Ο δαίμονας την εβασάνιζε τη βασιλοπούλα. Όλο τηνέ βύζαινε από το ζερβί βυζί και ήρθε η κοπέλα σε θέση να πεθάνει. Ο βασιλέας ο πατέρας τση είχε σαράντα ημέρες να μάθει και ανησυχούσε πολύ τι έγινε η κόρη του. Η βασιλοπούλα μια ημέρα εύρηκε ευκαιρία κι έκαμε ένα γράμμα του πατέρα τση και το έστειλε με το ένα πιτσούνι. Και το πιτσούνι εκίνησε και πήγε εις το παλάτι του βασιλιά. Μόλις είδε το πιτσούνι ο βασιλιάς, αρχίνησε να κλαίει από τη χαρά του. Το πιτσούνι ανέβηκε απάνου στον ώμο του βασιλιά. Ο βασιλέας αρχίνησε να το χαϊδεύει και είδε το γράμμα στο λαιμό του: «Πατέρα, βρίσκουμαι εις το τάδε μέρος. Σώσε με, διότι πεθαίνω».

Ο βασιλέας έκαμε ένα τραπέζι κι εκάλεσε όλον τον κόσμο, ποίος μπορεί να του φέρει την κόρη του οπίσω. Όσοι είχανε πάει στο τραπέζι, δεν εμπόρειε κανείς να φέρει τη βασιλοπούλα. Ήτανε και μία γρία μαζί και είδανε πως έβγαλε λίγο ψωμί στην τσέπη τση. «Γρία, τι το θες το ψωμί;» «Έχω κάτι παιδία και δεν μπορούσα να τα φέρω και δι' αυτό το πήρα». «Να ντα φέρεις εδώ». «Τα παιδία δε θέλουν». Ο βασιλέας έστειλε την αστυνομία και τα έφερε. Ο βασιλέας λοιπόν τα ρώτησε ποίος είναι εις θέση να ντου φέρει την κόρη του. Λένε: «Εμείς είμαστε σε θέση». Και ένα-ένα τι κάνουν; Ο πρώτος του είπε: «Βάνω το αυτί μου εδεπά και ακούω εις την από κάτου γης». Ο άλλος λέει: «Βαρώ σαϊτιά και κόβω τη μύγα στον αέρα». Ο τρίτος είπε: «Εβαρούσα γροθία και έφτιανα πύργο». Ο τέταρτος λέει: «Εβαρούσα γροθία κι έσκιζα τη γης». Και ο πέφτος έτρεχε σα λαγός και δεν ημπόρειε κανείς να ντόνε φτάσει.

Το λοιπό εξεκινήσανε και πηγαίνανε στα βουνά. Οπού λέει ο ένας στον άλλονε: «Βάλε το αυτί σου, να ιδούμε πού βρισκόμαστε». Έβαλε το αυτί του κι ήτανε μακρία ακόμα από κει και επροχωρέσανε ομπρός και εξανάβαλε το αυτί του και τους άκουε από κοντά. Επροχωρέσανε και επήανε ακριβώς σ' αυτό το μέρος. Και εβάρειε ο ένας γροθίες κι έσκιζε το βουνό και ευρήκανε το δαίμονα κι εβύζαινε την κόρη κι ήτανε αποκοιμισμένος κι ετραβήχτηκε η κόρη από κει και την επήρανε τα παιδία κι εφεύγανε. Οπού λοιπόν εξύπνησε ο δράκοντας και δεν την ηύρηκε εκεί. Εκανε σαν τρελός. Τρέχει εδώ, τρέχει εκεί, και τη βρίσκει που επήγαινε οπίσω από τα παιδία. Τσου εφώναξε: «Να με αφήσετε να την ιδώ από μία τρούπα». Κι εκείνοι εβαρείανε γροθιές κι εφτιάνανε πύργους, να μην την πάρει την κόρη. Την είδε όμως ο δαίμονας και τους την πήρε. Τόνε βαρέσανε σαϊτίες και τον ελαβώσανε και του την πήρανε πάλι. Κι εκινήσανε κι επηγαίνανε στο βασιλέα. Δεν την εγνώρισε ο βασιλέας την κόρη του από την κατάντια, που είχε. Κι άρχισε κι έκλαιγε από τη χαρά του, πως του την εφέρανε οπίσω, και τσ' είπε ποιο από τα παιδία να διαλέξει, να ντονε πάρει άντρα τση.

Μαριέττα Μινώτου, «Παραμύθια από τη Ζάκυνθο», *Λαογραφία* ΙΑ', 1934-1937, σ. 520-522. Παραλλαγή που αφηγήθηκε ο Κωνσταντής Καραμαλίκης, 80 χρονών, από το Λυκούδι.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Η ψείρα

α: Ένας βασιλιάς· α1: έχει μια μοναχοκόρη· α2: τρεις κόρες· α3: βρίσκει μια ψείρα στα γένια του· α4: στα μαλλιά της κόρης του· α5: στον κήπο, την ημέρα που γεννήθηκε η κόρη· α6: την αγοράζει γιατί δεν ξέρει τι είναι· α7: η βασιλοπούλα ψειρίζοντας τον πατέρα της βρίσκει την ψείρα.

β: Ο βασιλιάς θρέφει την ψείρα· β1: τη δίνει στην κόρη του να τη θρέψει· β2: τη βάζει μέσα· β3: σε μια κούπα λάδι· β4: σ' ένα ποτήρι αίμα· β5: άλλο· β6: η ψείρα μεγαλώνει· β7: και σπάζουν το δοχείο πολλές φορές για να τη βάλουν σε μεγαλύτερο· β8: ώσπου γίνεται τεράστια σαν βόδι· β9: άλλο· β10: τότε τη σφάζει· β11: φοφάει· β12: ο βασιλιάς σκοτώνει το χασάπη για να μη μαθευτεί το μυστικό· β13: κι απλώνει το πετσί της ψείρας στον ήλιο, να στεγνώσει.

II. Το αίνιγμα

α : Το δέρμα της ψείρας εκτείθεται σε κοινή θέα· α1: ο βασιλιάς διακηρύσσει ότι θά παντρέψει την κόρη του με όποιον βρει τίνος ζώου είναι το δέρμα· α2: η ίδια η βασιλοπούλα δηλώνει ότι θα παντρευτεί αυτόν που θα μαντέψει τίνος ζώου είναι το δέρμα.

β: Μαζεύονται οι γαμπροί κι αποτυχαίνουν· β1: τη λύση βρίσκει· β2: ένας νέος χαμηλής καταγωγής (άλλο)· β3: δασκαλεμένος από τη βασιλοπούλα· β4: από μια μάγισσα, που του λέει να πάρει τον αντίθετο δρόμο από το διάβολο· β5: ο διάβολος· β6: το θερίο (άλλο)· β7: μεταμορφωμένος σε υποψήφιο γαμπρό λύνει το αίνιγμα· β8: και παίρνει τη (μεγαλύτερη) κόρη για γυναίκα· β9: την αρπάζει από το βασιλιά, που τον καταλαβαίνει.

γ: Ο βασιλιάς του βάζει ένα αντι-αίνιγμα· γ1: ο διάβολος χάνει.

III. Ο γάμος κι οι δοκιμασίες του

α: Η βασιλοπούλα φεύγει με το διάβολο και τεράστια συνοδεία· α1: καμήλες· α2: αγωγιάτες· α3: φαγητά· α4: παίρνοντας μαζί της δύο περιστέρια· α5: ένα γατάκι· α6: άλλο.

β : Ο διάβολος τρώει τα φαγητά· β1: τα ζώα· β2 : διώχνει τους αγωγιάτες· β4: και μένει μόνος με την κόρη, οδηγώντας την στην υπόγεια κατοικία του· β5: την οδηγεί στο βουνό και τη δένει.

γ: Ο διάβολος της ρουφά το αίμα· γ1: κάθε βράδυ γίνεται όφις και τυλίγεται γύρω από τα βυζιά της και τη βυζαίνει· γ2: ρουφά το δαχτυλάκι της· γ3: άλλο· γ4: ρουφάει το αίμα και των άλλων δύο αδερφών της, που την επισκέπτονται.

δ: Η κοπέλα καταρρέει· δ1: γράφει γράμμα στον πατέρα της· δ2: στους δικούς της· δ3: όπου ζητάει να τη σώσουν και το στέλνει με το ένα από τα δύο περιστέρια· δ4: με τη γάτα· δ5 : άλλο.

ε: Ο διάβολος συλλαμβάνει το περιστέρι (άλλο)· ε1: και το σκοτώνει· ε2: η κόρη στέλνει το δεύτερο ή και το τρίτο, που φθάνει σώο στό παλάτι· ε3: το γράμμα διαβάζει ο βασιλιάς κι αναζητεί λύση· ε4: τη φέρνει πίσω ένα καράβι.

στ: Τη βασιλοπούλα σώζουν ο κοφινάς κι ο μπαουλάς, που τη φυγαδεύουν μέσα σ' ένα μπαούλο. Το βρίσκει το βασιλόπουλο και την παντρεύεται. Ο κλέφτης ζητάει να την εκδικηθεί, ανεβαίνει στον πύργο της αλλά τα σκυλιά της τον κατασπαράζουν.

IV. Η απαγόρευση, η υπέρβαση κι η τιμωρία [πβ. AT/ATU 311 (Της Κάτω Γης ο αφέντης)]

α: Ο διάβολος ζητά από την κόρη· α1: να φάει· α2: χέρι· α3: γλώσσα· α4: πόδι· α5: ανθρώπινο μέλος σε αποσύνθεση· α6: άλλο· α7: να μην ανοίξει το απαγορευμένο δωμάτιο· α8: να μην κοιμηθεί· α9: άλλο.

β: Η κόρη το πετάει· β1: το κρύβει· β2: αποκοιμιέται· β3: ανοίγει το απαγορευμένο δωμάτιο· β4: άλλο.

γ: Ο διάβολος τη ρωτάει αν το έφαγε κι ανακαλύπτει το ψέμα, γιατί το ανθρώπινο μέλος μιλά και λέει πού βρίσκεται· γ1: την τρώει· γ2: τη μαρμαρώνει· γ3: τη ρίχνει στο δωμάτιο με τις άλλες γυναίκες που πέρασαν από τα χέρια του· γ4: άλλο· γ5: η κόρη βάζει τη γλώσσα στον κόρφο της.

δ: Ίδιες περιπέτειες για τις άλλες δύο κόρες, που σώζονται μαζί με την ηρωΐδα.

V. Οι επιτήδειοι αδερφοί [πβ. AT/ATU 653 (Οι επιτήδειοι αδερφοί)]

α: Ο βασιλιάς απελπισμένος προσφεύγει· α1: στα αδέρφια της κόρης· α2: στον (στους) άξιο (ους) γιο (ους) της γριάς· α3: της χήρας· α4: τρεις αδερφοί· α5: πέντε· α6: σαράντα· α7: άλλο· α8: που έχει (ουν) μαγικές ιδιότητες· α9: που κατέχουν σπάνιες τέχνες· α10: και τις ομολογούν για να πάρουν το ρούχο που ράβει η γριά για τον καλύτερο γιο της· α11: άλλο.

β: Ο ένας ακούει ό,τι συμβαίνει πολύ μακριά βάζοντας το αυτί του στη γη· β1: άλλος είναι επιτήδειος κλέφτης· β2: άλλος χτυπά το χέρι του στη γη και γίνεται πύργος· β3: άλλος σημαδεύει στα σύννεφα με τη σαΐτα κι αρπάζει ό,τι πέσει· β4: άλλος κατεβαίνει σαράντα οργιές κάτω από τη γη· β5: άλλος μ' ένα μπάτσο ρίχνει αναίσθητον όποιον χτυπήσει· β6: άλλος βλέπει μακριά· β7: πετροβολά τον κόσμο από τη μια μεριά στην άλλη· β8: δίνει ψυχή στον πεθαμένο· β9: κλέβει το μοσχάρι από την κοιλιά της αγελάδας, χωρίς να το καταλάβει· β10: πετά το ένα παπούτσι του διαβόλου στην ανατολή και τ' άλλο στη

δύση· β11: βάζει τα χέρια του και πιάνει ό,τι πέφτει· β12: πετάει το χτένι και γίνεται δάσος· β13: πετάει τη λαγήνα και γίνεται θάλασσα· β14: άλλο.

VI. Η φυγή (πβ. AT/ATU 653)

α: Ο γιος (τα αδέρφια) ελευθερώνει (ουν) την κόρη· α1: ο πρώτος αφουγκράζεται πού βρίσκονται· α2: ο δεύτερος δίνει γρόθο στη γη κι ανοίγει σαράντα οργιές· α3: ο τρίτος αρπάζει τη βασιλοπούλα (από την αγκαλιά του διαβόλου)· α4: άλλο.

β: Ο δράκος ξυπνά και τους κυνηγά· β1: χτίζουν γυάλινο πύργο· β2: περίεργη η κόρη κοιτάει από το παράθυρο (άλλο) κι ο δράκος την αρπάζει πάλι· β3: με δόλο την ξαναπαίρνουν· β4: πετιέται στον ουρανό αλλά τον σαιτεύουν· β5: παρασκευάζει ο ένας το γιατρικό· β6: κι ο άλλος το φέρνει γρήγορα· β7: άλλο.

VII. Η λύση

α: Την κόρη εναποθέτουν στην αγκαλιά των γονιών της· α1: του πατέρα της· α2: και παντρεύεται· α3: με τον μικρότερο· α4: τον μεγαλύτερο· α5: αυτόν που την έβγαλε· α6: από την αγκαλιά του διαβόλου· α7: με το τόξο του, που έστειλε ψηλά στα σύννεφα· α8: από την κοιλιά του, όπου είχε μείνει ζωντανή [πβ. AT/ATU 333 *(Η Κοκκινοσκουφίτσα)*]· α9: η οικογένεια ξανασμίγει χαρούμενη· α10: άλλο.

β: Η κόρη αρνείται να διαλέξει γαμπρό· β1: ζει με τους γονείς της· β2: που κάνουν πλούσιους τους θαυμαστούς αδερφούς· β3: ο αδερφός που την έσωσε κατακρημνίζεται στον άλλο κόσμο από τα ζηλόφθονα αδέρφια του. Σκοτώνει το τρικέφαλο φίδι που κρατάει το νερό. Με τα κεφάλια του φιδιού αποδεικνύει την ψευτιά του αδερφού του, που διεκδικεί το τίμημα για τη σωτηρία της κόρης [πβ. AT/ATU 300 *(Ο δρακοντοκτόνος ήρωας)*]. Χρησιμοποιεί το τέχνασμα με τα άσπρα και μαύρα σύκα [πβ. AT/ATU 566 *(Άσπρα σύκα, μαύρα σύκα)*] για να τους αναγκάσει να του δώσουν την κόρη· β4: τ' αδέρφια φεύγουν να βρουν την τύχη τους· β5: ο πρώτος πεθαίνει· β6: ο δεύτερος παντρεύεται κι ο τρίτος φεύγει στον άλλον κόσμο.

γ: Η κόρη πεθαίνει· γ1: έχοντας χάσει πολύ αίμα· γ2: ευτυχισμένη στα χέρια των γονιών της.

δ: Ο διάβολος έρχεται μεταμφιεσμένος, τάχα να γλιτώσει την άρρωστη βασιλοπούλα· δ1: ως γιατρός, δ2: ως δεσπότης, δ3: άλλο· δ4: και της ρουφάει το αίμα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 621, 3, Λεσινίτσα, άτιτλο. *I*: α, α1, β, β6, β10, β13. *II*: α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III*: α, α6 (ένα πουλάκι), γ, δ1, δ3, ε. *V* : α, α2, α8. *VII:* β, β3.
2. ΛΑ 1263 (ΣΜ 93), 67-70, Επαρχία Κονίτσης, άτιτλο.
3. ΛΑ 1294 (ΣΜ 124), 316-317, Ζαγόρια, άτιτλο.
4. ΛΑ 3176, 84-85, « Οι διαόλοι κι η θυγατέρα τ' άρχοντα». *I*: α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* α, β, β1, β4,δ,δ3. *IV:* α, α6 («πετούμενα»), β. *V:* α, α2, α5, α8, β, β1, β2 (την κλείνει μέσα στο κάστρο). Ο διάβολος ζητά να δει το δαχτυλάκι της και την ξαναπαίρνει, β3. *VI:* α, α1, α2, α3, β, β1, β3, β4. *VII:* α, β, β1, β2.
5. ΛΦ 191, 3-5, Αγία Κυριακή, Τσουμέρκα, «Η βασιλοπούλα και τα επτά αδέρφια». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* γ, δ, δ1, δ3, δ5 (στο γράμμα λέει ότι μόνον τα επτά αδέρφια θα τη σώσουν). *V:* α, α2, α7 (επτά), α8, β1, β2, β9, β11. *VI:* α. *VII:* α, β, β1, β2.
6. ΛΦ 214, 31-48, Άγιος Σπυρίδων, «Η αρχοντοπούλα και ο δαίμονας». Συμφυρμός με AT/ATU 311. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* δ1, δ3, ε, ε2, ε3. *V*: α, α2, α9, β14 (ο πρώτος με τη γροθιά του έφτιανε γυάλινη καρότσα που πετάει, ο δεύτερος με μια τουφεκιά έκοβε σκοινί, ο τρίτος με το άγγιγμα του αυτιού του άκουγε τα πάντα). *VII:* α, α1, α2, α3. *VII:* β, β4, β6.
7. *Archiv für Litteraturgeschichte* XII, 118-121, «(Die sieben Brüder mit den Wundergaben)». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α2, β, β1, β5, β7, β8. *III:* α, β4, δ, δ1, δ3. *V:* α, α2, α7 (επτά), α9, α10. *VI:* α, α1, α5 (την κλείνει μέσα στο κάστρο. Ο διάβολος ζητά να δει το δαχτυλάκι της και την ξαναπαίρνει), β, β1, β3, β4. *VII:* α, α2, α10 (τον τέταρτο).
8. Dozon, 27-33, αρ. 4, « Le pou ». *I*: α7, β1, β2, β5 (κουτί, ντουλάπα), β6, β8, β10, β11. *II*: α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *V:* α, α2, α7 (επτά), β, β1, β4, β10, β2, β3, β11. *VI* : α, α2, α3, β4. *VII*: α2, α3.
9. Χρηστοβασίλης, 116-123, «Η φείρα των γενειών» *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β, β4, δ, δ1. *VI:* α, α2, α3, β1, β4, β7 (ο έκτος την πιάνει όταν πέφτει από ψηλά). *VII:* α, α2, α3.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

10. ΛΦ 1743, 7-9, Μουζάκι Καρδίτσας, «Ο βασιλιάς κι η φείρα». Συμφυρμός

με AT/ATU 313 *(Η κόρη βοηθός στη φυγή του ήρωα)*. *I:* α, α3 (που του προκαλεί φαγούρα), β, β5 (ρακοπότηρο), β6, β8, β10, β13. *II:* α, α1, β, β5, β7, β8. *III:* β4, δ1, δ3, ε, ε2, ε3. *IV:* α, α1, α6 (φίδια, βατράχια). *V:* α, α1, α11 (πβ. AT/ATU 313: μαγική φυγή της κόρης με τ' αδέρφια της. Πετούν το χτένι και φυτρώνει δάσος, το αλάτι κι εμφανίζεται λίμνη, τον καθρέφτη και γίνεται βουνό από γυαλί, όπου δεν μπορεί να πατήσει ο διάβολος και γλιτώνουν.)

ΘΡΑΚΗ

11. ΛΑ 653, 1, Αίνος, «Της φείρας το κεφάλι». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β, β1, β2, β4, γ1, δ1, δ3. *V* : α, α2, α8, β, β1, β2, β14. *VII:* α, α1, α2, α3, β, β4. *VII:* α.
12. ΣΠ 77, 1-3, Αίνος, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II* : α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β, β4, γ, γ1 (κάθε βράδι γίνεται φίδι με δώδεκα κεφάλια και τη βυζαίνει), δ, δ1 (το παλάτι βάφεται μαύρο). *V*: α, α2, α7 (επτά) α8, β14 (σηκώνει ό,τι φορτίο να 'ναι), β14 (κόβει δώδεκα κεφάλια στην αράδα) β2, β3, β14 (κρατάει την αστραπή στα χέρια του), β10, β. *VI*: α. *VII*: α, α2, α3.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

13. ΛΑ 2762, 120-121, Κορμίστα Σερρών, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II*: α, α1, β, β1, β2 (γύφτος), γ (ο βασιλιάς δεν τον θέλει για γαμπρό και του βάζει άλλο ένα στοίχημα, να κάτσει γυμνός στα κεραμίδια. Συμφυρμός με AT/ATU *920. Ο γύφτος (Ναστραντίν Χότζας) καλεί το βασιλιά σε τραπέζι. Κρεμάει το αρνί σ' ένα δέντρο κι ανάβει από κάτω κερί για να το ψήσει. Ο βασιλιάς καταλαβαίνει το άτοπο).
14. ΛΑ 2895, 37-42, Χωριστή Δράμας, άτιτλο. *I*: α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III*: β4. *V:* α, α2, α8, α10, α14 (γίνεται αμάξι), β2, β, β1. *VI:* α, α2, α3, β, β1, β2, β3, β4, β7 (γίνεται στρώμα). *VII:* α, α10 (ζουν όλοι μαζί σαν αδέρφια).
15. ΛΦ 566, 1-6, Έδεσσα, «Ο Σατανάς γαμπρός». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III*: β4, γ, δ, δ1, δ3. *V:* α, α2, α5, α11 (γνέθει ανάποδα για να τους προκαλέσει να της πουν τις θαυμαστές τους ιδιότητες), β, β1, β2, β3, β11. *VI:* α. *VII:* α, α2, α10 (τον τελευταίο, που την έπιασε όταν έπεφτε).
16. ΛΑ 2895, 37-42, Χωριστή Δράμας, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:*

α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4, γ, γ2, δ, δ1, δ3. *V:* α, α2, α7 (επτά), β, β1, β2, β3, β11. *VI:* α. *VII:* α.

17. ΣΠ 101, 35-37, Ρουμλούκι Ημαθίας, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β, β4, γ, γ1, δ, δ1. *V*: α, α2, α7 (επτά), α8, β14 (σηκώνει ό,τι φορτίο να 'ναι), β2, β3, β14 (κρατάει την αστραπή στα χέρια του), β10, β, β14 (ο έβδομος είναι αραμπάς). *VI:* α. *VIII:* α, α2, α4.

ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

18. ΛΑ 2459, 269-276, Μεστά Χίου, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β, β4. *V:* α, α2, α7 (έξι), α8, β14 (γίνεται σιδηρόδρομος), β4, β10, β2, β3, β14 (πιάνει ποτήρι νερό που πέφτει από τον ουρανό). *VI:* α. *VII*: α, α2, α10 (αυτόν που την έπιασε).

β. Δωδεκάνησα

19. *Ζωγράφειος Αγών* Α′, 1891, 427, αρ. 11, Νίσυρος, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5 (ο πειρασμός), β7, β8. *III:* β4 *V:* α, α2, α4, α8, β14 (ο ένας «νόης» και καταλάβαινε πότε θα εχόταν ο πειρασμός), β2, β4. *VI*: α. *VII:* α, α2, α3.
20. Pio, 93-111, αρ. 2, Αστυπάλαια, « Το χρουσό κουτάκι » (Misotakis, 42, Geldart, 106). Εδώ οι τύποι AT/ATU 621 και AT/ATU 653 αποτελούν ένα επεισόδιο ένθετο στο παραμύθι της *Αμίλητης βασιλοπούλας* [AT/ATU 851 *(The Princess who Cannot Solve the Riddle)*], όπου ο ήρωας αφηγείται την ιστορία της ψείρας για να κάνει τη βασιλοπούλα να μιλήσει. *I:* α, α1, α3, β, β3, β6, β8, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β4, γ, δ, δ1, δ3, ε, ε1, ε2. *IV* : α, α5. *V* : α, α2, α7 (επτά), α9, β, β1, β2, β3, β6. *VI:* α, α1, α2, α3, α5 (τη βάζει στους ώμους του και φεύγει), β, β1, β2, β3, β4, β7 (την πιάνει ενώ πέφτει).

γ. Εύβοια - Σποράδες

21. ΛΑ 2745, 351-357, Γιάλτρα Ευβοίας, άτιτλο. *I:* α, α1, α4, β, β2, β4, β6, β7, β8, β10. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* α, α4, γ3 (τη βυζαίνει), δ, δ1, δ3. *V:* α, α2, α5, β, β3, β14 (ο ένας φτιάχνει πύργο, ο άλλος σκίζει

τη γη, ο τελευταίος τρέχει σαν λαγός). *VI:* α, α1, β, β1, β2, β3. *VII:* α2.

22. ΛΦ 244, 17-22, Αλιβέρι Κύμης, «Η γριά κι οι επτά γιοι της». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4, γ, δ, δ1, δ3. *V:* α, α2, α7 (επτά), α8, β, β1, β2, β14. *VI:* α, α1, α2, α3, β, β4. *VII:* α, α2, α3 (που την έπιασε πέφτοντας από τον ουρανό).

δ. Κρήτη

23. ΛΑ 621, 2, Μονοφάτσιο, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4, γ1, δ, δ1, δ3, ε3. *V:* α, α2, α7 (τέσσερις), α8, β, β9, β14 (σκοτώνει σκνίπα στον αέρα), β11 (πιάνει αστροπελέκι που πέφτει). *VI:* α. *VII:* α2, α10 (τον τελευταίο, που την έπιασε και δε σκοτώθηκε).

24. ΛΦ 932, 31-33, Ρέθυμνο, «Ο Σατανάς κι η βασιλοπούλα». Παραλλαγμένο. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. Η κόρη βλέπει τον Σατανά να γίνεται σκύλος, να σκάβει τάφους και να τρώει κόκαλα. Ψειρίζοντάς τον, βρίσκει στο κεφάλι του κλειδάκια και μ' αυτά ανοίγει τις σαράντα κάμαρες και βρίσκει κόκαλα. Τη βρίσκει ένας κυνηγός και την παίρνει μαζί του. Ο Σατανάς σαν διακονιάρης καταφέρνει να μπει στο σπίτι τους και την αρπάζει. Πριν να τη φάει, του ζητάει να λουστεί. Με τη συμβουλή τριών τυφλών γριών ρίχνει το τενεκεδάκι με τις σαράντα ψυχές, τις ελευθερώνει και γίνονται άντρες δυνατοί που σκοτώνουν το Σατανά. Οι γριές ζητούν ως αμοιβή να σφάξει το πρώτο της παιδί όταν γίνει δώδεκα ετών και με το αίμα του να τους ξεπλύνει τα μάτια. Τους στέλνει το παιδί της. Γιατρεύονται μ' ένα περιστέρι και στέλνουν το παιδί σώο πίσω στη μάνα του.

25. ΛΦ 959, 5-8, «Το δέρμα της ψείρας». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4. *V:* α, α2, α10, β, β4, β2, β9, β14 (σηκώνει δοκάρι που κάθονται έξι επάνω), β11, β14 (κατεβαίνει σαράντα σκαλιά κάτω στη γη). *VI*: α, α1, α2, α10 (σ' αυτόν που κατέβηκε σαράντα σκαλιά κάτω στη γη).

26. ΛΦ 1217, 9-12, Ρέθυμνο, « Το ψειράκι ». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4, γ, γ1, δ, δ1, δ3, ε3. *V:* α, α2, α7 (6 αδέρφια), α8, α14 (ο πρώτος σήκωνε τον ουρανό, ο δεύτερος γινόταν κάστρο, ο τρίτος πέρναγε σφαίρα μέσα από δαχτυλίδι, ο τέταρτος έκλεβε αβγό μέσα από την κοιλιά της κότας, ο πέμπτος σκότωνε πουλί και το 'πιανε στα χέρια του, ο έκτος χωρίς δύναμη). *VI:* ο δεύτερος φτιάχνει κάστρο και βάζουν μέσα τη βασιλοπούλα που ξετύλιξε από το φίδι ο τέταρτος. Ανοίγοντας τρύπα την αρπάζει ο διάβολος. Τον σημαδεύει ο τρίτος

και τον σκοτώνει, την κόρη πιάνει ο πέμπτος. *VII:* α2, α10 (της δίνουν τον έκτο αδερφό για να μη μαλώνουν).

27. ΛΦ 1525, 20-24, Βραχάσι Μεραμβέλλου, «Η ψείρα». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* α, α4, α6 (τη δούλα της), γ1, δ1, δ3, ε, ε2, ε3. *IV:* α, α1, α6 (ο διάβολος ως σκύλος τρώει τα συκώτια ενός πεθαμένου και της τα φέρνει να τα φάει. Η βασιλοπούλα το καταλαβαίνει και δεν τα δίνει στη δούλα ούτε τα πετάει). *V:* α, α2, α6, α8, β, β1, β2, β3, β11. *VI:* α, α1, α2, β1, β4 (ως γεράκι). *VII:* α, β1, β2 (και την κόρη βασίλισσα).

28. ΣΛ Ι, 317-323, Ιεράπετρα, «Η προβειά της ψείρας κι ο διάολος». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4, δ1, δ3. *V:* α, α2, α5, α8. *VI:* α.

ε. Κυκλάδες

29. ΛΑ 1684 Β′, 13-16, Χώρα Αμοργού, «Οι επτά αδερφοί». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4, γ (με τη μορφή αράπη), γ1, γ3 (τη βυζαίνουν διαόλοι) δ, δ1, δ3, ε3. *V* : α, α2, α7 (επτά) α8, β, β1, β2, β14. *VI:* α, α1, α2, α3, β, β4. *VII:* α.

30. *ΝΕΑ* Β′, 1874, 118-122, αρ. 35, Νάξος, άτιτλο. *I:* α, α1, α3, β, β3, β6, β8, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β4, γ, δ, δ1, δ3, ε, ε1, ε2. *V:* α, α2, α6 (σαράντα αντρειωμένοι με ουρά), α8. *VI:* α, β, β7 (ο ένας την παίρνει στην πλάτη του κι οι άλλοι τριάντα εννέα παλεύουν με το διάβολο). *VII*: α, γ, γ1, γ2.

ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ

31. *Λαογραφία* ΙΑ′, 1934-37, 464-465, Ζάκυνθος, «Η βασιλοπούλα με την ψείρα και ο δαίμονας». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

32. ΛΑ 1186 (ΣΜ 16), 77-80, Πύργος Ηλείας, «Η ψείρα ». Συμφυρμός με AT/ATU 311. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *IV:* α, α1, α4, α6 (κρέας σκύλου, αλεπούς, λύκου κι επειδή αρνείται να φάει, την ξυλοφορτώνει). *III:* δ, δ1, δ3, ε, ε1, ε2, ε3. *V* : α, α2, α7 (τέσσερα αδέρφια), α8, β, β1, β2, β14 (καρδιογνώστης). *VI*: α, β, β1, β2, β3. *VII*: α, α2, α5, α6.

33. ΛΑ 1276 (ΣΜ 106), 25-26, Αργολίδα, άτιτλο. Ελλιπές. Ίδιο με ΣΛ Ι, 317-323. *Ι:* α, α1, β, β6, β10, β13. *ΙΙ:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *V:* α, α3, α4, α8, α10, β1, β, β14 (με το πάτημα του ποδιού του φτιάχνει γυάλινο πύργο).
34. ΛΑ 1332 (ΣΜ 145), 65, Σιμιάδες Μαντινείας, άτιτλο. *Ι:* α, α1, β, β6, β10, β13. *ΙΙ:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *ΙΙΙ:* α, α4, γ, δ, δ1, δ3, ε2, ε4.
35. ΛΑ 2211 (ΙΛ 595,6-9), Τρίπολη Μαντινείας, άτιτλο. *Ι:* α, α1, β, β6, β10, β13. *ΙΙ:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *ΙΙΙ* : γ, δ, δ1, ε3. *V:* α, α3, α4, α7 (εννέα αδέλφια), α8, α10, β, β6, β. *VI:* α, α9.
36. ΛΑ 2328, 20-22, Επαρχία Οιτύλου, «Της ψείρας». *Ι:* α, α1, β, β6, β10, β13. *ΙΙ:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *IV:* α, α5. *ΙΙΙ :* δ, δ1, δ3, ε. *V:* α, α2, α9, β14 (ρίχνοντας ένα κουκί φυτρώνει δέντρο κι ανεβαίνουν επάνω. Ο διάολος την ξεγελά, χτίζουν γυάλινο πύργο και γλιτώνουν). *VI:* α1, β, β2, β3. *VII:* α, δ, δ1, δ2, δ3 (παππούς), δ4.
37. ΛΑ 2934, 30-32, Μεσσήνη, «Ο κλέφτης της Ανατολής». *Ι:* α, α1, β, β6, β10, β13. *ΙΙ.* α, α1, β, β1, β2 (ο κλέφτης της Ανατολής), *ΙΙΙ:* β5, στ.
38. ΛΦ 1160, 17-18, Αίγιο, «Η βασιλοπούλα». *Ι:* α, α1, β, β6, β10, β13. *ΙΙ:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *ΙΙΙ*: δ1, δ4. *V:* α, α2 (ο μοναχογιός), α8 (άκουγε τι γινόταν κάτω από τη γη, με τη γροθιά του έφτιαχνε γυάλινο πύργο). *VI:* α. *VII:* α10 (την παντρεύεται).
39. ΛΦ 1534, 5-9, Καλάβρυτα, «Η έξυπνη βασιλοπούλα και ο σατανάς». Συμφυρμός με AT/ATU 311. *Ι:* α, α1, β, β6, β10, β13. *ΙΙ:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *IV:* α, α5, β, γ, γ3. *V:* α, α2, α, α8, β, β1, β12, β13. *VI* : α, β, β7 (βλέποντάς την πίσω από τα βουνά, που βγήκαν από την τσατσάρα του τρίτου αδερφού, ο Σατανάς ορμά στο παλάτι της, πέφτει στο κενό από το κακό του και σκοτώνεται). *VII :* α, α2, α4.
40. ΛΦ 1624, 7-10, Βελίτσα Ολυμπίας, άτιτλο. *Ι:* α, α1, β, β6, β10, β13. *ΙΙ:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *ΙΙΙ*: δ1, δ4. *V:* α, α2, α8, β14 (ο πρώτος τρυπάει το βουνό με τη σαΐτα και βγάζει άνθρωπο, ο δεύτερος σηκώνει άνθρωπο στον αέρα και τον πάει όπου θέλει, ο τρίτος πετώντας την τσατσάρα του κάνει ποτάμι αδιάβατο). *VII:* α, β, β2 .
41. ΛΦ 1555,15-18, Γορτυνία, «Το τομάρι της ψείρας και οι τρεις βασιλοπούλες». *Ι:* α, α1, β, β6, β10, β13. *ΙΙ:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *ΙΙΙ:* γ, γ4, δ, δ1, δ4. *V:* α, α2, α4, α9, β, β2, β14 (σημαδεύει και σκοτώνει το διάβολο). *VI:* α, α1, β1, β7 (σπώντας το κρύσταλλο του πύργου). *VII:* α10.
42. ΣΠ 30, 1-4, Αίγιο, άτιτλο. *Ι:* α, α1, β, β6, β10, β13. *ΙΙ:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *ΙΙΙ:* β4, δ1, δ3. *V:* α, α2, α7 (εννιά), β14 (φορτώνεται τ' αμάξι και φεύγει) β1, β4, β9, β13, β2, β14 (ρίχνει την πέτρα στη δύση και στην ανατολή και χτυπά το πουλί στον αέρα). *VI:* α. *VII :* α, α2, α4.

43. ΣΠ 34, 7-12, Κερπινή Καλαβρύτων, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4, δ1, δ3. *V:* α, α2, α7 (επτά), α8, β14 (βαρεί το γρόθο του και γίνεται σιδηρόδρομος), β14 (με μια σαΐτα βαρεί από δυο περιστέρια ή δυο ανθρώπους το αρσενικό), β10, β11, β, β2. *VI:* α. *VII:* α, β1, β2.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

44. ΛΑ 1175 (ΣΜ 85-88), Αθήνα, «Το τομάρι της φείρας». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4. Τη βασιλοπούλα γλιτώνει ένα βασιλόπουλο με τη βοήθεια μιας μάγισσας, που τον οδηγεί από τον αντίθετο δρόμο που ήταν ο διάβολος.

45. ΛΦ 260, 7-8, Άγραφα Ευρυτανίας, «Η φείρα». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4, γ, γ1, δ, δ1, δ3. *V:* α, α2, α7, α8, β14: ο πρώτος βγάζει φίδι από την τρύπα, ο δεύτερος κάνει ίσιωμα μπροστά και πίσω γκρεμούς, ο τρίτος σκοτώνει κουνούπι στον αέρα, σκοτώνει το δράκο που έγινε κουνούπι.

46. ΛΦ 852, 32-34, Άγραφα Ευρυτανίας, «Ο βασιλιάς, η φείρα κι ο διάβολος». Συμφυρμός με AT/ATU 311. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4, γ, γ1, δ, δ1, δ3. *IV:* α, α1, α6 (γλώσσα), β, γ, γ4 (της ρουφά το αίμα και κρεμάει το σκελετό της), γ5, δ. *V:* α, α2, α7 (επτά) α8, β1, β2, β10, β8, β14 (ζεύεται τον πύργο και γίνεται καπνός).

47. ΛΦ 1175, 1-3, Αίγινα, « Το γυάλινο παλάτι». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4. *V:* α, α1, α2, α8. *VI:* α, β7.

48. ΛΦ 1258, 46-51, Πολυδένδρι Δομοκού, «Η τύχη της βασιλοπούλας». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4, γ, γ1, γ3 (λύκος), δ, δ1, δ3. *V:* α, α2, α7, α8, β2, β3, β11, β9, β, β6. *VI :* α, α1, α2, α3, β, β1, β3. *VII:* α, α1, α2, α5, α6.

49. ΛΦ 1353, 6-10, Κερατέα, «Η μάνα με τα επτά παιδιά». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4, γ1, δ, δ1, δ3. *V:* α, α2, α7 (επτά) α8, β, β4, β9, β14 (τους φορτώνεται όλους), β2, β3, β11. *VI:* α, α1, α2, α3, β, β1, β3, β4.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ – ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Πόντος

50. ΛΦ 1194, 34-36, « Η φείρα ». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1,

β5, β7, β8. *III:* β4. *V* : α, α2, α7 (επτά), α8, β1, β2, β7, β3, β14 (φτιάχνει φωλιά), β11. *VI:* α, α1, α2, α3, β, β1, β3, β4, β7 (την πιάνει ενώ πέφτει). *VII:* α, α1, α2, α3, β2.

β. Καππαδοκία

51. ΛΑ 1270 (ΣΜ 100), 59-60, «Ο βασιλιάς και ο διάολος». *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β5, β7, β8. *III:* β4, γ, γ1, δ, δ1, δ3. *V:* α, α2, α8. *VI:* α

ΚΥΠΡΟΣ

52. ΛΦ 769, 12-15, «Ο δράκος που ενυμφεύθη βασιλοπούλα». Παραλλαγμένο. Συμφυρμός με AT/ATU 956 B *(The Clever Maiden Alone at Home Kills the Robbers)* και AT/ATU 403 B *(Οι ζηλιάρες αδερφές)*.
53. ΛΦ 1820, 35-43, Κυθρέα, «Ο Τρίματος». Συμφυρμός με AT/ATU 311, βλ. παρ. αρ. 119. *I:* α, α1, β, β6, β10, β13. *II:* α, α1, β, β1, β6 (ο Τρίματος), β7, β8. *III:* β4

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ AT 621 / ATU 857 και AT/ATU 653

Τό παραμύθι αυτό στην Ελλάδα αποτελείται από δύο τύπους, τον AT/ATU 621 (*Η ψείρα*) και τον AT/ATU 653 (*Οι επιτήδειοι αδερφοί*), που σταθερά συμφύρονται. Η ιστορία αρχίζει με μια βασιλοκόρη που δεν θέλει να παντρευτεί. Ο πατέρας της μια μέρα βρίσκει στα γένεια του μια ψείρα και τη θρέφει. Πολλές φορές τη δίνει στην κόρη του να τη θρέφει εκείνη. Η ψείρα αυτή τρώει λάδι ή αίμα και μεγαλώνει πολύ γρήγορα· μέσα σε λίγες μέρες δε χωράει στη λεκάνη, μετά περισσεύει στο βαρέλι και στο τέλος γίνεται χοντρή σαν βόδι. Τότε ο βασιλιάς διατάζει να τη σφάξουν και μάλιστα πολλές φορές σκοτώνει και το χασάπη, που γνωρίζει το μυστικό κι απλώνει το δέρμα της ψείρας στο μπαλκόνι του. Ύστερα, διαλαλεί πως θα παντρέψει την κόρη του μ' όποιον κατορθώσει να βρει τίνος ζώου είναι αυτό το δέρμα. Πολλοί μνηστήρες παρελαύνουν, πολλά κεφάλια κόβονται, ώσπου μια μέρα εμφανίζεται ο ίδιος ο διάβολος, μετεμφιεσμένος σε πρίγκηπα, και λύνει το αίνιγμα. Έτσι ο δαίμονας παντρεύεται τη βασιλοπούλα.

Εδώ η ιστορία συχνά συμφύρεται με τον τύπο AT/ATU 311 (*Της Κάτω*

Γης ο αφέντης) και ακολουθούν οι περιπέτειες της κόρης, που γνωρίζουμε από τον αντίστοιχο μύθο. Ο δαίμονας της ρουφάει το αίμα μέχρι να τη θανατώσει ή την υποχρεώνει να φάει ανθρώπινη σάρκα. Απελπισμένη η βασιλοπούλα ειδοποιεί τους γονείς της, με γράμματα που τους στέλνει με δύο περιστεράκια, όπου τους λέει ότι κινδυνεύει η ζωή της. Ακολουθεί μαγική φυγή. Στο σημείο αυτό παρατηρείται στις ελληνικές παραλλαγές συμφυρμός με τον παραμυθιακό τύπο AT/ATU 653 *(Οι επιτήδειοι αδερφοί)*, διότι την κόρη σώζουν από τα χέρια του διαβόλου οι παινεμένοι γιοι μιας γριάς. Η γριά (χήρα) έχει τρεις, επτά ή σαράντα γιους, που φύγανε στην άκρη της γης για να μάθουν ο καθένας από μια τέχνη, *του διαβόλου τις τέχνες*, όπως λέγεται στην παραλλαγή της Νάξου, βλ. παραπάνω, παρ. αρ. 30). Ο ένας βάζει το αυτί του στη γη κι αφουγκράζεται μακριά, ο άλλος κλέβει μέσα από την αγκαλιά κάποιου αυτό που κρατάει χωρίς να το πάρει είδηση, ο τρίτος τρέχει πολύ γρήγορα, ο τέταρτος χτίζει έναν πανύψηλο πύργο σε μισό λεπτό, ο πέμπτος αρπάζει στα χέρια του ένα μεγάλο βάρος που πέφτει από ψηλά, κτλ. Όλοι μαζί καταφέρνουν να σώσουν τη βασιλοπούλα, εκείνη όμως συχνά δεν μπορεί να διαλέξει κανέναν τους για γαμπρό και ζει με τους γονείς της. Ο πατέρας πάντως δίνει στους επιτήδειους αδερφούς το μισό του βασίλειο. Άλλοτε πάλι η βασιλοπούλα πεθαίνει, γιατί έχει χάσει τόσο αίμα, που δεν μπορεί να συνέλθει, όμως δηλώνει ότι χαίρεται που πεθαίνει στην αγκαλιά των γονιών της.

Τό παραμύθι της *Ψείρας* αποτελεί συχνά ένθετο επεισόδιο σε άλλους παραμυθιακούς τύπους. Αποτελεί για παράδειγμα ένα από τα αινίγματα που χρησιμοποιούνται από τον υποψήφιο γαμπρό για να κάνει την αμίλητη βασιλοπούλα να μιλήσει [πβ. τους τύπους AT/ATU 851 *(The Princess who cannot solve the Riddle)* και AT/ATU 851 A (*Turandot*)]. Μάλιστα, στην τελευταία αναθεώρηση του διεθνούς Καταλόγου, ο τύπος AT/ATU 621 έχει αφαιρεθεί από τα μαγικά παραμύθια και μεταφερθεί στις νουβέλες με νέο αριθμό (ATU 857).

Το παραμύθι της *Ψείρας* είναι διαδεδομένο στην Ευρώπη, στη Γαλλία, στη Γερμανία και κυρίως στις βαλτικές ανατολικές χώρες. Συναντάται επίσης στις Φιλιππίνες και στη Λατινική Αμερική. Δεν αποτελεί αυτόνομη αφήγηση, εφόσον οδηγεί την ηρωίδα σε αδιέξοδο και συχνά σε βέβαιο θάνατο, άρα πρέπει να συνδυαστεί αναγκαστικά με κάποιο επεισόδιο μαγικής φυγής και σωτηρίας. Έτσι, παρατηρείται ανά την Ευρώπη μια σειρά συμφυρμών με επεισόδια άλλων παραμυθιακών τύπων, όπως για παράδειγμα με τον AT/ATU 653 *(Οι επιτήδειοι αδερφοί)*, AT/ATU 513 A *(Οι θαυμάσιοι σύντροφοι)*, AT/ATU 311 *(Της Κάτω Γης ο αφέντης)*, AT/ATU 313 *(Η κόρη βοηθός στη φυγή του ήρωα)*, AT/ATU 571 *(Όλοι μαζί κολλημένοι)*, AT/ATU 851 *(Η πριγκήπισσα που δεν μπορεί να λύσει το αίνιγμα)*, AT/ATU 900 (*King Thrushbeard - Η στρίγκλα που εξημερώθηκε)*. Από τη θεματική των παραμυθιακών συμφυρμών φαίνεται ότι πρόκειται κατά κανόνα για ιστορίες δυσερώτων γυναικών που δεν θέλουν ή δεν μπορούν να παντρευτούν και πρέπει ο ήρωας να τις προκαλέσει

ώστε να μιλήσουν, να γελάσουν και να μυηθούν στην επικοινωνία των φύλων.

Ιδιαίτερα επιτυχημένη είναι η σύζευξή του στις ελληνικές παραλλαγές με τον τύπο AT/ATU 653, που ενώ διασώζουν την ηρωίδα, προκαλούν ταυτόχρονα το αδιέξοδο ερώτημα του ποιος θα την παντρευτεί τελικά. Έτσι το αρχικό μοτίβο της φείρας, αναδεικνύεται σαφέστερα ως ενδογαμική αιμομεικτική φαντασίωση. Η φείρα φυτρώνει στα γένια του πατέρα, αναθρέφεται στα χέρια της κόρης και προκαλεί την εμφάνιση του διαβόλου, ως αιμομεικτικού συζύγου αλλά και του μόνου πιθανού κι αποδεκτού γαμπρού, που ωστόσο της ρουφάει τό αίμα και απειλεί να τη θανατώσει.

Ακόμα κι όταν η κόρη σωθεί τελικά χάρη στην παρέμβαση των θαυμάσιων αδερφών, δεν κατορθώνει πάντα να διαλέξει κάποιον απ' όλους τους για σύζυγο. Έτσι τονίζεται το αδιέξοδο των σχέσεών της με τους άντρες, που απορρέει από την αιμομεικτική φαντασιακή σχέση πατέρα και κόρης. Η ηρωίδα αδυνατεί συνήθως να παντρευτεί κάποιον από τους πολλούς σωτήρες της, με τους οποίους έχει αποκτήσει αδερφική σχέση. Άλλοτε η αφήγηση περατώνεται με τη σωτηρία της, χωρίς να τεθεί θέμα επιλογής γαμπρού μέσα από το πλήθος των ευεργετών της. Για την κατάληξη της πλοκής απομένουν συνεπώς δύο λύσεις, εφόσον αποκλειστεί ο γάμος, να ζήσει η κόρη για πάντα στον πατρικό οίκο ή να πεθάνει.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ AT/ATU 650 A,

(περιλαμβάνει και τον τύπο Μέγα AT 650),

AT/ATU 650 B

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ AT/ATU 650 A
(περιλαμβάνει και τον τύπο Μέγα AT 650) και AT/ATU 650 B

Ο αντρειωμένος Γιάννης

AT/ATU 650 A: Strong John
ATU 650 A: Strong John
Delarue-Tenèze: Jean le Fort ou Quatorze
Grimm no 90: Der junge Riese
Eberhard-Boratav 146 V, no 3

Άτιτλο

Ήταν ένας βασιλές και δεν έκανε παιδί και πήρε τ' άλογο και πήγαινε στην οξοχή και βρίσκει μια βρύση. Κοντά στη βρύση μια μηλιά κι από πάνω από τη βρύση ήτανε μια απογραφή κι έγραφε: «Όποιος καθαρίσει τη μηλιά, σ' ένα χρόνο να πάρ' από τον καρπό τς, να φάει η βασίλισσα να γκαστρωθεί, να κάμ' αρσενικό παιδί. Αλλά να μην το δει μήτε η μάνα μήτε ο πατέρας ως τα δεκαοκτώ χρόνια». Επήεν ο βασιλές στο παλάτι και πήρενε τροφή και μιαν αξίνη κι επήαινε στη μηλιά κι εσταματήσενε κι έσκαβε τη μηλιά.

Στο χρόνο απάνω ήκαμε τον καρπό και τον επήρενε και πήαινε στη βασίλισσα. Λέει: «Φάε, βασίλισσα, από τούτο το μήλο». Τρώει η βασίλισσα το μήλο και παράφτας εγγαστρώθη. Ήρθε ο καιρός κι εγέννησε η βασίλισσα αρσενικό παιδί. Παράφτας η μαμή το πήρενε και το δώκενε σε παραμάνα, δίχως να το δει ο βασιλιάς μηδέ η βασίλισσα. Ο βασιλές επάαινε κάθε μέρα από κάτω από το παλάτι κι ερώτανε: «Τι κάνει το παιδί;» Η παραμάνα του 'λενε: «Καλά είναι».

Ήρθε το παιδί κι έγινε δεκαεφτά χρονώ. Ένα μεσημέρι εκοιμούνταν η παραμάνα και το παιδί εκρεμάστηνε από την πορτοπούλα και ήβγαινε κι ετραβήξενε στο ρουμάνι. Ο βασιλιάς αρωτά: «Ε, καλά το παιδί;» «Βασιλέ μου, εκοιμούμουνε κι εξύπνησα κι έχασα το παιδί από μες απ' το παλάτι». Ο βασιλές βγάνει στρατό για να βρούνε το γιο του. Δεν εμπορούσαν να τονε βρούνε. Εφτός τραβά το ρουμάνι και βρίσκει ένα γέρο ίσαμε εκατό χρονώ κι ήτανε οι μπαντέρες του και σκέπαζαν τα μάτια του.

Το παιδί πιάνει ένα φαλίδι και του τις κόβει και του λέει: «Πού πας, παιδί μου, από δω; Που εδώ δε λαλεί μήτε πουλί πετάμενο. Κι εδώ που πας, το λέει η καρδιά σου;» Λέει: «Το λέει». «Κάμε μου τη χάρη, φέρε μου κείνο το

μπαστούνι». Επήγε το παιδί κι έπιασε το μπαστούνι και το πήαινε ομπρός στο γέρο. Το μπαστούνι ήτανε πεντακόσιες οκάδες βαρύ. Του λέει ο γέρος: «Πήαινε, παιδί μου, κι εσύ εφτού που πας, θα κυριέψς τον κόσμο».

Εσηκώθη το παιδί κι έφυγε και βρίσκει ένα παλάτι κι απάνω στο παλάτι ήτανε μια νέα κι είχενε σαράντα αδέρφια δράκοι. Και του λέει η νέα: «Πού ευρέθηκες, παιδί μ', εδώ;» Λέει: «Με το νου μου». Λέει: «Μα εδώ που ήρθες, έχω σαράντα αδέρφια κι είναι δράκοι κι όταν σε βρούν εδώ, θα σε φάνε». «Δε φοβούμαι», λέει, «κερά μου, μηδέ τ' αδέρφια σου κι όσοι κι αν λάχουνε». «Καλά», λέει.

Με την πολλή ώρα ερχότανε τ' αδέρφια της και κατεβαίνει κάτω και τους λέει: «Τι θέλετ' εδώ;» Λέν': «Ερχόμαστε στο παλάτι μας. Αμέ συ, τι θες;» «Εγώ είμαι καλύτερος από λόγου σας κι ό,τι ώρα θέτε, θα σας αποδείξω το». Οι δράκοι εφοβηθήκανε και του λένε: «Τι θες αφέντη;» «Ήρθα να πάρω την αδερφή σας και να κουβαλείτε τα εισοδήματα σε μένα». «Με τις χαρές, εφέντη». Παντρεύεται και παίρνει την αδερφή τωνε.

Ο πατέρας τα μάθαινε και του κακοφάνηκε πως δεν εφανερώθηκε στον πατέρα του κι έβγαλε στρατό να τονέ χαλάσει. Το στρατό που έβγαλε σε μιαν ώρα κι είχεν ο νέος σκοτωμένο. Ετότε ο πατέρας του εφοβήθη και του μηνά: «Παιδί μου, συχώρεσέ με κι έλα εδώ να σε διώ». Παράφτας επήρε τη γυναίκα του και τους σαράντα δράκους και πάει και μπαίνει μες στην πολιτεία του πατέρα του, που έτρεμεν η πολιτεία. Ο πατέρας του εφοβήθη και πήγαινε στο γιο του και τον εχαιρέτησε. «Γιατί, πατέρα, έστειλες στρατό για να με χαλάσεις; Δε γνωρίζεις, εγώ όταν θελήσω χαλώ τον κόσμο;» «Συχώρεσέ με, παιδί μου». Ετότε παράφτας ο βασιλές βγάνει την κορώνα του και τονε καθίζει βασιλέ. Ετότε εζήσανε καλά.

Louis Roussel, *Contes de Mycono,* Léopol 1929, σ. 28-30, αρ.14.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Ο ήρωας

α: Ο ήρωας είναι αντρειωμένος· α1: ο μικρότερος από τους τρεις γιους του βασιλιά· α2: γεννήθηκε από το φάγωμα μαγικού μήλου· α3: όπως και τ' αδέρφια του· α4: το δικό του μήλο ήταν μισό· α4: πήρε δρακίσσια δύναμη, επειδή τον έφτυσε η δρακοπούλα στο στόμα· α5: επειδή ήταν τεμπέλης· α6: και κυλιόταν στις στάχτες· α7: δυνάμωνε από τη φωτιά· α8: γιος χήρας· α9: άλλο.

β: Ο ήρωας τρώει πολύ· β1: το ψωμί του φούρνου· β2: τα αμπέλια με τα σταφύλια· β3: άλλο.

γ: Οπλίζεται με σιδερένια ράβδο (μπάλα, άλλο)· γ1: σπαθί· γ2: και φεύγει να βρει την τύχη του.

II. Οι άθλοι του ήρωα

α: Ο ήρωας μπαρκάρει σ' ένα καράβι· α1: και σηκώνει την άγκυρα μόνος του· α2: ρίχνει τους άλλους ναύτες στη θάλασσα επειδή τον πειράζουν· α3: άλλο· α4: κι ο καπετάνιος τον φοβάται και θέλει να τον διώξει· α5: θέλει να τον κρατήσει κοντά του.

β: Φτάνει σ' έναν πύργο· β1: των σαράντα δράκων· β2: (του δράκου) και της δρακοπούλας· β3: κατεβάζει μόνος του το καζάνι από τη φωτιά που το κατέβαζαν όλοι μαζί· β4: και τον κάνουν αδερφό τους· β5: αλλά θέλουν να τον στείλουν μακριά να χαθεί· β6: σκοτώνει το (τους) δράκο (ους) και παίρνει τη δρακοπούλα γυναίκα· β7: άλλο.

γ: Φτάνει στο παλάτι του βασιλιά· γ1: και γίνεται υπηρέτης· γ2: στο μάγειρα· γ3: φέρνει φαγητό στη βασιλοπούλα· γ4: και την κάνει γυναίκα του· γ5: ο βασιλιάς τους καταδιώκει με στρατό αλλά κατατροπώνεται· γ6: το ζευγάρι φεύγει μακριά και ζει σ' ένα πύργο· γ7: άλλο.

δ: Ο ήρωας φεύγει για να βρει τον δυνατότερό του· δ1: φτάνει σ' ένα μακρινό μέρος και σκοτώνει το δράκο (άλλο)· δ2: ζει με την κόρη του· δ3: υποτάσσει διάφορα μυθικά τέρατα, όπως τον αγριάνθρωπο, τη Μάλτα (άλλο)· δ4: που τον υπερασπίζονται· δ5: τρώνε τον πατέρα του· δ6: όταν τον επιβουλεύεται· δ7: και θέλει να του πάρει τη γυναίκα του· δ7: άλλο.

III. Επικίνδυνες αποστολές για τη ζωή του ήρωα

α: Ο βασιλιάς τον στέλνει· α1: να φέρει τους φόρους από τους Τρίματους· α2: κι επιστρέφει με φορτωμένες τις καμήλες του χρυσάφι· α3: στέλνει στρατό να τον σκοτώσει· α4: κατατροπώνεται και του πληρώνει φόρο υποτελείας.

β: Ο ήρωας αποκτάει γιο· β1: αντρειωμένο σαν τον ίδιον· β2: που σκοτώνεται από τον Τριπιθαμίτη· β3: κι ο πατέρας τον ανασταίνει· β4: άλλο.

γ: Τον εξαπατά ένας Εβραίος· γ1: που του ζητάει να φέρει το ταίρι της γκαλέτσας (του βραχιολού, άλλο)· γ2: για να μη σκοτώσει τ' αδέρφια του· γ3: σώζει τους αδερφούς δράκους από την εκτέλεση και κρεμάει τον Εβραίο.

IV. Λύση

α: Ο ήρωας ζει ευτυχισμένος· α1: με το γιο του· α2: με τη γυναίκα του· α3: παντρεύεται την Πεντάμορφη· α4: άλλο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΡΑΚΗ

1. ΛΑ 650 Α, 4, Αίνος, «Η Μάλτα». Μια δρακοπούλα, η πιο όμορφη του κόσμου, ζει στα βουνά και την προστατεύουν τ' αδέρφια της. Ρουφάνε τα στρατεύματα του βασιλιά, που τη θέλει για γυναίκα του. Το βασιλόπουλο ξεκινάει μόνο του να την πάρει. Κοιμάται με ανοιχτό το στόμα έξω από τον πύργο της κι η δρακοπούλα τον φτύνει μες στο στόμα και του δίνει δρακίσσια δύναμη. Αδερφώνει με τους δράκους, που τον στέλνουν στη Μάλτα για να βρει τον δυνατότερό του. Τη νικά και την παίρνει σκλάβα του. Καθώς γυρίζει στου πατέρα του με τη δρακοπούλα και τη Μάλτα, ο πατέρας του θέλει να τον σκοτώσει. Η Μάλτα τον τρώει.
2. *Θρακικά ΙΣΤ'*, 1941, 99-105, Φανάρι, «Το αντρειωμένο βασιλόπουλο». Συμφυρμός με ΑΤ/ΑΤU 516 *(Ο πιστός σύντροφος)* και ΑΤ/ΑΤU 1359 Β *(The Husband Meets the Paramour in the Wife's Place)*.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

3. ΛΑ 650 Α, 5 (Argenti-Rose I, 469-476, αρ. 16), Χίος, «Ο Νίκος ο αντρειωμένος». Ο ήρωας κάνει σκλάβους του μια Μώρα, Φατουμά (το ένα χείλι της άγγιζε τον ουρανό και το άλλο τη γη), κι ένα Μώρο, Σελίμη (τα πόδια του ξαπλωμένα από το ένα βουνό στό άλλο). Φτάνουν στον πύργο του δράκου, τον νικάει ο ήρωας και παίρνει τη δρακοπούλα. Ο πατέρας του θέλει να του πάρει τη γυναίκα του κι η μάνα του μαθαίνει από τον ίδιο πού είναι η αντρειά του, του κόβει τις τρεις χρυσές τρίχες για να τον εξοντώσει (πβ. ΑΤ/ΑΤU 590 *(Η άπιστη μάνα)*. Δυο φονιάδες, σταλμένοι από τον πατέρα του, δεν τον σκοτώνουν, αλλά του βγάζουν τα μάτια. Γιατρεύεται τρίβοντάς τα μ' ένα φύλλο από το δέντρο της στέρνας, μαθαίνοντας το μυστικό από δυο καρδερίνες. Η Μώρα κι ο Μώρος τρώνε το βασιλιά και τη βασίλισσα.

β. Δωδεκάνησα

4. Dawkins *45 Stories*, 73-180, αρ. 13, Αντιμάχεια Κω, «Ο Αθθοπούτης». Ξεκινώντας να πάρει την Πεντάμορφη, ο Σταχτοπούτης τρομάζει το δράκο με τους παλικαρίσιους τρόπους του. Χτυπώντας τον στην πλάτη με τη σιδερένια ματσούκα του, τον κάνει να ξεράσει τα δυο του αδέρφια, που είχε ρουφήξει. Αλλά τ' αδέρφια του, για να τον ξεφορτωθούν και να πάρουν την Πεντάμορφη, τον κλείνουν στο πηγάδι και τον σπρώχνουν στη φωτιά.

Συμφυρμός με AT/ATU 301 B *(Δακρυγιάννης)*. Ο ήρωας λέγοντας την πρώτη φορά «ρούφα, κώλε μου, νερό» και την άλλη «τσίλλα, κώλε μου, νερό», γλιτώνει. Συμφυρμός με AT/ATU 715 *(Ο μισοκοκοράκος)*. Ο ήρωας ξεφεύγει από τα άγρια άλογα που του έστειλαν και, φτάνοντας στο παλάτι, καταγγέλλει τους αχάριστους και παντρεύεται την Πεντάμορφη.

5. Pio, 126, αρ. 6, 126-143, Αστυπάλαια, «Ο αντρειωμένος πατέρας με το αντρειωμένο παιδί του». *I:* α, α8. *II:* α, α2, α5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6. *III:* α, α1, α2, α3, α4, β, β1, β4 (κατατροπώνει τον εχθρό του παππού του, που κρατάει τον εγγονό κοντά του για πάντα). *IV:* α, α2.

γ. Εύβοια - Σποράδες

6. Hahn 2, Anmerkungen στο παραμύθι αρ. 64 του 2ου τόμου, παραλλαγή 2η, Αγία Άννα Ιστιαίας, άτιτλο. *I:* α, α9 (παπαδοπαίδι), β, β1, γ. *II:* α, α1, β, β1, β3, β4, β7 (παλεύοντας στο μπρούτζινο αλώνι με τον δυνατότερό τους. Τον κάνουν γαμπρό στην αδερφή τους). Συμφυρμός με AT/ATU 516 B *(The Abducted Princess)*. Ένα βασιλόπουλο ερωτεύεται τη γυναίκα του (από μια εικόνα της που βρέθηκε στην κοιλιά του ψαριού) και την απάγει. Ο ήρωας, νικώντας την Κρικέζα τη δράκισσα, τη βάζει και τρώει το βασιλιά και το βασιλόπουλο και ξαναβρίσκει τη γυναίκα του.

δ. Κρήτη

7. ΛΦ 369, 1-4, Ρέθυμνο, «Η δικαιοσύνη». *I:* α, α1 (δυο γιοι), α9 (αρκούδας), β, β1, β3 (ακούει τη φωνή του Θεού). *II:* γ1, γ7 (πλένεται στην πηγή). *IV:* α3 (κάθεται να ξεκουραστεί έξω από το παλάτι και τον κάνουν βασιλιά. Ο αδερφός του πάει να κάνει τα ίδια, αλλά μένει τυφλός για πάντα.)

ε. Κυκλάδες

8. Roussel, 28-30, αρ. 14, Μύκονος, άτιτλο. Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

9. ΛΑ 2276, 371-409, Μεγανήσι Λευκάδας, άτιτλο. Ο βασιλιάς αποκτάει με μαγικά νομίσματα τρία παιδιά, τον Μάλαμα, τον Χρυσάφη και τον Ασημή. Χάνει όμως τα πλούτη του κι αναγκάζεται να φύγει. Ο Ασημής αντρειωμένος (δεν ξέρουμε πώς) σκοτώνει το δράκο στον πύργο που ήταν φυλακισμένα τα δύο κορίτσια και τα παντρεύει με τα αδέρφια του. Φεύγει

με τους γονείς του. Στον άλλο πύργο, που ήταν φυλακισμένο ένα κορίτσι, βρίσκει δυο γριές, τη Μέρα και τη Νύχτα, που τύλιγαν και ξετύλιγαν μια τριχιά. Τις δένει. Ξετυλίγει μόνος τη μαύρη τριχιά (νύχτα) και πάει στους σαράντα δράκους. Σηκώνει μόνος το καζάνι τους κι αδελφώνουν. Παντρεύεται την κόρη. Φεύγει για να βρει δυνατότερό του. Φτάνει στα μαύρα βουνά και σκοτώνει το δράκο παλεύοντας μαζί του σαράντα μερόνυχτα. Μένει δέκα χρόνια με την κόρη του δράκου και τον αναζητάει η γυναίκα του με τον αντρειωμένο γιο του. Αναγνώριση. Ο γιος του παλεύει με τον Τριπιθαμίτη, που βγαίνει από τη θάλασσα και τον σκοτώνει. Ο Ασημής ζωντανεύει το γιο του, που καβαλάει το άλογο του Τριπιθαμίτη, τον Τριπόδη. Κυνηγητό. Το άλογο με μια κλωτσιά σκοτώνει τον Τριπιθαμίτη. Παιδί, πατέρας και κόρη ζουν μαζί.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

10. ΣΠ 44, 29-34, Κυπαρισσία, άτιτλο. Ο Γιαννάκης, του παπά ο γιος, αντρειωμένος (δεν λέγεται από πού αντλεί τη δύναμή του). Προσπάθειες να τον εξοντώσουν: τον στέλνουν να φέρει πρόβατα από το κοπάδι του αράπη, μια πλεξίδα της Λάμιας, που είχε τα μαλιά της από φίδια. Τους νικά και τον κάνουν σταυραδερφό τους. Έχοντας δικά τους σημάδια (σουγιά, κονδυλοφόρο) κατορθώνει να κλείσει στην κασέλα την αγριότερη λάμια και να τη φέρει στο βασιλιά. Συμφυρμός με AT/ATU 328 *(Ο ήρωας κλέβει την περιουσία του δράκου)*. Η λάμια τους τρώει όλους κι απομένει ο Γιαννάκης βασιλιάς.
11. ΣΠ 113, 3-5. Καλαμάτα, άτιτλο. Ο γιος της γριάς, αντρειωμένος, νικάει με τη σειρά τους δράκους. Από μια μαύρη βάρκα βγαίνει ένας αράπης με εννιά κεφάλια, που διπλασιάζονται με το κόψιμο. Ατελές.
12. ΛΦ 606, 1-4, Καλαμάτα, «Του παπά ο γιος». Ατελές. Δεν λέγεται από πού αντλεί τη δύναμή του. Ξεριζώνει το μεγάλο δέντρο του σχολείου. Το βασιλόπουλο τον φθονεί και τον στέλνει να φέρει την Πεντάμορφη που τη φυλάνε οι σαράντα δράκοι. Γίνεται αδερφός τους ανοίγοντας μόνος του την πόρτα που άνοιγαν μαζί και οι σαράντα. Σηκώνει με το ένα χέρι τη σιδερένια μαγκούρα και παίζει μπάλα με το βουνό που παίζανε στα χέρια τους ο αράπης κι η αράπισσα. Γίνεται αδερφός τους. Τον εξαπατά ένας Εβραίος, που του ζητάει να φέρει το ταίρι της γκαλέτσας για να μη σκοτώσει τ' αδέρφια του. Ταξιδεύοντας νικάει και την τρίτη μάγισσα (γοργόνα) και την τέταρτη (αράπης). Τις συναντά και τις τέσσερις σ' ένα παλάτι και του δίνουν την άλλη γαλέτσα. Σώζει τους αδερφούς δράκους από την εκτέλεση και κρεμάει τον Εβραίο.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 650B
Πρόταση κατάταξης ως AT 301B

Δακρυγιάννης / Αρκουδογιάννης

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. Höeg, 15-22, αρ. 2, Σαρακατσάνοι Ηπείρου, «Le fils né des larmes». Ο δράκος έχει πάρει με δόλο την αδερφή του και μαρμαρώσει τα αδέρφια του. Γιος δακρύων αντρειωμένος. Προδότρα μάνα. Συμφυρμός με AT/ATU 590 *(Η άπιστη μάνα)* και AT/ATU 302 *(Η εξωτερική ψυχή)*.
2. Pio, 75-76, αρ. 24 (Hahn, 2, 72, αρ. 75), Δωδώνη, «Το παιδί της αρκούδας». Γιος αρκούδας που βίασε έναν παπά. Αναγνώριση με το τσεκούρι που ξέχασε ο παπάς στη σπηλιά της αρκούδας. Τρώει πολύ, πάει στον ψωμά, στο βασιλιά. Φέρνει τους θησαυρούς των σκυλοκέφαλων και ξεριζώνει τον πλάτανο. Μοιράζεται το μισό βασίλειο.

ΘΡΑΚΗ

3. ΙΛ 725 Β′, 253-269, Μάλγαρα, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 516 *(Ο πιστός σύντροφος*, AT/ATU 302). Γιος αρκούδας (ο πατέρας του αρκούδα) δυνατός. Σκοτώνει την αγριογουρούνα και λευτερώνει την Πεντάμορφη. Γυρνώντας στον παππού του προκαλεί φόβο και τον στέλνουν να τον αφανίσουν, στο δάσος με τους λύκους, όπου ζεύει το αμάξι του μ' ένα λύκο, στο διαβολικό σπίτι, όπου ξεπαστρεύει το φάντασμα, στο βουνό, να φέρει τα λεφτά που χρωστάει ο δράκος. Καβαλικεύει την καμήλα-φάντασμα και τον αναγκάζει να τα δώσει. Το χωριό τον κάνει πρόεδρο.
4. ΛΦ 1249, 26-31, Ορεστιάδα Αδριανουπόλεως, «Ο Γιάννης». Ο βασιλιάς μαθαίνει πως οι γύφτοι θέλουν γύφτο βασιλιά και σκοτώνει όλους τους γύφτους. Μια γύφτισσα παίρνει το παιδί της και φεύγει στο βουνό. Το μεγαλώνει μια αρκούδα και γίνεται δυνατό. Συμφυρμός με AT 301 B *(Αρκουδογιάννης)*. Σκοτώνει το δάσκαλό του, τους φορατζήδες του βασιλιά. Συναντά τους σαράντα δράκους στον Κάτω Κόσμο, που τον φοβούνται και τον κάνουν καπετάνιο τους. Αδερφοποιτοί. Υποτάσσει τις τρεις μάγισσες.

Κρεμάει ανάποδα αυτήν που μαρμάρωνε τον κόσμο και της παίρνει το ένα γαλέτσι (παντόφλα) και ψάχνει να βρει το ταίρι του.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

5. ΛΑ 1248 (ΣΜ 78), 3-6, Λιβάδι Χαλκιδικής, «Ο Αρκουδογιάννης». Παιδί παπάδων. Ψάχνει να βρει τον δυνατότερό του, αφήνοντας για σημάδι ζωής ένα σπαθί που θα ματώσει αν πεθάνει. Σηκώνει μόνος το καζάνι των σαράντα δράκων και νικάει το δράκο στο πάλεμα. Κουτσαίνει το δράκο με το σιδερένιο τόπι. Πνίγει τη γριά που βύθιζε τους ανθρώπους στο ποτάμι, παντρεύεται τη Γκιουζέλ Ντουνιά.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Κρήτη

6. ΛΦ 875, 3-6, Σέλινο, «Της δάκρυσσας ο γιός». Πατέρας και γιοι πάνε να σκοτώσουν το δράκο. Δεν είναι άξιοι να καβαλικέψουν τις καμήλες των καμηλιέρηδων, να πιουν το γάλα του κοπαδιού και ο δράκος σκοτώνει τον πατέρα, φυλακίζει τους γιους. Γιος δάκρυσσας αντρειωμένος. Σηκώνει σιδερένιο ραβδί χίλιες οκάδες, κάνει ό,τι δε μπορούσαν τ' αδέρφια του και σκοτώνει το δράκο ρίχνοντάς τον σε αναμμένο καζάνι, όπως είχε κάνει εκείνος με τον πατέρα του. Ελευθερώνει τ'αδέρφια του.
7. ΛΦ 1832, 4-6, «Ο Μισόκωλος». Συμφυρμός με AT/ATU 715 *(Ο μισοκοκοράκος)*. Τρεις αδερφοί θέλουν την κόρη του δράκου. Οι δυο μεγαλύτεροι δεν καταφέρνουν να φάνε και να πιούνε πολύ ούτε να ξεριζώσουν τις ουρές των βοδιών. Ο Μισόκωλος με την πρώτη. Ο δράκος σκάει από το κακό του κι ο ήρωας παίρνει τη δρακοπούλα.
8. Σ ΚΠ 31, 139, αρ.7, Γάβδος, «Ο Αρκουδάφτης». Παιδί παπά και αλεπούς, αναγνωρίζεται με το σκεπάρνι του παπά. Τρώει δυο φούρνους ψωμιά τη μέρα. Κουβαλά σαράντα φορτώματα ξύλα, φέρνει τους φόρους για το βασιλιά από τη Μπαρμπαριά. Συμφυρμός με AT 301 B.

β. Κυκλάδες

9. ΛΑ 1340, 1-5 (ΛΑ 650 A, 2), Τήνος, άτιτλο. Ο δράκος φυλακίζει τον ήρωα. Τ' αδέρφια του για να τον ελευθερώσουν ζητούν σπαθί τριάντα

οκάδων από τον πατέρα τους. Διαγωνισμός πολυφαγίας. Δεν μπορούν να φάνε ένα καζάνι γάλα, ένα φούρνο ψωμιά, ένα καζάνι μέλι. Τους ρουφάει ο δράκος μαζί με ένα αυγό. Ο μικρότερος τα τρώει όλα και σκοτώνει το δράκο.

10. ΛΑ 1392, 79-82 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, ΛΑ 650 Α, 10), Τήνος, άτιτλο. Ο δράκος έχει πάρει με δόλο την αδερφή του και μαρμαρώσει τα δώδεκα αδέρφια του. Γιος δακρύων αντρειωμένος. Σηκώνει σιδερένια μπάλα εκατό οκάδες, τρώει τα ψωμιά του φουρνάρη, το κρέας του κρεοπώλη και σκοτώνει το δράκο. Παίρνει το αθάνατο νερό από τη δράκισσα και ξεμαρμαρώνει τ' αδέρφια του.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

11. ΛΦ 1205, 4-8, Κεφαλονιά, «Η δάκρυσσα». Γιος της δάκρυσσας. Ο δράκος έχει φυλακίσει με δόλο την αδερφή του και τα πέντε αδέρφια του. Πηγαίνει να παντρευτεί τη βασιλοπούλα που βάζει αινίγματα στους μνηστήρες της. Συμφυρμός με AT/ATU 851 *(The Princess who Cannot Solve the Riddle)*. Ελευθερώνει τ' αδέρφια του κι επιστρέφουν στη μάνα τους.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

12. ΛΑ 1192 (ΣΜ 22), 89-90. Βελίτσα Ολυμπίας, «Το γενναίο βασιλόπουλο». Σύμβουλος του ήρωα μια μάγισσα, που της έκοψε τα μακριά τσίνορα για να βλέπει. Μη μπορώντας να φάει τα καρβέλια δέκα-δέκα, να πιει το καζάνι το γάλα, να φάει το αμπέλι με τα σταφύλια, μαρμαρώνεται από μιαν άλλη μάγισσα. Η μάνα του κάνει άλλο παιδί δυνατό (δεν λέει πώς). Στα οκτώ του χρόνια παραγγέλνει μαγκούρα οκτακόσιες οκάδες και φεύγει. Παίρνει τον ίδιο δρόμο, τρώει, πίνει και βυθίζει στη γη τη μάγισσα με τη μαγκούρα. Από εκείνη μαθαίνει πώς να ξεμαρμαρώσει τους άλλους.

13. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 444-448, Κυπαρισσία, «Ο Αρκουδογιαννάκης». Παιδί δυνατό γίνεται υπηρέτης του παπά. Τρώει πολύ και τον στέλνουν να φέρει σαράντα λύκους, λαβώνει ένα λύκο με τη μαγκούρα που έφτιαξε ο γύφτος και τον αναγκάζει να φέρει τους άλλους τριάντα εννιά. Πρέπει να φέρει σαράντα μουλάρια φορτωμένα λίρες από τις λάμιες, που τις αναγκάζει να υπακούσουν με τη μαγκούρα του. Στο δρόμο ένας λύκος τρώει το ένα μουλάρι και ο ήρωας φορτώνει το λύκο. Κάνει η παπαδιά να του δώσει σανό κι εκείνος της βουτάει το χέρι. Ο ήρωας σκοτώνει το λύκο και ζουν καλά.

14. ΛΑ 1282 (ΣΜ 112), 305-307, Κυπαρισσία, άτιτλο. Από τα παρακάλια τυ-

φλής μάνας γεννιέται παιδί δυνατό με αλογίσια μούτρα. Σκοτώνει τον αράπη που μαρμάρωσε τ' αδέρφια του, τα ζωντανεύει με το αθάνατο νερό.

15. ΛΑ 1282 (ΣΜ 112), Κυπαρισσία, 433-435, άτιτλο. Τα παιδιά μιας μάνας τρώει ο αράπης. Γιος δακρύων. Παρατηρεί πώς τρώει ο αράπης τα σταφύλια (με τα κουκούτσια κτλ), καταλαβαίνει τη δύναμή του και τον σκοτώνει. Πετάει τη βασίλισσα στη σταφίδα. Πάει να βρει τον δυνατότερό του αλλά δεν τον βρίσκει και γυρνάει πίσω στη μάνα του.
16. ΛΑ 1283 (ΣΜ 113), 199-200, Κυπαρισσία, «Το παιδί με τα αλογινά μούτρα».

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

17. ΛΑ 650 Α, 1, Αιτωλία, άτιτλο. Γιος του Αρκουδογιάννη και της αρκούδας. Οι κάτοικοι του χωριού θέλουν να του πάρουν την αρκουδίσια μύτη και τ' αυτιά. Ζητάει από τον πατέρα του σαράντα μουλάρια, ογδόντα σακιά, πέντε σιδερομματσούκες και σκοτώνει όλους τους κατοίκους. Γεμίζει τα σακιά με κεχρί και φεύγει. Στο δρόμο ο λύκος τρώει ένα μουλάρι. Το παιδί ζεύει το λύκο και φέρνει στη γρια κεχρί. Ατελές.
18. ΛΦ 1353, 1-5, Κερατέα, «Ο Δακρογιαννάκης». Ο δράκος έχει πάρει με δόλο την αδερφή του και μαρμαρώσει τα δώδεκα αδέρφια του. Γιος δακρύων αντρειωμένος. Σηκώνει σιδερένια γλίτσα οχτακόσιες οκάδες, τρώει ένα φούρνο ψωμιά, τρία βόδια, δώδεκα πρόβατα και σκοτώνει το δράκο. Αναγνωρίζει την αδερφή του. Ζωντανεύει τ' αδέρφια του. Γυρνάν στη μάνα τους κι ο ήρωας ξαναφεύγει. Μαθαίνει πως οι δώδεκα δράκοι έφαγαν τ' αδέρφια του και τους σφάζει, βγάζει τα κομματάκια τους, τα ραντίζει και τους ξαναζωντανεύει.
19. ΛΦ 1426, 35-36, Λιβαδειά, «Ο Αρκουδόγιαννος». Γιος αρκούδας που βίασε έναν παπά. Αναγνώριση με το τσεκούρι, που ξέχασε ο παπάς στη σπηλιά της αρκούδας. Τρώει πολύ, πάει στον ψωμά, στο βασιλιά. Τον στέλνουν να φέρει τους θησαυρούς των σκυλοκεφάλων, που σκοτώνει με το χοντρό του ραβδί. Κατόπιν, την Πεντάμορφη, που φύλαγαν σαράντα αραπάδες. Τους σκοτώνει βάζοντάς τους να πηδήξουν όλοι μαζί. Πηγαίνει να σκοτώσει τον αντίζηλό του, το βασιλόπουλο, αλλ'αυτό ανασταίνεται. Βάζει την Πεντάμορφη να μάθει πού είναι η δύναμή του. Η δύναμη στην κοιλιά της αγριογουρούνας (πβ. ΑΤ 302 Α*. Παλεύει μαζί της και τη νικάει σκοτώνοντας τα περιστέρια. Το βασιλόπουλο πεθαίνει κι ο Αρκουδόγιαννος παίρνει την Πεντάμορφη.
20. ΛΦ 1560, 34-38, Θήβα, «Ο τεμπέλης». Ο ήρωας δυναμώνει όσο κάθεται στη φωτιά. Έρχεται στον πύργο των σαράντα δράκων βλέποντας μια φω-

τιά στο βουνό και σηκώνει μόνος του το καζάνι τους. Τον κάνουν σύντροφο. Τον στέλνουν στο πηγάδι να κάνει πλακόπιτες για να τον αφανίσουν. Παλεύει με νεράιδα που πάει να του πάρει την πίτα και τη δέρνει. Την αφήνει μόνον όταν ορκίζεται πως δεν θα ξανάρθει. Νικάει δεύτερη γυναίκα, που τάχα έκλαιγε για το κρεμασμένο της παιδί και τον κλωτσάει. Τρίτη γυναίκα-ψάρι, που σταματούσε τα καράβια και ζητούσε να φάει ένα ναύτη. Του λένε και οι τρεις πως θα τις βρει στα Καμένα και στ' Άκαφτα. Φτάνει σ'ένα νησί, που πότε καιγόταν και πότε έσβηνε η φωτιά του, βρίσκει τη στοιχειωμένη γριά, που όταν άνοιγε το στόμα της, άναβε η φωτιά κι όταν το έκλεινε, έσβηνε. Τη σκοτώνει. Φτάνει στον πύργο, βρίσκει τραπέζι στρωμένο και τις τρεις γυναίκες να εξυμνούν τη δύναμή του. Συμφυρμός με AT/ATU 326 *(Ο άφοβος)*. Οι γυναίκες τον πάνε σπίτι του μ' ένα σακί λίρες.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ-ΠΟΝΤΟΣ-ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

21. ΛΑ 650 Β, 1, Βιθυνία, «Θα πάω να βρω τον καλύτερό μου». Το παιδί του ξυλοκόπου, για να βγάλει το παλούκι από τον πισινό του δράκου χρειάζεται δύναμη, που του δίνει ο ίδιος ο δράκος, φτύνοντάς το στο στόμα του. Γίνεται αντρειωμένος. Ξεριζώνει πλάτανο κι αφήνει στους γονείς του ξύλα για χρόνια. Φεύγει για να βρει τον δυνατότερό του. Σηκώνει μόνος του το καζάνι των σαράντα δράκων. Τον κάνουν αδερφό τους. Νικάει δυο γυναίκες στην πάλη. Πιάνει τη μία από τα μαλλιά κι έτσι δεν μπορεί να γυρίσει για να τον μαρμαρώσει. Της δεύτερης της παίρνει το βραχιόλι. Ένας Εβραίος, με στοίχημα, του ζητάει ένα άλλο ίδιο βραχιόλι, με την απειλή να σκλαβώσει τ' αδέρφια του ή να γίνει σκλάβος ο ίδιος, εφόσον χάσει το στοίχημα. Ο ήρωας πηγαίνει σ' έναν πύργο, όπου οι τρεις γυναίκες εκθειάζουν την αντρεία του. Φανερώνεται και διαλέγει τη γυναίκα με τα βραχιόλια, που τον στέλνει πίσω μ' ένα δούλο της, τόσο γρήγορα, όσο ν' ανοιγοκλείσει τα μάτια του. Έτσι κερδίζει το στοίχημα.

β. Πόντος

22. ΛΑ 650 Α, 1, Κερασούντα, «Αϊκουλάκης». Γιος αρκούδας κι ενός παπά, που εκείνη βίασε στο βουνό να την κάμει γυναίκα του. Αυτιά αρκούδας. Αναγνώριση πατέρα και γιου με την αξίνα που ξέχασε ο παπάς στη σπηλιά

της αρκούδας. Τον ήρωα στέλνει ο παπάς στο βασιλιά κι ο βασιλιάς στην Τσερκεζία για να πάρει τους φόρους. Με σαράντα κανταριών τοπούζι νικά τους Τσερκέζους. Ο βασιλιάς τον στέλνει στους «ρασιοκυλίστες», που κυλούσαν ράχες από τα βουνά κι εσκότωναν τους ανθρώπους. Συμμαχεί μαζί τους γιατί τους φοβίζει και βγάζουν το βασιλιά από το θρόνο.

23. ΛΑ 1249 (ΣΜ 79), 11-12, «Το θηρίο και τα τρία παιδιά». Τρία αδέρφια ξεκινούν για την όμορφη κόρη του θηρίου, που τρώει τους δύο πρώτους. Ο τρίτος πετυχαίνει. Τρώει τα ψωμιά του φούρνου, όλο το γάλα, κτλ. Σκοτώνει το θηρίο βάζοντάς το να φυσήξει τη φωτιά αντί να τη φυσήξει ο ίδιος. Γλιτώνει τ' αδέρφια του και παντρεύεται την κόρη.

ΚΥΠΡΟΣ

24. ΛΦ 402, 1-4, «Ο ήμισος». Τρία αδέφια ξεκινούν για την κόρη της δράκαινας. Οι δύο πρώτοι αποτυχαίνουν και τους τρώει. Ο τρίτος αντρειωμένος γιατί γεννήθηκε από μισό μήλο. Πραγματοποιεί τα ζητήματα. Ανοίγει την κοιλιά της δράκαινας και λευτερώνει τ'αδέρφια του. Φεύγουν όλοι μαζί με την κόρη. Η συν. όπως AT/ATU 715. Στο πηγάδι ρουφά το νερό και βγαίνει επάνω. Τον ανεβάζουν στην αχλαδιά και βάζουν φωτιά. Βγάζει το νερό και τη σβήνει. Τους αφήνει να πνιγούν περνώντας το ποτάμι. Παντρεύεται την κόρη.

25. ΛΦ 1097, 16-21, Λευκωσία, «Ο Μισός». Τρία αδέφια ξεκινούν για την κόρη της δράκαινας. Οι δύο πρώτοι αποτυχαίνουν και τους τρώει. Ο τρίτος αντρειωμένος γιατί γεννήθηκε από μισό μήλο. Τρώει τα ψωμιά, πίνει το γάλα πέντε καζανιών, κτλ. Ανοίγει την κοιλιά της δράκαινας και λευτερώνει τ' αδέρφια του. Φεύγουν όλοι μαζί με την κόρη. Τον ρίχνουν στο πηγάδι. Η συν. όπως AT/ATU 715. Ρουφά το νερό και βγαίνει. Τον ανεβάζουν στην αχλαδιά και βάζουν φωτιά. Βγάζει το νερό και τη σβήνει. Τους δέρνει ο Μισός και τους αφήνει μισοπεθαμένους. Παντρεύεται την κόρη και φανερώνει την αλήθεια στον πατέρα του.

26. ΛΦ 1167, 28-39, «Ο Πουλαρόφτας». Η αρχή όπως AT/ATU 311 *(Της Κάτω Γης ο αφέντης)*. Ο Σατανάς παντρεύεται τη βασιλοπούλα και την οδηγεί στην τρύπα του. Τα τρία αδέρφια δεν μπορούν να την ελευθερώσουν (δεν τρώνε αρκετά). Φυλακίζονται. Η γιαγιά θρηνεί. Πίνει το κάτουρο του γαϊδάρου και γεννά τον Πουλαρόφτα (με αυτιά γαϊδάρας), που αναζητάει τ'αδέρφια του. Ξεφεύγει από τον Σατανά μεσα στα σακιά με το μπαμπάκι [πβ. AT/ATU 956 B *(The Clever Maiden Alone at Home Kills the Robbers)*. Ελευθερώνει τους φυλακισμένους και σκοτώνει το Σατανά. Η συν. όπως AT/ATU 300 *(Ο δρακοντοκτόνος)* .

27. ΛΦ 1532, 15-17, Γιαλούσα Καρπασίας, «Ο Γαϊδουρόφτας». Ο δράκος γίνεται γαμπρός του βασιλιά. Τα αδέρφια της κόρης πηγαίνουν να τη βρουν. Αναγνώριση από το δαχτυλίδι στο τάσι. Συμφυρμός με τον τύπο AT/ATU 552 *(Τα ζώα γαμπροί)*. Ο δράκος τους μαρμαρώνει. Η μάνα θρηνεί. Πίνει το κάτουρο του γαϊδάρου και γεννά το Γαϊδουρόφτα, που αναζητάει τ' αδέρφια του. Ξεγελάει το δράκο και τον μαρμαρώνει. Ξαναζωντανεύει τ' αδέρφια του και γυρνώντας στην πατρίδα τους κάνει βασιλιά τον μεγαλύτερο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ AT 650, AT/ATU 650 A, AT/ATU 650B

Στις ελληνικές παραλλαγές δεν υπάρχουν πολλές καταγραφές των παραμυθιακών τύπων AT/ATU 650 και AT/ATU 650 A, που είναι πλατιά διαδεδομένοι στην Ευρώπη, ειδικά στις σκανδιναβικές και βαλτικές χώρες[1]. Το θέμα του αντρειωμένου ήρωα με την ηράκλεια δύναμη και το πλήθος των άθλων καλύπτεται στην Ελλάδα από άλλες αφηγήσεις, όπως τα παραμύθια του *Δακρυγιάννη* και του *Αρκουδογιάννη*, που ανήκουν στον τύπο (AT/ATU 301 B) με τον οποίο παρατηρούνται συμφυρμοί.

Ο Γ. Μέγας είχε διατηρήσει τρεις υπότυπους. Εμείς ενώσαμε τους δύο πρώτους (AT 650 και AT/ATU 650 A) διότι δεν παρουσιάζουν ουσιαστική διαφοροποίηση. Όσο για τον τύπο AT/ATU 650 B, είναι ουσιαστικά ανύπαρκτος στην Ελλάδα. Διαπιστώνουμε ότι ο Μέγας κατέταξε εδώ παραλλαγές που ανήκουν στο μύθο του *Αρκουδογιάννη/Δακρυγιάννη* (AT 301 B) όπου και τις εντάσσουμε, διπλασιάζοντας κατά συνέπεια τον αριθμό των είκοσι επτά παραλλαγών που δίδεται στον αντίστοιχο τόμο του Καταλόγου[2] μας.

Ειδοποιός διαφορά της αφήγησης είναι η θαυματουργή γέννηση του εκδικητή ήρωα από τα δάκρυα της χήρας κι απορφανισμένης μάνας του. Το ίδιο θαυματουργή είναι και η γέννηση του παιδιού της αρκούδας, που αναγκάζει έναν παπά να τη βιάσει, καθώς και όλες οι άλλες μαγικές γεννήσεις από άλλα είδη ζώων, όπως το άλογο, το μουλάρι κι η αλεπού, που δικαιολογούν την υπερφυσική δύναμη του ακαταμάχητου ήρωα. Ένα άλλο μοτίβο που προκαλεί τη δημιουργία υπερφυσικής ρώμης είναι το φάγωμα μισού μήλου από τη μάνα, που γεννάει ένα παιδί μισό, ανάπηρο, τον Μισοκωλάκη ή τον Μισάδη, που είναι ωστόσο παντοδύναμος (πβ. AT/ATU 675 και τις σημειώσεις στον παρόντα τόμο σχετικά με τη μισή ανδρική φιγούρα που μελέτησε η Françoise Héritier

1. St.Thompson, *The Folktale*, *ό.π.*, σ. 85-86.
2. Αγγελοπούλου-Μπρούσκου, *ό.π.*, 3, τχ. Α΄, σ. 67-78.

στην κλασική αρχαιότητα διαπιστώνοντας πως η ιδέα της διαχώρισης δημιουργεί μια συγκέντρωση και όχι μια απώλεια της γενετήσιας δύναμης[3]).

Παρατηρούμε επίσης την ανταγωνιστική σχέση του Δακρυγιάννη με τα αδέρφια του, που αρχικά τα σώζει από το δράκο. Αργότερα όμως, για να μπορέσουν να του πάρουν την αραβωνιαστικιά του, τον ρίχνουν με δόλο σ' ένα πηγάδι κι ακολουθεί η καθόδος του ήρωα στον Άδη καθώς και η θριαμβευτική επιστροφή του.

Όσο για τον *Αντρειωμένο Γιάννη,* δεν φαίνεται να υπάρχει ένα ξεκάθαρο σχήμα σταθερής αφήγησης στην Ελλάδα. Παρατηρούνται πολλοί συμφυρμοί του τύπου με ιστορίες νεαρών ηρώων[4], που μυούνται στην ανδρική ταυτότητα. Αναζητούν αντρειωμένους συντρόφους κι αδέρφια, ταυτίζονται με την αντρεία του μαγεμένου αλόγου τους, παλεύουν με πανίσχυρους άντρες και μυθικές γυναίκες, τις οποίες κατοτροπώνουν χωρίς ποτέ να τις ερωτεύονται. Η άμιλλα των ρωμαλέων ηρώων, οι άθλοι τους, ο φόβος του θανάτου κι ο εκθρονισμός του αυταρχικού πατέρα είναι τα κύρια θέματα της πορείας του *Αντρειωμένου Γιάννη,* που παρομοιάζεται με τον Ηρακλή και τον Γαργαντούα της λαϊκής παράδοσης.

3. Françoise Héritier, *ό.π.*, σ. 7-10. Βλ. και παρακάτω σ. 441-443.

4. AT 301 *(Τα χρυσά μήλα)*, AT/ATU 326 *(Ο άφοβος)*, AT/ATU 531 *(Ο γιος του κυνηγού)*, AT 516 B *(Η απαγωγή της βασιλοπούλας)*, AT/ATU 715 *(Ο Μισοκοκοράκος)*, AT 552 *(Τα ζώα γαμπροί)*.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 652

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 652

Η δύναμη της ευχής του πρίγκηπα

AT/ATU: The Prince Whose Wishes Always Come True: the Carnation.
ATU: The Prince Whose Wishes Always Come true
Grimm no 76: Die Nelke
Basile, I, 2: La mortella

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. Höeg, αρ. 4, 26-28, Σαρακατσάνοι Ηπείρου, « La puissance du voeu (L'enfant volé) ». Ο κόσμος εύχεται στο πηγάδι του βασιλιά ν' αποκτήσει αυτός ένα παιδί, που ό,τι λέει να γίνεται. Ο δούλος (αράπης) πείθει τη μαμή να του δώσει το παιδί και βάζει στη θέση του συκώτι. Μέσω του παιδιού ο αράπης ζητάει από το βασιλιά να του δώσει τη βασιλοπούλα για γυναίκα. Η βασιλοπούλα ομολογεί την αλήθεια στον πατέρα της και το παιδί κρυφακούει. Τιμωρία του αράπη και της μαμής.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

2. ΛΦ 805, 6-19, Γύθειο, Σαλταφέρος, (πρώην τύπος Μέγα AT* 675 A[1]).Παραλλαγμένο. Ο βασιλιάς στέλνει δούλο του, τον αράπη, στη βρύση ν' ακούσει τι λένε οι περαστικοί. Ακούει από τις Μοίρες, «αν είναι ανύπαντρος, να παντρευτεί, παντρεμένος, να κάνει παιδί, κάθε μέρα να 'ναι χρόνος κι ό,τι λέει να γίνεται». Δεν λέει τίποτα και με τη βοήθεια της μαμής κλέβει το παιδί που γεννιέται. Το παιδί πραγματοποιεί τ' αδύνατα ζητή-

1. Ο τύπος AT *675 A που έχει μια μόνον παραλλαγή και δε συμπεριλαμβάνεται στους AT / ATU ενσωματώθηκε εδώ.

ματα που βάζει ο βασιλιάς στον αράπη, που ζήτησε σε γάμο τη βασιλοπούλα. Το παιδί μαθαίνει τη δύναμή του κρυφακούοντας μια συνομιλία. Εύχεται να γίνει ο αράπης σκύλος, η βασιλοπούλα πέρδικα και πάλι βασιλοπούλα. Γίνεται άντρας της. Πηγαίνουν στον πατέρα του και φανερώνει την αλήθεια. Αλογοσέρνουν τη μαμή και τον αράπη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 652

Το παραμύθι αυτό παρουσιάζει μεγάλη διάδοση στις βαλτικές και σκανδιναβικές χώρες αλλά και στη Γερμανία. Οι παραλλαγές που συναντούμε στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες είναι μάλλον αποσχίδες του κυρίως τύπου[2].

2. S. Thompson, *ό.π.*, σ. 95-96.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 653

(περιλαμβάνει και τον τύπο Μέγα AT/ATU 653 A)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 653
(περιλαμβάνει και τον τύπο Μέγα AT/ATU 653 A)

Οι επιτήδειοι αδερφοί

AT/ATU 653: The Four Skillful Brothers
AT/ATU 653 A: The rarest Thing in the World
ATU 653: The Four Skillful Brothers
AT/ATU 653 A: The rarest Thing in the World
Delarue-Tenèze: Les quatre frères ingénieux
Grimm no 129: Die vier kunstreichen Brüder
Straparola, VII, 5: Les trois frères qui vont par le monde
Basile, V, 7: Li cinco figlie
Eberhard-Boratav no 291

Το πιπίλισμα της βασιλοπούλας από το δράκο

Είχε ένα βασιλιά κι είχε μια και μοναχή κόρη. Σαν ήρθε σε νόμου ηλικία, θέλησε να τη στεφανώσει, όμως η κόρη δεν ήθελε κανένα. Είπε να της δώσει του βεζίρη τον υιόν, δεν ήθελε. Της είπε πολλούς, κανένας δεν της άρεσε. Στο τέλος είπε η κόρη στον πατέρα της να προστάξει να περάσει από μπρος από το παλάτι όλος ο κόσμος και σ' όποιον ρίξει το μήλο, εκείνον να της δώσει.

Βασιλικός ορισμός, οργή θεϊκή, να περάσει όλος ο κόσμος, μικροί, μεγάλοι, μπρος από το παλάτι.

Σαν πέρασε όλος ο κόσμος και εξής, πίσω-πίσω πέρασε κι ένας δράκος κι άρεσε στην κόρη. Μη ξέροντας πως είναι δράκος, του έριξε το μήλο. Αμέσως ο βασιλιάς κάμνει γάμους, την παντρεύει με το δράκο.

Αφού πέρασαν πέντε-έξι μέρες, θέλησε ο δράκος να την πάρει και να φύγει στην κατοικία του. Έγινε κι η γνώμη της κόρης, το είπε στον πατέρα της, έδωσε την άδεια, σηκώνονται, φεύγουν.

Περπατούν πέντ' έξι μέρες, την πάει πάνω σ' ένα βουνό, σχίζει το βουνό, βάζει μέσα ο δράκος τη βασιλοπούλα, γίνεται ένας όφις και τυλίγεται πάνω της και πιπίλιζε το αίμα της. Την ημέρα έφευγε στο κυνήγι και το βράδυ της έδινε να τρώει μια πέρδικα και γινότανε πάλι όφις και την πιπίλιζε.

Η κόρη είχε μαζί της δυο περιστέρια και, σαν είδε αυτά τα φερσίματα, πιά-

νει και γράφει γράμμα και ιστοράει όλα στον πατέρα της και το δένει στο λαιμό του περιστεριού και το αφήνει και φεύγει.

Έρχεται το περιστέρι, πιάνει, ανοίγει, διαβάζει το γράμμα ο βασιλιάς κι έφριξε ο νους του. Αμέσως βγάζει διαλάλημα, όποιος είναι άξιος να πάει να γλιτώσει την κόρη του, να του τη δώσει γυναίκα και να του δώσει και το βασίλειο.

Είχε και μιά γριά κι είχε δέκα παιδιά κι ήταν κυνηγοί και καλά παλικάρια. Τη φωνάζει ο βασιλιάς και της λέει: «Δεν μπορούν τα παιδιά σου να γλιτώσουν την κόρη μου;» Του λέει η γριά: «Να μου κάμεις, βασιλιά μου, δέκα φορεσιές ρούχα» και τις παίρνει και φεύγει.

Πάει στο σπίτι της, κρεμά έξω από την πόρτα τη μια φορεσιά, έρχεται ο μεγάλος της γιος, τη ρωτά: «Τι είναι τούτα τα ρούχα;» Του λέει: «Αν μου πεις την παλικαριά σου, είναι δικά σου». Της λέει: «Εγώ ξέρω τα πάντα όλα».

Δίνει σ' εκείνον τη μια, κρεμά και την άλλη τη φορεσιά. Έρχεται κι ο δεύτερος, ρωτά κι εκείνος, λέει κι εκείνος την παλικαριά του, πως με τη ράβδο του σχίζει το βουνό. Δίνει και σ' εκείνον την άλλην, έρχεται κι ο τρίτος, λέει κι εκείνος την παλικαριά του, πως είναι επιτήδειος κλέφτης. Παίρνει κι εκείνος την άλλη, έρχεται κι ο τέταρτος, λέει πως πετροβολά τον κόσμο από τη μια μεριά στην άλλη. Έρχεται κι ο πέμπτος, λέει πως κάμνει δάσος να μη μπορεί να περνά μυρμήγκι. Ο άλλος κάμνει ψηλό βουνό, ο άλλος μπρος στεριά και πίσω θάλασσα. Ο άλλος λέει πως ρίχνει σαΐτα, φαίνεται για δε φαίνεται το πουλί, και το κτυπά. Ο άλλος λέει πως δίνει ψυχή στον πεθαμένο.

Τότε τους λέει η μάνα: «Να πάτε, παιδιά μου, να φέρετε του βασιλιά την κόρη και θα σας κάμει μεγάλες χαρές. Λένε αυτοί: «Μετά χαράς».

Σαν ξημέρωσε, σηκώνονται, πιάνουν το δρόμο. Τους λέει ο μεγάλος, που ήξερε τα πάντα όλα: «Σ' αυτό το βουνό είναι». Πάνε, σκίζει το βουνό ο δεύτερος, βρίσκουν την κόρη, κι ήταν ο όφις τυλιγμένος πάνω της. Εκείνος που 'τανε επιτήδειος κλέφτης, έπιασε σιγά-σιγά και ξετύλιξε την κόρη, χωρίς να νιώσει ο όφις. Πιάνει κι ο άλλος και εκσφεντονίζει το ένα του παπούτσι στη μιαν άκρη του κόσμου και το άλλο στην άλλην άκρη και παίρνουν δρόμο.

Σαν πήγαν παρακεί, λέει ο μεγάλος: «Ξύπνησε ο δράκος και πήγε να φέρει τα ποδήματά του και τα 'φερε, κι έπιασε τη στράτα». Κάμνει ο άλλος αμέσως το δάσος, έρχεται ο δράκος με τσάπες και μπαλτάδες και σου κάμνει το δάσος γης μαδιάμ. Σαν τον είδανε, κάμνει ο άλλος ανάμεσα το ψηλό το βουνό, πάει ο δράκος με τσάπες και κασμάδες, σκορπίζει το βουνό. Σαν φάνηκε, κάμνει ο άλλος μπρος στεριά και πίσω θάλασσα. Αρχίζει ο δράκος με τουλούμια και τρόμπες, αδειάζει τη θάλασσα. Αμέσως κάμνει ο άλλος τον ψηλό πυργο και μπαίνουν μέσα όλοι. Τότε έρχεται ο δράκος και χλιμιντρά από το θυμό του, τους λέγει: «Βρε σκυλιά, δείξτε μου τουλάχιστο το δαχτυλάκι της!» Λέει εκείνος που ήξερε τη σαΐτα: «Ας την ιδεί». Αυτός, που 'δε το δαχτυλάκι της, τη

ρουφά και την καταπίνει. Εκείνη τη στιγμή ρίχνει ο άλλος τη σαΐτα, καρφώνει το δράκο κατακέφαλα. Κατεβαίνουνε, σκίζουν την κοιλιά του, βγάζουν την κόρη νεκρή. Έρχεται ο άλλος, ρίχτει τ' αθάνατο το νερό, την ανασταίνει, την παίρνουν, έρχονται στον πατέρα της. Χαρές κι αγαλλιάσεις ο βασιλιάς, κάμνει γάμους και χαρές, και τη δίνει στο μεγάλο και πέρασαν ζωή χαρισάμενη.

Μήτε εγώ ήμουν εκεί, μήτε εσείς να το πιστέψετε.

Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου, *Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης*, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1976, σ. 148-151.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Η κόρη

α: Μια κόρη· α1: δεν θέλει να παντρευτεί· α2: και διαλέγει υποχρεωτικά σύζυγο ανάμεσα σ' όλους τους κατοίκους της χώρας· α3: πετώντας του ένα μήλο· α4: άλλο.

β: Ο γαμπρός είναι· β1: δράκος· β2: φίδι· β3: άλλο· β4: και της ρουφάει το αίμα· β5: τυλίγεται γύρω της· β6: τρώει τα παιδιά του· β7: άλλο· β8: την αρπάζει.

γ: Η βασιλοπούλα ειδοποιεί τον πατέρα της· γ1: μ' ένα περιστέρι· γ2: άλλο· γ3: και ζητάει βοήθεια για να σωθεί.

δ: Τρία βασιλόπουλα αγαπούν την ίδια γυναίκα· δ1: και μαλώνουν· δ2: ο πατέρας της (άλλο) την τάζει· δ3: σ' όποιον φέρει το πιο πολύτιμο δώρο· δ4: σ' όποιον μάθει την καλύτερη τέχνη.

ΙΙ. Οι επιτήδειοι αδερφοί

α: Ο βασιλιάς απελπισμένος προσφεύγει· α1: στα αδέρφια της κόρης· α2: στον (στους) άξιο (ους) γιο (ους) της γριάς· α3: της χήρας· α4: οι αδερφοί είναι τρεις· α5: πέντε· α6: σαράντα· α7: άλλο· α8: έχει (ουν) μαγικές ιδιότητες· α9: κατέχουν σπάνιες τέχνες· α10: και τις ομολογούν για να πάρουν το ρούχο που ράβει η γριά για τον καλύτερο γιο της· α11: άλλο.

β: Ο ένας ακούει ό,τι συμβαίνει πολύ μακριά βάζοντας το αυτί του στη γη· β1: είναι επιτήδειος κλέφτης· β2: χτυπά το χέρι του στη γη και γίνεται πύργος· β3: σημαδεύει στα σύννεφα με τη σαΐτα κι αρπάζει ό,τι πέσει· β4: κατεβαίνει σαράντα οργιές κάτω από τη γη· β5: μ' ένα μπάτσο ρίχνει αναίσθητον όποιον χτυπήσει· β6: βλέπει μακριά· β7: πετροβολά τον κόσμο από τη μια με-

ριά στην άλλη· β8: δίνει ψυχή στον πεθαμένο· β9: κλέβει το μοσχάρι από την κοιλιά της αγελάδας (άλλο) και αυτή δεν παίρνει είδηση· β10: πετά το ένα παπούτσι του διαβόλου στην ανατολή και τ' άλλο στη δύση· β11: βάζει τα χέρια του και πιάνει ό,τι πέφτει· β12: πετάει το χτένι και γίνεται δάσος· β13: πετάει τη λαγήνα και γίνεται θάλασσα· β14: άλλο.

γ: Τα τρία αδέρφια της φέρνουν· γ1: έναν μαγικό καθρέφτη, όπου βλέπει όποιον θέλει· γ2: μια μαγική κάπα (χαλί), που χωράει όσους ανθρώπους κι αν έχει και τους πάει όπου θέλουν (άλλο)· γ3: ένα πορτοκάλι που ανασταίνει πεθαμένο· γ4: άλλο.

δ: Ο πρώτος βλέπει ότι κινδυνεύει η ζωή της (άλλο)· δ1: ο δεύτερος τους μεταφέρει όλους επί τόπου· δ2: ο τελευταίος· δ3: τη γιατρεύει· δ4: την ανασταίνει.

III. Η φυγή

α: Ο γιος (τα αδέρφια) ελευθερώνει (ουν) την κόρη· α1: ο πρώτος αφουγκράζεται πού βρίσκονται· α2: ο δεύτερος δίνει γροθιά στη γη κι ανοίγει σαράντα οργιές· α3: ο τρίτος αρπάζει τη βασιλοπούλα από την αγκαλιά του δράκου· α4: άλλο.

β: Ο δράκος ξυπνά και τους κυνηγά· β1: χτίζουν γυάλινο πύργο· β2: περίεργη η κόρη κοιτάει από το παράθυρο (άλλο) κι ο δράκος την αρπάζει πάλι· β3: με δόλο την ξαναπαίρνουν· β4: πετιέται στον ουρανό αλλά τον σαΐτεύουν· β5: παρασκευάζει ο ένας το γιατρικό· β6: κι ο άλλος το φέρνει γρήγορα· β7: άλλο.

IV. Η λύση

α: Την κόρη εναποθέτουν στην αγκαλιά των γονιών της· α1: του πατέρα της· α2: και παντρεύεται· α3: με τον μικρότερο· α4: τον μεγαλύτερο· α5: αυτόν που την έβγαλε· α6: από την αγκαλιά του διαβόλου· α7: με το τόξο του, που έστειλε ψηλά στα σύννεφα· α8: από την κοιλιά του, όπου είχε μείνει ζωντανή [(πβ. AT 333 *Η Κοκκινοσκουφίτσα*)]· α9: η οικογένεια ξανασμίγει χαρούμενη· α10: άλλο.

β: Η κόρη· β1: ζει με τους γονείς της· β2: που κάνουν πλούσιους τους θαυμαστούς αδερφούς· β3: για να μη μαλώνουν· β4: διαλέγει το ταπεινότερο δώρο· β5: ο πατέρας την δίνει αυθαίρετα σ' έναν απ' όλους· β6: αίνιγμα: σε ποιον ανήκει.

γ: Την παντρεύεται· γ1: ο μνηστήρας με το χαλί· γ2: ο ίδιος ο βασιλιάς· γ3: άλλο· γ4: οι άλλοι φεύγουν μακριά απογοητευμένοι· γ5: ο βασιλιάς παντρεύει τους τρεις γιους με τις τρεις κόρες του· γ6: δεν τη δίνει σε κανένα· γ7: η κόρη δεν ξέρει ποιον να διαλέξει.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1302 (ΣΜ 132), 44-46, Ζαγόρια, «Η Αννίκα». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ2 (κιλίμι), γ4 (μήλο). *IV:* γ, γ3 (ο τρίτος).
2. ΛΑ 1308 (ΣΜ 138), 218-223, «Η βασιλοπούλα». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ4 (αεροπλάνο), γ3. *IV:* γ5.
3. ΛΦ 645, 1-3, Κοπάνη Δωδώνης, «Τα τέσσερα αδέρφια». *I:* β, β1, β8, γ, γ3. *II:* α, α7 (τέσσερα), α9, β14 (φτιάχνει γάντια και σηκώνει ό,τι θέλει), β14 (αστρονόμος, βλέπει τα πάντα με το κιάλι), β14 (κυνηγός μ' αλάθητο τουφέκι), β14 (ράφτης). *III:* α. *IV:* α, α1, β1, β2, β3.
4. ΛΦ 786, 43-45, Τσουμέρκα, άτιτλο. *I:* β, β3, β8, γ, γ3. *II:* α, α2, α7 (τέσσερις), α8, β, β3, β2, β14 (τρέχει σαν λαγός, φορτώνεται σαν γάιδαρος). *IV:* α1, α2, α, β2.
5. ΛΦ 1170, 7-12, Κόνιτσα, άτιτλο. *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ4 (μαντίήλι που μεταφέρει), γ4 (μήλο που ανασταίνει). *IV:* γ6.
6. Hahn 1, 263-266, Κάτω Σουδενά, «Die drei um die Braut streitenden Brüder». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ4 (κιάλια), γ3, γ, γ2 (χαλί), δ, δ3. *IV:* γ, γ2.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

7. ΛΦ 728, 1-4, Λάρισα, «Το καλύτερο δώρο». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ2 (χαλί), γ4 (χρυσό μήλο), δ (πέθανε), δ1, δ2, δ4. *IV:* γ3 (ο μικρότερος που την ανάστησε).
8. ΛΦ Κ. Τρούκης, 148-153, Γεωργανάδες Τρικάλων, «Ο Σιαντάναγας». Συμφυρμός με AT/ATU 851 (*The Princess who cannot solve the Riddle*), ως επεισόδιο που χρησιμεύει στο να μιλήσει η αμίλητη βασιλοπούλα. *I:* δ, δ2, δ4. *II:* γ, γ4 (γιατρός), γ4 (αστρονόμος), γ4 (μέθυσος με θαυμαστή ταμπακιέρα), δ, δ1, δ2, δ4.

ΘΡΑΚΗ

9. ΛΑ 852*, 3[1], Αίνος, «Το ομιλούν αηδόνιον». *I:* δ, δ2, δ4. *II:* β14 (γιατρός) β, β14 (πετάει), δ, δ1, δ2, δ3.
10. ΛΑ 2343, 322-323, Καρωτή Διδυμοτείχου, άτιτλο. *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ4 (κιάλια), γ4 (αεροπλάνο), γ4 (φάρμακο), δ (πέθανε), δ1, δ2, δ4. *IV:* β, β1.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

11. ΛΑ 2762, 133-139, Επαρχία Φυλλίδας, άτιτλο. Συμφυρμός με AT 507 C (*Η κόρη με τα φίδια*) και AT/ATU 851, ως επεισόδιο που χρησιμεύει στο να μιλήσει η αμίλητη βασιλοπούλα. *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ2, γ4 (αθάνατο νερό), δ (πέθανε), δ1, δ2, δ4. *IV:* γ3 (τον μικρότερο).
12. ΛΦ 146, 1-7, «Η βασιλοπούλα και ο διάβολος». *I:* α, α1, α2, α4 (να πηδήξει τη γούρνα) β, β3 (διάβολος), β7 (σκοτεινή σπηλιά, γίνεται λύκος), γ, γ1, γ3. *II:* α, α2, α5, α9, α10, β, β1, β3, β9, β11. *III:* α. *IV:* α, α1, β1, β2.

ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

13. ΛΦ 1565, 16-18, Ικαρία, άτιτλο. *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ2 (χαλί), γ3, δ (πέθανε), δ1, δ2, δ4. *IV:* γ3 (αυτόν που έκοψε το νεράντζι, γιατί το έχασε, ενώ οι άλλοι έχουν τα μαγικά τους αντικείμενα).

β. Δωδεκάνησα

14. Dawkins, *45 Stories*, 97-104, Αστυπάλαια, «Η παπαδοπούλα». Η αρχή διαφέρει: μια βασιλοπούλα είναι κλεισμένη σ' έναν πύργο μαζί με μια παπαδοπούλα. Βλέπουν ένα φως μακριά κι η παπαδοπούλα πηγαίνει να δει και βρίσκει μια σπηλιά με σαράντα δράκους. Τους εξολοθρεύει εκτός από έναν, που επανέρχεται μέσα σ' ένα χρυσό πλοίο, ντυμένος καπετάνιος και παντρεύεται την παπαδοπούλα. *I:* β, β1, β4. *II:* α4, α8, β6, β3, β11. *III:* α. *IV:* α2, α10 (αυτόν που την έπιασε).
15. Σταματιάδης Ε΄, 590, αρ. 17, Σάμος, άτιτλο. *I:* δ, δ1, δ2. *II:* γ, γ4 (μήλο που γιατρεύει), γ1, γ2 (χαλί), δ, δ1, δ2, δ3. *IV:* γ.

γ. Εύβοια - Σποράδες.

16. ΛΦ 955, 1-8, Χαλκίς, «Ο μικρός φαράς». Συμφυρμός με AT/ATU 851 (ως ένα από τα αινίγματά του). *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ2 (χαλί), γ4 (πιτσούνι που ανασταίνει), δ (πέθανε), δ1, δ2, δ4.
17. ΛΦ 1215, 206, Σκύρος, « Η ανέκδοτη απόφαση». *I:* δ, δ1, δ2 (η βασιλο-

πούλα), δ3. *II:* γ, γ1, γ2 (χαλί), γ4 (μήλο που ανασταίνει), δ (πέθανε), δ1, δ2, δ4. *IV:* γ7.

δ. Κρήτη

18. ΛΑ 852*, 1, « Το κασαπάκι ». *I:* δ, δ2, δ4. *II:* δ, δ1, δ2, δ4.
19. ΛΑ 2396, 16-62, « Η βασιλοπούλα της Τριομαθιάς». Συμφυρμός με AT/ATU 851 (ως ένα από τα αινίγματά του). *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ4 (μαγικό άλογο), γ4 (δαχτυλίδι), δ (πέθανε), δ1, δ2, δ4. *IV:* γ3 (η βασιλοπούλα δίνει δίκιο και στους τρεις).

ε. Κυκλάδες

20. ΙΛ 561, 245-255, Απείρανθος Νάξου, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 550 (*Το μπιρμπιλαηδόνι)*, βλ. παρ. αρ. 37. Ο τύπος AT/ATU 653 χρησιμοποιείται ως επεισόδιο μαγικής φυγής της Πεντάμορφης, που άρπαξε ο αράπης, ενώ προοριζόταν για το βασιλόπουλο.
21. ΛΑ 1390, 84-96 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, ΛΑ 311, 15), Τήνος, «Ο Τρισκατάρατος». Συμφυρμός με AT/ATU 311, βλ. παρ. αρ. 53.
22. ΛΑ 1395, 145-163 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, αρ. 11, ΛΑ 653,8), Τήνος «Ο διάβολος που παίρνει την κόρη στον Κάτω Κόσμο». Συμφυρμός με AT/ATU 311. *I:* α, α1, β, β3 (διάβολος), β4, γ, γ2 (βρίσκει μια πεθαμένη κόρη ανοίγοντας μια πόρτα), γ3. *II:* α, α2, α7 (επτά), α8, β14 (σήκωνε σαράντα καντάρια και τα πήγαινε σαράντα μίλια), β, β2, β4, β3, β11. *III:* α.
23. Roussel, αρ.73, Μύκονος, άτιτλο. *I:* α, α1, α4 (και της αρέσει πολύ κάποιος που τον παντρεύεται), β, β3 (Οξαποδώς), β5, β7 (τη βυζαίνει), γ, γ1, γ3. *II:* α, α2, α7 (επτά), α8, α10, β, β4, β9 (παίρνει το πουλί από το στόμα του τέρατος), β2, β3, β11. *III:* α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β3, β4, β7 (την πιάνει ενώ πέφτει). *IV:* α, α1, α10 (αυτόν που την έπιασε).

ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ

24. ΛΑ 2276, 366-370, Μεγανήσι Λευκάδας, άτιτλο. *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ4 (καμτσίκι που πάει παντού), δ (ότι πέθανε), δ1, δ2, δ4. *IV:* γ, γ3 (αυτόν με το λεμόνι, γιατί έχασε το μαγικό του αντικείμενο, ενώ οι άλλοι το κράτησαν).
25. ΛΦ 136, 1-6, Κομήλι Λευκάδας, «Τα τρία αδέρφια». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ2, γ3. *IV:* γ, γ3 (αυτόν με το πορτοκάλι, γιατί αποχωρίστηκε το

μαγικό του αντικείμενο, ενώ οι άλλοι το κράτησαν).

26. *Λαογραφία* ΙΑ', 1934-1937, 464-465, Ζάκυνθος, «Τ' αδέρφια που εμιλούσαν με τον Κάτω Κόσμο».

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

27. ΛΑ 1277 (ΣΜ 107), 31-32, Βυζίκι Γορτυνίας, άτιτλο. *I:* β. *II:* α, α2, α7 (έξι), α8, α10, β14 (τρέχει σαν άλογο και βαστάει σαν καμήλα), β, β2, β3, β9, β14 (πιάνει αβγό στον αέρα). *III:* α.
28. ΛΑ 1277 (ΣΜ 107), 31-32, Βυζίκι Γορτυνίας, «Ο βασιλιάς». *I:* α, α1, α2, α3, β3 (φίδι), β5, γ. *II:* α, α2, α7 (τέσσερις), α8, β, β14 (ο ένας σπάει βουνό, ο άλλος σηκώνει βουνό), β3. *III:* α, β1, β2, β3.
29. ΛΑ 1277 (ΣΜ107), 107-108, Βυζίκι Γορτυνίας, «Ο αράπης, η κόρη της χήρας και τα παιδιά της». *I:* α, α1, α2, α3, β3 (φίδι), β5, γ. *II:* α, α2, α7 (τέσσερις), α8, β, β14 (ο ένας σπάει βουνό, ο άλλος σηκώνει βουνό), β3. *III:* α.
30. ΛΑ 1277 (ΣΜ107), 119-121, Βυζίκι Γορτυνίας, «Παραμύθι της εύμορφης». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ2, γ4 (αθάνατο νερό), δ, δ1, δ2, δ3.
31. ΛΑ 1280 (ΣΜ110), 130-135, Κυπαρισσία, «Τα τρία βασιλόπουλα». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ2, γ4 (αθάνατο νερό), δ, δ1, δ2, δ3.
32. ΛΑ 1282 (ΣΜ112), 253-259, Κυπαρισσία, άτιτλο. *I:* α, α1, α2, α3, β6 (σκληρός), γ, γ3. *II:* α, α2, α7 (επτά), α8, β9, β2, β14 (φορτώνει σαν σύννεφο και φεύγει σαν αμάξι), β10, β14 (κάνει βουνά) β2, β14 (σκοτώνει αετό και παίρνει την πέρδικα από τα νύχια του. *III:* α, β1, β2.
33. ΛΑ 2328, 13-14, Επαρχία Οιτύλου, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 571 *(Όλοι μαζί κολλημένοι)*, βλ. παρ. αρ. 10. Ο διάβολος ξεκολλάει τους ανθρώπους και παντρεύεται τη βασιλοπούλα. *I:* β4, γ, γ1, γ3. *II:* α, α2, α7 (έξι), α8, α10 , β14 (με το ραβδί του κάνει ό,τι θέλει), β, β4, β3, β14 (κολυμπάει σε μαύρες θάλασσες), β2. *III:* α. *IV:* α, α2, α10 (τον πρώτο).
34. ΛΦ 224, 5-6, Τρίπολη, «Η πεντάμορφη και τα τρία αδέρφια». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ4 (αεροπλάνο), γ4 (μήλο που ανασταίνει), δ, δ1, δ2, δ4. *IV:* γ7.
35. ΛΦ 501, 6-7, Αίγιο, «Η βασίλισσα κι ο νέος με το πουλάκι». Συμφυρμός με AT/ATU 851 (ως ένα από τα αινίγματά του). *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ4 (μήλο που ανασταίνει), δ, δ1, δ2, δ4.
36. ΛΦ 578, 3, Επαρχία Καλαμάτας, «Η φτωχοπούλα που έγινε βασίλισσα». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ2, δ4.

37. ΛΦ 802, 2-5, Μεθώνη, «Η δαιμονισμένη βασιλοπούλα». Συμφυρμός με AT/ATU 851 (ως ένα από τα αινίγματά του). *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ4 (ράσο που πετάει), γ4 (γυαλιά που βλέπεις παντού), γ4 (μήλο που ανασταίνει). *IV:* γ, γ3 (ο μνηστήρας με το μήλο).
38. ΛΦ 1008, 20-23, Γέρμα Λακωνίας, «Ο τρισκατάρατος» Συμφυρμός με AT/ATU 311, βλ. παρ. αρ. 90.
39. ΛΦ 1624, 7-10, Βελίτσα Ολυμπίας, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 311. *I:* α, α1, α2, β, β3 (θηρίο), β5, β6, β7 (της δίνει να φάει ανθρώπινο κρέας κι αυτή το δένει στην κοιλιά της και γλιτώνει), γ, γ1. *III:* α.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

40. ΛΑ 653 Α, 1, Παπαρούσι Ευρυτανίας, «Οι τρεις μάγ' κι η βασιλοπούλα». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ4 (βάρκα), γ3, δ, δ1, δ2, δ4. *IV:* γ, γ3 (ο μνηστήρας με το λεμόνι).
41. ΛΑ 653, 6, Κεφαλόβρυσο Παμφίας, άτιτλο. *I:* α, α2, α4 (αυτόν που μπόρεσε και πήδησε τ' αυλάκι), β, β2, β7 (γλείφει τα δάκρυά της στην τρύπα του), γ, γ1, γ3. *II:* α, α2, α7 (έξι), α8, β1, β4, β12, β13, β2, β14 (τουφέκαγε δυο πουλιά μαζί στον αέρα και πέφτανε κάτω). *III:* α.
42. ΛΑ 852*, 5, Κριεκούκι Λεβαδείας, «Ου φαράς». Συμφυρμός με AT/ATU 851 (ως ένα από τα αινίγματά του). *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ4 (κυάλι), γ4 (κουβέρτα), γ4 (μήλο που ανασταίνει), δ, δ1, δ2, δ4.
43. ΛΦ 811, 27-28, Φθιώτιδα, «Τα τρία αδέρφια που αγαπούσαν μια κοπέλα». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ4 (κιθάρα), γ4 (μήλο που ανασταίνει), δ, δ1, δ2, δ4. *IV:* γ7 (ζητά να την κάνουν αδερφή τους.
44. *ΔΙΕ* Α', 1883, 92-96, (Καμπούρογλου, 43-51), Αθήνα, «Ο Τρισκατάρατος». Συμφυρμός με AT/ATU 311, βλ. παρ. αρ. 106.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ-ΠΟΝΤΟΣ-ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

45. ΛΑ 852*, 3, Καντιρλί Βιθυνίας, άτιτλο. *I:* δ, δ2, δ4. *II:* β14 (σπετζέρης), β14 (μάγος), β14 (ο τρίτος αποκτά άλλα μαγικά αντικείμενα), δ, δ1, δ2, δ3.
46. ΛΑ 852*, 4, Αρμουτλί Βιθυνίας, «Η Γκιουζέλ-Ντουνιά του Κόσμου». *I:* δ, δ2, δ4. *II:* β, β14 (γιατρός), β14 (κρεμούσε στα ποδάρια του δυο μυλόπετρες κι έκανε εφτά μηνών δρόμο σε μισή ώρα), δ, δ1, δ2, δ3.

47. ΛΑ 653, 3, Αλθανιτοχώρι Βιθυνίας, «Ο δράκος και τα πέντε τ' αδέρφια». *I:* α, α2, β, β1, γ, γ3. *II:* α, α2, α5, α8, β, β6, β2, β, β14 (με μαγικό μπάτσο λιγοθυμάει όποιον χτυπήσει). *IV:* α, α1, α10 (τον τέταρτο).
48. ΛΑ 653, 4, Μάκρη, άτιτλο. *I:* α, α2, α3, β, β1, γ, γ3. *II:* α, α2, α7 (δέκα), β14 (παντογνώστης), β4, β1, β7, β12, β14 (χτίζει ψηλό βουνό), β14 (εμπρός στεριά και πίσω θάλασσα), β 2, β3, β14 (δίνει ψυχή στον πεθαμένο). *IV:* α1, α2, α4.
49. *Μικρασιατικά Χρονικά* Α', 1938, 282-284, Κριτζαλιά Σμύρνης, «Ο Βελζεβούλης». Συμφυρμός με AT/ATU 311.
50. Επιφανίου-Πετράκη Γ', 218-229, Σμύρνη, «Τα ριγάλα τσι βασιλοπούλας». *I:* δ, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ2 (χαλί), γ3 (αθάνατο νερό), γ4 (ένα καλάθι φρέσκα λουλούδια), δ, δ1, δ3, δ4. *IV:* β, β4 (το φτωχό παλικάρι που με τα δάκρυά του κράτησε φρέσκα τα λουλούδια).

β. Πόντος

51. ΛΑ 2372, 21-27, Σάντα, «Τη σαράντα αδερφίων η αδερφή». Παραλλαγμένο. Σαράντα αδέρφια ζουν με την όμορφη αδερφή τους στον πύργο με τις σαράντα κάμαρες. Απ' αυτούς οι έξι έχουν θαυμαστές ιδιότητες. Ο βασιλάς θέλει την αδερφή τους και κηρύσσεται πόλεμος, όπου νικάνε οι επιτήδειοι αδερφοί και σκοτώνουν το βασιλιά. Κάνουν την αδερφή τους βασίλισσα.
52. ΛΑ 653, 2, Κερασούντα, «Τα πέντε αδέρφια κι η βασιλοπούλα». *I:* α, α2, α3, β, β3 (διάβολος), γ, γ3. *II:* α, α2, α5, α8, β14 (μυρίζεται σαν το σκύλο) β4, β5, β3, β11. *IV:* α, α2, α10 (τον τελευταίο).
53. *Αρχείον Πόντου* ΚΖ', 1966, 146-149, Αντρεάντα Άνω Αμισού, «Τη σεράντα αδερφιών η αδερφή». Παραλλαγμένο.
54. *Ποντιακή Εστία*, 1950, 21-23, Κοτύωρα, «Τ' αθάνατον νερόν». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ2 (χαλί), γ4 (αθάνατο νερό), δ (πέθανε), δ1, δ2, δ4. *IV:* γ3 (αυτός που την ανάστησε).
55. ΚΜΣ, Κρώμνη 41, 1-17, Σαράντα Κρώμνης, «Εσύ 'σαι για βασιλιάς». Συμφυρμός με AT/ATU 851.

γ. Καππαδοκία

56. Dawkins, *MG in AM*, 573, Αφσάρ-Κόι, άτιτλο. *I:* α, α2, α3, β, β2, β5, γ, γ3. *II:* α, α2, α7 (επτά) α8. *III:* α. *IV:* α, α2, α3.

ΚΥΠΡΟΣ

57. ΛΦ 175, 9-12, Πάφος, «Η κόρη του Θρουμποπούλη». *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ4 (τηλεσκόπιο), γ4 (πευκούδι που πάει όπου θέλεις), γ4 (μήλο που ανασταίνει), δ (πέθανε), δ1, δ2, δ4. *IV:* γ3 (η βασιλοπούλα ντυμένη σαν άντρας προτείνει τον μεγαλύτερο).
58. ΛΦ 338, 13-14, Αμμόχωστος, άτιτλο. *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ4 (γυαλί της νοσιάς), γ4 (πευκούδι που πάει όπου θέλεις), γ4 (μήλο που ανασταίνει), δ (πέθανε), δ1, δ2, δ4. *IV:* γ3 (ο δικαστής αποφασίζει να πάρει εκείνον που τη σκέφτηκε).
59. ΛΦ 1742, 15-16, Πιτσιλιά, «Το μη σε μέλλει μη ρωτάς». Συμφυρμός με AT/ATU 851. *I:* β, β1, β2, β5, β8, γ, γ3. *II:* α, α2, α7 (τέσσερις) α8, β14 (σηκώνει βουνό και τους βρίσκει), β14 (πετάει βελόνι και βλέπει μακριά), β3, β11. *III:* α. *IV:* β6.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

60. ΛΦ 906, 1-3, άτιτλο. *I:* δ, δ1, δ2, δ3. *II:* γ, γ1, γ2 (χαλί), γ4 (μήλο που ανασταίνει), δ (πέθανε), δ1, δ2, δ4. *IV:* γ7.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 653

Στον διεθνή Κατάλογο AT το θέμα των επιτήδειων αδερφών που κατέχουν θαυμαστές τέχνες ή έχουν υπερφυσικές ιδιότητες παρουσιάζεται ως ξεχωριστός τύπος. Στην Ελλάδα όμως εμφανίζεται κυρίως ως επεισόδιο ένθετο, που φέρνει τη λύση σε αδιέξοδες καταστάσεις διαφόρων παραμυθιακών τύπων. Ένας απ' αυτούς είναι η *Ψείρα* (AT/ATU 621), που αναλύσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, όπου δίνουμε και τα αντίστοιχα επεισόδια του τύπου AT/ATU 653 σε συμφυρμό με τις παραλλαγές του AT/ATU 621. Εδώ παραθέτουμε όλες τις υπόλοιπες αφηγηματικές εκφορές του επεισοδίου των επιτήδειων αδερφών σε συνδυασμό με τη σωτηρία μιας ηρωίδας, που κινδυνεύει είτε από τον αιμοβόρο της σύζυγο είτε από μια επικίνδυνη αρρώστεια. Ελάχιστες είναι οι εξαιρέσεις όπου τα μαγικά αδέρφια σώζουν την ίδια την αδερφή τους που θέλει να την αρπάξει ένας κακός βασιλιάς.

Συμπτύξαμε επίσης σε μια ενιαία ενότητα τον τύπο AT/ATU 653 και την αποσχίδα του (AT/ATU 653 A, *The Rarest Thing in the World/ Το σπανιότερο πράγμα στον κόσμο)*. Η αφήγηση αυτή είναι γνωστή από τις *Χίλιες και Μία Νύχτες*, όπου αποτελεί την εισαγωγή στην ιστορία του πρίγκηπα Αχμέτ και της νεράιδας Πέρι-Μπανού, επεισόδιο σε καταγραφή του Galland, όταν

συνάντησε τον Μαρωνίτη Χαννά στο Παρίσι το 1709. Πιθανόν να έγινε γνωστή αργότερα η αφήγηση στην Ελλάδα, πάντως φαίνεται να υπήρξε δημοφιλής σ' ολόκληρη την επικράτεια. Τη θεωρήσαμε ως αποσχίδα ενσωματώσιμη στον τύπο AT/ATU 653, του οποίου προηγείται η ανάλυση και ο κατάλογος παραλλαγών, με όλους τους συμφυρόμενους τύπους πλην της *Ψείρας* (AT/ATU 621).

1. Τον τύπο AT 852* συμπεριλάβαμε -όπου εμφανίζεται- στον AT/ATU 851 *(The Princess who cannot solve the Riddle)*.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU *654

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU *654

Χώμα, κόκαλα, χρυσάφι

AT/ATU: Δεν περιλαμβάνεται
ATU: Δεν περιλαμβάνεται

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΚΥΠΡΟΣ

1. ΛΑ 2351 Α, 315-318, Καρπασία Κύπρου, «Η κληρονομιά του πατέρα». Ο πατέρας αφήνει κληρονομιά στο μεγάλο του γιο ένα σεντούκι με χώμα, στον δεύτερο ένα σεντούκι με κόκαλα και στον τρίτο με χρυσάφι. Οι δύο μεγαλύτεροι ζητούν από τον μικρότερο να μοιράσουν το χρυσάφι. Ετοιμάζονται να τον σκοτώσουν αλλά επεμβαίνει ένας γέρος που εξηγεί: το χώμα είναι τα χωράφια, τα κόκαλα τα ζώα, άρα ο τρίτος πρέπει να κρατήσει το χρυσάφι. Συμφιλιώνονται τ' αδέρφια. Χάνεται ο γέρος.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ AT 655, AT 655 A

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ AT 655 - AT 655 A

Οι τρεις σοφοί αδερφοί
Το ξεστρατισμένο ζώο και τα έξυπνα συμπεράσματα

AT 655: The Wise Brothers
AT 655 A: The Strayed Camel and the Clever Deductions
ATU 655: The Wise Brothers
Eberhard – Boratav no 347 III, no 348

Η κρίση του δικαστή

Ήταν ένας γέρος κι είχε τρία αγόρια. Κι είχαν ένα μαγαζί, υφασματοπωλείο. Τα δυο αγόρια δούλευαν στο μαγαζί. Ο μικρός πήγαινε στο σχολείο, σπούδαζε. Τα παιδιά τα δυο ήταν εργατικά. Μια μέρα ο πατέρας αρρώστησε και κατάλαβε πως θα πεθάνει. Φώναξε τα παιδιά του και τους είπε: «Παιδιά μου, θέλω να σας δω. Εγώ θα πεθάνω. Εσεις να κάνετε τη δουλειά σας καλά. Ο μικρός να σπουδάζει κι εσείς να έχετε το μαγαζί και να μην χαλάσετε την κάσα με τις λίρες». Και πέθανε ο πατέρας τους.

Τα παιδιά τα δυο πήγαιναν στο μαγαζί και κάνανε τη δουλειά καλά. Ο μικρός, κρυφά, φανερά, άνοιξε την κάσα, έφαγε τις λίρες. Πέρασε ένας χρόνος. Τα δυο παιδιά θα παίρνανε εμπόρευμα, να γεμίσουνε το μαγαζί. Κοιτάνε, η κάσα άδεια. Λέει ο μεγάλος αδερφός: «Ποιος άνοιξε την κάσα; Ποιος έφαγε τις λίρες; Δεν τις πήραν ξένοι, κάποιος από εμάς τους τρεις τις έφαγε». Ο δεύτερος αδερφός λέει: «Αδερφέ, εγώ με σένα πάω κι έρχομαι στο μαγαζί». Κι ο μικρός λέει: «Εγώ δεν ξέρω τίποτα γι' αυτό». Τότε σηκώθηκε ο μεγάλος κι είπε: «Θα πάμε στο δικαστή!»

Σηκώθηκαν λοιπόν μια μέρα και ξεκίνησαν. Ο δικαστής ήταν τρεις ώρες μακριά. Καθώς πήγαιναν, πάει ένας αγωγιάτης και τους ρωτάει: «Πέρασε κανένα άλογο από εδώ; Είδατε κανένα άλογο;» Είπε ο μεγάλος: «Ήταν φορτωμένο μέλι;» Είπε κι ο αγωγιάτης: «Ναι». Τότε είπε ο μεγάλος: «Δεν το είδα». Συνέχισαν το δρόμο τους και πάει δεύτερος αγωγιάτης και τους ρωτάει: «Πέρασε κανένα άλογο από εδώ;» Λέει κι ο δεύτερος: «Καθόταν πάνω του μια γριά;» «Ναι», είπε ο αγωγιάτης. «Δεν το είδα», είπε κι ο δεύτερος. Πάει και τρίτος αγωγιάτης και τους ρωτάει: «Είδατε κανένα άλογο να έρχεται

προς τα εδώ;» Είπε κι ο τρίτος αδερφός: «Είχε μόνο ένα μάτι;» «Ναι», είπε ο αγωγιάτης. «Δεν το είδα», είπε το τρίτο παιδί. Και τότε ο τρίτος αγωγιάτης μάλωσε με το τρίτο παιδί και του είπε: «Αφού δεν το είδες, πώς ξέρεις ότι έχει ένα μάτι;» Και τότε άκουσαν τις φωνές τα αδέρφια του, και ήρθαν κοντά κι οι άλλοι αγωγιάτες κι όλοι μαζί πήγαν στο δικαστή.

Μόλις έφτασαν στο δικαστή, τους ρώτησε αυτός: «Εσείς για ποιο λόγο ήρθατε;» Οι αγωγιάτες του είπαν: «Χάσαμε τα άλογά μας, και το ένα ήταν φορτωμένο μέλι, στο άλλο καθόταν μια γριά και το τρίτο είχε μόνο ένα μάτι. Αυτοί οι τρεις τα είδαν και τους ρωτήσαμε και το αρνήθηκαν». Τότε ο δικαστής ρώτησε τον μεγάλο: «Αφού δεν το είδες, πώς ήξερες ότι ήταν φορτωμένο μέλι;» Είπε κι ο μεγάλος: «Εγώ δεν είδα άλογο φορτωμένο με μέλι. Είδα μέλι χυμένο στο δρόμο, κι είπα, τρυπήθηκε ο τενεκές και χύθηκε το μέλι». Ύστερα ρώτησε ο δικαστής τον δεύτερο αδερφό: «Αφού δεν είδες το άλογο, πώς ήξερες ότι πάνω του καθόταν μια γριά;» Είπε κι αυτός: «Πήγα στο πηγάδι κι ήταν ένα σημάδι από χέρι στη λάσπη και είπα, κάποια γριά θα κατέβηκε κι έβαλε το χέρι της στο τσαμούρι, για να σηκωθεί». Ρώτησε και τον μικρό ο δικαστής: «Εσύ δεν είδες το άλογο. Πώς ήξερες ότι είχε μόνο ένα μάτι;» Είπε κι εκείνος: «Εγώ δεν είδα το άλογο. Στο δρόμο που ερχόμασταν είχε σιτάρι, και στη μια πλευρά ήταν φαγωμένο κι είπα, από εδώ πέρασε ένα άλογο κι είχε ένα μάτι, κι όπου έβλεπε αυτό το μάτι, από κει πήγε κι έφαγε».

Τότε τους είπε ο δικαστής: «Πηγαίνετε στη δουλειά σας. Αυτοί δεν είδαν τα άλογα. Πηγαίνετε να φάξετε για τα άλογά σας». Εκείνοι έφυγαν και παρέμειναν τα τρία παιδιά που πήγαν να ρωτήσουν το δικαστή ποιος πήρε την κάσα με τις λίρες. Ο δικαστής είπε στο δούλο του: «Βάλ' τους στο καλό δωμάτιο και μετά πήγαινε στον τσοπάνη, να σου δώσει ένα αρνί, και ψήσ' το στο φούρνο».

Έδωσε ο τσοπάνος το αρνί και το μεσημέρι τους έβαλε ο δικαστής να φάνε και είπε στο δούλο του: «Στάσου κοντά στην πόρτα, να ακούσουμε τι λένε αυτά τα τρία παιδιά». Καθώς έτρωγαν τα τρία αδέρφια, λέει ο μεγάλος: «Αυτό το κρέας, αδέρφια, δε μυρίζει σκύλο;» Κι ο δεύτερος αδερφός είπε: «Και το ψωμί, πεθαμένον δε μυρίζει;» Κι ο μικρός είπε: «Κι ο δικαστής είναι μπάσταρδος. Ο πατέρας του δεν ήταν στεφανωμένος με τη μάνα του!»

Ο δούλος ό,τι άκουσε πήγε και το είπε στο δικαστή. Ο δικαστής έστειλε τότε το δούλο του να πάει να φωνάξει τον τσοπάνη. Σε λίγο ήρθε ο τσοπάνης κι ο δικαστής τον ρώτησε: «Τι αρνί μου έστειλες;» Είπε κι εκείνος: «Αρνί, πρόβατο. Μια δυο φορές βύζαξε τη σκύλα – είχε ένα θηλυκό σκυλί ο τσοπάνης – γέννησε αυτή και πήγε το αρνί και βύζαξε».

Ο δικαστής δεν είπε τίποτ' άλλο. Έστειλε κι έφεραν το φούρναρη και του είπε: «Τι αλεύρι ζύμωσες; Από πού είναι το ψωμί που μας έστειλες;» Είπε τότε κι ο φούρναρης: «Θερίσαμε στάχυα από το νεκροταφείο και μ' αυτά κάναμε ψωμί». Ο δικαστής δεν μπόρεσε να πει τίποτα. Σηκώθηκε και πήγε στη μάνα του. «Μάνα, πες μου με ποιον με έκανες. Ό,τι θέλει ας είναι, μόνο πες μου

την αλήθεια». «Μωρέ, παιδί μου, τόσα χρόνια πέρασαν και δεν είπες τίποτα γι' αυτό, και τώρα τι είναι και ρωτάς τέτοια πράγματα;» «Όχι, μάνα, πες μου». «Παιδί μου, ο πατέρας σου πέθανε πολύ νέος. Με αγάπησε ένας κι είπε θα με πάρει. Εγώ τον πίστεψα κι έτσι γεννήθηκες». «Ας μου έλεγες την αλήθεια κι ας έκανες ό,τι ήθελες, μάνα!»

Τώρα ο δικαστής λέει στα παιδιά: «Εσείς γιατί ήρθατε εδώ;» Αυτοί του λένε: «Η κάσα μας είχε λίρες και κάποιος από μας τις έφαγε. Θέλουμε να μάθουμε ποιος τις έφαγε». Και είπε κι ο δικαστής: «Αυτό είναι εύκολο. Θα σας πω ένα παραμύθι και θα το βρούμε». Κι άρχισε να λέει το παραμύθι του:

«Ήταν σ' ένα χωριό δυο γείτονες· κοντά-κοντά τα σπίτια τους. Ήταν πολύ αγαπημένοι κι ο ένας είχε ένα αγόρι κι ο άλλος ένα κορίτσι. Τα μωρά παίζανε κάθε μέρα μαζί. Όταν μεγάλωσαν τα παιδιά και έγιναν δεκαέξι, δεκαεφτά χρονών, τα αρραβώνιασαν. Μια μέρα είπε ο πατέρας του κοριτσιού στον πατέρα του αγοριού: «Συμπέθερε, ας ξενιτευτούμε, να μαζέψουμε κάμποσους παράδες, να κάνουμε το γάμο». Και φύγανε. Πήγανε στην Τραπεζούντα, στη Ρωσία (εκεί ξενιτεύονταν). Μείνανε εκεί δυο χρόνια. Ο πατέρας του κοριτσιού μάζεψε κάμποσα χρήματα. Του αγοριού δεν μπόρεσε. Όπως πήγε, έτσι γύρισε. Ο πατέρας του κοριτσιού, επειδή μάζεψε χρήματα, φέρθηκε ψυχρά στον πατέρα του παιδιού. Ο πατέρας του παιδιού το κατάλαβε κι ήταν στεναχωρημένος. Μια μέρα του λέει ο γιος του: «Πατέρα, γιατί είσαι στεναχωρημένος;» Λέει κι αυτός: «Παιδί μου, αυτός ο συμπέθερος δεν θα μας το δώσει το κορίτσι». «Δεν θα το δώσει; Ας μην το δώσει. Δεν χάθηκαν τα κορίτσια από τον κόσμο. Θα πάρουμε άλλη», είπε τότε ο γιος του. «Παιδί μου, εγώ για σένα στεναχωριέμαι. Φοβάμαι πως την αγαπάς και θα πάθεις τίποτα. Για μένα δεν είναι τίποτα!»

Μετά από κάμποσο καιρό ήρθε στο χωριό ένας πλούσιος κι έψαχνε να πάρει πλούσιο κορίτσι. Και του λέει το χωριό: «Εμείς εδώ είμαστε όλοι φτωχοί. Πήγαινε σε κείνο το σπίτι να ζητήσεις κορίτσι». Πήγε εκείνος και τη ζήτησε. Σε μια βδομάδα θα έκαναν το γάμο. Μια μέρα πήρε εκείνη το λαγήνι και πήγε στο πηγάδι. Εκεί ήταν ο παλιός αρραβωνιαστικός της και της είπε: «Από μικρά παιδιά ήμαστε αρραβωνιασμένοι, κι επειδή ο πατέρας σου μάζεψε χρήματα, δεν καταδέχτηκε να με κάνει γαμπρό. Να παντρευτείς, να χαίρεσαι. Μόνο, όταν θα γίνεις νύφη και θα μπείτε με το γαμπρό στο δωμάτιο, και θα πίνετε σερμπέτι, να κάνεις ένα 'αχ' για μένα». Έφτασε η μέρα του γάμου. Μπήκαν στο δωμάτιο. Πήρε ο γαμπρός το ποτήρι και το έδωσε στη νύφη. Πήρε αυτή το ποτήρι, κι έκανε 'αχ', πίνοντας. Ο γαμπρός έπιασε το ποτήρι και της είπε: «Γιατί έκανες 'αχ';» Κι αυτή είπε: «Θα αποχωριστώ τον πατέρα και τη μάνα μου κι έκανα 'αχ'. Πολύ δύσκολο μου είναι». «Όχι, πες μου την αλήθεια», είπε εκείνος. Ό,τι κι αν είπε η νύφη δεν έγινε πιστευτό. Αυτό κράτησε μέχρι τα ξημερώματα. Το κορίτσι κουράστηκε. «Θα του πω την αλήθεια κι ό,τι βράξει ας κατεβάσει», είπε η νύφη από μέσα της κι άρχισε να λέει: «Αφού

πείσμωσες τόσο, θα σου πω την αλήθεια. Εγώ από μικρό παιδί ήμουν αρραβωνιασμένη με το γείτονα, κι ο πατέρας μου, επειδή μάζεψε πολλά χρήματα στην ξενιτιά, δεν καταδέχτηκε να με δώσει στον παλιό αρραβωνιαστικό μου, επειδή είναι φτωχός. Μια μέρα με συνάντησε ο παλιός αρραβωνιαστικός μου στο πηγάδι και μου είπε να κάνω 'αχ' όταν πιω το σερμπέτι, κι εγώ το έκανα τώρα».

Τότε ο γαμπρός την πήρε από το χέρι και την πήγε στον παλιό της αρραβωνιαστικό και του είπε: «Αυτή είναι δική σου. Πάρ' την! Το 'αχ' για σένα το έκανε». Κι ο γαμπρός έφυγε.

Τώρα ο δικαστής ρωτά τον μεγάλο αδερφό: «Εσύ, αν ήσουν στη θέση του πατέρα του κοριτσιού, σε ποιον θα την έδινες; Στον φτωχό ή στον άρχοντα;» Κι εκείνος είπε: «Τα πλούτη καλά είναι, αλλά έπρεπε να τη δώσει στον πρώτο αρραβωνιαστικό». Έπειτα ο δικαστής ρώτησε τον δεύτερο. Ο δεύτερος είπε ό,τι είπε κι ο μεγάλος. Έπειτα ρώτησε τον μικρό. Κι εκείνος είπε: «Ούτε στον πλούσιο ούτε στον φτωχό θα την έδινα. Θα την έπαιρνα εγώ!» Κι ο δικαστής τότε είπε: «Αυτός έφαγε την κάσα με τις λίρες!»

Αρχείον Πόντου ΚΣΤ', 1964, 58-65. Παραλλαγή από την Τραπεζούντα. Αφηγήτρια η Ανθή Ποσινακίδου. Το δημοσιευμένο στην ποντιακή διάλεκτο κείμενο αποδίδεται εδώ στην κοινή νεοελληνική.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

ΙΑ. Τα τρία αδέρφια και η κλοπή της πατρικής περιουσίας

α: Ένας πατέρας πριν πεθάνει αφήνει την περιουσία του στους (τρεις) γιους του· α1: αφήνοντας παραγγελιά (διαθήκη) να μην τη μοιράσουν πριν να μεγαλώσουν· α2: άλλο.

β: Ο μικρότερος αδερφός κλέβει την περιουσία· β1: τα αδέρφια του ανακαλύπτουν την κλοπή· β2: αποφασίζουν να πάνε στον κριτή (βασιλιά, δικαστή, κτλ.) για να τους δικάσει και να ανακαλύψει τον κλέφτη.

γ: Τα τρία αδέρφια έχουν «μαντικές» ικανότητες.

ΙΒ. Διήγηση Πτωχολέοντος

α: Ο ήρωας είναι ένας φτωχός άνθρωπος· α1: πλούσιος που ξέπεσε· α2: μπαίνει στην υπηρεσία του βασιλιά· α3: πουλώντας τον εαυτό του ως δούλο· α4: λέγοντας πως ξέρει από άλογα, από ανθρώπους κι από διαμάντια· α5: άλλο.

II. Το ξεστρατισμένο ζώο και τα λογικά συμπεράσματα (AT 655 A)

α: Στο δρόμο για τον κριτή τα αδέρφια συναντούν έναν άνθρωπο που έχει χάσει κάποιο ζώο του· α1: γάιδαρο (άλογο)· α2: καμήλα· α3: μαντεύουν τα χαρακτηριστικά του ζώου, χωρίς να το έχουν δει, από σημάδια· α4: πως είναι μονόφθαλμο· α5: βλέποντας ότι τα χορτάρια είναι φαγωμένα από τη μια μεριά του δρόμου· α6: πως είναι κουφιοδόντικο· α7: από τον τρόπο που είναι φαγωμένα τα σπαρτά· α8: πως μετέφερε ξίδι (μέλι)· α9: από το χυμένο ξίδι (μέλι) στο δρόμο· α10: άλλο μάντεμα· α12: ο άνθρωπος τους κατηγορεί ότι αυτοί έκλεψαν το ζώο και τους πάει στον κριτή για να τους δικάσει.

β: Τα αδέρφια εξηγούν στον κριτή με ποιον τρόπο έφτασαν στα συμπεράσματα για το ζώο, χωρίς να το έχουν δει, κι αυτός τους αθωώνει.

IIIA. Τα μαντέματα των αδερφών και η κρίση του βασιλιά

α: Ο κριτής προσκαλεί τα αδέρφια σε γεύμα κι εκείνα μαντεύουν· α1: πως το κρέας είναι σκυλίσιο (σκυλοβύζαχτο)· α2: επειδή το σφαχτό είχε θηλάσει από σκύλα· α3: πως το ψωμί έχει μυρωδιά πεθαμένου· α4: γιατί το στάρι είναι σπαρμένο πάνω στα μνήματα· α5: άλλο· α6: πως ο κριτής είναι νόθος· α7: πράγματι αποκαλύπτεται πως σε όλα τα μαντέματα τα αδέρφια είχαν δίκιο.

β: Για να βγάλει δίκαιη κρίση για το ποιος είναι ο κλέφτης της πατρικής περιουσίας, ο κριτής διηγείται στα αδέρφια μια ιστορία και τους ρωτάει τι θα έκαναν αν συνέβαινε σε αυτούς [πβ. AT/ATU 976 (*Which Was the Noblest Act*)]· β1: άλλο· β2: καταλαβαίνει ότι κλέφτης είναι ο μικρότερος αδερφός· β3: από τις απαντήσεις τους· β4: πιάνοντας τον μικρότερο να κλέβει το βραχιόλι της βασιλοπούλας.

IIIB. Διήγηση Πτωχολέοντος

α. Ο δούλος αποφαίνεται· α1: πως το διαμάντι που πάνε να πουλήσουν στο βασιλιά είναι κούφιο· α2: πως το άλογο που πάνε να πουλήσουν στο βασιλιά είναι άγριο· α3: πως ο βασιλιάς είναι νόθος· α4: αφού είναι αχάριστος και δεν τον αμείβει για τις συμβουλές του· α5: άλλο.

β: Όλες οι κρίσεις του δούλου βγαίνουν αληθινές· β1: ο βασιλιάς τον ελευθερώνει· β2: ο δούλος ξαναγίνεται πλούσιος.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ AT 655 + AT 655 A

ΘΡΑΚΗ

1. *Λαογραφία* ΙΣΤ′, 1956-1957, 15-16 (ΛΑ 162, 1-6, ΛΑ 655, 2), Αίνος, «Ο παπάς και οι τρεις μάντεις». *ΙΑ:* α2 (ο βασιλιάς φυλάει σ' ένα σεντούκι το δαχτυλίδι του αρραβώνα του), β, β1 (ο βασιλιάς), β2 (στον παπά-μάντη), γ (τους έχει διδάξει ο παπάς). *ΙΙ:* α9 (πως πέρασαν σαράντα καμήλες, οκτώ αρσενικές και οι υπόλοιπες θηλυκές), α10 (γκαστρωμένες), α8. *ΙΙΙΑ:* α, α1, α2, α3, α4, α6, α7, β1 (τους δείχνει τη φωτογραφία μιας όμορφης κοπέλας και τους ρωτά τι θα πρόσφεραν για να την αποκτήσουν. Ο μικρότερος λέει πως θα ήθελε πρώτα να τη χαρεί μια βραδιά), β2, β3.
2. *Λαογραφία* ΙΣΤ′, 1956-1957, 16-17, (ΛΑ 225, 120-123, ΛΑ 655, 1), Χατζηγύριο Κεσσάνης, «Τα τρία αδέρφια προφήτες». *ΙΑ:* α2 (τρία φτωχά αδέρφια κληρονομούν από τον πατέρα τους ένα γάιδαρο.Φεύγουν από τον τόπο τους για να βρουν δουλειά, αλλά χάνουν το γάιδαρό τους) *ΙΙ:* α10 (μαντεύουν ποιος έκλεψε το γάιδαρο: ένας κοντός, με στριμμένο σαρίκι, που τον λένε Μουσά. Πάνε στον κριτή που το επιβεβαιώνει). *ΙΙΙΑ:* α, α1, α2, α3, α4, α6, α7.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Δωδεκάνησα

3. *Λαογραφία* ΙΣΤ′, 1956-1957, 14-15 (*Ζωγράφειος Αγών* Α′, 1891, 252, αρ. 4, Δροσίνης Β′, 122-126, Λουκάτος 164-167, αρ. 9), Σύμη, άτιτλο. *ΙΑ:* α, α1, β, β1, β2, γ. *ΙΙ:* α, α2, α3, α8, α9, α4, α5, α11, β. *ΙΙΙΑ:* α, α1, α2, α3 (τα σταφύλια), α5 (τα σταφύλια είναι από μνήματα), α6, α7, β, β2, β3.
4. Dawkins, *45 Stories*, 318-326, αρ. 31 (Καφαντάρης Α′, 538-546), Λέρος, «Τα παιδιά του φιλοσόφου». *ΙΑ:* α, β, β1, β2, γ. *ΙΙ:* α, α1, α3, α8, α9, α6, α7, α4, α5, α11, β. *ΙΙΙΑ:* α, α1, α2, α3 (το κρασί), α5 (το αμπέλι είναι κοντά σε μνήμα), α6, α7, β, β2, β3.

β. Κυκλάδες

5. ΛΑ 1387, 357-374, αρ. 47 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, ΛΑ 655, 3), Τήνος, «Τα τρία βασιλόπαιδα». *ΙΑ:* α, α1, β, β1, β2, γ. *ΙΙ:* α, α1 (φοράδα), α3, α4, α5, α8, α9, α11, β. *ΙΙΙΑ:* α, α1, α2, α3, α4, α6, α7, β, β2, β3.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ- ΠΟΝΤΟΣ- ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

6. *RHR* 10, 1884, 79-85, Σμύρνη, «Le marchand et ses trois fils».

β. Πόντος

7. *Αρχείον Πόντου* ΚΣΤ′, 1964, 58-65, Τραπεζούντα, «Τη κατή το μεσέλ'». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΑΤ 655

ΘΡΑΚΗ

1. *Λαογραφία* ΙΣΤ′, 1956-1957, 4-5 (ΛΑ 230, 28, ΛΑ 925**, 1), Χατζηγύριο Κεσσάνης, «Ο γνωρίζων τριών πραγμάτων». *ΙΒ:* α, α1, α2, α3, α4. *ΙΙΙΒ:* α, α1, α2, α3, α4, β, β2.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

2. *Λαογραφία* ΙΑ′, 1934-1937, 483-484, αρ. 26, Βασιλικό Ζακύνθου, «Η έξυπνη κόρη του Σοφο-Σολομώντα». *ΙΑ:* α, α1, β, β1, β2, β3, γ. *ΙΙΙΑ:* α, α1, α2, α5 (το ψωμί είναι ματοζυμωμένο, γιατί αυτός που το ζύμωνε έκοψε το χέρι του κι έτρεξε αίμα), α6, α7, β3, β5.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

3. *Λαογραφία* ΙΣΤ′, 1956-1957, 6-7 (ΣΠ 18, 2-3), Κορινθία, άτιτλο. *ΙΑ:* α2 (στο Σουλτάνο, α4). *ΙΙΙΒ:* α, α2 (άλογο φοβιτσιάρικο), α1 (βγάζει το λιθαράκι από το διαμάντι του Σουλτάνου), α3, α5 (συμπεραίνει πως είναι γιος του χασάπη επειδή αντί να τον ανταμείψει με χρήματα του δίνει κρέας).

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

4. *Λαογραφία* ΙΣΤ′, 1956-1957, 5-6 (ΣΠ 2, ΛΑ 529, 148-149), Σμύρνη, άτιτλο. *ΙΒ:* α, α2, α3, α4. *ΙΙΙΒ:* α, α2, α1 (άλογο φοβιτσιάρικο), α3, β, β1, β2 (τον αμείβει πλουσιοπάροχα ο βασιλιάς).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ AT 655 A

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

1. ΛΑ 1192 (ΣΜ 22), 164, Νιοχώρι Ηλείας, «Η ματιά του κυνηγού». *II:* Ο κυνηγός συναντά μικροπωλητές και μαντεύει τα χαρακτηριστικά των ζώων τους, α2, α4, α5, α8 (μέλι από τη μια μεριά, βρώμη από την άλλη), α9 (από τις μύγες στο μέλι), α6, α7, α11, β.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ AT 655, AT 655 A

Στον διεθνή Κατάλογο Aarne – Thompson (στην έκδοση του 1981) αναφέρονται δύο συγγενικοί τύποι, ο AT 655 και ο AT 655 A με θέμα τις έξυπνες κρίσεις τριών ευφυιών αδερφών. Από αυτούς τους δύο τύπους ο πρώτος εμφανίζεται περισσότερο διαδεδομένος, ενώ για τον δεύτερο αναφέρονται μόνο ινδικές παραλλαγές. Ο H.-J. Uther στην αναθεωρημένη έκδοση του Καταλόγου ενσωματώνει τον τύπο AT 655 A στον AT/ATU 655, καθώς συμφύρονται συχνότατα. Πάντως φαίνεται πως υπάρχουν και παραλλαγές που περιλαμβάνουν επεισόδια μόνο από τον ένα ή τον άλλο τύπο[1]. Είναι γενικά αποδεκτό ότι η προέλευση αυτών των παραμυθιών είναι ανατολική[2] και πολύ παλιά[3].

Οι λιγοστές ελληνικές παραλλαγές των παραμυθιών που ο Γ. Μέγας κατέταξε στους τύπους AT/ATU 655 και AT/ATU 655 A μπορούν να χωριστούν σε δύο βασικές ομάδες. Η πρώτη ακολουθεί σε γενικές γραμμές τους τύπους AT/ATU 655 και AT/ATU 655 A, όπως αυτοί περιγράφονται στον διεθνή Κατάλογο AT/ATU. Οι τύποι αυτοί συνήθως συμφύρονται (επτά παραλλαγές), ενώ έχουμε τέσσερις ανεξάρτητες παραλλαγές του AT 655 και μία του 655 A.

Η δεύτερη, με τρεις παραλλαγές καταγεγραμμένες στα τέλη του 19ου αιώνα, ανήκει επίσης στον τύπο AT/ATU 655 (βλ. παραπάνω, συνθετική παραλλαγή, επεισόδια *IB* και *IIIB*), αλλά ακολουθεί ένα έμμετρο βυζαντινό αφήγημα, τη διήγηση *Περί Πτωχολέοντος*, ανατολικής επίσης προέλευσης. Ο Γ.

1. Kurt Ranke, «Brüder: Die scharfsinnigen Brüder (AT 655, AT 655 A)», *Enzyklopädie des Märchens,* Band 2, 1999, σ. 874-887.

2. Ο K. Ranke, *ό.π.*, σ. 883-884 διατυπώνει την υπόθεση ότι ο τύπος AT 655 έχει ινδική προέλευση και ο τύπος AT 655 A αραβική.

3. Ο K. Ranke, *ό.π.*, σ. 879-881 αναφέρει μια ινδική αφήγηση του 7ου αιώνα καθώς και αρκετές ευρωπαϊκές μεσαιωνικές παραλλαγές.

Μέγας έδειξε σε σχετικό άρθρο του[4] πως η διήγηση του Πτωχολέοντος πέρασε και στην προφορική παράδοση, χωρίς ωστόσο να βρει μεγάλη απήχηση, όπως μαρτυρούν οι λιγοστές προφορικές παραλλαγές[5].

4. Γ. Α. Μέγας, «Η περί Πτωχολέοντος διήγησις και τα σχετικά προς αυτήν παραμύθια», *Λαογραφία* ΙΣΤ', 1956, σ. 3-20.

5. Για την Ιστορία Πτωχολέοντος βλ. επίσης Γ. Κεχαγιόγλου (εκδ.), *Κριτική έκδοση της Ιστορίας Πτωχολέοντος*, Θεσσαλονίκη 1978.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ AT *667 A, AT *667 B

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT *667 A

Ο θετός γιος του δράκου και η Πεντάμορφη

AT: Δεν περιλαμβάνεται
ATU: Δεν περιλαμβάνεται

Του δράκου ο γιος

Ήταν ένας βασιλιάς και δεν έκανε παιδιά· και μια φορά τον πήρε το παράπονο και βγήκε έξω από τη χώρα να περπατήσει για να ξεδώσει ο νους του. Εκεί που περπατούσε, τον βρίσκει ένας ασκητής· ήταν δράκος· και λέει του βασιλιά: «Ώρα καλή, αφέντη βασιλιά. Πού πηγαίνεις έτσι ολομόναχος και πεζός και δεν έχεις κανένα στρατιώτη μαζί σου;» «Τι να σου πω, γέροντα;» αποκρίθηκε ο βασιλιάς. «Δεν κάνω παιδιά. Και απ' αυτό το παράπονο βγήκα έξω να περπατήσω κομμάτι, για να ξεδώσει ο νους μου, γιατί είμαι για να σκάσω». Τότε ο ασκητής του λέει: «Εγώ θα σου δώσω ένα γιατρικό να κάνεις παιδί, αλλά θέλω όταν θα γίνει δώδεκα χρονών, να μου το δώσεις να το σπουδάσω και πάλι να σου το φέρω». «Καλό· γίνεται», είπε ο βασιλιάς. Τότε ο δράκος βγάζει και του δίνει ένα μήλο και του λέει: «Το μισό να φάει η βασίλισσα και τ' άλλο μισό να το φάει ο βασιλιάς να κάνει παιδί».

Πήρε το μήλο ο βασιλιάς με χαρά και πάει στο παλάτι και λέει στη βασίλισσα: «Μη λυπάσαι τώρα, βασίλισσα· τώρα πια θα κάνουμε κι εμείς ένα παιδί. Αυτό το μήλο μου το 'δωσε ένας ασκητής και να φάμε από μισό για να κάνουμε παιδί». Τότε πιάνει η βασίλισσα και το κόβει το μήλο και το μισό το δίνει στο βασιλιά και το τρώει και τ' άλλο το μισό το 'φαγε εκείνη και γκαστρώθηκε και ήρθε καιρός και γέννησε η βασίλισσα και γέννησε ένα αγόρι. Και το αναθρέφανε και το χαίρονταν. Και όταν γίνηκε έξι-εφτά χρονών το στείλανε στο σχολείο και μάθαινε γράμματα μέχρι που γίνηκε δώδεκα χρονών. Τη μέρα που συμπλήρωσε τα δώδεκα χρόνια, πάει ο δράκος στο παλάτι και γύρεψε από το βασιλιά το παιδί. Και ο βασιλιάς δεν μπόρεσε να μην το δώσει το παιδί.

Το πήρε λοιπόν ο δράκος το παιδί και το πήγε σε άλλη χώρα και το 'βαλε πάλι στο σχολείο και έμαθε τα γράμματα καλά. Και ύστερα ο δράκος το έφτυσε μέσα στο στόμα και του έδωσε δρακοντίσια δύναμη. Και τότε το έφερε πάλι στον πατέρα του το βασιλιά. Του 'δωσε και ένα μαχαιρούδι και του είπε πως αυτό το μαχαιρούδι ποτέ να μην το βγάζει από πάνω. Και όσο το φορεί κανέ-

να να μην φοβάται. Και αφού κάθισε κοντά στον πατέρα του κανένα χρόνο, γύρεψε να φύγει πάλι να γυρίσει όλο το βασίλειο. Και πήγε μέσα στο βασιλικό το αχούρι για να διαλέξει ένα άλογο για να καβαλικέψει. Και τα τραβούσε από την ουρά να τα δοκιμάσει, να δει μπορούν να τον σηκώσουν; Και όσα άλογα ήταν μέσα στο αχούρι, όλα τα τράβηξε από την ουρά κι όλα γονατίσανε. Και το λέει του πατέρα του ότι κανένα άλογο δεν υπάρχει που να μπορεί να τον σηκώσει και θάμαξε ο βασιλιάς. Μια μέρα λοιπόν, κει που σεριάνιζε μέσα στους παχτσέδες (κήπους) βλέπει έναν παχτσέ κι είχανε στο μαγγανοπήγαδο ζεμένη μια παλιοφοράδα και κατά πόδι της πήγαινε ένα πουλάρι ως έξι μηνών. Πηγαίνει στον παχτσεβάνη (κηπουρό) και του λέει: «Δε μου το πουλάς εμένα αυτό το πουλάρι;» «Σου του πουλώ», είπε ο παχτσεβάνης. Και κάνανε τη συμφωνία και το πήρε κείνο το πουλάρι το βασιλόπουλο, γιατί το γνώρισε πως κείνο το πουλάρι ήτανε από γοργόνα. Είχε έρθει σε επαφή η παλαιοφοράδα με γοργόνα αρσενικιά και δεν το 'ξερε ο παχτσεβάνης. Το βασιλόπουλο έβαλε και έναν άνθρωπο για να προσέχει μόνο αυτό το πουλάρι όσο να μεγαλώσει, να μπορεί να το καβαλικέψει.

Έξω από το βασιλικό το παλάτι ήτανε μια μεγάλη πέτρα, που δεν μπορούσαν να την σηκώσουν εκατό νοματαίοι. Και κάθε πουρνό το βασιλόπουλο, για να γυμνάζεται, πήγαινε και τη σήκωνε και την έβαζε παρακάθι κι έλεγε: «Α, τώρα ίσιωσαν λίγο τα κόκαλά μου». Ο βασιλιάς την είδε μια μέρα την πέτρα μετατοπισμένη αλλά δεν την περιεργάστηκε τόσο. Άλλη μέρα πάλι την είδε σε άλλο μέρος και ρώτησε τους δούλους και του είπε μια δούλα πως κάθε πουρνό σηκώνεται το βασιλόπουλο απ' τον ύπνο και αφού νιφτεί και χτενιστεί, πηγαίνει και τη σηκώνει αυτή την πέτρα και τη μετατοπίζει και λέει: «Α, τώρα ίσιωσαν κομμάτι τα κόκαλά μου». Παραφύλαξε λοιπόν ο βασιλιάς ένα πουρνό και τον είδε πως τη σήκωσε και θάμαξε και το 'νιωσε πως ο γιος του είναι δρακοφορεμένος.

Όταν μεγάλωσε το πουλάρι, το καβαλίκεψε και πάει να γυρίσει το βασίλειο να δει κόσμο. Εκεί που πήγαινε, τον πιάνει μια φουρτούνα που ξερίζωνε τα δέντρα· κι αυτή την ώρα πέφτει ένα παλικάρι από τον ουρανό και λέει στο βασιλόπουλο: «Ώρα καλή, αδερφέ». «Πολλά τα έτη», απολογήθηκε το βασιλόπουλο. «Πού πηγαίνεις;» το ρωτά. «Πηγαίνω να δω κόσμο», είπε το βασιλόπουλο. «Ας πάμε μαζί», είπε το παλικάρι. «Ας πάμε», είπε το βασιλόπουλο και γινήκανε σταυραδέρφια και πήρανε το δρόμο μαζί και πηγαίνανε. Και κει που πηγαίνανε, βρήκαν έναν πύργο κι έξω από τον πύργο μια βρύση. Και καθίσανε εκεί στη βρύση να ξεκουραστούν, να φάνε και κομμάτι ψωμί. Και κει που τρώγανε, κατέβηκε μια δούλα από τον πύργο να πάρει ένα τάσι νερό, να πάει στην κοκκώνα της να πιει, και γυρέψανε το τάσι να πιούνε νερό κι η δούλα είπε: «Δεν ταιριάζουνε τα δικά σας τα χείλια να πιουν νερό με της κοκκώνας μου το τάσι». «Πρε!», είπε το βασιλόπουλο, «καλύτερη είναι η κοκκώνα σου από μας;» Και πετιέται απάνω και αρπάζει το τάσι και το γεμίζει νερό και

το δίνει στο σταυραδερφό του και πίνει κι ύστερα πίνει και κείνος και το έδωσε το τάσι στη δούλα. Και κείνη το γέμισε και το πάει επάνω στην κοκκώνα της· και είπε πως κάτω στη βρύση είναι δυο παλικάρια και της γυρέψανε το τάσι να πιούνε νερό και κείνη δεν το 'δωσε και τ' αρπάξανε απ' τα χέρια της και ήπιανε. Και τη μάλωσε η κοκκώνα της, γιατί να μην τους δώσει το τάσι να πιουν νερό. Και την έστειλε και πήγε και τους είπε να πάνε επάνω στον πύργο. Και όταν πήγανε, τους καλοδέχτηκε και τους έβαλε τραπέζι και φάγανε. Φάγανε δε φάγανε, βλέπουν κι ανεβαίνει στον πύργο ο ασκητής, ο ψυχοπατέρας του βασιλόπουλου και βαστούσε μια κληματσίδα στο χέρι και πιάνει και στεφανώνει το παλικάρι με τη βασιλοπούλα και κουμπάρος γίνηκε το βασιλόπουλο. Κι ύστερα έφυγε ο ασκητής. Τη δεύτερη τη μέρα ετοιμάστηκε και το βασιλόπουλο να φύγει και βγάζει το δαχτυλίδι του και το δίνει στο σταυραδερφό του και του λέει: «Βάλ' το αυτό στο χέρι σου και όποτε σε σφίξει, να ξέρεις πως πέθανα και να έρθεις να με βρεις». Ύστερα αποχαιρετηθήκανε και έφυγε το βασιλόπουλο.

Στο δρόμο που πήγαινε, πήρε πάλι μια φουρτούνα μεγάλη κι έπεσε πάλι από τον ουρανό ένα παλικάρι, και χαιρετηθήκανε και γινήκανε σταυραδέρφια και πηγαίνανε. Και στο δρόμο που πηγαίνανε, βρήκανε ένα πύργο πάλι και έναν τσεσμέ (βρύση), καθίσανε στον τσεσμέ και κατέβηκε η δούλα να πάρει νερό με το τάσι. Γύρεψαν να πιούνε νερό, δεν τους έδωσε το τάσι η δούλα, το άρπαξε το βασιλόπουλο και ήπιανε· το είπε η δούλα της κοκκώνας της και τους προσκάλεσε επάνω στον πύργο και τους έβαλε τραπέζι και φάγανε. Πρόφτασε πάλι ο ασκητής με μια κληματσίδα στο χέρι και τη βάζει την κληματσίδα και στεφανώνει το παλικάρι με την κοκκώνα του πύργου και κουμπάρος γίνηκε το βασιλόπουλο. Κι ύστερα έφυγε ο ασκητής. Τη δεύτερη τη μέρα πάλι το βασιλόπουλο πιάνει και μπήγει το σπαθί του απ' τη μύτη στο ταβάνι και λέει στο σταυραδερφό του πως σαν πέσει μοναχό του το σπαθί, να ξέρει πως είναι πεθαμένος και να πάει να τον βρει.

Καβαλίκεφε πάλι το γοργονούδι του και πάει. Και περπατούσε μέσα στα βουνά. Εκεί βρήκε έναν πύργο· και σ' αυτόν τον πύργο καθότανε η Έμορφη του Κόσμου. Κι έδεσε κάτω στο αχούρι το γοργονούδι του κι αυτός πάει επάνω. Μόλις τον είδε η Έμορφη τον καλοδέχτηκε και τον ρώτησε πώς ήταν και πήγαινε σ' εκείνα τα μέρη; Και το βασιλόπουλο είπε: «Για σένα ήρθα για να σε πάρω». «Καλά», είπε η Έμορφη, «κι εγώ σε παίρνω, αλλά βλέπεις εκείνο τον πύργο εκεί; Τον έχω φτιαγμένο όλον με ανθρώπινα κεφάλια και κόκαλα, γιατί πολλά βασιλόπουλα σαν εσένα ήρθανε για να με πάρουνε και δεν μπορέσανε· και τα έσφαζα κι έκανα αυτόν τον πύργο. Λοιπόν αύριο θα παλέψουμε. Κι αν με νικήσεις, θα με πάρεις, κι αν σε νικήσω, θα σε σφάξω και θα πάρω και το δικό σου το κεφάλι και τα κόκαλά σου να τα βάλω εκεί στον πύργο». «Γίνεται», είπε το βασιλόπουλο.

Το πουρνό λοιπόν ήρθε η ώρα να παλέψουνε. Και πιαστήκανε στο πάλεμα. Πιάνει η Έμορφη το βασιλόπουλο και το σηκώνει και το χτυπά μία κατά γης

και μπήκε το βασιλόπουλο μέσα στη γης ως τους αστράγαλους. Πάει πάλι να το πιάσει η Έμορφη το βασιλόπουλο και την πιάνει αυτό και την τινάζει, μπήκε ως τη μέση· ύστερα κι αυτή χύνεται, τον πιάνει και τον χτυπά μια κατά γης και μπαίνει κι αυτός ως τη μέση. Τότε φωνάζει το βασιλόπουλο: «Τώρα σε θέλω, μαχαιρούδι μου». Αυτό είπε κι ευθύς βρέθηκε έξω από τη γης· κι αρπάζει την Όμορφη και την χτυπά κάτω και μπήκε ως τα βυζιά. Τότες είπε κείνη: «Ε, τώρα πια με νίκησες. Είμαι δική σου και συ δικός μου». Και πήγαν απάνω στον πύργο και φάγανε και χαρήκανε. Και τη νύχτα πλαγιάσανε μαζί. Το βασιλόπουλο όμως έβαζε ανάμεσά τους ένα προσκέφαλο. Και ρώτησε η Έμορφη: «Εμ, γιατί το βάζεις αυτό; Τώρα είμαστε το ένα». «Έχουμε καιρό», είπε το βασιλόπουλο, «για να γίνουμε το ένα».

Έμαθε ένας γέρος βασιλιάς πως την Έμορφη του Κόσμου την πήρε πια ένα βασιλόπουλο και θέλησε να την πάρει αυτός απ' τα χέρια του βασιλόπουλου. Γιατί του είχε πει ένας μάγος ότι, άμα κοιμηθεί με αυτήν την Όμορφη, θα σηκωθεί το πουρνό είκοσι πέντε χρονών παλικάρι. Έστειλε στρατεύματα να την πάρει, δεν μπορέσανε· γιατί όσο είχε το μαχαιρούδι του το βασιλόπουλο, ήταν ανίκητο. Τότε στέλνει ο βασιλιάς μια γριά για να μπορέσει να γελάσει την Έμορφη, να την πάρει να φύγουνε. Την πήγανε λοιπόν στρατεύματα τη γριά ως εκείνο το μέρος, και κείνα κρυφτήκανε. Κι η γριά λοιπόν άρχισε να κλαίει έξω από τον πύργο κι έκανε πως είχε ένα γιο και πήγε εκεί να για να πάρει την Έμορφη και τονέ σκότωσε. Τη νύχτα ακούσανε τα κλάματα της γριάς το βασιλόπουλο και η Έμορφη και την παρηγορούσανε. Ήρθε η ώρα να πλαγιάσουνε· είπανε στη γριά να πάει σε μιαν άλλη κάμαρα να πλαγιάσει και είπε: «Όχι, παιδιά μου, το παιδί μου να 'ναι σκοτωμένο εδώ, κι εγώ να πλαγιάζω στα μαλακά, δεν το πάει η ψυχή μου. Να, εδώ που κάθομαι, θα ζαρώσω ως το πουρνό».

Την αφήσανε λοιπόν κι έμεινε. Τη δεύτερη τη μέρα έμαθε από την Όμορφη πως η ανδρεία του ήτανε σε ένα μαχαιρούδι. Το βράδυ λοιπόν το βασιλόπουλο, όποτε ήθελε να πλαγιάσει, έβγαζε το μαχαιρούδι από το ζωνάρι του, και το έβαζε από κάτω από το προσκέφαλό του. Τα μεσάνυχτα σηκώνεται η μπαμπόγρια και αγάλια αγάλια απλώνει, παίρνει το μαχαιρούδι και κατεβαίνει κάτω από τον πύργο και έδωσε είδηση στα στρατεύματα και πήγανε και πήρανε την Έμορφη και την πάνε στον βασιλιά. Και ο βασιλιάς θέλησε ευθύς να την στεφανωθεί, γιατί βιαζότανε να γίνει είκοσι πέντε χρονών παλικάρι. Η Έμορφη όμως γύρεψε σαράντα μέρες διορία, με την ελπίδα πως θα πάει το βασιλόπουλο να τη λευτερώσει.

Η γριά, όταν πήρε το μαχαιρούδι, το έριξε μέσα στη θάλασσα. Τότε έσφιξε το δαχτυλίδι το δάχτυλο του σταυραδερφού του και το σπαθί έπεσε από κει που ήτανε μπηγμένο. Ο πρώτος που 'χε το δαχτυλίδι πήρε αθάνατο νερό μαζί του· και είχε την αξία να βάζει τ' αυτί του κατά γης, ν' ακούει τι γίνεται σ' όλη τη γης την οικουμένη. Έβαλε λοιπόν τ' αυτί του κατά γης και άκουσε πως

έχει το βασιλόπουλο έναν άλλον σταυραδερφό και του άφησε το σπαθί του και πως ρίξανε το μαχαιρούδι μέσα στη θάλασσα και πήρανε τη γυναίκα του και κείνος είναι πεθαμένος στο κρεβάτι του.

Παίρνει λοιπόν τ' αθάνατο το νερό και πηγαίνει και βρίσκει τον άλλον το σταυραδερφό· αυτός πάλι ήξερε τη γλώσσα των ψαριών και τον ακούγανε σε ό,τι τους έλεγε. Σηκώνονται λοιπόν και πηγαίνουνε εκεί στον πύργο και βρίσκουνε το σταυραδερφό τους και κοιμότανε στο κρεβάτι του τον αξύπνητο. Τότες του έχυσε το αθάνατο νερό ο σταυραδερφός του και αναστήθηκε και ξύπνησε και είπε: «Τι βαθιά κοιμόμουνα!» «Δεν κοιμόσουνα, μόνο ήσουνα πεθαμένος». Τότε γύρεψε το μαχαιρούδι του, πού 'ν 'το; Τότε του είπανε: «Το μαχαιρούδι σου είναι μέσα στη θάλασσα και τη γυναίκα σου την πήρε άλλος βασιλιάς». «Εμ, τώρα;» ρώτησε το βασιλόπουλο με τα δάκρυα. «Μη λυπάσαι», του λέει ο άλλος σταυραδερφός του, «τώρα εγώ σου φέρνω το μαχαιρούδι σου. Σεις καθίστε εδώ».

Και φεύγει και πηγαίνει στη θάλασσα και φωνάζει όλα τα ψάρια και τα ρωτά: «Δεν είδατε κανένα μαχαιρούδι να πέφτει μέσα στη θάλασσα;» Όλα τα ψάρια στεκότανε και συλλογίζονταν. Και κει που συλλογίζονταν, βλέπουνε κι έρχεται και κείνο απ' τα μακριά. Και το ρωτήσανε τ' άλλα τα ψάρια, και είπε: «Α, εγώ το είδα κείνο το μαχαιρούδι την ώρα που 'πεφτε. Εκείνη την ώρα κοιμόταν ένας γερο-σάζανος με το στόμα του ανοιχτό κι έπεσε μέσα στο στόμα του ίσια. Και τώρα πάλι πέρασα και τον βρήκα και κοιμότανε. Τώρα να πάω να το φέρω». Γυρίζει το ψαρούδι μάνι μάνι και πηγαίνει και βρίσκει το σάζανο και, καθώς είχε το στόμα του ανοιχτό, χώνεται μέσα στην κοιλιά και παίρνει το μαχαιρούδι και το πάει. Το παίρνει το παλικάρι το μαχαιρούδι και το πάει στο βασιλόπουλο. Αυτό άμα είδε το μαχαιρούδι του, πέταξε από τη χαρά του.

Κείνο το βράδυ απομείνανε στον πύργο, φάγανε, ήπιανε και χαρήκανε και πλαγιάσανε. Το πουρνό είπε το βασιλόπουλο: «Ε, αδέρφια, σας ευχαριστώ για τη χάρη που μου κάνατε. Α να πάτε τώρα να ησυχάσετε κι εγώ θα πάω να βρω τη γυναίκα μου». Και αφού ο ένας ο σταυραδερφός του έβαλε τ' αυτί του κατά γης κι έμαθε πού βρίσκεται η γυναίκα και πως τον περιμένει να πάει, αγκαλιαστήκανε και φιληθήκανε και χωρίσανε. Και τα δυο τα σταυραδέρφια του γυρίσανε το καθένα στον πύργο του. Ανέβηκε και το βασιλόπουλο στη γοργόνα του και πηγαίνει σ' εκείνη τη χώρα που 'τανε η γυναίκα του και πάει σε μιας γριάς το σπίτι κι έκανε κονάκι (κατέλυσε).

Το πουρνό λέει στη γριά: «Να σηκωθείς να πας στο βασιλικό το παλάτι που κάθεται η ξένη η βασίλισσα και να της πεις: «Ο άνδρας σου ήρθε. Τον θέλεις; Για να κάνει όλη τη χώρα και τον κόσμο αχλιά (στάχτη);»

Σηκώνεται η γριά, πηγαίνει στο παλάτι που καθότανε η Έμορφη και βρίσκει τρόπο και πηγαίνει κοντά της και της λέει κρυφά: «Ο άνδρας σου ήρθε. Τον θέλεις πάλι ή θα αφανίσει τη χώρα και τους ανθρώπους μαζί;» «Τι θα πει τονέ θέλω;» είπε η Έμορφη. «Εγώ τον περιμένω τόσον καιρό. Τώρα που

'ρθε, θα πω στο βασιλιά να αρχίσει τη χαρά. Και συ τον άνδρα μου, να του φορέσεις γυναικεία φορέματα, να κάνεις πως και καλά είναι θυγατέρα σου. Και 'γώ θα στείλω την καλέστρια να την προσκαλέσει στο γάμο. Κι όταν θα 'ρθει, ξέρουμε τι θα κάνουμε».

Πήγε η γριά, τα 'πε αυτά τα λόγια στο βασιλόπουλο και χάρηκε. Κι η Έμορφη μήνυσε του βασιλιά πως την Κυριακή να προστάξει να ετοιμάσουνε για να γίνει η χαρά. Ετοιμαστήκανε λοιπόν για τη χαρά, στείλανε την καλέστρια και προσκάλεσε στο γάμο, πήγε προσκάλεσε και της γριάς τη θυγατέρα. Σηκώνεται λοιπόν αυτή την Κυριακή και στολίζει το βασιλόπουλο καλά καλά και το κάνει ένα κορίτσι· και το παίρνει και πάνε στη χαρά. Άμα τον είδε η Έμορφη, τον γνώρισε και τον πήρε μέσα και τον έκρυψε από κάτω από το κρεβάτι που θα κοιμηθούνε το βράδυ. Αφού λοιπόν τελείωσε η χαρά και έφυγε ο κόσμος ο προσκαλεσμένος, πήγε ο γαμπρός και πλάγιασε στο κρεβάτι και περίμενε και τη νύφη να πλαγιάσει για να γίνει είκοσι πέντε χρονών. Τότε βγαίνει το βασιλόπουλο και του παίρνει το κεφάλι του με το μαχαιρούδι. Και πλαγιάσανε αυτός με τη γυναίκα του· αλλά ανάμεσα έβαλε πάλι ένα προσκέφαλο. «Ως πότε θα το βάζεις αυτό το προσκέφαλο;» «Έχει καιρό ακόμα», είπε το βασιλόπουλο και πλάγιασε. Το πουρνό όταν σηκώθηκε, τον είδαν οι άνθρωποι του παλατιού και θαμάξανε πως ο γέρος ο βασιλιάς γίνηκε είκοσι πέντε χρονών παλικάρι. Τότε βλέπει πάλι τον ασκητή κι έρχεται με μια κληματσίδα στο χέρι και στεφανώνει το βασιλόπουλο με την Έμορφη του Κόσμου· και το βράδυ πλαγιάσανε πια μαζί και δεν έβαζε πια προσκέφαλο ανάμεσα. Ύστερα έφυγε ο ασκητής και το βασιλόπουλο έμεινε εκεί και βασίλεψε.

ΙΛ, Αρ. Χ. Κ. 372/1894, 97-125, αρ. 8, Αίνος Θράκης. Το κείμενο αποδίδεται εδώ στην κοινή νεοελληνική.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

ΙΑ: Η πάλη με το δράκο (αράπη κτλ.)

α: Ο γιος· α1: μιας χήρας· α2: φτωχιάς γυναίκας· α3: φτωχού ζευγαριού· α4: το μικρότερο παιδί· α5: πολύ δυνατό· α6: που ονομάζεται Γιάννης· α7: Γιαννάκης· α8: Δρακοντογιαννάκης.

β: Μπαίνει· β1: παρακούοντας την παραγγελία που του άφησε ο πατέρας του· β2: πεθαίνοντας· β3: στο περιβόλι· β4: του δράκου· β5: του αράπη· β6: για να μαζέψει χόρτα· β7: λάχανα· β8: πορτοκάλια· β9: για να πιει νερό· β10: άλλο.

γ: Παλεύουν· γ1: στο μαρμαρένιο αλώνι· γ2: ο ήρωας νικά το δράκο (αράπη)· γ3: χώνοντάς τον στη γη· γ4: μέχρι τα γόνατα· γ5: μέχρι το στήθος· γ6: μέχρι το λαιμό· γ7: αλλά του χαρίζει τη ζωή· γ8: το υπερφυσικό ον τον κάνει παιδί του.

ΙΒ: Η μαγική γέννηση (Ο δράκος - νονός)

α: Ένα αγόρι· α1: τρία αγόρια· α2: αγόρι και κορίτσι· α3: βασιλόπουλο (βασιλόπουλα)· α4: γεννιέται (γεννιούνται) με θαυμαστό τρόπο· α5: με το φάγωμα ενός μήλου· α6: δοσμένο από· α7: ένα δερβίση· α8: δράκο· α9: ασκητή· α10: άλλο· α11: μαζί του(ς) φυτρώνει(ουν) ένα (δύο, τρία) κυπαρίσσι(α) αντίστοιχα.

β: Ο ήρωας είναι ταμένος στο υπερφυσικό ον που προκάλεσε τη γέννησή του· β1: το υπερφυσικό ον γίνεται νονός του παιδιού.

ΙΓ: Άλλες εισαγωγές συνήθεις σε άλλους παραμυθιακούς τύπους [AT 531 (Ο βαφτισμιός του βασιλιά και ο σπανός) κ. ά]

ΙΙ: Τα δώρα του θετού γονιού (νονού) και η αναζήτηση της Πεντάμορφης

α: Το υπερφυσικό ον· α1: δίνει στο παιδί όλα του τα πλούτη· α2: φτύνοντας στο στόμα του του δίνει δρακοντίσια δύναμη· α3: του χαρίζει μαγικά αντικείμενα· α4: με ευτελή εμφάνιση· α5: πριν πεθάνει· α6: ή το παιδί τα βρίσκει στο παλάτι του υπερφυσικού όντος· α7: παπούτσια· α8: τσαρούχια· α9: που με αυτά πηδάς όσο μακριά κι αν είναι· α10: φτερωτά· α11: αθόρυβα· α12: τα φοράς και γίνεσαι άφαντος· α13: φεσάκι· α14: σκουφάκι· α15: φτερωτό· α16: άφαντο· α17: σπαθί· α18: κόβει· α19: σίδερα· α20: βουνά, βράχια, δέντρα· α21: όποιον βρεθεί αντίκρυ· α22: άλογο· α23: φτερωτό· α24: που μιλάει και το συμβουλεύει· α25: νοητάκι· α26: το λένε Σπίθα· α27: τρίχες από το άλογο· α28: όταν τις καίει, εμφανίζεται· α29: άλλα μαγικά αντικείμενα.

β: Η ζωή (ή η δύναμη) του παιδιού εξαρτάται από· β1: το σπαθί· β2: τη σαΐτα· β3: το μαχαίρι· β4: το σιδερένιο ρόπαλο· β5: που του έδωσε ο θετός γονιός (νονός) του· β6: ο πατέρας του· β7: άλλο πρόσωπο (πρόσωπα)· β8: από τρεις άσπρες τρίχες του κεφαλιού του· β9: τρεις χρυσές τρίχες· β10: το μικρό του δάχτυλο· β11: το κυπαρίσσι που φύτρωσε με τη γέννησή του· β12: άλλο.

γ: Ο ήρωας βρίσκει στο απαγορευμένο δωμάτιο· γ1: τη ζωγραφιά· γ2: τη φωτογραφία· γ3: τρίχα από τα μαλλιά· γ4: της Πεντάμορφης· γ5: της Χρυσομαλλούσας· γ6: της Όμορφης του Κόσμου· γ7: η οποία έχει διάφορες μαγικές δυνάμεις (είναι η ίδια δράκισσα ή μάγισσα, μπορεί να μεταμορφώνεται, κατέχει μαγικό αντικείμενο από το οποίο εξαρτάται η δύναμή της, είναι αθά-

νατη και ξανανιώνει όποιον κοιμηθεί μαζί της κ.ά.)· γ8: έχει μαρμαρώσει (ή μεταμορφώσει σε ζώα) τα παλικάρια που την αναζητούν· γ9: αφού πρώτα τα νικήσει στο πάλεμα (τρέξιμο)· γ10: μεταξύ αυτών και τα δύο μεγαλύτερα αδέρφια του ήρωα· γ11: ο ήρωας αναζητά τ' αδέρφια του· γ12: φθάνει στον τόπο της μαγικής γυναίκας και τη νικά στο πάλεμα· γ13: στο απαγορευμένο δωμάτιο ο ήρωας βρίσκει την ίδια τη Πεντάμορφη· γ14: με την οποία πρέπει να μείνει για ορισμένο χρονικό διάστημα χωρίς να την αγγίξει (κοιτάξει) αλλά δεν τα καταφέρνει· γ15: ο ήρωας πληροφορείται την ύπαρξη της Πεντάμορφης με άλλο τρόπο.

δ: Η μαγική γυναίκα του ξεφεύγει· δ1: παραγγέλνοντάς του πως θα τη βρει· δ2: στον έρημο κάμπο, στα μαύρα κούτσουρα· δ3: στα χρυσά κλαδιά· δ4: στην αθάνατη λίμνη· δ5: στα καημένα αμπέλια· δ6: στο στοιχειωμένο δάσος· δ7: στο κόκκινο παλάτι· δ8: στα χρυσά βουνά· δ9: σε άλλο μαγικό μέρος· δ10: για να τη βρει πρέπει να περπατήσει ένα μεγάλο χρονικό διάστημα.

ε: Ο ήρωας φεύγει για να βρει τη μαγική γυναίκα· ε1: αφού πάρει μαζί του· ε2: τα μαγικά αντικείμενα· ε3: το άλογο του δράκου· ε4: τρίχες του αλόγου.

ΙΙΙ: Οι σύντροφοι στο δρόμο [πβ. ΑΤ 513 Α (Οι θαυμάσιοι σύντροφοι)]

α: Στο δρόμο ο ήρωας συναντά· α1: τρία· α2: δύο· α3: παλικάρια· α4: δράκους· α5: κυρίαρχους (ή γιους) ουρανίων σωμάτων ή φυσικών στοιχείων (ήλιος, φεγγάρι, φωτιά, θάλασσα, γη, βουνό)· α6: βασιλείς ζώων (ποντικών, πουλιών, ψαριών)· α7: πρόσωπα με θαυμαστές ιδιότητες· α8: ένας είναι πολύ γρήγορος· α9: ένας ακούει πολύ μακριά· α10: ένας καταλαβαίνει τη γλώσσα των ζώων (ψαριών, των πουλιών κτλ.)· α11: ένας είναι πρώτος στο σημάδι· α12: αντρειωμένος (πολύ δυνατός)· α13: χτυπώντας τη γροθιά του κάνει πύργο· α14: ξεριζώνει βουνά (δέντρα)· α15: τα ρίχνει στη θάλασσα (ρίχνει τη θάλασσα στη στεριά)· α16: άλλη θαυμαστή ιδιότητα· α17: που τον αναγνωρίζουν ως αξιότερό τους· α18: όταν τους νικά στο πάλεμα· α19: άλλο· α20: και τον ακολουθούν ως σύντροφοι (αδελφοποιητοί).

β: Φτάνοντας σε ξένες πολιτείες και προκειμένου να κερδίσει μια βασιλοπούλα ως νύφη για τον καθένα από τους συντρόφους του ο ήρωας αντιμετωπίζει διαδοχικά αδύνατα ζητήματα· β1: που του θέτει κάθε φορά ο πατέρας της βασιλοπούλας· β2: ο οποίος σκοτώνει όποιον αποτύχει.

γ: Ο ήρωας πρέπει· γ1: να κόψει· γ2: με μια σπαθιά· γ3: το βράχο· γ4: το μάρμαρο· γ5: ένα δέντρο· γ6: τη σιδερένια κολώνα· γ7: άλλο· γ8: το κατορθώνει με το μαγικό σπαθί του· γ9: να περάσει με ένα πήδημα τον ποταμό (χαντάκι, βουνό)· γ10: το κατορθώνει με τα μαγικά τσαρούχια· γ11: με το φτερωτό άλογο· γ12: να ανακαλύψει τι κάνει η βασιλοπούλα τις νύχτες [(πβ.

AT/ATU 306, *(Η βασιλοπούλα που χαλούσε τα παπούτσια της)*]· γ13: να ξεχωρίσει τη βασιλοπούλα ανάμεσα σε άλλες όμοιες· γ14: το κατορθώνει χρησιμοποιώντας το άφαντο σκουφί (τα αθόρυβα τσαρούχια κ.λπ.)· γ15: άλλα αδύνατα ζητήματα.

δ: Ο ήρωας σκοτώνει δράκους (άλλα υπερφυσικά όντα)· δ1: και λευτερώνει· δ2: βασιλοπούλες· δ3: άλλο· δ4: τις οποίες στη συνέχεια παντρεύει με τους συντρόφους του· δ5: ο ήρωας κάνει άλλους άθλους [συμφυρμοί με τους παραμυθιακούς τύπους: AT/ATU 306, AT/ATU 325 *(Ο μαθητευόμενος μάγος)*, AT/ATU 300 *(Ο δρακοντοκτόνος)*].

ε: Φεύγοντας αφήνει στον καθένα από τους συντρόφους του (κάποιο από τα μαγικά του αντικείμενα ως) σημάδια ζωής και θανάτου· ε1: ζώνη· ε2: λουρί· ε3: δαχτυλίδι· ε4: βραχιόλι· ε5: άμα τους σφίξει· ε6: μήλο· ε7: αν μαραθεί (κιτρινίσει)· ε8: μαχαίρι· ε9: σπαθί· ε10: σαΐτα· ε11: στο ταβάνι· ε12: μαντίλι· ε13: αν στάξει αίμα (ματώσει)· ε14: καθρέφτης· ε15: αν θολώσει· ε16: άλλο σημάδι.

στ: Ο ήρωας δέχεται συμβουλές· στ1: πώς να φτάσει στον τόπο της Πεντάμορφης· στ2: ή (και) πώς να την αντιμετωπίσει· στ3: από το άλογό του· στ4: που εμφανίζεται με το κάψιμο της τρίχας του· στ5: από την αδερφή του· στ6: ένα γέρο· στ7: μια δράκισσα· στ8: άλλο πρόσωπο· στ9: το οποίο έχει προηγουμένως βοηθήσει.

ΙΥΑ. Η αρπαγή της μαγικής γυναίκας

α: Ο ήρωας φτάνει στον πύργο (παλάτι) της Πεντάμορφης· α1: ταΐζει (δίνει τη σωστή τροφή) (σ)τα ζώα ή (και) επαινεί τα φυτά ή τα αντικείμενα που βρίσκονται εκεί, έτσι αυτά δεν τον πειράζουν· α2: πετά μέσα με τα μαγικά του παπούτσια (τσαρούχια)· α3: μπαίνει μέσα με άλλο τρόπο.

β: Ο ήρωας νικά την Πεντάμορφη· β1: στο πάλεμα· β2: χώνοντάς την μέσα στη γη ως ένα ορισμένο σημείο του σώματός της· β3: τη νικά με άλλο τρόπο· β4: τη βάζει να του ορκιστεί ότι δεν θα τον πειράξει· β5: η Πεντάμορφη ξεμαρμαρώνει τα παλικάρια (μαζί και τ' αδέρφια του ήρωα)· β6: χτυπώντας τα με χρυσή βέργα· β7: ραντίζοντάς τα με αθάνατο νερό.

γ: Ο ήρωας σκοτώνει· γ1: τους δράκους που φυλάγουν την Πεντάμορφη· γ2: τα άγρια θηρία· γ3: τη μάνα της· γ4: ακολουθώντας τις συμβουλές της ίδιας της Πεντάμορφης· γ5: φτάνοντας στον τόπο της κόρης ο νέος κάνει διάφορα κατορθώματα (σηκώνει μόνος του το καζάνι με τα σαράντα χερούλια που ήθελαν και οι σαράντα δράκοι για να σηκώσουν, παλεύει μαζί τους και τους νικά κτλ.) και οι σαράντα δράκοι (αδέλφια της Πεντάμορφης) τον παραδέχονται για δυνατότερό τους και του δίνουν την κόρη.

δ: Η Πεντάμορφη· δ1: ο πατέρας της· δ2: που φτιάχνει πύργο με τα κεφά-

λια όσων απέτυχαν στις δοκιμασίες· δ3: θέτει στον ήρωα αδύνατα ζητήματα, ως προϋπόθεση για να πάρει την Πεντάμορφη.

ε: Ο ήρωας λύνει τα ζητήματα που του θέτει ο βασιλιάς· ε1: με τη βοήθεια ευγνωμόνων ζώων (μυρμήγκια, ποντίκι, ψάρι)· ε2: που εμφανίζονται όποτε τα χρειαστεί· ε3: με το κάψιμο της τρίχας (φτερού, λεπιού) που του έχουν δώσει.

στ: Έχοντας ξεπεράσει όλα τα εμπόδια, ο ήρωας παντρεύεται (ζει με) την Πεντάμορφη στον πύργο της· στ1: πηγαίνοντας στο κυνήγι· στ2: αλλού· στ3: έχει μαζί του· στ4: τη ζωγραφιά (φωτογραφία, καθρέφτη) της Πεντάμορφης· στ5: μια πλεξίδα της· στ6: μια χρυσή τρίχα της· στ7: από απροσεξία τη χάνει· στ8: του πέφτει στο ρέμα (ποτάμι, θάλασσα, βρύση κτλ.)· στ9: την παίρνει ο άνεμος· στ10: και τη βγάζει στο περιβόλι (δεξαμενή κτλ.) ενός βασιλιά· στ11: γέρου· στ12: που επιθυμεί την Πεντάμορφη· στ13: όταν μαθαίνει πως θα ξανανιώσει αν κοιμηθεί μαζί της· στ14: και στέλνει το στρατό του αλλά ο ήρωας τους σκοτώνει όλους· στ15: τον ήρωα καταδιώκει ο πατέρας της Πεντάμορφης· στ16: με παράκληση ή βοήθεια της κόρης του· στ17: άλλο πρόσωπο.

ζ: Ο βασιλιάς στέλνει μια γριά (μάγισσα) για να του φέρει την Πεντάμορφη· ζ1: ή αυτή προσφέρεται να πάει· ζ2: με τον όρο ο ξανανιωμένος βασιλιάς να πλαγιάσει μαζί της για να γίνει και αυτή νέα· ζ3: η γριά (μάγισσα) έρχεται στον πύργο της Πεντάμορφης· ζ4: μεταμφιεσμένη σε ζητιάνα· ζ5: κρυμμένη σε σεντούκι· ζ6: που κουβαλούν οι διάβολοι· ζ7: βάζει τη γυναίκα του ήρωα να τον ρωτήσει από πού εξαρτάται η δύναμή του· ζ8: τάχα για να την προσκυνούν· ζ9: ή ρωτά τον ίδιο τον ήρωα· ζ10: ο ήρωας αρχικά λέει ψέματα για το πού βρίσκεται η δύναμή του αλλά τελικά ομολογεί την αλήθεια· ζ11: μαθαίνοντας πού βρίσκεται η δύναμή του· ζ12: η γριά (άλλος) πετά το(α) μαγικό(ά) αντικείμενο(α)· ζ13: το μαχαίρι· ζ14: το σπαθί· ζ15: ή (και) άλλο(α) μαγικό(ά) αντικείμενο(α)· ζ16: στη θάλασσα· ζ17: αλλού· ζ18: κόβει τις χρυσές (άσπρες) τρίχες του ήρωα· ζ19: του μπήγει βελόνα (καρφίτσα, αγκάθι) στο κεφάλι· ζ20: του φορά δαχτυλίδι· ζ21: την ώρα που κοιμάται· ζ22: έτσι τον πεθαίνει· ζ23: τον αποδυναμώνει· ζ24 άλλο· ζ25: ο νέος φωνάζει στο παράθυρο αν υπάρχει δυνατότερός του και η γριά του απαντά ότι υπάρχει μια γυναίκα (ή θηλυκό τέρας) που ονομάζεται Κρικέσσα. Ο ήρωας φεύγει σε αναζήτησή της, τη βρίσκει, τη νικά και αυτή τον υπηρετεί· ζ26: εντωμεταξύ η γριά (άλλος) αρπάζει την Πεντάμορφη· ζ27: με τη βοήθεια· ζ28: ενός ιπτάμενου κιβωτίου· ζ29: του στρατού του βασιλιά· ζ30: φθάνοντας στο ξένο βασίλειο η Πεντάμορφη αρνείται να παντρευτεί το βασιλιά· ζ31: του βάζει δοκιμασίες ως προϋπόθεση για να τον παντρευτεί.

η: Οι σύντροφοι ειδοποιημένοι από τα σημάδια ζωής και θανάτου τον αναζητούν· η1: χρησιμοποιώντας τις θαυμαστές τους ιδιότητες· η2: ζητώντας τη βοήθεια των ζώων που κυβερνούν· η3: ή (και) τη βοήθεια των ουρανίων σωμάτων (ή φυσικών στοιχείων)– γονιών τους· η4: βρίσκουν το σώμα του ήρωα·

η5: κολλούν τα κομμάτια του· η6: τον ραντίζουν με το αθάνατο νερό· η7: που φέρνει· η8: η αδερφή του ήρωα· η9: η μάνα του· η10: άλλο πρόσωπο· η11: με το φτερωτό άλογο· η12: χρησιμοποιούν το χόρτο με το οποίο ένα ζώο (φίδι, περιστέρι) ζωντανεύει το σύντροφό του· η13: βρίσκουν το μαγικό αντικείμενο από το οποίο εξαρτάται η ζωή του· η14: ή (και) τα άλλα μαγικά του αντικείμενα· η15: το μαχαίρι (σπαθί) από τη θάλασσα (από την κοιλιά ενός ψαριού)· η16: και το φορούν στον ήρωα· η17: του βγάζουν το δαχτυλίδι (καρφίτσα κ.λπ.)· η18: περιμένουν ώσπου οι τρεις χρυσές (άσπρες) τρίχες του να ξαναμεγαλώσουν· η19: έτσι ο ήρωας ζωντανεύει (ξυπνάει, ξαναβρίσκει τη δύναμή του)· η20: άλλα(ο) πρόσωπα(ο) ανασταίνουν τον ήρωα.

θ: Αναζητώντας την Πεντάμορφη ο ήρωας φθάνει στο ξένο βασίλειο· θ1: μπαίνει στο παλάτι μεταμφιεσμένος· θ2: σε γυναίκα· θ3: άλλη μεταμφίεση· θ4: αόρατος· θ5: αναγνωρίζεται με τη γυναίκα του· θ6: από το δαχτυλίδι· θ7: το μαντίλι· θ8: το πουλί τ' αηδόνι· θ9: αλλιώς· θ10 είναι ο μόνος που μπορεί να πραγματοποιήσει το αδύνατο ζήτημα που έχει βάλει η Πεντάμορφη· θ11: ο ήρωας σκοτώνει· θ12: το βασιλιά· θ13: και την πονηρή γριά· θ14: και παρουσιάζεται ως (ξανανιωμένος) βασιλιάς· θ15: η Πεντάμορφη σκοτώνει το βασιλιά· θ16: και παρουσιάζει τον ήρωα ως (ξανανιωμένο) βασιλιά· θ17: οι δύο νέοι επιστρέφουν· θ18: στον μαγικό τόπο της Πεντάμορφης· θ19: στον τόπο του ήρωα· θ20: ζουν ευτυχισμένοι.

IVB: Η αναμέτρηση με τον υπερφυσικό φύλακα της μαγικής γυναίκας [(πβ. AT/ATU 302, (Η εξωτερική ψυχή)]

α. Τη μαγική γυναίκα φυλάγει· α1: σε πύργο· α2: ένα τελώνιο· α3: ένας αράπης· α4: άλλο τέρας· α5: που την έχει αρπάξει.

β: ο ήρωας σκοτώνει το υπερφυσικό ον· β1: αλλά αυτό ζωντανεύει· β2: πολλαπλασιάζεται· β3: τυφλώνει τον ήρωα αλλά αυτός ξαναβρίσκει το φως του· β4: τον σκοτώνει· β5: τον κάνει κομμάτια· β6: που τα σκορπάει· β7: στη θάλασσα· β8: αλλού· β9: πετά και τα μαγικά αντικείμενα· β10: έτσι ο ήρωας χάνει τη δύναμή του· β11: και το υπερφυσικό ον του κλέβει τη γυναίκα.

γ: το ίδιο με η· γ1: το ίδιο με η1· γ2: το ίδιο με η2· γ3: το ίδιο με η3· γ4: το ίδιο με η4· γ5: το ίδιο με η5· γ6: το ίδιο με η6· γ7: το ίδιο με η7· γ8: το ίδιο με η8· γ9: το ίδιο με η9· γ10: το ίδιο με η10· γ11: το ίδιο με η11· γ12: το ίδιο με η12· γ13: το ίδιο με η13· γ14: το ίδιο με η14· γ15: το ίδιο με η15· γ16: το ίδιο με η16· γ17: το ίδιο με η17· γ18: το ίδιο με η18· γ19: το ίδιο με η19· γ20: το ίδιο με η20.

δ: ο ήρωας και η μαγική γυναίκα ξεφεύγουν· δ1: με το φτερωτό άλογο· δ2: το υπερφυσικό ον τους κυνηγά· δ3: ειδοποιημένο από αντικείμενα (ή φυσικά στοιχεία)· δ4: ξεπερνούν το σύνορο που το υπερφυσικό ον δεν μπορεί να περά-

σει, έτσι γλιτώνουν· δ5: συνέχεια όπως στον AT 302 A* *(Η αγριογουρούνα)*: ο ήρωας μαθαίνει από την Πεντάμορφη ότι η ζωή του υπερφυσικού όντος βρίσκεται σε τρία περιστέρια στην κοιλιά μιας αγριογουρούνας και το πεθαίνει· δ6: ο ήρωας επιστρέφει στο σπίτι της μάνας του μαζί με την Πεντάμορφη.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1304 (ΣΜ 134), 93-98, Κρυόβρυση Ζαγορίου, «Ο πατέρας και τα τρία παιδιά». Η αρχή όπως AT/ATU 303 *(Τα δίδυμα)*: τρία αδέρφια βρίσκονται σε σταυροδρόμι με τρία μονοπάτια. Αφήνουν τα δαχτυλίδια τους κάτω από μια πλάκα και ο καθένας παίρνει από ένα δρόμο. Τα δύο μικρότερα αδέρφια βρίσκουν διαδοχικά την Ξανθομαλλούσα που τους μαρμαρώνει. *II*: γ8, γ10, γ11. *III:* ε16 (τριαντάφυλλο που αφήνει στη γριά που τον συμβουλεύει), στ, στ2, στ8 (γριά). *IVA:* α, α1, β3 (την πιάνει από τα μαλλιά), β4 (στο γάλα της μάνας της), β5, β6, στ, στ2 (επιστρέφοντας στο σπίτι του), στ4, στ7, στ10, στ12, ζ, ζ11, ζ12, ζ13, ζ22, ζ26, η20 (η γριά που τον συμβούλευε), θ10 (καλιγώνει το άλογό της), θ17.
2. ΛΑ 3018, 133-140, Καπέσοβο Ζαγορίου, «Ο βασιλιάς και τα παιδιά του». Συμφυρμός με AT/ATU 552 *(Τα ζώα γαμπροί)*, βλ. παρ. αρ. 3. Επεισόδια του AT*667 A: *IVA*: ο νέος σκοτώνει τη Λάμια, όμως ένας βασιλιάς βλέπει τη γυναίκα του και την αρπάζει. Η γυναίκα του μαρτυράει, χωρίς να το θέλει, τη δύναμη του άντρα της: τρεις χρυσές τρίχες στο κεφάλι, χρυσό μαχαίρι και πιστόλι. Του τα παίρνουν και τον πεθαίνουν.
3. *Archiv für Litteraturgeschichte* 12, 1884, 97-105, «Die drei Gesellen». Το παιδί που γεννήθηκε μετά το θάνατο του πατέρα του, όταν μεγαλώνει, ζητά το σκουριασμένο χαντζάρι του πατέρα του που έχει κρυμμένο η μάνα του. Αλλάζει όνομα (Χάντζαρος) και φεύγει αναζητώντας την τύχη του. *III:* α, α2, α3 (Άστρος, Θάλασσος), α20, β, β1, γ, γ9, ε, ε15 (φτερό αν ματώσει), στ, στ1, στ8 (μια γριά του λέει στο σταυροδρόμι των εφτά δρόμων ποιος είναι ο δρόμος για τον πύργο της Πεντάμορφης και αφήνοντας το όνομά του της λέει να οδηγήσει τους αδελφοποιητούς αν τον αναζητήσουν). *IVA:* Συναντώντας μια λάμια με έξι μικρά τους σκοτώνει καθώς πάνε να τον φάνε, γονατίζει και πίνει νερό με τα χέρια, αρπάζει με τα δόντια του με ένα πήδημα το μήλο της ψηλής μηλιάς, κομματιάζει και την άλλη λάμια που αντιστέκεται και κερδίζει την Πεντάμορφη, στ17 (φθονεροί βασιλιάδες που θέλουν την Πεντάμορφη στέλνουν στρατό αλλά νικώνται), ζ, ζ7, ζ11, ζ12, ζ14 (χαντζάρι), ζ16, ζ22, η, η1 (βουτά στη θάλασ-

σα ο Θάλασσος), η13, η19, νικάει τους βασιλιάδες που τον πολεμούν και με τους αδελφοποιτούς του επιστρέφει στον τόπο του, ξεφεύγουν και από το βασιλιά πεθερό του Άστρου που δεν τον άφηνε να φύγει. Ο Άστρος και ο Θάλασσος πετούν και φεύγουν. Ο Χάντζαρος σκοτώνει με το χαντζάρι τους φύλακες και εξολοθρεύει τον στρατό που τον κηνυγάει, η μάνα του αναγνωρίζει τον πραγματικό της γιο. Κάνουν βασιλιά τον Θάλασσο που δεν ήταν παντρεμένος και όλοι μαζί ζουν αγαπημένοι.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

4. ΛΦ 666, 9-14, Μαυρομάτι Καρδίτσας, «Αν θα σηκωθείς, στην Αγγλία θα με βρεις». Τα δύο μεγαλύτερα βασιλόπουλα παρακούοντας την παραγγελία που τους έχει αφήσει ο πεθαμένος πατέρας τους μπαίνουν στο στοιχειωμένο δάσος, πίνουν εκεί νερό και μαρμαρώνουν. Ο μικρότερος ξεκινά με το άλογό του, προσφωνεί σταυρομάνα τη δράκαινα που συναντά κι αυτή τον συμβουλεύει να επαινέσει το δέντρο με τους σκουληκιασμένους καρπούς, το ακάθαρτο νερό. *II:* γ11. *III:* στ, στ1, στ2, στ7, στ9. *IVA:* α, α1, β4, β5 (τον βάζει να τα ραντίσει με νερό), στ, στ2 (επιστρέφοντας στο σπίτι), στ3, στ4, στ9, στ10, στ12, ζ, ζ3, ζ4, ζ7, ζ11, ζ12, ζ15 (ξίφος), ζ21, ζ22, ζ26, ζ29, η Πεντάμορφη του αφήνει γραφή, η13, η16, η20 (οι μοίρες), θ, θ5, θ10 (καβαλικεύει το άλογό της), θ20.
5. ΛΦ 715 Β′, 80-84, Αργιθέα Καρδίτσας, «Το αθάνατο σπαθί». Το παιδί της χήρας ξεκινά να βρει την τύχη του με το αθάνατο σπαθί του πατέρα του. *II:* β, β1, β6. *III:* α, α2, α7, α9, α16 (ρουφάει τη θάλασσα), α20, β, β1, γ, γ9 (ο ήρωας δίνοντας το σπαθί στο σύντροφό του για να πηδήσει το χαντάκι πεθαίνει, ζωντανεύει όταν ο σύντροφος το επιστρέφει), ε, ε16 (το μπάλωμα από το ρούχο του που πιάστηκε στην πόρτα, αν πέσει). *IVA:* Ο ήρωας σκοτώνει την ανθρωποφάγα λάμια με τη βοήθεια της υπηρέτριας που κάνει γυναίκα του και ο βασιλιάς στέλνει εναντίον του στρατό, στ14, ζ, ζ12, ζ14, ζ16, ζ22 (την ώρα που τον ψειρίζει το τραβάει και το ρίχνει στη θάλασσα), η, η1, η13, η15, η16, η19.

ΘΡΑΚΗ

6. ΛΑ 140, 125 (αρ. 10), «Το περήφανο βασιλόπουλο και ο Δοντάς» (Αθανασούλα, 26-32). *II*: β (βασιλόπουλο), β1. *III*: ε (αφήνει στο φίλο του το βεζιρόπουλο), ε3, ε5. *IVB:* νικώντας το δράκο λευτερώνει τη βασιλοπούλα που είχε κλεμμένη, β (δοντάς), β4, β11, γ20 (το βεζιρόπουλο βρίσκει

το σπαθί και το βάζει κοντά του), δ5. *IVA:* στ11 (βασιλιάς), στ12 (μαθαίνει από μάγο), στ13, ζ, ζ7, ζ11, ζ12, ζ14, ζ16, η (σύντροφοι ο αυτιάς και ο βουτηχτής), η13, η19, θ, θ1, θ2, θ11, θ12, θ14.

7. ΙΛ 372 / 1894, 97-125, αρ. 8, Αίνος Θράκης, «Του δράκου ο γιος». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

8. *Θρακικά* 17, 1942, 154-157, αρ. 72, Φανάρι Σηλυμβρίας, «Θα γίνω βασιλιάς». Η αρχή όπως AT/ATU 725 *(Το όνειρο)*: ένας καλόγερος (η τύχη του) προλέγει στο παιδί πως θα γίνει βασιλιάς κι αυτό φεύγει να βρει την τύχη του. *II:* β, β3, β7 (ο καλόγερος). *III:* α, α2, α3 (τσοπάνο και παπά), β, γ15 (ανοίγει με το μαχαιράκι του τον πύργο που δεν έχει πόρτα), ε16 (αν αρμυρίσει το νερό και πικραθεί το στόμα σας). *IVA:* α, α3 (μπαίνει στην κάμαρα της Πεντάμορφης με το κλειδί του καλόγερου), στ, στ2 (ανοίγοντας την τεσσαρακοστή κάμαρα βρίσκει μέσα μια πουκαμίσα), στ9, στ10, στ11, στ12, στ13, στ14, ζ1, ζ3, ζ7, ζ11, ζ12, ζ13, ζ16, ζ22, η, η13, η15, η16, η19, θ, θ5, θ6, θ11, θ12, θ13, θ14, θ17, θ19, ο πατέρας του του ρίχνει νερό να πλυθεί, το όνειρο πραγματοποιείται.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

9. ΛΦ 1152, 9-16, Αρναία Χαλκιδικής, «Ο δράκος και το ορφανό παιδί στη δυστυχία». *IA:* α, α2, β, β3, β4, β7, γ, γ2, γ3, γ5, γ7, γ8. *II:* α, α1, α3, α5, α8, α9, α14, α16, α17, α18, α19, α22, α23, β, β5, β12 (δαχτυλίδια), γ, γ2, γ4, δ, δ3. *III:* α, α1, α3 (βασιλόπουλα), α20, β, β1, β2, γ, γ1, γ2, γ4, γ8, γ9, γ10, γ13, γ14, ε, ε3, ε5. *IVA:* α, γ, γ1, γ2, στ2 (φεύγοντας με την Πεντάμορφη), στ4, στ8, στ10, στ12, ζ, ζ3, ζ4, ζ19, ζ21, ζ22, ζ26, ζ29, η, η4, η17, η19, θ, θ3 (ντυμένος με κουρέλια), θ4, θ11, θ12, θ17.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

10. ΛΑ 2457, 74-83 και 99-102, Χίος, άτιτλο. *IA:* α, α2, β, β3, β5, β7, γ8. *II:* α, α3, α14, α16, α17, α18, γ, γ2, γ4, ε. *III:* α, α2, α5 (γιος της γης, γιος της θάλασσας), α20, β, β1, γ, γ1, γ2, γ5, γ8 (με τη συμβουλή δυο πουλιών τροχίζει το σπαθί του με δύο τρίχες από τα μουστάκια του), ε, ε12, ε13. *IVA:* γ, γ1 (χόβοντας με το σπαθί του τα δυο λιοντάρια φρουρούς, τρομάζει τους σαράντα δράκους αλλά βλέποντας με το σκουφί πως

θέλουν να τον σκοτώσουν τους σκοτώνει κι αυτούς), γ2, στ, στ14, στ17 (βασιλιάς φθονερός), ζ (γριά μάγισσα), ζ19, ζ22, η, η13, η14, η15, η17, η19, θ, θ11, θ12, θ20.

11. Georgakis – Pineau, 68-80, Λέσβος, «Jean-Cerf». Βασιλιάς που ζηλεύει τη γυναίκα του τη σκοτώνει στη γέννα και εγκαταλείπει το μωρό στο δάσος όπου το μεγαλώνει ένα ελάφι. Ονομάζεται Jean-Cerf. Ο βασιλιάς φτιάχνει το πορτρέτο της πεντάμορφης αδελφής των εννέα δράκων και το κλείνει σε απαγορευμένο δωμάτιο. Στη συνέχεια σκοτώνεται σε πόλεμο με άλλον βασιλιά και ο άλλος βασιλιάς παίρνει τον ήρωα και τον μεγαλώνει με τον δικό του γιο. Ανακαλύπτουν τη φωτογραφία στο απαγορευμένο δωμάτιο και ο ήρωας ξεκινά να βρει την αδερφή των δράκων. Βοηθός του το άλογο, εμφανίζεται με το κόψιμο της τρίχας του. Ο ήρωας αποδεικνύεται δυνατότερος των δράκων, που τον παντρεύουν με την αδερφή τους. Ο γιος του άλλου βασιλιά ζηλεύοντας στέλνει μια γριά μάγισσα που λέγοντας στον ήρωα ότι υπάρχει μια γυναίκα δυνατότερή του, τον στέλνει να τη βρει. Στο δρόμο, πετώντας με το φτερωτό του άλογο ανάμεσα από τα βουνά που ανοιγοκλείνουν (πιάνεται μόνο η άκρη της ουράς του αλόγου), ο ήρωας παίρνει το αθάνατο νερό. Ακολουθώντας τη συμβουλή του αλόγου του, παλεύει με τη γενναία γυναίκα, της κόβει τις τρεις ξανθές τρίχες από την κορφή του κεφαλιού της, έτσι αυτή χάνει τη δύναμή της και τον ακολουθεί. Πάλι με τη συμβουλή του αλόγου του, νικάει και τον αράπη – αδελφό της. Επιστρέφοντας, η γριά μάγισσα του δίνει μαγεμένο μήλο και τον αποκοιμίζει. Τον μεταφέρουν στο γιο του βασιλιά που τον βάζει στη φυλακή. Η γενναία γυναίκα παίρνοντας το μήλο τον ξυπνάει και ο ήρωας λευτερώνεται και σκοτώνει τη γριά. Ο γιος του βασιλιά του βγάζει τα μάτια αλλά ο ήρωας ξαναβρίσκει το φως του και τον σκοτώνει. Γίνεται ο ίδιος βασιλιάς.

β. Εύβοια – Σποράδες

12. Πέρδικα Β′, 241-251, αρ. 25-26, Σκύρος, «Τα χρυσά κλαδιά και ο Αλίμονος». *ΙΑ:* α, α1 (φουρνάρισσας), α7, β, β1, β3, β4, β9, γ, γ2, γ3, γ4. *ΙΙ:* α1, α3, α8, α11, α14, α16, α17, α18, α21, α22, α24, β, β5, β12 (τέσσερα χρυσά μήλα), γ (ντουλάπι), γ6, γ13, δ, δ1, δ3, ε, ε1, ε2, ε3. *ΙΙΙ:* α, α1, α3 (καβαλάρηδες), α5 (γιος του ήλιου, γιος του φεγγαριού, γιος της θάλασσας), α17, α19 (τους αστράφτει σκαμπίλι), α20, β, β1, β2, γ, γ9, γ11, γ12, γ14, γ15 (όπως AT/ATU 325, βλ. παρ. αρ. 20), ε, ε6, ε7. *ΙVΑ:* α, στ, στ1, στ3, στ4, στ7, στ8, στ10, στ12, ζ, ζ21, ζ22, ζ26, ζ29, η, η3, η4, η5, η6, η7, η10 (το περιστέρι που περνά μέσα από τα βουνά που ανοιγοκλείνουν), η14, η15, η19, θ, θ11, θ12, θ13, θ17, θ18.

13. Hahn 2, Anmerkungen στο παραμύθι αρ. 64 του 1ου τόμου, παραλλαγή 2η, Αγία Άννα Ευβοίας, άτιτλο. *ΙΑ:* α5 (παιδί παπά δυνατό). *ΙVΑ:* γ5, στ12 (βασιλόπουλο βρίσκει την εικόνα της δρακοπούλας στην κοιλιά ενός ψαριού και την ερωτεύεται), ζ25, ζ26. Το παιδί του παπά βάζει τη δράκισσα να φάει γριά και βασιλόπουλο και παίρνει πίσω τη γυναίκα του.

γ. Κρήτη

14. ΣΛ Ι, 174-184 (Λιουδάκη, *Γιαγιά*, 5-13), Ιεράπετρα, «Τα τρία βασιλόπουλα». Ένας βασιλιάς πεθαίνοντας αφήνει διαταγή στους τρεις γιους του να μην πάνε για κυνήγι πέρα από την Κακιά Σκάλα. Τα δύο μεγαλύτερα αδέρφια παρακούν την εντολή και φθάνουν διαδοχικά στο παλάτι της Πεντάμορφης. *ΙΙ:* γ10, (μεταμορφωμένη σε αράπη παλεύει μαζί τους και τα νικά, τα μαρμαρώνει), γ11, γ12, δ (του ξεφεύγει μεταμορφωμένη σε πουλί). *ΙΙΙ:* α, α4 (σαράντα), α17, α19 (όταν κατεβάζει μόνος του το καζάνι που μόνο και οι σαράντα μαζί μπορούσαν να σηκώσουν), ε, ε9, ε13, στ, στ1, στ8 (από τους σαράντα δράκους). *ΙΥΑ:* α, α3 (πηδώντας), της καίει την αράπικη φορεσιά, έτσι χάνει τη δύναμή της, β5, η γριά υπηρέτρια της κοπέλας που τη θέλει για το γιο της, ζ7, ζ10, ζ11, ζ18, ζ21, ζ22, η, η1 (ρουφώντας το νερό του ποταμού βρίσκει την τρίχα στον πάτο), η13, η19, θ17, θ18.

15. ΣΛ ΙΙΙ, 123-138 (Λιουδάκη, *Παππούς*, 166-179), «Ο γιδοβοσκός κι η ματωμένη μάγισσα». *ΙΑ:* β, β1, β2 (χωράφι), β5, β10 (βόσκει τις αγελάδες), γ, γ1 (δεν αναφέρεται αν τον νίκησε). *ΙΙ:* α6 (ο αράπης του δίνει τα κλειδιά για τα δωμάτια), α8, α9, α14, α16, α17, α18, α21, α22, α23, γ, γ4, γ8, γ13, δ, δ1, δ7, ε, ε3. *ΙΙΙ:* α, α3 (παλικάρια ως σύννεφα), α5 (παλικάρι της θάλασσας, παλικάρι της στεριάς, παλικάρι του ουρανού), α17, α20, β, γ, γ1, γ4 (μέσα θησαυρός), γ8, γ9, γ10, γ12, ε, ε12, ε13, ε14, ε15, ε16 (σουγιάς, αν κλείσει). *ΙΥΑ:* α, α3 (με το φτερωτό άλογο περνά την πόρτα με τα ξυράφια και την αυλή με τα άγρια θηρία), β (σκοτώνει το στρατό της μάγισσας και τη νικά με το σπαθάκι του), β5, ζ11 (ένας βασιλιάς), ζ12, ζ14, ζ16, ζ26, η, η1, η2. Βρίσκουν τη μάγισσα και ο βοσκός τη βάζει να ξεμαγέψει τα ζώα, ξεμαγεύοντας μια γάτα γίνεται όμορφη παπαδοπούλα που ζήλευε, βλέποντάς την πάλι η μάγισσα σκάει από το κακό της. Ο βοσκός παντρεύεται την όμορφη παπαδοπούλα.

δ. Κυκλάδες

16. ΛΑ 1387, 27-34 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, αρ. 3), Τήνος, «Η Βουλ-Σιάχ». *ΙΒ:* α1, α3 (άκληρος βασιλιάς αποκτά τρεις γιους), α11 (τρία κυπαρίσσια στο περιβόλι). *ΙΙ:* γ7 (δράκαινα), γ10 (κυνηγώντας ο πρώτος

ένα χρυσό πουλί παρουσιάζεται μια δράκαινα, που τον νικάει στο πάλεμα και τον μαρμαρώνει), γ11, γ12 (δεν μπορεί να τον νικήσει η δράκαινα και κοιμούνται μαζί), δ, δ10 (γραμμένο στην πέτρα πως θα τη βρει αν περπατήσει έξι χρόνια), ε. Με τη συντροφιά μιας κοπέλας και δύο γέρων (θαυμαστών συντρόφων) σκοτώνει στο πηγάδι το εφτακέφαλο θηρίο. *IVA:* στ, η Όμορφη του δίνει αλογάκι, στ3, στ5, στ8, στ10 (περιβόλι, φράζει τη βίδα του νερού), στ12, στ14, ζ, ζ20, ζ21, ζ22, οι δυο γέροι χτυπώντας τη γροθιά βλέπουν τον κίνδυνο κι έρχονται, η17, η19. Το βασιλόπουλο με το αλογάκι του ξαναπαίρνει τη Βουλ Σιάχ. Η συν. όπως *IVB:* α4 (ο βασιλιάς στέλνει τον καμπούρη, όσες γροθιές έτρωγε τόσες καμπούρες έβγαζε), β5, γ, η1, η6, η19, δ5 (μπαίνει στον πύργο της Βουλ-Σιάχ μεταμφιεσμένος σε πραματευτή). Ατελές.

17. ΛΑ 1388, 129-140 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, αρ. 11), Τήνος, «Η Βουλ-Σιάχ». Όμοιο με το προηγούμενο.

18. ΛΑ 1389, 1-62 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, αρ. 1), Τήνος, «Η Μαριγώ». *IB:* α2, α3, α4 (με φάρμακο), α6, α9, β1. *II:* β, β2 (την κάρφωσε στο στήθος του και είναι ορατή μόνο στην αδελφή του), β5, β12 (του δίνει το χάρισμα να αποκτά δύναμη όποτε επικαλείται το όνομα του νονού του και την ευχή του). Ο νέος κατηγορείται από τη μητριά (πρώην παραμάνα του) πως δήθεν της επιτέθηκε (το αντίθετο έχει συμβεί) και ο πατέρας του βάζει ένα δούλο να τον σκοτώσει, μα αυτός τον λυπάται και τον αφήνει να φύγει. *III:* α, α2, α3 (βασιλόπουλα), α7, α9, α13, α20, δ, δ1, δ2, δ4 (παντρεύεται και ο ήρωας την τρίτη βασιλοπούλα), η αδελφή του νέου τον βρίσκει και του διηγείται πώς έφθασε ως εκεί: την άρπαξε ένας κουρνιαχτός – το θεριό – ενώ έπεφτε από το παράθυρο απελπισμένη από το θάνατο του αδερφού (πβ. AT/ATU 312), ε (αφήνει στην αδελφή του), ε3, στ, στ1, στ7, στ8 (δράκο), στ9. *IVA:* α (με το άλογο που του έδωσε ο δράκος που βοήθησε), στ15, ζ, ζ11, ζ12, ζ15 (σαΐτα), ζ21 (τον αποκοιμίζει με κρασί), ζ22, ζ26, η (έρχεται η αδερφή του), η13 (με το άλογο που της δίνει η δράκαινα και το λεγένι με τα τρία ψάρια έρχεται στη θάλασσα και ρίχνοντας μέσα τα ψάρια της φέρνουν τη σαΐτα), η16, η19, θ, θ8, θ17, θ19 (συμφιλίωση με τον πατέρα του).

19. ΛΑ 1395, 359-366 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, αρ. 24), Τήνος, «Οι τρεις πύργοι». *IB:* α, α3, α4, α5, α6, α8, β. *II:* β, β2, α22, α23, α24. *III:* α, α7, α9, ε. *IVA:* γ, γ1, στ, στ1, στ6, ζ24 (η γριά με ένα υπνωτικό μέσα στο κρασί κοιμίζει το παλικάρι), ζ26, ζ27, ζ28, η, η1, η2, η13, η15, η19.

20. ΛΑ 1441, 337-356, Απείρανθος Νάξου, «Του δράκου ο γιος (Ο Δρακοϊάννης)». *IA:* α, α1, α8, β, β1, β2, β3 (απαγορευμένα λιβάδια), β6, γ, γ2 (το δράκο), γ8. *II:* α, α1, α3, α5, α8, α11, α13, α16, α17, α22, α26 (Πεντάσπιθα), γ, γ13 (χτυπώντας μια ρίγα βρίσκει την ξωτικιά αγαπημένη

του δράκου), γ14, δ, δ2, ε, ε3. *III:* α, α1, α4 (ως σύννεφα), α20, β, γ, γ9, γ10, γ12, γ15 (νικάει με το σπαθί τους εχθρούς του πατέρα της), ε, ε2, ε3, ε5, ε8, ε13. *IVB:* α, α1, α2, α5, β3, β5, β6, β9, γ, γ5, γ6, γ13, γ19, δ, δ1, δ2, δ4, δ6.

21. ΛΦ 320, 1-6, Απείρανθος Νάξου, «Ο Ραδικάς». Συμφυρμός με AT/ATU 306, βλ. παρ. αρ. 13. *IA:* β, β3, β4, β6, γ, γ2, γ3, γ6. *II:* α, α3, α5 (σύμφωνα με το στοίχημα σε τρεις μέρες), α7, α9, α13, α16, α17, α18, α20, α22, α23, γ, γ4, γ13 (με τα δάκρυά του ξυπνάει την κοιμισμένη Πεντάμορφη), γ14, δ, δ1, δ9 (στους μαύρους χάμπους και στα μαύρα κούτσουρα), ε. *III:* α, α1, α6 (βασιλιάς των ποντικών, βασιλιάς των πουλιών, βασιλιάς του αθάνατου νερού), α20, β, β1, γ, γ1, γ2, γ5, γ8, γ9, γ10, γ12, ε, ε2, ε3, ε5, ε8, ε13. *IVB:* α4 (σαράντα δράκοι), α5, β5 (στο κυνήγι), γ, γ2, γ5, γ6, γ19, δ, δ1.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

22. ΛΑ 137, 85-99, Κορινθία, «Η Χρυσομαλλούσα». *IB:* α, α5, α7, β1. *II:* β, β1, β5, γ5, γ15 (στη λεπίδα του σπαθιού ιστορισμένη η Χρυσομαλλούσα), ε. *III:* α, α1, α7, α8 (πήδαγε σαν το λαγό), α9 (και αφουγκραζόταν τι γίνεται στον Κάτω Κόσμο), α10, α11, α20, ε, ε10, ε11, ε13. *IVA:* λάμψη στο νερό από τα μαλλιά της Χρυσομαλλούσας θαμπώνει το άλογο του παλικαριού, η Χρυσομαλλούσα τον παίρνει άντρα της, στ, στ5, στ8, στ10 (Κάτω Κόσμο), στ11, στ12, στ13, ζ (γριά μάγισσα), ζ3, ζ5, ζ6, ζ7, ζ8, ζ11, ζ12, ζ14, ζ17 (στο πηγάδι), ζ22, ζ26, ζ28, η, η1, η13 (βγάζει το χαντζάρι από το πηγάδι), η19, θ, θ1, θ2, θ11, θ12, θ14.
23. ΛΑ 1282 (ΣΜ 112), 499-503, Κυπαρισσία, «Ο δερβίσης, το παιδί και η Πεντάμορφη». *IB:* α, α7, β1. *II:* α4, α6, α7, α10, α14, α16, α17 (ξίφος), α18, α20, πεθαίνει ο δερβίσης, γ, γ2, γ4, ε. *III:* στ, στ2, στ8 (μια γριά). *IVA:* α, α1, καταφέρνει να πάρει την Πεντάμορφη.
24. ΛΦ 247, 107-110, Μάνη, «Η Αγγελοστάνη και ο αντρειωμένος». *IA:* α, α2, β, β3, β5, β7, γ8. *II:* α, α2, α3, α5, α22, α23, α26, α29 (πορτοκάλι). *III:* Αντί θαυμαστοί σύντροφοι, βασιλοπούλες που κάνει αδελφές. Παντρεύει τις αδελφές με τον δυνατό που φύλαγε τη γέφυρα και τον κτίστη που πέταγε πέτρες. Με τη γυναίκα του (Αγγελοστάνη) γυρνάει στη μάνα του.
25. ΛΦ 477, 3-8, Σπάρτη, «Η Σπίθα». Συμφυρμός με AT/ATU 306, βλ. παρ. αρ. 16. *IA:* α, α2, α6, β, β1, β3, β5, β6, γ, γ2. *II:* α1, α3, α4, α5, α7, α10, α14, α16, α17, α18, α20, α22, α26, α27, α28, γ4, γ15 (ανοίγει το μαγικό μήλο και από μέσα βγαίνει η Πεντάμορφη), δ, δ9 (καημένο χάμπο), ε, ε3. *III:* α, α1, α5 (θηρία του βουνού, του χάμπου, της θάλασ-

σας), α17, α19 (τα προσπερνούν), β, β2, γ, γ1, γ3, γ8, γ9, γ11, γ12, γ14, ε, ε3, ε4, ε5, ε12 (αν τον σφίξει), στ, στ1, στ3. *IVA:* α, α1 (βρύσες), γ, σκοτώνει τις λάμιες, στ10, στ11, στ12, στ13, ζ, ζ3, ζ4, ζ7, ζ11, ζ12, ζ14, ζ15 (σκουφί, παπούτσια), ζ24 (τον αρρωσταίνει βαριά), η, η2, η13, η15, η19, θ11, θ12, θ20.

26. ΛΦ 1049, 1-4, Κασσίμι Μεγαλόπολης, «Ο γιος του αράπη και η Πεντάμορφη». *IA:* α, α1, α4, β, β3, β5, β7, γ, γ2, γ8. *II:* α, α1, α3, α5, α17 (όταν ξεσπαθώνει, θα πεθαίνει όποιος βρίσκεται μπροστά, όταν το βάζει στο θηκάρι θα ξανάρχεται στη ζωή), α29 (ρολόι άφαντο), β, β5, β3 (τρία μαχαιράκια), γ4, ε. *III:* α, α2, α3, α5 (γιο ξηράς, γιο θάλασσας), α20, ε, ε8, ε13. *IVA:* γ (μαρμαρώνει), γ2, στ, στ10, στ12, ζ, ζ7, ζ11, ζ12, ζ14 (το ξεθηκαρώνει), ζ17 (στην άκρη του κόσμου), ζ22, ζ26, η, η3, η4, η13, η15, η19, θ, θ5, θ7, έρχεται αόρατος στο τραπέζι του γάμου και χώνει το βασιλιά στη σοφίτα, θ11, θ13, θ17, θ18.

27. ΣΠ 7, 1-20 (ΛΑ 534), Κορινθία, «Ο Δρακοντογιαννάκης». *IA:* α8, β, β3, β4, β8, γ8. *II:* α, α2, α3, α4, α8, α9, α13, α16, α17, β, β1, β5, γ, γ1, γ4, γ7 (μπορεί να ξανανιώσει όποιον κοιμηθεί μαζί της), ε, ε4. *III:* α, α1, α3, α5 (παιδί φωτιάς, παιδί θάλασσας, παιδί της γης), α20, β, γ, γ1, γ7 (τη μπάλα στον αέρα), γ8, γ9, γ10, γ12, γ14, ε, ε8, ε13, στ (συμβουλή πώς θα την κερδίσει: ορκίζοντάς την στης τατάς το κεφάλι πως δεν θα τον πειράξει), το άλογο μαρμαρώνεται από την κατάρα της μάνας της Πεντάμορφης, στ2, στ3, στ4. *IVA:* α, α2, γ, γ3, γ4 (να τη χτυπήσει μόνο μια φορά με το σπαθί του), στ, στ3, στ4, στ8, στ10, στ11, στ12, στ13, ζ (γριά μάγισσα), ζ7, ζ11, ζ12, ζ14, ζ16, ζ22, ζ26, η, η3, η13, η16, η19, θ, θ11, θ14.

28. ΣΠ 8, 1-12 (ΛΑ 535), Κορινθία, άτιτλο. Όμοιο με το προηγούμενο.

29. ΣΠ 24, 10-17 (ΛΑ 551), Μαρμάρι Ακράτας, «Ο άτεκνος βασιλιάς». *IB:* α1, α3, α4, α11. *II:* Φτάνοντας στη βρύση τα τρία αδέρφια αφήνουν τα δαχτυλίδια τους κάτω από ένα λιθάρι και ο μικρότερος παίρνει το δρόμο που έλεγε ότι δεν θα γυρίσει. Με τη συμβουλή ενός γέρου δεν απαντά στα δέντρα που του φωνάζουν, γιατί θα μαρμαρωνόταν, πιάνει το περιστέρι που βγαίνει από ένα πηγάδι (θυγατέρα μιας μάγισσας) και την παίρνει γυναίκα. *IVA:* στ11, στ12, στ13, ζ11, ζ18, ζ22, ζ26, ζ27, ζ28 (βαρέλι), η20 (το ζωντάνεμα με αθάνατο νερό που φέρνουν δυο πουλιά), θ, θ11, θ12. Η συν. όπως AT/ATU 301 A *(Τα χρυσά μήλα)*: ο νέος ξαναγυρίζει στη βρύση με τη γυναίκα του και βρίσκει κάτω από το λιθάρι τα δαχτυλίδια των αδερφών του. Αφού γλίτωσε τ' αδέρφια του που είχαν φτωχύνει, κατεβαίνει σε ένα πηγάδι για νερό. Οι άπιστοι αδερφοί κλείνουν τον ήρωα στο πηγάδι και του παίρνουν τη γυναίκα. Αυτός πιάνοντας το μαύρο κριάρι πάει στον Κάτω Κόσμο. Γλιτώνοντας τα πουλάκια του κόρακα από το φίδι

ανεβάζεται από τον κόρακα, που του δίνει και τρία αυγά με μαγικά φορέματα μέσα. Μπαίνοντας κάλφας σε ένα ράφτη προμηθεύει τα τρία φορέματα που ζητάει η γυναίκα του από το μεγαλύτερο αδερφό του για να τον παντρευτεί, διηγείται την ιστορία του σαν παραμύθι. Αναγνώριση.

30. ΛΦ 1504, 1-6, Κρανίδι, «Η Ξανθομαλλούσα». *II:* γ, γ2, γ5, γ8, γ10, γ11, ε, ε4. *III:* στ, στ2, στ3, στ4, στ8 (τη γριά – μάνα της Ξανθομαλλούσας). *IVA:* α, α1, β1, β2, β5 (ο ίδιος ο ήρωας ξεμαρμαρώνει τα παλικάρια, μαζί και τ' αδέρφια του, ραντίζοντάς τα με το υγρό που του έδωσε η Ξανθομαλλούσα).

31. Χριστοδουλόπουλος, 90-92, Μαντίνεια, «Η Πεντάμορφη». *IA:* α, α1, β, β3, β5, β10 (να κόψει βλαστάρια), γ, γ8. *II:* α, α1, β, β5, ε. Στο δρόμο γλιτώνει τα μυρμήγκια, τον ποντικό απ' τη γάτα, το ψάρι, και αυτά ευγνώμονα του δίνουν φτερό, τρίχα, λέπι, να τα κάψει όποτε τα χρειαστεί. *III:* α, α2, α5 (στοιχειό του βουνού, στοιχειό της θάλασσας), α19 (παλεύει μαζί τους και βγαίνει ισόπαλος), α20, ε, ε12, ε13. *IVA:* α, δ1, δ2, δ3, ε, ε1, ε2, ε3, ζ11 (το μαθαίνουν οι άνθρωποι του βασιλιά), ζ12, ζ15 (το χρυσό ζωνάρι του), ζ16, ζ23, η, η2, η13 (το στοιχειό της θάλασσας του το φέρνει με το κουτσό ψάρι), η19, θ17, θ19.

32. Χριστοδουλόπουλος, 95-99, Μαντίνεια, «Ο Αρκουδογιαννάκης». Το παιδί (Γιαννάκης) δυνατό. Παίρνοντας τα δώρα του νονού του (τουφέκι, βιβλίο) μεγαλώνει η δύναμή του. *III:* α, α1, α3, α12, α14, α15, με αυτούς λευτερώνει τη βασιλοπούλα και το αραπόπουλο από τον αράπη και παίρνει μαγικά αντικείμενα από τις τρεις μοίρες: τάσι (γεμίζει λίρες), βέργα (μαρμαρώνει και ξεμαρμαρώνει), φέσι (αόρατος), β, γ, γ15 (μαρμαρώνει τους άγριους ανθρώπους με τη βέργα, γεμίζει με το τάσι μια θάλασσα λίρες), ε, ε6, ε7. *IVB:* β9 (τον βρίσκει ο αράπης και του παίρνει τα μαγικά αντικείμενα), β10, γ, γ14, γ19.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

33. ΛΑ 124, 141, αρ. 32, Φραγκίστα Ευρυτανίας, «Ου Ντιλαράπς». *IA:* α, α1, α4, α5, β, β3, β5, β7, γ8. *II:* β, β10, γ, γ1, γ4, ε. *IVA:* γ5.

34. ΛΑ 1329 (ΣΜ 142), 53-56, Αθήνα, άτιτλο. *IA:* α5, β, β1, β3 (πύργο), β5, β6, ο αράπης παρουσιάζεται και το υποβάλλει σε δοκιμασίες για τη δύναμή του: να σηκώσει μια πλάκα, ένα μεγάλο βράχο, το παιδί δυνατό τα σηκώνει, γ8. *II:* α, α1 (λίρες), α3, α4, α8, α14, α17, και με τα τρία πηδάει βουνά. Με αυτά έρχεται πίσω στον πατέρα του, τον κάνει πλούσιο αλλά ξαναγυρνάει στον αράπη όπως είχε υποσχεθεί. Ο αράπης μόλις τον βλέπει πεθαίνει και το παιδί σύμφωνα με την παραγγελία του ανοίγει το

απαγορευμένο συρτάρι, δυο φορές το κλείνει χωρίς να το κοιτάξει, την τρίτη βλέπει την Όμορφη του Κόσμου, γ (συρτάρι), γ6, γ13, δ, δ1, δ5, ε. *III:* α, α1, α3, α5 (θεό της φωτιάς, θεό της ξηράς, θεό της θάλασσας), α20, β, β1, γ, γ9, γ10 (και τα άλλα μαγικά αντικείμενα), ε, ε16 (τρεις τρίχες). *IVA:* α, στ.

35. ΛΦ 524, 28-33, Παλαιόπυργος Ναυπακτίας, «Η Πεντάμορφη». Συμφυρμός με AT/ATU 306. *IA:* α, α2, α7, β, β3, β4, β7, γ, γ2. *II:* α, α1, α3, α5, α8, α12, α14, α15, α17, α18, α19, α22, γ, γ4, γ13, δ, δ8, ε, ε1, ε2, ε3. *III:* α, α2, α7, α12, α15, α20 (ρίχνει τα βουνά στη θάλασσα), α17, α20, β, β1, β2, γ, γ1, γ6, γ8, γ12, γ14, ε, ε16 (τρεις τρίχες από το άλογό του), στ, στ1, στ6. *IVA:* Ο ήρωας προσπερνά τα φίδια που φυλάγουν την Πεντάμορφη, στ, στ1, στ3, στ4, στ8, στ10 (τη φωτογραφία τη φέρνει στο βασιλιά μια γριά), στ12, ζ (η γριά ζητά 10 καράβια για να πάει να φέρει την Πεντάμορφη), ζ7, ζ11, ζ18, ζ21, ζ22, ζ26, ζ29, η, η4, η18, η19, θ, θ1, θ3 (μάγειρας), θ5, θ11, θ12, θ13, θ14.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ – ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Πόντος

36. ΛΦ 574, 25-31, Τραπεζούντα, «Ζιλβισιάχ». Γέρος με τρεις γιους, τους αφήνει πεθαίνοντας εντολή να μην πάνε στο απαγορευμένο παλάτι. Τα δύο μεγαλύτερα αδέρφια πηγαίνουν, συναντούν αράπη που τους χώνει βαθιά μέσα στη γη. *II:* γ4, γ7 (μεταμορφώνεται σε αράπη), γ10 (τους παρουσιάζεται μεταμορφωμένη, τα χώνει στη γη), γ11, γ12, δ, δ1, δ9 (στο χρυσό κιμισκιλέρ το κονάκι), ε. *III:* α, α1, α3, στ, στ1, στ8 (τους τρεις νέους). *IVA:* α, στ, στ10 (ψωριάρη), στ12, ζ, ζ19, ζ24 (τον αποκοιμίζει), ζ26, ζ28, ζ30, η17, η19, θ, θ1, θ3 (γιατρό), θ5, θ9 (τραγούδι), ο ήρωας γιατρεύει τον ψωριάρη βασιλιά με το φάρμακο που του έδωσαν οι τρεις νέοι, λύνει η Ζιλβισιάχ το σκοινί που την είχε δεμένη ο βασιλιάς και φεύγει με τον άντρα της με φτερωτά άλογα, θ17, θ18.

37. *Ποντιακή Εστία*, 1956, 4137-4141, Τσακράκ, «Ο Γουλαχγουβρατάνον (= αυτός που ζουλάει τ' αυτιά). *II:* β, β4 (ο ξυλοκόπος χαρίζει στο βασιλιά την αρκούδα που έπιασε ζουλώντας της τα αυτιά και σε αντάλλαγμα ζητάει να του φτιάξουν ένα σιδερένιο ρόπαλο σαράντα σαράντα στατήρων που να πετάει στον ουρανό και να ξαναπιάνει με το χέρι του). *III:* α, α2, α7, α16 (ο ένας βρίσκει όποιον χάνεται στη γη, ο άλλος ό,τι χάνεται στη θάλασσα), α20, δ (μάγισσα), δ1, δ2, δ4, δ5 (πβ. AT/ATU 300 *(Ο δρακοντοχτόνος)*: σκοτώνοντας το δράκο που έπαιρνε το νερό της βρύσης δίνει τη βασιλοπούλα γυναίκα στον άλλο σύντροφο), ε, ε6, ε13. *IVA:* α, γ, γ1

(εφτακέφαλο δαίμονα), γ4, στ15, ζ, ζ7, ζ11, ζ12, ζ15 (σιδερένιο ρόπαλο), ζ16, ζ24 (βαθύ ύπνο), η, η1, η13, η19. Ο βασιλιάς του ζητά συγνώμη και του δίνει για γυναίκα του την κόρη του.

ΚΥΠΡΟΣ

38. ΛΦ 1159, 1-5, Λευκόνοικον Μεσσαριάς, «Ο Αχιλλέας». Ο Τούρκος βασιλιάς υπόσχεται στους χριστιανούς να τους δώσει το γιο του για βασιλιά, μα κάθε παιδί του που γεννιέται το φυγαδεύει για να μη γίνει χριστιανός βασιλιάς. Στο τρίτο παιδί οι χριστιανοί παραφυλάνε, το παίρνουν και το βαφτίζουν Αχιλλέα. *II:* β, β1, β12 (και το δόρυ του). Γυρνώντας να γνωρίσει τον κόσμο σκοτώνει τους στρατιώτες του κακού βασιλιά. *III:* α, α2, α5 (γιο της γης, γιο της θάλασσας), α17, ε, ε3. *IVA:* α (του παρουσιάζεται μεταμορφωμένη σε αραπίνα), β, β1, στ, στ2 (παίζοντας ο Αχιλλέας κοντά στο παλάτι το θαυμαστό όργανο της Πεντάμορφης), στ6 (που είχε το όργανο), στ9, στ10, στ12 (μαγεύεται από τη μουσική), ζ, ζ3, ζ4, ζ21, ζ26 (τάχα να της δώσει νερό από το πιθάρι), θ, θ20.
39. *Λαογραφία* Κ′, 312-321, Μεσαρά, «Η Πεντάμορφη η γρυσομαλλούσα». Βασιλόπουλο που δεν θέλει να παντρευτεί ζητά από τον πατέρα του ολόχρυση φορεσιά, άλογο και σπαθί και αναχωρεί παίρνοντάς τα μαζί του. *II:* β, β1 (αν μείνει σαράντα μέρες έξω από το θηκάρι του), β6, γ4, γ5, ε. *III:* α, α2, α7, α8, α9, α19, α20, β, δ, δ3 (κόρες του γέρου), στ, στ2 (να σηκώσει το μάρμαρο στην ακρογιαλιά, αποκάτω χαλινάρι χρυσό, να το φορέσει στο κόκκινο άλογο που θα βγει από τη θάλασσα), στ6, στ9. *IVA:* α, α3 (χρησιμοποιώντας ως σκάλα τα μαλλιά της), γ, γ1, στ, στ1, στ4, στ8 (φουρτούνα), στ10, στ12, ζ (η γριά ζητά άλογο, χρυσά ρούχα, λίρες), ζ3, ζ9, ζ11, ζ12 (ξεθηκαρώνει), ζ14, ζ16, ζ21, ζ23, ζ26, ζ31, η, η1, η13, η15, η19, θ, θ5, θ7 (τσεβρέ που έχει βάλει η Πεντάμορφη ως όρο για να παντρευτεί, το φέρνει η γριά), θ1, θ2, θ11, θ12, θ13, θ14.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT *667 B

Το Καράκι

AT: Δεν περιλαμβάνεται
ATU: Δεν περιλαμβάνεται

Η αφίλητη

Μιαβ βολάν τζ' έναν τζαιρόν είσεν έναβ βαιλέαμ που εσκέφτετουμ μέραν νύχταμ ποιον εν να' ν' το τέλος του. Σκέφτου, σκέφτου, εκατάντησεν να καλέσει έναμ μάον τζαι να τον αρωτήσει. Ο μάος άννοιξεν το χαρτίν του, επαρατήρησεγ καλά, τζ' είπεν του πως εν να γεννηθεί έναμ παλικάριν, τζαι μιαν ημέραν εν να πάει να τον ισκοτώσει, τζαι να πκιάσει το βασίλειόν του.

Ο βασιλέας τζείνος είσεν έναγ γιομ που τον αγάπαμ πολλά, τζ' άμα άκουσεν έτσι 'πού τομ μάον, εσκέφτην να κάμει έναμ πράμαμ που να γλιτώσει τζ' ο ίδιος 'πού το σκότωμαν, τζαι να μείνει τζαι το βασίλειον του γιου του. Τζ' είνταμ που σκέφτηκεθ θαρκέστε; Έβκαλε μια διαταήν, όσα μωρά αρτσινικά γεννιούνται, να τα πνίουν οι μανάες τους, ειδεμή, εν να τες ποτζεφαλίζει. Τζείν' τες ημέρες εγέννησεμ μια χωρκάτισσα έναμ μωρόμ πολλά όμορφον, τζ' ελυπήθηκέν το να το πνίξει. Έπκιαέν το τζαι τζείνη, άμαν τζ' ενύχτωσεν, επήρεν το σ' ένα νεκροταφείον, τζ' έβαλέν το τζαμαί τζ' έφυεν.

Τζείν' τες ημέρες ο γιος του βασιλέα, σαν ετζυνήαν, ηύρεν τηφ φουλιάμ μιας λιοντάρενας με τρία λιονταρούδια, τζ' έπκιαέν τα τζ' επήρεν τα στο παλάτιν τζ' ανήωννέν* τα. Άμα ήρτεν η λιοντάρενα στηφ φουλιάν της τζ' εν ηύρεν τα μωρά της, αρκίνησεν τζ' εμουγκράριζεν*. Τα βυζιά της εγεμώσασιγ γάλα τζ' εγύρευκεν τα μωρά της να τα βυζάσει. Πού να τά 'βρει; Έπκιασεν τζαι τζείνη τη στράταν τζ' επάαιννεμ πέρκιμον τά 'βρει πούποτε. Σαν έρεσσεμ 'πό 'ξω 'πού το νεκροταφείον, άκουσεν το κλάμαν του μωρού τζ' έμπημ μέσα. Επήεγ κοντά στο μωρόν τζ' εβύζασέν το τζ' ύστερα έπκιαέν το τζ' επήρεν το στη φουλιάν της τζ' εβύζαννεν το ώσπου τζ' εγίνην τριώ γρονών.

Μιαν ημέραν ο γιος του βασιλέα εσκέφτην να ξαναπάει στη φουλιάν της λιοντάρενας πέρκι εύρει λιονταρούδκια πάλαι. Επήεν, τζ' αντί να βρει λιονταρούδκια ήβρεν έναμ μωρόν όμορφον τζ' εσκέφτην να το πάρει στο παλάτιν να τ' αναγιώσει. Επήρεν το, τζ' άμα το είδεν ο βασιλέας άρεσέν του πολλά τζ' αγάπαν το. Τέλος πάντων το μωρόν αναγιώθημ μέσ' το παλάτιν, τζ' ούλοι ελαλούσαν το γιον της λιοντάρενας, αμμά τζείνος εθαρκέτουμ πως ο βασιλέας τζ' η βασίλισσα

έν' οι γονιοί του, τζαι το βασιλόπουλλομ πως έν' αρφός του. Εγίνην ένας νέος ψηλός, όμορφος τζαι παλληκάριμ 'πο 'ν είσεγ κανέναν να του μοιάσει.

Μιαν ημέραν σαν εκάθετουμ ο γιος της λιοντάρενας μέσ' τογ καβενέν, άκουσε δχυο μεθυσμένους τζ' ελαλούσαν για τογ γιόν του βασιλέα, πως έν' να χαρτωθεί, αμμά ο βασιλέας εν ιξέρει ποιαγ κοπέλλαν να του δώκει, τζαι πως η καλλύττερη κοπέλλα που του ταιρκάζει έν' η αφίλητη, αμμά πκοιος έν' ο άξιος πο' ν να του τηφ φέρει. Κανένας εν ημπορεί να τηφ φέρει, γιατί θέλει μηάλημ παλικαρκάν τζαι μηάλην εξυπνάδαν τούτ' ή δουλειά.

Ο γιος της λιοντάρενας ότι τζ' άκουσεν έτσι, εσκέφτην να πάει τζείνος να φέρει την αφίλητην. Επήεν έσσω τζ' είπεν το τ' αρφού του, τζ' άρεσέν του, τζ' εποφάσισεν να πάει τζαι τζείνος μιτά του. Είπαν το του βασιλέα τζ' εδέχτην τζαι τζείνος. Επκιάαν τους αππάρους* τους τζαι την ευτζήν του βασιλέα τζ' ελαμνίσαν.

Λάμνε, λάμνε, εφτάσα σε μιαμ πολιτείαμ που 'σεγ γύρου- γύρου κάστρα τζαι πόρτες σιερένες με τους πορτάρηες τζ' εγλέπαν τζείνους που μπαίνουμ μες στημ πολιτεία. Πάσιν τζαι τούτοι να μπουμ μέσα, επκιάσαν τους οι πορτάρηες να τους πάρουν εις τόβ βασιλέαν. Αρωτούσιν είντα τρέσει, λαλούν τους έτσι διαταήν έχουμ' 'πού τοβ βασιλέαν, επειδής αρώτησεν έναμ μάοντζ' είπεν του πως εν νά 'ρτει ένα ξένομ παλικάριν να τον ικσοτώσει τζαι να πκιάσει το βασίλειόν του. Άμα τους επήραν εις το παλάτιν τζ' είδεν τους ο βασιλέας, είπεν του γιου της λιοντάρενας, να τομ παντρέψει με τηγ κόρην του τζαι να του δώκει το βασίλειόν του. Ο γιος της λιοντάρενας εν εδέχτην. «Εγιώ», λαλεί του, «βασιλέα μου, ελάμνισα να πάω να φέρω την αφίλητην τζ' εσού λαλείς μου να πάρω τηγ κόρης σου τζαι να παραιτήσω; Εν τον αλλάσσω το σκοπόμ μου. Έδωκα τολ λόομ μου».

Ύστερα ο βασιλέας επρότεινεν του βασιλόπουλου τζ' εδέχτηκεν. Ο γιος της λιοντάρενας εθυμώθηκεν. Λαλεί του: «Ελαμνίσαμεν να πάμεν να φέρομεν την αφίλητην να σε παντρέφομεν, τζ' εσού επαραίτησες να τημ πάρεις τούτη;» Τέλος πάντων να μεν τα πολλυλοούμεν, το βασιλόπουλον επαντρύτημ με τηγ κόρην του βασιλέα τζείνου, τζ' ο γιος τη λιοντάρενας εκαλλίτζεφεν τον άππαρόν του τζ' ετράβησεν. Την ώραμ που 'φευκεν, είπεν του βασιλέα: «Αήννω τον αρφόμ μου στα σέρκα σου. Άμ πάθει τίποτε, πο 'ν να στραφώ, έν' να λοαρκαστούμεν».

Ύστερις 'πού λλίον τζαιρόν ό,τι φταίσιμον τζ' αν του 'βρεν ο βασιλέας τζείνος του βασιλόπουλου, έβαλεν το φυλακήμ με πως ήτουγ γαμπρός του. Ο γιος της λιοντάρενας έφτασε σε μιαν άλλημ πολιετίαμ που 'σεμ πόλεμο. Τρί' αδέρκια επολεμούσαμ μέραν νύχτα με σιλιάες στρατόν. Επήεγ κοντά στα τρί' αδέρκια τζ' ετάνυσέν τους. Άμα ετάβρησεν το σπαθίν του τζ' εβούρησεμ πάνω τους, πά' στο στρατόν τζείνον, εππέφτασιχ χαμαί σαν τα δεμάδκια τζ' εγέμωσεν ο κάμπος. Όσοι εγλιτώσαν, από φύει, φύει. Ο πόλεμος ετέλειωσεν τζαι τα τρί' αδέρκια εκαλέσαν τογ γιον τη λιοντάρενας να του κάμουν τραπέζι. Σαν ετρώ-

αν, αρώτησέν τους για είντα εκάμαν τζείν' τομ πόλεμον. Είπαν του τζαι τζείνοι πως ο βασιλέας που κουβάλησεν τζείνον ούλλον το στρατόν, επαντρεύκετουμ με μιαγ κοπέλλαν, τζ' ύστερις 'πού σαράντα μέρες εποτζεφάλιζέν την τζ' έπαιρνεν άλλη. «Μέσ' το βασίλειόν του κανένας εν του διάγ' γεναίκαν, τζ' ήρτεν τζ' εζήτησεν την αρφήν τους. Ότι τζ' είπαν του εν του τη διούν, ήρτεν να τημ πάρει με το ζόρι, τζ' έτσι αναγκαστήκαμεν να πολεμήσομεγ για να γλιτώσομεν την αρφήμ μας». Είπεν τους τζαι τζείνος πως εμ' πολλά καλά 'πού κάμαν, τζ' εποσαιρέτησέν τους τζ' έφυεν.

Έφτασε σε μιαν άλλην πολιτείαν τζ' επέζεφε σ' έναχ χάνι. Κατά τα δειλινά θωρεί τογ κόσμον τζαι βουρά, άλλοι 'πό τζει, άλλοι 'πό δα, τζ' εσυλλοάτουν είντα 'πάθαν. Σαν εσυλλοάτουμ, πάει ο χαντζής κοντά του τζαι λαλεί του: «Χάτε, να φύομεν!» «Γιατί;» λαλεί του ο γιος τη λιοντάρενας. «Έρκεται ένα δράκος τζαι τρώει πλάσματα. Τωρά έν' ώρα του πο 'ν' νά 'ρτει». «Εμ πάω πούποτε», λαλεί ο γιος της λιοντάρενας, «τζ' όποιος θέλ' ας έρτει».

Έμεινεμ μανιχός του μέσ' το χάνι. Ύστερις 'πού λλίην ώραν ακούει μιαμ μουγκαρκάν, εσούστηκεν το χάνι. Θωρεί το δράκον τζ' έρκεται, ολόισια πάνω του. Άμα τζ' εκόντεφέν του, ταβρά το σπαθίν του, δκιά του μιαν, έβαλέν τογ κάτω. Παρατηρά, εν επέθανεν. Εγίνηκε μια όμορφη κοπέλλα τζ' εσηκώστηκεμ πάνω τζ' εθώρεν τον καρρέ, καρρέ*. Λαλεί της: «Είνταμ πο 'ν' τούτο; Για δράκος, για κοπέλα;» Λαλεί του τζαί τζείνη: «Να 'ξερες τζ' εμέν' τα βάσανά μου! Ήμουβ βασιλοπούλα τζ' άρπαξέμ με ένας δράκος τζ' εμάεφεμ με τζ' εϊνικα έτσι. Παντρεύτου με να γλιτώσω 'πού τα βάσανα». «Εν ημπορώ να κάμω έτσι πράμαν. Εποφάσισα να πάω νά 'βρω την αφίλητην, να τημ παντρευτώ. Άλλην εμ παίρνω». Ότι τζ' είπεν της έτσι, η κοπέλα εφόρησεν τημ πετσιάν της τζ' έϊνικε δράκος τζ' έφυεν.

Ύστερις που λλίην ώραν τζείνοι ούλοι που βουρούσαν τζ' εφεύκαν, εστραφήκαν, τζ' άμα είδαν τογ γιον της λιοντάρενας μέσ' το χάνιν, επήαν τζ' αρωτήσαν τον είντα λο 'ς εγλίτωσεν. Είπεν τους τζαι τζείνος πως εσκότωσεν το δράκον τζ' εγλίτωσεν. Ώστι να δεις τζαι να πεις, έμαθέν το ούλος ο κόσμος πως ήρτεν έναμ παλικάριν τζαι με μια σπαθκιάν εσκότωσεν το δράκον. Έμαθέν το τζ' ο βασιλέας τους, τζ' εκάλεσέν τον να πάει να τοδ δει. Επήεν. Όσον τζ' είδεν τον ο βασιλέας επρότεινέν του να τομ παντρέψει με τηγ κόρην του, τζαι να του δώκει τζαι το βασίλειόν του. Είπεν του τζαι τζείνος έτσι πράμαν εγ κάμνει, γιατί ο σκοπός του εν' άλλος, να πάει να 'βρει την αφίλητην, να τημ πάρει στον τόπον του, να τημ παντρευτεί. Ο βασιλέας τζείνος είπεν του να παραιτήσει 'πού έτσι σκοπό, γιατί έν' να χαθεί τζ' έν' να μεν την εύρει την αφίλητην. Ο γιος τη λοντάρενας πού ν' ακούσει έτσι λόον.

Εποσαιρέτησέν τους, τζ' εκαλλίτζεφεν τ' άλοβόν του τζ' έφυε. Σαν επάαινεν, είδεμ 'πού μακριά έναμ παλάτιν, τζαι τζείν' το παλάτιν ήτουν τζείν' της κοπέλας, που ήτουμ πρώτα δράκος τζ' ύστερα με τη σπαθκιάν του εΐνηγ κοπέλα, τζ' ύστερα πάλ' εΐνη δράκος. Η κοπέλα τζείνη είδεν τομ 'πού μακριά τζ'

εκατάλαβέν τομ πως έν' τζείνος. Επρόσταξεν τες σαράντα δούλες της, άμα κοντέψει, να τον καλέσουν εις το παλάτιν, να τολ λούσουν, να του βάλουν τραπέζιν να φάει, τζαι να του πουμ' πως τζείν' το παλάτιν έν' της αφίλητης, τζ' έμ' πά' στ' ανώιν τζαι καρτερά τον. Εσκεδίασεμ με τες βαγιές της να τα καταφέρει να τημ πάρει τζείνημ, πως έν' η αφίλητη. Οι δούλες έκαμαν γιον* τους επαράντζειλεν η τζυρά τους. Άμα του είπαν πως τζείνον έν' το παλάτιν της αφίλητης, εν τους επίστεφε. Λαλεί τους: «Εν έν' τούτον το παλάτιν της αφίλητης, γιατί είπαμ μου πως έν' να πάθω πολλά κακά ώσπου να το βρω, τζαι περίτου κακά ώσπου να μπω μέσα».

Τέλος πάντων επήραν τον εις την τζυράν τους. Τζείνη άμα είδεμ πως εν επίστεφεμ πως έν' η αφίλητη, είπεν του την αλήθκειαν. Ύστερα είπεν του να 'ποφασίσει να τημ πάρει τζείνηγ, γιατί έν' να μεν ημπορήσει να πάρει την αφίλητην. «Εγιώ», λαλεί του, «είμαι μάϊσσα τζαι ξέρω. Την αφίλητην ιγλέπουν τησ σαράντα δράτζοι. Πού να σε φήκου ζωντανόν, να κοντέψεις· εν' 'έγ κρίμαν να πά' να χαθείς έτσι λεβέντης;» Είπεν της τζαι τζείνος πως εν αλλάσσει το σκοπόν του, τζ' αχ χαθεί, ας χαθεί. Ότι τζ' είδεν η κοπέλα πως εγ κουρκάρει*, εσκέφτην να του παραντζείλει είντα να κάμει. Πρώτα, πρώτα, έδωκέν του μια σκούφκιαμ μαεμένην. Άμα την εφόρεν, εν τον εθώρεγ κανένας. Ύστερα έδωκέν του έναγ γισακκούιμ* μαεμένον. Άμα του λάλες: «Άννοιξε γισακκούϊμ μου», άννοιεν τζ' είσεμ μέσα λογιώλ λογιώφ φαγιά. Την ώραμ πο 'θε να λαμνίσει, επήεμ μιτά του τζαι λαλεί του: «Ο άππαρός μου ξέρει τη στράταν να σε πάρει ολόϊσα τζει που θέλεις. Χέμα συντυχάννει, τζ' ό,τι θέλεις να τον αρωτάς. Άης τοδ δικός σου τζ' έπαρ' τοδ δικόμ μου».

Ο γιος τη λιοντάρενας ακρόστηκεν, τζ' άμα εκαλλίτζεφελ λαλεί του ο άππαρος. «Βάωσ' τ' αμμάδκια στου τζαι κράε καλά». Ο άππαρος τζείνος επήαιννεσ σαν τον άνεμον. Άμαν εκοντέψαν εις τηθ θάλασσαν, ο γιος της λιοντάρενας άννοιξεν τ' αμμάδκια του, να δει ειντά 'παθεν ο άππαρος τζ' έκοφε. Παρατηρά, θωρεί δχυο ήλιους, μέσ' τηθ θάλασσα. Λαλεί τ' αππάρου: «Είντα πό'ν του'ν το πράμα;» Λαλεί του τζ' ο άππαρος: «Ο ένας ήλιος έν' ο ήλιος ο παντοτεινός, τζ' ο άλλος έν' το παλάτιν της αφίλητης», τζ' έδειξέν του το. Ώστι να δης τζαι να πεις, ευρεθήκασιμ 'πό 'ξω 'πού το παλάτιν της αφίλητης. Ο γιος της λιοντάρενας επέζεφεν, τζ' άννοιξεν τηγ καντζελλόπορταν, τζ' έμπημ μέσ' την αυλήν. Ο άππαρος άμαν είδεμ πως έν' ησυχία, εστράφημ μανιχός του στην τζυράν του. Ο γιος τη λιοντάραινας έδωκεν έναγ γυρόμ μέσ' το περβόλιθ, θωρεί ένα άδρωπον τζαι τζοιμάται πά' στη δοξαμένην. Επήεγ κοντά του τζ' εξύπνησέν τον τζαι λαλεί του: «Είντα γυρεύκεις, γιε μου, 'δα μέσα! Αλλό λλίομ πο 'ν' νά 'ρτουν οι δράτζοι 'έν' να σε φάσι». «Πού να μ' εύρουν τζυρά μου, λαλεί της. Εγιώ την νύχταμ πάω στον ουρανόν τζαι την ημέραν έρκομαι».

Ότι τζ' εκόντευκεν να νυχτώσει, να σου τους δράκους τζ' έρκονται τζ' οι σαράντα καττάρι*. Αρπάσσει τζ' ο γιος τη λιοντάρενας το σκουφίν του, εφόρησέν το τζ' εν εφαίνετουγ καθόλου. Έμεινεν την νύχταμ μέσ' το περβόλιμ με το

σκουφίν του. Την άλλην ημέραν εφύαν οι δράτζοι, τζ' η αφίλητη πάλ' επήεν κοντά του τζ' εσυντυχάννασιν. Σαν εσυντυχάνναν, είπεν της ν' αρωτήσει την νύχταν τον αρχηόν τους δράκους πού έν' η δύναμή του. Η αφίλητη, άμα ήρταν οι δράτζοι τζ' αρκινήσαν να τρώσιν, εν έτρωε. Αρωτά την ο δράκος είντα 'σει, τζαι λαλεί του: «Θέλω να μου πεις πού έν' η δύναμή του» «Έμ' πά' τζείνον το παούλον», τζ' έδειξέν της το. Η αφίλητη εν επίστεψεν τζ' έκλαιεν. Σηκώννεται τζ' ο δράκος, άννοιξεν το παούλον τζ' έπκιασες σαράντα κλειδκιά τζαι την αφίλητημ 'πού το σέριν, τζ' επήεν άννοιξεσ σαράντα κάμαρες. Ο γιος τη λιοντάρενας είδεν τους. Στην υστερινήγ κάμαρην είσεν ένα δράκογ κότζινον. 'Πού τομ πολλύν τον τζαιρόν εκοτζίνισεν, τζ' ο δράκος έβκαλέν τον έξω τζ' έβαλεν άλλον εις τον τόπον του.

Μέσ' τζείν' τηγ κάμαρην είσεν έναλ λάκκον, τζ' ο δράκος άννοιξέν τον. Γύρου του λάκκου, είσεγ καμπανέλλες, τζαι μέσα είσεν τρία πεζούνια. Έδειξέν τα της αφίλητης τζ' είπεν της πως το έναν έν' η δύναμή του, το άλλον η αναπνοή του, τζαι το άλλον η ψυχή του. Ύστερα είπεν της τζαι για τες καμπανέλλες, πως άμα φατζίσει μια, όπου τζ' αν ένι, τζαι πέρα κόμα, 'έν να βρεθεί τζαμαί. Εβαώσαν τηγ κάμαρην τζαι το δράκον τζ' εφύασιν.

Την άλλην ημέραν ο γιος τη λιοντάρενας έμπην έσσω. Ηύρεν την αφίλητην, τζαι τζείνη είπεν του την αλήθκειαν. Πκιάννει τα κλειδκιά 'πού το παούλον, αρκίνησεν ν' αννοίει πόρτες, τζείνος ομπροστά τζ' η αφίλητη ταπισόν του. Άμα άννοιξεν την ύστερην, ταβρά το σπαθίν του, εσκότωσεν το δράκομ που την έγλεπεν. Εκατέημ μέσ' τόλ λάκκον τζ' έπκιαεν τα πεζούνια τζ' έσφαξέν τα τζαι τα τρία. Την ώραμ που κατέαιννεν, έντζισε μιας καμπανέλλας τζ' εφάτζισεν. Ο γεροδράκος ευρέθημ μονιομιάς ομπρός τους, αμμά 'ν επρόφτασεν να κάμει τίποτε, γιατί ο γιος της λιοντάρενας έσφαξεν τα πεζούνια, τζ' άμα έφτασεν τζαμαί ο δράκος, ευρέθημ πεθαμένος μέσ' τα πόδκια τους.

«Ε! λαλεί της αφίλητης. Τώρα είσαι δική μου. Εγλίτωσά σε 'πού τους δράκους τζαι πρέπει νά'ρτεις μιτά μου». Η αφίλητη ευκαριστήθηκεν τζ' επκιάσασι στράταν. Λάμνε, λάμνε, εφτάσαν εις το παλάτιν της κοπέλας που 'ξερεν τες μαγιές. Τζείνη εχάρηκεμ πολλά άμα τους είδεν, τζ' έκαμέν τους περιποίησες μεν αρωτάς. Άμα ήρτεν η ώρα να φύουμ, παρατηρούν, το παλάτιν της μάϊσσας αρκίνησεν να παρπατεί τζαι να του παίρνη μιτά του, τζαι τζείνους τζαι την μάϊσσαν. Άμα εκοντέψαν εις το βασίλειομ που παντρεύτην ο αρφός του γιου τη λιντάρενας, ο βασιλέας επρόσταξεν να βκάλουν τογ γαμπρόν του 'πού τηφ φυλακή, τάχα πως έν' άρρωστος, τζαι να τοβ βάλουμ μες στο νοσοκομείον. Άμα εφτάσαν, ο γιος τη λιοντάρενας είπεν της μάισσας πως θέλει να πάει να δει τον αρφόν του, τζ' η μάϊσσα εσταμάτησεν το παλάτιν τζ' 'εν επαρπάταν. Άμα είδεν τον αρφόν του έτσι κιλίκκιν*, αρώτησέν τον είντα 'παθεν τζ' είπεν του τα κάστια* που του 'καμεν ο βασιλέας. Πάει τζαι τζείνος, εσκότωσεν τοβ βασιλέαν, έκατσεν τον αρφόν του στον τόπον του, τζ' εστράφην εις το παλάτιν της μάϊσσας. Το παλάτιμ παρπατεί, παραπατεί, τζαι φτάνει κοντά στο παλά-

τιμ π' αναγιώθην ο γιος τη λιοντάρενας. Πκιάννει την αφίλητην τζαι παίρνει την του βασιλέα. Όσον τζαι θωρεί την ο βασιλέας λαλεί του: «Αφού την έφερες για το γιομ μου, τζ' ο γιος μου επήρεν άλλην, 'έν να τημ πάρω γιω». Η μάϊσσα πού να δεχτεί έτσι πράμαν.

Μιαν ημέραν ο γιος τη λιοντάρενας επήεν εις το παλάτιν, τζ' έμπηκεν τζει μέσα που 'χασιν τα λιονταρούδκια βαωμένα, να τα δει. Ο βασιλέας ήτουχ χωσμένος τζ' έβκαλέν του τ' αμμάδκια του τζαι τα δκυο, έβαλέν του τα μες στημ πούγκαν του, τζ' επρόσταξεν τους δούλους του τζ' ερίψαν τομ μέσα σ' έναλ λάκκο ξερόν να πεθάνει 'πού τημ πείνα. Τα λιονταρούδκια, αφούτις ήτουν αέρκια του, όποτε τους αννοίασιν να δκιανεφτούν νάκκον, επηαίνναμ 'πό πάνω 'πού τολ λάκκον τζ' ελαλούσαν του να μεμ μαραζώνει τζ' 'έν' να του παίρνουφ φαΐν να τρώει. Είπεν τους τζαι τζείνος να του παίρνουν τζαι νερόν. Τα λιονταρούδκια ηύρασιν έναγ καλότζιν του βοσκού γεμάτον νερόν, τζ' επκιάσαν το τζ' επήραν του το. Ο βοσκός είδεν τα λιονταρούδκια πώς επκιάσαν το κολότζιν τουμ τζ' έτρεξεν ταπισόν τους. Άμα έφτασεν τζαμαί στολ λάκκον τζ' είδεμ πως έσει πλάσμαμ μέσα, έβκαλεν τογ γιον της λιοντάρενας τζ' επήρεν τον έσσω του. Ο βοσκός εξάννοιξέν τομ 'πό τζει 'πό δα, τζ' είπεν του την ιστορίαν του, τζ' επαρακάλησέν τον να τον πάρει στο παλάτιν της μάισσας πού ήτουν τζ' η αφίλητη.

Επήεν τζ' επήρεν τον, αμμά που είσεν ησυχίαν η μάϊσσα. Καθ' ημέρα επολέμαν με το στρατόν του βασιλέα, τζ' ο πόλεμος 'εν ετέλειωννεν. Μιαν ημέραν η αφίλητη εποφάσισεν να πάει με τες δούλες να δουν τημ μάϊσσαμ που πολεμά με το στρατόν του βασιλέα. Ο γιος τη λιοντάρενας άκουσέν το τζ' έθελεν να τομ πάρουν μιτά τους. Τζείνες ελυπηθήκαν τον τζ' επήραν τον. Ότι τζ' είδεν τον η μάϊσσα, είπεν τους να τομ πάρουν πά' στο βουνόν τζαι να τον αήκουμ μανιχόν του. Επήραν τον. Σαν εκάθετουν τζαμαί, επήασιγ κοντά του δκυο πεζούνια τζ' είπαν του πως 'έν' να του σύρου δκυο φτερά τζαι να τα πκιάση. Άμα τα πκιάσει, να βκάλει 'πού τημ πούγκαν του τ' αμμάδκια του, τζαι να τα βάλει στον τόπο τους. Άμα τα βάλει, να τα αλείψει με τα φτερά τζ' 'έν' να γειάνει. Έτσι ήτουν. Όπως του είπαν τα πεζούνια έκαμεν, τζ' έϊνηκεν τέλεια καλά. Εσηκώστην τζ' επήεν ολόϊσια τζαμαί που πολέμαν η μάϊσσα. Τζείν' την ώραν επολέμαν τζ' ο βασιλέας. Όσον τζ' είδεν τον ο γιος τη λιοντάρενας, βουτά με το σπαθίν του, εσκότωσέν τον. Ο πόλεμος ετέλειωσεν τζ' ο γιος τη λιοντάρενας επαντρεύτηκημ με την αφίλητην, τζ' έπκιασεν το βασίλειον δικόν του. Έμεινεν τζ' η μάϊσσα μιτά τους, τζ' άηκά τους τζείνους τζει καλά τζ' ήρτα δα τζ' ηύρα σας εσάς καλλύτερα.

Ν. Κληρίδης, *Κυπριακά παραμύθια* III, σ. 69-75. Παραλλαγή από τον Αγρό της Κύπρου. Αφήγηση Αννεζού Χατζησάββα, 80 ετών.

Λεξιλόγιο

Ανηώννω = ανατρέφω, μεγαλώνω
Άππαρος = άλογο
Γιον = σαν, ως, καθώς
Γισακκούιμ = δισάκι μικρό και μεγάλο
Καρρέ - καρρέ = κατάματα
Κάστια = μεγάλα βάσανα
Καττάρι = γραμμή, παράταξη
Κουρκάρω = υποχωρώ, δέχομαι
Κιλίκκιν = κατάσταση
Μουγκαρίζω = μουγκρίζω

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Δωδεκάνησα

1. ΙΛ 700 Α΄, 227-237, Νίσυρος, «Της Πεντάμορφης του κόσμου η φωτγιά». Η κατάρα της γριάς στο βασιλόπουλο γιατί της έριξε τον τέντζερη με τη φακή: «Που να σε κάψει της Πεντάμορφης του Κόσμου η φωτιά». Αναζήτηση, βοηθός ο δράκος που του έκοψε τα φρύδια και η δράκισσα που της συγύρισε το σπίτι: να περάσει γρήγορα από τα βουνά που ανοιγοκλείνουν, να κάψει την τρίχα της και θα σβήσει η φωτιά που όλους καίει, να ρίξει το κρέας στα λιοντάρια και το ψωμί στους σκύλους και στα αρνιά. Η Πεντάμορφη τα διατάζει να τον κυνηγήσουν μα αυτά ευγνώμονα δεν τον πειράζουν. Η Πεντάμορφη παραδέχεται πως νικήθηκε και την κάνει γυναίκα του. Γυρνούν μαζί στο παλάτι του πατέρα του.

2. ΙΛ 726, 247-288, Κάλυμνος, «Η κυρά-Τζορτζόνα». Ανοίγοντας το βασιλόπουλο την απαγορευμένη κασέλα βλέπει τη φωτογραφία της κυρά-Τζορτζόνας που ούτε ο πατέρας του ούτε ο παππούς του μπόρεσαν να πάρουν και αποφασίζει να τη βρει. Παίρνοντας το άλογο του παππού του, που κανένας δεν μπορούσε να καβαλήσει, φεύγει. Με τη συμβουλή του αλόγου του φτάνει στον πύργο της Τζορτζόνας και κάνει τα αδέλφια της (σαράντα δράκους) να τον αναγνωρίσουν για δυνατότερό τους και να τον κάνουν γαμπρό τους (φέρνει το περισσότερο κυνήγι, τους περνάει στο βόλι). Μαθαίνοντας ο βασιλιάς- πατέρας του ότι ο γιος του παντρεύεται με τη Τζορτζό-

να στέλνει στρατό να τον νικήσει για να πάρει την κοπέλα. Ο νέος τους νικάει όλους. Αναλαμβάνει μια γριά μάγισσα και ξεγελώντας τον, τον φέρνει στο καράβι της, τον κοιμίζει με τα μαγεμένα μήλα και τον φέρνει στο βασιλιά. Ο βασιλιάς θέλει να τον κρεμάσει μα τον σώζει η βασιλοπούλα και η καϊμακχαμοπούλα. Η μάγισσα ξανάρχεται στον πύργο της Τζορτζόνας σαν ζητιάνα και της λέει πως υπάρχει δυνατότερος απ' το βασιλόπουλο: το Καράκι. Το μαθαίνει ο νέος και πηγαίνει να το βρει. Παλεύει μαζί της – γυναίκα θηρίο – μα βγαίνουν ισόπαλοι. Με τη συμβουλή του γέρου την ακολουθεί στη σπηλιά της, της σκίζει φόρεμα και τρώγοντας το ματζούνι της τη νικάει. Αντί για άλλη αμοιβή ζητάει από το βασιλιά αμάξι που τραβάει το Καράκι και φεύγουν. Στο δρόμο νικάει και άλλα θηρία και τους αποκτά συντρόφους: αράπη που με τα χείλια του έκλεινε το ποτάμι, αυτόν που έκλεινε με τα πόδια του το δρόμο, αυτόν που χαλούσε το βουνό. Παίρνοντας και τη γυναίκα του πηγαίνει να δει τους γονείς του αλλά ο πατέρας του τον ξεγελάει και παίζοντας μαζί του ζάρια, τον κερδίζει, του βγάζει τα μάτια και τον πετάει στο γκρεμό. Από τις κουβέντες των πουλιών μαθαίνει πώς θα ξαναβρεί το φως του: να σκάψει και θα βρει αθάνατο νερό και αλείφοντας χαρουπόφυλλα στα μάτια του θα αποκτήσει μάτια γαλάζια. Ξαναγυρνάει στο αμάξι και οι σύντροφοι-θηρία τον αναγνωρίζουν από το ρίξιμο της πέτρας: την πετάει μακριά. Εμφανίζεται αγνώριστος στον πατέρα του, μόνο αυτός μπορεί να τραβήξει το αμάξι με τη Τζορτζόνα. Βάζει τα θηρία-συντρόφους να σκοτώσουν το βασιλιά πατέρα του και τους ανθρώπους του, γίνεται αυτός βασιλιάς και η Τζορτζόνα βασίλισσα.

3. ΛΦ 230, 1-27, Κατταβιά Ρόδου, «Το βασιλόπουλον κι η Πεντάμορφη». Αντρειωμένο βασιλόπουλο μπαίνει στο απαγορευμένο δωμάτιο, βλέπει τη φωτογραφία της Πεντάμορφης και ξεκινάει να τη βρει. Συναντά τ' αδέρφια της, τους σαράντα δράκους, που τον αναγνωρίζουν ως αξιότερό τους και τον παντρεύουν με την Πεντάμορφη. Φεύγοντας του δίνουν τρίχες από τον καθένα τους, να τις τσικνίσει, άμα τους έχει ανάγκη. Ο πατέρας του ήρωα στέλνει στρατό εναντίον του αλλά τους εξολοθρεύει. Στέλνεται τότε μια γριά που στην ερώτηση του νέου «υπάρχει κάποιος δυνατότερος από μένα;» βάζει την αφελή γυναίκα του να του απαντήσει ότι υπάρχει η Καράκκης. Ο νέος φεύγει σε αναζήτησή της. Φθάνει σε χωριό όπου ένα θηλυκό θηρίο (Καράκκης) ζητά να τρώει μια κοπέλα την ημέρα ως αντάλλαγμα για να αφήνει το νερό να τρέξει (πβ. AT/ATU 300). Ο ήρωας νικάει το θηρίο και σώζει τη βασιλοπούλα. Κατόπιν επιστρέφει στον τόπο της Πεντάμορφης με μαλαματένια καρότσα όπου έχει ζέψει το θηλυκό θηρίο και τον αδερφό του (που με την τσιμπούκα του έκαιγε όποιον περνούσε αλλά το βασιλόπουλο τον υποτάσσει και αυτόν). Η Πεντάμορφη καλεί τους σαράντα δράκους με το τσίκνισμα της τρίχας και αυτοί τρώνε τη γριά. Επιστρέφοντας με την Πεντάμορφη στον πατέρα του, ο ήρωας παίζει χαρτιά

μαζί του: όποιος χάσει θα του βγάλουν τα μάτια. Ο νέος νικά τις δυο πρώτες φορές αλλά αρνείται να βγάλει τα μάτια του πατέρα του, την τρίτη ο πατέρας κερδίζει και του βγάζει τα μάτια. Ο νέος ξαναβλέπει νίβοντας τα μάτια του με αθάνατο νερό (αλλάζουν το χρώμα τους), επιστρέφει, βάζει τα θηρία να φάνε τον πατέρα του και γίνεται βασιλιάς.

β. Κυκλάδες

4. ΛΑ 1684 Β′, 7-13, Αμοργός, «Χρυσομαλλούσα». Με το μήλο που δίνει ο γεωργός στον άκληρο βασιλιά γεννιέται ένα παιδί που, αντί για γάλα, ζητάει μια φουρνιά ψωμί. Ο πατέρας φοβάται τη δύναμή του και διατάζει όλοι να κλειστούν στα σπίτια τους αλλά το υπερφυσικό βρέφος ζητάει να δει τον κόσμο. Σπάζοντας με μια πέτρα το τσουκάλι της γριάς, της χύνεται η φάβα και αυτή τον καταριέται να δει τον καημό της Χρυσομαλλούσας. Το οκτώ ημερών βρέφος (Γιαννάκης) ανοίγοντας την απαγορευμένη κάμαρα με το κλειδί που ζύγιζε δεκαπέντε καντάρια, λευτερώνει το άλογο που έτρωγε όσο αυτός, παίρνει τη χρυσή σέλα του από το κλειδωμένο δωμάτιο και τα κρυμμένα όπλα του παππού του και καβαλώντας το έρχεται στο παλάτι της Χρυσομαλλούσας και νικάει τους αδερφούς της: στο στοίχημα ποιος θα ρίξει τη σαΐτα του πάνω από το δέντρο, του παιδιού πάει δυο φορές πιο ψηλά. Για να τον αφανίσουν οι δράκοι τον παίρνουν μαζί στο κυνήγι και τον αφήνουν μόνο με δύο θηρία αλλά ο Γιαννάκης αντρειωμένος τα σκοτώνει. Οι δράκοι τον κάνουν γαμπρό τους αλλά ο πατέρας του μαθαίνοντας πως πήρε τη Χρυσομαλλούσα που στο κρεβάτι γινόταν δώδεκα χρονών τη θέλει για τον εαυτό του. Με τη βοήθεια μιας γριάς τον κοιμίζει και τον φυλακίζει αλλά η βεζιροπούλα εξαγοράζει τους φύλακες και τον ελευθερώνει. Σε αντάλλαγμα ο Γιαννάκης την παντρεύει με έναν από τους κουνιάδους του. Και δεύτερη φορά η γριά προσπαθεί να τον αφανίσει: βάζει τη Χρυσομαλλούσα να του πει πως δυνατότερος από αυτόν είναι η Καρακιόζι. Ο Γιαννάκης την αναζητάει, νικάει τον αράπη δούλο της, τρώει τα ψωμιά και το βόδι που θα έτρωγε η Καρακιόζι, λευτερώνει τον άνθρωπο που θα έτρωγε και παλεύοντας μαζί της βγαίνουν ισόπαλοι. Κρυφακούγοντας μαθαίνει πως η μάνα της Καρακιόζι γέμισε για την κόρη της τα κουρούπια με δύναμη, τα πίνει αυτός και βρίσκοντας κοιμισμένη την Καρακιόζι, κοιμάται μαζί της. Ξυπνώντας η Καρακιόζι παραδέχεται πως νικήθηκε και τον ακολουθεί. Την δίνει γυναίκα στον δεύτερο κουνιάδο του. Και πάλι ο βασιλιάς πατέρας του τον ξεγελάει και ρίχνοντάς τον από τον γκρεμό, του βγάζει τα μάτια για να πάρει τη Χρυσομαλλούσα αλλά, από δυο πουλάκια, ο νέος μαθαίνει πώς θα ξαναδεί: να πλυθεί με το νερό μιας βρύσης. Ο αράπης της Καρακιόζι με το τσιμπούκι του σκοτώνει το βασιλιά και στο θρόνο ανεβαίνει ο Γιαννάκης με τη Χρυσομαλλούσα.

ΚΥΠΡΟΣ

5. Κληρίδης III, 69-75, Αγρός, «Η αφίλητη». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ AT *667 A ΚΑΙ AT *667 B

Ο παραμυθιακός τύπος AT/ATU 667 *(The Wood-Spirit's Foster Son)* είναι κυρίως γνωστός σε δανέζικες, σουηδικές, φινοσουηδικές, ρωσικές και λευκορωσικές παραλλαγές οι οποίες είναι κατά το ένα μέρος μερικώς ατελείς και κατά το άλλο κατατάσσονται υπό τον AT/ATU 302 [*The Ogre's (Devil's) Heart in the Egg – Η εξωτερική ψυχή)*]. Όπως σημειώνει η Pirkko – Liisa Rausmaa, ο AT 667 δύσκολα μπορεί να καταταγεί ως ανεξάρτητος παραμυθιακός τύπος, καθώς περιέχει πολλά στοιχεία που περιλαμβάνονται και σε πολλούς άλλους τύπους διηγήσεων[1]. Ο Γεώργιος Μέγας, ο οποίος συστηματικά ασχολήθηκε με τον AT *667A, θεωρεί ως ελληνικό οικότυπο τον συμφυρμό του διεθνούς παραμυθιακού τύπου AT 667 με τον AT 513 *(Οι θαυμάσιοι σύντροφοι)* και τον AT/ATU 302[2]. Με αυτόν τον παραμυθιακό συμφυρμό συνδέονται επίσης και άλλοι παραμυθιακοί τύποι που αντιστοιχούν στα επεισόδια της απόκτησης συζύγων για τους τρεις βοηθούς [συνηθέστερα ο AT/ATU 306 *(Η βασιλοπούλα που χαλούσε τα παπούτσια της)* και σπανιότερα οι AT/ATU 852* και AT/ATU 325 *(Ο μαθητευόμενος μάγος)* καθώς και άλλα παραμύθια είτε ως εισαγωγές [AT/ATU 314 *(Ο κασίδης)*, AT/ATU 725 *(Το όνειρο)*] είτε ως επιπλέον επεισόδια που εμπλουτίζουν τις περιπέτειες του ήρωα [όπως ο AT/ATU 300 *(Ο δρακοντοκτόνος ήρωας)*. Ένα αρχετυπικό λοιπόν παραμυθιακό θέμα (η αναζήτηση της Πεντάμορφης) αναπτύσσεται στον AT *667A σε μια σύνθετη και συνεκτική παραμυθιακή πλοκή που, συναιρώντας έναν μεγάλο αριθμό θεμάτων και μοτίβων του μαγικού παραμυθιού, φαίνεται ότι απευθυνόταν σε ακροατήρια ιδιαίτερα εξοικειωμένα με τον πλούτο της παραδοσιακής αφήγησης. Η συχνή άλλωστε αναφορά του παραμυθιού αυτού σε έντυπες και χειρόγραφες συλλογές του 19ου αιώνα (Hahn, Κρίσπη, Αδαμαντίου), σε αντίθεση με τη γενικά περιορισμένη του διάδοση στη σύγχρονη εποχή, υποδεικνύει αφενός ένα τέτοιο παραμυθιακό περιβάλλον, αφετέρου την ύπαρξη μιας παλαιότερης και ευρύτερα διαδομένης παραμυθιακής παράδοσης στην οποία ο οικότυπος αυτός ανήκει.

Η αναφορά τριάντα εννέα παραλλαγών δεν είναι ενδεικτική της διάδοσης του

1. Pirkko – Liisa, «Pflegesohn des Waldgeistes», *Enzyklopädie des Märchens,* Band 10, σ. 947-948.

2. Γ. Α Μέγας, «Σημειώσεις εις τα Κυπριακά παραμύθια της συλλογής Ν. Κονομή», *Λαογραφία* Κ', 1962, σ. 412.

παραμυθιού καθώς επιλέξαμε να συμπεριλάβουμε και παραμύθια που δεν έχουν παρά μακρινή σχέση με το βασικό θέμα του AT/ATU 667. Ο ίδιος ο Μέγας στις σημειώσεις που κρατούσε στον ανέκδοτο κατάλογο του ελληνικού παραμυθιού φαίνεται να αμφιβάλλει για το αν ορισμένες παραλλαγές πρέπει να ενταχθούν σε αυτόν ή σε άλλους τύπους. Επιπλέον η πολυπλοκότητα του θέματος προκύπτει τόσο από τη συσσώρευση μαγικών στοιχείων όσο και από τη θέση τους στην εξέλιξη της αφήγησης που μπορεί κάθε φορά να διαφέρει.

Το δεύτερο μέρος του παραμυθιού συγκεντρώνει μια σειρά μοτίβων ιδιαίτερα παλαιών και διαδομένων: το μοτίβο της χρυσής τρίχας, μεταφερμένης από ένα πουλί σε ένα βασιλιά, που στέλνει τον ήρωα σε αναζήτησης της Πεντάμορφης, στην οποία ανήκει, είναι αξιοσημείωτο τόσο για την παλαιότητα όσο και για τη διάδοσή του: εμφανίζεται στον φαραωνικό μύθο των *Δύο αδερφών* (1300 περ. π.Χ.), στην κινεζική Tripitaka (500 μ. Χ), σε γερμανική σύνθεση του *Τριστάνου και Ιζόλδης* του 12ου αιώνα, σε εβραϊκή συλλογή του 12ου ή 13ου αιώνα και συνδέεται συχνά, στην πρόσφατη παράδοση, με θέματα των παραμυθιακών τύπων AT/ATU 318 *(The Faithless Wife)*, AT/ATU 302 B *(Hero with Life Dependent on his Sword)*, AT/ATU 531 *(Ferdinand the True and Ferdinand the False/Το βασιλόπουλο και ο σπανός)* και AT/ATU 560 *(The magic Ring/Το μαγικό δαχτυλίδι)*.

Εκτός από το μοτίβο της χρυσής τρίχας, το παραμύθι της φαραωνικής Αιγύπτου *Τα δύο αδέρφια* περιέχει επίσης το μοτίβο της γριάς γυναίκας που ξεγελά τη νεαρή σύζυγο να αποκαλύψει το μυστικό της δύναμης του ήρωα (η καρδιά του βρίσκεται στην κορφή μιας ακακίας). Η σύζυγος φθάνει στο παλάτι του Φαραώ ενώ οι στρατιώτες κόβουν την ακακία, έτσι η καρδιά του ήρωα πέφτει στη γη προκαλώντας το θάνατό του. Αλλά ο μεγαλύτερος αδερφός του, ειδοποιημένος από ένα σημάδι ζωής και θανάτου, ανασταίνει τον μικρότερο. Το παραμύθι συνεχίζεται πάνω στο θέμα της άπιστης συζύγου.

Ο Claude Bremond, σε ανέκδοτη μελέτη του, παρακολουθεί την εξέλιξη του μοτίβου της χρυσής τρίχας με αφετηρία το παραμύθι των *Δύο αδερφών* και διακρίνει στο corpus των νεότερων παραμυθιών δύο κύριες γραμμές εξέλιξης: η μία προς τους τύπους AT 302 B (ιδιαίτερα διαδομένος στην Ινδία) και AT 303 *(The Twins or Blood Brothers)* και η δεύτερη προς τους τύπους AT 318, AT 531, 560. Τα παραμύθια αυτά παρουσιάζουν μοτίβα συχνά συνδεδεμένα με την παράδοση του AT *667. Πιο κοντά του φαίνεται να βρίσκονται πάντως τα παραμύθια που ανήκουν στο πρώτο σκέλος, που αναπτύσσεται από το αιγυπτιακό παραμύθι, ιδιαίτερα ο AT/ATU 302 B (που στον ελληνικό κατάλογο αναφέρεται ως AT 302). Το σχήμα της πλοκής του AT/ATU 302 B περιλαμβάνει το μοτίβο του μαγικού αντικειμένου (σπαθί) απ' όπου εξαρτάται η ζωή του ήρωα, το μοτίβο της χρυσής τρίχας της νέας συζύγου που φθάνει στα χέρια ενός βασιλιά που την επιθυμεί με τη σειρά του, την παρέμβαση της γριάς γυναίκας που κερδίζει την εμπιστοσύνη της και μαθαίνει ότι η ζωή του άντρα της

εξαρτάται από το σπαθί του και το ρίχνει στη φωτιά προκαλώντας το θάνατο του ήρωα, την αρπαγή της νέας γυναίκας και την επέμβαση των συντρόφων του ήρωα που ειδοποιημένοι από τα σημάδια ζωής, φθάνουν και τον ανασταίνουν και στη συνέχεια όλοι μαζί ελευθερώνουν την σύζυγο.

Αντίθετα, το δεύτερο μέρος του AT *667 διαφέρει από τον AT/ATU 318 ως προς το μοτίβο της άπιστης γυναίκας, που δεν υπάρχει στις παραλλαγές του AT *667. Ο AT *667 διαφέρει επίσης από τον AT/ATU 531 επειδή στον AT/ATU 531 η χρυσή τρίχα ανήκει σε μία ανύπαντρη νέα που ο ήρωας, σταλμένος από το βασιλιά, πρέπει να αναζητήσει, ενώ στον AT *667 πρόκειται για τη γυναίκα του ήρωα που απάγεται από το βασιλιά. Κοινά μοτίβα στον AT/ATU 531 και AT *667 είναι η επιθυμία του γέρου βασιλιά να γίνει νέος, η τιμωρία του και η αντικατάστασή του από τον ήρωα στο θρόνο.

Ο Γεώργιος Μέγας μελέτησε τις ελληνικές παραλλαγές του AT/ATU *667 A σε σύγκριση με τα τουρκικά, ρουμανικά και υπόλοιπα βαλκανικά παράλληλά τους[3]. Με αφετηρία το φαραωνικό παραμύθι των *Δύο αδερφών* βλέπει μία ανάπτυξη ανατολική του παραμυθιού και μια ανάπτυξη δυτική. Συμπεραίνει ότι οι ελληνικές παραλλαγές απομακρύνονται από το αρχαίο αιγυπτιακό παραμύθι, επειδή δεν περιέχουν το μοτίβο της άπιστης γυναίκας.

Ο Karel Horálek εξετάζει τα σλαβικά παραμύθια που κατατάσσονται στον AT 302 B και AT 516 B *(The Abducted Princess. Love Throught Sight of Floating Hair)* σε σχέση με τα ελληνικά και ανατολικο-τουρκικά παραμύθια και θεωρεί ότι όλα αυτά τα παραμύθια είναι γενετικά συγγενή με το αιγυπτιακό παραμύθι των *Δύο αδερφών* και επομένως προστίθενται στην ανατολική διατύπωση αυτού του παλαιού παραμυθιού.

Ο Γεώργιος Μέγας σημειώνει, διαφωνώντας με την παραπάνω άποψη, ότι η καταγωγή της ανατολικής ομάδας από το αιγυπτιακό παραμύθι δεν είναι τόσο καθαρή, όπως αυτή της δυτικής ομάδας. Τα παραμύθια της δυτικής ομάδας συνδέουν την προδοσία της γυναίκας και τις τρεις μεταμορφώσεις του ήρωα [AT/ATU 318 και AT/ATU 590 A *(The Treacherous Wife)*] και επομένως βρίσκονται πολύ κοντά στο αρχαίο αιγυπτιακό παραμύθι, κάτι που δεν μπορούμε να πούμε και για τα παραμύθια της ανατολικής ομάδας[4]. Τα παραμύθια της ανατολικής διατύπωσης είναι πιθανόν να έφθασαν στα Βαλκάνια με μεσολάβηση των Οσμανλήδων Τούρκων. Έτσι εξηγούνται οι ιδιαιτερότητες στα ονόματα (π.χ. Καρακίζ) που έχουν τα βαλκανικά και ορισμένα ελληνικά παραμύθια, επιβεβαιώνοντας το γεγονός ότι το παραμύθι του δυτικού τύπου ήταν άγνωστο στα Βαλκάνια[5].

3. G. A. Megas, «Der Pflegesohn des Waldgeistes (AT 667). Eine griechische und balkanische parallele», *Λαογραφία* ΚΕ', 1967, σ. 344-370.

4. Megas, 1968, *ό.π.*, 362.

5. Megas, 1968, *ό.π.*, 363.

Ωστόσο το μοτίβο του ξανανιώματος του γέρου βασιλιά εφόσον κοιμηθεί με την Πεντάμορφη που βρίσκεται στις ελληνικές, σε δύο σλαβομακεδονικές και σε δυτικοβουλγαρικές παραλλαγές, δεν υπάρχει σε καμιά από τις τουρκικές παραλλαγές του παραμυθιού μας. Κάτι που ως ένα σημείο δείχνει και την περιχαράκωση των ελληνικών παραμυθιών σε ξένες επιδράσεις[6]. Ο Μέγας εξετάζει τις βαλκανικές παραλλαγές συγγενών παραμυθιών και συγκρίνει τις ελληνικές παραλλαγές του AT/ATU *667A που μοιάζουν με τις τουρκικές παραλλαγές του αρ. 215 του τουρκικού καταλόγου των παραμυθιών των Eberhard και Boratav. Εξετάζοντας τη σχέση μεταξύ των ελληνικών (και επομένως υπόλοιπων βαλκανικών) και των τουρκικών παραμυθιών, ο Μέγας το θεωρεί ως ένα ζήτημα ιδιαίτερα περίπλοκο, καθώς ήδη πριν από την τουρκική εισβολή στη Βαλκανική, η ανατολική μορφή του παραμυθιού ζούσε στην ελληνική παράδοση, όπως μαρτυρεί η μυθιστορία του Καλλίμαχου. Ο Μέγας[7] επισημαίνει τις σχέσεις μεταξύ των λαϊκών παραλλαγών του AT *667 A και των έμμετρων βυζαντινών μυθιστοριών του 14ου αιώνα *Καλλίμαχος και Χρυσορρόη* και *Λίβιστρος και Ροδάμνη*, που περιέχουν επίσης το μοτίβο του ήρωα του οποίου η ζωή εξαρτάται από ένα μαγικό αντικείμενο και το επεισόδιο της αρπαγής της νέας συζύγου.

Ο Γ. Μέγας θεωρεί ξεχωριστό οικότυπο (AT *667 B) μια ομάδα πέντε παραμυθιών από τα Δωδεκάνησα, τις Κυκλάδες και την Κύπρο, όπου αντίπαλος του ήρωα είναι ο ίδιος του ο πατέρας, θέμα που στις παραλλαγές του AT *667 A παρουσιάζεται με έμμεσο μόνο τρόπο (στο επεισόδιο του γέρου βασιλιά που επιθυμεί να κοιμηθεί με την Όμορφη για να ξανανιώσει). Σε ορισμένες επίσης παραλλαγές του AT *667 A η εξωτική γυναίκα είναι ερωμένη του θετού γονιού ή αποτελεί αντικείμενο πόθου τόσο για τον πατέρα όσο και τον παππού του ήρωα που όμως δεν μπόρεσαν να την κατακτήσουν. Το θέμα της αντιπαράθεσης ενός νέου με τον ίδιο του τον πατέρα για μια μαγική γυναίκα που φθάνει έως την πατροκτονία εμφανίζεται και σε άλλες ομάδες παραμυθιών[8].

Ο δράκος (δερβίσης ή αράπης) που γίνεται θετός γονιός ή νονός του ήρωα συγκεντρώνει επίσης ποικίλα αφηγηματικά χαρακτηριστικά που τον απομακρύνουν από τους συνήθεις κακούς και ανθρωποφάγους δράκους των ελληνικών παραμυθιών που κυκλοφορούν σε ομάδες των σαράντα[9]: είναι το υπερφυσικό

6. Megas, 1968, *ό.π.*, σ. 364.

7. Γ. Α. Μέγας, «Καλλιμάχου και Χρυσορρόης υπόθεσις», *Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier*, Athènes 1956, τ. 2, σ. 147-172.

8. Βλ. για παράδειγμα την ανάλυση της Άννας Αγγελοπούλου για τους παραμυθιακούς τύπους AT 400, AT 402 και AT 465 (A. Angélopoulou, « Fiancée exotique, fiancée animale?», *Cahiers de Littérature Orale*, n. 57-58, 2005, σ. 117-138.

9. Δεν είναι η μοναδική περίπτωση: ένα σύνθετο αφηγηματικό ρόλο αποτελεί, για παράδειγμα, και ο δράκος στις ελληνικές παραλλαγές του AT 894, βλ. E. Katrinaki, «Le secret du maître d'école. A propos du conte-type AT 894», *Cahiers de Littétature Orale*, n. 57-58, 2005, σ. 139-164.

πλάσμα που εξασφαλίζει μια μαγική γέννηση για να οικειοποιηθεί στη συνέχεια το αποτέλεσμά της, η πατρική μορφή που ο νεαρός ήρωας πρέπει να αντιμετωπίσει και να νικήσει για να πάρει τη «δρακοντίσια» δύναμη, κατέχει μαγικά αντικείμενα και ζώα και ζει σε παλάτι μέσα στο οποίο υπάρχει η απαγορευμένη κάμαρα με την Πεντάμορφη, ένα πρόσωπο ταυτόχρονα απειλητικό και λυτρωτικό, που συνήθως πεθαίνει ή εξαφανίζεται από το πεδίο της δράσης, όταν ο νεαρός ήρωας, φορτωμένος με τα δώρα που εκείνος του έδωσε, ξεκινά να βρει την Πεντάμορφη.

Η βασική ιδέα των παραμυθιών για την αναζήτηση της Πεντάμορφης αφορά στην αντιπαράθεση ανάμεσα σ' έναν θνητό άντρα και μια γυναίκα με υπερφυσικές δυνάμεις. Ο παραμυθιακός ήρωας, προικισμένος με «δρακοντίσια» δύναμη ή παίρνοντας από τον θετό γονιό του μαγικά αντικείμενα και φτερωτό άλογο που τον συμβουλεύει, ξεκινά σε αναζήτηση της Πεντάμορφης που τη ζωγραφιά της έχει δει μέσα στο απαγορευμένο δωμάτιο. Η Πεντάμορφη, που κατοικεί σ' έναν απομακρυσμένο, μαγικό τόπο, μακριά από τον κόσμο των ανθρώπων, στην ερημιά, προσκαλεί τους υποψήφιους μνηστήρες να παλέψουν μαζί της, αποδεχόμενη να παντρευτεί μόνο όποιον τη νικήσει στο πάλεμα. Ορισμένες φορές πρόκειται για μια μάγισσα που έχει τη δυνατότητα να αλλάζει μορφές ή και να μεταμορφώνει τους αντιπάλους της σε ζώα ή να τους μαρμαρώνει. Είναι συχνά καρδιογνώστης και κατέχει κι άλλες μαγικές ιδιότητες όπως την ικανότητα να ξανανιώνει όποιον κοιμηθεί μαζί της. Άλλοτε πρόκειται για την κόρη ενός βασιλιά ο οποίος βάζει αδύνατα ζητήματα στους υποψήφιους μνηστήρες, τους σκοτώνει, όταν αποτύχουν και χτίζει πύργο με ανθρώπινα κεφάλια.

Μύθοι και παραμύθια για μάγισσες που μεταμορφώνουν τους ανθρώπους σε ζώα ή μάρμαρα είναι διεθνώς γνωστά. Ωστόσο η μάγισσα δεν είναι ένα συνηθισμένο πρόσωπο στον αρχαίο ελληνικό μύθο: ως προέλευση των δύο πιο γνωστών μαγισσών, της Κίρκης και της Μήδειας, αναφέρεται εξάλλου η ανατολή. Συνήθως πρόκειται είτε για μια μάγισσα που σκοτώνει (και καμιά φορά τρώει) κάθε άνθρωπο που παραβιάζει το χώρο της είτε για μια όμορφη μαγική γυναίκα, σε αναζήτηση ενός εραστή, που, όταν βαρεθεί, μεταμορφώνει σε ζώο.

Σε ορισμένες παραλλαγές (από τη νησιωτική Ελλάδα και τους μικρασιάτες πρόσφυγες) ο παραμυθιακός ήρωας έχει να αντιμετωπίσει όχι μόνο την Πεντάμορφη (ή τους φύλακές της) αλλά και ένα ανθρωποφάγο θηλυκό τέρας, ένα είδος δράκισσας, που τελικά νικάει και κάνει υπηρέτη του. Το επεισόδιο αυτό εντάσσεται σε διαφορετικούς παραμυθιακούς τύπους και παραδόσεις (όπως η μικρασιατική παράδοση της Μαρκάλτσας, μιας δράκισσας που τρώει μικρά παιδιά) όπου το θηλυκό τέρας αντικαθιστά την Πεντάμορφη, αφού ο ήρωας τελικά το παντρεύεται. Στις παραλλαγές του AT *667 B το επεισόδιο της αναζήτησης της γυναίκας – θηλυκού τέρατος που υποτάσσεται από τον ήρωα και τον βοηθάει στη συνέχεια είναι επίσης περισσότερο αναπτυγμένο.

Με βάση το αφηγηματικό υλικό που διαθέτουμε, φαίνεται ότι το θέμα της αναζήτησης της Πεντάμορφης και το θέμα της πάλης με μια γυναίκα αυτή τη φορά όχι όμορφη αλλά τερατώδη, λειτούργησαν συμπληρωματικά σε ορισμένες παραλλαγές των τύπων AT *667 A και AT *667 B, μεταφέροντας ερωτήματα για τη γυναικεία φύση και τη γυναικεία γενναιότητα. Οπωσδήποτε οι Πεντάμορφες, και οι μαγικές ή τερατώδεις γυναίκες των παραμυθιών ξεφεύγουν από τα ανθρώπινα μέτρα, δρουν στο περιθώριο της ανθρώπινης κοινωνίας, τα βάζουν με υπερφυσικούς αντιπάλους και αρνούνται συνήθως να ενσωματωθούν σε μια κοινωνία μέσα από ένα κατεξοχήν κοινωνικό θεσμό, το γάμο, που, όταν τελικά συμβεί, οδηγεί στην απώλεια μέρους ή όλων των μαγικών δυνάμεων της ηρωίδας.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 670

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 670

Η γλώσσα των ζώων

AT: The animal languages
ATU 670: The man who understands animal languages
Delarue-Tenèze : Le langage des animaux
Straparola XII, 3, Federic du Petit Puys, lequel entendoit le langage de tous animaux...
Eberhard – Boratav no 56

Ο καρδιογνώστης

Κάποια φορά ζούσε ένας χωριάτης. Δούλευε στο χτήμα του μιαν ημέρα και στο δρόμο που πήγαινε συνάντησε ένα θάμνο που καιγόταν. Γλίτωσε λοιπόν ένα φίδι που κινδύνευε να καεί και κείνο για πλερωμή του 'δωκε το χάρισμα να καταλαβαίνει όλων των ζώων τις γλώσσες. Δεν έπρεπε όμως να πει σε κανέναν το μυστικό, γιατί θα πέθαινε.

Μια μέρα ταξίδευε για το χωριό του πεθερού του. Καβάλα στη φοράδα του ήταν η γυναίκα του, γκαστρωμένη, που 'χε κι άλλο μωρό στην αγκαλιά της. Μα κι η φοράδα ήταν γκαστρωμένη και πίσω της ακολουθούσε το πουλαράκι της. Το πουλαράκι όμως απόστασε και λέει στη μάνα του: «Μάνα, απόστασα». Κι η φοράδα τ' απάντησε: «Πορπάτα, μωρέ παιδί μου. Τι να πω κι εγώ η δόλια, που σέρνω τέσσερους απάνω μου...» Ο χωριάτης τ' άκουσε τούτα κι είπε στη γυναίκα του να κατεβεί. Εκείνη ζήτησε να μάθει το γιατί, μα ο χωριάτης δεν της απάντησε άλλο.

Άμα φτάσανε στο χωριό, ο πεθερός του πήρε να σφάξει έν' αρνί, για να τους καλωσορίσει. Η μάνα τ' αρνιού παραπονεύτηκε κι είπε: «Λαμπρή να 'ρθει, δικό μου αρνί θα σφάξουν. Απόκριες να 'ρθουν, το ίδιο. Δε σφάζουν και καμιάς άλλης;» Τ' άκουσ' ο χωριάτης και είπε στον πεθερό του να σφάξει άλλο αρνί.

Τη νύχτα ήρθανε λύκοι στο χωριό. Είπαν στα σκυλιά να τους κάμουν πλάτες και το μερίδιο θα το 'χαν μισακό. Όλα τα σκυλιά δέχτηκαν. Μονάχα ένα γέριχο σηκώθηκε και φόβισε τ' άλλα σκυλιά πως θα μαρτυρήσει στ' αφεντικά τη μπαμπεσά τους. Αν διώχναν τους λύκους, τους υποσχέθηκε το πρωί να χύσει το γάλα απ' την καρδάρα, για να κάνουν οι σκύλοι ένα ωραίο φαΐ. Έτσι κι έγινε. Το πρωί το γέριχο σκυλί το 'χυσε το γάλ' από την καρδάρα. Θύμωσε ο πεθερός και χύμηξε με τη μαγκούρα του να σκοτώσει το σκυλί. Τον αμπόδικε

όμως ο χωριάτης. Του 'πε πως τούτο το παλιόσκυλο γλίτωσε τη νύχτα ούλο το κοπάδι.

Η γυναίκα του χωριάτη ζητούσε σώνει και καλά να μάθει το μυστικό. Ο χωριάτης της είπε πως θα πέθαινε άμα της το 'λεγε. Η γυναίκα επέμενε. Ο χωριάτης στο τέλος δέχτηκε. Μόνο την παρακάλεσε, μια και θα 'ταν τα τελευταία του, να του 'τοιμάσει τα σπερνά του. Έτσι κι έγινε.

Στα σπερνά όμως πήγε και σγάρλιξ'ένας κόκορας. Μια κότα του 'πε: «Άσ' τα, και τον αφέντη μας θα τον πεθάνει η σκύλα η γυναίκα του. Θέλει να μάθει το μυστικό του». Κι ο κόκορας απάντησε: «Μωρέ, μπράβο! Εγώ κάνω καλά ενός χωριού κότες κι είμαι άρχοντας και κείνος μια γυναίκα δεν μπορεί να κάνει καλά; Ας πάρει μια σανίδα να της μετρήσει τα παΐδια, να δεις, του ματαζητάει να μάθει το μυστικό;» Τ' άκουσ' ο χωριάτης κι έκανε κατά πώς είπε ο κόκορας. Και ζήσαν όλοι καλά και ποτέ δεν ματαζήτησε η χωριάτισσα να μάθει το μυστικό τ' αντρού της.

ΛΦ 1243, 27-28. Παραλλαγή που κατέγραφε ο Ι. Παπαδόπουλος το 1957 στην επαρχία Καλαβρύτων.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Το δώρο των ζώων (ο ήρωας αποκτά το χάρισμα να καταλαβαίνει τις γλώσσες των ζώων)

α: Ο ήρωας είναι ένας άντρας που καταλαβαίνει τις γλώσσες των ζώων· α1: και των πουλιών· α2: είναι βοσκός· α3: είναι γεωργός· α4: άλλο.

β: Το χάρισμα αυτό του το έχει δώσει· β1: ένα φίδι· β2: φτύνοντας μέσα στο στόμα του· β3: δίνοντάς του ένα μαγικό αντικείμενο· β4: ένα ψάρι· β5: άλλο πρόσωπο ή ζώο· β6: επειδή του έσωσε τη ζωή· β7: ως ανταμοιβή, γιατί το τάιζε· β8: ο θεός· β9: άλλο.

γ: Ο άντρας δεν πρέπει να αποκαλύψει το μυστικό της γνώσης του· γ1: ειδάλλως θα πεθάνει· γ2: άλλο.

ΙΙ. Οι συνομιλίες των ζώων και η περίεργη γυναίκα

α: Ο ήρωας ακούει τη συνομιλία των ζώων (και γελά)· α1: ακούει τα σκυλιά του να μιλούν με το λύκο που θέλει να φάει τα πρόβατα- μόνο ένα σκυλί (το πιο γέρικο) είναι πιστό και σώζει το κοπάδι. Ο άντρας ανταμείβει το πιστό σκυλί (και τιμωρεί τα άλλα)· α2: την προβατίνα να παραπονιέται που θέ-

λουν να σφάξουν το (μονάκριβο) αρνάκι της και δεν το σφάζει· α3: πηγαίνοντας με τη γυναίκα του στο παζάρι (αλλού) καβάλα στην έγκυο φοράδα, ακούει το ζώο να παραπονιέται και κατεβάζει τη γυναίκα του από τη φοράδα· α4: (πβ. AT/ATU 207A) ακούει το γάιδαρο να συμβουλεύει το βόδι να μην φάει, ώστε να γλιτώσει το ζέφιμο. Ο άντρας ζεύει το γάιδαρο. Έπειτα τον ακούει να λέει στο βόδι ότι τάχα το αφεντικό σκοπεύει να το σφάξει, αν δεν φάει, και βάζει τα γέλια· α5: άλλο.

β: Ο ήρωας ακούει τα πουλιά να μιλούν για έναν κρυμμένο θησαυρό και γίνεται πλούσιος.

γ: Η γυναίκα του είναι πολύ περίεργη κι επιμένει να μάθει γιατί ο άντρας της συμπεριφέρεται έτσι· γ1: παρόλο που της λέει πως αν μαρτυρήσει το μυστικό του θα πεθάνει.

III. Το δίδαγμα του κόκορα

α: Την ώρα που ετοιμάζεται να αποκαλύψει το μυστικό του· α1: κι η γυναίκα του έχει ετοιμάσει ήδη τα κόλυβα· α2: ο άντρας ακούει τον κόκορα να λέει: «Εγώ τα καταφέρνω με τόσες κότες, κι αυτός δεν μπορεί να κάνει καλά μια γυναίκα; Ας τη δείρει, για να μάθει».

β: Ο άντρας ακολουθεί τη συμβουλή του κόκορα· β1: δέρνει τη γυναίκα του· β2: κι εκείνη συμμορφώνεται· β3: άλλο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΙΛ 757, 181-187, Πάργα, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β6. *II:* α, α1, α2, α3, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
2. ΛΑ 1260 (ΣΜ90), 1-4, Κόνιτσα, «Η άμυαλη γυναίκα». *I:* α, α1, β, β1, β9 (καταπίνει τον ήρωα, που μέσα στην κοιλιά του μαθαίνει τις γλώσσες των ζώων), γ. *II:* α, α1, α3, γ. *III:* α, α2, β, β1, β2.
3. ΛΑ 1265 (ΣΜ95), 31-32, Επαρχία Κονίτσης, «Ο βοσκός». *I:* α, α1, α2, β. *II:* α, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1.
4. ΛΑ 1908 Β′, 104-110, Ιωάννινα, άτιτλο. *I:* α, α1, α4 (ξυλοκόπος), β, β1, γ. *II:* α, α3, α2, α1, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
5. ΛΑ 2302, 519-522, Δωδώνη, άτιτλο. *I:* α, α1, β. *II:* α, α1, α2, α3, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1.

6. ΛΦ 256, 1-4, επαρχία Δελβίνου (Αλβανία), άτιτλο. *I:* α, α1, β, β6, β9 (το φίδι καταπίνει το παιδί και το ξαναβγάζει γυμνό και γνωρίζοντας τις γλώσσες των ζώων), γ, γ1. *II:* α, α2, α1, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.
7. ΛΦ 376, 9-10, Γλυκύ Σουλίου, «Σαράντα Γιάννηδες, ενός κοκόρου γνώση». Ενωμένο με AT/ATU 1365J* (*Asking by Opposites*). *I:* α, α1, β5 (μια γριά μάγισσα), β3 (ένα χόρτο, για να το φάει), γ, γ1. *II:* α, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2. Η συν. όπως AT 1365J*: η δύστροπη γυναίκα κάνει πάντα το αντίθετο απ' ό,τι της λέει ο άντρας της. Ο πετεινός λέει στο σκύλο πως ο άντρας πρέπει να της πει να μην κάτσει στην κάπα που είναι πάνω στο πηγάδι, η γυναίκα κάνει το αντίθετο και πέφτει μέσα.
8. ΛΦ 428, 4-6, Πρέβεζα, άτιτλο. *I:* α, α1, α2, β, β1, γ. *II:* β (ακούει δύο πρόβατα), γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
9. ΛΦ 991, 14-17, Δωδώνη. «Το φίδι και ο κακός βοσκός». *I:* α, α2, β, β1, β2, β6, γ, γ1. *II:* α, α1, γ (ο κακός αδερφός του είναι περίεργος), γ1. *III:* α, α1 (ο αδερφός του), β3 (ακούει όλα τα ζώα να λένε πως πρέπει να σκοτώσει τον κακό αδερφό του. Φωνάζει το φίδι που έσωσε, τρομάζει ο αδερφός του και φεύγει).
10. ΛΦ 1663, 1-5, Δωδώνη, «Ο γελαδάρης». *I:* α, α1, α2, β, β4, β7, γ, γ1. *II:* α, α1, α3, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.
11. ΛΦ 1749, 19-21, Δωδώνη, «Ο τσέλιγκας π' αγαπούσε τα ζώα». *I:* α, α1, α2, β, β1, β2 (τσιμπώντας του τη γλώσσα), γ, γ1. *II:* α, α3, α2, α1, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.
12. *Ζωγράφειος Αγών* Α', 1891, 195, αρ. 2 (Καφαντάρης Α', 365-366), «Το αντρόγυνο». *I:* α, α1, γ, γ1. *II:* α, α3, α1, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

13. ΛΑ 2301, 496-499, Καρδίτσα, άτιτλο. *I:* α, β5 (η τύχη του, μόλις γεννιέται). *II:* α, α2, α1, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
14. ΛΦ 143, 19-20, Γαύροβο Καλαμπάκας, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β6. *II:* α, α3, α1, α2, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1.
15. ΛΦ 577, 13-16, Αμπελώνας Λάρισας, «Τα τρία αδέρφια». Η αρχή όπως AT/ATU 1009 *(Guarding the Store-room Door)* και AT 1653 B *(The Brothers in the Tree)*. Ο ένας από τα τρία αδέρφια είναι χαζός. Φεύγοντας από το σπίτι παίρνει μαζί του την πόρτα του σπιτιού. Ανεβαίνουν σε δέντρο γιατί φοβούνται τους κλέφτες, ο χαζός ρίχνει την πόρτα και τους τρομάζει. Τ' αδέρφια του παίρνουν τα κλοπιμαία, εκείνος δεν παίρνει τίποτα. Βάζει

να θυμιατίσει και γίνεται καλά ο Θεός, που ήταν άρρωστος. Η συν. όπως AT/ATU 670: *I:* α, β, β8, γ, γ1. *II:* α, α2, α1, α3, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.

16. ΛΦ 1208, 1-2, Παλαμάς Καρδίτσας, «Ο νιόπανδρος». *I:* α, α1. *II:* α, α3, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.
17. ΛΦ 1263, 33, Βολκάνο Τρικάλων, άτιτλο. *I:* α, α1. *II:* α, α3, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β3 (τη σκοτώνει).
18. ΛΦ 1621 Α′, Αύρα Καλαμπάκας, «Ο τσέλιγκας με τις εννιά χιλιάδες πρόβατα». *I:* α, α1, α2, β, β1, β2, β6. *II:* α, α3, α1, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1 (και τη σκοτώνει).
19. ΛΦ 1655, 153-156, Γεωργανάδες Τρικάλων, «Οι γλώσσες των ζώων». *I:* α, α1, β, β1, β2, β6. *II:* α, α1, α3, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1 (και τη σκοτώνει).
20. ΣΠ 103, 2-3, Πορταριά Πηλίου, «Η πέτσους».

ΘΡΑΚΗ

21. *Αρχ. Θρ. Θησ.* Δ′, 1936-1937, 175-177 (ΛΑ 670, 2), Σαράντα Εκκλησιές. «Ο άνθρωπος και το φίδ'». *I:* α, α1, α1, β, β1, β2, β6. *II:* β, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.
22. *Αρχ. Θρ. Θησ.* Ι′, 1943-1944, 203-204, Σκοπός Σαράντα Εκκλησιών, «Ο τσομπάνος και το φίδι». Ενωμένο με AT/ATU *934 A2. *I:* α, α1, α2, β, β1, β9 (το φίδι φτύνει τη γκλίτσα του τσοπάνου κι αυτός τη γλείφει). *II:* α, α3, η συν. όπως AT/ATU *934 A 2 (στο δρόμο βρίσκει κεφάλι που πάνω του γράφει: «κείνα πο 'παθα τα ξέρω, κείνα που θα πάθω δεν τα ξέρω» και το παίρνει στο σπίτι του, για να δει τι θα συμβεί. Από τη ζήλεια της η γυναίκα του το πετάει στο φούρνο και τον ρωτάει επίμονα τι ήταν το κεφάλι). *III:* α2, β, β1, β2.
23. *Θρακική Επετηρίς*, 1897, 201, Σαράντα Εκκλησιές, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β2, β6. *II:* β, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

24. ΛΑ 1179 (ΣΜ 9), 27, Κρήνη Χαλκιδικής, «Ο τσοπάνος και το φίδι». *I:* α, α2, β, β1, β6. *II:* β, γ, γ1. *III:* Ο τσοπάνος λέει στη γυναίκα του πως θα μαρτυρήσει το μυστικό αν κλείσει τον κόκορα στο σεντούκι κι αυτός βγει. Ο κόκορας δεν βγαίνει, β3 (σκοτώνει την κακιά γυναίκα).

25. ΛΑ 1181 (ΣΜ 11), 59-60, Επαρχία Κοζάνης, άτιτλο. *I:* α, α1. *II:* α, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
26. ΛΑ 1235 (ΣΜ 65), 45-46, Παλιοχώρα Χαλκιδικής, «Τσοπάνος, φίδι, φοράδα και πετεινός». *I:* α, α1, α2, β, β1, β6. *II:* α, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
27. ΛΑ 1241 (ΣΜ 71), 21-23, Γουμένισσα Παιονίας, «Ο βοσκός και το φίδι». *I:* α, α1, α2, β, β1, β6. *II:* α, α3, α2, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
28. ΛΑ 1246 (ΣΜ 76), 12-13, «Ο βοσκός και το φίδι».
29. ΛΑ 2154 Α΄, 63-67, Αυγερινός Αβασελίτσας, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β6. *II:* α, α3, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
30. ΛΑ 2215 (ΙΛ 670 Β, 448-451), Κεράσοβο Καστοριάς, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β2, β6. *II:* α, α3, α2, α1, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1 (και τη σκοτώνει).
31. ΛΑ 2779, 71-74, Αηδονοχώρια Σερρών, άτιτλο. *I:* α, α1, α4 (ξυλοκόπος), β, β1, β6, β9 (και του χαρίζει φλουριά). *II:* α, α3, α2, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
32. ΛΑ 2896, 113-115, Πύργοι Δράμας, άτιτλο. *I:* α, α1, α2. *II:* α, α3, α1, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
33. ΛΦ 1552, 26-29, Σαμαρίνα Γρεβενών, «Ο τσέλιγκας και το φίδι». *I:* α, α1, α2, β, β1, β2, β6, γ, γ1. *II:* α, α1, α3, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.
34. ΛΦ 1823, 3-4, Σιάτιστα Ανασελίτσας, άτιτλο. *I:* α, α1, α2, β, β1, β2, β6. *II:* α, α3, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
35. ΛΦ 1833, 40-42, Αδριανή Δράμας, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β4, β6, γ, γ1. *II:* β, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
36. *Ημερολόγιον Δυτικής Μακεδονίας*, 1936, 165-167, Φιλιππαίοι Γρεβενών, «Ο άνδρας να διοικεί το σπίτι». *I:* α, α1, α2, β, β1, β6. *II:* α, α3, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

37. ΛΑ 2891, 218-222, Μυτιληνιοί Σάμου, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β4, β7, γ, γ1. *II:* β, α, α5 (ακούει τα παράπονα των φορτωμένων μουλαριών και το γάιδαρο που θέλει να φάει το σαμάρι για να μην τον ξαναφορτώσει-τα δέρνει), α3, γ. *III:* α,α2, β, β1, β2.
38. ΛΑ 670, 3, Λέσβος, «Του ξύλου ήβγι απ' τουν παράδεισου».
39. ΛΦ 612, 2-4, Πολιχνίτος Λέσβου, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β8 (για την ευλά-

βειά του), γ, γ1. *II:* α, α3, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.

40. ΛΦ 1148, 2-4, Λέσβος, «Ο γνωστικός κόκορας». Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* α, α1, β5 (η μητέρα του), γ, γ1. *II:* α, α4, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.
41. ΛΑ 1284 (ΣΜ114), 7, Λήμνος, «Το πάθημα του γαϊδάρου». Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* α, α1. *II:* α, α4, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
42. Argenti-Rose I, 557, αρ. 40, Χίος, «Ο πετεινός ξυπνότερος απ' τον άνθρωπο». Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* α, α1. *II:* α, α4, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
43. Georgakis-Pineau, 46-49, Λέσβος, «Le langage des animaux». *I:* α, α1, β, β4, β7, β3 (μια πέτρα που είχε στο στόμα του), γ, γ1. *II:* β, α, α3, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
44. Pernot, *Ét.ling. III*, 209-213, Πυργί Χίου, «Le langage des bêtes». *I:* α, α1, α2. *II:* β, α, α4, α3, α2, α1, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.

β. Εύβοια- Σποράδες

45. ΛΑ 2744, 178-80, Γιάλτρα Ευβοίας, άτιτλο. *I:* α, α1, α2, β, β1, β4. *II:* β (ακούει τα πρόβατα), α, α5 (ακούει το άλογο να λέει τη γυναίκα του στρίγκλα), γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
46. ΛΦ 377, 3, Γερακού Ιστιαίας Ευβοίας, «Περιπέτεια του βοσκού». *I:* α, α2, β, β1, γ, γ1. *II:* α, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
47. ΛΦ 1038, 5-7, Άνω Βάθεια Ευβοίας, «Το ανδρόγυνο και ο πετεινός». *I:* α, α1, γ, γ1. *II:* α, α3, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.

γ. Κρήτη

48. ΛΑ 2817, 16-18, Παναγιά Καινουργίου, «Γάιδαρος, βόδι, σκύλος, πετεινός». Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* α, α1. *II:* α, α4, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
49. ΛΑ 2884, 230-234, Φόδελε Μαλεβιζίου, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β4, β7. *II:* β, α, α5 (ακούει τα γαϊδούρια που είναι φορτωμένα με λίρες να λένε πως θα πετάξουν τα σακιά. Τα παίρνει εκείνος), α3, α2, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
50. ΛΑ 670, 8, Λατσίδα Μεραμβέλλου, άτιτλο. *I:* α, α1, β8. *II:* α, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1.
51. ΛΦ 718, 22-24, Κριτσά Μεραμβέλλου, «Κάμε καλό και ρίξετο στο γυαλό». Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* α, α1, α2, β, β4, β7, γ, γ1. *II:* β,

α, α5 (ακούει τα φορτωμένα γαϊδούρια να λένε πως θα πετάξουν τα σακιά και τα χτυπάει), α4, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.

δ. Κυκλάδες

52. ΛΑ 2303, 29-30, Φιλώτι Νάξου, «Ο πετεινός». *I:* α, α1, β8 (ένας άγγελος), β9 (γιατί είναι πονετικός και ευσεβής). *II:* α, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
53. ΛΑ 2764, 37-39, Αμοργός, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* α, α1. *II:* α, α4, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
54. ΛΦ 1401, 5-8, Δαμαριώνας Νάξου, «Ο βοσκός και το δελφίνι». *I:* α, α1, α2, β, β5 (ένα δελφίνι), β7, γ, γ1. *II:* α, α1, α3, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.
55. Roussel, αρ. 32, Μύκονος, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* α, α1. *II:* α, α4, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

56. ΙΛ 805 A, 66-68, Οθωνοί, «Ο γκαρδιογνώστης». *I:* α, α1. *II:* α, α3, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
57. ΛΑ 1210 (ΣΜ40), 147, Αργοστόλι Κεφαλλονιάς, «Η φώτισις ενός ανθρώπου». *I:* α, β8 (ως δώρο για την ευσέβειά του). *II:* α, γ, γ1. *III:* ο άντρας αποκαλύπτει το μυστικό και πεθαίνει.
58. ΛΑ 2276, 60, Μεγανήσι Λευκάδας, άτιτλο. Διαφορετικό. *I:* α, α1, γ2 (ο άντρας είναι πολύ δυνατός και δεν πρέπει να αποκαλύψει το μυστικό της δύναμής του). *II:* γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
59. ΛΑ 2276, 210-212, Μεγανήσι Λευκάδας, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1. *II:* α, α3, α1, α2, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
60. ΛΦ 942, 1-4, Κύθηρα, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* α, α1, α3, β, β1, β3 (το δαχτυλίδι που έχει στο στόμα του), β6, γ, γ1. *II:* α, α4, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.
61. Λουκάτος, 48-49, αρ. 6, Κεφαλονιά, «Η συμβουλή του κοκόρου». Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* ο άντρας, που τον τυραννάει η γυναίκα του, παρακαλώντας τον Θεό παίρνει για μια νύχτα το χάρισμα να καταλαβαίνει τι λένε τα ζώα. *II:* α, α4, α5 (ακούει τα παράπονα της κατσίκας και των γουρουνιών). *III:* β, β1, β2.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

62. ΛΑ 1194 (ΣΜ 24), 55-56, Ηλεία, «Φίδι, τσοπάνης και σκύλος».
63. ΛΑ 1195 (ΣΜ 25), 5-6, Ηλεία, άτιτλο. Αντί για άνθρωπο ένας πίθηκος παίρνει από το λιοντάρι το χάρισμα να γνωρίζει τις γλώσσες των ζώων. *ΙΙ:* α, α3, γ. *ΙΙΙ:* α, α2, β, β1, β2.
64. ΛΑ 1207 (ΣΜ37), 9-10, Σουλινάρι Κορινθίας, «Ένας κόκορας που σώζει». *Ι:* α, α1, α2, β, β8 (ο Χριστός), β9 (επειδή ο τσέλιγκας του φέρθηκε φιλόξενα), γ, γ1. *ΙΙ:* α, γ, γ1. *ΙΙΙ:* α, α1, α2, β, β1, β2.
65. ΛΑ 1226 (ΣΜ56), 21-22, Βουρνάζι Μεσσήνης, «Πώς μιλούν τα ζώα». *Ι:*α, α1, β, β1, β6. *ΙΙ:* α, γ, γ1. *ΙΙΙ:* α, α2, β, β1 (και τη σκοτώνει).
66. ΛΑ 1228 (ΣΜ58), 49, Αρφαρά Καλαμάτας, «Άνθρωπος και ζώα». Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *Ι:* α, α1. *ΙΙ:* α, γ, γ1. *ΙΙΙ:* α, α2, β, β1 (κα τη σκοτώνει).
67. ΛΑ 1228 (ΣΜ58), 79-80, Αρφαρά Καλαμάτας, «Άνθρωπος και φίδι». *Ι:* α, α1, β, β1, β6. *ΙΙ:* α, γ, γ1. *ΙΙΙ:* α, α2, β, β1, β2.
68. ΛΑ 1280 (ΣΜ110), 220-223, Κυπαρισσία Τριφυλίας, «Το φίδι και ένα παιδί». *Ι:* α, α1, β, β1, β6, γ, γ1. *ΙΙ:* β (ακούει δυο προβατίνες), γ, γ1. *ΙΙΙ:* α, α2, β, β1, β2.
69. ΛΑ 1282 (ΣΜ112), 428-429, Κυπαρισσία Τριφυλίας άτιτλο. *Ι:* α, α1 (των κοράκων), α2, β, β1, β6. *ΙΙ:* β.
70. ΛΑ 1282 (ΣΜ112), 483-488, Κυπαρισσία Τριφυλίας άτιτλο. *Ι:* α, α1, α2, β, β1, γ, γ1. *ΙΙ:* α, γ, γ1. *ΙΙΙ:* α, α2, β, β1, β2.
71. ΛΑ 1353 (ΣΜ166), 5-7, Γορτυνία, «Για ένα γέρο και μια γριά». *Ι:* α, α1, β, β5 (ένα στοιχειό), β7, β2 (οι γονείς του στοιχειού). *ΙΙ:* α, α5 (πιάνει την καρακάξα και δεν την αφήνει να του βγάλει το μάτι όπως έλεγε), β, α, α3, γ, γ1. *ΙΙΙ:* α, α2, β, β1, β2.
72. ΛΑ 2328, 17-18, Μάνη, «Ο πασάς και τα βυζάδια που χάριζε». *Ι:* α, α1, β9 (δώρο από τον πασά). *ΙΙ:* α, α1, γ, γ1. *ΙΙΙ:* α, α2, β, β1, β2.
73. ΛΑ 2934, 182-183, Μεσσήνη, άτιτλο. *Ι:* α, α1, β, β4, β2, β6, γ, γ1. *ΙΙ:* α, α3, α1, γ, γ1. *ΙΙΙ:* α, α2, β, β1, β2.
74. ΛΑ 670, 9, Μανιάκι Πυλίας, άτιτλο. *Ι:* α. *ΙΙ:* α, α2, α5 (κι η προβατίνα του εύχεται: χιλιόχρονος). *ΙΙΙ:* λείπει το επεισόδιο με την επιμονή της γυναίκας.
75. ΛΦ 231, 1-11, Γορτυνία, «Κάμε το καλό και ρίχ' το στο γυαλό». *Ι:* α, α1, β, β5 (ένα θαλασσινό θηρίο), β7, β2 (οι γονείς του θηρίου), γ, γ1.*ΙΙ:* β, α, α1, α2, α3, γ, γ1. *ΙΙΙ:* α, α1, α2, β, β1 (και τη σκοτώνει).
76. ΛΦ 354, 6-8, Πυλία, «Ένα αντρόγυνο». *Ι:* α, α1, β, β1, γ, γ1. *ΙΙ:* α, γ, γ1. *ΙΙΙ:* α, α2, β, β1, β2.

77. ΛΦ 552, 5-7, Επαρχία Μεσσήνης, «Ο δράκος (φίδι)». Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* α, α1, β, β1 (ακουμπώντας τη γλώσσα του στη γλώσσα του ήρωα), β7, γ, γ1. *II:* α, α4, γ, γ1. *III:* α, α1, α2.
78. ΛΦ 1243, 27-28, Επαρχία Καλαβρύτων, «Ο καρδιογνώστης». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.
79. ΛΦ 1852, 2-4, Πύργος Ηλείας, «Ο πατέρας και το παιδί». *I:* α, α1, β, β5 (ένα θηρίο), β6. *II:* α, α3, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

80. ΛΑ 1205 (ΣΜ35), 105, Ναύπακτος, «Μια συνομιλία διαφόρων ζώων». Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* α, β, β1. *II:* α, γ. *III:* α, α2, β, β1, β2.
81. ΛΑ 1209 (ΣΜ39), 49, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1. *II:* α, α3, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
82. ΛΑ 1216 (ΣΜ46), 181-183, Γραμματικό επαρχίας Μεσολογγίου, «Μια φοράδα». *I:* α, β8, β9 (για την ευσέβειά του). *II:* α, γ, γ1. *III:* α, α2 (το τέλος ασαφές).
83. ΛΑ 1257 (ΣΜ87), 39-40, Κατούνα Ακαρνανίας, «Ο κόκοτος που έσωσε τη ζωή του αφεντικού του». *I:* α, β5 (μια γριά), β9 (επειδή της έκανε καλό), γ, γ1. *II:* α, α2, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
84. ΛΑ 1272 (ΣΜ 102), 31-33, Λιβαδιά, «Ο γεωργός και το φίδι». *I:* α, α1, α3, β, β1, β6, γ, γ1. *II:* α, α3, α1, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
85. ΛΑ 1321 (ΣΜ 134), 11-12, Ναύπακτος, «Το φίδι και ο βοσκός».
86. ΛΑ 670, 1, Άγραφα Ευρυτανίας, «Πώς ου κόκοτας φάνκι πιο ξυπνός αφ'τουν άνθρουπον».
87. ΛΑ 670, 4, Αμπρακιά- Κοσκινάς Τριχωνίας, άτιτλο.
88. ΛΦ 356, 15-17, Λοκρίδα, «Η αβάσταχη γυναίκα». *I:* α, β, α1, β8, γ, γ1. *II:* α, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
89. ΛΦ 590, 12-13, Πουρνάρι Δομοκού Φθιώτιδας, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β2, β6, γ, γ1. *II:* α, α3, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.
90. ΛΦ 852, 27-29, Άγραφα Ευρυτανίας, «Ο τσοπάνος και το φίδι». *I:* α, α1, α2, β, β1, β3 (ένα μπουκαλάκι). *II:* α, α1, α3, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1 (και τη σκοτώνει).
91. ΛΦ 1213, 13-15, Ευρυτανία, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β1, β3 (ένα μαγικό δαχτυλίδι), β6, γ, γ1. *II:* α, α5 (ακούει τη γάτα να λέει πως τα ποντίκια κλέβουν τα αυγά. Βλέπει τα ποντίκια, ένα ανάσκελα να κρατά στην αγκαλιά το αυγό, κι ένα άλλο να το σέρνει από την ουρά. Ο γεωργός βάζει τα γέλια), γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.

92. ΛΦ 1739, 1-3, Λοκρίδα, άτιτλο. *I:* α, β, β1, β2, β6, γ, γ1. *II:* α, α3, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.
93. Λουκόπουλος, *Νεοελλ. Μυθ.* 53-54, Αιτωλία, «Ο κόκορας».
94. *Αττικόν Ημερολόγιον*, 1886, 348, άτιτλο.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ-ΠΟΝΤΟΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

95. ΛΑ 1274 (ΣΜ 104), 37-38, Κύζικος, «Χωρικός, βόδι, πετεινός και κότες». Συμφυρμός με AT/ATU 207 A.
96. ΛΑ 670, 10, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* α, α1, α3, β8 (ένας άγγελος). *II:* α, α4, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
97. ΛΑ 670, 11, άτιτλο. *I:* α, α1. *II:* α, α4, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
98. *Μικρασιατικά Χρονικά* Γ′, 1940, 350-352, άτιτλο. *I:* α, β8 (ένας άγγελος). *II:* α, α4, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.
99. ΛΦ 1599, 7-9, «Αβτζή-αράπης». *I:* α, α1, α4 (κυνηγός). *II:* α, α1, α3, γ, γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.

β. Πόντος

100. ΛΦ 617, 9-11, Τραπεζούντα, «Το φίδι». Συμφυρμός με AT/ATU 207 A. *I:* α, α1, β, β1, β2 (χτυπώντας τη γλώσσα του στη γλώσσα του ήρωα), β7, γ, γ1. *II:* α, α4, γ, γ1. *III:* α, α1, α2, β, β1, β2.
101. ΛΦ 1833, 40-43, Άνω Αμισός, άτιτλο. *I:* α1, β, β4. *II:* β, γ (πώς πλούτισε), γ1. *III:* α, α2, β, β1, β2.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 670

Το παραμύθι με αριθμό AT/ATU 670 είναι ευρύτατα διαδεδομένο σε ολόκληρο τον κόσμο και υπάρχουν πολλές παλαιότατες καταγραφές του, όπως μας πληροφορεί ο A. Aarne, που του έχει αφιερώσει εκτενή μονογραφία[1].

1. A. Aarne, *Der Tiersprachenkundige Mann und seine neugierige Frau,* FFC 15, Hamina 1914.

Σύμφωνα με τον Φινλανδό παραμυθολόγο η αρχική μορφή / δομή (Urform) του παραμυθιού παραμένει σταθερή κατά τη διάδοσή του στις διάφορες χώρες, παρ' όλες τις διαφορές που παρατηρούνται σε επιμέρους στοιχεία. Αυτή η αρχική, βασική δομή έχει ως εξής:

«Ένας άνθρωπος παίρνει από ένα ευγνώμον φίδι το χάρισμα να καταλαβαίνει τις γλώσσες των ζώων. Όμως κανείς δεν πρέπει να μάθει ότι κατέχει αυτή τη γνώση, αλλιώς ο άνδρας θα πεθάνει. Ακούγοντας δύο ζώα να μιλούν και καταλαβαίνοντας τι λένε, ο άνδρας γελά και προκαλεί την περιέργεια της γυναίκας του που επιμένει να της πει γιατί γέλασε, παρόλο που ο άντρας της της λέει πως, αν της πει, θα πεθάνει. Ο άντρας αποφασίζει τελικά να αποκαλύψει το μυστικό του, αλλά πριν το κάνει ακούει ένα αρσενικό ζώο να μιλά περιφρονητικά γι' αυτόν και για το ότι δεν μπορεί να επιβάλει πειθαρχία στη γυναίκα του, κι έτσι κρατά το μυστικό του»[2].

Ο Aarne καταλήγει σε αυτήν την αρχική μορφή – γύρω από την οποία αναπτύσσονται πράγματι και οι ελληνικές παραλλαγές - αφού έχει πρώτα μελετήσει τα επιμέρους επεισόδια και μοτίβα των διαφόρων παραλλαγών που διαθέτει. Τη μεγαλύτερη ποικιλομορφία από χώρα σε χώρα, εμφανίζει, όπως γράφει, το επεισόδιο των συνομιλιών μεταξύ των ζώων, που ακούει ο ήρωας. Τούτη η ποικιλομορφία καθιστά πολύ δύσκολο τον προσδιορισμό του διαλόγου που ανήκει στην αρχική μορφή του παραμυθιού[3]. Πολλοί αφηγητές μάλιστα επεκτείνουν το παραμύθι με περισσότερες συνομιλίες.

Όσον αφορά τις ελληνικές παραλλαγές, παρατηρούμε πως περιλαμβάνουν συνήθως περισσότερους από έναν διαλόγους μεταξύ ζώων. Οι βασικότεροι είναι ο διάλογος της εγκύου φοράδας με το μικρό πουλάρι[4], της προβατίνας με το μονάκριβο αρνάκι της[5], του πιστού σκυλιού με τα άπιστα, που αφήνουν τους λύκους να ρημάξουν το κοπάδι[6]. Ορισμένες παραλλαγές περιλαμβάνουν και τη διήγηση του γάιδαρου και της αγελάδας, που αποτελεί και αυτόνομο παραμύθι (AT/ATU 207 A), ενώ σε κάποιες άλλες συναντάμε ένα κάπως διαφορετικό επεισόδιο: ο ήρωας πλουτίζει ακούγοντας τα πουλιά να μιλούν για έναν κρυμμένο θησαυρό. Σύμφωνα με τον Aarne το επεισόδιο αυτό δεν πρέπει να ανήκει στην αρχική μορφή του παραμυθιού[7].

2. A. Aarne, *ό.π.*, σ. 55 (Δίνουμε περίληψη σε ελεύθερη απόδοση).

3. Εκτός από τις συνομιλίες που συναντάμε στην ελληνική παράδοση του παραμυθιού, ο Aarne αναφέρει και δύο άλλες βασικές (καθώς και τις παραλλαγές τους): συνομιλία μεταξύ μυρμηγκιών ή άλλων εντόμων με ερωτικό περιεχόμενο και συνομιλία ζώων σχετικά με την τροφή τους.

4. Αυτό το επεισόδιο περιλαμβάνεται ήδη σε λογοτεχνικές παραλλαγές του 16ου αιώνα. Aarne, *ό.π.*, σ. 34.

5 Χαρακτηριστική των βαλκανικών παραλλαγών, Aarne, *ό.π.*, σ. 44.

6. Αυτή την τελευταία ο Aarne τη θεωρεί μεταγενέστερη προσθήκη, Aarne, *ό.π.*, σ. 41.

7. Aarne, *ό.π.*

Το παραμύθι αναπτύσσει ένα θέμα πανάρχαιο, την απόκτηση της γνώσης των γλωσσών των ζώων, χάρισμα που ο άνθρωπος παίρνει συνήθως από ένα φίδι. Το θέμα αυτό είναι γνωστό στη μυθολογία. Σε έναν ελληνικό μύθο ο μάντης Μελάμπους καίει ένα νεκρό θηλυκό φίδι και τα μικρά φιδάκια τού γλείφουν το αυτί δίνοντάς του το χάρισμα να καταλαβαίνει τις γλώσσες των ζώων και των πουλιών[8]. Την ίδια γνώση κατέχει και ο ήρωας της νορβηγικής μυθολογίας Ζίγκφριντ[9].

Έτσι και στο παραμύθι, ο ήρωας αποκτά τη γνώση αυτή χάρη σε ένα ευγνώμον φίδι, που το έσωσε από τη φωτιά (ή από το ζώο με το οποίο πάλευε). Όμως γιατί στο παραμύθι αυτή η γνώση είναι επικίνδυνη και γιατί η αποκάλυψή της μπορεί να επιφέρει το θάνατο του ήρωα; Γιατί δηλαδή είναι μια γνώση που πρέπει να παραμείνει μυστική; Και ποιο είναι αυτό το μυστικό, που είναι τόσο τρομερό, ώστε να δικαιολογεί ακόμα και την ακραία μισογυνική λύση της δολοφονίας της περίεργης συζύγου, με την οποία μας ξαφνιάζουν αρκετές παραλλαγές;

Μια ερμηνεία αυτού του προβλήματος από τη σκοπιά της ψυχανάλυσης επιχειρεί ο G. Róheim, που αναλύει το περιεχόμενο του παραμυθιού συνδέοντάς το με το μύθο του Μελάμποδα και του Τειρεσία αλλά και με λαϊκές δοξασίες της Ευρώπης, κατά τη γνωστή του μέθοδο[10]. Σύμφωνα με αυτή την ανάλυση, δίνεται βάρος σε ένα επεισόδιο που δεν συναντάμε στις ελληνικές παραλλαγές, αλλά που απαντά σε άλλες χώρες: στην αρχή της αφήγησης ο ήρωας βλέπει δυο φίδια να παλεύουν. Σε ένα κείμενο μάλιστα του 14ου αιώνα, που περιλαμβάνεται στο περσικό βιβλίο Tuti Nameh, ο ήρωας μαθαίνει τις γλώσσες των ζώων από ένα αρσενικό φίδι, αφού πρώτα έχει δει μια σκηνή συνουσίας μεταξύ του άπιστου θηλυκού φιδιού κι ενός φιδιού από άλλο είδος. Αυτό το κείμενο επιβεβαιώνει, κατά τον G. Róheim, την υπόθεση ότι *αυτό που βλέπει* ο ήρωας αρχικά είναι μια σεξουαλική πράξη, και μάλιστα η «πρωταρχική σκηνή» (primal scene). *Αυτό που ακούει* στη συνέχεια, καθώς γνωρίζει πλέον τις γλώσσες των ζώων, και που πρέπει να το κρατήσει μυστικό, είναι η εγκυμοσύνη του ζώου (και της γυναίκας του ίδιου), ή μια συνομιλία μεταξύ πουλιών (γνωστό φαλλικό σύμβολο κατά την ψυχανάλυση) σχετικά με έναν κρυμμένο θησαυρό (τον οποίο ο Róheim ερμηνεύει ως το «έμβρυο στην κοιλιά» embryo in the womb). Στη συνέχεια του παραμυθιού συναντάμε πάλι τα σύμβολα του αρσενικού και του θηλυκού, στις μορφές του κόκορα, που δίνει μαθήματα συμπεριφοράς απέναντι στο θηλυκό, και της κότας. *Αυτό που ακούει* λοι-

---

8. Το μύθο αναφέρει ο Απολλόδωρος. Η παραπομπή στον G. Róheim, βλ. παρακάτω, υποσημείωση αρ. 10.

9. S. Thompson, *The folktale*, *ό.π.*, σ. 83.

10. Géza Róheim, «The language of Birds», in: *Fire in the Dragon and Other Psychoanalytic Essays on Folklore*, Princeton University Press, Princeton-New Jersey 1992.

πόν ο ήρωας σχετίζεται και πάλι με τη σεξουαλικότητα. Αν λοιπόν η υπόθεση του Róheim περί «πρωταρχικής σκηνής» είναι σωστή, τότε η τιμωρία της περιέργειας (προβαλλόμενη στη γυναίκα) εξηγείται από το ότι ένα τέτοιο θέαμα προκαλεί συναισθήματα ενοχής και φόβου, και άρα η περιέργεια θεωρείται αμαρτία που πρέπει να τιμωρηθεί. Τέλος, η ταύτιση του ήρωα με τον κόκορα κι η αποδοχή των διδαγμάτων του σημαίνει ταύτιση με το πατρικό πρότυπο και κυριαρχία πάνω στη σεξουαλικότητα. Κι ο Róheim καταλήγει: «Τώρα ο ήρωας καταλαβαίνει πράγματι τη γλώσσα των πουλιών» («now he truly understands the language of birds»).

Η ψυχαναλυτική ερμηνεία του Róheim βασίζεται στην υπόθεση ότι το περιεχόμενο του παραμυθιού έχει σχέση γενικά με την ανακάλυψη της σεξουαλικότητας. Ίσως η βασική του ιδέα θα μπορούσε να εφαρμοστεί και στην ερμηνεία των ελληνικών παραλλαγών του κοντινού τύπου AT/ATU 671, όπου ο ήρωας γνωρίζοντας κι εδώ τις γλώσσες των ζώων, μαθαίνει, αυτή τη φορά, τι συμβαίνει *μέσα στην κοιλιά μιας γυναίκας*. Η αναλογία με την ανακάλυψη του μυστικού της εγκυμοσύνης στον τύπο AT/ATU 670 μοιάζει αρκετά προφανής.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 671

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 671

Η γλώσσα των βατράχων

AT: The Three Languages
ATU: The Three Languages
Delarue- Tenèze: Les trois languages
Grimm no 33: Die drei Sprachen
Straparola VII, 5: Les trois frères qui vont par le monde... (σε συμφυρμό με AT/ATU 653)

Άτιτλο

Ήσανε μια φορά δυο αδέρφια, το 'να φρόνιμο, τ' άλλο σα λωλό λίγο, και κινήσανε να πάνε να βρουνε δουλειά για να ζήσουν. Στο δρόμο που παγαίνανε, φθάσανε το βράδυ-βράδυ σ' ένα ποτάμι. Εκεί λέει ο λωλός: «Αδερφέ, 'γώ θα καθίσω δω να μάθω τη γλώσσα των μποκακάδω (των βατράχων)», και εκάθισε. Ο αδερφός του σάμπως εθύμωσε και του λέει: «Σήκω να πάμε στη δουλειά μας, τι θα κάνεις εδώ, θα ψοφήσεις από την πείνα;» Τίποτα ο λωλός: «Θα καθίσω δω να μάθω τη γλώσσα των μποκακάδω». Έτσ' ο φρόνιμος αναγκάσθη και τον άφησε και έφυγε· εκείνος εκάθισε ένα χρόνο, δύο, όσο έμαθε τη γλώσσα.

Ύστερα από τόσον καιρό εγύρισε και ο αδερφός του από τα ξένα και τον ηύρε εκεί ακόμα και του λέει: «Εδώ είσαι ακόμα;» «Εδώ», λέει εκείνος». «Αμ, πώς ζεις;» «Άι, με τον ένανε, με τον άλλονε...» «Σήκω, λοιπόν, να φύγομε τώρα». «Άι στο καλό», λέει εκείνος, «και άφσε με μένα». Έφυγε λοιπόν ο αδερφός του και έμεινε κείνος. Ύστερα από ολίγες ημέρες εσηκώθη να πάει και κείνος στον τόπο του. Στο δρόμο που πάγαινε, πέρασε και από την πόλη, που ήτανε ο βασιλιάς. Εκεί έμαθε πως δεν μπορεί η βασιλοπούλα· έχει πόσον καιρό, και κάτι έχει μέσα της και δεν μπαρά την κάνε καλά οι γιατροί. Σαν να ακούεται κάπου-κάπου μια σιγαλή, σιγαλή φωνή, σα φωνή μπακακά. Καθώς άκσε έτσι κείνος, αμέσως επήγε στο παλάτι και εζήταγε να μπει μέσα, αλλά δεν τον αφήνανε. Εκεί άκσε ο βασιλιάς τη λογομαχία και λέει: «Τι τρέχει;» «Να», είπαν εκείνοι που φυλάγανε κει, «ένας παλιάνθρωπος θέλει να 'ρθει μέσα να ιδεί τη βασιλοπούλα, λέει πως είναι και αυτός γιατρός». «Αφήστε τον άνθρωπο», λέει ο βασιλιάς.

Τον αφήσανε λοιπόν και μπήκε. Πήγε στη βασιλοπούλα, εκάθισε κοντά στο κρεβάτι της και την ερώταγε τι έχει. Του είπε: «Τι να 'χω. Εδώ στην κοιλιά μου κάτι έχω και δεν μπορώ να ανασάνω· κάποτε- κάποτε ακούω σαν να φωνάζει κάτι τι μέσα μου, σα να είναι μποκακάς». Αμέσως ζυγώνει στη βασιλοπούλα και αρχινάει τη γλώσσα των μποκακάδω, κι, κι, κι. Κι, κι, κι, κι εκείνοι από μέσα. «Τι κάνετε;» τωνε λέει. «Τι να κάνομε», λέει η μάνα των μποκακάδω, «καλά είμαστε, και πολύ καλά. Έχω και δώδεκα παιδιά και το 'χουμε ζεύκι (φαγοπότι)». Τότε λέει: «Φκιάστε μια σκορδολιά». Τη φκιάνε, του την πάνε και δίνει της βασιλοπούλας και πίνει δύο, τρία χουλιάρια (κουτάλια). Πέρασε λίγη ώρα, ρωτάει: «Τι κάνετε;» «Τι να κάνομε», λέει η μάνα των μποκακάδω, «άλλη φορά μας εδίνανε καλά φαγητά και τρώγαμε. Σήμερα όμως δεν ξέρω τι φαΐ μας δώσανε, και μου ψοφήσανε έξι παιδιά». Άμα άκσε έτσι, δίνει άλλη σκορδολιά της βασιλοπούλας. Πέρασε λίγη ώρα, ρωτάει: «Τι κάνετε;» «Τι να κάνομε», λέει η μάνα, «πεθάνανε όλα τα παιδιά και κοντεύω να πεθάνω κι εγώ». Άλλη σκορδολιά και τους ετελείωσε όλους. Ύστερα της δίνει κι ένα καθάρσιο και τους έβγανε και έγινε καλά. Τότε ο βασιλιάς δεν ήξερε πλια τι να του κάνει. Τον έκανε πλούσιο τέλος πάντων και πάει δουλειά του. Έζησε κείνος καλά και μεις καλύτερα.

Μιχάηλ Λελέκος, *Επιδόρπιον* Α', Αθήνα 1888, σ. 248-250.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. Hahn 1, 218-219, αρ. 33, Βήσσανη Πωγωνίου, «Von einem, der die Vogelsprache erlernte». Ο φτωχός κάθεται τρία χρόνια στην ακροποταμιά και μαθαίνει τις γλώσσες των πουλιών και των βατράχων. Γιατρεύει τη βασιλοπούλα από το βατράχι που είχε στην κοιλιά της και παίρνει χρήματα για ανταμοιβή.

ΘΡΑΚΗ

2. ΛΑ 671, 1, Σουφλί, «Τα τρία αδέρφια». Ο μικρότερος αδερφός μπαίνει σε μια λίμνη, μένει εκεί τρία χρόνια και μαθαίνει τη γλώσσα των φιδιών, των βατράχων και της νεροχελώνας. Γιατρεύει τη βασιλοπούλα από το βατράχι που είχε μέσα στην κοιλιά της και γίνεται πλούσιος.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

3. ΛΑ 1277 (ΣΜ 107), Βυζίκι Γορτυνίας, 85-87, άτιτλο. Παρόμοια με την παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

4. ΛΦ 415, 12-14, Ανθήλη Φθιώτιδας, «Τα δυο αδέρφια». Ενωμένο με AT/ATU 300 (*Ο δρακοντοκτόνος ήρωας*). Από τα δύο αδέρφια ο πρώτος δρακοντοκτόνος (όπως στο AT/ATU 300) κι ο δεύτερος γνωρίζει τις γλώσσες των ζώων και γιατρεύει τη βασιλοπούλα, που έχει καταπιεί δυο βατραχάκια.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

5. Επιφανίου- Πετράκη Δ′, Σμύρνη, «Ο γιατρός Τσελεμπής». Παρόμοια με την παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

6. Λελέκος, Επιδόρπιον Α′, 248-250 (Σταματιάδης Ε′, Καφαντάρης Α′, 363-364), άτιτλο. Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 671

Ο Γ. Μέγας κατέταξε ορισμένες ελληνικές παραλλαγές στον τύπο AT 671, παρόλο που το περιεχόμενό τους δεν ανταποκρίνεται ακριβώς στην περιγραφή του συγκεκριμένου τύπου όπως αυτή δίνεται από τους AT/ATU :

AT 671: *Οι τρεις γλώσσες*. Ο νέος μαθαίνει τις γλώσσες των σκυλιών, των πουλιών και των βατράχων. Μέσω αυτής της γνώσης γίνεται πλούσιος.

Ο πατέρας διώχνει το γιο του γιατί είναι χαζός, και διατάζει έναν υπηρέτη να τον σκοτώσει, αλλά εκείνος τον λυπάται, τον αφήνει να φύγει και σκοτώνει στη θέση του ένα ζώο. Ο ήρωας γνωρίζοντας τις γλώσσες των ζώων γιατρεύει μια βασιλοπούλα, ή βρίσκει έναν κρυμμένο θησαυρό. Παντρεύεται τη βασιλοπούλα. Αργότερα ένα πουλί προφητεύει ότι ο ήρωας θα εκλεγεί πάπας.

Παρόμοια, με μικρές διαφορές, είναι και η περιγραφή του τύπου στον ATU. Συγκρινόμενες με αυτή την περίληψη οι ελληνικές παραλλαγές είναι σαφώς απλούστερες, αφού ουσιαστικά αποτελούνται από ένα μόνο επεισόδιο: ο φτωχός άνθρωπος μαθαίνει τη γλώσσα των βατράχων και θεραπεύει έτσι τη βασιλοπούλα από τα βατράχια που έχει στην κοιλιά της, δίνοντας να πιει ή να φάει κάτι, που τα ίδια τα βατράχια λένε πως θα τα σκοτώσει. Η ανταμοιβή του είναι χρήματα.

Τίθεται λοιπόν το ερώτημα αν πρέπει να εντάξουμε τις ελληνικές παραλλαγές στον τύπο AT 671, ή αν θα έπρεπε να δημιουργήσουμε έναν υπότυπο. Οι διάφοροι εθνικοί Κατάλογοι αντιμετωπίζουν διαφορετικά το πρόβλημα. Ο ισπανικός[1] και ο καταλανικός[2] κατατάσσει τις αντίστοιχες παραλλαγές στον τύπο AT 671, παρόλο που είναι απλούστερες από την περίληψη του AT και αρκετά διαφορετκές από τις παραλλαγές του γαλλικού Καταλόγου[3], ενώ ο βουλγάρικος[4] διαχωρίζει τον AT 671 από έναν άλλο τύπο που τον θεωρεί βουλγάρικο οικότυπο με αριθμό AT *671**. Ο τελευταίος έχει υπόθεση παρόμοια με αυτή των ελληνικών παραλλαγών που παρουσιάζουμε εδώ.

Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται είναι ποια είναι τα όρια του τύπου κι από ποιο σημείο αρχίζουμε να μιλάμε για υπότυπους και οικότυπους· ερώτημα δύσκολο, που μπορεί να απαντηθεί μόνο μετά από συστηματική συγκριτική μελέτη πων παραλλαγών που απαντούν στις διάφορες τοπικές και εθνικές προφορικές παραδόσεις.

1. J. Camarena Laucirica – M. Chevalier, *Catálogo tipológico del cuento folklórico español, Cuentos maravillosos,* Gredos, Madrid 1995, σ. 685-688.

2. C. Oriol – J. M. Pujol, *Index tipológic de la rondalla catalana,* Barcelona 2003.

3. P. Delarue – M. L. Tenèze, *ό. π.*, σ. 572-582.

4. Daskalova – Dobreva – Koceva – Miceva, *Typenverzeichnis der bulgarischen Volksmärchen,* FFC 257, Academia Scientarum Fennica, Helsinki 1995.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT * 672 C

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU * 672 C

Η κορώνα του φιδιού

AT: Δεν περιλαμβάνεται
ATU: Δεν περιλαμβάνεται

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΛΑ 1174 (ΣΜ 105), «Ο βασιλιάς των φιδιών». Το φτωχοκόριτσο που το φίδι διάλεξε για να της δώσει την κορώνα του, τη δίνει στη μάνα του κι εκείνη την κρύβει. Το φίδι τη ζητάει πίσω, υποσχόμενο πλούτη αν του τη δώσουν, ειδάλλως καταστροφή. Οι φτωχοί τη δίνουν και γίνονται πλούσιοι.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT *672 C

Ο τύπος αυτός, στον οποίο ο Μέγας έχει κατατάξει μία μονο παραλλαγή, δεν περιλαμβάνεται στον AT, ενώ ο ATU τον εντάσσει στον AT 672 C* (*Testimony of the Serpent*), που όμως έχει τελείως διαφορετικό περιεχόμενο. Ο τελευταίος αυτός τύπος περιλαμβάνει και τον ελληνικό οικότυπο AT 842 B* (*The Serpent at the Wedding*). Με βάση όμως και τις νεότερες ελληνικές καταγραφές του παραμυθιού αυτού, που δείχνουν ότι είναι περισσότερο δημοφιλές απ' ό,τι αρχικά πιστευόταν, αποδεικνύεται εντονότερη η θρησκευτική του διάσταση: το ερώτημα που σταθερά επανέρχεται στις ελληνικές παραλλαγές είναι «όποιος βαστά στο Θεό χάνει;», ενώ το φίδι αποτελεί ένα ξεκάθαρο σύμβολο της θεϊκής βούλησης, κάτι που επιβεβαιώνει την αρχική επιλογή του Γεωργίου Μέγα να τοποθετήσει το παραμύθι αυτό στην κατηγορία των θρησκευτικών παραμυθιών.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT / ATU 675

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 675

Ο Σταχτιάρης

AT/ATU: The Lazy Boy
AT/ATUU: The Lazy Boy
Delarue-Tenèze: Le Garçon Paresseux
Grimm no 54: Hans Dumm
Straparola III, 1: Un nommé Pierre, estant insensé, retourna en son bon sens par le moyen d'un poisson nommé ton...
Basile I, 3: Peruonto
Eberhard – Boratav no 69

Ο κασιδιάρης

Ήταν ένας κασιδιάρης, έκοβε ξύλα στο λόγγο και φόρτωνε τα γομάρια. Τα πήγαινε στο παζάρι και τα πουλούσε. Πήγαινε κάθε μέρα κι έκοβε ξύλα. Μια μέρα βρίσκει δυο λιοντάρια στο λόγγο και πάλευαν. Τα λεοντάρια λένε του κασιδιάρη: «Για έμπα ανάμεσα να μας ξεχωρίσεις!» Μπήκε ανάμεσα ο κασιδιάρης και τα ξεχώρισε τα λεοντάρια.

Τα λεοντάρια τον έφτυσαν στο στόμα και τα δυο και ό,τι έλεγε, γινόταν. Πήγαινε στο λόγγο: «Κοπείτε, ξύλα, και φορτωθείτε!», έλεγε και κόβονταν και φορτώνονταν μοναχά τους. Μια μέρα πέρασε στο παλάτι του βασιλιά, από κάτω στη στράτα. Η βασιλοπούλα βγήκε στο παραθύρι απάνω και του τράβηξε (έριξε) ένα μήλο μες στο κεφάλι και τον βάρεσε στο κεφάλι. Ο κασιδιάρης την έβρισε. Με το βρίσιμο που της έκανε, εγκαστρώθηκε η βασιλοπούλα. Λέγει ο βασιλιάς (είδε τη βασιλοπούλα γκαστρωμένη): «Μωρέ», λέει ο βασιλιάς, «ποιος γκάστρωσε τη βασιλοπούλα; Θα μάσω τον κόσμον όλο κάτω από το παλάτι, να ιδούμε ποιος την εγκάστρωσε». Και τους έμασε όλους αποκάτω από το παλάτι και πετά το μήλο από το παραθύρι. Πάει στον κασιδιάρη. «Μωρέ, με τον κασιδιάρη τέτοιωσε κι εγκαστρώθηκε!» λέγει ο βασιλιάς, «βάρκα δίχως καραβοκύρη, να τους βάλουμε μέσα και τους δυο, να πνιγούν στο πέλαγος!» Πάει, πάει πολύ πέρα στο πέλαγος και δεν έκρινε ούτε ο ένας ούτε ο άλλος. Γυρίζει η βασιλοπούλα και του λέγει: «Καλά, μωρέ κασιδιάρη, πώς μ' έβρισες και με γκάστρωσες στο παλάτι;» «Δεν ξέρεις εσύ· ό,τι λέγω εγώ γίνεται». «Δε λες να γένουν τα μαλλιά σου, που είσαι κασιδιάρης!» «Βγείτε, μαλλιά!» Φοπ, φούντωσαν τα μαλλιά του. «Και να πεις της βάρκας

να γυρίσει πίσω!» «Γύρισε, βάρκα, πίσω!» «Να πάμε στην άκρη του πελάγου, να φτιάξουμε σπίτια!» «Κάθονται και δε γίνονται!» «Πες εδώ να γίνουν ανώτερα από του βασιλέα τα παλάτια!» «Πες μια βάρκα μαλαματένια, να πάει πέρα στην άκρη, να έρθει ο βασιλιάς με τη δωδεκάδα του, να έρθουν (όλοι) εδώθε!» Πάει η βάρκα μοναχή της και τους έφερε στο παλάτι. Τους έβαλε η βασιλοπούλα κι έκατσαν όλοι πέρα. Η βασιλοπούλα λέει στον κασιδιάρη: «Ένα παγούρι να περιπατεί μοναχό του και να έρχεται γύρω!» Εκεί κοντά έφαγαν κι έπιαν· άμα απόφαγαν κι έπιαν, του λέγει η βασιλοπούλα: «Να του πεις του παγουριού, να πάει στο βρακί του βασιλιά!» Σηκώθηκαν αυτοί να φύγουν. Βγαίνει η βασιλοπούλα και χαλεύει το παγούρι. Τηρούσαν ο ένας τον άλλον κι έλεγαν: «Δεν πήραμε κανένα παγούρι». Είπε η βασιλοπούλα του βασιλιά: «Το 'χεις μέσα στο βρακί». Τηράει ο βασιλιάς: «Οπούθε πάει εδώ μέσα;» «Μα, πούθε ήρθε ο κασιδιάρης και μ' εγκάστρωσε στο παλάτι;» «Εσύ είσαι τσούπρα μου;» «Εγώ είμαι».

Carsten Höeg, *Οι Σαρακατσάνοι*, Β΄, Κοπεγχάγη-Παρίσι 1926, σ. 23-25 (Αγγελοπούλου, *Σαρακατσάνικα παραμύθια*, Ίδρυμα Α. Χατζημιχάλη, Άγρα 2002, σ. 31-34). Παραμύθι που αφηγήθηκε ο Κ. Καραγιώργος, 30 ετών.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι: Ο ήρωας και η απόκτηση της υπερφυσικής δύναμής του

α: Ο ήρωας είναι ένας φτωχός νέος· α1: έχει κάποια φυσική ατέλεια· α2: που δηλώνεται στο όνομά του· α3: είναι τεμπέλης· α4: κασίδης· α5: κάθεται συνέχεια μέσα στις στάχτες· α6: ονομάζεται Σταχτιάρης (ή παρόμοιο).

β: Από ανάλογη ευχή μιας άτεκνης γυναίκας γεννιέται· β1: ένας μισός άνθρωπος· β2: ένα παιδί σαν γροθιά· β3: ένας «κώλος»· β4: άλλο· β5: που ονομάζεται Μισοκωλάκης· β6: έχει άλλο σχετικό όνομα.

γ: Ο ήρωας πάει να μαζέψει ξύλα· γ1: (άλλο)· γ2: σταλμένος από τη μητέρα του· γ3: αναχωρεί με το γάιδαρο έχοντας τα πόδια του μέσα στη στάχτη· γ4: χάνει (ή του πέφτουν) τα εργαλεία του στο δρόμο.

δ: Χαρίζει τη ζωή σε ένα (χρυσό) ψάρι (ψάρια)· δ1: όταν αυτό (αυτά) του τάζουν, αν το (τα) αφήσει, να του χαρίσει (ουν) μαγικές δυνάμεις.

ε: Καίγοντας λιβάνι η μυρωδιά φθάνει στον ουρανό και ο Θεός στέλνει τον άγγελό του στη γη· ε1: ο νέος συναντά· ε2: ένα υπερφυσικό ον ή ζώο· ε3: και του φέρεται με καλοσύνη· ε4: δίνοντάς του από το ψωμί του· ε5: ευεργετώντας το με άλλο τρόπο.

στ: Σε αντάλλαγμα το(α) ευεργετημένο (α) ον (όντα) του δίνει (ουν) το χάρισμα όλες οι επιθυμίες του να πραγματοποιούνται· στ1: με τη χρήση ενός μαγικού αντικειμένου (που του δίνει)· στ2: ή (και) μιας στερεότυπης φράσης· στ3: που είναι: «Μα το λόγο του Θεού και μα το λόγο του ψαριού...»· στ4: φτύνοντάς του στο στόμα.

ΙΙ: Η εγκυμοσύνη της βασιλοπούλας και η ανακάλυψη του πατέρα του παιδιού

α: Ο ήρωας εύχεται· α1: να εμφανιστούν ψωμιά (φαγητά)· α2: να κοπούν τα ξύλα μόνα τους· α3: να φορτωθούν μόνα τους στο ζώο· α4: να μεταφερθεί ο ίδιος καβάλα στο δεμάτι· α5: να μεταφερθεί το δάσος στην αυλή του· α6: άλλο.

β: Περνώντας κάτω από το μπαλκόνι της βασιλοπούλας· β1: εκείνη γελά με το θέαμα· β2: τον κοροϊδεύει· β3: κι ο ήρωας εύχεται να μείνει η βασιλοπούλα έγκυος.

γ: Η βασιλοπούλα γεννάει ένα αγόρι· γ1: που μεγαλώνει πολύ γρήγορα· γ2: μοιάζει στον ήρωα· γ3: στις ερωτήσεις του βασιλιά η βασιλοπούλα επιμένει στην αθωότητά της.

δ: Για να βρεθεί ο πατέρας του παιδιού, ο βασιλιάς συγκεντρώνει κάτω από το παλάτι όλους τους άνδρες του βασιλείου· δ1: που περνούν στη σειρά ανάλογα με την κοινωνική τους θέση· δ2: ο ήρωας περνάει τελευταίος· δ3: δεν έρχεται και εμφανίζεται σε άλλη περίσταση· δ4: το παιδί τον υποδεικνύει πετώντας του ένα μήλο· δ5: το μήλο πετά στον ήρωα η βασιλοπούλα.

ΙΙΙ: Η τιμωρία και το ευτυχές τέλος

α: Ο βασιλιάς τους παντρεύει· α1: βάζει την κόρη του, το παιδί της και τον ήρωα σε κιβώτιο και τους πετάει στη θάλασσα· α2: τους βάζει σε μια βάρκα· α3: με προμήθειες (σύκα).

β: Ο ήρωας αποκαλύπτει στη βασιλοπούλα τη δύναμή του· β1: ακολουθώντας τις συμβουλές της· β2: ζητώντας πρώτα να του δώσει από την τροφή που έχουν μαζί τους· β3: εύχεται να βγουν στη στεριά· β4: να γίνει ένα παλάτι· β5: ωραιότερο από το παλάτι του βασιλιά· β6: γυάλινο· β7: κοντά στο παλάτι του βασιλιά· β8: με το οποίο να συνδέεται με μια γέφυρα· β9: άλλες ευχές.

γ: Ο ήρωας εύχεται να αποκτήσει ακέραιη τη μορφή του· γ1: μεταμορφώνεται σε ωραίο νέο· γ2: κάνει διάφορα άλλα κατορθώματα (συμφυρμοί με άλλους παραμυθιακούς τύπους).

δ: Ο βασιλιάς επισκέπτεται το νέο παλάτι· δ1: όπου του κάνουν το τραπέζι· δ2: χωρίς να τους αναγνωρίσει· δ3: ακολουθώντας πάλι τη συμβουλή της βασιλοπούλας· δ4: ο ήρωας εύχεται να βρεθεί πάνω στο βασιλιά (ή τη γυναίκα του)· δ5: ένα αντικείμενο από το σερβίτσιο· δ6: άλλο αντικείμενο (αντικεί-

μενα)· δ7: ρωτούν όλα τα αντικείμενα αν λείπει κανένα και το εξαφανισμένο αντικείμενο μαρτυρά τη θέση του· δ8: τα υπόλοιπα αντικείμενα διαμαρτύρονται ότι το έχασαν· δ9: ψάχνουν το βασιλιά (ή τη γυναίκα του) και το βρίσκουν πάνω του (της)· δ10: έτσι ο ήρωας αποδεικνύει στο βασιλιά ότι η κόρη του ήταν, όπως και αυτός, αθώα.

ε: Αναγνώριση - συμφιλίωση· ε1: γάμος του ήρωα με τη βασιλοπούλα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΙΛ 788 Α΄, 287-299, Πάργα, «Ο Σταχτιάρης». *I:* α, α6, δ, στ, στ2, στ3. *II:* α3 (κι αυτός καβάλα), β3, δ4. *III:* α1, β3, β4, δ (ο βασιλιάς ακούει τη βασιλοπούλα να διηγείται την ιστορία της), ε.
2. ΛΑ 3176, 85-90, «Ο Σταχτιάρς». *I:* α6, στ1 (καίγοντας τις τρίχες του ελαφιού). *II:* α, α6 (με ένα ράμα να σύρει ολόκληρο κλαρί, να βγουν όλοι στο βασιλικό μπαλκόνι και να μην μπορούν να του κάνουν κακό), β1, β3, γ. *III:* Ο βασιλιάς τους φυλακίζει, β4, β5, διατάζει να γίνει λόγγος καλύτερος από του βασιλιά, με όλα τα ζώα, γεφύρι που μόνο με τη διαταγή του θα δέχεται άνθρωπο. Ο βασιλιάς τον παραδέχεται για δυνατότερο, του χαρίζει το μεγαλύτερο μέρος του βασιλείου του.
3. Hahn 1, 102-108, « Der halbe Mensch » (Pio, 21-26, «Ο μισός άθρωπος»). *I:* β, β1, γ, η βασιλοπούλα γελάει, γ4, δ, δ1, στ, στ2, στ3. *II:* β, β1, β3, γ, γ3, δ, δ4. *III:* α1, α3 (σύκα), β, β1, β2, β3, β4 (όπου όλα τα αντικείμενα μιλάνε), δ, δ1, δ2, δ3, δ4, δ5, δ7, δ10, ε, ο βασιλιάς παντρεύει την κόρη του με βεζίρη και τον μισάδη με μια σκλάβα του.
4. Höeg, 23-25 (Αγγελοπούλου, 31-34), Σαρακατσάνοι, «Ο κασιδιάρης». Η πραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

5. ΛΑ 2301, 66-68, Καρδίτσα, άτιτλο. *I:* β (με το μήλο που δίνει ο διακονιάρης στη γριά που είχε χαμένα όλα της τα παιδιά), β3, γ, γ3 (λέει στη μάνα του να φορτώσει το γάιδαρο με στάχτες). *II:* α (επικαλείται την Παναγιά), α5. *II:* Η βασιλοπούλα τον βλέπει και τον ερωτεύεται, τον διαλέγει για άντρα της. Ο γαμπρός περιφρονημένος. Πηγαίνει τάχα με κουτσό άλογο να φέρει αθάνατο νερό για να γιατρέψει τον τυφλό πεθερό

του και ξεγελώντας τους άλλους γαμπρούς τους δίνει κάτουρο, τους σημαδεύει με το πέταλο του αλόγου και κρατά ο ίδιος το αθάνατο νερό. Αναγνώριση.

6. ΣΠ 65, 117-119, Τρίκαλα, «Ο Κουτρουλός και η βασιλοπούλα». *I:* β, β4 (παιδί χωρίς χέρια, χωρίς πόδια), δ, στ, στ1 (χρυσή ταμπακέρα). *II:* β2, β3. *III:* α1, β4, δ4, δ5.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

7. ΛΦ 189, 3-5, Φυτά Χίου, «Το Σουλάκι». *I:* β, β2, δ, δ1, στ (η μάνα του ψαριού), στ1 (μαγικό λέπι). *II:* α, α6 (σταφύλια το Γενάρη), β1, β3, δ (έπειτα από συμβουλή του αξιωματικού του), το παιδί τον φωνάζει μπαμπά. *III:* α1, β4, β6, δ. Καταρρέει το παλάτι και πνίγονται όλοι.
8. *Folk- Lore* XII, 1901, 197-200, Μυτιλήνη, «The Woodcutter Lad». *I:* α, γ, ε1, ε2 (έναν καλόγερο που είναι ο Χριστός μεταμορφωμένος), ε3, ε4, με την ευλογία του Χριστού το ψωμί από στάχτη γίνεται άσπρο ψωμί και δεν λιγοστεύει όσο και να τρώνε, ο ήρωας μεταφέρει στην πλάτη του το δεμάτι ξύλα σαν να είναι πούπουλο, στ. *II:* α, α4, β, β1, β3, γ, γ3, δ, δ3, δ4. *III:* α1, β3, β4, β5, β7, β8, γ1, δ, δ1, δ2, δ4, δ5, δ9, δ10, ε, ε1.

β. Δωδεκάνησα

9. *Λαογραφία* ΙΕ′, 1953-1954, 312-315, Πάτμος, «Το Κουτρουλό». *I:* α, α3, γ, γ2, δ, στ, στ1, στ2. *II:* α, α2, α3, β, β1, β3, γ (κορίτσι), δ, δ2, δ4. *III:* α1, α3, β1, β2, β3, β4, γ1, δ, δ1, δ4, δ5, δ8 (πηρουνοθήκη, κουταλοθήκη, μαχαιροθήκη), δ9, δ10, ε, ε1.

γ. Κρήτη

10. ΛΦ 1333, 37-38, Κρύα Βρύση Ρεθύμνου, άτιτλο. *I:* α (γιος χήρας), ε, στ. *II:* α, α2, α4, β1, β3, δ, δ4. *III:* β4, δ, δ1, δ4, δ5, δ9, δ10.
11. *Ζωγράφειος Αγών* Β′, 1896, 60-61, Ρογδιά, «Το κασιδάκι». *I:* α4 (δούλος του βασιλιά), γ, δ, δ1, στ, στ2, στ3. *II:* α, α2 (να βρει τέσσερα δεμάτια ξύλα), ο βασιλιάς μαζεύει τους ανθρώπους του βασιλείου για να διαλέξει η βασιλοπούλα σύζυγο με το μήλο, διαλέγει το κασιδάκι. *III:* α, φεύ-

γουν σε άλλο τόπο, γεννάει η βασιλοπούλα και επειδή κουράζονται στο δρόμο εύχεται να παρουσιαστούν δύο χρυσά άλογα, μια δούλα να βαστάει το παιδί, μια πόλη, β4, δ, ε.

12. *Σ. ΚΠ* 31, 136, Ρογδιά, «Ο Κωλοπάνης». *I:* δ, στ, στ2. *II:* β3.

δ. Κυκλάδες

13. ΛΑ 1396, 283-286 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο. *I:* α, α4 (φορά λαστιχένιο καλπάκι), ε2 (ψαράκια), ε3, ε4, στ (ο βασιλιάς των ψαριών). *II:* α6 (το φρύγανο άλογο), β2, β3, δ4. *III:* α1, β1, β3, β4, δ1, δ4, δ5, δ10, ε.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

14. ΛΦ 407, 1-3, Λευκίμμη Κέρκυρας, «Ο Σταχτιάρης». *I:* β, β4 (σταχτιάρης, κάθεται μέσα στις στάχτες), γ, γ2, γ3 (με δυο σακούλες στάχτη φορτωμένες στο γάιδαρο), γ4, δ, δ1, στ, στ1 (κόκαλο), στ2. *II:* α, α5 (με ένα ράμμα), β, β1, ε1.
15. ΛΦ 1666, 12-14, Ζάκυνθος, «Ο Στάχτης». *I:* δ, δ1, στ, στ2, στ3. *II:* α, α5, β, β3, γ, γ3, δ, δ2, δ4. *III:* α, α1, α3, β, β1, β2, β3, β4, β5, β6, δ, δ4, δ5, δ9, δ10, ε.
16. ΣΠ 51, 29-32, Ληξούρι, άτιτλο. *I:* α6, δ, στ, στ2, στ3. *II:* α, α5, β3. *III:* β4, β5, δ4, δ6 (κλώσα με δώδεκα χρυσά πουλιά).

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

17. ΛΦ 36, 4-5, Πάτρα, «Ο Σβώλος». *I:* β, β4 (σβώλος), β6, γ, παρακαλά την Αγιά-Καλαμωτούλα που του πραγματοποιεί τις επιθυμίες. *II:* α3, ζητά να τον αγαπήσει η βασιλοπούλα. *III:* α (για προίκα του δίνει όλο κουτσά πράγματα), α1, β3, β4, δ, δ1, σερβίρουν το βασιλιά με κουτσά κουτάλια και πηρούνια.
18. ΛΦ 64, 7-10, Χώρα Τριφυλλίας, «Ο σακάτης». *I:* β, β1 (χωρίς πόδια), δ, δ1, στ, στ2. *II:* β, β2, β3, γ, γ3, δ, δ2, δ4. *III:* α1, α3, β2, β3, β4, γ, δ, δ1, δ2, δ4 (τα υπόλοιπα αντικείμενα που μιλούν εύχονται να βρεθεί στην τσέπη του βασιλιά το κοφοκούταλο που του έδωσαν για να τρώει), δ7, δ10, ε.
19. ΛΦ 88, 3-6, Κορώνη, «Το μισακάκι». *I:* α, α1, α2, ο ήρωας κατέχει μα-

γική δύναμη ό,τι λέει να γίνεται. *ΙΙ:* β1, β3, γ3, δ, δ2, δ5. *ΙΙΙ:* α, α1, α3, β1, β2, β4, β7, γ1, δ, δ1, δ4, δ6 (το κούντουρο κουταλάκι του παιδιού), δ9, δ10, ε.

20. ΛΦ 729, 5-8, Γαργαλιάνοι Μεσσηνίας, «Ο Μισοκωλαράκης». *Ι:* α, δ (ταΐζει τα ψάρια), στ, στ1 (τρίχα), στ2. *ΙΙΙ:* Ο ήρωας θέλει να παντρευτεί τη βασιλοπούλα, β4, β5, γ1, ε1.
21. ΛΦ 1298 Α΄, 5-7, Γορτυνία, «Τεμπελογιάννης». *Ι:* α, α3, γ, γ2, ε1, ε2 (μια γυναίκα που είναι η τύχη του), ε4, στ. *ΙΙ:* α, α4, β, β1, β3, γ, δ (κάνει τραπέζι), δ2, δ4 (του μιλάει). *ΙΙΙ:* α1, β, β1, β3, β4, γ1.
22. ΛΦ 1461, 8-10, Φιλιατρά Μεσσηνίας, «Ο Κολοστάχτης». *Ι:* β, β4 (χώνεται στη στάχτη), β6, γ, γ3, ε1, ε2 (φίδι), στ (χωρίς το στοιχείο της ευεργεσίας), στ2. *ΙΙ:* α, α3, β, β2, β3, γ, γ3, δ, δ4. *ΙΙΙ:* α, α1, α3, β, β2, β3, β4, β6, δ, δ4, δ5, δ9, δ10, ε.
23. ΣΠ 33, 11-14, επαρχία Καλαβρύτων, άτιτλο. *Ι:* β, β3, γ, δ (πέφτει στη λίμνη και πλακώνει τρία ψαράκια), στ, στ1 (τρεις βεργούλες). *ΙΙ:* α, α6 (γίνεται καλός άνθρωπος), β3, δ4. *ΙΙΙ:* ε1.
24. Λουκάτος, 125-127, Κορώνη, «Ο Μισακάκης». *Ι:* β, β4 (παιδί κακοφτιαγμένο), β6, έχει το χάρισμα ό,τι λέει να γίνεται, γ, γ2. *ΙΙ:* α, α5, β, β1, β3, γ, γ3, δ, δ1, δ2, δ4. *ΙΙΙ:* α1, α3, β1, β2, β3, β4, β7, γ1, δ, δ1, δ2, δ4, δ6 (το κούντουρο κουταλάκι του παιδιού), δ9, δ10, ε, ε1.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

25. ΛΑ 1171, 35 (ΣΜ 8), Βάλτος, «Κοντοροβιθάκης». *Ι:* β, β2, δ, στ, στ1 (φτερούγα του ψαριού όταν την καίει). *ΙΙ:* β1, β3, δ4. *ΙΙΙ:* α1, β3, β4.
26. ΛΑ 1273, 11-12 (ΣΜ 103), Θίσβη, «Ο Κλοσούρτης». *Ι:* β, δ, στ, στ2, στ3. *ΙΙ:* α, α5, δ5. *ΙΙΙ:* Ο βασιλιάς δεν τον θέλει για γαμπρό και τους διώχνει. Έρχονται σε ερημονήσι.
27. ΛΑ 1273 (ΣΜ 103), 89-90, Θίσβη, «Η γριά και το παιδί». *Ι:* α, δ, στ, στ2, στ3. *ΙΙ:* α4, α5, δ5. *ΙΙΙ:* α1, β4, β5, γ1.
28. ΛΑ 1320 (ΣΜ 133), 4-5, Αγγελόκαστρο Μεσολογγίου, άτιτλο. *Ι:* α3, α6 (Σταχτοπέπελο), ε1, ε2 (το Χριστό), ε3, ε4, στ. *ΙΙ:* α, α1, α6 (τα ξύλα που κουβαλάει αποκτούν ποδάρια).
29. ΛΑ 1320 (ΣΜ 133), 18, Αγγελόκαστρο Μεσολογγίου, άτιτλο. *Ι:* α6, δ, στ. *ΙΙ:* α, α5.
30. ΛΦ 495, 3-4, Ιτέα, «Ο Σταχτογιάννης». *Ι:* α5, α6, γ, γ2, γ3, ε1, ε2 (δράκο), ε5 (του κόβει τα φρύδια που τον εμπόδιζαν να δει), στ. *ΙΙ:* α, α2 (να μπορεί να ξεριζώνει δέντρα).

31. ΛΦ 1006, 6-8, περιοχή Φθιώτιδας, «Ο Σταχτομάρης». *I:* α, α5, α6, γ1 (να ζητιανέψει), γ2, γ3, δ, δ1, στ, στ1 (βέργα), στ2. *II:* α, α1, α2, α5, β3 (επειδή ο βασιλιάς αρνήθηκε να του τη δώσει για γυναίκα), γ, δ, δ2, δ4 (ρόδι). *III:* α, β4, β9 (στρώνει το δρόμο με χρυσάφι), δ, δ1, δ4, δ5, δ9, δ10.
32. ΣΠ 1, 177-191, Αθήνα, «Ο Γιάννης ή τα τρία χρυσά ψαράκια». *I:* α5, δ, στ, στ2. *II:* β3. *III:* β4, β6, δ, δ4, δ5, δ10.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ – ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Μικρά Ασία

33. ΚΜΣ, Γκιουλ-Μπαξέ 10, 1-12, «Ο Σταχτοπούτης». *I:* α, α5, α6, γ, ε1, ε2 (αράπης), το υπερφυσικό ον εκτελεί κάθε επιθυμία. *II:* α, α2, α4. Η συνέχεια όπως AT/ATU 314 *(Ο κασίδης)* και AT 532 *(Μπιλμέμ)*. Το όνομα του ήρωα Μπιλμέμ. Πηγαίνει στη μάχη με κουτσό άλογο, αλλά κάθε φορά που καίει μια τρίχα έρχονται το μαύρο, το κόκκινο και το άσπρο άλογο. Νικά στη μάχη και παίρνει δώρα από το βασιλιά (ρολόι, δαχτυλίδι, μαντίλι για να δέσει το πληγωμένο χέρι του). Αναγνώριση. Γάμος.

ΚΥΠΡΟΣ

34. ΛΦ 1227, 38-43, περιοχή Πάφου, «Ο πελλός που την πόρταν». Αρχή όπως AT/ATU 1009 *(Guarding the Store-room Door)* και AT 1653 B *(The Robbers under the Tree)*. Από τα λάφυρα που άφησε φεύγοντας το στράτευμα του βασιλιά τα δύο μεγαλύτερα αδέλφια παίρνουν τα πλούτη ενώ ο τρελός το λιβάνι. *I:* ε, στ. *II:* α, α1, α4, β, β2, β3, δ, δ5. *III:* α, ο ήρωας νικά τους εχθρούς του πεθερού του αλλά αυτός προσπαθεί να τον δηλητηριάσει, αποτυχαίνει, τον βάζει σε σεντούκι και τον ρίχνει στη θάλασσα αλλά αυτός βγαίνει έξω, α2, β1, β2 (καρύδια), β3, β4, β5, β7, δ, δ1, δ4, δ5, δ8, δ10, ο τρελός γίνεται βασιλιάς και κάνει το βασιλιά σύμβουλό του.
35. ΛΦ 1280, 5-7, «Ο Τοσούλλης». *I:* β, β2, β6, δ, δ1, στ, στ1. *II:* β1, β3, δ, δ4 (το παιδί τον δείχνει). *III:* Ο βασιλιάς τους βάζει φυλακή, β3 (νησί), γ1, ε.
36. Σακελλάριος Β′, 335-337, «Ο Μιλόσκης». *I:* Μια γριά είχε ένα γιο που όλη μέρα καθόταν μέσα στις νηστιές και τον έλεγαν Μιλόσκη, γ1 (θρουμπιά), γ2, δ, δ1, στ, στ2, στ3. *II:* α, α1, β, β2, β3, γ, γ2, γ3. *III:* α1,

α3, β1, β2, β3, ζητά και φαγιά, β4, β5, δ, δ1, με τις μαγικές δυνάμεις του μεταμορφώνει το βασιλιά σε γάτο, με την παράκληση της βασιλοπούλας τον ξεμαγεύει.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

37. ΛΦ 614, 11-14, «Το δώρο ενός χρυσόψαρου». *I:* α3, δ (ψαράκι που σπαρταράει), στ. *II:* α, α1, ο νέος εύχεται να τον αγαπήσει η βασιλοπούλα κι αυτή ρίχνοντάς του το μήλο τον επιλέγει για σύζυγο. *III:* Ο βασιλιάς τους βάζει μέσα σε δέμα και τους εγκαταλείπει στο δάσος, ελευθερώνονται με το λόγο του, β4, β5, ε1.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT/ATU 675

Παραμυθιακός ήρωας είναι πάντοτε αυτός που έχει τα περισσότερα μειονεκτήματα: είναι το μικρότερο ή μικροσκοπικό παιδί, ορφανός, φτωχός, χαζός ή κασίδης, άσχημος ή ημιτελής, αδύναμος, περιφρονημένος ή κυνηγημένος από τους μεγαλύτερούς του, με κάποια σωματική ή πνευματική ατέλεια. Χαρακτηριστική περίπτωση ενός τέτοιου υποτιμημένου παραμυθιακού προσώπου που όμως στο τέλος καταφέρνει να θριαμβεύσει αποτελεί ο ήρωας του παραμυθιακού τύπου AT/ATU 675 που είναι ένας ανάπηρος ή μισός άνθρωπος ή, όπως δείχνει και ο τίτλος του παραμυθιού στη διεθνή κατάταξη, ένα τεμπέλικο παιδί.

Η πολυσημία του μοτίβου του μισού ανθρώπου που αποτελεί μια μορφή προσαρμόσιμη σε πολλαπλές χρήσεις στους μύθους των λαών οδήγησε και στις διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις του είτε ως μιας σταθεράς του συλλογικού ασυνειδήτου είτε ως μέρος της κοινωνικής και κοσμολογικής διαδικασίας που περιγράφουν οι μύθοι όπου η κατάκτηση της τελικής ολοκλήρωσης προϋποθέτει ένα σώμα ατελές ή ανολοκλήρωτο. Η μορφή του μισού ανθρώπου, μια μορφή ατελής και ασύμμετρη οδηγεί ακριβώς στα ερωτήματα της συμπληρωματικότητας και της συμμετρίας, της διαφοροποίησης των φύλων και της ερμηνείας των κανόνων που καθορίζουν τις κοινωνικές σχέσεις. Η Françoise Héritier μελετώντας την πολυσημία της μονόπλευρης μορφής στην αρχαία κλασική και αλεξανδρινή εποχή δείχνει ότι στη μισή ανδρική φιγούρα η ιδέα της διαχώρισης δημιουργεί μια συγκέντρωση και όχι μια απώλεια της γενετήσιας δύναμης[1].

1. Françoise Héritier, «Une figure multivalante. La 'moitié d' homme'», *L' Homme* 174, 2005, σ. 7-10.

Ο παραμυθιακός τύπος AT/ATU 675 είναι διαδεδομένος στην Ευρώπη, την Ασία και την Αμερική και ο St. Thompson υποδεικνύει ότι πιθανώς διαμορφώθηκε στη Νότια Ευρώπη. Παρουσιάζεται από νωρίς στην έντυπη λογοτεχνία, καθώς η πρώτη καταγραμμένη παραλλαγή περιλαμβάνεται στο έργο του Στραπαρόλα *Le Piacevoli Notti* (Βενετία, 1551) και περίπου ογδόντα χρόνια αργότερα στη συλλογή *Pentamerone* του Giambattista Basile.

Με βάση τη λαογραφική θεωρία των ειδών της λαϊκής λογοτεχνίας, ο AT/ATU 675 εμφανίζει μια μεικτή κληρονομιά. Στο μαγικό παραμύθι ο ήρωας πρέπει να πραγματοποιήσει αδύνατα ζητήματα με τη βοήθεια μαγικών ζώων ή άλλων όντων. Στον AT/ATU 675 όμως η δύσκολη φύση της εργασίας που πρέπει να γίνει συνδυάζεται με το κωμικό στοιχείο της αυτόματης εκτέλεσής της (το τεμπέλικο παιδί διατάζει τα ξύλα να κοπούν, να φορτωθούν και να μεταφερθούν μόνα τους στο σπίτι). Το θέαμα του ήρωα που αντί να φορτωθεί ένα μεγάλο δεμάτι ξύλα, μεταφέρεται καβάλα πάνω σε αυτό (μοτίβο ήδη παρόν στην παραλλαγή του Basile), προκαλεί το γέλιο της βασιλοπούλας. Η εικόνα αυτή παραπέμπει σε ένα ασυνήθιστα μεγάλο ανδρικό μόριο, μοτίβο ιδιαίτερα συνηθισμένο στις άσεμνες διηγήσεις του Ύστερου Μεσαίωνα[2]. Η ευχή της εγκυμοσύνης από απόσταση αποτελεί μια βλάσφημη ανατροπή της εικόνας της άμωμου σύλληψης, καθώς μάλιστα συνοδεύεται συχνά από την επίκληση της θεϊκής βοήθειας· με κοινωνικοπολιτισμικούς όμως όρους ερμηνείας, υποδεικνύει ενδεχομένως μια προσπάθεια απαλλαγής από τον άμεσο ερωτισμό των μεσαιωνικών διηγήσεων, που ξεκίνησε από το 16ο αιώνα και ορίζει τη διαδικασία της λογοτεχνικής επεξεργασίας τους[3].

Συνδυάζοντας επομένως κωμικά και άσεμνα στοιχεία στο πρόσωπο ενός παραμυθιακού ήρωα που, παρά τις αδυναμίες του, πραγματοποιεί αδύνατα ζητήματα και παντρεύεται τη βασιλοπούλα, οι αφηγητές του *Τεμπέλικου αγοριού* δημιουργούν μια υβριδική μορφή που βρίσκεται μεταξύ του μαγικού παραμυθιού και της ευτράπελης διήγησης.

Η Nicole Belmont, ερμηνεύοντας το παραμύθι με φροϋδικούς όρους (σύμφωνα με τον Φρόυντ «το εγώ είναι πρώτα απ' όλα ένα εγώ σωματικό»), το βλέπει ως μία αφηγηματοποίηση των σταδίων ανάπτυξης του ανθρώπου στην αναζήτηση της ταυτότητάς του: η ατέλεια του σώματος παραπέμπει στην κατάσταση απόγνωσης του βρέφους, οι αδυναμίες του ήρωα στην περίοδο προσκόλλησης κατά τη διάρκεια του θηλασμού και η ολοκλήρωσή του στην ικανότητά του να αντιμετωπίσει την εικόνα του πατέρα και στην κατάκτηση του υπερεγώ[4].

2. Ruth B. Bottigheimer, «Luckless, Witless, and Filthy-footed. A Sociocultural Study and Publishing History Analysis of 'The Lazy Boy'», *Journal of American Folklore* 106, 1993, σ. 263.

3. R. Bottigheimer, *ό.π.*, σ. 269.

4. Belmont Nicole, *Poétique du conte. Essai sur le conte de tradition orale*, Gallimard,

Οι ελληνικές παραλλαγές του παραμυθιού – που είναι αρκετά δημοφιλές όπως δείχνουν και νεότερες καταγραφές – φαίνεται να συγκεντρώνουν στοιχεία από τα διαφορετικά σημεία ιστορικής εξέλιξης του παραμυθιού: το πιθανότατα παλαιό μοτίβο του ευγνώμονος ψαριού που ο ήρωας ξαναπετά στη θάλασσα (που απαντάται και στην παραλλαγή του Στραπαρόλα) απαντάται επίσης σε ορισμένες ελληνικές παραλλαγές παράλληλα με την παρουσία σε άλλες παραλλαγές του μοτίβου της συνάντησης με χριστιανικά ή άλλα υπερφυσικά όντα (που παραπέμπει στην παραλλαγή του Basile). Η αρχική πιο δυναμική παρουσία της βασιλοπούλας, υπονοείται στις παραλλαγές όπου εκείνη καθοδηγεί τον ήρωα στο να κάνει ευχές.

Στις ελληνικές παραλλαγές του παραμυθιού μας ξαναβρίσκουμε ένα αγαπητό στην ελληνική παράδοση μοτίβο, αυτό του Σταχτιάρη ή Σταχτοπούτη που κάθεται μέσα στη στάχτη[5]. Ίσως όχι τόσο γνωστός, όσο το θηλυκό παράλληλό του (η Σταχτοπούτα) το αγόρι που κάθεται μέσα στη στάχτη (που λέγεται αλλιώς και Αχιλοπουτούρης, Σταχτομπήτης ή Σταχτοπιταράς) αποδεικνύεται ένα εξίσου διαδεδομένο αφηγηματικό πρόσωπο καθώς εισάγεται σε διαφορετικές παραμυθιακές υποθέσεις[6]. Πίσω από την ταπεινή του εμφάνιση, ο παραμυθιακός αυτός ήρωας μπορεί να κρύβει ένα θαυμαστό εαυτό. Σε αντίθεση με άλλα παραμυθιακά πρόσωπα που αναχωρούν σε μια περιπετειώδη αναζήτηση, ο Σταχτιάρης αρνείται να εγκαταλείψει το σπίτι του και ό,τι κυρίως το συμβολίζει, την εστία του σπιτιού και τη στάχτη, γι' αυτό και σε ορισμένες παραλλαγές τον παρουσιάζουν να αναχωρεί πάνω στο γάιδαρό του με τα πόδια του μέσα σε δυο σακούλες με στάχτη για να τα κρατά ζεστά. Με αυτόν τον τρόπο, ακόμα και αν φεύγει από την εστία του, κατά κάποιο τρόπο την παίρνει μαζί του.

Paris 1999, σ. 176-186. Belmont Nicole, « 'Moitié d' homme' dans les contes de tradition orale: Lieux, usages et signification d' un motif singulier», *L' Homme* 174, 2005, σ. 11-22.

5. Μ. Γ. Μερακλής, «Σχόλια», στο βιβλίο της Καλλιόπης Μουσαίου-Μπουγιούκου, *Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης*, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1976, σ. 263.

6. Μαριάνθη Καπλάνογλου, *Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: μια παλιά τέχνη σε μια νέα εποχή*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2002, σ. 208-209.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ
AT 676 / ATU 954

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 676 / ATU 954

Άνοιξε Κουδουμουντού

AT/ATU 676: Open Sesame
AT/ATU 954: The Forty Thieves
ATU 954 (περιλαμβάνει τον AT/ATU 676): The Forty Thieves (Ali Baba)
Delarue-Tenèze: Sésame, ouvre-toi
Grimm no 142: Simeliberg
Eberhard – Boratav no 153 III, no 179 III, no 369 III

Άτιτλο

Μια φορά ήτον ένας γέρος πολύ πλούσιος και είχε δύο παιδιά, ο μέγας ήτον διαβολεμένος, άδικος και φιλάργυρος και ο μικρός ήτον πολύ καλός, γλυκόλαλος και καλόγνωμος, κανένα δεν ήθελε να βλάψ'. Πέθανεν ο γέρος και άφκεν όλο το βιο τ' στα δύο τ' τα παιδιά. Ο φιλάργυρος με τις αδικίες του δεν έδωκε τίποτε στον καλόγνωμο, τον κατακόλσεν κι ας του παπά τ' το σπίτ', κι εκείνος πήρεν την γνέκα τ' και τα παιδιά τ' και πήγεν κάτζεν με το νοίκι σ' ένα σπίτι, δούλευεν και ζούσεν.

Ένα χρόνο νοτον μεγάλη πείνα, δεν μπορούσε να θρέψ' τα παιδιά τ' και την γναίκα τ', ήρταν τα Χριστούγεννα και τα μεγάλα μέρες, τα παιδιά ήθελαν τζόλια να φορέσουν, κουντούρες, ψωμί, κριάς και τι δεν χρειάζονται στ' γιέρμο το σπίτι. Παγαίν' στον αδελφό τ', πέφτ' στα πουδάρια τ', τον παρακαλεί να τον δώκ' τίποτε για να περάσ' τις μεγάλες μέρες, ο φιλάργυρος τον κατακόλσεν. Εκεί τότες ο καλόγνωμος πήρε στο χέρι τ' και πήγε στ' άγρια στα βουϊνά για να τον φάν' οι λύκοι και να μη διούν τίποτε τα μάτια τ'. Κι ο χειμός ήτον πολύ βαρύς, πήγε νηστικός και γανωμένος, παγούρωσε, νύχτωσεν, ήλτεν τζαλίγο στον εαυτό τ' και είπε με τον νου τ': «Πού παγαίνω 'γώ; τι θιάνω; τα παιδιά μ', αν χαθώ, τι να γενούν;» Κι έκλαψε, δεν ήξευρεν πού βρίσκεται, στην ξαστεριά είδεν ένα χαλασμένο χάν', ήβρεν ένα τυρπί που ήτο τοιχογυρισμένο, μούλωσεν εκεί μέσα, σωρεύτην' στη γνιά και παρακάλσεν τον Θεγό να τον βογηθήσ' και πολεμούσε να κουμπώσ' τα μάτια τ' να κοιμηθεί, άμα πού ύπνος; ας την πείνα κι ας το κρύο μπορούσε να πάγ' στον ύπνο; Ποτέ ήτον σ' ετό τη θέση κι έτρεμεν, ακούει ένα χαριλτού, ύστερα λαλέματα. Φοβήθην', ας το φόβο τ' ίδρωσεν, τυχτίθην' (χώθηκε) κι άλλ' απέσω, τα λαλέματα όσον

παγαίνισκαν, ήρχοντο εκεί κοντά τ'. Ύστερα ήρταν στάθαν' στο τρυπί τ' απέρα. Τρανά σαράντα αγρίους δράκους, φορτωμένους απ' ένα δισάκι, στάθην' ο μέγας των και είπε: «Σαν να με φαίνεται να ήρτε κανείς εδώ πέρα», οι άλλοι είπαν: «Αβούτζα σε φαίνεται, ποιος μπορεί να πατήσ' το πουδάρι τ' εδώ», ύστερα ο μέγας είπεν: «Άνοιξε, θύρα μ', άνοιξε κι ύστερα πάλε σφάλιξε».

Σε μιας άνοιξεν ένα σιδεριώνας θύρα κι ούλοι σέμαν' απ' έσω κι η θύρα μαναχή της πάλε σφάλησε, πρίχουμ να σφαλίσ' είδιεν λάμψη σαν να 'ταν απ' έσω όλιος. Είπεν να σηκωθεί να φύγει, αμά φοβούταν να μη τον νιώσουν, ως το γλυκοχάραγμα έτρεμεν ας το φόβο τ' κι ας τον κρύο. Άμα άρχεψε να γλυκοχαράζει, ακούει από πέσο πάλι το άγριο λάλεμα του πρώτου κι έλεγε: «Θύρα μ', θύρα μ', σιδεριώνας όπως σφάλιξες ν' ανοίξεις, κι ύστερα να καλοκλείσεις».

Άνοιξε πάλι η θύρα, ξέβαν' ούλοι απ' όξω και πάλε μαναχή της σφάλιξεν, ύστερα ούλοι έφυγαν, κανείς δεν ακούετο. Ξέβην όλιος, ξέβην ο καημένος ας το τυρπί τ' κι όλο το κορμί τ' ήτον μουδιασμένο, στάθην' τζαλίγο στην ευλεμή, έζεσεν το κορμί τ', ήρτεν στον εαυτό τ', είπε με τον νου τ': «Αβούτζα κι αβούτζα θα πεθάνω, ας έμω απ' έσω να διούμ' τι είν' και είπε: «Άνοιξε, θύρα μ', άνοιξε κι ύστερα πάλε σφάλιξε».

Άνοιξεν η θύρα, σέμην' απ' έσω, κι τρανά εδώ μάλαγμα, εκεί ασήμι, εδώ λίρες, εκεί φλωριά, θόλωσαν τα μάτια τ', παγαίν' κι άλλ' απέσω, τρανά ένα στρωμένο χοντζά, όπως πεινούσε, κάτζεν, έφαγεν, χόρτασεν παίρ' κι ένα κομάτ' κριάς μαζί τ' και ψωμί, ύστερα γιόμωσε τον κόλφο τ' λίρες και πήγε στην θύρα κι είπε: «Θύρα μ', θύρα μ', σιδεριώνας, όπως σφάλιξες ν' ανοίξεις κι ύστερα να καλοκλείσεις».

Άμα άνοιξεν η θύρα και ξέβην όξω σε μιας κατόψα τ' πάλε σφάλσεν μαναχή της, χωρίς να τρανήσει ομπρό τ' οπίσω τ' έφυγε απ' εκείνο το άγριο το μέρος, και ξέβην σ' ένα στράτα, άμα ακόμα δεν ξεύρισκεν πού βρίσκεται, ύστερα ανέβην' σ' ένα φελό βουινί και απ' εκεί διάλεξε την στράτα και κατέβην' ας το βουινί και τράβσεν ίσα στο χωριό τ', όπου έφταξε τα μεσάνυχτα. Ας το σπίτι τ' ήσαν σταναχωρημέν' που δυο γ' μέρες ήταν χαμένος, πεινασμέν', νηστιοί, χωρίς νηστιά χειμώνα καιρό, χωρίς ψωμί, τα παιδιά έκλαιγαν, ήθελαν ψωμί, οι άλλ' έκλαιγαν, όσον έβλεπαν που νύκτωνε και ο νοικοκύρης δεν ήρχετο. Ποτέ ήσαν σε τούτη την σταναχωριά, κτυπά η θύρα, ευτύς ούλοι σηκώθαν' στο πουδάρ, τα παιδιά φώναζαν: «Ήρτεν ο παπάς».

Παγαίν' απ' έσω στον οτά, βγάζ' τις λίρες, η γναίκα τ' όταν είδιεν τόσα πολλά παράδια κόντευε να τα χάσ'. Εκείνο το βράδ' χτύψαν τα σήμαντρα, πήγαν στην εκκλησιά και ήρταν έφαγαν το κριάς που έφερεν τάμα τ', δόξασαν το Θεγό. Σεπεδιού την ημέρα πήγε φώμισεν ό,τι ηύρεν, έφερεν γιόμωσεν το σπίτι τ' και σαν πέρασαν οι γιορτές 'γόρασε και ρουχικά σ' όλο το σπιτικό τ', όλοι όσοι έβλεπαν τα έξοδα τ' θάγμαζαν πού ηύρεν τόσο παρά. Ο φιλάργυρος ας το κακό τ' μούτε μέρα μούτε νύχτα κοιμώτονε, άρχεψε να πιάν' από κοντά τον καλόγνωμο και να τον χαιρετά, λίγο - λίγο τον ζήτηξε και παράδια. Ο καλό-

γνωμος πάλε τον λυπήθην, έβγαλε τον έδωκε πέντε λίρες, όταν είδιε πού έχ' ο αδελφό τ' παράδια ήθελε να μάθ' πού τα ηύρεν, μια μέρα ήρτε και τον παρακάλσε να τον πει το μέρος και να πάγ' κι ετός να πάρ' λίρες. Ο καλόγνωμος τον είπεν: «Άμα τελειώσουν τα παράδια μ' θα πάμ 'ντάμα. Τέλειωσαν τα παράδια τ', τον λάλησε και πήγαν στους δράκους, σέμαν' απέσω, γιόμωσαν τις τζόπες των, ο μέγας πήρε διπλά ας τον άλλον, βγήκαν όξω και ήρταν στο σπίτι των. Άμα ο μέγας κρυφά την άλλην μέρα παίρ' ένα δισάκι και παγαίν' πάλε, σέμην απέσω, γιόμωσεν το δισάκι τ', ύστερα όταν ήθελε να φύγει αντίς να πει: «Θύρα μ', θύρα μ', σιδηριώνας, όπως σφάλιξες ν' ανοίξεις κι ύστερα να καλοκλείσεις», είπε: «Θύρα μ', θύρα, μ' σιδηριώνας, όπως άνοιξες να κλείσεις κι ύστερα να καλοκλείσεις».

Η θύρα, αντί να 'νοίξει, μανταλούτον κι άλλο πολύ πόμνεν. Απ' έσω τα 'χασεν, όσω έλεγεν: «Όπως άνοιξες να κλείσεις κι ύστερα να καλοκλείσεις», η θύρα μανταλούτον, που κι αν λέσκεν σωστά πάλε δεν θ' ανοίγωτον. Να μη τα πολυλογούμεν βράδυνε. Ακούει απ' όξω που 'ρταν οι δράκοι, φορτωμέν' φλωρί, ύστερα ο πρώτος δράκος είπε: «Άνοιξε, θύρα μ', άνοιξε κι ύστερα πάλε σφάλιξε». Αμά πού ν' ανοίξ' η θύρα, ήταν χίλια φοράς κλειδωμέν', γιατί ο φιλάργυρος αδελφός είπε: «Χίλια φοράς όπως άνοιξες να κλείσεις κι ύστερα να καλοκλείσεις». Ο πρώτος εκεί τότες είπεν: «Εγώ δεν σας είπα εδώ έρχεται κλέφτης και σεις με λέσκετε ποιος μπορεί νά 'ρτ' εδώ, το είδιετε αδαρά τίχαλα έρχουνται. Οι άνθρωπ' είν' πιο διαβολεμέν' ας τους δράκους, αμά πιάνουνται κι εύκολα, να ζιούμ' τίχαλα να γλυτώσ' αδαρά» και σε μιας ούλοι οι σαράντα βρέχυσταν τάμα είκοσι πέντε φοράς και η θύρα άνοιξε, γιατί είκοσι πέντε γρόσια θειάνουν χίλια παράδια και γρόσι έχ' σαράντα παράδια, και σαράντα δράκοι είκοσι πέντε φοράς νίσκεται χίλια φοράς. Να μην τα πολυλογούμε, σαν άνοιξεν η θύραμ παγίντζεν (λιποθύμησε) ο φιλάργυρος, τον ξύψαν', τον ρώτσαν' πόσα φοράς ήρτεν κι εκείνος είπε: «Εγώ δεν φταίβω, ο αδελφό μ' φταίβ', εκείνος μ' έφερεν», τον ρώτζαν πού έν' ο αδελφό τ' και κείνος είπε το χωριό τ' και το σπίτι κι οι δράκοι ύστερα τον έπιασαν, τον έσκισαν' ας τη μέσ' και τον ποίκαν δύο κομμάτια κι ύστερα τον κρέμασαν στην θύρα απάνω, το 'να το μέρος ας τα δεξιά και τ' άλλο ας τα ζερβιά. Ύστερα είπεν ο μέγας: «Και τον άλλον τ'άλλο σήμερα διανταρό σαν τελειώσωμεν πο 'χομεν το 'ργο πρέπ' να πάμ' στο χωριό τ' να τον σκοτώσοωμε, γιατί αν το μάθουν κι άλλοι ύστερα, γλυτωμό δεν έχομ'».

Ας το σπίτι του φιλαργύρ' φύλαξαν πεντέξι μέρες, σαν είδιαν που δεν ήρτεν, παγαίνουν στον αδελφό τ' και τον ρωτούν, εκείνος ρώτζεν: «Πού πήγε;» «Εκεί που πήγετε μια φορά 'ντάμα», τον λένε, σευτύς χτύπεν' το κεφάλι τ' κι είπε: «Ποιος τον είπεν να πάγει' μοναχό τ, να πάγω να διώ πού πήγε. Γιατί θέλεσεν να ποίκ' ας εμέν' κρυφάς πράγματα». Τον παρακάλσαν να πάγ' να διεί τι νότον', κι ετός σηκώθην' την άλλη μέρα, πήγεν εκεί και είδιεν τον αδελφό τ' απάνω στην θύρα. «Αχ αδελφέ», είπε, «η φιλαργυρία σ' σ' έφαγε». Μούλωσεν

μέσα στο τυρπί, ήλθαν το βράδ' οι δράκοι, πρίχουμ' να μουν (μπουν) απέσω, ο μέγας σήκωσεν το κεφάλι τ', είδιε τον φιλάργυρο κι είπε: «Ε! πώς τα πας μετά δύο μέρες, κι ο αδελφός σου νά' ρτ' να σ' εύρει, να τον δείξομεν τι χαλάέρχονται εδώ πέρα». Ύστερα γύρσεν στους άλλους δράκους και τους είπε: «Πήρετε τα τουλούμια;» κι εκείνοι είπαν: «Ο πράσινος δράκος τα πήρε».

Ύστερα τους είπεν: «Ταχύ τελειώνουν όλα μας τα 'ργατα, τ' άλλ' ταχύ (μεθαύριο) να μήτε όλοι σας στα τουλούμια μέσα κι εγώ να σας φορτώσω σε σαράντα βορτόνια για τυρί και να πάμε στο χωριό του κρεμασμέν', να κατεβούμ' στο σπίτι του αδελφού τ', να τον πούμ' πως τον τα στέλλ' ο αδελφός του τα τουλούμια και τη νύχτα να τον πνίξομ' κι εκείνον και τα παιδιά τ' κι αβούτζα να γλυτώσομε ας ένα μέγα οχτρό».

Ο καημένος ο καλόγνωμος αδελφός από πέσω ας το τυρπί, όταν ήξεν ετούτα, η καρδιά τ' κτυπούσε σαν ωρολόγι. Να μη τα πολυλογούμε, την άλλη μέρα, άμα έφυγαν οι δράκοι, σηκώνεται και φέγν' χωρίς να τρανήσει δεξιά κι ζερβιά, έρχεται στο σπίτι τ', συλλογιέται τι να ποίχ', είχε ένα μέγα φούρνο και τον άναψε δύο μέρες κατά σειράν. Ήρτεν ο δράκος με σαράντα βορτόνια φορτωμένα με τυρί, σαν Αβανεσίτης κυρατζής (αγωγιάτης), γιανές πως τον πίταξεν ο αδελφό τ' και την άλλη μέρα να ζυγιάσει και να τον δώκ' τα τυριά. Ο καλόγνωμος τον πήρε στο σπίτι τ' και τα τουλούμια τα 'βαλε σ' ένα μέρος. Τη νύχτα, σαφού έφαγε ο δράκος, μέθυσε και κοιμήθη. Ποτέ κοιμάται, παγαίν' ο καλόγνωμος, τον κτυπά μ' ένα μαχαίρ' στην καρδιά και τον αφήν' στον τόπο τ', ύστερα πήρεν κι όλα τα τουλούμια, τα' πιασεν και τα 'ριψεν στον φούρνο, σαφού τα 'δινε ένα μαχαιριά και όλους τους έκαψεν.

Την άλλη μέρα πήρε τα μουλάρια και πήγε και εκατό μέρες και εκατό νύχτες κουβαλούσε το βιο των δράκων και δεν τελείωνε. Ύστερα νότον πλούσιος και καθημέρα είχε στο σπίτι τ' για τους φτωχούς τραπέζια και βοηθούσε όλους. Κι έφκιασε σ' ούλο τον κόσμον πολλές καλοσύνες και ήτον πολύ ευχαριστημένος κι ημείς καλύτερα. Ας ετό το παραμύθι μαθαίνομ' να μη γκυρεύομε τα πολλά, γιατί όποιος ζητά τα πολλά χάνει και τα λίγα, σαν τον φιλάργυρο, κι όποιος έν' ευχαριστημένος ας τα λίγα, βρίσκ' τα πολλά σαν τον καλόγνωμο.

Α. Σαραντίδης, *Η Σινασός*, Εν Αθήναις 1899, 211-216. Παραλλαγή από τη Σινασό της Καππαδοκίας.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I: Οι ήρωες

α: Δύο αδέρφια· α1: δύο γείτονες· α2: άλλο· α3: ο ένας φτωχός και ο άλλος πλούσιος· α4: ο φτωχός έχει πολλά παιδιά που δεν μπορεί να θρέψει· α5: ο πλούσιος είναι άκληρος· α6: τη Λαμπρή (τα Χριστούγεννα ή άλλη γιορτή) ο φτωχός δεν έχει φαΐ (ένα αρνί, κρέας)· α7: η φτωχή γυναίκα ζυμώνει στο σπίτι της πλούσιας και με τα ζυμάρια που μένουν στα χέρια της φτιάχνει φαγητό στα παιδιά της, τα παιδιά της φτωχής είναι πάντοτε υγιή, ενώ τα παιδιά της πλούσιας καχεκτικά, αλλά δεν της επιτρέπουν να φύγει με τα ζυμάρια στα χέρια [πβ. AT/ATU 750* *(The Old Man's Blessing)*].

β: Ο φτωχός (ή η γυναίκα του) ζητά από τον πλούσιο (ή τη γυναίκα του) ελεημοσύνη· β1: αυτός αρχικά του δίνει· β2: (κατόπιν) τον διώχνει· β3: τον στέλνει στο διάβολο και ο φτωχός φεύγει να τον βρει· β4: ο φτωχός αναζητά· β5: την τύχη του· β6: ξύλα στο δάσος· β7: δουλειά· β8: φαΐ για τα παιδιά του· β9: άλλο.

II: Ο φτωχός στο λημέρι των δράκων

α: Ο ήρωας ανεβαίνει σε (κάθεται κάτω από) ένα δέντρο· α1: πλάτανο· α2: βρίσκει άλλο καταφύγιο· α3: παραφυλάει· α4: ακολουθώντας τη συμβουλή ενός προσώπου· α5: μιας γριάς· α6: ακούει μια μεγάλη φασαρία.

β: Βλέπει· β1 σαράντα· β2 άλλος αριθμός· β3 δράκους· β4 ληστές (κλέφτες)· β5 άλλο· β6: φορτωμένους ή με φορτωμένα ζώα (καμήλες, μουλάρια)· β7: να μπαινοβγαίνουν με τη χρήση μιας μαγικής φράσης στο λημέρι με τους θησαυρούς τους· β8: με τα φαγητά (τις προμήθειές τους).

γ: Το λημέρι είναι μέσα σε μια σπηλιά· γ1: βράχο· γ2: βουνό· γ3: δέντρο· γ4: όπου ο ήρωας είναι κρυμμένος· γ5: πλάκα στη γη· γ6: παλάτι· γ7: πύργο· γ8: άλλο.

δ: Η μαγική φράση είναι: «Άνοιξε κουδουμουντού» (ή άλλη παρεμφερής)· δ1: «ατς καπί, καπά καπί» (ή άλλη παρεμφερής)· δ2: «άνοιξε πόρτα, κλείσε πόρτα»· δ3: άλλο.

ε: Κατά την απουσία τους, ο φτωχός, επαναλαμβάνοντας τη μαγική φράση, μπαίνει στο λημέρι τους, γεμίζει φλουριά (λίρες, χρυσάφι) και επιστρέφει πλούσιος· ε1: πηγαίνει ξανά στο λημέρι των δράκων· ε2: φέρνει στην οικογένειά του φαΐ· ε3: ρούχα· ε4: φτιάχνει σπίτι (σπίτια)· ε5: ανοίγει μαγαζί (μαγαζιά).

III: Ο πλούσιος στο λημέρι των δράκων

α: Ο πλούσιος (ή η γυναίκα του) μαθαίνει το μυστικό· α1: ρωτώντας τον φτωχό (ή τη γυναίκα του)· α2: από το φλουρί που κολλά στον πάτο του δοχείου, το οποίο ο πλούσιος (ή η γυναίκα του) δανείζει στον φτωχό (ή τη γυναίκα του) αφού πρώτα το άλειψε με μέλι για να δει τι θα μετρήσουν· α3: οι δύο ήρωες πηγαίνουν μαζί στο λημέρι των δράκων (κλεφτών).

β: Ο πλούσιος (ξανα)πηγαίνει μόνος του στο λημέρι των δράκων (ή κλεφτών)· β1: διαδοχικές φορές· β2 έπειτα από προτροπή της άπληστης γυναίκας του· β3: κλείνεται μέσα επειδή ξεχνάει τη μαγική φράση που πρέπει να πει για να βγει· β4: κάνει λάθος στο μέτρημα και πέφτει πάνω στον κρυμμένο δράκο (κλέφτη)· β5: καθυστερεί για να μαζέψει περισσότερα πλούτη· β6: κρύβεται όταν τους ακούει να έρχονται· β7: οι δράκοι τον ανακαλύπτουν· β8: επειδή μυρίζουν «ανθρώπινο κρέας»· β9: τον κόβουν σε κομμάτια· β10: που τα κρεμούν· β11: τον τρώνε.

γ: Ειδοποιημένος από τη γυναίκα του πλούσιου· γ1: ο φτωχός επιστρέφει και παίρνει κρυφά το σώμα του πλούσιου· γ2: δίνει τα κομμάτια να τα ράψει· γ3: ένα ράφτης (μπαλωματής)· γ4: ένας παπουτσής· γ5: τον ζωντανεύει με το αθάνατο νερό.

IV: Η αναζήτηση των δράκων (κλεφτών) [πβ. AT 954 (The Forty Thieves)]

α: Οι δράκοι (κλέφτες) αναζητούν τον άλλο κλέφτη· α1: βρίσκουν το ράφτη (παπουτσή) που παινεύεται επειδή έραψε άνθρωπο, έτσι τους οδηγεί στο σπίτι του φτωχού· α2: ρωτούν ποιος πλούτισε πρόσφατα· α3: ποιος έκανε πρόσφατα κηδεία· α4: τον ανακαλύπτουν με άλλον τρόπο· α5: σημαδεύουν το σπίτι του, αλλά η έξυπνη υπηρέτρια σημαδεύει όλα τα σπίτια.

β: Οι δράκοι (κλέφτες) μπαίνουν στο σπίτι (μαγαζί) του φτωχού κρυμμένοι σε πιθάρια (ασκιά, σακιά, τουλούμια)· β1: για το λάδι· β2: μέλι· β3: κρασί· β4: τυρί· β5: βούτυρο· β6: που μεταφέρει ο αρχηγός τους μεταμφιεσμένος σε έμπορο.

γ: Η υπηρέτρια· γ1: οι υπηρέτριες· γ2: που πάνε να πάρουν μέλι για να φτιάξουν τηγανίτες· γ3: τα παιδιά του φτωχού· γ4: άλλος· γ5: τους παίρνει (παίρνουν) είδηση (ακούγοντας τις ερωτήσεις τους μέσα από τα σακιά: «Είναι ώρα;»)· γ6: και ειδοποιούν τον ήρωα· γ7: ο ίδιος ο ήρωας τους αναγνωρίζει· γ8: και τους εξοντώνει (εξοντώνουν)· γ9: ζεματίζοντάς τους· γ10: καίγοντάς τους· γ11: με άλλο τρόπο· γ12: σκοτώνει (σκοτώνουν) και τον αρχηγό τους· γ13: αφού πρώτα τον έχει μεθύσει (μεθύσουν)· γ14: ρίχνουν τα σακιά στη θάλασσα (πηγάδι)· γ15: τα πλούτη τους μένουν στον φτωχό.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1261 (ΣΜ 91), 1-2, περιοχή Κόνιτσας, «Οι δράκοι». *I:* α. *II:* β, β3, β7, ε. *III:* β, β7, β9.
2. ΛΑ 1261 (ΣΜ 91), 13-14, Γενναδιού-Μολίστης Κόνιτσας, «Οι σαράντα δράκοι». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7, β4. *II:* α, β, β1, β3, β7, γ, ε. *III:* α, α1, β, β4, β9, γ1, γ2, γ3.
3. ΛΑ 1261 (ΣΜ 91), 17-20, Μολίστη, «Τα σαράντα τλούμια». *I:* α. *II:* α, α3, α4, α5, β, β1, β4, β7, ε, ε5. *III:* α, α1, β, β2, β4, β9, β10, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α4 (ζητούν από το χανιτζή, που είναι ο ήρωας, κατάλυμα), β, β2, γ1, γ2, γ5, γ10.
4. ΛΑ 1262 (ΣΜ 92), 1-2, Πεκλαρίου Κονίτσης, «Οι δράκοι». *I:* α, α3, β1, β2, β4, β9 (να βγάλει λεφτά). *II:* α, β, β1, β3, β7, γ8 (σπίτι), ε. *III:* β, β4, β9.
5. ΛΑ 1295 (ΣΜ 125), 368-370, Ζαγόρια, «Οι δυο αδελφοί». *I:* α, β4, β7. *II:* α, β, β2 (δέκα), β4, β7, γ, ε. *III:* α, β, β4, β7, β10, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α1, β, β1, β6, γ3, γ5, γ8.
6. ΛΑ 2277 Γ′, 61-63, Κουτσόβλαχοι Ηπείρου, άτιτλο. *I:* α, α3, β, β3 (διαβόλου τη μάνα). *II:* Σε μια γκορτσιά, β, β1, β4, β7, γ5, ε. *IV:* α, β, β1, γ8, γ11 (με το σουβλί).
7. ΛΑ 2302, 439-442, Δωδώνη, άτιτλο. *I:* α, α3. *II:* β, β1, β3, β7, γ6, ε. *III:* α, β, β7, β9, γ1, γ2, γ3. *IV:* α, α1, οι δράκοι σκοτώνουν τον αδελφό.
8. ΛΑ 2753, 257-263, Δίλοφο Ζαγορίου, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7. *II:* α4 (καλόγερος-άγιος), β, β1, β4, β7, γ, ε. *III:* α, β (αφιλόξενος στο γέρο), β2, β4, β7, β9, γ1. *IV:* α, β, β2, γ1, γ6, γ9, γ15.
9. ΛΑ 3018, 40-44, Κουκούλι Ζαγορίου, «Η τύχη των φτωχών». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α7, β4, β9 (να μαζέψει χόρτα). *II:* Ο φτωχός βρίσκει το κιούπι με τις λίρες των κλεφτών. *III:* α, β, β9, γ1, γ2, γ3. *IV:* α, α1, β, β2, γ7, γ10.
10. Ρεμπέλη, *Κονιτσιώτικα*, 137-138, Κόνιτσα, «Η τζιάνα». *I:* α, α3. *II:* β, β4, γ, δ3. *III:* β1, β3, β9.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

11. ΛΑ 1267 (ΣΜ 97), 23-24, Λάρισα, «Οι δυο αδελφοί». *I:* α, α3, α6, β1 (ο

πλούσιος δίνει χρήματα στο φτωχό τη Λαμπρή, μια φορά το ξεχνά), β4, β5. *II:* α, β, β1, β4, β7, γ5, ε. *III:* α, β, β2, β4.

12. ΛΑ 1268 (ΣΜ 98), 45-46, Λάρισα, «Ο πτωχός και πλούσιος». *I:* α1, α3, β, β2. *II:* α, β, β1, β3, β7, γ1, δ, ε. *III:* α, α3, β1, β3, β10, γ1.
13. ΛΑ 1269 (ΣΜ 99), 31-32, Λάρισα, «Οι σαράντα δράκοι». *I:* α, α3, β4, β6. *II:* α, β, β1, β3, β7, γ, δ3, ε. *III:* α, β, β3, β9, γ1, γ2, γ4, γ5.
14. ΛΑ 1269 (ΣΜ 99), 45-46, Λάρισα, «Ο πτωχός και ο πλούσιος». *I:* α, α3, α4, α5, β4, β6. *II:* α, β, β1, β3, γ1, δ3, ε. *III:* α, α2, β1, β7, β9, γ, γ1. *IV*: α, β, β2, β6, γ3, γ5, γ10.
15. ΛΦ 325, 12-17, Καρδίτσα, «Οι δυο φτωχοί και οι δράκοι». Τ' αδέλφια αφήνουν στο σταυροδρόμι τα δαχτυλίδια τους. Ο ένας παίρνει το δρόμο που δε γυρνάει και βρίσκει τη σπηλιά των δράκων. *II:* δ2, ε. *III:* α, β, β9. *IV:* α, β, β3, γ4 (η νοικοκυρά), γ5, γ10.
16. ΛΦ 793, 1-3, Μακρινίτσα Βόλου, άτιτλο. *I:* α, α3, β, β3 (στου διαβόλου τη μάνα). *II:* α1, α3, β, β2 (7), β3, β7, γ7, δ2, ε. *III:* α, α1, α3, β1, β3, β6, β7, β8, β10, γ1 (η αστυνομία ειδοποιημένη από περαστικό). *IV:* α, α1.

ΘΡΑΚΗ

17. ΛΦ 243, 3-5, Κίρκη Αλεξανδρούπολης, «Ο πλούσιος και ο φτωχός αδερφός». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7, β4, β5. *II:* α, β, β1, β3, β7, γ3, δ3, ε. *III:* α, α1, β, β5, β9, γ1. *IV:* α, β, β4, γ3, γ6, γ8, γ9, γ12, γ13.
18. ΣΠ 77, 11-13, Αίνος, «Τα δυο αδέρφια». *I:* α. *II:* β1, β3, β7, δ2. *IV.*
19. *Θρακικά* 17, 1942, 135-137, Τυρολόη, «Οι δυο συννυφάδες». *I:* α, α3, α4, β4, β8. II: α, β, β1, β3, β6, β7, γ6, δ2, ε, ε2, ε3. *III:* α, α1, α3, β, β1, β7, β9 (και τη γυναίκα του), β11.
20. Σταμούλη – Σαραντή Β', 155-156, Καστανιές, «Τα δυο αδέλφια κι οι σαράντα δράκοι». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7. *II:* β, β1, β3, γ6, δ3, ε. *III:* α, β, β3, β9, γ1. *IV:* α, β, γ8, γ10.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

21. ΙΛ 725 Α, 203-207, Χαλκιδική, άτιτλο. *I:* α, α3. *II:* β, β4, γ8 (καλύβι), δ3, ε. *III:* α, α2, β, β3, β7, γ1, γ2 (τα ράβει ο ίδιος). *IV:* α, β, β1, γ3, γ12, γ14.

22. ΛΑ 1247 (ΣΜ 77), 59-61, Ελευθερούπολη, «Τα δυο αδέλφια». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7, β4, β5. *II:* α, β, β2 (σαράντα), β3, β7, γ6, ε.
23. ΛΑ 1248 (ΣΜ 78), 9-10, Καβάλα, «Οι δράκοι». Ατελές.
24. ΛΑ 2761, 270-274, Νέο Σούλι Σερρών. *I:* α, α3, β (Πρωτοχρονιά), β1 (του δίνει λίγα), β4 (φεύγει στο βουνό). *II:* α, β, β1, β3, β7, γ, ε. *III:* α, β, β7, β9. *IV:* α, β, β2, γ3, γ6, γ8, γ15.
25. Eckert-Formozis, 72-75, περιοχή Κοζάνης, «Τα δυο αδέλφια κι οι δράκοι». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7, β4, β6. *II:* α4, α5, β1, β3, γ, δ3, ε. *III:* α, β, β3, β6, β7, β9, β10, γ1, γ2, γ3. *IV:* α, α1, β, β5, β6, γ1, γ2 (χαλβά), γ5, γ6, γ8, γ9, γ12, γ13.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

26. ΛΦ 31, Αγιάσος Λέσβου, «Γοι σαράντα δράτσ'». *I:* α1, α3, β4, β6. *II:* β, β1, β3, β7, γ7, δ1, ε. *III:* α, α1, β, β3, β7, β10.
27. ΛΦ 476, 5-8, Αγιάσος Λέσβου, «Για σαράντα δράτσ'». *I:* α, α3. *II:* β, β1, β3, β7, γ, γ2, δ3, ε, ε4. *III:* α, α1, α3, β1, β3, β6, β7, β8, β9, β10, γ, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α1, β, β2, β6, γ, γ5, γ6, γ8, γ9, γ12, γ14, γ15 (και σε όλο το χωριό).
28. ΛΦ 491, 21-23, Σάμος, «Πλούσιος και φτωχός αδελφός». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7. *II:* β (τυχαία), β1, β3, γ7, ε. *III:* α, β, β5, β9, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, β, γ3, γ6, γ8, γ11 (σουβλίζει), γ14.
29. ΛΦ 522, 26-33, Σκουραίικα Σάμου, «Ου πλιονέχτς αδιρφός κι οι σαράντα δράκ'». *I:* α, α3, α4, β4, β6. *II:* α, α1, α3, α4 (αράπης που εμφανίζεται με το 'ωχ αλίμονο' του φτωχού), β, β1, β3, β7, γ8 (τρύπα), δ, ε, ε2, ε3. *III:* α, α1, β, β3, β4, β6, β7, β8, β9, β11. Ο φτωχός αφήνει το δαχτυλίδι του αράπη, το παίρνει ο αρχιδράκος και πεθαίνει. Ακολουθώντας τη συμβουλή της μάγισσας, οι δράκοι ξερνούν τα κομμάτια του πλούσιου για να αναστηθεί ο αρχηγός τους. Με το δαχτυλίδι στο δάχτυλο του κομματιασμένου πλούσιου αυτός ξαναζωντανεύει.
30. ΛΦ 1173, 11-13, Ερεσός Λέσβου, «Η κουδούνα». *I:* α, α3. *II:* β, β1, β3, β7, δ, ε. *III:* α, β, β3, β9. *IV:* α, β, β1, γ4 (υπηρέτης), γ10.
31. ΛΦ 1469, 1-4, Σάμος, «Ο φτωχός κι ο πλούσιος». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7, β4, β6. *II:* α, α6, β, β1, β3, β7, γ3, γ4, γ6, δ, ε, ε2, ε4. *III:* α, α1, β, β4, β9, β11.
32. ΛΦ 1511, 1-8, Λέσβος, «Ο φτωχός, ο πλούσιος και οι σαράντα δράκοι».

I: α1, α3, β4, β5. *II:* α, α6, β, β1, β3, β7, γ1, δ3, ε, ε3, ε4. *III:* α, α1, α3, β, β3, β6, β7, β8, β9, β10, γ1. *IV:* α, α3, β (στο χάνι του χωριού), β2, β6, γ4 (ιδιοκτήτης του χανιού), γ5, γ8, γ9, γ12.

33. *Folklore* VII, 1896, 155-159, Λέσβος, «Οι σαράντα κλέφτες». Ο φτωχός που προτιμά να υποφέρει παρά να πουλήσει τις κόρες του αμείβεται, στα πόδια του τρία δολλάρια. *II:* β, β1, β3, β7, γ6, γ8 (τοίχο), δ3, ε. Την τέταρτη φορά που ξαναμπαίνει τον τσακώνει ο δράκος και τον σκοτώνει. *IV:* α, α4 (από το διαμάντι που πουλάει η κόρη του γέρου για να αγοράσει δαχτυλίδι), β, β6, γ4 (μικρότερη κόρη), γ10. Από το φλουρί που κολλάει στο δοχείο, αλειμμένο με μέλι, η γειτόνισσα μαθαίνει την αλήθεια και στέλνει τον άντρα της στη σπηλιά αλλά αυτός μην ξέροντας το σύνθημα κλείνεται μέσα, το ίδιο παθαίνουν και οι άλλοι δύο άντρες που παντρεύεται. Αρπάζει το θησαυρό των κοριτσιών που απομένουν φτωχά. Η συνέχεια όπως AT/ATU 311, βλ. παρ. αρ. 37.

34. Kretschmer, *LD,* 514-517, Λέσβος, «Τα σαράντα τουλούμνια» (Kretschmer, *NM,* 28- 31, αρ. 7, «Die vierzig Schläuche»). *I:* α, α3, α6, β4, β9 (αρνί για τη Λαμπρή). *II:* α, α4, β, β2 (41), β3, β7, γ7, ε, ε4, ε5. *III:* α, α1, β, β4, β7, τον σφάζει, γ, γ1. *IV:* α, α2, β, β2, β6, γ1 (παρακόρες), γ2, γ5, γ6, γ8, γ9, γ12, γ14, γ15.

35. Pernot, *Et. Ling.*, 294-298, Πυργί Χίου, «Ali Baba et les quarante voleurs». *II:* α3, β, β2 (12), β3, β7, γ1, ε. *III:* α, β, βρίσκει κοιμισμένο τον δράκο (μάτια ανοιχτά), που άφησαν οι άλλοι για να πιάσει τον κλέφτη και γεμίζει και αυτός τσουβάλια φλουριά. *IV:* α, β, β6, γ8, γ9, γ12. Τα δυο αδέλφια πηγαίνοντας να πάρουν κι άλλα φλουριά βρίσκουν δικέφαλα θηρίο και γυρίζουν πίσω άπρακτοι.

36. Σταματιάδης Ε′, 598, Σάμος, άτιτλο. *II:* β, β1, β4, γ3, δ3.

β. Δωδεκάνησα

37. ΛΑ 2193 Β′, 445-452, Τήλος, άτιτλο. *I:* α, β4, β9 (ο μικρότερος αδελφός φεύγει επειδή η γυναίκα του μεγαλύτερου τον κατηγορεί ότι τάχα δεν τη σεβάστηκε). *II:* ανεβαίνοντας στο απαγορευμένο βουνό, β, β2 (41), β3, γ, ε. *III:* α, β, β2, β4, β9, γ1. *IV:* α, β, γ3, γ11 (τους σουβλίζουν και τους καίνε).

38. ΛΑ 2279, 179-184, Λέρος, άτιτλο. *I:* α, α3. *II:* β, β1, β3, β7, γ, δ, ε. *III:* α, β, β7, β9, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α1, β, β2, γ4 (δούλοι), γ8, γ11 (τους ρίχνουν στο πηγάδι).

39. *Ζωγράφειος Αγών* Α′, 1891, 418, αρ. 2, Νίσυρος, άτιτλο. *I:* α1. II: β, β2 (σαράντα ένας), β3, β7, γ7, δ3, ε. *III:* α, α2, β, β3, β6, β11.

40. ΛΦ 999, 1-5, Σύμη, «Ο φτωχός και ο πλούσιος». Συμφυρμός με ΑΤ 750*. *I:* α, α3, α7, β4, β6. *II:* καθισμένος κάτω από το πεύκο αναστενάζει αχ και εμφανίζεται παλικάρι που τον λένε έτσι και του δίνει φλουριά, β, β2 (σαράντα ένας), β7, γ5, δ1, ε, ε5. *III:* α, α1, β, β1, β4, β7, β11, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α2, β, β2, γ, γ2 (πιταρίδια), γ5, γ6, γ7, γ10, γ12, γ13, γ14.
41. ΛΦ 1270, 15-19, Σύμη, «Οι δράκοι». *I:* α. *II:* α2 (κρύβεται σε λάκκο), α3, α6, β, β1, β3, β7, γ7, δ3, ε. *III:* α, α1, α3, β1, β2, β4, β9, β10, γ, γ1. IV: α, α2, β, β1, γ7, γ8, γ9, γ12, γ13, γ14, γ15.

γ. Εύβοια – Σποράδες

42. Πέρδικα, 178-181, Σκύρος, «Οι σαράντα δράτσοι». *I:* α, α3, β, β1, β2, β4. *II:* α2 (μπαίνει σε σπηλιά), α6, β, β1, β3, β7, β8, γ1, γ6, δ3, οι δράκοι τον λυπούνται και του δίνουν φλουριά, ε2, ε3. *III:* α, α1, β, β3, β7, β11.
43. Ρήγας, 63-66, Σκιάθος, «Ου πλάτανους κι οι σαράντα δράκ'». *I:* α, α3, α4, β, β1, β2, β4. *II:* α1, α3, α6, β, β1, β3, β6, β7, γ3, δ3, ε, ε4. *III:* α, α1, β, β1, β7, β10, γ, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α1, α4 (είναι ο μόνος που μπορεί να αγοράσει όλα τα φορτώματα), β, β2, β6, γ, γ5, γ6, γ8, γ9, γ12, γ13, γ15.

δ. Κρήτη

44. ΛΦ 875, 1-2, Σαρακίνα Σελύνου, «Τα δύο αδέρφια». *I:* α, α3, α4, α5, β4. *II:* α, β, β1, β5 (χαραμήδες), β6, β7, γ3, δ3, ε. *III:* α, α1, β, β3, β5, β6, β7, β8, β10, γ, γ1.
45. ΛΦ 918, 1-3, Σαρακίνα Χανίων, «Τα δύο αδέλφια». *I:* α, α3, δεν έχει ούτε αρνάκι να δώσει στα παιδιά του τα Χριστούγεννα, β, β1, β4 (στέλνεται από τον αδερφό του), β9 (να βρει λεφτά για να επιστρέψει τα δανεικά στον αδελφό του). *II:* α1 (ξαπλώνει κάτω από το δέντρο), α6, β, β1, β5 (χαραμήδες), β6, β7, γ3, δ3, ε. *III:* α, α1, β, β5, β6, β7, β8, β10.
46. ΛΦ 1216, 11-13, «Ο Κουδούμαλος». *I:* α1, α3, α4, α5, β4, β9 (χόρτα). *II:* α1 (ξεκουράζεται κάτω από δέντρο), α6, β, β1, β3, β7, β8, γ3, δ, ε. *III:* α, α1, β, β1, β2, β3, β9, β10, γ, γ1.
47. ΣΛ ΙΙ, 101-105, Περβολάκια Σητείας, «Οι σαράντα δράκοι». *I:* α, α3, β3. *II:* α4 (ο Χριστός με τον οποίο ο ήρωας μοιράστηκε το πιταράκι του), β1, β3, γ, ε. *III:* β (άσπλαχνος στο γέρο), β4, β7, τον σκοτώνουν, γ1, γ5.

48. ΣΠ 105, 15-17, «Οι σαράντα δράκοι και τα φλωριά». *II:* β1, β3, β7, δ3. *IV.*

49. *Δρήρος* 2, 1939, 619-621, «Οι σαράντα δράκοι». *I:* α, α3, β2. *II:* β (στο δάσος), β1, β3, β7,γ1, δ1, ε. *III:* α, β, β7. *IV:* α, β, β2, γ3, γ10.

50. Λιουδάκη, *Γιαγιά*, 106-112, Ιεράπετρα, «Οι σαράντα δράκοι». Συμφυρμός με AT/ATU 750 *. *I:* α2 (δύο αδερφές και οι άντρες τους), α3, α7, β4, β6. *II:* α1 (ξεκουράζεται κάτω από ίσκιο), α6, β, β1, β3, β7, γ3, γ6, δ3, ε, ε2, ε5. *III:* α, α1, α3, β1, β4, β9, γ, γ1. *IV:* α, α2, β, β1, β6, γ3, γ5, γ6, γ8, γ10, γ12, γ15.

ε. Κυκλάδες

51. ΛΑ 1396, 179-187 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο. *I:* α, α2 (ο ένας τεμπέλης), β4, β6. *II:* β, β1, β4, β7, δ3, ε. *III:* α, β, β7, τον σκοτώνουν, γ5. *IV:* α, β, β2, γ, γ5, γ9, γ15.

52. ΛΑ 1396, 189-197 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο. *I:* α, α3. *II:* β, β1, β3, β7, δ, ε. *III:* α, β, β7, το σκοτώνουν. *IV:* β, β3, γ5, γ7, γ8 (η αστυνομία), γ15.

53. ΛΑ 1396, 199-204 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο. *I:* α1, β4, β6. *II:* α, α3, β, β1, β3, β7, γ5, δ3, ε. *III:* α, α2, α3, β9. *IV:* α, β, β2, β6, γ9.

54. ΛΑ 1396, 267-270 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά), Τήνος, άτιτλο. *I:* α, α3, β3. *II:* β, β1, β3, β7, γ7 (κάτω απ' τον πλάτανο), δ3, ε. *III:* α, α2. *IV:* α, β, β2, γ5, γ10.

55. *Παρνασσός Δ'*, 1880, 228-235, Σύρος, «Οι δυο αδελφοί κι οι σαράντα εννιά δράκοι». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α4, α7, β9 (ο φτωχός φεύγει να αυτοκτονήσει). *II:* α, β, β2 (49), β3, β7 (παραλείπεται η μαγική φράση), γ6, ε, ε4. *III:* α, α1, β, β4, β7, β9, β10, γ, γ1, γ2, γ3. IV: α, α1, β, β6, γ3, γ5, γ6, γ8, γ11 (ο φτωχός τους περνάει με την καμένη σούβλα), γ12, γ14, γ15.

56. Roussel, αρ. 39, Μύκονος, άτιτλο. *I:* α, α3, β, β1, β3. *II:* α, β, β1, β4, β7, γ2, δ, ε, ε4. *III:* α, α1, β, β3, β7, τον σκοτώνουν. *IV:* α, α4 (όποιος αγοράσει όλα τα τουλούμια), β, β1, β6, γ, γ6, γ8, γ9, γ12, γ14.

57. Roussel, αρ. 40, Μύκονος, άτιτλο. *I:* α, α3, β4, β9 (με δανεικό γαϊδουράκι να φορτώσει φρύγανα). *II:* α2, β, β1, β3, β7, β8, γ2, δ3, ε. *III:* α, α2, β, β7, β9, β10, γ, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α2, β, β1, β2, β6, γ1, γ2, γ6, γ8, γ9, γ12, γ14.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

58. ΙΛ 842, 280-284, Οθωνοί Κέρκυρας, άτιτλο. *I:* α, α3, β4. *II:* α, β1, β4, β7, γ5, ε, οι λησταί τον κυνηγούν, τον κρύβει ο γέρος που συναντά σε σακί με βαμβάκι. *III:* α, α1, β, β4, β10. *IV:* α, α2, α4 (τον έχει μαρτυρήσει ο αδερφός του), β, β2, β6, γ1, γ2, γ5, γ8, γ15.
59. ΛΦ 291, 7-8, Κατωμέρι Λευκάδας, «Ο φτωχός κι ο πλούσιος αδερφός». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α2 (θείος και ανιψιός), α3, α7, β, β1, β3 (στον τάδε). *II:* α, α3, α4, β, β1, β3, β7, γ8 (σπίτι), ε. *III:* α, α1, β, β7.
60. ΛΦ 1528, 1-6, Λευκάδα, «Οι σαράντα δρακόντοι». *I:* α, α3, β4, β5. *II:* α, β, β1, β3, β7, γ5, δ3, ε, ε4. *III:* α, α3, β, β3, β9, γ, γ1, γ2 (τα ράβει ο φτωχός με το βελόνι που του έδωσε ο καλόγερος). *IV*: α, α4 (από τον καλόγερο), β, γ, γ5, γ8, γ9, γ12, γ14.
61. *Λαογραφία* Ι΄, 1929-1932, 416-418, Λυκούδι Ζακύνθου, «Ο πλάτανος». Ι: α, α3, α6, β, β1, β2, β4. *II:* α, α6, β, β4, β7, δ3, ε. *III:* α, α1, β, β3, β6, β7, β9. *IV:* α, α2 (γίνεται κουμπάρος του), β, β2, γ3, γ5, γ6, γ8 (η αστυνομία).

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

62. ΛΑ 1186 (ΣΜ 16), 203-207 Ηλεία, «Οι σαράντα δράκοντες». *I:* α, α3. *II:* δ. *III:* α, β, β7, β9, γ1, γ2, γ3. *IV:* α, α5, β, γ, γ9.
63. ΛΑ 1277 (ΣΜ 107), 17-18, Τρόπαια, άτιτλο. *I:* α, α3, β4, β7. *II:* α2 (σε κουφάλα δέντρου), β, β3, β6, γ5, δ3, ε. *III:* α, α2, β, β4, β9.
64. ΛΑ 1277 (ΣΜ 107), 19, Τρόπαια, άτιτλο. *I:* α, α3, β (αμνό για το Πάσχα), β2, β4, β7. *II:* α, α3, β, β1, β3, γ5, δ3, ε. *III:* α, β, β4.
65. ΛΑ 1282 (ΣΜ 112), 187-190, Κυπαρισσία, άτιτλο. *I:* α, α3, ο κακός πλούσιος ταΐζει τα παιδιά του φτωχού με αυτά που έδινε στα γουρούνια του, β4, β5. *II:* β, β3, β7, γ, δ3, ε. *III:* α, β, β7, β10, περνάει ο φτωχός με ένα φόρτωμα γυαλικά, τάχα κλαίει ότι του σπάσανε. *IV:* α, β, β1, γ4 (η γυναίκα του φτωχού), γ9.
66. ΛΑ 1282 (ΣΜ 112), 471, Κυπαρισσία, άτιτλο.
67. ΛΑ 1325 (ΣΜ 138), 67-68, Ηλεία, «Σαράντα αράπηδες». *I:* α, α3, β, β2, β4, β7. *II:* β, γ8 (κτίριο), δ3. *IV*: β, β2.
68. ΛΑ 1349 (ΣΜ 162), 11-13, περιοχή Μεγαλόπολης, «Πλούσιος και πτωχός». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α7. *II:* β, β, β2 (21), β3, γ, ε. *III:* α, β, β4, β9, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, β, β2, γ4 (υπηρέτης), γ10.
69. ΛΑ 2934, 22-24, Μεσσήνη, «Οι σαράντα δράκοι». *I:* α, α3, β (το Πά-

σχα), β2, β4, β5. *II:* α, β, β2 (41), β3, β7, γ3, δ2, ε. *III:* α, β, β7, β9, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, β, β2, γ4 (υπηρέτες), γ5, γ6, γ8.

70. ΛΑ 2934, 53-54, Ελληνοεκκλησιά Μεσσηνίας, «Τα δυο αδέρφια». *I:* α, α3, β (το Πάσχα), β2, β4, β5. *II:* α, β, β2 (41), β3, β7, γ3, δ2, ε. *III:* α, β, β7, β9, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, β, β2, γ4 (υπηρέτες), γ5, γ6, γ8.

71. ΛΑ 2934, 79-80, Μεσσήνη, «Ο πτωχός και ο πλούσιος». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α2 (δυο γυναίκες), α3, α7. *II:* α4 (της τύχης της), β5 (καμήλες), γ, ε. *III:* α, β (η πλούσια), β7, β9.

72. ΛΑ 2934, 137, Βελίκα Μεσσηνίας, «Σαράντα δράκοντες». *I:* α, α3, β, β2, β4, β5. *II:* β, β1, β3, β7, γ8 (σπίτι), δ2, ε. *III:* α, β, β7, β9, γ1, γ5.

73. ΛΑ 2934, 252-253, Μεσσήνη, «Οι σαράντα δράκοντες». *I:* α3, β2, β4, β5. *II:* α1, β, β1, β3, β7, γ, δ, ε. *III:* α, β, β3, β9.

74. ΛΦ 122, 4-6, Αλλαγωνία Μεσσηνίας, «Ο Αντρακουμής». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7, β4, β5. *II:* α3, β, β2 (τριάντα εννιά), β3, β7, γ2, γ6, δ3, ο κουτσόδρακος λυπάται τη φτώχεια του και του δίνει λίρες, ε5. *III:* α, α1, β, ο κουτσόδρακος με μπάτσο μεταμορφώνει τον πλούσιο σε σκούπα για να μην τον φάνε τ' αδέρφια του, β3, ο πλούσιος πλεονέχτης ζητά και άλλα χρήματα, ο κουτσόδρακος του δίνει σακούλι με φίδια που τον τρώνε.

75. ΛΦ 400, 25-26, Ηλεία, άτιτλο. *I:* α1. *II:* γ, δ3, ε. *III:* α, β, β9, γ1, γ5 (που είδε ένα φίδι να ζωντανεύει το σύντροφό του). Ξαναμπαίνουν στη σπηλιά και παίρνουν πολλά χρήματα.

76. ΛΦ 400, 69-70, Ηλεία, «Οι σαράντα δράκοντες». *I:* α2 (θείος και ανιψιός). *II:* β, β3, γ, ε. *III:* α, β, β7, μαρτυράει τον ανιψιό. *IV:* α, β, β2, γ7, γ14.

77. ΛΦ 707, 5-8, Μεσσηνία, «Οι εννέα δράκοντες και τα δυο αδέλφια». *I:* α, α3, β1. *II:* α, β, β2 (εννέα), β3, β6, β7, γ, δ3, ε. *III:* α, α1, α3, β, β1, β9, γ, γ1. *IV:* α, α3, β, β2, β6, γ, γ2, γ5, γ6, γ7, γ8, γ10, γ12, γ15.

78. ΛΦ 1129, 27-28, Πόρος, «Οι δώδεκα δράκοι». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α2 (δύο φίλοι), α7, β4, β5. *II:* β, β5 (καμηλιέρηδες), β7, γ, δ, ε. *III:* α, β, β3, β9, γ1, γ2, γ3.

79. ΛΦ 1129, 29-30, Πόρος, «Οι σαράντα δράκοι». *IV:* β, β2, γ4 (υπηρέτης), γ5, γ6, γ10.

80. ΛΦ 1570, 1-3, Μάνη, «Οι σαράντα δράκοντες». *I:* α, α3, β4, β7. *II:* α, α6, β, β1, β3, β6, β7, γ3, δ, ε, ε2. *III:* α, α1, α3, β1, β2, β7, β11.

81. ΛΦ 1603, 1-2, Μεγαλόπολη, «Ο μουρλός και ο γνωστικός». Τα δυο αδέλφια ξεκινώντας να βρουν την τύχη τους, χωρίζονται. Ακούγοντας ο μουρλός στη σπηλιά των λύκων και των αλεπούδων για τον τροχό και το ποντίκι που μέτραγε τα λεφτά, πηγαίνει με το γαϊδούρι του και γεμίζει

δυο σακιά. Το μαθαίνει ο γνωστικός και πηγαίνει κι αυτός. Οι λύκοι και οι αλεπούδες ψάχνουν να βρουν αυτόν που πήρε τα λεφτά, βρίσκουν τον γνωστικό και τον τρώνε. Ο μουρλός βρίσκει τα κόκαλά του στην πόρτα.

82. ΛΦ 1612, 1-3, Βελίτσα Ολυμπίας, «Οι σαράντα δράκοι». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α7, β4, β6. *II:* β, β1, β3, β7, γ, ε. *III:* α, β7, β10, γ1. *IV:* α, β, γ7, γ14.
83. ΛΦ 1843, 1-4, περιοχή Κυνουρίας, άτιτλο. *I:* α, α3, β4, β6. *II:* β, β1, β3, β7, γ5, δ1, ε. *III:* α, α1, β, β3, β7, β8, β9, β10, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α1, β, β2, β6, γ3, γ6, γ12, γ14, γ15.
84. ΛΦ 1873, 6-9, Λεμονιά Λακωνίας, «Οι σαράντα δράκοι». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α2 (αδερφές), α3, α7, β4, β8. *II:* α, β, β1, β3, β7, γ3, γ4, δ2, ε. *III:* α, α1, β, β2, β6, β7, β9, γ1, γ2, γ3. *IV:* α, α1, β, β3, β6, γ, γ5, γ6, γ12, γ13, γ14.
85. ΣΠ 46, 1-2, Καστανιά Λακωνίας, άτιτλο. *I:* α. *II:* β1, β3, γ3, δ3. *III:* β, β7.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

86. ΛΑ 1171 (ΣΜ 18), 49, Βάλτος, «Τα δυο αδέλφια». *I:* α, α3, β2, β4. *II:* β1, β4, γ7, δ2. Οι κλέφτες σκοτώνουν τον φτωχό.
87. ΛΦ 220, 25-26, Ιτέα, «Τα δυο αδέρφια». *I:* α, α3, β4, β9 (χόρτα). *II:* β, β4, γ3 (πλάτανος), ε. *III:* α, α1, α3, β1, β7, β9, γ, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α1, οι ληστές καίνε τα σπίτια του φτωχού και του πλούσιου.
88. ΛΦ 811, 25-26, Φθιώτιδα, «Οι δεκατρείς δράκοι». *I:* α, α3, β, β3 (στου διαόλου τη μάνα). *II:* α4, β, β2 (13), β3, β7, β8, γ8 (καλύβα), ε, ε5. *III:* α, α1, β, β4, β9, γ1, γ2, γ3. *IV:* α, α1, β, γ3, γ6, γ12, γ14.
89. ΛΦ 914, 14-16, Αθήνα, «Ο πλεονέκτης χωρικός». *I:* α1, α3, β4, β6. *II:* β, β1, β5 (παλικάρια), β7, γ8 (σπίτι), δ3, ε. *III:* α, α2, α3, β5, β7, β10.
90. ΛΦ 1177, 1-3, Κερατέα, «Οι σαράντα λησταί». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α2 (δύο αδερφές), α3, α7, β4, β6. *II:* β, β1, β4, β7, γ, δ1, ε. *III:* α, α1, β, β3, β7, β10, γ. *IV:* α, β, β2, β6, γ7, γ10, γ12, γ13, γ15.
91. ΛΦ 1487, 11-14, Βόνιτσα και Ξηρόμερο, «Οι σαράντα δρακόντοι». *I:* α, α3, β, β1, β3 (στον τάδε). *II:* α, α3, α4, β, β1, β3, β7, γ3, δ3, ε, ε3, ε4. *III:* α, α3, β1, β3, β7, β9, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α1, β, β1, β2, γ1, γ2 (χαλβά), γ5, γ6, γ8, γ10, γ12.
92. ΛΦ 1515, 4-6, Μεσολλόγι, «Το τούμπι». *I:* α, α3, β, β2 (η γυναίκα του πλούσιου), β4, β8. *II:* α, α3, α4, β, β3, β7, β8, γ, δ3, ε, ε2, ε3, ε4. *III:* α, α1, β, β3, β6, β7, β8, β11.

93. ΛΦ 1542, 6-9, Νεοχώρι Μεσολλογίου, «Οι δώδεκα δρακόντοι». Από την κληρονομιά του πατέρα ο ένας αδελφός παίρνει το μύλο, ο άλλος το γάιδαρο. *I:* α, α3, β4, β6. *II:* α2 (χώνεται σε μια κουφάλα), α3, β, β2 (δώδεκα), β3, β7, γ5, δ3, ε. *III:* α, α1, β, β6, β7, β9. *IV:* α, α3, α5, β, β2, β6, γ, γ5, γ6, γ8, γ9. Τους δίνει στον παλαβό να τους πετάξει στη θάλασσα ντυμένους με ράσα (πβ. AT/ATU 1730, *The Entrapped Suitors)*.
94. ΣΠ 1, 269-272, «Οι σαράντα δράκοι». *II:* β, β3, β7, δ1. *IV.*

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ – ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

95. ΚΜΣ, ΛΚΑ 5, 1-4, Σίλλη, «Δυο αδέλφια». *I:* α, α3, α4, α5, β4, β6. *II:* α6, β, β1, β3, β7, γ2, δ3, ε, ε1. *III:* α, α1, β, β3, β7, β11, γ (πηγαίνοντας ο φτωχός βρίσκει μόνο τα ρούχα του αδερφού του).
96. ΛΑ 1175, 89-90, Παλλαδάριο Προύσας, «Η τύχη των δυο αδελφών». *I:* α, α3. *II:* δ3. *III:* β, β5, β7.
97. ΛΦ 1558, 25-28, «Οι σαράντα δράκ'». *I:* α, α3, β, β3. *II:* α1, β, β1, β3, β7, β8, γ7, δ1, ε, ε3, ε5. *III:* α, α1, α3, β1, β4, β7, β10, γ, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α1, β, β2, β4, β6, γ1, γ2, γ5, γ6, γ8, γ9, γ12, γ13, γ14.
98. ΛΦ 1829, 1-5, Σμύρνη, «Οι σαράντα δράκοι». *I:* β4, β6. *II:* α, α6, β, β1, β3, β7, γ5, δ3, ε. *III:* α, α2, β, β3, β7, β9, γ, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α1, β, β1, β6, γ, γ2, γ5, γ6, γ8, γ9, γ15.
99. ΛΦ 1453, 29-36, Πέργαμος, «Η κουδούνα» (Μέγας, *Παραμύθια* Β', 164-171, «Η κουδούνα»). *I:* α, α3, β, β2, β4, β7. II: α, α6, β, β, β1, β3, β7, β8, γ3, γ4, γ5, δ, ε2, ε3, ε4. *III:* α, α1, β, β3, β6, β7, β8, β9. *IV:* α, α4 (τον έχει μαρτυρήσει ο πλούσιος, όποιος βρεθεί να αγοράσει το μέλι μαζωμένο), β, β2, β6, γ4 (ένας υπηρέτης), γ5, γ6, γ9, γ12, γ13, γ15.

β. Πόντος

100. ΚΜΣ, Κρώμνη, 1-15, «Ο Αλί παπάς και οι δράκοι». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7. *II:* β, β3, β7, γ, δ3, ε. *III:* α, β, β5, β7, β9, β10, γ1, γ2, γ3. *IV:* α, α5, β, β1, γ, γ6, γ9, γ12 (τον μαχαιρώνει η δούλα).

101. *Αρχείον Πόντου* Γ′, 1931, 113-117, Όφις, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7, β4, β8. *II:* α, β, β2 (σαράντα εννέα), β5 (διαβόλους), β7 (παραλείπεται η μαγική φράση), γ8 (σπίτι), ε. *III:* α, α1, β, β4, β9, β10, γ, γ1, γ2, γ3. *IV:* α, α1, β, β6, γ3, γ5 (από τους αναστεναγμούς τους), γ6, γ8, γ11 (με πυρωμένα σουβλιά), γ12, γ14.

102. *Ποντιακή Εστία,* 1961, 6062-6064, «Άνοιξον Κουδουμαντόν». *I:* α, α3, β4, β6. *II:* β, β1, β3, β7, γ, δ, ε, ε1, ε2, ε3, ε4. *III:* α, α2 (πίσσα στον πάτο του δοχείου), α3, β, β3, β9, β10, γ1. *IV:* α, β, β4, β6, γ, γ6, γ9, γ12, γ15 (τα μοιράζει στους συγχωριανούς του).

γ. Καππαδοκία

103. ΚΜΣ, ΚΠ 157, 1-3, Ανακού, «Να σε πω το σαράντα κλεφτών το μετέλι». *I:* α, α3, β4, β6 (ξύλα στο βουνό). *II:* α6, β, β1, β4, β7, γ2, ε. *III:* α, α1, β, β1, β4, β7, β9, γ, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, α1, β, β2, β5, β6, γ3, γ5, γ6, γ8, γ11 (τους ρίχνουν στο πηγάδι), γ12, γ13, γ15.

104. Dawkins, *MG in AM,* 363-365, Ουλαγάτς, άτιτλο. *I:* α, β4 (ο μεγαλύτερος αδερφός), β5. *II:* α2 (βράχο), β, β1, β5 (στρατιώτες), β7 (χωρίς χρήση μαγικής φράσης), β8, γ, ε, ε4. *III:* α (ο άλλος φτωχός αδερφός), α1, β, β4, β7, τον σφάζουν, ο μεγαλύτερος αδερφός επιστρέφει και παίρνει όλο το θησαυρό. *IV:* α, δεν τον βρίσκουν.

105. Dawkins, *MG in AM,* 447-449, Σύλατα, άτιτλο. *I:* α, α3, β4 (ο πλούσιος). *II:* β1, β4, γ6, ε. *III:* α (ο φτωχός), α1, α3, β1, β4, β6, β7, β10, γ1, γ2, γ3. *IV:* α, α1, οι κλέφτες σκοτώνουν τον φτωχό.

106. Dawkins, *MG in AM,* 515-518, Φάρασα, άτιτλο. *I:* α2 (δύο άνθρωποι), β4, β9 (χόρτα). *II:* α, β, β1, β5 (Τσερκέζοι), β7, γ1, δ3, ε, ε2. *III:* α, α1, β, β3, β7, β9, ο φτωχός επιστρέφει και παίρνει όλο το θησαυρό. *IV:* α, α2, β, β5, σκοτώνουν τον φτωχό και παίρνουν πίσω τα πλούτη τους.

107. Σαραντίδης, *Σινασός,* 211-216, άτιτλο. Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΚΥΠΡΟΣ

108. ΛΑ 2424, 86-88, Μεσόγι Πάφου, «Για τους γράκους». *I:* α, α3. *II:* β, β1, β3, β7, γ8 (σπίτι), δ2, ε. *III:* α, β, β7, β9, γ1. *IV:* α, β, β1, γ1, γ6, γ9, γ15.

109. ΛΦ 634, 69-77, «Τα δκυο αδέρκια». *I:* α, β4, β9 (επειδή η γυναίκα αδερφού του τον κατηγορεί αδίκως ότι την πείραξε). *II:* β, γ5, ε. *III:* α, α1, β, β2, β9, β11.

110. ΛΦ 1108, 3-5, Σολέα, «Ο πλούσιος τζιε ο άρχοντας». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7, β4, β6. *II:* β3, γ, ε. *III:* α, α1, β, β7, β11.

111. ΛΦ 1159, 19-21, Κυθρέα, «Ο φτωχός τζ' ο άρχοντας». *I:* α1, β4, β6. *II:* β, β3, β7, γ, δ3, ε. *III:* α, α2, β, β5, β7, β11.

112. ΛΦ 1619, 43-47, Ριζοκάρπασο, «Κύριε Κουδούμενε». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α2 (δυο γυναίκες), α3, α7, β4, β5. *II:* α, β, β2 (σαράντα ένας), β3, β7, γ7, δ, ε. *III:* α, α1, α3, β1, β2, β3, β7, β11, γ, γ1. *IV:* α, α2, β, β3, γ3, γ5, γ6, γ10, γ12.

113. ΛΦ 1879, 5-7, Άνω Αρόδοι Πάφου, «Τα δυο αδέρφια. Ο πλούσιος και ο φτωχός». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α, α3, α7, β4, β6. *II:* β, β2 (2), β4, β7, γ, ε, ε2. *III:* α, α1, β, β5, β7, τον σκοτώνουν, γ, γ1.

ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ

114. Taibbi – Caracausi, 10-17, Rocca Forte, «Άνιφτα πόρτα». *I:* α, α3, ο πλούσιος βλέποντας παχιά τα χοιρίδια που έδωσε στα παιδιά του φτωχού αδελφού τα παίρνει πίσω. *II:* β, β2 (12), β4, γ, δ2. *III:* α, β1, β3, β7, β9, γ1, γ2, γ4. IV: α, β.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

115. Λέριος, 60-66, «Τα σαράντα τουλούμια». Συμφυρμός με AT/ATU 750*. *I:* α2 (δύο αδελφές), α3, α7. *II:* β, β4, γ, ε. *III:* β, β7, β9, γ1, γ2, γ4. *IV:* α, β, β1, γ1, γ5, γ10.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT 676 / ATU 954

Το *Άνοιξε σουσάμι*, ένα ευρύτατα διαδεδομένο στην Ανατολική Μεσόγειο παραμύθι, διαδόθηκε σε όλη σχεδόν την Ευρώπη μέσα από τις λαϊκές εκδόσεις της αραβικής ιστορίας του Αλί Μπαμπά (από τις *Χίλιες και Μία Νύχτες*) από το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα[1].

Ο Αλί Μπαμπά, ένας φτωχός ξυλοκόπος, παρακολουθεί μια μέρα σαράντα κλέφτες να μπαίνουν στη σπηλιά με τους θησαυρούς τους λέγοντας μια μαγική φράση (άνοιξε σουσάμι), με την οποία ανοίγει το βουνό. Αφού έχουν φύγει, ο

1. J. Bolte – G. Polivka, *ό.π.*, τ. 3, σ. 137.

Αλί Μπαμπά μπαίνει μέσα στη σπηλιά και παίρνει λεφτά. Στο σπίτι του μετρά κρυφά τα λεφτά με το μέτρο που έχει δανειστεί από τον πλούσιο αδελφό του. Ωστόσο η γυναίκα του πλούσιου αδελφού έχει προετοιμάσει το δοχείο με τέτοιο τρόπο ώστε ένα νόμισμα κολλά μέσα. Έτσι ο πλούσιος αδελφός μαθαίνει για το θησαυρό και βάζοντας τον Αλί Μπαμπά να του αποκαλύψει τη μαγική φράση, μπαίνει με τη σειρά του στη σπηλιά. Όταν όμως θελήσει να βγει, έχει ξεχάσει τη μαγική φράση και παγιδεύεται μέσα. Οι κλέφτες τον ανακαλύπτουν και τον σκοτώνουν. Αργότερα ο Αλί Μπαμπά ανακαλύπτει το νεκρό σώμα του αδελφού του, το παίρνει και το θάβει. Οι κλέφτες ανακαλύπτουν το σπίτι του Αλί Μπαμπά και ο αρχηγός τους μεταμφιεσμένος σε έμπορο τους βάζει μέσα κρυμμένους σε ασκιά για το λάδι. Η έξυπνη υπηρέτρια του Αλί Μπαμπά Μοργιάνα ανακαλύπτει τα σχέδιά τους και σκοτώνει τους κρυμμένους κλέφτες ρίχνοντάς τους καυτό λάδι. Ο αρχηγός τους ξεφεύγει αλλά γυρνά αργότερα με διαφορετική μεταμφίεση. Καθώς αρνείται να αλατίσει το φαγητό του (κάτι που θα τον υποχρέωνε να γίνει φίλος με τον οικοδεσπότη του), η Μοργιάνα ανακαλύπτει την ταυτότητά του και τον σκοτώνει.

Το παραμύθι αυτό περιλαμβάνεται στη γαλλική μετάφραση και προσαρμογή από τον Antoine Galland των *Χιλίων και Μίας Νυχτών*, μεταξύ 1704-1717. Ωστόσο δεν προέρχεται από τα αραβικά χειρόγραφα της διάσημης αυτής συλλογής αλλά βασίζεται στην αφήγηση που ο Galland άκουσε από τον Hanna, έναν Χριστιανό (Μαρονίτη) μοναχό από το Αλέπι της Συρίας[2]. Ο Galland είχε σημειώσει στο ημερολόγιό του μια περίληψη του παραμυθιού, έκτασης έξι σελίδων και τα κατοπινά χρόνια εργάστηκε πάνω στις αρχικές σημειώσεις του δημιουργώντας ένα παραμύθι τριάντα έξι σελίδων που το εισήγαγε στην έκδοση των *Χιλίων και Μιας Νυχτών* μαζί με άλλα παραμύθια από τον Hanna. Ξαναγράφοντας τα παραμύθια αυτά ο Galland αξιοποίησε τις δικές του γνώσεις και τις εμπειρίες του από την παραμονή του στην Ανατολή, ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη, καθώς στόχο είχε να εισαγάγει τους αναγνώστες του μέσω των παραμυθιών στον αραβο-ισλαμικό πολιτισμό, δημιουργώντας μέσα από αναφορές σε συνήθειες και έθιμα μια εξωτική, αν και στερεότυπη, εικόνα της Ανατολής[3].

Η σύγκριση πάντως της αρχικής περίληψης της αφήγησης του Hanna και του κειμένου που τελικά δημοσιεύτηκε δείχνει ότι ο Galland ακολουθεί την πλοκή που του έδωσε ο αφηγητής του παραλείποντας όμως ορισμένες λεπτομέρειες.

---

2. Για την προέλευση γενικότερα των παραμυθιών των Χιλίων και Μιας Νυχτών, την προέλευση των χειρογράφων και τις μεταφράσεις βλ. το κλασικό βιβλίο του N. Elisséeff, *Thèmes et motifs des Mille et Une Nuits, Essai de classification*, Institut francais de Damas, Beyrouth 1949.

3. Sylvette Larzul, «Further Considerations on Gallland's Mille et une Nuits: A Study of the Tales Told by Hanna», *Marvels and Tales* 18, 2004, σ. 258-273.

Με αυτόν τον τρόπο ο Αλί Μπαμπά έγινε αναπόσπαστο κομμάτι των *Χιλίων και Μίας Νυχτών* παρόλο που συγγραφέας του ήταν ο ίδιος ο Galland. Ενώ οι πρώτες ευρωπαϊκές μεταφράσεις των *Χιλίων και Μίας Νυχτών* απευθύνονταν σε ένα ενήλικο κοινό, οι μεταγενέστερες εκδόσεις προσαρμόζονταν περισσότερο προς την παιδική ηλικία. Το παραμύθι είχε τόση επιτυχία που, εκτός από τις άπειρες επαναδιηγήσεις και διασκευές του, προσαρμόστηκε επιπλέον στην όπερα, στο σινεμά και σε άλλες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης ενώ πέρασε και στην πιο πεζή καθημερινότητα μέσα από αλυσίδες εστιατορίων.

Ήδη ο Polivka απέδειξε ότι υπάρχουν ομάδες παραλλαγών ανεξάρτητες από το παραμύθι του Galland. Διαπιστώνει ότι πιθανόν από νωρίς, δίπλα στο κείμενο του Galland να υπήρξε μια άλλη ιστορία όπου, αντί του μοτίβου του ανοίγματος της πόρτας με μία μαγική φράση, υπήρχε ένα άλλο επεισόδιο: οι ληστές αφήνουν πίσω τους ένα φρουρό και ο πλεονέχτης αδερφός, κάνοντας λάθος στο μέτρημα, μπαίνει στη σπηλιά όπου βρίσκει το θάνατο. Ο Polivka αναφέρει παραλλαγές αυτής της εκδοχής στην Ελλάδα, τη Σικελία, τη Βόρεια Ουγγαρία, στους Λευκορώσους, τους Σλοβάκους και τους Γερμανούς[4].

Το παραμύθι του Αλί Μπαμπά δημιουργείται από το συνδυασμό των παραμυθιακών τύπων AT 676 και AT 954. Ο A. Chraibi θεωρεί ότι το παραμύθι AT 676, που αποτελεί το πρώτο μέρος της ιστορίας, ανήκει σε ένα παλαιό και καλά καθιερωμένο στην αραβική αφηγηματική παράδοση πλαίσιο που σχετίζεται με τον παραμυθιακό τύπο AT 613 *(Truth and Falsehood)*. Το δεύτερο μέρος, που αναπτύσσει την αντιπαράθεση της έξυπνης υπηρέτριας και των προηγούμενων ιδιοκτητών του θησαυρού, είναι μια ιστορία κλεφτών παρόμοια με αυτήν του έξυπνου κλέφτη και του φαραώ Ραμψίνητου (AT 950, *Rhampsinitus*). Τα δύο αυτά μέρη συνδέονται κάτω από ένα κοινό θέμα: γνωρίζοντας ένα μυστικό, ο ένας αδερφός πλουτίζει και ο άλλος σκοτώνεται. Αυτός ο συνδυασμός ανεβάζει και το ηθικό επίπεδο μιας όχι και τόσο ηθικής ιστορίας ληστειών και φόνων και δικαιολογεί την αμοραλιστική συμπεριφορά του ήρωα (αφού κλέβει δράκους ή άλλους κλέφτες) ενώ ο πλεονέχτης πλούσιος αδελφός του τιμωρείται[5].

Το εύρημα των δράκων για να μπουν στο σπίτι του ήρωα και να τον εκδικηθούν είναι επίσης ένα παλαιό μοτίβο γνωστό στη φαραωνική λογοτεχνία, συχνά συνδεδεμένο με την αντιπαράθεση δύο στρατών για την κατάκτηση μιας πόλης. Πολλά στοιχεία λοιπόν του παραμυθιού του Αλί Μπαμπά είναι παλαιά και σχετίζονται με τη φαραωνική Αίγυπτο.

Το παραμύθι εμφανίζεται με εντυπωσιακή συχνότητα στην ελληνική παράδοση, όπου οι παραλλαγές του AT 676 ενώνονται σχεδόν πάντα με τον AT

4. Kurt Ranke, «Ali Baba und die vierzig Räuber», *Enzyklopädie des Märchens,* Band 1, 1977, σ. 302-311.

5. Aboubakr Chraïbi, «Galland's 'Ali Baba' and Other Arabic Versions», *Marvels and Tales* 18, 2004, σ. 159-171.

954. Παρά τις ομοιότητες ανάμεσα στις ελληνικές παραλλαγές και το παραμύθι του Αλί Μπαμπά, η ελληνική διαμόρφωση της ιστορίας φαίνεται να επηρεάστηκε περισσότερο από τους προφορικούς διαύλους επικοινωνίας με την Ανατολή (π.χ. με την τουρκική προφορική παράδοση) παρά από τις έντυπες μεταφράσεις του παραμυθιού στο χώρο των λαϊκών και παιδικών εκδόσεων.

Το μοτίβο D 1552.2: *Mountain opens to magic formula* έχει βουδιστική προέλευση. Ο Eberhard (Typ n. 170) αναφέρει ότι το βρίσκει στους Κινέζους και ο Thompson στον Ειρηνικό. Με το παραμύθι AT/ATU 676 διαδόθηκε σε όλο τον κόσμο. Ο Dawkins αναφέρει του γνώμη του F. W. Hasluck σύμφωνα με την οποία το σουσαμόλαδο έχει χρησιμοποιηθεί για το λάδωμα των οπών της κλειδαριάς και επομένως έχει διατηρήσει τη μαγική σημασία του. Σύμφωνα με επιστολή αναγνώστη στο άρθρο του Αλί Μπαμπά στην Brockhaus-Enzyklopädie, το σουσαμόλαδο έχει χρησιμοποιηθεί σαν υπακτικό μέσο. Και τις δυο πάντως θεωρίες αντικρούει η μεγάλη αξία του σουσαμόλαδου και η χρήση του στις προσφορές θυσιών[6].

Η μαγική φράση «άνοιξε σουσάμι» από την ιστορία του Αλί-Μπαμπά δεν υπάρχει ωστόσο στα ελληνικά παραμύθια καθώς σε μεγάλο αριθμό παραλλαγών, όχι μόνο απ' όσα περιλαμβάνονται στον παρόντα τόμο αλλά και αυτών που έχουν καταγραφεί σε πιο πρόσφατα χρόνια, φαίνεται να επικρατεί η φράση «άνοιξε κουδουμουντού» ή κάποια παρόμοια. Οι λαϊκοί παραμυθάδες λησμονώντας ή μη γνωρίζοντας τη σημασία της λέξης που χρησιμοποιούν, κάτι που άλλωστε ενίσχυε τη μαγική της διάσταση, δημιουργούσαν πολλά φθαρμένα και συχνά ακαταλαβίστικα παράγωγά της κατά τη μεταφορά της από στόμα σε στόμα.

Η μαγική φράση των ελληνικών παραμυθιών ανάγεται στη λέξη κοδίμεντο που προέρχεται από το λατινικό condimento[7]. Η λέξη χρησιμοποιείται στη βυζαντινή εποχή, όπου κονδιμέντο θεωρούνταν το καρίκευμα που νοστίμευε το φαγητό, και εμφανίζεται και στη βυζαντινή *Διήγηση του Πωρικολόγου* (από τον 13ου αιώνα). Στα *Άτακτα* ο Κοραής δίνει τη λέξη κουδουμέντο ως την ονομασία του πετροσέλινου, δηλαδή του μαϊντανού.

Ωστόσο η μαγική φράση των ελληνικών παραμυθιών δεν είναι άσχετη με το παραμύθι από τις *Χίλιες και Μία Νύχτες*. Το κοδίμεντο, όπως και το σουσάμι, είναι ένα φυτό. Το σουσάμι είναι ένα φυτό από το οποίο παράγεται λάδι, το οποίο χρησιμοποιείται μεταξύ άλλων, για το λάδωμα κλειδαριών. Επομένως είχε τη δύναμη να ανοίγει μαγικές πόρτες και να επιτρέπει την είσοδο σε σπηλιές και βουνά. Αντίστοιχες ιδιότητες έχουν στις παραδόσεις των λαών και άλλα φυτά, όπως το σιδερόχορτο, που στην ελληνική παράδοση, άνοιγε σιδε-

6. Ranke, *ό.π.*, σ. 307.

7. Μαριάνθη Καπλάνογλου, *Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: μια παλιά τέχνη σε μια νέα εποχή*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2002, σ. 224-226.

ρένιες πύλες υπόγειων οικοδομημάτων που έκρυβαν θησαυρούς ή το τετράφυλλο τριφύλλι. Κοινή λοιπόν βάση και στις δύο περιπτώσεις είναι η ιδέα ότι ένα μαγικό φυτό ανοίγει τις πόρτες που οδηγούν σε θησαυρούς.

Η ηθική διάσταση της ιστορίας παραμένει μετέωρη και φαίνεται ότι οι λαϊκοί αφηγητές αναζήτησαν λύσεις αντλώντας μοτίβα από την ελληνική αφηγηματική παράδοση. Γι' αυτόν το λόγο προκύπτει και ο συνηθισμένος συμφυρμός με ένα παραμύθι πασπαρτού της ελληνικής παράδοσης, το AT 750 F* *(The Old Man's Blessing)*, ή με επεισόδια και μοτίβα που τονίζουν τη δυστυχία του ήρωα αλλά και τη σκληρότητα του αδελφού του: ορισμένοι αφηγητές αναπτύσσουν το εισαγωγικό επεισόδιο με τον πλούσιο που διώχνει τον φτωχό αδελφό του, που ήρθε να ζητήσει λίγο φαΐ, ή τον στέλνει με ένα ψωριασμένο αρνί στο διάβολο (όπως στις εισαγωγές του AT 480C*, *Ο καλός και ο κακός αδερφός* και AT/ATU 565, *Ο μαγικός μύλος*). Τα μοτίβα αυτά αναπτύσσονται με επάρκεια σε νεότερη καταγραφή που δεν περιλαμβάνεται στον κατάλογο: ο φτωχός αδερφός δεν είχε σιτάρι για να φτιάξουν λαμπρόπιτες και τις φτιάχνουν με κριθάρι, με αποτέλεσμα τα κουλούρια να γίνουν σκούρα, μαύρα. Πηγαίνει στον αδερφό του που είναι πλούσιος τσέλιγκας να ζητήσει ένα αρνί για το Πάσχα και αυτός του λέει: «Πάρε ένα αρνί και πήγαινε στο διάβολο».

Την προσπάθεια ηθικής αποκατάστασης του ήρωα δείχνει και το τέλος ορισμένων παλαιότερων και νεότερων παραλλαγών, όπου ο ήρωας μοιράζει τα νεοαποκτημένα πλούτη του στους φτωχούς συγχωριανούς του.

Το παραμύθι του Αλί Μπαμπά μας εισάγει στο ευρύτερο ζήτημα της υποδοχής των *Χιλίων και Μίας Νυχτών* στην Ελλάδα. Πρώτο σταθμό αποτελεί η έκδοση το 1757-1762 του *Αραβικού Μυθολογικού* στη Βενετία και της *Νέας Χαλιμάς* στη Βιέννη (1791-1794) από τον Πολυζώη Λαμπανιτζιώτη, που είναι απόδοση μέρους της γαλλικής μετάφρασης του Galland μέσω μιας από τις ιταλικές μεταφράσεις (από την απόδοση του Λαμπανιτζιώτη απουσιάζει ο *Αλί Μπαμπά)*. Εκτός από τις επανεκδόσεις και κάθε λογής διασκευές, που γνώρισε η μετάφραση αυτή ως τις αρχές του 20ου αιώνα, ενδεικτικό της τεράστιας απήχησής της είναι το γεγονός ότι, σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, οι περισσότερες σχετικές ελληνικές αναφορές δεν χρησιμοποιούν την καθιερωμένη διεθνώς ονομασία *Χίλιες και Μία Νύχτες*, αλλά μιλούν για τη *Χαλιμά*, ονομασία που πρώτος εισήγαγε ο Λαμπανιτζιώτης[8].

8. Γιώργος Κεχαγιόγλου, «Χίλιες και Μία Νύχτες: σταθμοί στις τύχες του έργου και η μετάφραση του Κώστα Τρικογλίδη», *Διαβάζω* 33, Ιούλιος 1980, σ. 42-59. Κεχαγιόγλου Γιώργος (επιμ.), *Τα παραμύθια της Χαλιμάς (Αραβικόν Μυθολογικόν και Νέα Χαλιμά)*, τ. 4, Ερμής, Αθήνα 1988-1994. Κεχαγιόγλου Γιώργος, *Πεζογραφική Ανθολογία. Αφηγηματικός γραπτός νεοελληνικός λόγος, τ. 2 (1. Από το τέλος του Βυζαντίου ως τη Γαλλική Επανάσταση, 2. Από τη Γαλλική Επανάσταση ως τη δημιουργία του ελληνικού κράτους)*,

Ποσοτικές μετρήσεις δείχνουν πάντως ότι οι ελληνικές μεταφράσεις των *Νυχτών* δεν συνέβαλαν ιδιαιτέρως στην εισαγωγή αυτών των παραμυθιών στην ελληνική προφορική παράδοση[9]. Από την άλλη όμως αναλογίες ανάμεσα στα δύο αφηγηματικά σώματα υπάρχουν και προσαρμοσμένες παραλλαγές μοτίβων, θεμάτων και παραμυθιακών πλοκών από τις *Νύχτες* κυκλοφορούν στην ελληνική προφορική παράδοση.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη 2001.

9. M. Papachristophorou, «The Arabian Nights in Greece. A Comparative Survey of Greek Oral Tradition», *Fabula* 45, 2004, σ. 311-329.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT / ATU 315

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT *316 A

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 315

Η άπιστη αδερφή

AT: The faithless Sister
ATU: The faithless Sister
Delarue-Tenèze: La soeur infidèle

Ο Ασελάνης, ο Καπλάνης και το Ορφανό

Μια φορά κι ένα καιρό ήτανε δύο αδέρφια, και ήσαντε πολύ φτωχά. Και μια μέρα λέει ο αδερφός της αδερφής του: «Θα φύγουμε από δω». Φύγανε και πήγανε σε ένα μέρος μακρινό. Εκεί βρήκανε ένα σπίτι που είχε όλα τα καλά. Φάγανε καλά και κοιμηθήκανε. Το πρωί πήρε το ντουφέκι του ο αδερφός και πήγε για κυνήγι. Εκεί που κυνηγούσε βρήκε μια σκύλα, που την ελέγανε Ασελάνα, και γεννούσε. «Μη με σκοτώσεις, γιε μου, και θα σου δώσω το καλύτερο κουτάβι μου». Την άφησε, γέννησε αυτή και πήρε το καλύτερο κουτάβι.

Προχώρησε πιο πέρα και βρήκε άλλη σκύλα, που τη λέγανε Καπλάνα, και κυνηγούσε, κι εκείνη τη στιγμή γεννούσε και του λέει: «Κυνηγέ μου, μη με σκοτώσεις και θα σου δώσω το καλύτερο κουτάβι μου». Κάθισε ο κυνηγός και πήρε και αυτό το κουτάβι. Προχώρησε πιο πέρα και βρήκε μια άλλη σκύλα που τη λέγανε Ορφανή και γεννούσε κι αυτή και του λέει: «Μη με σκοτώσεις, κυνηγέ μου, και θα σου δώσω το καλύτερο κουτάβι μου». Κάθισε, πήρε κι αυτό και τα πήγε σπίτι του. Και το πρώτο το έβγαλε Ασελάνη, το δεύτερο Καπλάνη και το τρίτο Ορφανό.

Κάθε μέρα πήγαινε αυτός για κυνήγι και τα κουτάβια τ' άφηνε στο σπίτι. Την τρίτη μέρα λέει η αδερφή του: «Ας κατέβω στο κατώι, να δω γιατί είναι κλειστό». Κατέβηκε κάτω και ξεκλείδωσε και βλέπει ένα θηρίο δεμένο με αλυσίδα. Μόλις το είδε αυτή, φοβήθηκε και έκαμε να φύγει. Τότε αυτό της λέει: «Μη φοβάσαι, έλα να με λύσεις». Του λέει: «Έχω σκυλιά και θα σε ξεσκίσουν». Και αυτό της λέει: «Πες τους ότι σου έπεσε το δαχτυλίδι στο πηγάδι, να μπουν να στο βγάλουν». Όπως τους είπε τα σκυλιά εκάμανε και βρέθηκαν στο πηγάδι. Τότε αυτή τρέχει και λύνει το θεριό, που είχε μορφή ανθρώπου και γαϊδάρου, αλλά δεν ήτανε ούτε άνθρωπος, ούτε γάιδαρος, και αυτό παίρνει μια πλάκα και τη βάνει πάνω στο πηγάδι και έκλεισε μέσα τα σκυλιά. «Τώρα θα πάω να φάω τον αδερφό σου», της είπε, «και μετά θα σε κάνω γυναίκα μου».

Και το θεριό, καθώς ερχότανε ο αδερφός της, πήγε να τον φάει. Αυτός, μόλις το είδε από μακριά, ανέβηκε πάνω σε μια λεύκα και άρχισε να φωνάζει τα σκυλιά: «Ασελάνη, Καπλάνη και Ορφανό!», φρυ, φρυ, σφύριζε και ξαναφώναζε: «Ασελάνη, Καπλάνη και Ορφανό!». Τα κουτάβια τ' άκουγαν και ζουρλιστήκανε μες στο πηγάδι, κάπως έκανε το ορφανό κουτάβι και σηκώνει λίγο την πλάκα και βγάζει το κεφάλι του έξω από την πλάκα και της δίνει μια και την πέταξε, τρέξανε γρήγορα που τους φώναζε ο αφεντικός τους, έφτασαν κοντά και ξέσκισαν το θεριό και γλίτωσαν το αφεντικό τους. «Γιατί αργήσατε;» τους είπε ο κυνηγός. «Μας είπε η αδερφή σου πως της έπεσε το δαχτυλίδι στο πηγάδι και μας είπε να το βγάλουμε», του είπαν. Βγάνει τα παρασήκωτα και τα πήγε στο σπίτι του και λέει στην αδερφή του: «Βάλε ένα τηγάνι με λάδι να τα τηγανίσουμε», αλλά εκείνος, καθώς το λάδι έκαιγε, της το 'ριξε στα μάτια και τη στράβωσε.

Ο αδερφός της πήρε τα σκυλιά και έφυγε μακριά. Προχώρησε, προχώρησε και πάει σε μια βρύση κι έκατσε με τα σκυλιά, να πιουν νερό και να ξεκουραστούν. Εκεί ήτανε ένα θεριό που έτρωγε ένα κορίτσι τη μέρα, για να αφήνει να παίρνουν νερό. Τώρα ήτανε η σειρά της βασιλοπούλας. Ήρθε η βασιλοπούλα κλαμένη και, μόλις τον είδε, τρόμαξε και του είπε: «Φύγε, ξένε, δεν ξέρεις πως εδώ κάθεται ένα θεριό και δεν μας αφήνει να πάρουμε νερό, αν δεν φάει ένα κορίτσι την ημέρα; Σήμερα είναι η σειρά μου, φύγε, ξένε». Αυτός όμως δεν το κουνούσε και της λέει: «Μη φοβάσαι και έλα να με ψειρίσεις». Πήγε αυτή και τον ψείριζε και καθώς τον ψείριζε άκουσαν ένα μουγκρητό και αμέσως φάνηκε να έρχεται το φοβερό θεριό καταπάνω τους. «Σταμάτα λοιπόν να κλαις», λέει στη βασιλοπούλα ο κυνηγός κι αμέσως πήρε το ντουφέκι του και φώναξε τα σκυλιά του. Τα δάκρυά της, καθώς τον ψείριζε, είχαν πέσει στα μάγουλά του και τον έκαιγαν.

Τραυμάτισε το θεριό και τα σκυλιά ορμήσανε και το κομματιάσανε. Αυτή ευχαρίστησε τον κυνηγό, γέμισε τη στάμνα της και πήγε στο παλάτι. Τότε χαρές που είχανε, μόλις την είδανε και γύρισε πίσω! Της είπαν, πώς γλίτωσε; Και τους διηγήθηκε την ιστορία της. Ότι συνάντησε έναν κυνηγό και τον ψείρισε και αυτός με τα σκυλιά του κομματιάσανε το θεριό. Τότε ο βασιλιάς λέει: «Όταν δεις το σωτήρα σου και σωτήρα μας, θα τον γνωρίσεις;» «Ναι», λέει η βασιλοπούλα. Τότε ο βασιλιάς διέταξε να έρθουν όλοι οι κάτοικοι της περιοχής και όλου του τόπου, με τα σκυλιά τους και τα γατιά τους.

Ο κυνηγός δεν είχε φύγει μακριά, αλλά είχε πάει σε μια γριά. Η γριά πήγε από το εξοχικό της, το μετόχι της, στο παλάτι, όπως είχε διατάξει ο βασιλιάς. Εκεί που έτρωγαν, ο βασιλιάς είδε τη γριά να κρύβει μια φέτα ψωμί και ένα μεγάλο μεζέ, πάει κοντά της και τη ρωτάει: «Γερόντισσα, γιατί πήρες τη φέτα το ψωμί και το κρέας;» Και αυτή του λέει: «Έχω ένα γατάκι στο σπίτι μου». «Να πας να το φέρεις, γερόντισσα», της λέει ο βασιλιάς και της δίνει και δύο υπηρέτες του να τη συνοδέψουνε και να φέρουνε το γατάκι. Αλλά όταν

πήγαν, είδαν άνθρωπο στο σπίτι και τον πήρανε μαζί με τα σκυλιά και πήγανε μπροστά στη βασιλοπούλα. Αυτή τον αναγνώρισε και λέει στον πατέρα της: «Αυτός είναι ο σωτήρας μου, πατέρα». Και όλοι τότε, όσοι ήτανε μαζεμένοι, φώναζαν: «Ο σωτήρας μας, ο σωτήρας μας!» Τότε ο βασιλιάς λέει: «Παιδιά, είναι άξιος για την κόρη μου». Και έτσι έδωκε τη βασιλοπούλα και έκαναν τους γάμους τους.

Η αδερφή του τότε μισόστραβη τα έκιοσε (τελείωσε) όλα όσα ήσαντε στο σπίτι και βγήκε και διακόνευε.Πήγε και στο παλάτι του βασιλιά, που 'χε ο βασιλιάς χαρές και πάντρευε την κόρη του, κάποια στιγμή όμως δεν της έδιναν σημασία και βρέθηκε κοντά στο γαμπρό, το σωτήρα της βασιλοπούλας, και είδε πως ήτανε ο αδερφός της, τον γνώρισε και τον αγκάλιασε και τον χάιδευε και του λέει: «Έλα να σε ψειρίσω». Και κει που ψείριζε, του έβαλε πεθαμένου κόκαλο και αμέσως πέθανε αυτός. Τον κήδεψαν με χρυσή κάσα. Τα σκυλιά τα είχαν βάλει σε ένα δωμάτιο και τα είχανε κλειδώσει.

Στις τρεις μέρες κάπως έκαμε το ορφανό κουτάβι και ανοίγει την πόρτα του δωματίου και πήγανε στο μνήμα του αφεντικού τους και ξέχωσαν το σώμα του και το ορφανό κουτάβι έβαλε το πόδι του στο αυτί του και έβγαλε το κόκαλο απ' του πεθαμένου το σώμα και κείνος σηκώθηκε, υγιής και καλός. Πήρε τα σκυλιά του και πήγε στο κυνήγι. Όταν τον είδε ο βασιλιάς τα 'χασε. Τότε ο κυνηγός του είπε με τη σειρά πώς έγιναν τα πράγματα. Ο βασιλιάς αμέσως διέταξε και έπιασαν την αδερφή του κυνηγού, άναφαν φωτιά και τη σούβλισαν και έζησαν έπειτα καλά κι εμείς καλύτερα.

ΛΦ 1620, 53-57. Παραλλαγή που κατέγραφε ο Κων/νος Τασσόπουλος, στα Καλύβια Ηλείας. Αφηγήτρια η Κωνστάντω Κοτσίρη, ετών 61.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Αδερφός και αδερφή

α: Ο ήρωας· α1: ζει με την αδερφή του· α2: εγκαταλείπεται, μαζί με την αδερφή του, από τον πατέρα τους· α3: άλλο.

β: Τον ήρωα συνοδεύουν και προστατεύουν πιστά ζώα· β1: σκυλιά· β2: που τα αντάλλαξε με τα πρόβατά του· β3: άγρια ζώα του δάσους· β4: που του χαρίζουν τα μικρά τους· β5: από ευγνωμοσύνη που τα τάισε· β6: επειδή τους έσωσε τη ζωή· β7: άλλο.

γ: Τα ονόματα των ζώων είναι· γ1: Ασλάνης· γ2: Καπλάνης· γ3: Σιδεροκόφτης· γ4: Σκαφτιάς· γ5: Τρυποούνος· γ6: άλλο.

II. Η άπιστη αδερφή

α: Τα αδέρφια βρίσκουν την κατοικία των δράκων· α1: τα ζώα του ήρωα τους κατασπαράζουν· α2: εκτός από έναν· α3: ο ίδιος ο ήρωας τους σκοτώνει.

β: Η αδερφή γίνεται ερωμένη του δράκου και αποφασίζουν να εξοντώσουν τον ήρωα· β1: δένουν (φυλακίζουν) τα ζώα του· β2: καθώς ο δράκος κυνηγά τον ήρωα εκείνος ανεβαίνει σε ένα δέντρο· β3: (με τη φλογέρα του) καλεί τα πιστά του ζώα· β4: που ελευθερώνονται (σπάνε τα δεσμά τους)· β5: και τρέχουν να τον σώσουν· β6: κατασπαράζουν το δράκο.

γ: Ο ήρωας παντρεύεται· γ1: άλλο.

III. Ο δρακοντοκτόνος [πβ. AT/ATU 300 (Ο δρακοντοκτόνος)]

α: Ο ήρωας φεύγει και φτάνει σε μια πολιτεία όπου ένα θηρίο στερεί το νερό από τους ανθρώπους ζητώντας να θυσιαστεί κάποιος. Αυτή τη φορά ο κλήρος έχει πέσει στη βασιλοπούλα κι ο βασιλιάς υπόσχεται να τη δώσει γυναίκα σε όποιον τη γλιτώσει. Ο ήρωας σκοτώνει το θηρίο και του κόβει τις γλώσσες, αλλά εμφανίζεται ψεύτικος σωτήρας στο βασιλιά, διεκδικώντας τη βασιλοπούλα. Γίνεται η αναγνώριση με τις γλώσσες του θηρίου και ο ήρωας παντρεύεται την κόρη.

IV. Ο φόνος και η ανάσταση του ήρωα

α: Η αδερφή του ήρωα μαθαίνει για το γάμο· α1: και τον σκοτώνει· α2: βάζοντας στο κρεβάτι του (στο σώμα του)· α3: δόντι· α4: κόκαλο· α5: άλλο· α6: νεκρού· α7: του νεκρού εραστή της.

β: Θάβουν τον ήρωα, αλλά τον ξεθάβουν τα πιστά του ζώα· β1: τα ζώα ανασταίνουν τον ήρωα· β2: τραβώντας το κόκαλο· β3: ραντίζοντάς τον με αθάνατο νερό· β4: άλλο.

γ: Ο ήρωας τιμωρεί την αδερφή του· γ1: τη σκοτώνει· γ2: την κατασπαράζουν τα ζώα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. ΣΠ 101, 41-42, Πήλιο, άτιτλο. *I:* α, α1, β, β3 (λύκος, αρκούδα, αλεπού), β6, α3 (ένας άγριος ανθρωποφάγος κλέβει την αδερφή του κι αυτός πάει να τη σώσει). *II:* β1 (ο κλέφτης), β2, β3, β4, β5, β6. *IV:* α1, α2, α5 (το σπαθί), β1, β4 (με το αίμα ενός πουλιού).

ΘΡΑΚΗ

2. ΛΑ 1490 Α′, 73, Σουφλί, άτιτλο. *I:* α, α2 (μετά από απαίτηση της κακιάς μητριάς), β, β3 (αλεπού, λιοντάρι, τίγρη, λαγουδίνα), β4, β6. *II:* α (η αδερφή ελευθερώνει έναν παγιδευμένο αράπη, που τρώει τον αδερφό). *IV:* β1, β3, γ, γ2 (και τον αράπη). *II:* γ (τη δρακοπούλα), γ1 (εκδικείται τη μητριά του).

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

3. ΛΦ 222, 13-15, Πολιχνίτος Λέσβου, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 300. *I:* α, α1, β, β1, β2. *II:* α, α1, α2, β, γ1 (τον στέλνουν σε ένα θηρίο για να τον φάει, αλλά τα σκυλιά του το κατασπαράζουν). *III.* Στο τέλος συγχωρεί την αδερφή του.
4. Argenti-Rose 1, 483-492, αρ. 18 (Αθανασούλα, 41-49, ΛΑ 590, 3), Καρδάμυλα Χίου, «Ο Τρυποούνος, ο Σιδεροφάς, ο Αστρονόμος». Συμφυρμός με AT/ATU 300. *I:* α, α1, β, β1, β2, γ5, γ6 (Σιδεροφάς, Αστρονόμος). *II:* α, β (η μάνα του δράκου πείθει την αδερφή του ήρωα να εξοντώσουν τον αδερφό, ώστε να παντρευτεί με το δράκο), γ1 (η δράκισσα κάνει την άρρωστη και του ζητά να της φέρει το αθάνατο νερό που το φυλάει ένας δράκος), β1, β2, β3, β4, β5, β6. *III. IV:* α, α1, α2, α5 (μαγεμένες καρφίτσες), β1, β3, γ.

β. Κρήτη

5. ΛΑ 2744, 177-183, Αρχάνες, «Τα θερία». Η αρχή όπως AT/ATU 315 A, βλ. παρ. αρ. 41. Η συν. όπως AT/ATU 315: *I:* α, α3 (φεύγει με τη μητέρα του για να γλιτώσουν από τη στρίγκλα), β, β3, β4, β7 (επειδή τα βοήθησε να γεννήσουν). *II:* α (γιος και μάνα), β (η μάνα), β1 (τους βουλώνουν τ'αυτιά), β2, β3, β4, β5, β6, γ1 (εγκαταλείπει τη μητέρα του). Η συν. όπως AT/ATU 300, βλ. παρ. αρ. 66.
6. ΛΦ 453, 7-8, Βρύσες Αποκορώνου, «Ο δράκος και η Πεντάμορφη». Η αρχή όπως AT/ATU 327 A. *I:* α, α2 (μετά από απαίτηση της μητριάς), β, β1, β7 (κι ένα κοπάδι πρόβατα και μια φλογέρα, που βγαίνουν από το σκόρδο και το κρεμμύδι που τους έδωσε η μοίρα τους). *II:* β, β1, β2, β3, β4, β5, β6. *IV:* α1, α2, α3, α7, γ2.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

7. *Λαογραφία* ΙΑ', 1934-1937, 525-526, Λυκούδι Ζακύνθου, «Ο άξιος αδρεφός». Συμφυρμός με AT/ATU 300. *I:* α, α1, β, β1, β2, γ, γ3, γ4. *II:* α, α1, α2, β, β1, γ1 (τον στέλνουν να φέρει γιατρικό για την αδερφή, το μήλο που το φυλάνε σαράντα δράκοντες), β3, β4, β5 (και τρώνει τους σαράντα δράκοντες). *III* (χωρίς το επεισόδιο του ψεύτικου σωτήρα).

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

8. ΛΦ 1620, 53-57, «Ο Ασελάνης, ο Καπλάνης και το ορφανό». Συμφυρμός με AT/ATU 300. Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.
9. ΣΠ 44, 102-111, Κυπαρισσία, άτιτλο. Παραλλαγμένο. Αντί δράκου λάμια. Συμφυρμός με AT/ATU 300. *I:* α, α1, β, β1, γ6 (Φίντος, Αλεπουζάνης, Κούτα). *II:* η αδερφή άπιστη, γιατί φοβάται τη λάμια, β1, β3, β4, β5. *III.*

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

10. ΛΑ 590, 2, Άγραφα Ευρυτανίας, «Τ' αρκδόπλου, του λκόπλου κι τ' αλπόπλου». *I:* α, α1, α3 (ο πατέρας τους παντρεύει τ' αγόρια του με τα κορίτσια του, και τα δυο φεύγουν γιατί δεν θέλουν να παντρευτούν μεταξύ τους), β, β3 (αρκούδα, λύκαινα, αλεπού), β4, β5. *II:* β (τον στέλνει να φέρει αλεύρι από τον μύλο της λάμιας), β1, β2 (σε μια ραχούλα), β3, β4, β5 (ο δράκος χάνεται), γ. *IV:* α, α1, α2, α5 (φαρμακωμένο καρφί), β, β1, β2 (το καρφί). Η αρχή και το τέλος έμμετρα.
11. ΛΑ 590, 11, Αμπρακιά-Κοσκινάς Τριχωνίας, «Ασλάνς, καπλάνς και παρδαλό κουτάβ». Συμφυρμός με AT 300. *I:* β, β1, β3, γ, γ1, γ2, γ6 (παρδαλό κουτάβι). *II:* β, β1, β3, β4, β5, β6 (και την αδερφή). *III.*
12. ΛΑ 590, 12, Κεφαλόβρυσο Τριχωνίας, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 300. *I:* β, β1, β3. *II:* β, β1, β3, β4, β5, β6, γ1 (τυφλώνει την αδερφή του). *III. IV:* α, α1, α2 (στη μύτη του), α4, β, β1, β2, γ, γ2.
13. ΛΦ 798, 6-9, Λειβαδιά, «Τα δυο ορφανά αδέρφια». *I:* α, α1, β, β1, β2. *II:* α, α1, α2, β, β1, γ1 (τον στέλνουν να φέρει τα πορτοκάλια των τριών δράκων), β2 (οι τρεις δράκοι), β3, β4, β5, β6 (τους τρεις δράκους), γ1 (τον στέλνουν να φέρει το αθάνατο νερό – τα καταφέρνει με τη βοήθεια μιας γριάς). *IV:* γ (και το δράκο), γ2.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

14. ΣΠ 94, 12-15, Σμύρνη, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 300. *I:* α, α1, α2, α3 (γιατί ο πατέρας θέλει να παντρέψει το κορίτσι με έναν κακό βασιλιά), β, β3 (αρκούδα, μαϊμού, λιοντάρι). *II:* α, β, β1 (μαθαίνοντας ότι η δύναμή του βρίσκεται σε τρεις χρυσές τρίχες του κεφαλιού του), β3, β4, β5, γ1 (ο δράκος του χαρίζει αλοιφή που γιατρεύει κάθε πληγή). *III. IV:* τον σκοτώνει ο αράπης, αλλά τον ανασταίνει η μαϊμού.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ AT/ATU 590 και AT/ATU 315

Ο κύκλος των παραμυθιών με θέμα την άπιστη μάνα ή αδερφή, που προπαθεί με τον εραστή της (συνήθως ένα δράκο) να εξοντώσουν τον ήρωα, παρουσιάζει αρκετές κατατακτικές δυσκολίες. Τα κοινά τους σημεία είναι τόσα, ώστε ήδη ο St. Thompson θέτει το ερώτημα αν πρόκειται πράγματι για ξεχωριστά παραμύθια ή για παραλλαγές της ίδιας αφήγησης[1]. Ο συχνός συμφυρμός της *Άπιστης αδερφής* με το παραμύθι του *Δρακοντοκτόνου* περιπλέκει τα πράγματα, ενώ πρόβλημα δημιουργεί το ότι δύο τόσο κοντινοί ως προς το θέμα και το περιεχόμενο τύποι είναι καταταγμένοι σε διαφορετικές ομάδες με βάση αμφισβητούμενα κριτήρια: στον διεθνή Κατάλογο AT, δηλαδή, το παραμύθι της *Άπιστης αδερφής* (AT 315) κατατάσσεται στην ομάδα *υπερφυσικοί ανταγωνιστές* (με τη σημείωση: see analysis under Type AT 590) ενώ το παραμύθι της *Άπιστης μάνας* (AT 590) στην ομάδα *μαγικά αντικείμενα.*

Ας σημειώσουμε καταρχάς ότι αν υπερφυσικός ανταγωνιστής θεωρείται ο δράκος –εραστής της αδερφής του ήρωα στον τύπο AT 315, το ίδιο πρόσωπο είναι και στον AT 590, με τη διαφορά ότι εδώ είναι εραστής της μάνας. Όσο για το μαγικό αντικείμενο (μια ζώνη), που χαρίζει υπερφυσική δύναμη στον ήρωα, δεν είναι ένα σταθερό στοιχείο. Στις ελληνικές παραλλαγές του AT 590 είναι συνηθέστερο η δύναμη του ήρωα να βρίσκεται σε τρεις τρίχες των μαλλιών του (μοτίβο που θυμίζει την ιστορία του Σαμψών). Όσο για το κριτήριο του ποιο συγγενικό πρόσωπο θέλει να εξοντώσει τον ήρωα, δεν είναι από μόνο του αρκετό για τη δημιουργία ξεχωριστών τύπων: ξέρουμε ότι η εναλλαγή μητέρας/αδερφής (ή και η αντικατάστασή τους από άλλο θηλυκό πρόσωπο) παρατηρείται συχνά στα παραμύθια, κάτι που ισχύει και για τις ελληνικές παραλλαγές του AT 590, όπου τα δύο πρόσωπα εναλλάσσονται χωρίς να επηρεάζεται η δομή του τύπου.

Αποτέλεσμα της αμφιβολίας σχετικά με το τι ανήκει σε κάθε τύπο είναι,

1. St. Thompson, *The Folktale, ό. π.*, σ. 113-115.

όπως λέει η Ch. Shojaei-Kawan[2], η κατάταξη παρόμοιων παραλλαγών άλλοτε στον AT 315 και άλλοτε στον AT 590 στους διάφορους εθνικούς Καταλόγους. Όπως προκύπτει και από τα δελτία του, ο Γ. Μέγας πρέπει να προβληματίστηκε εξίσου για την κατάταξη των ελληνικών παραλλαγών στους δύο παραπάνω τύπους, αφού ορισμένα δελτία φέρουν διπλό αριθμό κατάταξης, όπου ο πρώτος σβήνεται υπέρ του δεύτερου. Στους δύο αυτούς τύπους ο Γ. Μέγας κατέταξε επίσης έξι αρκετά διαφορετικές αφηγήσεις, με θέμα το ταμένο στο δράκο (διάβολο) παιδί και την άπιστη γυναίκα του[3]. Η ασαφής αυτή κατάσταση οφείλεται προφανώς στην περιγραφή του τύπου AT 315 στον διεθνή Κατάλογο AT, που περιλαμβάνει το εισαγωγικό μοτίβο του ταξίματος του παιδιού σε δράκο, μοτίβο που δεν πρέπει να ανήκει σε αυτόν τον τύπο[4].

Αλλά και κάποια άλλα κριτήρια που προτάθηκαν παλαιότερα για τον διαχωρισμό των τύπων AT 315 και AT 590 δεν βρήκαν σύμφωνους τους μελετητές του παραμυθιού.

Για την G. Massignon χαρακτηριστικό μοτίβο του AT 315 είναι τα πιστά σκυλιά του ήρωα αντί για το θαυμαστό αντικείμενο[5]. Όμως σε άλλη γαλλική παραλλαγή αυτό το κριτήριο διάκρισης δεν ισχύει[6].

Για έναν από τους σημαντικότερους μελετητές, τον K. Ranke, χαρακτηριστικά του AT 590 είναι η μαγική κορδέλα που χαρίζει δύναμη (μοτίβο σπάνιο στις ελληνικές παραλλαγές), η τύφλωση αντί του φόνου του ήρωα (στις ελληνικές παραλλαγές συναντάμε και τα δύο, ανεξαρτήτως του ποιο συγγενικό πρόσωπο επιβουλεύεται τον ήρωα) και τέλος η απελευθέρωση της βασιλοπούλας. Στον AT 315 ανήκουν ο συμφυρμός με τον AT 300 (όμως στις παραλλαγές της Καβυλίας είναι συχνός ο συμφυρμός AT 590 + AT 300[7]) και τα ζώα βοηθοί[8].

2. Ch. Shojaei-Kawan, «Schwester. Die treulose Schwester (AT 315)», *Enzyklopädie des Märchens,* Band 12, 2005, σ. 433-439. Της ίδιας: "Mutter. Die treulose Mutter (AT 590)", *Enzyklopädie des Märchens,* Band 9, 1999, σ. 1058-1064.

3. Βλ. και ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ στον τύπο AT *316 A , σ. 490-495. Άλλες πέντε παρόμοιες διηγήσεις φέρουν τον αριθμό AT 590 A στα δελτία του Μέγα.

4. Βλ. και ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ στον τύπο AT *316 A, σ. 490-495.

5. G. Massignon, *Contes de l'Ouest,* Paris 1953, σ. 253. Η παραπομπή στο Ch. Shojaei-Kawan, *Mutter.., ό. π.,* σ. 1059.

6. G. Massignon, *Contes traditionnel des teileurs du lin du Trégor (Basse Bretagne),* Paris 1965, αρ. 22. Η παραπομπή στο Ch. Shojaei-Kawan, *Mutter..., ό. π.,* σ. 1062, υποσημείωση αρ. 13.

7. C. Lacoste- Dujardin, *Le conte cabyle,* La Découverte, Paris 1970, σ. 29-30.

8. K. Ranke, *Schleswig-holsteinische Volksmärchen,* Kiel 1955-1962, 1, σ. 184-185. Όσον αφορά τα τρία σκυλιά, ο Ranke υποστηρίζει στη μελέτη του: K. Ranke, *Die zwei Brüder. Eine Studie zur vergleichenden Märchenforschung,* FFC 114, Helsinki 1934, σ. 166-169, ότι ανήκουν οργανικά στο παραμύθι του *Δρακοντοκτόνου* (AT 300), έχουν συνήθως χαρακτηριστικά ονόματα (Brich Eisen und Stahl, Beis eisen und Stahl, Geschwind wie der

Τέλος ο W. Scherf θεωρεί τον τύπο AT 315 αποτέλεσμα του συμφυρμού μεταξύ AT 300 και AT 590[9].

Οι νεότερες συγκριτικές έρευνες έχουν ξεκαθαρίσει πάντως αρκετά το θέμα. Έτσι, για την Ch. Shojaei Kawan οι προαναφερθείσες διαφορές είναι τοπικές, και δεν φαίνεται να ισχύουν σε διεθνές επίπεδο. Καταλήγει ότι οι τύποι AT 315 και AT 590 δεν πρέπει να διαχωρίζονται και μας δίνει τις αντίστοιχες συνθετικές παραλλαγές τους, όπως προκύπτουν από κείμενα από όλο τον κόσμο:

Η άπιστη μητέρα (AT 590)

«Ένας γιος ταξιδεύει με τη μητέρα του. Στην πορεία βρίσκει ένα αντικείμενο που του χαρίζει υπερφυσική δύναμη (ή η δύναμή του βρίσκεται στα μαλλιά του). Φτάνουν στο σπίτι ληστών (γιγάντων, άλλων) και ο γιος τους σκοτώνει όλους εκτός από έναν. Γιος και μάνα μένουν στο σπίτι των ληστών, η μάνα και ο ληστής γίνονται εραστές και προσπαθούν να εξοντώσουν τον ήρωα. Η μητέρα του προσποιείται την άρρωστη και του ζητά να της φέρει μαγικό γιατρικό (συνήθως μήλα από τον κήπο άγριων όντων, το αθάνατο νερό, γάλα άγριων ζώων). Ο γιος τα καταφέρνει σε κάθε δοκιμασία κι επιστρέφει, συνοδευόμενος συχνά από τα μικρά των άγριων ζώων (λιονταράκια, αρκουδάκια κλπ). Εντωμεταξύ έχει ελευθερώσει μία βασιλοπούλα, ή συναντά κάποιο άλλο πρόσωπο που τον βοηθά στις δοκιμασίες.

Έχοντας αποτύχει να εξοντώσει τον ήρωα η μητέρα του τον ρωτά που βρίσκεται η δύναμή του, κι όταν το μαθαίνει τον σκοτώνει (ή τον τυφλώνει). Στην πρώτη περίπτωση τον ανασταίνει η γυναίκα που τον βοηθούσε, συχνά με το γιατρικό που ο ίδιος είχε αποκτήσει για τη μητέρα του. Στην περίπτωση που ο ήρωας τυφλώνεται, συνήθως τον βρίσκει και τον γιατρεύει η βασιλοπούλα. Ο ήρωας εκδικείται τη μητέρα του και τον εραστή της και παντρεύεται (τη βασιλοπούλα ή τη γυναίκα-βοηθό)»[10].

Στη θέση της άπιστης μάνας μπορεί να εμφανίζεται η αδερφή του ήρωα. Παρατηρούμε ότι οι ελληνικές παραλλαγές της *Άπιστης μάνας* (AT 590) ανταποκρίνονται πλήρως στο παραπάνω σχήμα. Ας δούμε τώρα ποια μορφή εμφανίζει διεθνώς το παραμύθι της *Άπιστης αδερφής* (AT 315):

Wind κλπ) και συχνά ο ήρωας τα έχει αποκτήσει ανταλλάσσοντάς τα με τα δικά του ζώα (πρόβατα, κατσίκια κλπ). Στο παραμύθι της άπιστης αδερφής/μάνας (βλέπουμε ότι δεν τα διαχωρίζει, δίνοντάς τους τον αριθμό AT 315) τα ζώα-βοηθοί του ήρωα είναι άλλα: λιοντάρια, ελάφια κτλ., δηλαδή άγρια ζώα. Στη συνέχεια ο K. Ranke δίνει μια περίληψη του παραμυθιού της *Άπιστης αδερφής* η οποία ταυτίζεται με τη συνθετική μας παραλλαγή του παραμυθιού της *Άπιστης μάνας* (AT 590) καθώς και με αυτήν της Ch. Shojaei Kawan, όπως θα δούμε παρακάτω.

9. Όπως αναφέρεται από την Ch. Shojaei-Kawan, *Mutter...*, *ό.π.*, σ. 1059

10. Ch. Shojaei-Kawan, *Mutter..*, *ό. π.*, σ. 1057-1058.

Η άπιστη αδερφή (AT 315)

«Ο ήρωας είναι ένας νέος, που έχει τρία σκυλιά (ή άλλα, άγρια ζώα), και που αποκτά στην πορεία μια ζώνη, που του χαρίζει δύναμη (ορισμένες φορές έχει και μια φλογέρα για να καλεί τα ζώα). Εγκαταλείπει την πατρίδα του μαζί με την αδερφή του, συνήθως ακούσια. Η αδερφή του γίνεται ερωμένη ενός δράκου και μαζί προσπαθούν να εξοντώσουν τον νέο. Η αδερφή του προσποιείται την άρρωστη και του ζητά να της φέρει μαγικό γιατρικό (γάλα από άγρια ζώα, το αθάνατο νερό, καρπούς, και τέλος συχνά αλεύρι από έναν μαγικό μύλο). Ενώ τα σκυλιά του ήρωα μένουν δεμένα στον μύλο, ο ήρωας τα καταφέρνει σε κάθε δοκιμασία. Η αδερφή του και ο εραστής προσπαθούν τότε να τον σκοτώσουν, όμως ο ήρωας καλεί τα σκυλιά του που απευλεθερώνονται και τον σώζουν. Το παραμύθι μπορεί να τελειώνει αμέσως μετά με την τιμωρία των εραστών.

Σε πολλές παραλλαγές ωστόσο ο ήρωας χαρίζει τη ζωή στην αδερφή του. Συνήθως ακολουθεί συμφυρμός με το AT 300 (*Ο δρακοντοκτόνος*) και σπανιότερα με τον AT 303 (*Τα δίδυμα*) ή με τον AT 314 (*Ο κασίδης*). Ένα μέρος των παραλλαγών τελειώνει με το γάμο του ήρωα με τη βασιλοπούλα που έχει ελευθερώσει. Σε άλλες η αδερφή του ήρωα τον σκοτώνει, βάζοντας ένα κόκαλο (ή δόντι) του νεκρού εραστή της στο κρεβάτι του. Ο ήρωας πεθαίνει, τον ανασταίνουν τα ζώα του (ή η γυναίκα του) και η αδερφή τιμωρείται με θάνατο»[11].

Τις ίδιες αφηγηματικές δομές των δύο τύπων AT 315 και AT 590 υιοθετεί και η αναθεωρημένη έκδοση του διεθνούς Καταλόγου από τον H.-J. Uther[12].

Όπως προκύπτει από τη σύγκριση των δύο αφηγηματικών δομών, ο μυθικός πυρήνας αυτών των παραμυθιών είναι ο ίδιος: ένα γυναικείο πρόσωπο, με το οποίο ο ήρωας συνδέεται με δεσμούς αίματος, προσπαθεί να τον εξοντώσει, γιατί πιστεύει ότι απειλείται η σχέση της με τον εραστή της. Θα μιλούσαμε λοιπόν για μια λανθάνουσα βασική προβληματική γύρω από το θέμα της αιμομειξίας[13]. Εκτός από αυτόν τον βασικό κοινό πυρήνα τα παραμύθια αυτά μοιράζονται εξάλλου πολλά κοινά μοτίβα: η αναζήτηση των διαφόρων μαγικών γιατρικών, η μεγάλη δύναμη του ήρωα, τα ζώα που τον συνοδεύουν είναι τα κυριότερα. Στην πραγματικότητα οι αριθμοί κατάταξης στον AT διατηρούνται ακόμη για χάρη της συννενόησης των μελετητών του παραμυθιού. Δυο τόσο

11. Ch. Shojaei-Kawan, *Schwester...*, *ό.π.*, 2005, σ. 434.

12. H.-J. Uther, *ό.π.*, σ. 201-202 και σ. 347-348.

13. Σύμφωνα με την Ch. Shojaei Kawan σε ορισμένες παραλλαγές του AT 590 φαίνονται καθαρά οι αιμομεικτικές τάσεις της μητέρας. Πρόκειται για τη γερμανική παραλλαγή του Wolf, *Deutsche Hausmärchen*,1851, σ. 145-167 και για τη γαλλική του Sebillot, *Contes des marines*, 1882, n. 21 (Βλ. Ch. Shojaei Kawan, *Mutter..*, *ό.π.*, σ. 1061 και υποσημείωση αρ. 43).

κοντινές διηγήσεις θα έπρεπε να θεωρηθούν τουλάχιστον υπότυποι ενός κοινού τύπου (αν όχι σαν δύο εκδοχές της ίδιας ιστορίας με παραλλαγές κυρίως στο εισαγωγικό και τελικό επεισόδιο).

Όπως είπαμε, οι περισσότερες ελληνικές παραλλαγές συμπίπτουν με την περίληψη της Ch. Shojaei-Kawan για τον τύπο AT 590, είτε «ανταγωνιστής» του ήρωα είναι η μητέρα του είτε είναι η αδερφή του. Ωστόσο εντοπίζουμε στο αρχείο του Μέγα άλλα δεκατέσσερα κείμενα με παγιωμένη την ακολουθία: *η αδερφή και ο εραστής της προσπαθούν να εξοντώσουν τον ήρωα – φυλακίζουν τα σκυλιά του – ο αδερφός καταφεύγει σε δέντρο – τα σκυλιά κατασπαράζουν τον εραστή – συμφυρμός με AT 300 – φόνος του ήρωα από την αδερφή του και ανάσταση από τα ζώα του,* που τα διαφοροποιεί από τις παραλλαγές του AT 590. Αυτή η παραμυθιακή δομή απαντά ήδη σε μια παραλλαγή του *Δρακοντοκτόνου* που παραδίδεται από τον Straparola[14], με ορισμένες διαφορές όσον αφορά την αρχή της ιστορίας.

Γι' αυτό διαχωρίσαμε τούτες τις δεκατέσσερις παραλλαγές από τον τύπο AT 590, αναθεωρώντας την άποψη που είχαμε εκφράσει σε προηγούμενο τόμο ότι όλες οι παραλλαγές της *Άπιστης αδερφής* πρέπει να ενσωματωθούν στο παραμύθι της *Άπιστης μάνας*,[15] δίνοντάς τους τον αριθμό AT 315 και συμπεριλαμβάνοντας σε αυτές, εκτός από τις περισσότερες που ο Μέγας είχε κατατάξει ως AT 315[16], και τέσσερις παραλλαγές που στα δελτία του φέρουν τον αριθμό AT 590[17].

Όσον αφορά τον τελευταίο τύπο, είναι και ο πιο διαδεδομένος στην Ελλάδα με εκατόν δέκα παραλλαγές, οι μισές περίπου από τις οποίες συμφύρονται με το παραμύθι της *Στρίγκλας*[18]. Ο συμφυρμός αυτός είναι γνωστός επίσης στη Βουλγαρία[19].

14 G. F. Straparola, *Tredeci piacevoli notti*, Venezia 1550, 1553, X. 3. Περίληψη του κειμένου στα γερμανικά στο K. Ranke, *Die zwei Bróder, ό.π.*, σ. 36-38.

15. Αγγελοπούλου-Μπρούσκου, τύπος AT 315-A, τ. 3, τχ Α΄, σ. 309.

16. Εξαίρεση αποτελούν οι παραλλαγές αρ. 81, 82, 83, 93, 94 και 95 που συμπεριλάβαμε στον τύπο AT 590 (βλ. παραπάνω, σ. 231 και σ. 233 αντίστοιχα) και οι παραλλαγές αρ. 11, 12 και 13 του τύπου AT *316 A, βλ. παρακάτω, σ. 489.

17. Τις παραλλαγές αρ. 5, 10, 11 και 12, βλ. παραπάνω, σ.

18. Όπως έδειξε η νεότερη έρευνά μας η *Στρίγκλα* δεν είναι γνωστή μόνο στην Ελλάδα, αλλά έχει ευρύτερη διάδοση στα Βαλκάνια, την Τουρκία, την Αρμενία, την Εγγύς Ανατολή, την Κορέα, την Ιαπωνία και αλλού (βλ. M. Katrinaki, «Schwester. Die menschenfressende Schwester (AaTh 315 A)», *Enzyklopädie des Märchens*, Band 12, 2005, σ. 428-431.

19. Daskalova – Dobreva – Koceva – Miceva, *Typenverzeichnis der bulgarischen Volksmärchen*, FFC 257, Academia Scientarun Fennica, Helsinki 1995.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ *AT 316 A
(Περιλαμβάνει παραλλαγές που ο Γ. Μέγας είχε κατατάξει ως AT 315, AT 590 και AT 590 A)

Το ταμένο παιδί και η άπιστη γυναίκα

AT: Δεν περιλαμβάνεται
ATU: Δεν περιλαμβάνεται.
Eberhardt- Boratav no 149

Μια μάνα που δεν είχε παιδιά

Μια φορά και ένα καιρό ήταν μια μάνα. Δεν είχε η καημένη παιδιά. Παρακαλούσε το Θεό, αλλά δεν της έδινε παιδιά. Μια μέρα έρχεται ένας δράκος στο σπίτι της και της λέγει: «Εγώ θα παρακαλεθώ στο Θεό να σου δώσει ένα παιδί και άμα γίνει δεκατριών ετών θα έλθω να το φάω». Και η γυναίκα τότε εδέχτηκε.

Έγινε το παιδί δεκατριών ετών και πήγαινε στο σχολείο. Ο δράκος πήγε στο σχολείο και το βάρισε το παιδί μια δυνατή ξυλιά και του είπε: «Να πεις της μάνας σου το τάμα που μου έταξε». Και τότε το παιδί πήγε στο σπίτι και είπε στη μάνα του, αυτό κι αυτό. Ύστερα είπε το παιδί: «Μάνα, εγώ θα φύγω. Να μου δώσεις πολλά χρήματα και να φύγω». Είχε όμως ένα κυπαρίσσι, κι είπε στη μάνα του: «Μάνα, άμα ξεραθεί αυτό το κυπαρίσσι, θα πεθάνω». Και το παιδί ξεκίνησε να φύγει.

Προχώρησε, προχώρησε, έφτασε σε ένα ποτάμι. Εκεί δεν μπορούσε να περάσει και τότε πήγε σε ένα σπίτι και εκεί ήταν μια γριούλα και της είπε: «Να μου δώσεις έναν άλσο (αλυσίδα), να περάσω το ποτάμι». Και του έδωσε και επέρασε το ποτάμι. Έφτασε σε ένα χωριό και εκεί παντρεύτηκε και πήρε μια βασιλοπούλα και είχε και κάτι μεγάλα λιοντάρια. Πήρε τα λιονταράκια του το παιδί και πήγε για κυνήγι.

Ο δράκος, που δεν έβλεπε το παιδί στο σχολείο, πήγε στη μάνα του και το εζήτησε. «Τώρα...», λέγει η μάνα του, «το παιδί μου έφυγε. Ούτε ξέρουμε πού βρίσκεται». Ο δράκος ύστερα εμύρισε τον ντοριό και ξεκίνησε να βρει το παιδί. Δρόμο παίρνει, δρόμο αφήνει, φτάνει στο σπίτι που ήταν η γριούλα. «Δε μου λες, γριούλα, μήπως είδες ένα παιδί;» και της εζήτησε και έναν άλσο για να περάσει το ποτάμι. Η γριούλα είπε: «Δεν έχω».

Η γυναίκα τώρα του παιδιού ήρθε στο ποτάμι να πλύνει και της είπε: «Μην πέρασε κανένα παιδί από δω;» Και του είπε: «Πέρασε». «Δεν πας στο σπίτι σου, μπα και βρεις κανέναν άλσο να μου φέρεις, να περάσω το ποτάμι;» Και πήγε στο σπίτι και τον ηύρε και τον πήγε στο δράκο και πέρασε και πήγαν μαζί στο σπίτι. Το παιδί, όπως είπαμε, ήταν για κυνήγι. Και της είπε ο δράκος: «Θα με βάλεις από κάτω από τη γάστρα άμα έλθει ο άντρας σου». Έτσι και έκαμε. Όταν έφτασαν τα λιονταράκια με τον κυνηγό, ο δράκος ήταν κάτω από τη γάστρα. Τα λιονταράκια μυρίστηκαν και είπαν: «Θα μας φάει το αφεντικό μας αυτός που ήλθε εδώ μέσα». Το αφεντικό κάτι κατάλαβε και δεν έφυγε από τα λιονταράκια. Την άλλη μέρα είπε ο δράκος στη γυναίκα: «Θα με βάλεις από κάτω από το κρεβάτι, για να βγω εύκολα να τον φάω». Αλλά πάλι τα λιονταράκια μυρίστηκαν και φύλαγαν τον αφέντη τους.

Την άλλη μέρα γινόταν ένα πανηγύρι στο διπλανό χωριό και η γυναίκα είπε στο παιδί: «Κλείσε τα λιονταράκια στο κατώι και πάμε να φύγομε». Μπροστά όμως βγήκε ο δράκος και ήθελε να τον φάει. «Στάσου», είπε το παιδί, «ν' ανέβω επάνω σ' αυτό το δέντρο να προσευχηθώ και ύστερα να με φας». Ανέβηκε επάνω σε ένα πολύ ψηλό δέντρο το παιδί και φώναξε τρεις φορές με όλη του τη δύναμη: «Ασλάνη, Καπλάνη και Πονηρό σπάστε την πόρτα κι ελάτε, γιατί κινδυνεύω». Τα λιονταράκια άκουσαν τη φωνή του αφέντη τους και έτρωγαν τα σίδερα. Έτρεξαν τόσο πολύ, που έφτασαν κουρασμένα. Μόλις τα είδε το παιδί, πέταξε από τη χαρά του. «Τι θέλεις, αφεντικό;» είπαν. «Πιάστε τους αυτούς και κομμάτια να τους κάνετε!» Και τους έπιασαν και τους δύο και τους έφαγαν. Και έμεινε το παιδί και πήγε στη μάνα του και έζησαν καλά

ΛΦ 590, 15-18. Παραλλαγή που συνέλεξε ο Ε. Κατσιγιαννόπουλος, το 1958 στο Πουρνάρι Δομοκού. Αφηγητής ένας πενηντάχρονος άντρας.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Το ταμένο παιδί

α: Μια άκληρη γυναίκα (ζευγάρι) αποκτά τελικά γιο· α1: με τη βοήθεια ενός δαιμονικού όντος· α2: δράκου (αράπη)· α3: του διαβόλου· α4: που της δίνει να φάει ένα μήλο και μ' αυτόν τον τρόπο η γυναίκα μένει έγκυος· α5: με τη συμφωνία να παραδώσει στο δράκο (διάβολο) το παιδί, όταν φτάσει σε ορισμένη ηλικία· α6: για να το φάει.

β: Το παιδί τάσσεται στο διάβολο (δράκο κλπ) από τον πατέρα του, που, καθώς έλειπε πολλά χρόνια, δεν γνωρίζει ότι έχει γιο· β1: άλλο.

II. Η φυγή του ήρωα, οι δράκισσες και τα ζώα βοηθοί

α: Όταν φτάνει ο καθορισμένος χρόνος, ο ήρωας μαθαίνει για τη συμφωνία της μάνας του (των γονιών του) με το δράκο (διάβολο)· α1: και φεύγει για να γλιτώσει· α2: αφήνοντας σημάδια ζωής στους δικούς του.

β: Στο δρόμο ο ήρωας συναντά και βοηθά κάποιο (α) πρόσωπο (α)· β1: τρεις (δύο) δράκισσες (αδερφές), διαδοχικά· β2: που είναι οι αδερφές του δράκου (του αράπη)· β3: άλλο πρόσωπο· β4: της μιας της κόβει τα τσίνορα, που ήταν τόσο μακριά ώστε την εμπόδιζαν να δει· β5: την άλλη τη βοηθά να φουρνίσει ψωμί· β6: κι οι δράκισσες του ανταποδίδουν την καλοσύνη· β7: δίνοντάς του σκυλιά (λιοντάρια)- συνοδούς για να τον προστατεύουν· β8: ένα μαγικό αντικείμενο (μια πίτα, μια φλογέρα, άλλο)· β9: άλλο.

γ: Ο ήρωας φτάνει σε μια μακρινή πολιτεία· γ1: περνώντας μια θάλασσα (ένα ποτάμι)· γ2: ρίχνοντας μέσα στη θάλασσα το μαγικό αντικείμενο που του έδωσε η δράκισσα (άλλο πρόσωπο), με το οποίο ανοίγεται δρόμος· γ3: άλλο.

δ: Ο ήρωας παντρεύεται· δ1: άλλο.

III. Η άπιστη γυναίκα

α: Στον καθορισμένο χρόνο ο δράκος ζητά το παιδί και ξεκινά να το βρει· α1: πείθει τη γυναίκα του ήρωα να τον βοηθήσει να περάσει το ποτάμι.

β: Ενώ ο ήρωας λείπει (στο κυνήγι), η γυναίκα του κρύβει το δράκο μέσα στο σπίτι· β1: στο φούρνο (σε ένα λάκκο)· β2: κάτω από το κρεβάτι· β3: όμως τον αντιλαμβάνονται τα ζώα, που προστατεύουν τον ήρωα, κι έτσι ο δράκος δεν μπορεί να βγει να τον σκοτώσει· β4: και να τον φάει.

γ: Ο δράκος πείθει τη γυναίκα να βγάλει τον ήρωα από το σπίτι και να κλειδαμπαρώσει τα ζώα του· γ1: κυνηγά τον ήρωα· γ2: που ανεβαίνει σε ένα δέντρο· γ3: φωνάζει τα ζώα του· γ4: που σπάνε τις αλυσίδες τους και τρέχουν να τον σώσουν· γ5: κατασπαράζουν το δράκο· γ6: και την άπιστη γυναίκα.

δ: Ο ήρωας επιστρέφει στο πατρικό του· δ1: άλλο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. Hahn 1, 79- 85, αρ. 4 (Kretschmer, *NM,* 60), Βίτσα, «Der eiserne Derwisch und der Prinz mit den drei Zwiebäcken». *I:* α, α1 (ενός δερβίση), α4, α5, α6. *II:* α, α1, β, β3 (μια λάμια), β5, β9 (η λάμια τον κρύ-

βει από τρεις δράκους, οι οποίοι τρώνε από το ψωμί που έφτιαξε και αφήνουν τον ήρωα), β3 (οι τρεις δράκοι), β7 (του δίνουν παξιμάδια, που τα πετάει στο πηγάδι κι από μέσα βγαίνουν τα λιοντάρια), γ, γ1, γ3 (η βασιλοπούλα τον βλέπει και χτυπά τη θάλασσα για να ανοίξει δρόμος), δ. *III:* α, α1, β, β1, β3, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ4 (πηδούν τον τοίχο), γ5, γ6, δ1 (παντρεύεται μια άλλη κοπέλα).

2. Hahn 2, Anmerkungen στο παραμύθι αρ. 4 του πρώτου τόμου, παραλλαγή 1η, Ζίτσα, άτιτλο. *I:* α, α1 (ενός ζητιάνου), α4, β. *II:* α, α1, β, β1, β9 (τον κρύβουν από το δράκο, που τον κυνηγά), β7 (του δίνουν παξιμάδια, που όταν τα ρίχνει στο πηγάδι μεταμορφώνονται σε λιοντάρι, τίγρη, σκύλο), δ (την ερωμένη του δράκου). *III:* β, β1, β3, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6.
3. Hahn 2, Anmerkungen στο παραμύθι αρ. 4 του πρώτου τόμου, παραλλαγή 2η, Κάτω Σουδενά, άτιτλο. *I:* α, α1 (λυκανθρώπου), α5, α6. *II:* α, α1, β, β1, β6, β7 (παξιμάδια, που γίνονται σκυλιά), β8 (αλυσίδα), γ, γ1, γ2, δ. *III:* α, α1, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, δ.
4. Hahn 2, Anmerkungen στο παραμύθι αρ. 5 του πρώτου τόμου, παραλλαγή 1η, Κουκούλι, άτιτλο. Συμφυρμός με AT/ATU 316. Η αρχή όπως AT *316 A: *I:* μια έγκυος γυναίκα υπόσχεται να δώσει το γιο της στο διάβολο μόλις γίνει δώδεκα χρονών, με αντάλλαγμα τη βοήθεια του διαβόλου στο κόψιμο των ξύλων. *II:* α, α1 (ο ήρωας παίρνει μαζί του τα σκυλιά του και στο δρόμο τα ανταλλάσσει με ένα αλεπουδάκι κι ένα λυκάκι), δ1 (φτάνει στον πύργο μιας γριάς και της ζητά να τον προστατέψει, αλλά εκείνη δένει τα σκυλιά του). *III:* α, γ1, γ3, γ4 (πεθαίνει κι η γριά). Η συν. όπως AT/ATU 316. *II:* α, α4 (δράκου), α2, α3, α7, α8 (τα ζώα του δίνουν το χάρισμα να μεταμορφώνεται σε αυτά), β, β1, β6 (της φέρνει το αθάνατο νερό), γ1. *III:* α (ο διάβολος), α3 (καθώς πλησιάζει σε μια πηγή), β (η γυναίκα του ήρωα δίνει τα ζώα στο διάβολο), γ1.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

5. Pernot, *Ét. ling. III,* 237-245, αρ. 28, Πυργί Χίου, «L'enfant promis au Maure». *I:* β, β1 (για να γλιτώσει ο ίδιος από τον αράπη που θέλει να τον φάει). *II:* α, α1, β, β1, β4, β5, β6, β7, β8 (μαγικό χαλί), δ1 (με το μαγικό χαλί ανεβαίνει στον πύργο της βασιλοπούλας), δ. *III:* α, α1 (να του ρίξει το χαλί για να ανέβει), γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ1 (και παντρεύεται μια καλή κοπέλα).

β. Κυκλάδες

6. ΛΑ 1388, 247-250 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, ΛΑ 315, 1), άτιτλο. *I:* β. *II:* α, α1, β, β1, β2, β6, β7, β8 (έναν ντορβά), γ, γ1, γ2, δ. *III:* α, α1, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
7. ΛΑ 1396, 135-140 (Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, ΛΑ 315, 2), άτιτλο. *I:* β. *II:* α, α1, β, β1, β2, β6, β7, β8 (έναν ντορβά), γ, γ1, γ2, δ. *III:* α, α1, β, β1 (κασέλα), β3 (εδώ το χφ. διακόπτεται).
8. *Παρνασσός Ζ'*, 1883, 551-559 (Καφαντάρης Α', 227-232, αρ. 36), Θήρα, «Ο σιδερόλυκας». *I:* α, α5 (στο σιδερόλυκα), α6. *II:* α, α1, β, β1, β4, β5, β6, β7, γ1, γ3 (βάζει τις πίτες πάνω στο κεφάλι του), δ. *III:* α, α1, β, β1, β2, β3, β4, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

9. ΛΦ 84, 2-5, άτιτλο. *I:* α, α1, α3 (μεταμφιεσμένος σε γέρο), α4, α5. *II:* α, α1, α2, β, β1, β6, β8 (αλυσίδα), γ, γ1, γ2, γ3 (ταΐζει τρία σκυλιά που τα λένε Πικαστή –αυτός που καταλαβαίνει- Φρικαστή – αυτός που καταλαβαίνει από μακριά – Μπουνταλά –θεριό- και αυτά τον ακολουθούν), δ. *III:* α, α1, β, β3, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ1 (και ξαναπαντρεύεται).
10. ΛΦ 915, 1-4, Μεγαλόπολη, άτιτλο. *I:* α, α1, α3, α5. *II:* α, α1, β, β3 (τρεις νεράιδες), β8 (κορδέλα), γ, γ1, γ2, δ, δ1 (έχει και τρία σκυλιά, τον Ακουστή, τον Μυριστή και τον Τεμπέλη). *III:* α, α1, γ (να τους βουλώσει τα αυτιά), γ1, γ3, γ4, δ.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

11. ΛΑ 590, 13, Κεφαλόβρυσο Τριχωνίας, άτιτλο. *I:* α, α1, α3, α5. *II:* α, α1, β, β3 (καλόγερο), β8 (φλογέρα), β9 (στο δρόμο αποκτά τρία λιοντάρια, τον Ανηκουστή, τον Φουγκραστή και τον Μπουνταλά), γ, γ1, γ2 (παίζοντας τη φλογέρα σηκώνεται ένα γεφύρι), δ. *III:* α, α1, γ, γ1, γ3, γ4, γ5.
12. ΛΑ 590, 14, Κεφαλόβρυσο Τριχωνίας, άτιτλο. *I:* α, α1, α3, α5. *II:* α, α1, γ, γ1, γ3 (βρίσκει στην άκρη της θάλασσας μια αλυσίδα που γράφει: «ρίξε με στη θάλασσα και θα περάσεις). *III:* α, α1, γ, γ1, γ3, γ4, γ5.
13. ΛΦ 590, 15-18, Πουρνάρι Φθιώτιδας, «Μια μάνα που δεν είχε παιδιά». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΚΥΠΡΟΣ

14. ΛΦ 335, 21-28, Αμμόχωστος, «Οι δράκοι». *I:* α, α1, α2, α4, α5, α6. *II:* α, α1, β, β3 (τρεις δράκοι), β7, β8 (πίτα), γ, γ1, γ2, δ1 (μένει με έναν γέρο και την κόρη του). *III:* α (ρίχνει πίτα στη θάλασσα και περνά), β, β1, β2, β3, β4, γ, γ1, γ2 (σε τρία δέντρα, διαδοχικά), γ3, γ4, γ5, γ6, δ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT *316 A

Το παραμύθι του *Ταμένου παιδιού και της άπιστης γυναίκας* αφηγείται την ιστορία ενός αγοριού, που ξεφεύγει από το δράκο/διάβολο στον οποίο τον έχουν τάξει οι γονείς του με τη βοήθεια τριών δρακισσών και τριών πιστών σκυλιών. Οι δράκισσες τον βοηθούν να περάσει ένα υδάτινο όριο, φράγμα ανάμεσα σε δύο κόσμους. Μη μπορώντας να περάσει αυτό το όριο, ο δράκος ζητά τη βοήθεια της γυναίκας του ήρωα, η οποία αποδεικνύεται άπιστη. Τον ήρωα σώζουν τελικά τα πιστά σκυλιά του κατασπαράζοντας το (ανθρωποφάγο) ον που τον καταδιώκει.

Η διήγηση αυτή, με σποραδικές καταγραφές από ολόκληρο σχεδόν τον ελλαδικό χώρο και την Κύπρο, παρουσιάζει μία αρκετά σταθερή δομή τριών επεισοδίων, και είναι επίσης διαδεδομένη στη Βουλγαρία και στην Τουρκία. Ωστόσο δεν περιλαμβάνεται ούτε στο διεθνή Κατάλογο AT, ούτε στη νέα αναθεωρημένη έκδοσή του από τον H.-J. Uther (ATU), λόγω της ασάφειας σχετικά με την κατάταξή της και της ανυπαρξίας σχετικής συγκριτικής έρευνας. Για παράδειγμα, οι, παρόμοιες με τις ελληνικές, βουλγάρικες αφηγήσεις εμφανίζονται στο βουλγάρικο Κατάλογο ως βουλγάρικος οικότυπος (*AT 315 A*), ενώ ο Γ. Μέγας δεν κατέληξε σε μία συγκεκριμένη κατάταξη, διστάζοντας ανάμεσα στους τύπους AT 315, AT 590 και AT 590 A, για λόγους που θα δούμε στη συνέχεια. Τα προβλήματα στην κατάταξη του παραμυθιού αυτού ξεκινούν από μία, καθώς φαίνεται, μη ανταποκρινόμενη στο εμπειρικό υλικό περιγραφή του τύπου AT 315 (*Η άπιστη αδερφή)* στις εκδόσεις του διεθνούς Καταλόγου από το 1961 ως το 1981. Ας τη θυμίσουμε:

"The children promised to the water-spirit. The maiden wife of the water-spirit (devil). At his advise she feigns sickness and sends her brother for a remedy (or like). Imprisoned animals break loose and save the boy. [See analysis under Type 590. Frequent as introduction to Type 300].

Η περίληψη αυτή περιέχει, εκτός από το βασικό θέμα της άπιστης αδερφής που προσπαθεί με τον εραστή της να εξοντώσει τον αδερφό της στέλνοντάς τον να της φέρει μαγικά γιατρικά, το εισαγωγικό μοτίβο του ταξίματος του παιδι-

ού σε ένα στοιχειό του νερού. Προφανώς γι' αυτόν το λόγο ο Μέγας έκρινε ότι το παραμύθι του *Ταμένου παιδιού*... ίσως πρέπει να καταταχθεί ως AT 315. Όμως, οι παραλλαγές της *Άπιστης αδερφής* που καταλογογραφούνται στη συνέχεια από τον AT δεν φαίνεται να ανταποκρίνονται ακριβώς στην περιληπτική περιγραφή του συγκεκριμένου τύπου. Ορισμένες από αυτές (τουρκικές[20], ουκρανικές, ρωσικές, ρουμανικές) φέρουν σε παρένθεση τον αριθμο AT 315 A, που σημαίνει ότι είναι παραλλαγές της *Στρίγκλας*[21]. Άλλες δεν περιέχουν το μοτίβο του ταξίματος του παιδιού (πχ. οι γαλλικές[22], η καταλανική παραλλαγή του Amades[23] και οι γερμανικές του Ranke[24]), ενώ ο τούρκικος τύπος AT 149 δεν είναι παραλλαγή της *Άπιστης αδερφής*, αλλά του παραμυθιού που μελετάμε εδώ.

Φαίνεται λοιπόν πως το περιεχόμενο των διεθνών παραλλαγών AT 315 που περιλαμβάνονται στις εκδόσεις του διεθνούς Καταλόγου από το 1961 έως το 1981 διαφέρει από την περίληψή τους τουλάχιστον ως προς το εισαγωγικό επεισόδιο. Γι' αυτόν το λόγο προφανώς η έκδοση ATU του 2004 αλλάζει την περιγραφή του τύπου, αφαιρώντας το επεισόδιο του ταξίματος του παιδιού στο στοιχειό του νερού.

Λόγω της δύσκολης πρόσβασης σε πολλές από τις αναφερόμενες στον AT παραλλαγές, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν κάποιες μοιάζουν με τις ελληνικές του παραμυθιού του *Ταμένου παιδιού και της άπιστης γυναίκας του*. Αυτό που γνωρίζουμε, όπως ήδη αναφέραμε, είναι ότι ο τούρκικος τύπος EB 149 είναι παρόμοιος κι ότι το παραμύθι είναι επίσης γνωστό στη Βουλγαρία (*AT 315 A*)[25].

Όσον αφορά τις ελληνικές παραλλαγές, Ο Γ. Μέγας φαίνεται πως δίσταζε για μια οριστική κατάταξή τους, ενσωματώνοντας άλλες από αυτές στον AT 315 *(Η άπιστη αδελφή)*, άλλες στον AT 590 (*Η άπιστη μητέρα)* και άλλες στον AT 590 A*(Η άπιστη γυναίκα)*. Ο δισταγμός αυτός οφείλεται εν πρώτοις στη λανθασμένη περιγραφή του τύπου AT 315 στον AT, αλλά και σε ουσιωδέστερους λόγους που έχουν να κάνουν με το περιεχόμενο του παραμυθιού και με την ύπαρξη κοινών στοιχείων ανάμεσα σε όλες αυτές τις αφηγήσεις. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η κατάταξη στον πρώτο τύπο (AT 315) έγινε λόγω του ει-

20. Eberhardt – Boratav no 148.

21. Βλ. Αγγελοπούλου-Μπρούσκου, τ. 3, τχ. Α', τύπος AT 315 A, σ. 277-287.

22. P. Delarue – M. L. Tenèze, *Le conte populaire français,* Maisonneuve et Larose, Paris 2002 (1976-1985), σ. 264-269, τύπος AT 315.

23. C. Oriol – J. M. Pujol, *Índex tipològic de la rondalla catalana,* Barcelona 2002, σ. 94, τύπος AT 315 + AT 300.

24. K. Ranke, *Schleswig-holsteinische Märchen, Volksmärchen,* Kiel 1955-1962, 1, σ. 184 και εξής.

25. Επομένως πιθανόν να είναι γνωστό και σε άλλες χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου και της Εγγύς Ανατολής.

σαγωγικού επεισοδίου και των πιστών ζώων-προστατών του ήρωα. Η κατάταξη στον δεύτερο ίσως οφείλεται στις ομοιότητες των παραμυθιών της *Άπιστης αδερφής* (AT 315) και της *Άπιστης μητέρας* (AT 590), ενώ με τον τρίτο τύπο το παραμύθι μας έχει κοινό το θέμα της άπιστης συζύγου (AT 590 A/ATU 318[26]). Τα κοινά αυτά στοιχεία μεταξύ των διαφόρων τύπων είναι ωστόσο μεμονωμένα και δεν αρκούν για να εντάξουμε το παραμύθι του *Ταμένου παιδιού και της άπιστης γυναίκας του* σε κάποιον από αυτούς, αφού η ολοκληρωμένη μορφή του διαφέρει σημαντικά και από τους τρεις.

Φαίνεται λοιπόν πως έχουμε έναν καινούριο τύπο, γνωστό ως τώρα τουλάχιστον σε Ελλάδα, Τουρκία και Βουλγαρία, η κατάταξη του οποίου είναι ένα σύνθετο πρόβλημα, ακριβώς επειδή περιέχει επεισόδια γνωστά από άλλα παραμύθια.

Όπως είπαμε ο βουλγάρικος Κατάλογος τον θεωρεί οικότυπο και υπότυπο της *Στρίγκλας* (AT 315 A)[27], θεωρώντας ως βασικό το επεισόδιο της λύτρωσης του ήρωα από το δαιμονικό ον με τη βοήθεια των σκυλιών του (στο επεισόδιο αυτό ανήκει και το μοτίβο του σκαρφαλώματος του ήρωα πάνω σε ένα δέντρο, μοτίβο που απαντά και στον τύπο AT 315 A[28]). Το κοινό αυτό στοιχείο, καθώς και το παρόμοιο, ως ένα σημείο, θέμα (πώς ο ήρωας σώζεται από κάποιο ον που τον απειλεί να τον σκοτώσει ή και να τον φάει), δικαιολογεί εν μέρει την πρόταση κατάταξης του βουλγαρικού Καταλόγου. Υπάρχουν όμως μερικά σημαντικά στοιχεία στο παραμύθι μας που το διαφοροποιούν από τη *Στρίγκλα* και που φέρνουν κοντά σε έναν άλλο τύπο, τον AT/ATU 316. Τα δύο παραμύθια έχουν σημεία ανάλογα αλλά και «αντιστρόφως» ανάλογα, καθώς φαίνεται από μια προσεχτική ανάγνωση.

AT/ATU 316 *Το ταμένο παιδί*	*Το ταμένο παιδί και η άπιστη γυναίκα*
Ένα άτεκνο ζευγάρι	Ένα άτεκνο ζευγάρι
υπόσχεται να δώσει το παιδί	υπόσχεται να δώσει το παιδί
που θα γεννηθεί στο ον που	που θα γεννηθεί στο ον που
τους βοήθησε να το αποκτήσουν,	τους βοήθησε να το αποκτήσουν,

26. Η αφήγηση αυτή, όπως περιγράφεται από τον AT και τον ATU, δεν έχει άλλα κοινά σημεία με την ιστορία μας.

27. Βλ. Αγγελοπούλου-Μπρούσκου, *ό.π.*

28. Το επεισόδιο αυτό απαντά σε διάφορες αφηγήσεις από όλον τον κόσμο, ενώ διαφέρει το ον που κυνηγά τον ήρωα και η σχέση μεταξύ τους. Βλ. W. Bascom, *African Folktales in the New World,* Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis 1992, σ. 155-200. Βλ. και Ch. Goldberg, «Dogs Rescue Master from Tree refuge», στην ιστοσελίδα http://www.findarticles. com/p/articles/mi_qa3732/is199801/a_n8797478/print

δηλ. σε ένα πλάσμα του νερού
(γοργόνα, θηρίο)
ή στο διάβολο

Όταν φτάνει ο καθορισμένος
χρόνος, η γοργόνα (θηρίο) ζητά το παιδί

Το παιδί φεύγει
και πρέπει να αποφεύγει τα υδάτινα
όρια (θάλασσα, ποτάμι, πηγάδια, κλπ)
δηλ. το βασίλειο της γοργόνας

Το παιδί βοηθά ζώα,
που με τη σειρά τους του χαρίζουν
τη δύναμη να μεταμορφώνεται σε
ζώο

Ο ήρωας κάνει κατορθώματα και
κερδίζει μια βασιλοπούλα
Παντρεύεται
Στην εμφάνιση του στοιχειού
η γυναίκα του πιστή
τον βοηθά να γλιτώσει
τραβώντας τον έξω από το υδάτινο
στοιχείο όπου τον παρέσυρε η
γοργόνα
και τον σώζει
Ζουν ευτυχισμένοι

δηλ. σε έναν δράκο
ανθρωποφάγο
ή στο διάβολο

Όταν φτάνει ο καθορισμένος
χρόνος, ο δράκος ζητά το παιδί

Το παιδί φεύγει
και περνά ένα υδάτινο όριο
(θάλασσα, ποτάμι)
που ο δράκος δεν μπορεί να
περάσει

το παιδί βοηθά δράκισσες,
που με τη σειρά τους του
χαρίζουν ζώα (σκυλιά) και ένα
αντικείμενο για να περάσει το
ποτάμι
.....
.....

Ο ήρωας παντρεύεται
Στην εμφάνιση του στοιχειού
η γυναίκα του άπιστη
τον προδίδει
βοηθώντας το ον να περάσει
το υδάτινο όριο

Τον ήρωα σώζουν τα σκυλιά του
γυναίκα και δράκος κατασπαράζο
νται από τα σκυλιά

Αν υπάρχουν κοινά σημεία ανάμεσα σε αυτά τα δύο παραμύθια, εντοπίζονται σε ορισμένα μοτίβα, αλλά κυρίως στο περιεχόμενό τους, στις σχέσεις που διαγράφονται ανάμεσα στα πρωταγωνιστικά πρόσωπα του παραμυθιού και στους συμβολισμούς τους. Έχουμε λοιπόν και στις δύο περιπτώσεις ένα παιδί που γεννιέται μετά από συμφωνία των στείρων γονιών του με ένα πλάσμα, στο οποίο το παιδί ουσιαστικά ανήκει, αφού χωρίς την παρέμβαση του δεν θα είχε καν γεννηθεί. Το πλάσμα αυτό είναι απειλητικό, είναι συνδεδεμένο με το νερό (η γοργόνα ή το ψάρι είναι όντα του νερού ενώ, αντίστροφα, ο δράκος/ διάβολος δεν μπορεί να περάσει το νερό) και είναι και στα δύο παραμύθια ανθρωπο-

φάγο –κατά κυριολεξία ή μεταφορικά (ο δράκος αλλά και το νερό απειλούν να καταπιούν τον ήρωα). Ο ήρωας, για να γλιτώσει, πρέπει να απομακρυνθεί από την επικίνδυνη περιοχή, μακριά από τα υδάτινα όρια, και να φτιάξει τη δική του οικογένεια. Η διαφορά είναι ότι στο παραμύθι του *Ταμένου παιδιού* (AT/ATU 316) κερδίζει τη γυναίκα του αποδεικνύοντας την αξία του, ενώ στο δικό μας παραμύθι απλώς «βρίσκει μια γυναίκα και την παντρεύεται». Έτσι, η σχέση που δεν έχει δημιουργηθεί με κόπο, αποδεικνύεται αδύναμη, η γυναίκα άπιστη κι ο κίνδυνος για τον ήρωα να καταβροχθισθεί από το πλάσμα που επέτρεψε τη γέννησή του ματαιώνοντας την ίδια αυτή γέννηση, επιστρέφει. Το ίδιο και στο παραμύθι του *Ταμένου παιδιού* (AT/ATU 316), η απειλή από το πλάσμα που επέτρεψε τη γέννηση του ήρωα επιστρέφει κι είναι μια απειλή που συσχετίζεται συμβολικά με τη γέννησή του, καθώς, σύμφωνα με την υπόθεση της N. Belmont[29], είναι η απειλή (και η γοητεία ταυτόχρονα) της επιστροφής στο στάδιο πριν από τη γέννηση, δηλ. στο υγρό περιβάλλον της μήτρας. Σύμφωνα με αυτή την ερμηνεία, η πιστή γυναίκα του ήρωα τον βοηθά να ξαναγεννηθεί, ενώ η άπιστη γυναίκα του ταμένου στο δράκο παιδί τον αφήνει αβοήθητο και τιμωρείται.

Ίσως λοιπόν τα δύο παραμύθια να μπορούν να θεωρηθούν διαφορετικές αναπτύξεις της ίδιας προβληματικής και ίσως το παραμύθι του *Ταμένου παιδιού και της άπιστης γυναίκας του* να μπορεί να θεωρηθεί υπότυπος του άλλου, και όχι της *Στρίγκλας*, ενός παραμυθιού με θέμα την αδερφική φαντασιακή αιμομειξία, παρά τα κοινά τους επεισόδια. Μια τέτοια προσέγγιση θέτει βέβαια ευρύτερα το πρόβλημα των υπότυπων και των κριτηρίων κατάταξης. Μια γενική αρχή πάντως θα ήταν ο συνδυασμός κριτηρίων μορφής και περιεχομένου, ώστε να μην εγκλωβιζόμαστε σε βεβιασμένες κατατάξεις με βάση μεμονωμένα κάθε φορά στοιχεία.

29. N. Belmont, *Poétique du conte*, Gallimard, Paris 1999, σ. 157 κ.ε.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΙΑΔΟΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΩΝ ΤΥΠΩΝ AT 560-699

Τύπος	Παραλλαγές	Τύπος	Παραλλαγές
AT/ATU 560	38	AT/ATU 613	30
AT/ATU 561	18	AT *613 D	3
AT/ATU 562	8	AT *613 E	4
AT/ATU 563	92	AT/ATU 621	53
AT/ATU 565	41	AT 650, AT/ATU 650 A	12
AT/ATU 566	51	AT/ATU 650 B	27
AT/ATU 567 A	25	AT/ATU 652	2
AT/ATU 567 A		AT/ATU 653	60
+ AT 567	39	AT 654*	1
AT/ATU 569	11	AT 655	4
AT/ATU 570	14	AT 655 A	1
AT/ATU 570 A	21	AT 655 + AT 655 A	7
AT/ATU 571	17	AT *667 A	39
AT/ATU 572*	2	AT *667 B	5
AT/ATU 575	5	AT/ATU 670	101
AT/ATU 576	7	AT/ATU 671	6
AT/ATU 580	2	AT *672 C	1
AT/ATU 590	107	AT/ATU 675	37
AT/ATU 592	59	AT/ATU 676	115
AT/ATU 611	43		
AT/ATU 612	15	AT/ATU 315	14
		AT *316 A	14

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΠΗΓΩΝ ΚΑΙ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ
(η σειρά κατά το λατινικό αλφάβητο)

Υπενθυμίζουμε ότι η βιβλιογραφία αυτή βασίζεται στη δημοσιευμένη από τον Γ. Α. Μέγα βιβλιογραφία στον πρώτο τόμο του Καταλόγου, *Μύθοι Ζώων* (1978) και ότι περιλαμβάνει μόνο τα έργα που χρησιμοποιήθηκαν ως πηγές για τη συγκρότηση των καταλόγων παραλλαγών των παραμυθιακών τύπων που απαρτίζουν τον παρόντα τόμο, καθώς και τα βασικά έργα αναφοράς.

Α' ΠΗΓΕΣ ΑΔΗΜΟΣΙΕΥΤΕΣ

ΙΛ: Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών.
ΚΜΣ: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
ΛΑ: Λαογραφικό Αρχείο του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.
ΛΦ: Λαογραφικό Φροντιστήριο του καθηγητού Γ. Α. Μέγα, Αρχείο της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας.
ΣΛ: Συλλογή Μαρίας Λιουδάκη.
ΣΜ: Συλλογή Μαθητών των ελληνικών σχολείων, αποκείμενη στο ΛΑ (εγκύκλιος 1938).
ΣΠ: Συλλογή Ν. Γ. Πολίτου κατατεθειμένη στο ΛΑ.

Β' ΠΗΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ

α' Σε περιοδικά

Ανδριακό Ημερολόγιο: Ανδριακόν Ημερολόγιον, τ. Α'-Ε', 1925-1929.
Αρχ. Θρ. Θησ.: Αρχείον του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, διεύθ. Πολύδ. Παπαχριστοδούλου, τ. Α'-ΚΕ', 1934-1948, εν Αθήναις.
Αρχείον Πόντου: Αρχείον Πόντου. Σύγραμμα περιοδικόν εκδιδόμενον υπό της Επιτροπής Ποντιακών Μελετών, τ. Α'- ΚΖ', 1928-1967, εν Αθήναις.
Αστήρ Πόντου: Αστήρ του Πόντου, περιοδικόν σύγγραμμα εκδιδόμενον υπό Θ. Γραμματικοπούλου, τ. Α', 1885, εν Τραπεζούντι.

Αθηνά: Σύγραμμα περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας, τ. 45, 1933.

Χιακά Χρονικά: Χιακά Χρονικά, εκδιδ. Επιμελεία Κ. Αμάντου, τ. Α'-Δ', 1911-1919, εν Αθήναις.

Χρονικά Πόντου: Χρονικά του Πόντου. Μηνιαίο λαογραφικό περιοδικό. Όργανο του Συλλόγου «Αργοναύται Κομηνοί», τ. Α'-Β', 1943-1946, Αθήνα.

ΔΙΕ: Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, τ. Α'-Ε', 1883-1900, Αθήναι.

Δρήρος: Μηνιαίο λαογραφικό- ιστορικό- λογοτεχνικό περιοδικό, 1939-1940, Νεάπολις Κρήτης.

Δωδεκανησιακό Αρχείο: Δωδεκανησιακόν Αρχείον, τ. Α'-Γ', 1955-1958, Αθήνα.

Επετηρίς Κρητικών Σπουδών: Επετηρίς Εταιρείας Κρητικών Σπουδών, τ. Α'-Δ', 1938-1941, Αθήναι.

Ηπειρωτική Εστία: Ηπειρωτική Εστία. Μηνιαία Επιθεώρησις εν Ιωαννίνοις, τ. Β'-Ι', 1953-1961.

Folk-Lore: A quarterly Review of myth, tradition, institution and custom of the Folklore Society, vol. VII, 1896, vol. X-XII, 1899-1901, London.

Jahresgabe: Jahresgabe der Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der Europäischen Völker, 1957-1965.

Journ. Hell. St.: Journal of Hellenic Studies, vol. 30, 1910.

Κρητική Στοά: Κρητική Στοά. Περιοδικόν εν Ηρακλείω Κρήτης, τ. 1-3, 1908-1911.

Κυπριακά Χρονικά: Κυπριακά Χρονικά, τ. Α'-ΙΓ', 1923-1937, εν Λάρνακι.

Λαογραφία: Λαογραφία. Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, 1909-1975. Κυρίως τ. Ι', τ. 1929, τ. ΙΑ', 1934-1937, τ. ΙΕ', 1954, τ. ΚΑ', 1963. Εν Αθήναις.

Μεσσην. Έτος: Μεσσηνιακόν Έτος. Σύλλογος προς διάδοσιν των Γραμμάτων, τ. Α', 1938, Καλαμάτα.

Μικρασιατικά Χρονικά: Μικρασιατικά Χρονικά. Σύγραμμα περιοδικόν, τ. Α'-ΙΓ', 1938-1967, Αθήναι.

Μύσων: Μύσων. Ιστορικόν και λαογραφικόν περιοδικόν. Διευθ. Μ. Γ. Καταπότης, Αθήναι.

ΝΕΑ: Νεοελληνικά Ανάλεκτα, περιοδικώς εκδιδόμενα υπό του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού, τ. Α', 1870-1872, τ. Β', 1874, εν Αθήναις.

Πανδώρα: Σύγγραμμα περιοδικόν, 11, 1861.

Παρνασσός: Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, τ. 4-10, 1880-1886. Αθήναι. Νέα σειρά, τ. Α', 1959 κ. ε.

Ποντιακά Φύλλα: Ποντιακά Φύλλα. Διευθ. Ν. Καπνάς, τ. Α'-Γ', 1936-1938, Αθήνα.

Φιλολογική Πρωτοχρονιά: Φιλολογική Πρωτοχρονιά. Ετησία λογοτεχνική κα καλλιτεχνική έκδοση, διευθ. Α. Μαυρίδης, 1948-1961, Αθήναι.

Σ. ΚΠ: Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος. Σύγγραμμα περιοδικόν, τ. 8-31, 1874- 1909. Εν Κωνσταντινουπόλει.

Θρακικά: Θρακικά. Τριμηνιαίον επιστημονικόν σύγγραμμα, τ. 1-33, 1928-1960. Κυρίως τ. 16, 1941 και τ. 17, 1942, Αθήναι.

Ζωγράφειος Αγών: Ζωγράφειος Αγών ήτοι Μνημεία της Ελληνικής Αρχαιότητας ζώντα εν τω νυν ελληνικώ λαώ, τ. Α', 1891, τ. Β', 1896. Εν Κωνσταντινουπόλει.

β' Σε βιβλία

Αγγελοπούλου Άννα, *Ελληνικά παραμύθια Α'. Οι παραμυθοκόρες*, Εστία, Αθήνα 1991.

Αινείας Τ., *Εύθυμα ελληνικά παραμύθια*, Αθήναι, τ. Α', 1949, τ. Β', 1950.

Άκογλου Ξενοφών, *Λαογραφικά Κοτυώρων*, Αθήναι 1939.

Αναγνώστου Σπ., *Λεσβιακά, ήτοι συλλογή λαογραφικών περί Λέσβου πραγματειών*, Αθήναι 1903.

Argenti- Rose: Argenti Philip and Rose H. J. *The Folklore of Chios*, v. 1-2, Cambridge 1949.

Ασλάνη Βυζαντίου, *Μύθοι, μυθιστορίαι και διηγήματα ηθικά και αστεία*, Αθήνα 1861.

ATU: Uther Hans-Jörg, *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography,* Academia Scientarun Fennica, FFC no 284, Helsinki 2004.

Basile: Basile Giambattista, *Lo cunto de li cunti, ouero Lo trattenemiento de peccerile,* (αλλιώς: *Pentamerone*), Napoli 1634-1636. Αγγλική μετάφραση: Penzer N. M., *The Pentamerone of G. B. translated from the Italian of Benedetto Croce,* London 1932. Γερμανική μετάφραση: Schenda Rudolf (ed), Der Pentamerone. Übersetzt aus dem Italienischen von Hanno Helbling/ Alfred Messerli/ Johannes Pögl/ Dieter Richter/ Luisa Rubini/ Rudolf Schenda/ Doris Senn, München 2000.

BP: Bolte Johannes und Polivka Georg, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, Leipzig 1915-1932.

Boulanger Jacques, *Les contes de ma cuisinière*, Paris 1935(2).

Βρόντης Αναστ., *Ροδιακά*, τ. Α', Αθήναι 1939, τ. Β', Ρόδος 1950.

Buchon J. A., *La Grèce continentale et la Morée,* Paris 1843.

Carnoy-Nicolaides: Carnoy E. Henry – Nicolaides Jean, *Traditions populaires de l'Asie Mineure,* Paris 1889.

Χατζητάκη-Καφωμένου Χρυσούλα, *Το νεοελληνικό λαϊκό παραμύθι,* Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη 2002.

Χρηστοβασίλης Χρήστος, *Ηπειρωτικά παραμύθια*, Ιωάννινα 1963.

Χριστοδουλόπουλος, *Τα παραμύθια του νέου σχολείου*, 1939.

Dawkins, *MG in AM*: Dawkins R. M., *Modern Greek in Asia Minor*, Cambridge 1916.

Dawkins, *45 Stories*: Dawkins R. M., *Forty-five Stories from the Dodekanese*, Cambridge 1950.

Dawkins, *MGF*: Dawkins R. M., *Modern Greek Folktales. Chosen and translated by* - Oxford 1953.

Dawkins, *More G. F.*: Dawkins R. M., *More Greek Folktales*, Oxford 1955.

Delarue- Tenèze: Delarue Paul, Tenèze Marie-Louise, *Le conte populaire français. Catalogue raisonné des versions de France,* Maisonneuve et Larose, Paris 1976-1985.

Dieterich Karl, *Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden*, Wien 1908.

Dozon A., *Contes albanais*, Paris 1881.

Eberhard - Boratav: Eberhardt W., – Boratav P. N., *Typen türkischen Volksmärchen,* Wiesbaden 1953.

Eckert – Formosis: Eckert G. – Formosis P. E., *Lieder und Märchen aus Kozani und Siatista. Mit Beiträgen von Spyros Syngolites,* Thessaloniki 1944.

Επιφανίου-Πετράκη Στέλλα, *Λαογραφικά της Σμύρνης*, βιβλίο Β': Παραμύθια κ. ά., 1966, *Παραμύθια της Σμύρνης*, βιβλίο Γ', 1967 και βιβλίο Δ', 1969.

Garnett: Garnett L. M. J. and Glennie St. J. S., *Greek Folk Poetry*, τ. 1-2, London 1896.

Geldart E. M., *Modern Greek Folkore. The Tales of the People*, London 1884.

Georgeakis-Pineau: Georgakis G.- Pineau L., *Le folkore de Lesbos*, Paris 1894.

Γεώργιος Αντ. Στ., *Τα νέα παραμύθια του λαού, ανέκδοτα συλλεγέντα και γραφέντα υπό-* , Αθήναι 1891.

Grimm: *Kinder- une Hausmärchen gesammelt durch die Brüder Grimm.*

Hahn: Hahn Johann Georg von, *Griechische und albanesische Märchen*, Leipzig 1864, München 1918, τ. 1-2. Ελληνική έκδοση: Hahn, Johann Georg von, Ελληνικά Παραμύθια, επιλογή- μετάφραση Κούρτοβικ Δ., Όπερα, Αθήνα1991.

Hallgarten Paul, *Rhodos. Die Märchen und Schwänke der Insel,* gesammelt von-, Frankfurt 1926.

Höeg Carstern, *Les Saracatsans. Une tribu nomade grecque*. Bd II: textes, Paris- Copenhague, 1926. Ελληνική έκδοση: Höeg Carstern, *Σαρακατσάνικα Παραμύθια*, επιμέλεια Α. Αγγελοπούλου, Ίδρυμα Α. Χατζημιχάλη, Αθήνα 2002.

Ιωάννου Γιώργος, *Παραμύθια του Λαού μας*, Ερμής, Αθήνα 1974.

Καφαντάρης Κώστας, *Ελληνικά Λαϊκά Παραμύθια. Α', Ο Φεγγαράς, Β', Το Φιδόδεντρο*, Οδυσσέας, Αθήνα 1988.

Κεσίσογλου Ι. Ι., *Το γλωσσικόν ιδίωμα του Ουλαγάτς*, Αθήνα, 1951.

Klaar, *Christos* : Klaar Marianne, *Christos und das verschenkte Brot. Neugriechischen Volkslegenden und Legendenmärchen. Ins Deutsche übertragen, zu einem Teil gesammelt von* - , Kassel, 1963.

Κληρίδης Νέαρχος, *Κυπριακά Παραμύθια.*

Κούτρας: *90 μουραμπάδες ήτοι χαζομάρες και εξυπνάδες του Γέρω Κούτρα*, Αθήναι 1899.

Kretscher, LD: Kretschmer Paul, *Der heutige lesbische Dialekt*, Wien 1905.

Kretschmer, NM: Kretschmer Paul, *Neugriechische Märchen*, Jena 1917.

Λάσκαρης Ν. Ι., *Η Λάστα και τα μνημεία της*, Πύργος 1902-1905.

Legrand Émile, *Recueil de contes populaires grecs*, Paris 1881.

Λελέκος, *Επιδόρπιον:* Λελέκος Μιχαήλ, *Επιδόρπιον*, τ. Α', εν Αθήναις 1888.

Λέριος Δ., *38 παραμύθια ανέκδοτα, συλλεγέντα και γραφέντα εις δημώδην γλώσσαν*, Αθήναι (προ του 1896).

Λιανίδης Σίμος, *Τα παραμύθια του Ποντιακού λαού. Εκλογή, κείμενα, νεοελληνική μετάφραση, κατάταξη*, Αθήναι 1962. Παράρτημα Αρχείου Πόντου, αρ. 5

Λιουδάκη, *Γιαγιά*: Λιουδάκη Μαρία, *Στης γιαγιάς τα γόνατα*, Αθήναι 1932.

Λιουδάκη, *Παππούς*: Λιουδάκη Μαρία, *Στου παππού τα γόνατα*, Αθήναι 1947.

Λιουδάκη Μαρία, *Γύρω στο μαγγάλι*, Αθήνα 1954.

Λοϊζιάς Πολυξένη, *Κυπριακό Λεύκωμα*, Λεμεσός Κύπρου 1924.

Λουκάτος Δημήτριος Σ., *Νεοελληνικά Λαογραφικά Κείμενα*, Βασική βιβλιοθήκη Αετού, αρ. 48, Αθήνα 1957.

Λουκάτος Δημήτριος, Το παραμύθι της Σταχτοπούτας στις ξένες και τις ελληνικές παραλλαγές, *Παρνασσός Ι*, 461-485, 1959.

Λουκάτος Δημήτριος, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Παξών, Καταγραφή 1957*, ΚΕΕΛ, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2002.

Λουκόπουλος Δημήτρης, *Γεωργικά της Ρούμελης*, Αθήναι 1938.

Μέγας, *Παραμύθια*: Μέγας Γεώργιος, *Ελληνικά παραμύθια Α'*, Εκλογή Γ. Α. Μέγα, Αθήνα 1962 και *Ελληνικά παραμύθια Β'*, Αθήνα 1963.

Μηλιόπουλος, *Κότσυφας:* Μηλιόπουλος Παρασκευάς, *Ο κότσυφας, ο κυρ Κώστας και άλλα μακεδονικά*, Θεσσαλονίκη 1952.

Miliopulos, *MB, Vonderlage: Aus Mazedonischen Bauernstuben. Mazedonische Legenden, Fabeln und Märchen, gesammelt von DR. Paraskevas Miliopulos, übertragen von Bernard Vonderlage*, Hamburg 1955.

Misotakis J., *Ausgewählte griechische Volksmärchen*, Berlin 1882.

Μιχαηλίδης-Νουάρος Μιχαήλ Γ., *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, τ. Α', Αθήνα 1932.

Μονογυιός Ευάγγελος, *Τα Μυκονιάτικα*, Εν Ερμουπόλει 1927.
Μοσκόβη Ειρήνη, *Τα παραμύθια της πατρίδας μου (Σύμης)*, Αθήνα 1953.
Πασχαλίδου Δέσποινα, *Παραμύθια του λαού μας*, Αθήνα 1939.
Πέρδικα Νίκη, *Σκύρος. Μνημεία του λόγου του λαού*, τ. Β', Αθήναι 1943.
Pio Jean, *Contes publiés grecs, publiés d'après les manuscrits du Dr. J. G. von Hahn et annotés par -*, Copenhague 1879. Ανατύπωση από τη Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών, αρ. 17, 1966.
Φιλιππίδου Μαρίκα, *Τα παραμύθια της μάννας μου*, Αθήναι 1926.
Φλούδας Νικ., *Βυζικιώτικα*, τ. Γ', Αθήνα 1963.
Φραγκάκι Ευαγγελία, Συμβολή στα λαογραφικά της Κρήτης, Αθήνα 1949.
Φραγκάκι Ευαγγελία, *Το κρητικό παραμύθι. Μελέτη και συλλογή*, Αθήνα 1952.
Ρήγας Γεώργιος, *Σκιάθου λαϊκός πολιτισμός, τ. Β' (Δημώδεις διηγήσεις)*, Θεσσαλονίκη 1962.
Roussel Louis, *Contes de Mycono*, Leopol 1929.
Σακελλάριος Αθαν. Α., *Τα Κυπριακά*, εν Αθήναις, τ. Β', 1891, τ. Γ', 1898.
Σαραντίδης Α., *Η Σινασός*, Εν Αθήναις 1899.
Schmidt Bernhard, *Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder*, Leipzig 1877.
Σμυρλής Θαλής, *Μακεδονικά παραμύθια*, τ. Α'.
Σταματιάδης Επαμεινώνδας Ι., *Σαμιακά ήτοι Ιστορία της Νήσου Σάμου*, τ. Ε', Σάμος 1887.
Σταμούλη-Σαραντή Ελπινίκη, *Από την Ανατολική Θράκη. Η Σηλυμβρία και τα γύρω της χωριά*, τ. Β', Αθήναι 1958.
Straparola: Straparola Giovan Francesco, *Le piacevoli notti*, Venezia, I, 1550, II, 1553.
Taibbi- Caracausi: *Testi Neogreci di Calabria*. Parte I: Taibbi, Giuseppe Rossi. Parte II: Caracausi, Girolamo. Instituto siciliano di studi Bizantini e Neogreci, Palermo 1959.
Ταρσούλη Γεωργία, *Μια φορά κι έναν καιρό. Δημοτικά Παραμύθια*, τ. Α', Αθήναι 1925.
Thumb Albert, *Handbuch der neugriechischen Volksprache. Grammatik, Texte, Glossar*, Strassbourg 1910.
Ζευγώλη-Γλέζου Διαλεχτή, *Παραμύθια από την Απείρανθο* (ανέκδοτη συλλογή).

γ. Συλλογές παραμυθιών δημοσιευμένες σε περιοδικά

Αδαμαντίου Αδαμάντιος, «Τηνιακά (Η ζωή του παραμυθιού στην Τήνο)», *ΔΙΕ* Ε', 1896, σ. 277-326.

Άκογλου, *Τσακράκ*: Άκογλου Ξενοφών Κ., «Παραμύθια χωρίου Τσακράκ», *Ποντιακή Εστία* Η', 1957, τχ. 86-87.

Άκογλου, *Εννέα παραμύθια*: Άκογλου Ξενοφών Κ., «Εννέα παραμύθια του Κόλντερε», *Μικρασιατικά Χρονικά* Ζ', 1957.

Βενέτης Νικόλαος, «Λέξεις, φράσεις, παροιμίαι, δεισιδαιμονίαι και παραμύθια», *Ζωγράφειος Αγών* Α', 1891.

Χαβιαράς Δημοσθένης, «Συμαϊκά», *Ζωγράφειος Αγών* Α', 1891.

Καμπούρογλου Μαριάννα Γρ., «Αθηναϊκά παραμύθια», *ΔΙΕ* Α', 1883.

Κιρμιζάκη Αγλαΐα, «Παραμύθια και προλήψεις της δυτικής Κρήτης», *Επετηρίς Εταιρείας Κρητικών Σπουδών* Δ', 1941.

Κληρίδης Νέαρχος, «Ιστορίες των Ζώων της Κύπρου», *Κυπριακαί Σπουδαί* ΙΓ' Λαογραφικόν παράρτημα, Λευκωσία 1950.

Κληρίδης ΙΙ: Κληρίδης Νέαρχος, «Κυπριακά παραμύθια Β'. Διάφορες διηγήσεις», *Κυπριακαί Σπουδαί* ΚΕ', 1961.

Κληρίδης ΙΙΙ: Κληρίδης Νέαρχος, «Κυπριακά παραμύθια Γ'. Διηγήσεις με δράκους», *Κυπριακαί Σπουδαί*. ΚΣΤ', 1962.

Κονομής Νικόλαος, «Κυπριακά παραμύθια», *Λαογραφία* Κ', 1962.

Κρητικός Παν. Γ., «Πατινιώτικα παραμύθια», *Λαογραφία* ΙΕ', 1954.

Λογοθετίδης Ορέστης, «Ένα Αρακηνό παραμύθι», *Μικρασιατικά Χρονικά* Ζ', 1957.

Μανασσείδης Συμεών Α., «Παραμύθια κατά την εν Αίνω διάλεκτον του λαού», *Σ.ΚΠ* 9, 1874-1875.

Μινώτου Μαριέττα, «Παραμύθια από τη Ζάκυνθο», *Λαογραφία* Ι', 1929-1932, σ. 381-448, ΙΑ', 1934-1937, σ. 415-531.

Παπαχριστοδούλου Χρήστος, «Λαογραφικά Σύμμεικτα Ρόδου», *Λαογραφία* ΚΑ', 1963-1964, σ. 120-186.

Παπαχριστοδούλου Πολύδωρος, *Αρχείον Θρακικού Θησαυρού* ΚΣΤ', 1966, σ. 407-442.

Paton W. R., *Folk-Lore X- XII*, 1899-1901.

Φωστέρης Δημήτριος Π., «Αραβανιώτικα παραμύθια», *Μικρασιατικά Χρονικά* Ε', 1952.

Zuccarini, "Märchen und Kinderspiele in Griechenland", *Das Ausland*, 1832.

Ζωγραφάκης Ι., «Κρητικά παραμύθια», *Παρνασσός* Ζ', 1883.

Ζωγραφάκης, *Ρωγδιά*: Ζωγραφάκης Ι., «Γλωσσική Ύλη εκ Κρήτης (Η Ρωγδιά)», *Σ. ΚΠ* 31, 1909.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ ΜΕ ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ[1]

Αίνος, τουρκική Θράκη, Enez.
Αδριανούπολη, τουρκική Θράκη, Edirne.
Αμισσός, Samsun, στην Τουρκία.
Αϊβαλί (Κυδωνίαι), Ayvalik, στην Τουρκία.
Αλικαρνασσός, Bodrum, στην Τουρκία.
Αργυρούπολις Πόντου, Gumushane, στην Τουρκία.
Αυδήμιο, τουρκική Θράκη, Babaeski.
Ηράκλεια, τουρκική Θράκη, Eregli.
Θυάτειρα (Αξάριον), Ak Hissar, στην Τουρκία.
Ιμέρα Πόντου, Imera, στην Τουρκία.
Καισάρεια, Kayseri, στην Τουρκία.
Καλλίπολις, τουρκική Θράκη, Gelibolu.
Κερασούντα Πόντου, Giresun, στην Τουρκία.
Κεσσάνη, Kessan, στην Τουρκία.
Κίος Μικράς Ασίας, Gemlik, στην Τουρκία.
Κοτύωρα Πόντου, Ordu, στην Τουρκία.
Κρώμνη Πόντου, Kurum, στην Τουρκία.
Κυδωνίαι ή Αϊβαλί, Ayvalik στην Τουρκία.
Κωνσταντινούπολη, Istanbul, στην Τουρκία.
Μάλγαρα, τουρκική Θράκη, Malkara.
Μουδανιά, τουρκική Θράκη, Mudanya.
Νίγδη Καππαδοκίας, Nigde, στην Τουρκία.
Νικόπολις Πόντου, Sabin Kara Hissar, στην Τουρκία.
Πέργαμος, Bergama, στην Τουρκία.
Προύσσα, Bursa, στην Τουρκία.
Σαράντα Εκκλησίες, τουρκική Θράκη, Kirklareli.

1. Ο πίνακας αντιστοίχισης των τοπωνυμίων προέρχεται από τον Κατάλογο Οικισμών του Αρχείου Προφορικής Παράδοσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών (ΚΜΣ), από το βιβλίο: Ιωάννης Καλφόγλους, *Ιστορική Γεωγραφία της Μικρασιατικής Χερσονήσου*, Εκδόσεις ΚΜΣ, Αθήνα 2002 και από τον Άτλαντα του καθηγητή Faik Sabri Duran, Büyük Atlas, Istanbul 1988. Ευχαριστούμε την υπεύθυνη βιβλιοθήκης του ΚΜΣ κ. Βαρβάρα Κοντογιάννη για τη σχετική ενημέρωση.

Σηλυμβρία, τουρκική Θράκη, Silivri.
Σμύρνη, Izmir, στην Τουρκία.
Σούρμενα Πόντου, σημερα Surmene, στην Τουρκία.
Σωζόπολις Θράκης, Sozopol, στη Βουλγαρία.
Τραπεζούντα Πόντου, Trabzon, στην Τουρκία.
Τρίπολις Πόντου, Tirebolu, στην Τουρκία.
Τσεσμές, περιοχή της Σμύρνης, Cesme, στην Τουρκία.
Φάρασα Καππαδοκίας, Baraso, στην Τουρκία.
Φιλιππούπολη Θράκης, Plovdiv, στη Βουλγαρία.

Anna Angélopoulou, Marianthi Kaplanoglou,
Emmanouella Katrinaki

Catalogue raisonné des contes grecs
Types et versions AT 560-699
<Archives Georges A. Megas. Catalogue du conte grec-5>

RÉSUMÉ

Dans ce cinquième tome du Catalogue raisonné du conte grec nous achevons notre étude des types et versions du Conte merveilleux (AT 300-749) en présentant les numéros AT 560-649 (Objets magiques) et AT 650-699 (Force ou savoir surnaturel). Rappelons ici que les types 700-749 avaient été présentés dans un volume précédent.

La plupart de ces contes, et notamment la série AT 560-569, mettent en scène l'acquisition par le héros d'un objet magique qui l'aide à résoudre ses problèmes et réaliser ses souhaits. Tant qu'il est en possession de cet objet merveilleux, le héros parvient à ses fins, alors que, dès qu'il le perd, il est conduit à l'échec et se retrouve privé de tous ses acquis. Il s'agit d'objets de la vie quotidienne dotés de pouvoirs magiques, tels que la lampe d'Aladin, le moulin magique qui moud du sel et rend salée l'eau de la mer, le tapis volant et ainsi de suite. Ces objets sont parfois perdus et récupérés par l'intermédiaire de fruits merveilleux [AT 563, (*Figues noires, figues blanches*)], qui servent d'antidote magique au héros quand il est destitué de sa puissance et abandonné de tous.

Dans un autre groupe de récits, des objets magiques confèrent au héros des pouvoirs qui changent le comportement des personnes de son entourage et lui permettent de triompher de ses épreuves. Par exemple, en jouant de la flûte enchantée, il fait danser jusqu'à épuisement ses persécuteurs et échappe ainsi à la justice. On peut notamment citer pour ce groupe les contes-types AT 570 *(Le troupeau de lapins)*, AT 571 *(Tous collés ensemble)* et AT 592 *(La danse dans les épines)*.

Enfin, un troisième groupe comprend des récits d'aventures où le héros ac-

quiert, par des moyens divers (y compris des objets magiques), une force ou un savoir surnaturel qui le rend tout puissant et lui permet de réaliser ses désirs inavoués de réussite sociale ou amoureuse. Ce sont des histoires telles que *Les cadeaux du Saint* (AT 611), *Les feuilles qui ressuscitent* (AT 612), *Les deux voyageurs* (AT 613), *Les frères ingénieux* (AT 653), *Les trois frères savants* (AT 655), *Le fils adoptif de l' Ogre et la Belle du monde* (AT*667), *Le langage des animaux* (AT 670), *Jean des cendres* (AT 675).

Cet ouvrage s'appuie largement sur le catalogue manuscrit de Georges Mégas. Nous avons généralement suivi sa classification, en jugeant cependant nécessaire de renommer et reclasser certains contes qui, à notre avis, soit appartenaient à des groupes différents de récits, soit constituaient des contes-types différents. Ces nouveaux classements sont basés sur nos propres recherches, ainsi que sur d'autres études récentes. Enfin, nous avons parfois suivi la troisième révision du Catalogue Aarne-Thompson, établie par Hans-Jörg Uther.

Notre souhait est que ce nouveau volume ne soit qu'une simple étape vers la publication intégrale du Catalogue du Conte grec.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 9

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 560
Το μαγικό δαχτυλίδι (Μαριάνθη Καπλάνογλου) 17

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 561
Το μαγικό κεράκι / Αλαντίν (Εμμανουέλα Κατρινάκη) 33

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 562
Το μαγικό κασελάκι (Μαριάνθη Καπλάνογλου) 53

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 563
Η κουκιά (Μαριάνθη Καπλάνογλου) 67

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 565
Ο μαγικός μύλος (Μαριάνθη Καπλάνογλου) 87

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 566
Τα μαγικά αντικείμενα και τα μαγικά φρούτα – Άσπρα σύκα, μαύρα σύκα . . 99
(Εμμανουέλα Κατρινάκη)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ AT/ATU 567, AT/ATU 567 A,
AT/ATU 567 + AT/ATU 567 A 119
AT 567: *Το μαγικό πουλί* 121
AT 567 A: *Τα τρία αδέρφια και το μαγικό πουλί* 123
AT 567 + AT 567 A: *Τα τρία αδέρφια, το μαγικό πουλί και η κλέφτρα βασιλοπούλα* 131
(Εμμανουέλα Κατρινάκη)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 569
Το μαγικό ραβδί (Εμμανουέλα Κατρινάκη) 145

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 570
Ο βοσκός των λαγών (Εμμανουέλα Κατρινάκη) 155

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 570 A
Το ποτηράκι που κάνει το νερό χρυσάφι (Εμμανουέλα Κατρινάκη) 169

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 571
(περιλαμβάνει και τον τύπο Μέγα AT 571 B)
Όλοι μαζί κολλημένοι (Άννα Αγγελοπούλου) 181

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 572 *
Ο κουτός κάνει τη βασιλοπούλα να γελάσει (Άννα Αγγελοπούλου) 191

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 575
Το άλογο που πετά (Εμμανουέλα Κατρινάκη) 195

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 576
Το μαγικό μαχαίρι (Άννα Αγγελοπούλου) 201

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 580
Ο αγαπημένος των γυναικών (Εμμανουέλα Κατρινάκη) 205

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 590
Η άπιστη μάνα (Εμμανουέλα Κατρινάκη) 209

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 592
Ο χορός στα αγκάθια (Άννα Αγγελοπούλου) 237

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 611
(περιλαμβάνει και τους τύπους Μέγα AT *611 A, AT *611 B και AT 611 C)
Πρόταση κατάταξης ως AT 507 D
Τα δώρα του Αγίου 251
(Άννα Αγγελοπούλου)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 612
(περιλαμβάνει και τον τύπο Μέγα AT 612 A)
Τα φύλλα που ανασταίνουν 269
(Άννα Αγγελοπούλου)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ AT/ATU 613, AT *613 D, AT *613 E 279
AT/ATU 613: *Οι δυο ταξιδιώτες (Ο Θεός θέλει καλοσύνες ή κακοσύνες;)* . . 281
AT *613 D: *Το ψέμα κι η αλήθεια* 289
AT *613 E: *Όχι τέτοιες αλήθειες!* 291
(Μαριάνθη Καπλάνογλου)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 621/ATU 857
Η φείρα (Άννα Αγγελοπούλου) 297

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ AT/ATU 650 A
(περιλαμβάνει και τον τύπο Μέγα AT 650), AT/ATU 650 B 315
AT/ATU 650 A: *Ο αντρειωμένος Γιάννης* 317
AT/ATU 650 B (πρόταση κατάταξης ως AT 301 B): *Αρκουδογιάννης / Δακρυγιάννης* 323
(Άννα Αγγελοπούλου)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 652
Η δύναμη της ευχής του πρίγκηπα (Άννα Αγγελοπούλου) 331

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 653
(περιλαμβάνει και τον τύπο Μέγα AT 653 A)
Οι επιτήδειοι αδερφοί 335
(Άννα Αγγελοπούλου)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT *659
Χώμα, κόκαλα, χρυσάφι (Άννα Αγγελοπούλου) 349

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ AT 655, AT 655 A
Οι τρεις σοφοί αδερφοί / Το ξεστρατισμένο ζώο και τα έξυπνα συμπεράσματα 355
(Εμμανουέλα Κατρινάκη)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ AT * 667 A, AT *667 B 365
AT *667 A: *Ο θετός γιος του δράκου και η Πεντάμορφη* 367
AT *667 B: *Το Καράκι* 389
(Μαριάνθη Καπλάνογλου)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 670
Οι γλώσσες των ζώων (Εμμανουέλα Κατρινάκη) 405

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 671
Η γλώσσα των βατράχων (Εμμανουέλα Κατρινάκη) 421

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT *672 C
Η κορώνα του φιδιού (Μαριάνθη Καπλάνογλου) 427

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 675 439
Ο Σταχτιάρης (Μαριάνθη Καπλάνογλου)

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 676 /ATU 954
Άνοιξε Κουδουμουντού (Μαριάνθη Καπλάνογλου) 445

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 471

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT/ATU 315
Η άπιστη αδερφή (Εμμανουέλα Κατρινάκη) 473

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT *316 A
Το ταμένο παιδί και η άπιστη γυναίκα (Εμμανουέλα Κατρινάκη) 485

ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΙΑΔΟΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ
ΤΩΝ ΤΥΠΩΝ AT 560- AT 699 495

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΠΗΓΩΝ ΚΑΙ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ 497

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ
ΜΕ ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ 505

RÉSUMÉ 507

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

1. *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, τ. Α'- Β', 1986, σ. 725.
2. Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, *Η Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830-1893)*, 1986, σ. 467.
3. Γιώργος Παπαγεωργίου, *Η μαθητεία στα επαγγέλματα (16ος-20ός αι.)*, 1986, σ. 192.
4. Ματούλα Τομαρά-Σιδέρη – Νίκος Σιδέρης, *Συγκρότηση και διαδοχή των γενεών στην Ελλάδα του 19ου αιώνα: η δημογραφική τύχη της νεότητας*, 1986, σ. 231.
5. Κώστας Τσικνάκης, *Ελληνικός νεανικός τύπος (1915-1936). Καταγραφή*, 1986, σ. 804.
6. *Actes du Colloque International Historicité de l' enfance et de la jeunesse*, 1986, σ. 709.
7. José Gentil Da Silva, *L' historicité de l' enfance et de la jeunesse dans la production historique récente*, 1986, σ. 119.
8. Ελένη Καλαφάτη, *Τα σχολικά κτίρια της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (1821-1929). Από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό*, 1988, σ. 278 + 88 πίνακες.
9. Αλεξάνδρα Μπακαλάκη – Ελένη Ελεγμίτου, *Η εκπαίδευση «εις τα του οίκου» και τα γυναικεία καθήκοντα (1830-1929)*, 1987, σ. 302.
10. Οντέτ Βαρών, *Ελληνικός νεανικός τύπος (1941-1945). Καταγραφή*, τ. Α'- Β', 1987, σ. ρε' + 828.
11. Ελένη Φουρναράκη, *Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών, Ελληνικοί προβληματισμοί (1830-1910). Ένα Ανθολόγιο*, 1987, σ. 630.
12. Μάρθα Καρπόζηλου, *Ελληνικός νεανικός τύπος (1830-1914). Καταγραφή*, 1987, σ. 205.
13. Ελένη Μαχαίρα, *Η Νεολαία της 4ης Αυγούστου. Φωτοραφές*, 1987, σ. 216.
14. Χρήστος Γ. Κωνσταντινόπουλος, *Η μαθητεία στις κομπανίες των χτιστών της Πελοποννήσου*, 1987, σ. 136.

15. Βίκυ Πάτσιου, *Η «Διάπλασις των Παίδων» (1879-1922). Το πρότυπο και η συγκρότησή του*, 1987, σ. 236.
16. Κώστας Σοφιανός, *Το νομικό καθεστώς της παιδικής ηλικίας και της νεότητας (1833-1900)*, τ. Α'- Β', 1988, σ. ιη' + 1055.
17. Δαυίδ Αντωνίου, *Τα προγράμματα της Μέσης Εκπαίδευσης (1833-1929)*, τ. Α', 1987, σ. 759, τ. Β', 1988, σ. 960, τ. Γ', 1989, σ. 487.
18. Χριστίνα Κουλούρη, *Ιστορία και Γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914). Ανθολόγιο κειμένων – Βιβλιογραφία σχολικών εγχειριδίων*, 1988, σ. 789.
19. *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Πανεπιστήμιο: Ιδεολογία και Παιδεία. Ιστορική διάσταση και προοπτικές*, τ. Α'- Β', 1989, σ. 657.
20. Χαράλαμπος Χαρίτος, *Το Παρθεναγωγείο του Βόλου*, 1989, τ. Α', σ. 400, τ. Β', σ. 467.
21. Αλόη Σιδέρη, *Έλληνες φοιτητές στο Πανεπιστήμιο της Πίζας (1806-1861)*, τ. Α', 1989, σ. 404, τ. Β', 1989-1994, σ. 405-687.
22. P. Moullas, *Les concours poétiques de l' Université d' Athènes 1851-1877*, 1989, σ. 488.
23. Άννα Αγγελοπούλου – Αίγλη Μπρούσκου, *Επεξεργασία παραμυθιακών τύπων και παραλλαγών AT 700-749 <Γεωργίου Α. Μέγα, Κατάλογος Ελληνικών Παραμυθιών – 2>*, 1994, σ. 271.
24. Δημήτρης Ι. Κυρτάτας, Παιδαγωγός. *Η ηθική διαπαιδαγώγηση στην ύστερη ελληνική αρχαιότητα*, 1994, σ. 183.
25. Βασιλική Μπόμπου-Σταμάτη, *Τα καταστατικά του Σωματείου (Nazione) των Ελλήνων φοιτητών του Πανεπιστημίου της Πάδοβας (17ος-18ος αι.)*, 1995, σ. 215.
26. Anna Angélopoulou – Aegli Brouskou, *Catalogue raisonné des Contes Grecs: types et versions AT 700-749 <Archives Georges A. Mégas. Catalogue du Conte Grec – 2>*, 1995, σ. 285.
27. Μιχάλης Ρηγίνος, *Μορφές παιδικής εργασίας στη βιομηχανία και τη βιοτεχνία (1870-1940)*, 1995, σ. 173.
28. Λία Παπαδάκη, *Το εφηβικό πρότυπο και η Δελφική Προσπάθεια του Άγγελου Σικελιανού*, 1995, σ. 159.
29. Μαρία Κορασίδου, *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους. Φτώχεια και φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα το 19ο αιώνα*, 1995, σ. 263.
30. Αντωνία Κιουσοπούλου, *Χρόνος και ηλικίες στη βυζαντινή κοινωνία. Η κλίμακα των ηλικιών από τα αγιολογικά κείμενα της μέσης εποχής (7ος-11ος αι.)*, 1997, σ. 167.
31. Γιάννης Κόκκωνας, *Οι μαθητές του Κεντρικού Σχολείου (1830-1834)*, 1997, σ. 809.

32. Χριστίνα Κουλούρη, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας. Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία (1870-1922)*, 1997, σ. 447.
33. *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου. Οι χρόνοι της Ιστορίας για μια ιστορία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, 1998, σ. 399 + 16 εικόνες.
34. Άννα Αγγελοπούλου – Αίγλη Μπρούσκου, *Επεξεργασία παραμυθιακών τύπων και παραλλαγών AT 300-499 <Γεωργίου Α. Μέγα, Κατάλογος Ελληνικών Παραμυθιών –3>*, τ. Α'- Β', 1999, σ. 975.
35. Δημήτρης Δημητρόπουλος – Ευδοκία Ολυμπίτου, *Αρχείο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ. Συλλογή Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας. Κατάλογοι και Ευρετήρια*, 2000, σ. 263.
36. Αντωνία Μερτύρη, *Η καλλιτεχνική εκπαίδευση των νέων (1836-1945)*, 2000, σ. 703.
37. Ζιζή Σαλίμπα, *Γυναίκες εργάτριες στην ελληνική βιομηχανία και στη βιοτεχνία (1870-1922)*, 2002, και ²2004, σ. 366.
38. Μαρία Παπαθανασίου, *Μεγαλώνοντας στον ορεινό χώρο: Παιδιά και παιδική ηλικία στο Κροκύλειο Δωρίδας τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα*, 2002, σ. 387
39. Κώστας Λάππας, *Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα*, 2004.
40. Ελίζα-Άννα Δελβερούδη, *Οι νέοι στις κωμωδίες του ελληνικού κινηματογράφου (1946-1974)*, 2004.
41. Άννα Αγγελοπούλου – Μαριάνθη Καπλάνογλου – Εμμανουέλα Κατρινάκη, *Επεξεργασία παραμυθιακών τύπων και παραλλαγών AT 500-559 <Γεωργίου Α. Μέγα, Κατάλογος Ελληνικών Παραμυθιών –4>*, 2004, σ. 511.
42. Βαγγέλης Δ. Καραμανωλάκης, *Η συγκρότηση της Ιστορικής Επιστήμης και η διδασκαλία της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1837-1932)*, 2006, σ. 251.
43. Δημήτρης Τσερές, *Η Μέση Εκπαίδευση στη Λευκάδα (1829-1929). Επεξεργασμένα στοιχεία για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές με τη βάση δεδομένων σε CD-ROM. Κατάλογος του Αρχείου του Γυμνασίου και του Ελληνικού Σχολείου*, 2006.

– Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, *Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Μελέτες, Τεκμήρια, Συνέδρια για την Ιστορία της Παιδικής Ηλικίας και της Νεότητας. Παρουσίαση του Ερευνητικού – Εκδοτικού Προγράμματος (1983-1989, 1994-2003) και 34 ψηφιοποιημένα βιβλία*, CD-ROM, 2003.
– Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, *Ερευνητικό Πρόγραμμα. Διεθνή συμπόσια. Διαρκές σεμινάριο. Δημοσιεύματα. 1983-1989, 1994-2003*, 2003 σ. 63.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΩΝ ΑΝΝΑΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ – ΜΑΡΙΑΝΘΗΣ ΚΑΠΛΑΝΟΓΛΟΥ –
ΕΜΜΑΝΟΥΕΛΑΣ ΚΑΤΡΙΝΑΚΗ
ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΩΝ ΤΥΠΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΑΤ 560-699
<ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ, ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ – 5>
ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ ΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΣΤΟ ΑΤΕΛΙΕ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ «ΠΟΡΕΙΑ»
ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 6 – ΑΘΗΝΑ – ΤΗΛ. 210.38.24.359
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟΝ Π. ΜΠΑΛΛΙΔΗ
ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟ ΤΟΥ 2007
ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ

ISBN: 978-960-7138-38-5